

79

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ВЛАСНИК
УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА
У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ
ПРАВОЗАСТУПНИК

БРОЈ 1.
У БЕОГРАДУ 1. ЈАНУАРА 1899. ГОДИНЕ
ГОДИНА VI.

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА Д. ДИМИТРИЈЕВИЋА, ИВАН-БЕГОВА УЛИЦА БР. 1.
1899.

С А Д Р Ж А Ј

	СТРАНА
<i>Приступина реч</i>	1
<i>Ставилац и пеначија — старе државне службе, од Ал.</i> <i>С. Јовановића</i>	4
<i>Из судске праксе. I. Стрић и синовица. Писмо Ђ. Б.</i> <i>Несторовић</i>	17
<i>Општа карактеристика нових школа у кривичном праву.</i> <i>Од проф. Чубинског. Са руск. прев. Гојко Ст. Павловић</i>	27
<i>Из суднице: I. Сусед има право на службеност ради оп-</i> <i>равке свога имања, ако то не може другаче бити. —</i> <i>II. Осуђени на робију стављају се у оков (ако пре-</i> <i>није био), чим се прва пресуда изрекне, а не онда,</i> <i>кад она извршном постане</i>	39
<i>Радике Министра Правде о „Браничу“</i>	42
<i>Књижевности</i>	43
<i>Промене у судској стурци</i>	45
<i>Сташистичке белешке</i>	45
<i>Весник</i>	46
<i>Белешке</i>	47
<i>Позив на престиплашу и упис у чланство</i>	48

Први број „Бранича“ шаљемо свима новим претплатницима, као и онима, који су га прошле године примали. Ко не би хтео држати „Бранич“ ове године, нека одмах врати уредништву први број.

Г. Г. чланови или претплатници који хоће да држе лист и ове године, нека изволе одмах обновили чланарину или претплату било код месних повереника друштвених, било поштанском упутницом на благајника друштвеног.

Бр. 24. од прошле године (са насловним листом и садржином) у штампи је и послаће се за који дан свима, који су „Бранич“ 1898. држали.

Београд на Св. Саву 1899.

Уредништво „Бранича.“

Год. VI.

Београд 1. јануара 1899.

Број 1

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

Милан Ст. Марковић, ПРАВОЗАСТУПНИК

ИЗЛАЗИ:

1. и 16. сваког месеца

УРЕДНИШТВО:

Дубровачка улица бр. 18.

Стање стручне књижевности у слободној држави претставља нам по правилу верну слику општих тежњи и напретка дотичне гране државнога живота. Прво се у књижевности појављују скромне жеље за реформама на појединим државним установама; у њој се обелодањују разне мисли и предлози, упућује се на развој и стање сличних установа у другим државама и износе се напошетку мишљења и савети за примену угледних примера и констатованих успешних рефорама у страноме свету. У књижевности се прво износе дакле планови и предлози, стварају затим нацрти самих закона, а постигне ли се остварење потребних и предложених закона, онда је књижевност прва, којој је задаћа, да обнародоване законе објасњује и да их у целину или поједине слојеве грађанства уводи и да их популаризује.

Тим начином постаје књижевност помоћником и сурадником самог државног организма. Оним духом и оним тактом, којим пулзира државни живот, тим истим духом развија се и напредује књижевност. Не може бити застоја у литератури, ако се развијају и напредују држава и народни живот.

Све што овде рекосмо вреди за стручну, нарочито правничку књижевност, како код других народа тако и код нас.

Правничка књижевност у првome је реду позвана да прати развој државнога живота. Она је то код нас у знатној мери и вршила, и са правом може се рећи, да по броју и по каквоћи заузима међу српском стручном књижевношћу најугледније место. Разуме се по себи, да је правничка књижевност тим плоднија, тим богатија, што је јачи државни агенс, који је покреће и ствара. Пример нам је непобитни за то непрегледна маса књижевних производа, систематских учебника и најразноврснијих монографија, које су угледале света услед новог немачког грађанског законика. Свега тога не би било, да није публикован сам законик. У таквом неоспорном конексу стоји дакле законодавство, као државна радња, и књижевност, као радња појединца.

И ако се минула година може сматрати као веома плодна за наше законодавство, ипак правна област, нарочито материјално и формално приватно-правно законодавство, које већ годинама очекује на реформу, остало је необрађено и неунапређено — са веома малим изузетком. Последице тога факта неминовне су и у правничкој књижевности. Спољног повода, да пређе границе обичног размера, није било за њу у прошлој години.

Па ипак са радошћу можемо указати на нове тековине у правничкој књижевности у 1898. години. На прво место долази ремек-дело новoga законодавства у слободним српским државама на Балкану „Имовински Законик за Црну Гору“, који је неуморним трудом правника-првака на словенскоме југу, Д-ра В. Богишића, угледао света у другом попуњеном издању. Као и прва појава овога законика, тако је и ново издање поздрављено с одушевљењем и радошћу не само у нашој, него и у страниј књижевности. Достојно томе великоме делу придружује се Стојана Новаковића ново издање „Законика Стефана Душана Цара Српског“, са богатим књижевним, историским и правним материјалом, а сређено и израђено тако, да је заиста најугледнија правни споменик, не само српске него и целе словенске правничке литературе.

Поред тих дела, којима би се дичила и књижевност великих народа, имамо са хвалом и признањем да споменемо Гл. Гершића „Данашње дипломатско и консуларно право“, Ривијерове „Основе Међународног Права“

у преводу Д-ра М. Веснића, Вилемсово „Римско јавно право“ у преводу Ж. М. Милосављевића — све велике књижевне тековине из прошле године. За њима иде повећи низ правничких дела, већих и мањих, који су угледали света било код нас, било у средишту хрватског државног живота, а која смо сва по могућству пажљиво бележили и објављивали у нашем листу.

Но у целој књижевној раду наших правника не опажа се за сада неки општи план или заједничка тежња у раду. Ми немамо правничких књижевних удружења, као што имају н. пр. Чеси, који годинама већ обрађују јавно и приватно право за народ и тим начином подижу правну свест и правно знање у своме народу. Кад би се остварила идеја, коју смо у току прошле године истакли о установљењу „правничке књижевне задруге“ код нас, кад би ту занета корисну мисао прихватили наши правници и родољуби, ми би за кратко време добили сва старија правничка дела српска, међу којима има радова од велике трајне вредности, а за тим би се приступило издавању новијих дела и преводјењу оних изврених списа, који су стекли право грађанства у књижевности свију народа.

Као средиште око кога су се скупљали у прошлој години — изузев само неколицину — скоро сви наши правници, који сада раде на својој струци, служио је наш орган, који је навршио пету годину свога опстанка. Са искреним задовољством и захвалиношћу региструјемо у списку наших сурадника имена призната у нашој правној књижевности, а међу њима судије Највишега Суда, професоре правног факултета наше Велике Школе, судије разних наших судова и адвокате. Сви су радили са једнаком тежњом или на унапређењу правне науке и нашег законодавства, или на историји правног развића, црпећи из старог српског права и правних обичаја поуке за данашње наше право и законе, или примењујући и тумачећи законе за практичан живот и социјалне потребе нашега народа. А кад је наш лист, као једини правнички орган српски, постојао и радио у томе духу и правду, занета не би смела ни да се појављује сумња у његов опстанак. Па ипак посматрајући пажљиво неке знаке, који нам нису нови, али су тим неповољнији, ми смо морали са зебњом погледати у бу-

дући опстанак листа. Но знајући какву смо дужност на себе примили и уверени, да због немара једног, мањег дела не треба да румени пред светом већи, интелигентнији део наших правника, ми смо били решени, да лист ни у ком случају не напустимо. Одржање његово сматрали смо као питање части српских правника. У тој тежњи нашло је удружење заштите и код Министра Правде, који је, одазивајући се молби и разлозима нашим, похитао да расписом својим свима судским службеницима најтоплије препоручи одржање листа. Та мера — која је потпуно оправдана, и која, као опортунa, наилази на опште одобравање — једина је према садашњим нашим приликама у стању да обезбрижи опстанак српског правничког органа. У том убеђењу дугујемо и ми и сви српски правници искрену захвалност Господину Министру Правде на заштити, коју је дао нашем органу. Ми смо уверени, да ће наш лист, материјално потпомогнут од великог броја српских правника и тим начином обезбрижен за свој опстанак, прикупити око себе сву нашу стручну радну снагу, да ће бити посредник између науке и правних потреба народних, и да ће постати потребом и умном храном за сваког српског правника.

Са том жељом за унапређење нашег органа и српске правне науке ступамо у нову годину и поздрављамо све наше сараднике и трудбенике, другове и чланове, претплатнике и читаоце!

Београд 1. Јануара 1899.

М. С. М.

СТАВИЛАЦ И ТЕПАЧИЈА

— СТАРЕ ДРЖАВНЕ СЛУЖБЕ*) —

У старим српско-хрватским дипломама, *ставилац* и *тепачија* налазе се у реду великодостојника земље, као

*) Овај чланак о једној важној установи старог српског јавног права, наш уважени г. сарадник уступио нам је на штампање у нашем листу, и ако је већ изашао у првом броју овогод. „Месећника.“ Чланак је под ревизијом г. аутора у неколико попуњен. Због нових гледишта о установи, о којој је реч, препоручујемо га најтоплије пажњи зналаца старог српског права и свију правника. Уреди.

представници нарочитих државних звања. То показује довољно њихову административно-политичку важност у земаљским пословима.

О *тепачијама* има помена у хрватским листинама краља Петра Крешимира од 1059. године, краља Звонимира од 1076. године, и краља Степана II... „Boleslavo tepizo“... „Dominici tepicii curialis comitis“... „Lubomiri tepzi“.¹⁾

У српским документима, звање *тепачије* помиње се уговорним писмом краља Стефана Дечанског од 26. марта 1326. године; његовом хрисовуљом од исте године о храму Св. Богородице на Левиши у призренској епископији; његовом дечанском хрисовуљом од 1330. године²⁾ ит.д.

Звање *ставиоца* налазимо у истој дечанској хрисовуљи; у дипломи истога владоца од 22. Јануара 1330. године; у повељи босанског краља Стевана Дабише³⁾ ит.д.

У свима овим документима, оба назива долазе поред дотичних имена, као титуларни означаји звања или јавне службе, без даљих података о задатку, кога су вршили у држави њихови носиоци. Са ове краткоће или непотпуности, остало је необјашњено међу правницима и историчима, звање ставилаца и тепачија у српско-хрватској државној организацији.

Уважени радник на историји старог српског права др. Н. Крстић, није био у стању да јасније обележи круг рада ставилаца; само наводи, да су од реда властeosког, и да су употребљавани за сведоке у државним преговорима.⁴⁾

Филолог Ђ. Даничић, у свом „Речнику старина српских“, ређа називе ставилаца и тепачија по објављеним листинама; не зна њихова значења, по их назива „дворани некаки“.

Тако и др. Ф. Миклошић, у свом иначе извреном делу „Etymologisches Wörterbuch der Slavischen Sprachen“.

Историк др. Рачки посветио је неколико реди установи тепачије, са филолошком оценом речи; а у остатом „оканив се сваког гонетања“, вели да не зна дотичне службе словенског тепачије.⁵⁾

1) Рачки.

2) Monumenta Serbica 85. Гласник Срп. Уч. Друштва 49. стр. 363. Дечанске хрисовуље од М. Милојевића.

3) Mon. Serb. 105. Споменци М. Пуцића II. 34

4) Гласник IX. 124.

5) Odlomci iz državnog prava hrvatskoga.

Ни архимандрит Ил. Руварац није у томе показао бољег резултата. У историјским податцима о кнезу Лазару, наводи, да је њега смрт цара Стефана затекла као *великог ставиоца*; но пита је управо његова служба била, вели, да не знају други, па не зна ни он.

Историк П. Срећковић и не спомиње ставиоца и тепачију у својим податцима о јавним радицима у старој епископској држави; а тога нема ни у хрватских историка Смичикласа и Клајића, ни у бугарскога др. К. Иречека.

Иста је празнина и у Новаковићевом новом издању Душанова законика.

О томе не може бити сумње, да су ставиоци и тепачије спадали у ред државних великодостојника.

— У Дечанској хрисовуљи, налазимо их као чланове земаљског сабора овим редом: „казнаци, *тепачије*, војводе, слуге, *ставилици*“.

— У дипломи краља Дечанскога од 22. Јануара 1333. године, долази ставилац овако: „епископ призренски Арсеније, казнац Болдовин, војвода Градислав, жупан Вратко, кнез Гргур Курјаковић, *ставилац Милош*, војвода Деан Мађић, Градислав Сушеница, Никола Бућа, и архиђак Марин Баранин“.⁶⁾

— Писмо папе Бенедикта од 17. Августа 1336. године, о глоби плаћеној еписком владоцу и његовим чиновницима, указује овај ред: краљ, казнац, севастократор, војвода, судија, велики челник, *ставилац*, општина и грађани.⁷⁾

— У дипломи краља Стефана Твртка од 10. Априла 1378. године, налазимо *ставиоца Твршка Благојевића* у претпоследњем реду; а у дипломи краља Стефана Дабинше, *тепачија Башало* виђа се на угледном месту, пре и после знаменитог војводе Сандаља.⁸⁾

Обележени редови показују ближе или даље одстојање поменутих службеника, од владоца, као главног фактора у држави; али овим није још ништа доказано, јер нам није ни мало јасније, која су поименце дела спадала у њихову надлежност.

Посао, који се овим прилошком пушта на јавност, намењен је задатку да се прибраном грађом омогући,

⁶⁾ Monum. Serb. 165.

⁷⁾ Тајнер — по цитату Руварчеву.

⁸⁾ Mon. Serb. 189, 226, 232, 234, 236.

бар приближно разјашњење горњих старих назива, док се на пољу науке не пронађу убедљивији извори.

По реду почињемо звањем *ставноца*.

Ова реч има етимолошког корена у глаголу *ставити* или *поставити*, што значи нешто метнути или подићи на извесном месту, и тим га обележити.... „и нико да не постави млина на црковној земљи“.⁹⁾

Из истог корена, производно постају и многе друге речи, с преносним значењем; од којих овде бележимо само оне, које су најближе нашој ствари. Тако:

Застава значи,

— војено знамење са прастарим значењем зборног места (у старословенском језику „коругва“, у српско-хрватском „стег“, турски „барјак“, немачки „die Fahne“), на пр. *купе се под заставу*.

— доње место за трпезом или на огњишту, и. пр. *сео у заставу*.

— обезбедљиво средство тражбине на непокретном имању. У правном смислу, „застава“ представља појам заложног права, уписом у интабулационе књиге; дакле ограничење сопственика у слободном располагању. Употребом овог назива у црногорском Општеимовинском Законнику, др. Богинић је само обновио у нашој правној терминологији реч, које има одавно у Приморју, и која је изворно чисто словенска, јер је налазимо и у чешком старом праву у том значењу.

Поставити, значи произвести или наименовати:

— године 1181. византијски цар Алексије Комнен, обдари првог српског просветитеља Светог Саву, Царским жезлом, у знак власти „да може постављати игумана самовласна.“¹⁰⁾

— одредба у Дечанској хрисовуљи „да се пои од поиа стави“;

— наредба у архангеоској хрисовуљи „да се стави игумен онде од киновје“;

— заповест у Душанову законнику „свештителије да поставе духовнике по васех иноријах“; или „да постави црков велика протопопе по васех трговех“;

⁹⁾ Свето-архангеоска хрисовуља (Саман-пашо) 30.

¹⁰⁾ Mon. Serb. 1.

— у нашем говорном језику, постављен за окружног начелника, судију, професора, значи наменован за вршење тог звања.

Представити (престављати), значи обавити одређени посао као чији заступник; а у правном смислу, вршити власт за другога у обележеним границама. На овом корену ничу следеће старе државне службе:

— *предстајници*, данашње сеоске старешине.

— *прислав* или *преслав*, у ужем смислу извршиоци судских наредаба; у ширем, заступници парничара... „и узесмо међу се 12 дубровачких кмети, а 12 српских кмети, и два *преслава* — један дубровачки Илија Радосалић, а други српски Томко Богосалић; и водисмо у Дубровнику два станка, и на граници три роке“...¹¹⁾ У данашњој обичној употреби, по нашим источним крајевима *прислав* значи помоћник у раду, или обични сеоски слуга.

— *представник*, у Србији до 1858. године, било је звање тајника или шефа владаоачеве канцеларије, за политичке односе са иностранством, у улози његова „местобљуститеља“.¹²⁾

Овамо иде и реч *преслава* (глума).

Саставити, значи ујединити или смешати два или више предмета; а у ужем смислу спојити их на крајњим тачкама. Реч *саставци* у множини, осем обичног смисла, значи место речним утокама (н. пр. ушће сврљишком и трговишком Тимоку испод вароши Књажевца; или рекама Јасеници и Кубршници код смедеревске Паланке); или дирку путова или распутица (н. пр. место „саставци“ пред Књажевцом, на изласку из сокобањске клисуре).

Исто значење има и реч „*састави се*“... „от стубла како греде пут и *стаје се* с возником голубовачким“... „и стрмо где се реце *стајеша*“.¹³⁾ У овом смислу даје се протумачити као вододеоница назив *Ставе*, пропланак у ваљевској Подгорини, код села Бобове и Станине реке под Медведником; и село *Ставе* у подринској Рађевини, као суха граница.

¹¹⁾ Члан 120. и 126. Душан. законика; пресуда дубровачке општине од 7. маја 1437. године (Споменица К. Пречека. 85).

¹²⁾ Члан 5. Устава од 1838. године.

¹³⁾ Архангеоска хрисовула. 37. 40. 45. 52.

Ставити се — *suspicare, animadvertere*, у старим приморским песмама значи *опазити*... „да ко не познаде; да се нитко не стави, ко да никуд нијесу били“.¹⁴⁾

Устанак или *буна*, као појав животне снаге подјармљеног народа, према насиљу.

Уставити значи задржати, препречити, или ограничити какав рад. Отуда следеће изводне именице:

— *устав* (*constitutio*), основни закон у државној управи, у најширем смислу, као политичка мера против самовоље и незаконитости; у ужем, црквена уредба, или обичан друштвени штатут.

— *уставник* или *уставни кмет*, као чисто народна реч означаје општинског председника, представника власти и реда.

устава, значи обустављење воде на оскудној воденици, док се не прикупи да може млети повремено... „меље на уставу“.

Свеколике наведене речи дају један општи појам о постојању или одржању чега, о вршењу руковању или надгледању нечега. У том смислу служба старих ставилаца, значила би звање *извршишћеља*, *уредника* (исправника), или *надзорника* на каквом државном и у опште службеном послу, у следећем тројаком правцу:

I. Старе привилегије и међународни уговори, снабдевени су били печатима, за веродостојност и тврђу извршења. У њима обично стоје ови изрази: „Записа се и утврди знаменијем царским“... „И сије ријечи затврђујемо нашоном печатију“... „И утврдох обичним знаменијем краљевским“. На неким употреба печата означавана је нарочитом писмоводном реченицом „*зашто стављу ја господин бан Стефан своју злашу печат*“.¹⁵⁾

У овом последњем наводу, посао самог печатења бележи се речју „*стављу*“, која својом идентичношћу дозвољава претпоставку, да је хрватско-српски *ставилац*, као званично лице, могао бити чувар или тискач државног и у опште званичног печата, у службеним односима. То би дакле значење имао на босанском двору „Иван Радивојевић наш вијерни ставилац“.¹⁶⁾

¹⁴⁾ Dr. Богинић стр. 197. ред 111-ти.

¹⁵⁾ Mon. Serb. 107.

¹⁶⁾ Диплома краља Ст. Дабише од 1392. год. (М. Пуц. II. 34).

То је наша прва поставка.

II. У средњем веку пасишта су сматрана свуда као јак извор приватних и државних доходака. По нашој Старој Србији била су на исхрани многобројна стада целепи говеди, и лакимије коња. Зиму су проводили доле по жупним крајевима; а лети дизали се у планине. Ту појаву кретања стоке, налазимо и данас код Куцовлаха, који, под именом „ашани“ или „гашани“ и „црновунци“, у великом броју полазе планинска места, на истоку Србије и Бугарске. По нашим писаним споменицима, пастири су у опште познати као сточарски сталез под именом „станици“, са правима и дужностима, које су нарочито обележене Душановим законом.

Попаша је брањена од самовласне употребе, и давана је под закуп ценом, која је под именом „травнине“, била утврђена законом и обичајем. Власник земље узимао је за попашу од 100 кобила кобилу, од стада овцу са јагњетом, од 100 волова једног вола. По дечанској хрисовуљи давано је на име тога, од стада два овна и два јагњета, сир и динар. У 16. и 17. столећу, у турској царевини на име травнине узимано је у месецу Априлу, кад се јагњаци луче, од најбољег стада овца у вредности 20 аспара; од средњег овца у вредности 15 аспара; а од најмањег стада овца у вредности 10 аспара. За зимовник узимана је од најбољег стада овца, а од најмањег 50 аспара. По доцнијим турским уредбама, стадо, у које се рачунало 300 оваца, давало је овцу или јагње, за летња и зимња пасишта. У почетку овог столећа, у Далмацији „траварина“, у Црној Гори „травнина“, било је оно, што се држави плаћало од стоке: на козу 3¹/₂ крајцаре, а на овцу 1¹/₂ крајц., на крме 3 крајц., а на кљусе ништа.¹⁷⁾ Травнину су плаћали у нашој старој држави подједнако и дошљаци и домородци... „и Власи, који догоне зимје добитак на земљу, на црквену на зимнице, да дају цркви травнину, такожде и Србље.“¹⁸⁾

До места настајења, стада су гоњена пољем и селима, а у неким су се привремено и задржавала. Из-

¹⁷⁾ Вуков Речник. 547. За испривије упознање одношаја старих скитачких пастира, према држави и баштиничима пасишта, ваља прочитати податке г. Ст. Новаковића, у његовим расправама о *Ослу у старој српској држави*, и о *српској баштини у старијим турским законима*.

¹⁸⁾ Гласник 24. стр. 246.

гледа по Душанову законнику и другим старим уредбама, да се код нас није ништа наплаћивало на име пролазне попасхе, осем нарочите штете; али зато, што је чешћи прогон стоке, сам по себи био терет за дотична места, узаконљено је било, да се пастири не смеју сустизати у једном истом селу. Ко се насилно са стадом заустави онде, где је већ други стао, плаћао је глобу по Душанову законнику. Нешто сличнога овој ствари, налазимо у следећој средњовековној турској наредби. „Дозвољено је *јуруку* (т. ј. скитачком пастиру), да на туђој земљи без икакве плаће остане само три дана, а дуже не. Ако међутим учини какву штету, дужан је да исту накнади“.

За повреду суседних граница и насилну попашу, настањени Власи и Арбанаси, плаћали су штету по процени вештака (душевника); а и глобљени су са 100 динара, од чега је половина припадала власнику земље (прочијару), а друга половина владоцу као врховном господару. Ова се казна зове у споменицима „*пошка*“. Одредби Душанова законика која говори о овој глоби, г. Ст. Новаковић придаје значење чисто казнене одговорности за личне сукобе. Правилније узима руски писац Зигељ, да потка значи „пена за нарушење граница“, дакле казна за кривицу, која се језиком данашњег законодавства назива повреда или поништај туђих ствари, поља и усева. У овом је смислу значење *пошке* довољно објашњено Вуковим Речником (стр. 553), и прикладном причицом Вука Врчевића „крвничка косидба“.¹⁹⁾ У старо доба било је и јавних служилаца, под именом „*потника*“, који су ваљда бранили попаше и наплаћивали ове глобе „сто ти гредe отрок кнеза Озора, именом Братислав с *пошником*“.²⁰⁾

У најстарије доба попаша је наплаћивана у натури, али већ у дечанској хрисовуљи налазимо неке измене, јер се у припадајућу вредност броји и динар у новцу. Доцније, не зна се управо када, ова је дажбина сасвим замењена новчаним давањем. До нашег првог устанка, Турци су на име тога наплаћивали ово двоје: *глобу* од 4½ гроша од пса, и толико за ватру; и *чибук*, и то на

¹⁹⁾ Марковићева *Попора* II. 258.

²⁰⁾ Моп. serb. 54. У осталом по споменицима потка значи и просту забрану и сметњу. То нам потврђује писмо Дубровачке општине од 1395. године „всечесној и христалубивој госпођи Ксенији“ (М. Пуц. I. стр. 2).

овцу по две паре исписне; а где се овце јагње, узеше спахија по 150 гр. чар. за јагњило у *зодомину* т. ј. на добром месту, а на лошијем мање, како се где погоде. О овој наплати водили су бригу званичници — *катини*, и давали су *хуџие* (признанице), као доказ о наплаћеној суми.²¹⁾ У старим дипломама, имена „*шравничар*“ и „*шравник*“, подешавају се са позивом прибирања прихода од попаше. О њима има помена у Душановој и Урошевој дипломи, о обнављању хтетовске цркве; и у српском писму султана Мохамеда II. од 7. маја 1840 године.²²⁾

До Кара-Ђорђева устанка било је путујућих пастира по многим српским нахијама. Данашње селанце код Крагујевца „Станови“, води отуда своје порекло; као и „Летовица“ или „Летовиште“, имена многих планинских места по Србији. О предаји Пожаревца, 1804. године, К. Ђорђе је оставио војводи Миленку више од 10.000 оваца арнаутских, које су се биле затекле на храни.²³⁾ Има их и данас у великом броју око Крушевца, Прокупља, Врање и Пирота.

Пасишта по планинама, као искључиво државна добра, била су под непосредним надзором земаљског владара „*понеже у планинах, не има никиторе баштине, разве краље и цркве, којим су краље дали.*“

По важности, коју даје ствари Душанов Законик, одредба о уређењу пасишта, можемо претпоставити, да је врховни надзор над скитачким пастирима као сталезжом, био поверен нарочитом државном органу, који је својим званичним положајем спадао у ред земаљских великодостојника. Сама собом истиче се мисао, да је тај велики повереник, могао бити понајпре *ставилац*; јер ова реч, реч *штаница*, а и само *стадо*, имају заједничку етимолошку основу.²⁴⁾

По „Слову Повестном“, наводи И. Руварац, да је цар Душан, оженивши кнеза Лазара својом родicom, обдарио га још и „*сьномъ великымъ ставилчскимъ*“, што значи да га је наименовао за *великог ставиоца*. Лукарић

²¹⁾ Глазник II. 247.

²²⁾ Споменница Љ. Стојановића 27. Mon. Serbica 523.

²³⁾ Мемоари проте М. Ненадовића 93.

²⁴⁾ Etymologisches Wörterbuch der Slavischen Sprachen, од Др. Ф. Миклошића 319.

наводи, да је тада К. Лазар био „катунар“; по Руварац то побија, сумњајући у веродостојност његових извора.²⁵⁾

По Даничићу, катунар је начелник над влашким катунима т. ј. местима летње паше и сувата, где се пастири настане са покретним стадима. Ставилац по Повесном Слову, и катунар по Лукарићу, да ли не значе једно исто, на име звање главног надзорника над *станицима* или *пастирима*, у најширем обиму? То би била установа, слична установи главних државних шумара и надзорника пасишта, у старој Чешкој Краљевини.²⁶⁾ Дало би се у том смислу протумачити и звање обичних ставилаца, као нижих административних службеника исте врсте. Њих је било више, о чему се уверавамо из дечанске хрисовуље, где је ова реч употребљена у множини.

То је друга наша поставка о звању ставиоца.

III. Подизање и одржање јавних грађевина у нашој старој држави, стајало је такође под надзором власти. На прво место истиче се зидање и насипање путова, постројавање мостова, и надгледање пловних река. Државним грађевинама руководили су стручни начелници, који су по потреби добављани са стране... „повелеваше каменосецем пришти, и од поморских градов начелници зданија тому предшавиши“.²⁷⁾ Зидање манастира Дечана надгледао је Фрат-Виде, пратомајстор из Котора. Допније наше задужбине Раваницу, Љубостињу, по свој прилици и Манасију, подигао је други приморац „Раде Неимаре“ или Раде Боровић. Право врховног надзора над целокупном тачном изградом посла, било је у рукама нарочитог владаочевог повереника. По народној песми, зидање манастира Раванице, поверено је било тасту Кнеза Лазара, старом Југ-Богдану, за чије су име везане биле у том послу неке злоупотребе, које је мудро расправно кнежев комесар — Милош Обилић.²⁸⁾

Са истим уважањем о исправности рада и државној контроли, можемо говорити и о старијим друмовима, и другим државним постројењима. О првом српско-турском рату 1876. године, мене и мог поштованог професора

²⁵⁾ Кнез Лазар стр. 17 и 18.

²⁶⁾ Slov. právo v. Čechách a na Moravě — од Херм. Пречека II. 183.

²⁷⁾ Григорије Цамлак у животу Стефана Дечанског.

²⁸⁾ Вукове Српске народне песме II. 202.

Боку Павловића, као војене часнике, водио је од Рибарске Бање до села Вукање на граници, пок. чича-Левта хамамџија, старим друмом Кнеза Лазара, како се тамо верује по предању. Ми смо се дивили траговима широког и још јаког насипа, и бираним благим завојицама, по иначе врло брдовитом Малом Јастрепцу. То је морала наређивати вршити и контролисати зналачка рука.

О овим државним надзорницима нема такође помена у старим листинама. Постараћемо се, да њиховом занимању нађемо бар приближног објашњења на другој страни.

Код Чеха „*stavitel*“ значи архитекта, инжењер, и у опште стручни грађевинар, са задатком, да даје оцену о месту постројења, да се стара о плану грађевине на суку и води, и о његовом тачном извршењу; о подизању мостова, просецању путова, уређењу воденица, утврђењу обала и т. д. Има их и виших и нижих. У старом Чешком праву, овим именом звали су се и прости грађевински радници, делили су се на дрводеље, зидаре, каменаре, и оне који раде на воденим постројењима.

У Душановој архангеоској дипломи има трага послу, који стоји у тесној вези са звањем нашег ставиоца. Поред осталих села, цар је приложио својој задужбини храму архангела Михаила и Гаврила код Призрена, и село Шикљу у горњем Пилоту, са међом како пада Крупа у Дрим, са овом напоменом „*от тези воде половина Шикли ловишта рибијега, а половина ставиоцу.*“ То значи, једна половина риболова да припадне селу, а друга *ставиоцу*. Овде може он значити, у првом реду постројник нечега, на води или боље рећи у води; а у другом, црквени надзорник над риболовом.²⁹⁾

Нисмо ни мало познати са установом наших старих риболова, ни са топицким стањем речице Крупе и реке Дрима; али ипак можемо претпоставити, да је у оном феудном добу право риболова, исто као и данас ако не и више, било ограничено временом и начином употребе; да је и тада било данашњег загађивања воде, и подизања водених насипа и гарди — послови, којима је неко морао руковати, као надзорна власт. То званично

²⁹⁾ Синан-паша 27.

лице било је по свој прилици „ставилац“, који се бавио о води и уређењу речне обале.

У архангеоској дипломи употребљена реч „ставилац“ казује потпун технички појам о лицу, које нешто гради, подиже или постројава; или које надгледа ове или сличне послове. То се не да опроврћи. У овом случају служба ставиоца у Шикљи била је равна служби коју су у старој чешкој држави вршили водени ставиоци — „*vodoradi* (aquarii) klerí dělali jezu hraze, mosty.“³⁰⁾

На основу наведеног можемо извести закључак, да је велики ставилац могао бити главни надзорник над државним грађевинама; а ставиоци, нижи чиновници у тој струци, па и прости грађевински радници. Положај великог ставиоца, према ондашњем ступњу државне администрације, могао би се потпуно сравнити са звањем бина-емина код Турака, што значи у ширем смислу надзорник над државним добрима у опште, а у ужем настојник на подизању и солидном довршењу грађевина. Код нас за прве владе Кнеза Милоша, дужност бина-емина вршио је познати демагог Вучић. Грађевине тога доба, јесу и данас видни сведоци старе пажње, у постројавању темеља, и у распореду употребљеног материјала.³¹⁾

То је пређа, и по нашем мњењу највероватнија поставка, о значењу ставилаца у хрватским и српским листинама.

Мимо ових главних поставака, да бацимо коју реч, и на друге мање меродавне изворе.

а. По „Повесном Слову“, отац К. Лазара Прибац, био је у цара Стефана велики слуга. Звање је непознато; а које је од прилике место заузимао Прибац, међу дворским великодостојницима земље, види се из реда у запису деспота Јована Оливера, који о себи вели, да је био код Србаља: велики челник, потом велики слуга, потом велики војвода, потом велики севастократор, и на послетку велики деспот.³²⁾ По примеру византијских оби-

³⁰⁾ Slov. право — Пречек II 48.

³¹⁾ О броју тих грађевина има података у књизи Мите Петровића „Финансије и Установе обновљене Србије“ стр. 713.

³²⁾ Н. Руварач. Ову Оливерову титулу поменули смо и у чланку о *Пичињи* (Гласник Срп. Уч. Друштва. књ. 46.).

чаја, на дворовима српском и хрватском, исто као у старој руској и чешкој држави, владоца је окружавала дворека властела или *дворанство*, из реда најодличнијих поданика. Њихов је број попуњаван властелинским синонима, који су предавани владоцу на дворбу и васпитање, и доцније су по његовој милости корачали с мањег на веће звање. Двораки су вршили разне дворске дужности, познате у споменицима под грчким и латинским именима. Највише трагова тих дворских служба, очувано је у дипломама влашко-молдавских владалаца, под чисто нашим називима, као: *велики бан*, *в. дворник*, *в. ризничар*, *в. кључар*, *в. поштељник*, *в. пехарник* или *чашник*, *в. столник*, *в. мачар* или *мачник*, *в. коњушар* и т. д. И у овим дипломама звање „великог слуге“, налазимо на претпоследњем месту, као и у Оливерову запису.³³⁾

По нашој народној песми, код цара Стефана налазимо у дворској служби и кнеза Лазара, и то као *пехарника*... „Вино служи вјеран слуго Лазо, па све цару чашу преслужује“...³⁴⁾ Један учени београдски професор, правник, рече ми да се служба ставиоца даје протумачити старом дворском службом *столника*; и мисли, да је к. Лазар вршио ту дужност. Извори то не потврђују ни у колико. О позиву старе службе столника, налазимо нешто објашњења у дипломи војводе Стефана господара земље Молдавске, од 8. августа 1445. године, којом дарује Јовану Урекли, извесна села у наследну баштину, са наводом, да то чини зато „што је служио преже *сто* почившему родитељу нашему право и верно; а и днес *служит* нам, право и верно“.³⁵⁾

У старом чешком праву, служба столника означаје лице које је за трпезом подносило јело владоцу. Њих је било више. Њихов надзорник звао се *велики столник*. Код Руса „*стольникъ*, какъ придворный санъ, значить смотритель за царскимъ столомъ; комнатный *стольникъ* состоялъ при столъ царской семьи“. Описујући двор султана Мухамеда освојника Цариграда, наш стари историк Михаило из Острвице вели „они што носе јела, зову

³³⁾ О овим старим службама, које су се задржале код Румуна чак и почетком овог столећа, ваља прочитати наш чланак о *монотезима*, и збирку владике Мелхиседека, под насловом „*Notite istorice si arhiologice* и т. д.

³⁴⁾ Вукове песме II. 180.

³⁵⁾ *Notite istorice si arhiologice*.

се *чеснегерлери*, а има их осамдесет; њихов је начелник *чеснегирбаша*. Његова је плата две златице на дан“. По покојном Јастребову, „*чеснегир*“ значи *главни обидач јела* т. ј. чиновник, који проба јело, пре него што се изнесе пред султана. Нема сумње, да се у овој улози појављују велики столници и на двору нашег цара Стефана и доцније, као старешине над нижим столницима, који су били просте слуге за додавање јела.

Ако би се чим и потврдило то миљење, да је кнез Лазар био велики столник, опет тиме не би било доказано, да ова реч и ставилац или велики ставилац, означају једну исту дворску или државну службу. На против, њихова засебна употреба по споменицима, представља два различна појма. У опште, ова претпоставка не доприноси ништа објашњењу ствари.

б. У старим споменицима налази се и реч „*ставильнѣ*“, што значи „*commendatitius*“ — *препорукујући*. По томе ставилац био би дворанин, који препоручује или реферише владоцу молбе поданика; дакле једно службено посредно лице, које би се по старословенском или руском језику могло назвати *предсташељ*. То значи заступник, молилац за друге, а у ширем смислу и покровитељ.³⁶⁾ Ако би се примило ово миљење на веру, *велики ставилац* био би на старом хрватском и српском двору оно исто, што су по Трношком летописцу и Милојевићевом „Општем Листу“ били као *архимаршали* Прибац и Вукашин, под Милутином и Дечанским; или оно, што је био *велики дворник* у влашко-молдавеком достојанству; дакле *данашњи дворозуправник или маршал двора*. И ова поставка очекује дубље и стварније потврде.

Алекса С. Јовановић.

ИЗ СУДСКЕ ПРАКСЕ

НИШЕ

Ђ. Б. НЕСТОРОВИЋ

♦ ♦ ♦

I

Стриц и синовица.

У нашем правосуђу све више узима маха мишљење: да синовица која нема рођеног брата, може конкурисати

³⁶⁾ Толковий Словарь — В. И. Даля.

у наслеђу имања свога деда са стрицем али није редак случај да судови изреку и противну одлуку. Услед овога неслагања врло често бива, да у једном спору синовица добије свој део од дедине заоставштине, док у другој парници, под истоветним околностима, синовица добије само „пристојно удомљење по постојећем обичају“ и — ништа више.

Према овоме, хоће ли синовица бити призната за наследницу или не, зависи једино од случајности, да ли ће одељења Апелационог и Касационог суда, у моменту суђења, бити састављена од судија једног или другог мишљења.

За доказ да се у нашем правосуђу одиста појављују дијаментрално противне одлуке односно права синовице, навешћу два конкретна примера.

Први пример: Синовица има право на наслеђе.

„По жалби тужилачке стране, Касациони Суд, примедбама својим од 12. септембра 1895. Бр. 8223 поништио је пресуду Апелационог Суда од 26. маја исте год. Бр. 2053 из ових разлога:

„Поред принципа првенства мушке лозе над женском у систему нашег наследног права, усвојен је и принцип представљања, т. ј. да заостала деца могу на случај наслеђа претка представљати своје родитеље и за себе тражити онолики део, колики би њима припадао да су у времену смрти преткове у животу били. Тај принцип оличен је у § 399. гр. зак. по коме у овом спору тужитељница Јевросима тражи да се право наслеђа на имању деде јој Ђорђа, представљајући свог умрлог оца Ристу, досуди.

„Из акта овог спора види се, да је пок. Ђорђе, после себе оставио унучад од своја два сина и то Ђорђа и остале тужене од сина Петра, и Јевросиму од сина Ристе, који су обојица умрли и с тога по наведеном законском пропису потомци умрлих синова Ђорђевић: Риста и Петар наслеђују једино имање у оноликом делу, колики би део наследили и њихови очеви Петар и Риста да су у животу остали.

„Разлог суда, да се тужитељница има од тражења одбити по том основу што она по § 399. грађ. зак. нема права представљати свог оца умрлог Ристу у даном случају за то, што има мушких потомака од пок. брата Ристиног Петра, неоснован је. У том законском пропису истина је казано, да мушка унучад на случај наслеђа представљају свог оца, али смисао је тог закон-

ског прописа тај: да учуцад мушка само од једног оца заоставши могу из наслеђа искључити своје рођене сестре, пошто они као мушки потомци имају по § 396. гр. зак. по принципу првенства прече право наслеђа од женских потомака, а не и тај, да могу искључити и своју сестру од стрица, која немајући браће рођене само као једини потомак представља свог оца и од њега као мушког потомка доводи своје право на наслеђе, које јој се по §. 400. гр. зак. има да досуди.

Касациони суд је у својој општој седници од 10. новембра 1895. Бр. 10041 усвојио ове примедбе свог одељења.¹⁾

Други пример: Синовица нема право на наслеђе.

Првостепени пожаревачки суд је, пресудом својом од 3. фебруара 1898. № 3254, пресудио да тужитељка Марија, по праву представљања, а на основу §. 399. грађ. зак. има права да наследи половину имања свога деде Стоке, и ако је њен отац Милија умро пре свога оца реченог Стоке, а друга половина непокретног и покретног имања Стокиног да има припасти Стокином сину, а Маријиним стрицу, Андрији.

Апелациони Суд, пресудом својом од 10. јуна 1898. № 2421 одобрио је ову пресуду.

Ну, Касациони Суд, у своме III. одељењу, примедбама од 29. октобра 1898. № 8312 уништио је горњу пресуду Апелационог Суда, са ових разлога.

„Право представљања то је способност, коју закон даје потомку, да у наследном праву заузме место својег раније умрлог претка. Према томе, и женско дете може стати на место умрлог оца само са оном и оноликом правном способношћу за наслеђе, колику способност у опште даје наш грађански законик женској деци у наследном праву (§. 400. грађ. зак.)

По таквом основу и тужитељица Марија, заузимајући у средству према пок. Стоки (деди) место и положај сина Стокиног, а свог оца пок. Милије, стоји према Стоки као женско му дете, односно унука, а не као син или унук, и то са оном правном способношћу за наслеђе, коју закон даје женској деци, а не мушкој. На како је после смрти Стокине остао син му тужени Андрија, то он у наслеђу имовине Стокине искључује тужитељицу Марију, јер по §. 396. грађ. зак. наслеђују прво мушка деца умрлога.

Ни по основу задружности не може тужитељица имати никаква права према туженом Андрији, пошто њен отац Милија

¹⁾ Овај је пример одштампан у збирци г. С. Максимовића књ. III. стр. 2

није ни био у задрузи са Андријом, јер је умро још за живота оца му Стоке, у очевој кући, као што се то види из решења судије за неспорна дела, приложеног у тужби, и осталих акта.

Апелациони Суд, у своме другом одељењу, усвојио је ове примедбе Касац. Суда и пресудом својом од 5. новембра 1898: *М* 3907, одбио тужитељку од тражења, а ову је пресуду оснажио Касацциони Суд у свом III. одељењу под 21. децембра 1898 *М* 10.331.²⁾

А.

Аналишући примедбе Касац. Суда из другог примера наилазимо на следеће:

1., да се ово питање има расправити по основу права представљања;

2., да женско дете, представљајући свог родитеља има само онолико права колико му даје §. 400. гр. зак.

3., да унука по сину стоји према деди као кћи. И на основу свега тога,

4., да стриц искључује из наслеђа синовицу по §. 396. гр. зак.

Да би могли оценити основаност тих закључака, нужно је да цитирамо дотична законска наређења која о томе приоритету говоре:

§. 396. грађ. законика гласи: *„Деца мушка умрлога и њихни мушки поштомци добијају први наслеђе, они искључују сестре, оца и матер и све прешке њихове и њихово пошомство или побочне сроднике“.*

§. 397. — *„Колико мушке деце, на толико се делова дели имање родитељско, а свако мушко дете добија раван део. А женској деци у овом случају припада уживање, издржавање, снабдевање и приспојно удомљење по постојећем обичају.“*

Као што ћемо то доцније видети, одиста синовица само по праву представљања свог оца може конкурисати заједно са стрицом на дедино имање. Према томе тврђење Касац. Суда изложено напред у тач. под 1., потпуно је исправно, јер се питање о праву синовице и може расправити само по праву представљања. Али, у колико је то тврђење исправно, у толико му је опет по-

²⁾ Ова одлука до сада није штампана, јер је прошлог месеца донета у Касац. Суду. — У истом смислу види одлуку опште седнице од 14. фебр. 1896 г. Бр. 279. (Збирка II. стр. 98) и одлуку опште седнице од 18. марта 1883 г. Бр. 1005 (види књ. I. Збирке стр. 83)

грешно извођење у тач. под 4., да се то право представљања има ценити по §. 396. грађ. законика.

Касациони Суд у својим наведеним примедбама изречно не наводи речи дотичног законског наређења, из којих баш изводи овакав закључак, али из разговора који сам имао о овом питању с неким од Госпoде Касац. Судија увидео сам, да се овака њихова аргументација ослања на првом одељку тога §. 396. који гласи:

„деца мушка умрлога и њихови мушки потомци добијају први наслеђе“.

И одиста, на први мах, ове речи као да иду у прилог њиховом тумачењу, али кад се брижљивије проучи то законско наређење у свој његовој целини, а нарочито кад се упореди са осталим законским наређењима која говоре о наследству, онда се долази до закључка да је у §. 396. законодавац само поставио опште начело о приоритету мушке лозе и ништа више. О каквом праву представљања ту нема ни речи, нити му је ту и било места, јер питање о приоритету нема апсолутно никакве везе с питањем о праву представљања, зашто нам најбољи доказ дају француски и аустријски грађански законици, који не признају приоритет мушкој лози, али признају право представљања.

Па кад је законодавац имао да утврди начело о приоритету мушке деце, онда је он морао да буде консеквентан, те да изведе све ниансе тога приоритета. Другим реч'ма он није могао само да каже: *деца мушка умрлога добијају* (да се послужимо законодавчевим изразом) *први наследство*, па ту да стане, јер би тада оставио отворено питање: *а шта је с унуцима*, т. ј. да ли начело приоритета мушких важи и кад је реч о унуцима и осталом потомству умрлога? И одиста законодавац је, тежећи да одговори и на то питање, поставио начело да и „мушки потомци“ (унуци) синова покојникових *„добијају први наследство“*.

После овог објашњења мени се чини да кад се прочитају речи: *„деца мушка умрлога и њихови мушки потомци добијају први наслеђе“* мора бити за сваког јасно оно што сам мало час казао а то је: *да је §-ом 396. законодавац поставио само начело приоритета мушке лозе за цело потомство умрлога.*

Наравна је ствар да је законодавац од 1844. год. и у овој ствари, као и код многих других, у мало потежем виду изразио своју мисао.

Али, утврђујући приоритет мушке лозе у §. 396. законодавац није био још готов са својим послом. Он је имао да предвиди још два питања која су у непосредној вези с питањем о приоритету, а то су: а., колики део (квоту) наслеђа добија сваки мушки потомак, ако их има више, и б., шта припада женским потомцима кад има и мушких.

На та два питања, која су се сама собом наметала законодавцу, он је одговорно у §. 397. грађ. законика, постављајући правило:

аа., да мушки потомци истог колена деле покојниково имање на равне делове, и

бб., да женске *у том случају* (кад има мушких) добијају само издржавање, уживање и пристојно удомљење.

Очевидно је, дакле, да је §. 397. грађ. законика само допуна §. 396. и да оба скупа регулишу случај: кад покојник остави после себе мушко и женско потомство, постављајући начело да тада само *мушки потомци добијају наслеђе, а женски потомци* (закон каже „у овом случају“) *добијају издржање и пристојно удомљење.*

Пошто је законодавац поставио правило за случај кад има мушке и женске деце, он је морао да се запита: а шта ће бити ако покојник има само женску децу? И на то је питање он одговорно у првој тачки §. 400. грађ. законика постављајући правило: „Ако нема мушке деце, *но би само женске деце било, онда женска деца наслеђују заостало имање очино све на равне части*“.

На тај начин је законодавац и у §. 400. утврдио *приоритет мушких.*

Према свему што је доведе изложено излази као несумњиво то, да §. §. 397. и 400. (прва тачка) говоре о приоритету у наслеђу и утврђују га само за мушкарце у мушкој лози, тако да н. пр. у једном колону мушке лозе кћери наслеђују свог оца тек онда, кад нема сина или унука покојниковог. Другим речма син искључује своје сестре, а унук по сину искључује не само своје сестре ако их има, него и сестре свог оца (своје тетке).

Шематички представљено ово би овако изгледало:

У овом примеру које представља једно колено по мушкој лози, појављују се *Петар* (отац) *Јован* (син) *Стеван* (унук) и *Живана* (унука) *Милија* (праунук) и *Ружица* (праунука), и пошто смо напред утврдили да су најпречи у наслеђу мушки потомци из мушке лозе, то би Јован наследно Петра, Стеван Јована, Милија Стевана, а њихове сестре би добиле издржање, а приликом удаје пристојно удомљење.

Према томе Милића и Јулка наследиле би оца Петра, кад не би било Јована, а ако је он умро, кад не би било Стевана. — Живана би опет наследила Јованово имање кад не би било Стевана или његовог потомства и т. д.

Ето то каже § 396. заједно с параграфом 397. а о каквом праву представљања ту се ништа не говори, јер је томе питању законодавац поставио нарочиту одредбу изражену за синовљево потомство у §. 399. а за кћерино у другој тачки §. 400. Грађ. зак.!

Ну, пре него што би прешао на претрес ових законских наређења, да се вратимо поново на §. 396. грађ. законика, како би још јаче утврдили да се у дотичном законском наређењу не говори о праву представљања већ само о приоритету мушке лозе.

У том смеру нужно ми је поново прочитати §. 396. јер, тако да кажем, „противници синовица“ у својој аргументацији узимају само први одељак његов, а међу

тим други одељак тога параграфа допуњује први и целом својом садржином даје несумњивих доказа, који иду у прилог горе истакнутог тврђењу.

Ево како гласи тај §. 396.

„Деца умрлога и њихови мушки потошци добијају први наследство. Они искључују сестре, оца и матер и све претке њихне и њихово потомство или по- „бочне сроднике“.

И сад, пред „лицем“ тога параграфа да се запитамо: има ли у њему и помена о синовци или другим речма, да ли се тим законским наређењем тврди да *стриц* (односно син покојников) *искључује из наслеђа синовцу* (односно унуку покојникову од умрлог му сина) као што тврди III одељ. Касац. Суда?

На то питање дајем категоричан одговор: **да о таком искључењу поменуто законско наређење апсолутно ништа не говори.**

Јер ту се каже да синови покојникови, односно његови мушки унуци искључују:

а., Сестре.

Али чије сестре? На то питање одговор је, да синови и унуци искључују своје сестре и то синови своје сестре, а унуци и своје и свог оца сестре. Да се њихове сестре ту подразумевају, а не сестре покојникове види се из тога, што се ту не спомиње брат покојников, јер синови искључују из своје очевине свог рођеног стрица. Али ни брат ни сестра покојникова нису ту ни требали да буду споменути, што постоји нарочити §. 395. у коме је постављено начело: да „наследство по закону припада најближим сродницима по крви“, а син је свакојачко ближи сродник него брат или сестра.

б., Оца и матер.

Чијег оца? Наравно оца и матер покојникову, и о томе не може ни бити спора, јер било да је реч о праву наслеђа синова покојникових, било о праву наслеђа унука његових, не може бити речи о искључењу њихових родитеља пошто су они помрли, те су тим самим искључени из наслеђа.

в., Све претке њихове.

Без поговора овде законодавац замишља претке родитеља покојникових, пошто је искључење самих родитеља

покојникових обухваћено у тач. под б. Према томе син односно унук искључује покојниковог деду и бабу, прадеда и прабабу, чукун-деда и чукун-бабу, а то се и само по себи даје разумети, јер кад искључују покојниковог оца и матер, онда је логична последица да су искључени и њихови претци.

г., *Њихово потомство или побочне сроднике.*

Чије потомство? На сваки начин на првом месту потомство родитеља покојникових, које потомство представљају: покојников брат и сестра, и њихово потомство, дакле синовац и синовица и т. д. Други речма, рецимо, ја, као наследник свог оца, искључујем из наслеђа брата и сестру мог оца, односно мог стрица и моју тетку и њихово потомство. А кад је то јасно, онда је још јасније, да ћу ја у толико пре искључити из наслеђа имовине свог оца, његовог стрица и његово потомство и т. д. Сва наведена лица, дакле брат мога оца и његово потомство, стриц мога оца и његово потомство одиета су побочни рођаци мога оца, па с тога законодавац и каже: „деца мушка умрлога и њихови мушки потомци добијају први наследство и искључују.... *побочне сроднике*“.

Иначе, кад би се узело да се под изразом „побочни сродници“ подразумевају побочни рођаци покојниковог сина, онда би такав закључак довео до апсурдума: да по §. 396. *браћу искључује рођеног браћу из очевог имања*, пошто су и то међу собом сродници споредних линија, при свем том што су према свом оцу или деди сродници у правој линији.¹⁾

Па има ли, дакле, у §. 396. и помена о искључењу синовеце?

Нема и овеш нема.

Према свему што је доведе изложено у стању смо поставити ове закључке:

1., Наш законодавац утврђује приоритет наслеђа само у погледу сродника једног колена т. ј. само за сроднике који од једног истог претка (оца колена) произлазе.

2., Али пошто у једном колону има и потомства од сина (т. ј. мушког потомства) и потомства од кћери (т. ј.

¹⁾ Као што се види други одељак §. 396. јесте само објашњење прве половине тога §-а, али је то објашњење било изишито пошто је први одељак и без тога јасан.

женског потомства), то законодавац поставља правило: да су синови са својим потомством иречи у наслеђу од кћери покојникових и њиховог потомства.

3., У синовљевом потомству има такође мушких и женских. Према томе да је законодавац казао „деца мушка покојника и њихови потомци добијају први наслеђе“ могло би се разумети, да само покојников син искључује покојникову сестру; али ако је син умро, онда би се могло мислити да цело његово потомство (дакле и мушка и женска унучад), а не само мушко унуче покојниковог сина, искључује покојникове кћери и њихово потомство. Међу тим кад је законодавац казао: „деца мушка умрлога и њихови **мушки потомци** добијају први наслеђе“, онда је јасно да је поставио шире правило а то је: да **унук по сину** искључује из дединог имања **не само његове кћери него и своју рођену сестру**, услед чега оне обадве добијају само издржање и (ако су неударе) пристојно удомљене.

4., Унука од сина, представљајући мушко потомство покојника, (било да је покојник имао само једног или више синова, дакле само једну или више грана мушког потомства) кад се нађе сама (без рођене браће) она је представник целокупног мушког потомства, ако је покојник имао само једног сина, а ако је имао више синова, онда је она једини представник *једне гране* мушког потомства покојниковог. Према томе ни у једном ни у другом случају нема ко да јој одузима право наслеђа и то у првом случају цело а у другом део наслеђа. Јер

5., Један син покојников са својим потомством апсолутно је раван другом сину с његовим потомством, спрам чега законодавац није поставио нити је могао поставити какав приоритет између њих.

6., *Питање о приоритету између синовице и стрица* не може ни да постоји према одредби §. 396. грађ. законика, јер они припадају двома разним гранама мушког потомства покојниковог. А тога питања не може да буде ни по §. 397. пошто они припадају двома разним коленима, јер је стрицу „отац колена“ дед синовичин, а њен је „отац колена“ њен рођени отац односно брат њеног стрица, док се међу тим у томе параграфу утврђује приоритет

само између мушке и женске деце, која имају истог оца колена т.ј. између сестре и браће.

7., Ако би се узело да питање о приоритету може између њих да постоји, онда би се дошло до апсурдног закључка да стриц, искључујући синовину, по праву приоритета мушких, треба да наследи свог брата и онда кад је реч о наслеђу његовог сопственог имања, а рођена кћи и тада да добије само издржање и пристојно удомљење, или, ако је већ удата, да не добије ништа!

Из овога што сам навео, јасно се види да по §. 396. стриц не искључује синовину из заоставштине свог оца а њеног деде, а сад да видимо да ли је не искључује по § 399. грађ. законика, који специјално говори о томе односу између синова и унука покојникових, чије имање има да се наследи.

(Свршаће се)

ОПШТА КАРАКТЕРИСТИКА

НОВИХ ШКОЛА У КРИВИЧНОМ ПРАВУ

ОД

ПРОФ. ЧУБИНСКОГА

ПРЕВОД С РУСКОГ

Епоха у науци кривичнога права, коју је она преживела последње четврти овога века, обележена је одушевљењем необично бурнога карактера — то је Sturm und Drang у правом смислу ових речи. Објављивањем читавога низа нових доктрина поремећено је мирно и спокојно стање наше науке. Установе, које су раније изгледале чврсте и непроменљиве, овом су приликом оштро критиковане, и одмах је истакнут био на дневни ред велики број питања, о којима није раније било ни речи.

Најпосле бар да је појам о кривичноме праву могао остати нетакнут, неповређен, али ни то није било.

Кривично су право до скорашњег времена сматрали као правну дисциплину, која преступ и казну изучава као апстрактне појмове. Наука о кривичноме праву имала је одређен карактер и ограничену садржину.

Такво је гледиште у последње време поколебано. Од науке су о кривичном праву стали захтевати да обухвати собом и помоћне дисциплине, које изучавају како органски свет преступнички, тако и социјалне погодбе, које омогућавају да се преступи чине. У место кривичнога права једни су почели говорити о криминологији, а други о криминалној социологији.

Само се од себе разуме, да је између старе и нове школе, кад су такве настале прилике, отпочела упорна борба.

Антрополози су били проузроковачи ове борбе — 1870. Расправа туринскога професора *Чезара Ломброзо* о човеку као преступнику беше прва борба, чији је пуцањ изазвао страشان лом. Његови даљи радови, у вези с радovima његових ученика и присталица, међу којима су најпознатији *Фери* и *Гарофало*, изазвали су озбиљан покрет научни, који је добио име: антролошка или позитивна школа у кривичном праву. Са свих су страна и на свима језицима новој школи посвећена била многобројна истраживања, у којима бисмо узаман тражили миран тон и благо цеђење. Питања су расправљана и сувише ватрено, као што су и реформатори и сувише озбиљне претензије истакли. Ето ту је узрок томе, што је антрополошка школа на једној страни наишла на ентузијасте-присталице, а на другој — на огорчене противнике, који новим доктринама нису хтели признати ништа добро.

Антрополози са своје стране исто тако нису ћутали и с ватреним су уверењем бранили добивена дата. Политика је све више и више маха отимала; литература, њој посвећена, постајала непрегледна, — и у то доба најжешће борбе почели су се јављати радови *шреће школе*, назване *социолошком*, која је мало по мало извела срећену научну систему и дошла до величанствених резултата. Овде мислимо нарочито на постанак међународнога савеза за кривично право, који броји до 100 чланова-правника из свих образованих држава, а који је израдио статут, основан на учењу криминално-социолошке школе.

Нове се школе у области кривичнога права према томе могу свести у два главна типа: на антрополошку и на социолошку школу, премда, разуме се, скупа с тима основним типовима, има читав низ прелазних облика: и

од једне нове школе ка другој, и од једне од нових школа ка доктрини старе школе, којој су заступници нових школа дали име „класична“, ну не у смислу срећености и основаности, већ у смислу извештачености, рутине и застоја, дакле, више иронично но похвално име, ако је слободно да се тако изразимо.

Ми смо антрополошку школу одвојили од социолошке, што свака од њих — као што ћемо доцније видети — има своја карактерна обележја; али је од нас и сувише далеко свака помисао, да споменуте школе сматрамо не само као непријатељске него и као потпуно самосталне. Томе нека буде потврда у овом. Прво, између њих има много додирних тачака. Друго, има много научника, који стоје између једне и друге школе. Тако једни (н. пр. *Ломброзо*, *Закревски*) узимају францускога криминалиста *Тарда* као антрополога, други пак (*Сиа-совић*, *Пржевалски*) као социолога. Као правога преставника антрополошке школе рачунају и признатог ученика *Ломброзова*, професора *Фери-ја*, и ако он узима преступ не само као биолошку но и као социолошку појаву; његово се најважније дело зове „Кривична социологија“; он је члан међународнога савеза за кривично право, који су основали социолози, и *Фери* мисли да је циљ томе савезу сличан оному, којему тежи школа антрополошка. Треће, најпосле, обе ове школе још неће бити завршене и стално утврђене. Оне непреставо иду напред, и све се више — како изгледа — зближују, јер и антрополози мало по мало одустају од својих исконских претензија: на име да се правна страна преступа и казне сасвим избаци из науке, а исто тако да се преступу да поглавито биолошко објашњење, те се с криминалистима-социолозима удружују нападајући на строго класичне доктрине.

Антрополошка и социолошка школа, дакле, излазе све више и више међу собом сродне, потпуно се ипак не сједињавајући, а то нам иде на руку да у исто доба говоримо о тим школама, претресајући многа питања.

Приступајући сада да нове школе оценимо према њиховој суштини, пре свега, мислимо, биће потребно да ударимо гласом на ту интересну околност, да оцена ових школа у литератури, а нарочито у нашој (руској), много

пати због магловитости, а у исто време и због противуречности.

Тако проф. *Сергејевски* у својој расправи „Основна питања о казни у новијој литератури“ и сувише песимистички цени нове школе, и већином им ироничне замерке чини, међу тим је неочекивани закључак његове расправе — у којој строго суди о новој школи — кад њезин аутор вели „да је у тој школи, поред свих погрешака њезиних, извор мудрости и светлости, извор новог знања, човечанству на корист, науци на част“.

И у расправи *В. Д. Спасовића* „Нове школе у науци о кривичном праву“ видимо сличну недоследност, јер у њој писац признаје, што се тиче антрополошке школе, да није дала никаквих позитивних резултата, и напомиње и о социолозима (с *Тардом* на челу), да су њихове идеје више примамљиве него ли солидне, на крају пак своје расправе тврди, да је врло силан овај покрет у кривичном праву, да су с тим покретом откривене нове области, и да ће се у кратком року у сасвим новом облику показати целокупна област кривичнога права.

Исто тако није могао избећи противуречности у свом значајном делу о антрополошкој школи проф. *Вулферш*. У првој књизи свога дела писац и то уписује у заслугу новој школи, што је обрадила помоћне дисциплине кривичнога права, а у другој књизи већ пориче и ту заслугу и важност споменутих помоћних дисциплина.

Мислимо да према наведеним примерима можемо рећи, да велику и озбиљну вредност имају нови покрети у кривичном праву. Они су, свакако, дали доста важне грађе, али су и толико поколебали приправне послове научне, да је веома тешко, не падајући у противуречност, да сами схватимо њихову значајност и да нађемо тачку додира и тачку измирења између старе и нове школе.

Сваки је криминалист, поред свега тога, обавезан, да сам ради себе изради одређене погледе на тај нови покрет у науци о кривичном праву. Шта више и најважнији противници тога покрета признају, да је старој доктрини он нашао много истинитих критичких замерака и да је поколебао саму основу, на којој је почивала ова стара доктрина. Још траје борба између заступника разних школа, и ако и није тако упорна, као што је

пређе била. Не би било умесно клонити је се. У овакво доба дужан је сваки криминалист да истакне непосредно и смело заставу са својим научним средо (вјерују), и да ступи у редове оних, на чијој страни налази научну истину, а зато је пре свега потребно обратити пажњу на нове школе и њихов значај себи протумачити.

Што се тога тиче, ми се сасвим разилазимо у погледима с криминалистом г. *Набоковом*, који је пре краткога времена, у своме приступном предавању, предлагао у име начела поделе рада међу правницима, социолозима и природњацима, а и за то што у нас нема систематизовања у правничкоме знању, да се не треба упуштати с оваквим тежњама у нове интересне области, камо су *Ломброзо*, *Гарофало* и др. пут прокрчили. Не само „себична жеља да на своја истраживања ударимо печат научно-природњачки“, како мисли г. *Набоков*; но и тежња к истини и жеља да видимо науку, коју изучавамо, освежену струјом живе воде нових школа, ако нам испитивање покаже да у њима има живе воде — све нас то може примамити у те области.

Ето то су оне напомене, које је потребно било најпре изнети, пре него што се упустимо у оцену нових школа према њиховој суштини. Приступимо сада овоме претресу.

Чим почнемо проучавати које му драго радове: антрополошке или социолошке, одмах нам и код једних и код других у очи пада она карактерна црта нових покрета, да се сасвим отресају метафизичких априорних дата, које у смртни грех стављају старој класичној школи. Статистика, оглед и свестрано проматрање преступничкога света, колико је могућно, исто тако испитивање друштвених погодаба, које помажу да се кривичност развија — ето то је идеал, који су за себе извели нови научници.

Истина, такав се идеал често у пракци не остварује, и његови су носиоци ишли у крајности. Врло је често једнострана била употреба статистичких дата. Такве су прилоге удешавали према некој напред смишљеној идеји, па су, на тај начин, на позитивној основици подизали — метафизику. Затим су, тражећи и налазећи аналогија између друштвених и између природно-историских појава, такве појаве оглашавали као нешто поуздано, будући

застрти облаком научне екстазе, те се долазило до таквих очигледних апсурда, као што је оно Ломброзово признање, да и у свету без душе — у свету биљном има злочинства. Најпосле су, често по својој вољи, тумачили и прилоге, добивене поузданом позитивном методом, због чега су у ствари давали само смеле ипотезе ти испитивачи, којима су нађени факти изгледали као емпирички закони. Ово су негативни прилози, на које се често наилази, премда нису редован састојак у радовима нових научника.

Да ли због свега овога да изречемо престрогу осуду над новим покретом? Нама се чини да не треба. Претеривање, улажење све дубље у рад, и једностраност донекле — све су то неизоставни пратиоци ватрене борбе у име неке идеје. Само ако та идеја изгледа нова, она мора себи пут прокрчити и у оне области, које још нису испитане. Тешко је за време борбе остати миран, објективан, правичан, а тога ради и могу доћи разноврсне погрешке. Ово нарочито онда бива, када се ствар не тиче апстрактних питања, него битних, животних питања, с којима су у вези многобројни свакодневни интереси, а управо такво јесте питање: кривичност и борба с њом. Није без узрока био слободан један од најзнатнијих криминалиста нашега доба, *Франа Листи* толико те да модификује неке погледе, и који о том вели, како он, који своја мишљења оснива на емпиричкој основи животних појава, није „у славном положају оних дијалектичара, који могу читаву зграду да подигну у једноме стилу на основици једнога априорнога појма, по вољи дакле узетога“.

Да оставимо на страну многе контроверзне појмове присталица новог покрета у науци о кривичном праву, и да се држимо њихових основних начела. Ми смо већ споменули прво од тих начела, то је увођење експерименталне методе у кривично право и потпуно уклањање метафизике из њега. Такво је начело, како ми мислимо, вредно сваке хвале, јер је и кривично право, као што с правом истичу нови научници, претеривало, служећи се само апстрактним појмовима, а заборављајући на животну страну питања о кривичности. „За науку о кривичном праву до сада је, како вели познати белгиски криминалист *Принс*, преступник био апстракт-

тан тип, а не жив човек, који у ствари живи; кривица је била не акат у стварном животу, него — правне формуле, у кодексе унесене; најпослед, казна је нека теориска система, од научника усвојена, који нису пазили на природу кривице“. Још јасније такву мисао износи *Ламаш*, поглавито имајући на уму стање науке о кривичноме праву у Немачкој. Он вели, да је „класично кривично право смјетало с ума, бирајући за предмете својих испитивања нарочито правне појмове: преступ и казну и њихову логичну конструкцију, да се у стварном свету налазе и јављају злочин и казна. Неки су испитиваоци, доводећи погрешку својих претходника до крајности, дошли до праве и потпуне схоластике, коју је *Ијеринг* врло згодно назвао „јуриспруденцијом појмова“. Онај писац налази да је потребно да се изучавају физички и психички факти из живота, који служе као основа појму кривице и казне. Истом ће тада, по његову мишљењу, испитивач престати да буде једностран, и моћи ће се кривица и казна изучити у целокупности појава њихових, с којима се у самој ствари јављају.

И ми држимо, слажући с погледима поменутих аутора, да је реформа у области кривичнога права била врло потребна, али ми у исто време не допуштамо да је био некористан рад човечје мисли, који је читав век кривицу изучавао као апстрактан појам правни. Кривица, која се јавља као насртај на правом заштићени интерес или као факт, који мења правну природу извесних одношаја, може се посматрати с гледишта тих одношаја, т. р. с техничкога гледишта. Што се тога тиче заслуга је раније школе неоспорна. Она је формуловала велики број општих принципа, и исто тако много учинила за технику у области судске практике и законодавства.

Што су неки научници покушавали да те заслуге одреку и што су изјављивали жељу да одбаце све, што је до сада урађено у кривичном праву, то је потекло цигло из претеране љубави ка раду, која је у почетку имала места у распаљености борбе и страсти. Сада пак, с ретким изузетцима, нови научници — позитивисти, како антрополози, предвођени *Феријем* и *Гарофалом*, тако и социолози с *Листом*, *Принсом* и *Ламашем* на

челу, не одричу заслуга старијој школи. Они цене да су испитивања, која су раније чињена, била плодносна, само што додају, да је лепо обрађена само једна страна задатка, док је друга све до сада остала недирнута.

Нова је школа на ту страну обратила нарочиту пажњу. Она је разложно показала, да не треба у кривици гледати само апстрактан појам правни но и социјални појав у животу. Ми не можемо а да не падамо у једностраност и схоластичку када то смећемо с ума и кад се служимо кривицом као поглавито апстрактним појмом; у том случају наши закључци губе под собом реалну основу, лебде у ваздуху, и могу се показати ефемерни, без обзира на хармонију конструкција и доследност апстрактно-логичких погледа. И то је један између других узрока тога факта, што се право често у његову вршењу јављало и сувише формалним и безличним, тако исто и што је велики број научних система при ступању у живот губио од своје вредности.

Нова школа тежи, да јој закључци буду сталнији, и сматра да је једностраност у испитивању велики недостатак, с којим се треба борити. Нова школа, дакле, тежи да изучи кривични свет и погодбе друштвене околнине, које највише утичу на постанак и развитак кривичности. Уносећи масу новог и свежега материјала, она на тај начин жели да науку, која се бави испитивањем кривице и казне, задахне новим животом.

И неки од преставника класичне школе нису одрицали да споменути пут има користи. Али неки од њих, као напр. проф. *Духовски*, нацртавши срећен програм реформама у области кривичнога права, нису га ни у својим даљим радовима остварили. Међу другима напр. *Холцендорф* се није решио, да сасвим остави све учење класичне школе, премда је више пута с тим учењем долазио у судар, јер је изрично признавао да није довољна сама апстракција и да је врло потребно изучити сâм живот у његовим разноврсним појавама, кад се изучава наука, која с тим животом стоји у тесној вези. Најпосле трећи, као проф. *Сергејевски*, признају да је немогуће да се практично изведу мисли о предложеним реформама, поглавито због тога, што се разним методама служе кривично право на једној страни, и социо-

логија и антропологија на другој. Суштина питања и јесте у том, да се у науку о кривичноме праву унесе нова метода и да се тако рашире њени хоризонти. Према томе како ми мислимо, не може имати никакве доказне силе то позивање на разлику у методама, која данас постоји. Сâм је живот доказао да је такво тумачење грешило о истину.

Велики је број темељитих радова био објављен, у којима су изложене идеје о новоме покрету, а који стоје с кривичним правом у свези у истини. То су радови *Листа, Принса, Гаро-а, Фојницкога* и др. научника, који су ступили у међународни савез за кривично право. Ну осим тога, у сâм су статут споменутога савеза унесена ова два најважнија начела: 1). циљ је кривичном праву борба са кривичношћу, која се узима као друштвени појав; и 2). према томе се наука о кривичном праву и кривични закони морају наслањати на антрополошка и социолошка истраживања о кривичности и о кривцима. Што су многобројни криминалисти, који су у савез ступили, усвојили ова два начела, то је по нашем мишљењу, сјајан доказ за то, да су нови научници одржали победу, што се тиче њихове основне идеје - водиље.

Хајдемо даље да видимо и што се тиче правилне оцене науке нове школе, на какве погодбе у животу трсба да обраћа пажњу у наше доба наука о кривичном праву.

У свима је земљама образованим (осим Енглеске) где је правилно уређена кривична статистика, наука о кривичном праву нашла, да кривичност у последње време непрекидно расте, и да се нарочито ужасно умножава „поврат.“ И тако је морало да се поколеба уверење у спасоносну силу садашње системе кажњавања, и пред друштво је искрело питање: шта да се предузме против очигледне опасности, како да се с њом бори?

Стара доктрина на ово питање није могла дати одговора, јер је она била навикнута да кривицу сматра као готов факт и да цени последице његове, међутим је овде потребно обратити пажњу на узроке овога факта; потребно испитивати методама, до сада непознатима у кривичноме праву. До сада су се борили с кривицама, као са засебним појавама, које су се јављале намерно

по рђавој вољи појединаца, сада се показало као нешто очигледно, да је такав начин рада недовољан, и да се тим путем не могу добити добри резултати.

За криминалисте је постао јасан задатак, да треба наћи нову методу за рад да би се успешније борили са кривичношћу, која из дана у дан расте, и која је страховита појава друштвена.

Нова се школа у кривичноме праву и латила да то питање реши. Нови су научници, не желећи да понављају коју год погрешку из прошлости, пре свега бацили ретроспективни поглед на одношаје, којих има између друштва и кривца. Они су нарочито нагласили уверење, које је познати криминалист *Фери* веома лепо описао овим речима: „у средњем су веку у кривцу-човеку видели само злочинца; класична школа, на против, заборављајући злочинца, у њем је видела само човека; позитивна пак школа налази за потребно да треба вратити нарушену равнотежу, изучавајући кривца-човека а у исто време ценећи у њему права личности човечје и права друштвена у приватним људима.“ Нови су се научници отказали од сваке сентименталности, изводећи ту идеју у пракси, а исто тако од сваке излишне упорности; они су почели проповедати мирну борбу с кривичношћу, у складу са својим циљем. За то им је пре свега било потребно, да упознају узроке или чиниоце кривичности.

Ослањајући се на непобитне факте да без узрока нема ни радње ни појаве, и да се ни последице не могу изменити, не знају ли се узроци и не може ли се на њих утицати, — реформатори су се побринули да одреде све те разноврне узроке, који заједнички дејствују, чија је последица кривичност, која се мења, и која необично брзо у наше време напредује. Што се тога тиче, статистика је пружила необично поучних прилога. С једне се стране показало да кривичност стоји у свези с великим бројем друштвених погодаба, нарочито с економским, јер обично напр. неродне године са собом доносе да се умножавају кривична дела против имовине. С друге је стране нађена зависност броја кривичних дела од космичких погодаба, нарочито у области кривичних дела против личности и морала. Најпосле су разноврсна ис-

питивања кривичнога света испитиваоце уверила, да на вршење злочина има утицаја и оваква или онаква психофизиолошка конструкција кривчева. На тај начин недоказаном се показала стара теорија, која је целокупну кривичност доводила у свезу с вољом кривчевом.

Свестраним се испитивањем дошло до закључка, да су фактори кривичности разноврсни. Наравно, и у тој области још је далеко од завршених закључака. Једни су за ову класификацију фактора, други за ону. Једни више важности дају социјалним факторима, други антрополошким. Ми мислимо, слажући се с *Листом*, *Фојницки*, *Принсом* и др., да поглавиту улогу имају социјални фактори, ну о том ће даље бити говора, овде ћемо се пак ограничити на тај значајни факат, да је изучавање чинилаца у кривичности доста унапред отишло и да, шта више, и највеће присталице старе доктрине признају заслуге нових научника на пољу овога питања.

Нова је школа, проучавајући факторе у кривичности, полазила од тога уверења, да је ради плодне борбе с кривичношћу, потребно на те факторе утицати. Казна се непосредно тиче личности извршиоце, личних фактора у кривичности, али она нема никаквих утицаја на друге категорије фактора. То ће рећи, осим казне потребна је система других мера, које би служиле за прехрану у правом смислу те речи. Борба с народним празноверицама и заблудама, ширећи образованост у народ; борба с алкохолизмом, који је један од бичева за сувремено човечанство; сваковрсне мере да би се људима дало рада, којима је он потребан; старање о сиротињи, о напуштеној деци, и деци преступничкој; тежња да се поправи сувремено стање економско пролетаријату; да се пружи народним масама различних невиних забава и т. д.; — то су сада на првоме месту истакнута питања, то су задаци, од чијега извршавања много зависи и успешан рад правосуђа.

Заиста ово није лак задатак и умесна је напомена да ни најсмелији реформатори нису у стању, да окрену, по њиховој жељи, ток живота; али је и то доста, буде ли остварен и неки само део програма и сразмера ће кривичности од увећавања прећи у умањавање. Шта више, и мали успех у тој области биће једна потврда

оној девизи нове школе: „боље је сачувати него казнити“.

Ну сама предохрана не би била за себе довољна. Искуство из живота сведочи, да је било кривичности у овим или оним облицима у сва времена и у свих народа, стајали они на коме му драго ступњу образованости. Раније су замишљали, да кривичности може нестати с поправком друштвенога уређења. Сада су такве поставке, пошто је већ изучавање фактора у кривичности далеко унапред одмакло, праве утопије, а ево зашто. Поправка друштвенога уређења, као дело човечијих руку, има својих граница. Оно не може достићи до такве усавршености, да садашња организација људскога друштва не остави никаквих трагова; а само би у овоме случају нестало фактора који рађају кривичност. Друго, осим социјалних има још и космичких и антрополошких фактора, који могу само посредно утицати на поправку друштвенога уређења. Тежити да се измени преступност, наравно, могућно је, али се не може сасвим уништити. И због тога ће бити преступности што се човечанство не може скројити по једном идеалном калупу, оно ће увек бити састављено од шарене масе лица с разноврсним страстима и свакојаким особинама и манама у психофизиолошкој организацији. Немогућно је, т. ј. уништити личне факторе, и с тога ће бити кривичности све докле људи буду људима, а не анђелима.

Нова школа у кривичном праву, заузимајући се за најширу систему мера за отклоњавање зла, не затвара очију пред ствариошћу, и не мисли, да би се на тим мерама могло остати и да се не би прибегавало кажњивим мерама. Она признаје да су казне потребне и неизбежне, али се потпуно разликује гледиштем на суштину и на организацију њихову.

(Свршиће се)

ИЗ СУДНИЦЕ

I.

Сусед има право на службеност ради оправке свога имања, ако то не може другаче бити.

(Одлука опште седнице Касац. Суда)

У парници Ј. В. из Прокупља, противу С. С. да му суд досуди право службености, да може са плаца туженога своју кућу оправљати, првостепени прокупачки суд пресудом од 2. Септембра 1896. Бр. 7343. одбио је тужиоца од тражења из разлога:

По §. 214. грађ. зак. ограниченост права сопствености не претпоставља се, а изузетно по §. 341. грађ. зак. закон ограничава право сопствености чије само у оном случају, кад други своје добро или сасвим или од чести не би могао употребити. Овде тужилац сам признаје (§. 180. грађ. пост.), да може своју кућу употребити сасвим, но само да је не може оправљати са стране туженога, што није употреба добара — куће, дакле не стоји случај наведен из §. 341. грађ. зак. на који се тужилац позвао, већ само да не може са једне стране, и то са стране туженог, да своје добро, кућу, улепша, што није законски узрок за тражење службености, пошто тужилац своје добро може сасвим употребити.

По незадовољству тужиоцеву Апелациони Суд пресудом од 23. октобра 1896. Бр. 2393. одобрио је првостепену пресуду.

Касациони Суд примедбама од 17. августа 1897. уништио је пресуду Апелационог Суда, из разлога:

Кад је актима ислеђено, а и самим признањем туженога доказано, да тужилац нужну оправку своје куће није у стању на други начин извршити, већ једино са стране плаца туженога, и како је по §. 341. грађ. зак. право сопствености ограничено у случају, кад други своје право не би могао употребити без права службености на туђем имању, као што је овде случај са парничним странама, то је онда Апелациони Суд погрешно, што је тужиоца од овога тражења одбио.

Апелациони Суд није усвојио горње примедбе, већ је 21. августа 1897. Бр. 2373. дао следеће противразлоге:

Горње примедбе Касационог Суда не могу оистати с тога, што овде није случај §. 341. грађ. зак. т. ј. не стоји то, да

тужилац не може своју кућу ни сасвим ни од чести употребити, ово у толико пре, што тужилац тужбом својом и не тражи, да му се не чине сметње у употреби његовог добра, нити да му се такве сметње отклоне, но тражи, да се користи туђим имањем у циљу одржавања свога имања, а то није предвиђено горњим прописом, који једини и говори о кућевним службеностима.

Касациони Суд у *општој* седници од 6. септембра 1897. усвојио је примедбе свога одељења, према којима је Апелациони Суд другом својом пресудом од 12. Септембра 1897. Бр. 2688. досудио тужиоцу службеност, да може са плаца туженога своју кућу оправљати.

(Чл. 136. *Општег имовинског законика* за Црну Гору у овом погледу сасвим је јасан: „Кад ко што зида на својој земљи, поправља нешто на својој кући или другу сличну радњу ради, он може док посао траје: утврђивати одрове или лазила на суседној земљи, бацати на њу грађу, радници му могу преко ње прелазити и т. д. То, ипак, бива само онда, кад није могуће и у колико није могуће без повеликих трошкова посао иначе свршити. Али, прије нег се радња започне, да је на вријеме о томе сусјед обавијештен“.)

Саопштио
Ст. Максимовић.

II.

Осуђени на робију ставља се у оков (ако пре није био) чим се прва пресуда изрекче, а не онда, кад она извршном постане.

(*Одлука опште седнице Касац. Суда*).

Пресудом првост. суда за град Београд од 4. новембра 1893. Бр. 23120 осуђен је М. III. на 7 година робије у лакм окову, с тим, да му се та казна рачуна од дана прве изречене пресуде. Према овој пресуди стављен је одмах осуђени у лак оков.

Молбу осуђенога да се не ставља у оков, док пресуда не постане извршном, суд је одбио решењем својим од 23. нов. Бр. 24.414.

По жалби осуђенога Касац. Суд примедбама свога I. одељења од 28. истог месеца, Бр. 9578 поништио је горње решење суда са ових разлога:

„Кад је оптужени у притвору био до изречене му пресуде без окова, онда га суд и после изречене пресуде, којом је осуђен на робију у окову, није могао ставити у оков, кад та пре-

суда није извршином постала, него је то питање требао да реши по §. 168. крив. пост. особеним решењем.^а

Првостепени суд није усвојио ове примедбе, већ је под Бр. 25.209 дао ове против-разлоге :

„Прво одељење Касац. Суда оснива своје примедбе на §. 168. крив. пост. Међутим овде није случај предвиђен у тој законској одредби, нити је суд донео решење своје обзирајући се на исти законски пропис, већ на основу §. 23. у вези §. 14. крив. зак.

Пресудом овога суда од од 4. новембра *М* 23.120, оптужени М. III. осуђен је на *7 година робије у лакој окову* због више фалсификата с тим, да му се ова казна има рачунати од дана изречене пресуде. Према томе кад се осуђеном казна робије рачуна од дана изречене пресуде и кад према пом. §. 14. кр. зак. онај, који је на робију осуђен, носи окове на какве га суд осуди, тешке или лаке, то је осуђени III. и окован у лак оков, као што је реченом пресудом и осуђен.

Дакле суд сматра да у овом случају не треба доносити никакво засебно решење на основу §. 168. кр. пост., јер нити је овде случај решавања питања о окову приликом стављања у оков под суд, нити је од оних других побројаних случајева у истој законској одредби, већ је овде случај окивања такав, да је последица пресуде, којом је оптужени осуђен и која му се осуда рачуна од дана пресуде, према томе суд му не може учинити то благодејање да робију издржава без окова, јер се исто добија само путем највише милости^а.

Општа седница одлуком својом од 17. децембра 1898. Бр. 9802, одржала је у сили и важности противразлоге првост. суда, а примедбе одељења свога одбацила.

Београд 21. XII. 1898.

Саопштно
Мих. М. Радзкојевски.

РАСПИС МИНИСТРА ПРАВДЕ

О „БРАНИЧУ“

МИНИСТАРСТВО ПРАВДЕ

№ 17347.

29. Децембра 1898. год.
у Београду.

Свима Судовима.

Ни једна струка у државној управи не броји толико школованих људи, као судска, па ипак поред огромног броја правника по судовима, српско правништво није у стању, да одржи једини стручан правни часопис.

Сви ранији покушаји, да се правнички листови одрже, осујећени су немаром оних, који су по своме занимању у првом реду позвани, да их одрже, што на сваки начин уди иначе добром гласу српских правника. Жао ми је, али се признати мора, да је немар у овоме достигао свој врхунац, јер не само то, што многи правници правне часописе нису до сада држали, но је многи од оних, који су их држали, неполагањем претплате убрзао њихову пропаст. Немар и у једном и у другом случају за сваку је осуду.

Данашњи једини правни часопис, орган удружења јавних правозаступника „Бранич“ после не пуну годину и по дана, већ је на умору, услед горњих разлога, и ако се овај једини часопис не помогне претплатацима правницима, неминуовно мора пропасти.

Жалосно би било, да српско правништво, по броју и образованости најугледнији део наше интелигенције, остане без стручног органа.

Држање правног часописа, поред осталог, мерило је неговања правне књижевности од стране наших правника, а ја сматрам, да је дужност свакога стручно образованог човека, да одржава и стручан часопис, којим ће допуњавати своје образовање.

Позван чл. 7. закона о устројству Централне Управе да водим бригу о уплиравању своје струке, ја не могу преко овога немара судских чиновника за неговање правне књижевности ћутке прећи. Ја се налазим побуђен скренути најозбиљнију пажњу свих судских чиновника на своју дужност према стручном часопису и надам се, да неће бити ни једног судског чиновника-правника, који ће одрећи пријем „Бранича“ и материјалну потпору овога; као што бих оне, који би га отказали, морао сматрати као правнике, којима је правна књига на одмет.

Упућујући овај распис свима судовима — па и томе суду, надам се од судских чиновника, да ће се одазвати своје стручном часопису.

Од г. председника тога Суда надам се, да ће са своје стране настати, да чиновници поверенога му суда одговоре очекивањима, која овим у њих полажем, и да ме о резултату свога настојавања извести до 15. Јануара идуће године.

Министар Правде
К. Н. Христић.

К Њ И Ж Е В Н О С Т

Српско-Хрватска.

Др. Мис. В. Вујић Начела народне економије. Књ. III. Св. I. Економна политика. Београд Држ. штамп. 1898.

Ђ. Б. Нешторовић Како се праве тестаменти по нашем грађанском законнику. Издање књиж. Мите Стајића. Београд штамп. П. Танасков. 1898.

Закон о устројству општина и општинских власти са свима његовим изменама и допунама и Закон о чувању пољског имања. Београд Држ. штамп. Краљ. Ср. 1898.

Закон о земљорадничким и занатским задругама. Беогр. Држ. штамп. 1898.

Закон о шумама од 30. Марта 1891. са изменама и допунама од 2. Августа 1898. Београд Држ. штамп. 1898.

Закон о буџету државних прихода и расхода за буџетску 1899. годину. На 4-ни. Беогр. Држ. штамп. 1898.

„Полицијски Гласник“ стручни лист за све полицијске радње. Год. II. Уредник Н. Димитријевић. Излази сваке суботе. Бр. 42—54. (Октобар—Децембар 1898) стр. 426. Београд. Држ. штамп. 1898. Са насловним листом и садржином.

Царински Преглед. Лист за царинска знања. Угледна свеска. Уреди. С. Кукић. Београд Држ. штамп. На 8-ни.

Државни Календар са Шематизмом за 1899. годину. Беогр. Држ. штамп. 1898.

Мјесечник правничког друштва у Загребу. Год. 24. Бр. 11—12. Новембар и Децембар 1898. Уређује у име одбора правн. друштва Др. Јосиф Шиловић. Садржај: Др. Е. Ловрић: Студије

из женитбенога права. — Др. Ник. Огорелица: Још неколико спорних питања из казненог поступника. — Др. М. Кошутин: Dr. Eman. Tilsch Zastava gični dle zakonského práva občanského. — Др. А. Гоџиа: Судбена фотографија. — Др. Јос. Шиловић: Слобода воље и казнено право. (Ректоратни говор). — Др. Јосип Хохолач: Управно судовање у одношају спрема грађанском с једне и казненом с друге стране те за суделовање надлежне области. — Правосуђе: грађанско, казнено, мјенбено-трговачко. — Из управне праксе. — Књижевне обзнане. — Вјесник. Стр. 641—768. Са насл. листом, садржајем и казалом. Загреб. Дион. тискара 1898.

Dr. Josip Šilović. Sloboda volje i kazneno pravo. Govor što ga je držao dne 19. listop. 1898. pri instal. rektorom hrv. sveučilišta. — Zagreb zemalj. tisk. 1898.

Osnov odvjetničkoga reda i karnostnoga statuta za odvjetnike i odvjetničke vježbenike. Zagreb zem. tisk. 1898.

Priručnik za pregledavanje uprave kod občinskih poglavarstva i kr. kotarskih oblasti u području županije virovitičke. Osijek Tisk. Jul. Pfeifera 1898.

Milan Šmrekar Priručnik za političku upravnu službu u kralj. Hrvatskoj i Slavoniji. Napisao, sastavio i protumačio — — ods. savetn. kr. zem. Vlade. Sveska 3. 4. 5. и 6. Zagreb J. Granitz 1898.

Немачка

Mitrovits Thedomilj lic. Theol. Dr. juris. Nomokanon der slavischen morgenländischen Kirche oder die Kormtschaja Kniga. Wien & Lpzg Wilh. Braumüller. 1898.

Meili Fr. Institutionen der vergleichenden Rechtswissenschaft. Ein Grundriss. Stuttgart, Enke.

Klemperer V. Die rechtliche Natur der Genussheine. Halle a. S., Kaemmerer & Co.

Stoos C. Chirurgische Operation u. ärztliche Behandlung. Eine strafrechtl. Studie. Berlin, Otto Liebmann.

Krause C. Das deutsche Zuchthaus. Beitrag z. Gesch. s. Einricht. u. der darin gelt. Disziplinarstrafen. Dresden, Dohrn.

Huber M. Die Staatensuccession. Völkerrechtl. u. staatsrechtl. Praxis im 19. Jahrhundert. Leipzig, Duncker & Humblot.

Flusser A. Handbuch der österr. Strafgesetze mit besond. Berücksicht. der Geschworenen-Institution. Wien, Perles.

Француска

Pillet A. Les lois actuelles de la guerre Paris, Rousseau.

Monicault G. de. La question d'Orient. Le traité de Paris et ses suites (1856—1871).) Paris, Rousseau.*

*) Реферат Др М. Р. Веснића у „Делу“ Дек 1898. стр. 511—513.

Le régime des capitulations. Son histoire, son application, ses modifications. Par un ancien diplomate. Paris, Plon.

Garsonnet E. Traité théorique et pratique de procédure (organisation judiciaire, compétence et procédure en matière civile et commerciale). II. éd. T. 1—3, Paris, Larose.

Brunel H. De la conciliation en matière commerciale. Paris, Larose.

Fleury Dr. Maurice de L'Amé du criminel. I. vol. de la Bibl. de philos. contemp. Paris Alcan. 1899.

ПРОМЕНЕ У СУДСКОЈ СТРУЦИ

(Из „Српских Новина“ од 16. до 31. XII. 1898).

Краљевским указом од 22. Децембра постављени су:

За председника првост. суда: г. милановачког г. Драгутин К. Драгутиновић, судија првост. Суда за в. Београд.

За судије првост. судова: београдско-трговачког г. Љубомир Величковић, судија беогр. прв. суда подун. окр.; варошк. београдског г. Душан Л. Ђокић, судија прв. београдс. тргов. суда; београд. првост. суда подун. окр. г. Др. Чедом. М. Лазаревић, секретар I. кл. беогр. вар. суда.

За секретаре II. кл. првост. судова: беогр. варошког г. Живко С. Ивковић, секрет. исте класе беогр. прв. суда подун. окр.; беогр. првост. суда подун. окр. г. Градимир Ђуровић, писар I. кл. Касац. Суда.

СТАТИСТИЧКЕ БЕЛЕШКЕ

Криминалитет у Германији

Год. 1897. осуђено је у Германији 463,584 душа, од ових било је млађих од 18 година 45,291. Преступа противу државе, друштвеног поретка и религије било је 82,688 душа, — противу личности 195,759, противу сопствености 183,806 а прекршаја службене дужности 1331. Кад се упореди ово са податцима пређашњих година, број преступа противу личности знатно се повећао. Тако, у 1892 години било их је 157,928; 1894 — 181,977, 1897 — 195,759. Повећао се и број преступа противу државе, друштвеног поретка и религије: у 1892 год. у ту категорију до-

лазило је 66,392 а у 1897 — 82,688; број преступа против сопствености у упоређењу са 1892. годином спао је на 12,631. Од 45,251 непунолетних окривљено за крађу 22,544, за нанесене убоје 7537, за кварење туђих ствари 2832, за превару 2111, за преступе противу морала 1170, за убиства 22, за паљевину 175, за лажну клетву 50.

П.

В Е С Н И К

Захвалност министру. Управни одбор правозаступничког удружења, кад је извештен о распису Г. Министра Правде, који је упутио свима судовима о држању „Бранича“, изјавио је своју захвалност Господину Министру овом депешом:

„Правозаступничко удружење благодари Вам најискреније на распису о „Браничу“, као истинској мери за стално одржање српског правничког часописа.“

Овај распис наишао је код свију српских правника на потпуно одобрење.

Споменик Ривијеру. Поштоваоци и пријатељи скоро преминулог чувенога професора А. Ривијера, образовали су одбор, да му подигну споменик. Како је он својим радом и својим симпатијама за српски народ задужио и нас трајном захвалношћу, то ће се настојавањем г. професора Др-а М. Р. Веснића, са којим је Ривијер одржавао личне пријатељске везе, приредити два јавна предавања, а чист приход од њих намењен је као прилог из Србије за тај споменик. Г. Др Веснић прима и директне прилоге у горњем смеру.

Катедра за војно право. На берлинском свеучилишту установљена је почетком овог зимњег семестра катедра за војно право. Услед тога што је за сву немачку војску ступио у живот општи војни казњени закон и поступак, наступила је потреба јединства у настави војног права и за то је установљена ова катедра. За првог професора тога права постављен је тајни правни саветник Вајсенбах, који је био пре тога начелник војно-судског одсека у пруском ратном министарству.

Нови правозаступници. По испуњењим условима закона о правозаступницима постављени су за јавне правозаступнике:

г. Милан Р. Поповић, судија првост. суда у оставци, за вар. Београд;

г. Алекса Давидовић, б. правозаст. и судија првост. суда, при крушевачком првост. суду;

г. Исидор М. Стојановић, б. начел. среза бољевачког, при ћупријском првост. суду;

г. Милош Катанић, истр. судија у пенз. и б. правозаст., при крагујев. првост. суду;

г. Емилијан Столиновић, судија прв. суда у пенз., при шабачком првост. суду;

г. Тома Дрманић, јав. прав. у оставци, при смедеревском првост. суду;

г. Коста Живковић, б. правозаст. и председник општине шабачке, при шабачком првост. суду.

* * *

Престало право на правозаступништво. Г. Васи Т. Митићу, правозаст. при негот. првост. суду, јер се примио државне службе; г. Јездимиру Чекићу, правозаст. за вар. Београд, услед оставке.

Б Е Л Е Ш К Е

Женскиње адвокати. У француској посланичкој комори поднео је 9. XI. пр. год. посланик Вивјани законски предлог, да женскиње, које имају диплому лиценцијата или докторат права, могу положити адвокатску заклетву и вршити овај позив. По тражењу предлагача комора је огласила предлог као хитан, на што је пристао и сам министар правде. Сви су изгледи, да ће се предлог узаконити, те тако ћемо имати скорим адвокаткиње и у Француској. Осим у кантону цюришком, дозвољен је приступ у адвокатски ред женскињама у Шведској, Норвешкој и Финланду. Ван Европе имају оне то право у Сједињеним америчким Државама, у Мексици, Чили, Јапану, Новом Зеланду и Индији. У 1880. било је у Сјед. Државама на 64.062 адвоката само 75 адвокаткиња, а 1890. на 89.422 адвоката 208 адвокаткиња, дакле свега две на хиљаду. Са те стране дакле нема још за сада опасности за адвокате!

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ И УПИС У ЧЛАНСТВО УДРУЖЕЊА

Са 1. Јануаром ступамо у нову годину и зато молимо све чланове и претплатнике, да одмах обнове претплату.

Оне другове наше, који се још нису уписали за редовне чланове удружења, молимо, да то одмах учине, јер је удружење, поред осталих својих задаћа, позвано, да заступа и интересе адвокатскога реда. Годишњи је улог за њих 24 динара.

Све остале правнике у Србији позивамо и молимо да се упишу за ванредне чланове удружења, а годишњи је улог 16 динара.

Адвокати, судије и правници ван Србије могу такође бити чланови удружења и ми их најусрдније позивамо, да се у чланство упишу. Годишњи улог за њих износи 20 франака у злату или 20 круна.

Сви чланови удружења, редовни или ванредни, из Србије или ван Србије, добијају бесплатно орган друштвени „Бранич“, као и друга издања друштвена по нижој цени.

„Бранич“ излази 1. и 16. сваког месеца, у свескама од најмање 3 табака.

Претплата за нечланове стаје:

У Србији:	Ван Србије:
На годину 16 дина.	Годишње . . . 20 фр. или круна
„ пола године 8 „	Полугодишње 10 „ „ „
„ четврт године . . . 4 „	

Улоге и претплату у Београду прима благајник друштвени г. Димитрије Тадић, правозаступник, а у унутрашњости примају друштвени повереници.

Све поште у Србији и ван Србије примају прешилату на наш лист.

Улози и претплата из места ван Србије, може се најподесније шиљати упутницом.

Београд 1. Јануара 1899.

О Д В О Р

Удружења јавних правозаступника у Србији.

ГОСПОДИ ПОВЕРЕНИЦИМА

Обраћамо пажњу и молимо их, да одмах обнове претплату за чланове редовне и ванредне, као и претплатнике, да прикупљену претплату пошаљу благајнику друштвеном у Београду заједно са тачним списком свију, којима се лист има слати, — да се експедиција неби реметила.

Како ће судски чиновници полагати претплату у суду, то отпада за г.г. поверенике сав рад око уписа њиховог и прикупљања претплате од њих.

Пошто је улог за ванредне чланове изравнат са претплатом, то одбор сматра све правнике, који „Бранич“ примају и целу годишњу претплату у 16 динара положи, као ванредне чланове удружења.

Адвокати могу бити само редовни чланови. Њихов улог износи 24 динара годишње, а наплаћује се полу-годишње у напред.

Вересију из прошле године ваља одмах наплатити и благајнику послати.

Одбор

Удружења јавних правозаступника.

ПОВЕРЕНИЦИ УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА

—*—

І. У СРБИЈИ

Алексинац:	Сава Маринковић
Ваљево:	Марко Буричић
Враћа:	Драгом. Савић
Г. Милановац:	Коста Борисављевић
Зајечар:	Михаило Јоцић
Јагодина:	Драгутин Пећић
Књажевац:	Сима Клапаревић
Крагујевац:	Чеда Радовић
Крушевац:	Богдан Златић
Лесковац:	Коста Протић
Лозница:	Влад. Илић
Неготин:	Иван Павићевић
Ниш:	Петар Благојевић
Пирот:	Живан Ивковић
Пожаревац:	Стева Максимовић
Прокупље:	Љуб. Д. Јовановић
Смедерево:	Коста Тимотијевић
Ужице:	Страхиња Поповић
Шабац:	Драг. Н. Солдатовић
Чачак:	Алекса Радуловић
Ђуприја:	Жив. Пандуровић

ІІ. ВАН СРБИЈЕ

Д-р Алексе. Љ. Митровић, уредник „Српског Гласа“ у Задру, за Далмацију;

Миле Дожић, секретар Вел. Суда на Цетињу, за Црну Гору;

Д-р Влад. Чобанић, одвјетник у Митровици, за котаре: митровачки, шидеки и илочки, Сремске жупаније;

Д-р Гига Авакумовић, одвјетник у Земуну, за котаре: земунски, ст. пазувски, пришки и румски, Срем. жупаније.

Д-р Милан Гађански, одвјетник у Панчеву, за Панчево и околину.

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ВЛАСНИК

УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА
У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ

ПРАВОЗАСТУПНИК

БРОЈ 2.

У БЕОГРАДУ 16. ЈАНУАРА 1899. ГОДИНЕ

ГОДИНА VI.

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА Д. ДИМИТРИЈЕВИЋА, ИВАН-БЕГОВА УЛИЦА БР. 1.

1899.

САДРЖАЈ

СТРАНА

Живко М. Милосављевић, професор Вел. Школе: Општи грађански законик и римско право у Немачкој . . .	49
Ворђе Б. Несторовић, судија Првост. Суда за вар. Београд: Из судске праксе: I. Стриц и синовица. (Свршетак) . . .	53
Љуб. Д. Јовановић, судија пропуначког Првост. Суда: О надлежности . . .	63
Гојко Ст. Павловић, капетан-аудитор: Општа карактеристика нових школа у кривичном праву. Од проф. Чубинског. Превод с руског. (Свршетак) . . .	70
Из Суднице: III. За прекидање истраге вођене противу презадуженога, надлежан је суд, а не последни судија. Саопштио Мих. Р. Радивојевић, судија алек. првост. суда. — IV. Може ли раздвојено живећа жена, пре окончаног брачног спора, тражити за обезбеду свога примања, етециште своме мужу? Саопштио М. Ст. Драгутиновић, писар лесков. првост. суда . . .	81
Према чл. 9. и 10. зак. о орпској класној лутрији набавка страних сребрака није забрањена, ако нису набављене у цели препродаје. Решења опште седнице Касационога Суда. Саопштио Ђ. С. Чохаџић писар Касац. Суда . . .	85
Страно правосудје: I. Може ли бити крађе електрицитета? . . .	86
Условно помиловање у Немачкој . . .	87
Читуља: Др. Павле Хиниџиус. — Др. Карл Ото Милер. Чеда Мариновић . . .	88
Књижевне вести . . .	90
Весник . . .	92
Белешко . . .	95
Исправка . . .	95
Позив на претплату и упис у чланство . . .	96

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ, ПРАВОЗАСТУПНИК

ИЗЛАЗИ:

1. и 16. сваког месеца

УРЕДНИШТВО:

Дубровачка улица бр. 18.

ОПШТИ ГРАЂАНСКИ ЗАКОНИК

И

РИМСКО ПРАВО У НЕМАЧКОЈ

Познато, је да је Августа 1896. г. промулгован нови Општи Грађански Законик за немачку Царевину. Тај ће законик ступити у живот 1. Јануара 1900. У томе законнику има доста ствари, по којима судећи, грађанско ће се законодавство XX. века у Немачкој разликовати од дотадањег законодавства у многоструком погледу. Ново дело одликује се не само својим општим карактером, као обавезно за целу Немачку, не само савршенијом техничком обрадом и модификованим распоредом појединих приватно-правних института, већ и по гледањима новијим назорима теоријске природе. Ма да је и то ново дело засновано на темељу римскога права; ма да су вечити принципи из *Corpus juris* главни стубови и те нове законодавне зграде, ипак ступање у живот новог законика и нови програм наставе на правним факултетима не могаше проћи без осетне штете по интензивност студије римскога права. Жаљење за сужавањем обима и значаја студије римскога права у Немачкој, где се оно у XIX. веку и испело на своју садашњу висину, нашло је израза у једном некрологу, колико чудном толико и духовитом и инструктивном, намењеном „Курсу Пандеката.“ Тај је некролог написао неки Dr.

jur. Luettger у додатку једнога броја познатог Минхенског листа *Allgemeine Zeitung*, за пр. год.

Он гласи:

„Недавно је пројурила кроз целу нашу земљу вест о једној скорашњој смрти. Њу је објавила и сама државна власт, мирно, свечано, без узбуђења. Њу су репродуковали и сви наши листови; али на њу је обраћена врло слаба пажња, и она не изазва ничију сузу жалости. Око смртних остатака великога покојника није се чуло никакво појање, нити плач: „Њега чак не испрати ни свештеник.“ Међу тим покојник је био величина поштовања достојна и припадао је ученоме свету. Губитак таквих великана не јавља се свакога столећа. Сваке године око њега скупљаше се хиљаде и хиљаде слушаца, слушаше жељно његове речи и гуташе његове поуке; али сваки у томе не успевахе. А они који, ма и независно од своје воље, пролазише поред њега и не обраћајући на њ' своју пажњу, доцније то љуто изнашташе.

Па ко беше та величина из ученога свега? То је „Курс Пандеката“, који услед једне одлуке пруског министра правде од 6. Јануара 1897. мораде ишчезнути из програма универзитетских предавања, после дугог живота од скоро 800 година.

Наш је покојник рођен у Болоњи, око 1100. г. после Хр., од оца Dr. Ignertius-a, који беше *magister artium* у тој вароши. Тај човек отрже од заборава Јустинијанов *Corpus juris* и узе га за предмет својих студија и тумачења. Из његова рада поникао је „Курс Пандеката“, који привуче на се велику пажњу и владалаца и папа. Кад стаде на своје ноге, *cupida legum juvenus* из свију хришћанских земаља западне Европе појури у Италију, да тамо под њеним поднебијем види тога чудноватог дечка и да од њега прими поуке. Људе који се о њему стараше и који радише на његовом јачању и развијању, назваше Глосаторима; а они после ових добише име *postglossatores*. Кад дечко одрасте, Кијас (*Cuijas*) га прими к себи и с њим основа француску школу романиста. После тога виђамо га у Холандији за време Хуга Гроција и најзад у Немачкој где пада у руке присталица природнога права, међу којима се налазаше Томазије, који живљаше за време владе пруског Фридриха Вил-

хелма I. „Курс Пандеката“ већ поче тада губити своју младићску бујност; старост му се већ приближаваше, јер присталице природнога права оспораваше и одбациваше све оно што по њиховом схватању не одговараше природи и разуму. Али кад се оно после ратова за независност у Немачкој духови пробудише и почеше живети новим животом, „Курс Пандеката“ узе нов младићски полет. Професор Хуго у Гетингену, велики Савињи и његов још већи ученик Пухта, који је науци отргнут и сувише рано, који себе назваше *историјском школом*, по томе што, противно учењу присталица природнога права, сматраше право свакога народа за продукт народнога духа, — по ново прихватише „Курс Пандеката“ и у својим списима сиђоше до старих извора права римске империје. Они на тај начин оживише дух Папинијанов, тога правника мученика,¹⁾ највећег римскога правника; и изнесе га пред своје младе слушаоце. У то време моћ Пандеката беше већа од националне жеље за унификацијом права. Када оно Тибо публикава у Хајделбергу 1814. г. своје значајно дело *Ueber die Nothwendigkeit eines allgemeinen bürgerlichen Rechts für Deutschland* (о нужности једног општег грађанског права за целу Немачку), тада устаде Савињи делом *Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft* (о позиву нашега времена за законодавство и правну науку) од исте године, са такоом жестином и успехом, да се више нико не смеде усудити изнети жељу за унифицирањем права. Али, по чудној иронији судбине, доцније је Савињију то дело помињато на најнепристојнији начин. Он постаде пруски министар правде; али се мораде повући пред покретом од 1848. г. и имаде несрећу да чује како му прогресивна странка довикиваше, да је он за себе сјајно доказао да нема позива за законодавца. — За тим у наше време заснова се ново немачко царство, и већ се отпоче старање о реформи општег грађанског права. У то исто време „Курс Пандеката“ беше у таком цветању као никада дотле; али то му беше пред саму смрт. Јеринг у Гетингену а Виндшајд у Лајпцигу беху највећи тумачи римскога права, и хиљаде младића жудних знања римских закона годи-

¹⁾ Папинијан је погубљен по наредби императора Каракале.

нама упираху своје погледе на њих. Поред тога Виндшајд доминираше и целом јуриспруденцијом; јер његово дело *Lehrbuch der Pandecten* могло је стати на столу свакога судије: оно је прелставано чешће и од самога *Corpus-a juris*. Та два човека умреше пре кратког времена, у маломе размаку, један за другим. Њих већ више не беше у животу месеца Јуна 1896. г. када немачки Рајхстаг усвоји Општи Грађански Законик за Немачку, који ће ступити у живот 1900. год. Тим актом нанесен је немачком општем праву, следствено Пандектама, смртан удар. Неколико месеца после тога Рајхстаг позива владу, да се у будуће у програму правне наставе на немачким универзитетима прво и најважније место да Грађанскоме Законнику. И то је тражење задовољено много брже него што се могло очекивати. Горепоменута одлука пруског министра правде гласи: да *Римско Право*, стојећи у једно с *Историјом римског права*, у будуће има служити у почетку правне наставе само као догматичка и историјска припрема за главну наставу из немачког *Грађанског Законика*.¹⁾ Реч *Пандекта* која некада означаваше главни објекат и центар свију правних студија и не налази се више у новоме програму. Без сумње „Курс Пандеката“, због садашњих слушаца, продужиће још за неколико семестра свој бедни живот; али за у будуће његови су дани избројани: он је умро.

За покојником нико није заплакао, то је истина; али ми верујемо да многи са тугом у срцу гледа ту поштовања достојну величину како силази са катедре и са *sella curulis* (судске столице). Који је то правник који се не сећа, кад се пренесе у време својих студија, колико га је мука и напора стало потпуно разумевање Пандеката?

„Римско право, кад помислим на те, чини ми се да осетим на стомаку притисак великог тоцила“, рекао је један немачки песник (Шефел), помишљајући на муке којих га је стала студија Римскога Права. То исто веле и многи други. Али, да ли ће новим генерацијама бити лакше са новим програмом? Ми им јамачно на томе нећемо завидети. При свем том ми смо уверени, да ће

¹⁾ Тај значај има Римско Право на правним факултетима у Француској, а то је правац којим се од 1890. год. креће настава тога предмета и на нашем Правном Факултету у Београду.

универсално право *Corpus-a juris*, које је великим делом ушло и у нови немачки Грађански Законик, и дух Папинијанов, ма и у новој форми, владати и у будуће у правничким слушаоницама немачких университета. Ето то је вековно дело „Курса Пандеката.“ Пандекта су учинила своје: сад могу ићи.“

Ж. М. Милосављевић

ИЗ СУДСКЕ ПРАКСЕ

НИШЕ

В. В. НЕСТОРОВИЋ

I

Стриц и синовица.

(Свршетак)

Б.,

Као што смо и раније навели, законско наређење по коме питање о праву синовице има да се расправи, садржи се у §. 399. грађ. законика.

Тај §. 399. грађ. законика гласи :

„Умучад мушка без оца заостала при наследишту „представљају свог оца и добијају његов део, ш. ј. онолико „колико би он добио, да је жив, ма њих колико било. „Тако и праунучади мушкој припада део својих родитеља умрлих.“¹⁾

Као што се види из овог законског наређења, у њему се говори о праву представљања или о репрезентацији.

У нашем грађанском законнику нигде се не прецизира шта се подразумева под правом представљања, ваљда због тога што ни у самом изворнику његовом, аустријском грађ. законнику, нема такве одредбе. С тога

¹⁾ Овај § нашег грађ. законика одговара §. 733. аустријског грађ. законика који гласи :

„Ist ein Kind des Erblassers vor ihm gestorben, und sind von demselben Ein oder mehrere Enkel vorhanden; so fällt der Theil, welcher dem verstorbenen Kinde gebührt hätte, diesem nachgelassenen Enkel ganz, oder den mehreren Enkeln zu gleichen Theilen zu. Ist von diesen Enkel ebenfalls Einer gestorben und hat Urenkel nachgelassen, so wird auf die nämliche Art der Theil des verstorbenen Enkels unter die Urenkel gleich getheilt. Sind von einem Erblasser noch entferntere Nachkömmlinge vorhanden, so wird die Theilung verhältnismässig nach der eben gegebenen Vorschrift vorgenommen.“

ћу се помоћи француским Code Civil, који има следеће одредбе:

Чл. 739. — Репрезентација је законска фикција, чије се дејство састоји у томе, што репрезентант улази на место, степен и права репрезентиранига.²⁾

Чл. 740. Репрезентацији има места до бесконачности у правој нисходећој линији. — Она је допуштена у свима случајевима, било да деца покојникова конкуришу с потомцима једног умрлог детета, било да су сва деца покојникова изумрла пре њега, па се њихови потомци нађу на истом степену сродства међу собом или не.³⁾

Г. Марко Стојановић у својој лепој и научној расправи „Закони Ред Наслеђа“ каже, да се под правом представљања разуме: „право потомка да у име свог умрлог претка наследи трећег свог сродника, кога би предак наследио, да је жив“ (стр. 11. II. издање), а ову дефиницију права представљања објашњава на страни 23. речима:

„Потомак сад ту долази, према праву свога претка „у онај исти положај, у коме у опште стоје сродници „према једном умрлом сроднику и његову имању, које „се наслеђује. За њих је то право толико колико и само „имање, јер се кроз њега долази до имања. *То тако „стоји, као да потомак ту наслеђује само право свог „претка. Претково право на наслеђе дакле је ту као „предмет наслеђа.“*

Кад се, дакле, упореди дефиниција г. Стојановића с одредбом француског чл. 739. Code Civil, онда се види да је дефиниција г. Стојановића, на стр. 11. потпуно правилна тако да би се она могла усвојити. Али извођење г. Стојановића да се право представљања показује „као наслеђивање права свог претка“, и да се „претково право на наслеђе ту показује као предмет наслеђа“, бојим се да код неких не створи забуну односно разумевања права представљања⁴⁾.

²⁾ La représentation est une fiction de la loi, dont l'effet est de faire entrer les représentants dans la place, dans le degré et dans le droit du représenté.

³⁾ La représentation a lieu à l'infini dans la ligne directe descendante. — Elle est admise dans tous les cas, soit que les enfants du défunt concourent avec les descendants d'un enfant prédécédé, soit que tous les enfants du défunt étant morts avant lui, les descendants desdits enfants se trouvent entre eux en degrés égaux ou inégaux.

⁴⁾ И ако је г. Стојановић и у томе као и у свему осталом у својој расправи био врло пажљив, па је кавао „као да потомак ту наслеђује.“

Што ово напомињем, узрок је тај, што међу нашим правницима има и таквих, који никако не могу да се ослободе од предубеђења, да је између деда и унуке прекинута веза наслеђивања услед преране смрти њеног оца, и да **баш због тога** она не може да се постави на исти степен, на којем се налази син оног покојника чије, имаће има да се наследи. Бојим се дакле и сенке од помисли да и код права представљања ваља водити рачуна о каквом наслеђивању макар и права на наслеђе између унуке и њеног прерано умрлог оца.

Јер, и ако се репрезентант јавља фиктивно као репрезентирани, опет за то, у самој ствари, он не наслеђује репрезентанта у правом смислу те речи, него се само уздиже на ближи степен сродства према покојнику чије имаће има да се наследи.

Право представљања је дакле, у извесном погледу више, него право наслеђа, па с тога и налазимо у свима уџбеницима и свима коментарима грађ. права утврђене ове консеквенце:

1., да репрезентант може представљати и онога, чије је наслеђе одбио;

2., да потомак може представљати и онога свог претка, односно чијег је имања оглашен за недостојног; и

3., да репрезентант не одговара за дугове онога кога представља, него за дугове покојника чије имаће наслеђује, наравно ако се наслеђа прима без пописа.

Свега тога не би могло бити да се репрезентант сматра као наследник репрезентираног, а право представљања као право наслеђа.

А кад смо све то видели и све то утврдили, онда нам се не може на име него да дефиницију права представљања узмемо од речи до речи онако како ју је поставио чл. 739. Code Civil.

Према томе: **Право представљања је законска фикција, чије се дејство састоји у томе, што представник улази на место, степен и право репрезентанта.**

У случају који овде третирамо, синовица представља свога умрлог оца; она дакле улази на место, степен и у права тога свог оца у погледу на наслеђе по-

којникове (дедине) заоставштине. Другим речма она се сматра као син покојников као *alter ego* свог оца,¹⁾ а не као његова унука, и према томе јасно је: да ће она, вршећи права свог оца, наследити у оној мери покојника, у којој би њен отац наследио да је жив.

Према овоме, што сам доведе изложно, јасно је, да је некоректно тврђење Касац. Суда, напред означено под 3., да се унука према покојнику сматра као његова кћи.

Јер тако тумачење не допушта појам о праву представљања, и

Јер се унука може сматрати као кћи покојникова само онда, кад би она представљала своју мајку, пошто, уздижући се на њен степен сродства, она се тада у погледу на имање покојника другаче не може ни сматрати него као његова кћи.

А да ли тако тумачење не одобрава §. 399. нашег грађ. законика?

Да видимо и то.

У томе законском наређењу каже се: „унучад мушка без оца заостала при наследству представљају свог оца“. И само за то што се ту каже „унучад мушка“, противници синовике тумаче да само деца мушког пола умрлог сина покојниковог могу представљати свог оца, а женска деца не, јер веле, она сачињавају женско потомство и као тако оне могу конкурисати у наслеђу свог деде само са кћерима његовим према наређењу §. 400. грађ. законика.

И заиста, кад се разгледају напред наведене примедбе Касац. Суда, онда ту се нађе и овакав став: „Женско дете може стати на место свог умрлог оца само са онаком и оноликом правном способношћу за наслеђе, колику способност у опште даје наш грађ. законик женској деци у наследном праву (§. 400. гр. зак.)“.

Међу тим цитирањем §. 400. онда кад хоће да се представи право синовике, од једне погрешке праве се две, пошто синовика по свом праву никад не долази нити може доћи под наређење §. 400. гр. зак. јер она није *женско већ мушко потомство*.

Да би се ово боље разумело, ја ћу се поставити на практично земљиште и одатле изнети питање: *шта је мушко а шта женско потомство?*

1) Јер у дефиницији рекосмо представник улази на степен репрезентативног.

И одиста, кад би сте ма коме оцу фамилије поставили питање, кога сматра за своје женско а кога за мушко потомство, он би вам просто одговорио: *потомство моје кћери моје је женско, а потомство мога сина моје је мушко потомство*, без обзира на то има ли у тим потомствима мушких и женских или једних и других.

На исти начин ако се запитамо које је мушко, а које женско потомство покојника, чије имање има да се подели међу наследнике, морамо одговорити: *да је женско потомство потомство од његове кћери, а мушко од сина*.

У једном колену нису дакле сва деца мушког пола мушко потомство, а сва деца женског пола женско потомство, него се та разлика чини по томе да ли потомство проистиче од сина или кћери.

А да је то одиста тако, налазимо најлесну потврду у самом закону, а специјално у другој тачци §. 400. грађ. законика гди се каже: *„Женско потомство дели са женским по праву представљања“*.

Ну да би нам ово законско наређење било што јасније и да би на основу њега и напред изложено гледиште о потомству доказали, нужно је узети један пример и то овај: Покојник Милан, оставио је две кћери Љубицу и Милицу. Трећа кћи Милева је умрла пре свог оца и оставила сина Јована.

У шему представљено то изгледа овако:

Шта је сад тај потомак Јован? Јели он мушко или женско потомство свог деде пок Милана?

Ако је он женско потомство, онда ће по §. 400. делити са женским, т. ј. са својим теткама Миланово имање на равне делове, јер он представља само своју матер пок. Милеву.

Ако је мушко потомство, само за то што је мушкарац, онда пошто по §. 396. грађ. законика само „*мушки потомци*“ од сина добијају први наслеђе, а не и од кћери, то по томе §. 396. Јован не може ништа добити. Али онда он не може добити ништа ни по §. 400. грађ. зак. јер по њему само женско потомство дели са женским по праву представљања, а међу тим ми пођосмо с претпоставке да је он мушко потомство пошто је мушкарац.

Из овога што сам навео и сувише јасно излази: да се потомство једног лица не дели у мушке и женске по свом полу, јер се тада појављује једна правна збрка, него по томе да ли потомство произилази од сина или кћери покојникове.

Према томе Јован је женско потомство пок. Милана, и као такав у деоби његовог имања представљаће своју умрлу мајку а кћер Миланову, и на основу тога добити трећину имања пок. Милана.

Ја сам уверен да ће се и противници синовице сложити са мном да Јовану има припасти трећина имања, а не цело имање његовог деде, при свем том што се у §. 400. грађ. законика говори да *женско потомство* дели по праву представљања са женским. Али, пристајући на такав закључак, они и нехотице признају и то да Јован, и ако је унук мушког пола, опет за то не долази у мушко већ у женско потомство пок. Милана.

Али није само та консеквенца коју нам даје тумачење друге тачке §. 400. грађ. законика, него има и друга једна која врло јако поткрепљује моје напред изложено тумачење, да се приоритет мушких ограничава само на једно колено, а да о њему не може бити речи онда, кад је реч о мушким и женским, који не произилазе од једног истог оца колена.

И заиста, ако замислимо да је умрла кћи покојникова Милева имала не само сина Јована него и кћер Зорку, онда је јасно да ће Јован искључити *само* своју сестру, али тетке не, јер оне имају за оца колена са свим друго лице.

А сада да се поново вратимо на питање које имамо у задатку, на питање о праву синовице.

Упоређујући положај њен према њеним стричевима долази се до закључка: да се она налази у истом положају према њима, у коме се сестрић налази према

својим теткама (у нашем примеру Јован према Љубици и Милици).

Јер, онако исто као што је Јован унук мушког пола, а припада женском потомству, и као такав дели са осталим женским потомством, тако и обратно синовица, и ако је женског пола, припада мушком потомству покојниковом, услед чега излази да она треба с њима да дели имање тога покојника.

И заиста, тако и јесте.

Синовица у своме непосредном сродству нема ни рођеног брата нити његовог потомства, те да би она била искључена из права представљања свог оца, а уједно и из наслеђа по §§. 396. и 397., а њени стричеви према њој су сродници посредни од другог оца колена, услед чега питања о приоритету између њих не може ни бити.

Према томе не одговара закону и аргуменат опште седнице Касац. Суда од 14. фебруара 1886. Бр. 276 (види Збирку г. Максимовића, књ. I. стр. 39) „у духу овог првенственог права представљања само за мушко потомство, законодавац је даље у §. 399. грађ. зак. наредио, да и унучад мушка без оца заостала имају првенствено право представљања свога оца, а о *женском* потомству ни у једном од горњих прописа нема ни речи, да и оно може представљати свог оца, нити да по каквом представљању може добити у наслеђе очин део имања.“

Јер логична последица наведених примедба Касационога Суда била би та: да унука, путем представљања, не може наследити свог деду, ако јој је отац умро пре деде, ни онда кад нема ни браће ни стричева, јер „о женском потомству ни у једном од горњих прописа нема ни речи да и оно може представљати свог оца и добити у наслеђе очин део имања.“

Међу тим то тврђење никако не стоји, и за доказ тога нека ми је допуштено навести оно што је поводом тога казао г. М. Стојановић, на страни 23. своје књиге. „Тиме, вели он, што је у §. 396. казано, да деца мушка и њини мушки потомци добијају *први* наслеђе, тиме још није казано, да њини женски потомци *не добијају никада* наслеђе, ни онда кад мушких потомака нема.

„Као год што по овим речма, које су даље у том параграфу: „они (мушка деца и њихово потомство) искључују сестре“, нема сумње, да се код деце замишљао

случај, да је од умрлога остало и мушке и женске деце, па је казано, да мушка наслеђују и да женску (сестре) искључују; тако мора бити да је и *код потомака* замишљен случај: да је од једног, пре тога умрлог мушког детета, остало и *мушких и женских* потомака, па је једном истом речи то и за њих казано.

„Но, као год што код првог случаја, где мушка деца прва наслеђују и женску искључују, не треба мислити, да женска деца не могу никада наследити, ни онда кад мушке деце нема; тако исто не треба мислити, да и женско потомство умрле мушке деце не може никада наследити *ни онда кад мушког потомства нема*.

„Свакојачко у овим параграфима **нема наредбе**: да женско потомство *не добија*, правом представљања свог мушког претка, наслеђе од њега *ни онда кад од тог претка мушког потомства нема*.“

У допуну овог излагања г. Стојановића, ја ћу покушати на овом месту дати разлога, да у закону не само да нема наредбе о томе, да женско потомство не добија правом представљања свог мушког претка наслеђе, него да баш §. 399. собом казује да синовица, правом представљања свог оца, има права наследити онолико од имања свог деде, колико би он наследио да је жив.

И заиста, ако се само дубље размисли шта значе речи „**унучад мушка** без оца заостала“ у §. 399. грађ. законика, онда се долази до закључка да „унучад мушка“ у §. 399. не означавају само унучад мушког пола, онако исто као што смо видели, приликом објашњења §. 400, да „женско потомство“ не означавају само *унуке од кћери*, него цело потомство кћерино, дакле и синове и кћери њене.

Јер, као што смо и мало час казали, ако би се узело, као што неки погрешно и раде, да речи „унучад мушка“ означавају само унука а не и унуку по сину, онда би се дошло до апсурдног закључка, да кад покојник н. пр. остави једну једину унуку по сину, а ни једног сина у животу, нити потомство од осталих синова, онда да та унука не би могла наследити свог деду, јер нема законског наређења по коме би јој се могло признати и до судити дедино имање у наслеђе, пошто се у закону нигде

не говори о представљању покојниковог умрлог сина у лицу његовог женског потомства!

А да се овај случај не може подвести ни под наређење §. 400. грађ. зак. знамо већ из онога што смо казали напред, говорећи о томе законскоме наређењу.

Очевидно је дакле да речи „мушка унучад“ не значе унучад по сину *мушког* пола, него значи „*мушко потомство*“ који је термин употребљен у §. 396. грађ. зак. а говорећи о томе §. видели смо да тај термин значи *покојниково потомство по сину*.

Али потомство покојниковог сина не мора се састојати само из мушких него може и из мушких и женских или само из женских чланова. Па ипак у сва три случаја све је то мушко потомство покојниковог сина, као што закон каже у §. 396. или што је једно исто „мушка унучад“ покојника чије имање има да се наследи, као што вели § 399. гр. зак.

Према томе, ако бисмо прочитали §. 399. грађ. зак. онако како он треба да гласи, онда би он овако гласио: „*покојникова унучад од сина, без оца заостала, при наследишту представљају свог оца и добијају његов део, ш. ј. онолико колико би он добио да је жив*“, и т. д.

Наравна је ствар да на случај кад би било мешовите унучади од једног сина, да би мушки искључивали своје сестре према наређењу §. 396. грађ. зак. и добили онолико колико би добио њихов отац, а њихове сестре само уживање и пристојно удомљење из тога дела.

Пошто смо на овај начин утврдили да унука покојникова по сину припада мушком потомству покојниковом, то онда, кад се нађе сама, она представља свог оца, и по основу тога представљања ступа на место, степен и у права свог оца.

И сад, кад она не би имала стричева, т. ј. кад покојник не би оставио синова у животу, онда би и „противници синовице“ морали признати да унука, представљајући свог оца, треба да наследи деда, при свем том што се у закону нигде изрично не каже, да и женска деца могу представљати свог умрлог оца, кад је реч о наслеђивању дединог имања.

Међу тим чим се поведе реч о случају кад синовица има стричева, они одмах долазе у забуну и налазе

да у §. 399. грађ. зак. нема наредбе о представљању умрлог сина од стране његовог женског потомства!

Према томе очевидно је да „противници синовике“ до својих погрешних закључака не долазе због тога, што у закону нема одредбе о томе, да и женска деца могу представљати свог претка, јер такве одредбе као што видесмо, и у закону има, него до таквих закључака долазе једино с тога што сматрају да мушко потомство једне гране може искључивати потомство друге гране, ако у њој буде само женских чланова. Другим речма, по њиховом мишљењу, о приоритету мушких ваља водити рачуна не само онда, кад је реч о конкуренцији на наслеђе извесног лица између његових синова и кћери или њиховог потомства, него и онда кад је реч између потомства два сина, па једно представљају само чланови женског пола.

Јер, заиста, признати да стриц и његово потомство може искључивати синовицу из наслеђа оног дела које би њен отац добио да је жив, ништа друго не значи него то: да мушкарци једне гране мушког потомства покојниковог искључују женске друге гране тога потомства. А баш таквог наређења у закону нема, него на против, закон, утврђујући у §. 396. приоритет синова и њиховог потомства према кћери покојниковој, каже у §. 397. да женска деца „у овом случају“ добијају само издржање и удомљење, а §. 399. грађ. законика не говори о приоритету него само поставља начело колико свака поједина грана мушког потомства, или простије речено, колико добијају деца или унуци покојниковог умрлог сина, било да су остала на наслеђе сама или да поред њих има у животу још кога сина покојниковог или његовог потомства, не упуштајући се у питање: да ли се то потомство састоји само из мушких или само из женских чланова.

Према свему што смо овде изложили излази:

1-о, да синовица долази на наслеђе свог деде путем представљања свог оца, по §. 399. а не по §. 400. грађ. законика, као што се вели у последњим примедбама Касац. Суда, јер се у томе законском наређењу говори о праву представљања потомства кћери а не сина покојниковог;

2-о, да синовица, немајући рођене браће, представља једну грану мушког потомства, и према томе не појављује се према свом деди као кћи, (као што се тврди у наведеним примедбама), већ пењући се на степен и место свог оца и ступајући у његова права, *штоји према свом деди као син*;

3-е, да синовица, представљајући свог оца, представља у исто време једну грану мушког потомства, док другу грану истог потомства покојниковог представља њен стриц (односно његово потомство). Па како се у §. 396. утврђује приоритет само мушком потомству према женском, и како у закону нигде нема наређења да мушкарци из једне гране мушког потомства могу искључивати женске из друге гране истог потомства, то и *стриц не искључује нити може искључивати синовицу према постављеном начелу о приоритету у §. 396. грађ. зак.*

Спрам изложенога: **Синовица има права на онолики део имања свог деде, колики има и њен стриц, односно његово потомство.**

О НАДЛЕЖНОСТИ

Међу појединим властима дешавају се често пута сукоби о томе, која је од њих надлежна, да у појављеном каквом случају изврши и примени извесна законска наређења.

Ови сукоби произилазе само услед непотпуности и нејасности појединих закона, који имају да се изврше. Таквим законима или оскудева нарочити пропис, која је власт дужна да по њему поступа и да га врши, или пак, ако је и то испуњено, није нарочито означено, како ће та одређена власт поступити са оним појављеним случајевима, који тим законом нису предвиђени, али који су по својој суштини и форми слични и подобни са предвиђеним случајевима у том закону. Међутим пак ови слични случајеви нису ни другим, ни нарочитим законима предвиђени.

Ова непотпуност и нејасност појединих закона о надлежности повлачи за собом забуну и код власти и код

грађана. Прве или не знају, или нису сигурне, да су оне позване у појављеном случају, да изврше поједина законска наређења, или пак нарочито гледају, да се тога посла ослободе и да друга, ма и непозвана власт тај посао сврши. Тако исто са друге стране, грађани не знају, којој ће власти, као надлежној да се обраде за очување или задобијање својих и нових права.

Законодавац је имао на уму, да се овако шта може да догоди; па се с тога и побринуо, да ти сукоби о надлежности и кад*се појаве, не остану само на тој појави, но да се исти што пре расправе.

Тако, он је прописао у §. 8. зак. о устројству Касационога Суда, да овај суд овакве појављене сукобе о надлежности између појединих власти расправи и да каже, која ће власт за појављени посао бити надлежна да га изврши.

Са овом одлуком највишег суда, било би ово питање о надлежности потпуно свршено, бар тако према казаној изгледу, али да ли је баш тако и у ствари, да видимо.

Налазимо примера, да је и Касациони Суд у размаку извесног времена, у решавању оваквих сукоба, о једној истој ствари донео две различне и једна другој противне одлуке.

Ова појава и нагнала је нас, да ово питање изнесемо пред правни свет, те да се сви по могућности потрудимо, да ово питање начисто изведемо и да на основу закона изнађемо, која је од тих двеју одлука највишег суда правилнија и саобразнија закону.

Претходно да покажемо читаоцима овај сукоб, његово расправљање и резултат те расправе.

Између једног од наших првостепених судова и његовог судије за неспорна дела, појавио се сукоб о томе, који је од њих двоје надлежан за потврду уговора о продаји и куповини непокретног имања.

У првом сукобу, који се десио 1894. год. Касациони Суд донео је своје решење, да је за потврду таквих уговора по §§. 292—294. грађ. зак. надлежан суд, а не судија за неспорна дела. Разлог за овакву одлуку основао је на томе, што се тим уговором врши пренос непокретног имања, што је сâм посао око потврде скопчан са другим судским радњама, као одговарањем о те-

ретима, и т. д., што не долази у круг рада судије за неспорна дела.

У другом пак сукобу, који се десио ове године по истом предмету између истог суда и поменутог судије, Касациони Суд је донео решење, противно ономе горњем. Овим је решењем нашао, да је за потврду оваквих уговора по чл. 160. правила о поступању у неспорним делима надлежан судија за иста дела. Разлог оваквом решењу био је тај, што се у оваквом случају тврди признање поднетог писмена, а не тапија.

Према оваквим одлукама највишег суда извршио је потврду поднетих уговора у првом случају сам суд, а у другом судија за неспорна дела.

Такве две различите одлуке нису расправиле питање о надлежности, но је готово остало то питање у оном истом стању, у коме је и пре сукоба постојало, или управо нађено је, да је и један и други за тај посао надлежан.

Да ли би на овоме могло ово питање да остане — ?
Извесно је да не може.

Кад нам дакле ни тај §. 8. није могао да донесе стално решење, по коме би се имали управљати у да-
ном случају, онда нам је дужност, да по могућности утврдимо, која је од тих двеју изнетих одлука највишег суда правилнија.

Ово ћемо постићи тумачењем нашег грађанског законика, који о тим уговорима у опште говори, а и самим прописаним правилима о поступању у неспорним делима, у вези један са другим.

Тумачити вољу и намеру законодавчеву, кад она није јасно и потпуно изражена, није лака ствар. Оно нас може повести и правилним путем, и онда ћемо постићи и правилан резултат, али ако пак пођемо погрешним путем, онда нећемо погодити праву законодавчеву ни вољу, ни намеру.

Оно истина ово последње и закон забрањује, а на име §. 8. грађ. зак., али тај исти пропис обраћа пажњу да сваки пази на речи и њихово право значење, да гледа на друге изложене посебне законе и нека испита намеру законодавца, па сравнивши га с овима, нека испита и протумачи, да се са основима здравога разума и природне правике слаже.

Ми ћемо се овога и држати.

Горњу разлику између правилнога и погрешног пута у тумачењу, не можемо другојачије ни познати, ако се у то тумачење и расправљање не упустимо.

Дакле да почнемо.

Кад погледамо све разноврсне уговоре и једностране и вишестране, које нам наш грађански законик показује, наилазимо на првом месту на вољу човечију.

Сваки такав уговор показује нам две главне радње. Прва је закључивање, а друга испуњавање тога уговора. Обе ове радње су тесно везане једна са другом.

И једној и другој радњи битан је услов поменута воља и сагласност тих воља. Али између ове две радње има и разлике. Разлика је та, што прва радња не може ни да постоји без те воље и сагласности, док друга, често пута не зависи само од те воље и сагласности, но са свим од других прилика и околности.

Да је ово овако, најбоље се види, кад се прочитају §. §. 13, 60, 61, 88, 531, 532, 540, 541, 545, 546, 547, 553, 554, 555, 559, 642, и 949 грађ. зак., чл. 2. тач. 10., чл. 3. и 151. правила о поступању у неспорним делима.

Изјављивање те воље у овим предметима закони наши толико је уважавају, цене и поштују, да је стављају на првом месту.

Но и ако је толика важност при закључивању уговора дата тој човечијој вољи, опет изјављивање њено није баш сасвим слободно. Она је ограничена у толико, у колико би могла да буде на штету самих уговорача, морала, реда и поретка.

То ограничење односи се, како на лица, која уговарају, тако и на предмет, о коме се уговара, а најзад и на начин, на који се уговарање врши. Она ограничења налазимо у §. §. 28, 69, 533, 534, 535, 537, 538, 539, 793, 794, 843 и 950 грађ. зак., чл. 2. 154, 155. и 156. поменутих неспорних правила.

Према казаноме дакле, за важност каквог уговора потребно је, да своју вољу и сагласност изјаве способна лица о дозвољеном предмету и на дозвољен начин.

Такви закључени уговори имају једнаку силу и важност били они усмено или писмено, били пред судом или ван суда, пред сведоцима или без ових учињени — §. 540. грађ. зак.

Да ли према овоме може бити у каквом закљученом уговору чега спорног?

Не може. Такав уговор у своме закључивању зависи само, као што смо видели, од воље и сагласности воље уговорача, и кад он према наведеноме, ма како био закључен, има једнаку силу и важност, следствено, не може имати у себи чега ни спорног.

Кад се такав један уговор у опште поднесе власти на потврду, шта та власт има да тврди? — Ништа више, до само то, да потврди прву радњу тога закљученог уговора, који се једино састоји из воље и сагласности уговорача, дакле има да потврди ту вољу и сагласност.

Па како смо видели, да изјављивање те воље и сагласности с обзиром на изнета ограничења, не може бити спорно, онда је лако извести закључак, која је власт и надлежна за потврду те воље. За тај посао била би надлежна она власт, којој је поверено да предузима и ради неспорне-ванпарничне предмете.

Та власт на основу законодавног решења од 25. Октобра 1872. год. је судија за неспорна дела, коме је дужност, да ради сва неспорна дела, која дотичном суду буду долазила на решавање.

Да би овај свој закључак још боље и више утврдили, да проговоримо коју и о другој радњи тога закљученог уговора, о његовом испуњењу.

Као што смо раније навели, и тој другој радњи потребна је неопходно воља уговорача, али она више пута од те воље и не зависи, но сасвим од других законом предвиђених и непредвиђених случајева и прилика, у којима се налазе и уговарач и уговорени предмет.

Сва добра воља уговорача при закључивању уговора по неки пут не вреди, када се при испуњавању истог уговора и у њему изложених услова мора да стане по неки пут због најмање ситнице.

Према томе дакле, чим се ма и један од тих услова о испуњењу не могу да испуне, онда тек настају спорна питања, због којих по неки пут и прва радња изгуби сваку силу и важност.

Ово мора да буде, кад се ова друга радња, као важнија не може да изврши, јер шта вреди закључивање уговора, које је само лепа жеља да се извесан

какав правни посао сврши, док друга радња, испуњење тога закљученог уговора има да престави тек свршени посао.

Ова друга радња дакле, кад у извесним приликама не зависи ни од самих уговорача, онда следствено, не може зависити ни од потврде ма које власти; нити она може ту радњу при закључивању уговора да тврди. Та позвана власт тврди само дакле прву радњу, односно вољу и сагласност воље уговорача, као што је и раније казано, а да ли се та воља може и испунити, то је сасвим друга ствар. Власт о томе нити може, нити хоће да води рачуна, јер то је ствар будућности, и она као и уговорачи нису у стању ништа у напред да предвиде.

Све ово, што је до сада казано, вреди за све уговоре у опште, у које улазе и уговори о продаји и куповини непокретног имања.

И у оваквим уговорима изражена је воља и жеља уговорача, да имаће једнога пређе у својину другог. Ово је та прва радња уговора. Да би се пак та воља и жеља испунила, треба онај, који имаће на себе прима, да буде осигуран сасвим другом исправом, која је по нашим законима и његовим наређењима једини доказ о праву својине непокретности, и која ће имати да другу радњу уговорача престави као свршено дело.

Прво се огледа у закљученом уговору, а друго у тапијама.

За закључивање уговора тражи се само воља и сагласност, а да ко постане фактички господар какве ствари, па и непокретности, мора је себи законом прибавити, за које се прибављање тражи пуноважан основ и законичан начин. Овако наређују §. §. 225. и 226. грађ. зак.

У овоме и лежи та разлика између уговора о преносу имања и наших тапија. Док је за прве дакле потребна воља и њихова сагласност, дотле је за друге поред те воље потребно још много шта друго, као н. пр. треба преносилац да докаже, да је прави, једини и искључиви господар добра, које преноси. Да је то добро тачно означено по месту где лежи, и по величини. Да су границе и међе тачно означене, суседи уписати и т. д. Осим тога, да се ово све изврши у присуству надлежне општинске власти, продавца, купца и суседа тога добра.

Најзад, да то имање није су чим оптерећено било дугом, смесништвом, уживањем или спором, као и да ли га продавац може пренети, а да то не буде противно закону. Ово се све најбоље види из §. §. 292, 293, 294, 295. 301. и 414. грађ. зак.; §. 471. грађ. суд. пост. и чл. 94. зак. о непосредној порези.

Истина код §. §. 292. и 298. грађ. зак. има височајше решење од 13. Јула 1850 год. В.М. 1197. (36. V. стр. 259), које вели, да до установљења баштинских књига, судска потврђења тапија *и других уговора*, о преносу права притежавања, имају ону исту правну важност, коју и убаштинења по овим §§-ма законика имају. Но и овде према свему изложеном треба сада разумети онако, како то и наши закони траже, а то је, да су код нас сада тапије једини доказ о својини непокретног имања, док показани уговори о преносу имања не могу или управо нису тапије, но само исправе, на основу којих се може до ових тапија доћи.

Према свему, што је по овој ствари изложено, лако је увидети, зашто је за потврду уговора у опште, па и о преносу имања надлежна власт, која ради неспорне предмете, док за потврду тапије потребно је, да је суд потврди, јер се за њу траже сасвим други услови и многе ствари, које могу бити и спорне.

Да је овако о потврди уговора у опште мислио и сâм законодавац, то се најбоље да видети из самих правила о поступању у неспорним делима. У њима поред осталих ствари, увршћени су и ови уговори, као и све исправе, које се имају подносити на потврду.

У том одељку о уговорима и исправама нарочито и само стављено је у дужност судији, који та неспорна дела ради, да при поднашању оваквих уговора на потврду, обрати пажњу на то, да и уговорачи пред њим изјаве ту своју вољу и сагласност, да се увери о идентичности уговарајућих лица, као и у опште, да се стара, да формална страна буде у свему испуњена и ништа више.

Са овим смо ваљда на чисто извели, да је друга и последња показана одлука највишег суда правилнија и саобразнија закону.

На нову 1899. год.

Прокупље.

Љуб. Д. Јовановић.

ОПШТА КАРАКТЕРИСТИКА НОВИХ ШКОЛА У КРИВИЧНОМ ПРАВУ

од
ПРОФ. ЧУБИНСКОГА

ПРЕВОД С РУСКОГ

(Свршетак)

Кривац је, по мишљењу старе школе, био апстрактан појам. Одређујући казну за ово или за оно кривично дело, она се није интересовала личношћу кривчевом. У њеним су очима сви кривци били подједнаки носиоци зле воље, која је захтевала плату. И кад се за поврат већа казна одређивала, и у том се случају тражио само го факт поновнога вршења кривичнога дела, *пошто је целу казну или само део од ње издржао*; а међутим, кад би се и личности преступниковој поклањата потребна пажња, морало би се пре свега поставити питање о томе, какви су узроци изазвали то лице да поново учини кривично дело, какво је то лице: је ли опасно по друштво, је ли вештак — стручњак у извршивању кривичних дела.

Нова је школа, ставивши на прво место мисао о заштити друштва од кривичних дела, из казне избацила принцип накнаде, који је био сакривен у оним разним нежним изразима, као напр. „потребна наплата“, „правда по заслуги“ ит.д. Казна се мора борити, како она мисли, с личним факторима кривичности, у колико јој је то могућно. Она мора, дакле, ићи за многим циљевима, али јој мора најглавнији бити: да да друштву по могућности безбедност. Казна мора бити према циљу, и зато правда у свакоме новом случају мора пазити, какве је врсте то лице што је пред њом. Наука мора помагати правди да оствари ту намеру, јер она изучава свест криваца и њихове особине.

Што се тога тиче много је урађено. У томе главну заслугу имају заступници италијанске антрополошке школе. Ну они су, на жалост, и сувише брзо скупили дата, која су обрадили, и огласили цео задатак за решен, критички су пак радови, посвећени претресу и оцени њихова решења, доказали, да је у радовима италијанске школе много погрешака и да је још и сувише мало позитивних дата за озбиљне закључке научне.

Осим тога, постављајући начела у изучавању кривичнога света, наглашавано је, да тај свет не представља јединства и самотворности, да кривце не треба испитивати по једноме истом шаблону, како их је, наравно погрешно, стара школа испитивала. Тако је избила мисао о класификацији криваца и о организацији. Ова идеја још није потпуно развијена и разрађена. Усвојена је важност класификацији, ну још се није дошло до њезиног јединства. *Ломброзо*, *Фери*, *Лиси*, *Фојницки* и др. предлагали су разне класификације. Конгреси за кривичну антропологију усвојили су једну, међународни савез за кривично право другу, новији законотворни пројекти износе трећу. Ну већ је и то значајно, што је сâм принцип класификације усвојен и што сада добро разликују оштру кривичност, која се зове такође и случајна, од хроничне кривичности (навикнуте, професионалне).

Исто ће тако имати велику будућност и деоба кривичности на сеоску и варошку, коју је предложио *Тард*. Узобраћају ли законодавства пажњу у будуће и на ову деобу, то ће бити, по нашем искреном уверењу, једна од веома корисних рефорама у опште, а нарочито за државе, у којима је претежан сеоски елеменат. Тада ће нестати оне аномалне појаве, да мало мења спољашње погодбе за свој живот варошки елеменат, понајвише пролетаријат, допадајући затвора, који је научио живети и радити у тесним, затвореним, и антисанитарним зградама, док сеоски становник, одвојен од свога пространог поља и навике да живи и ради на отвореном простору; падајући у затвор, трпи много због нагле промене у начину свога живота, и мало налази утехе и у самом раду у затвору, јер је тај рад за њ у највише случајева нов, необичан а за будући живот у слободи у сеоским прилимама неподесан.

Какви се практични закључци изводе отуда што је признато да је потребна класификација криваца? Врло значајни закључци. Нова школа вели да до класификације стоји и организација и промена како система казне, тако и других мера за безбедност. Један је случај напр. кад је злочин извршило неурачунљиво лице. Класичка је школа, полазећи од начела, да дело неурачунљивог не чини кривицу, такве случаје изbacила из круга свога

испитивања и осим неколико изузетака таквог неурачунљивог кривца пуштала у слободу, и због тога је он, наравно, био непрестано опасан по друштвену безбедност. Нова је школа ствар узела сасвим друкчије. Признајући, да неурачунљивог није могућно казнити, она је ради заштите друштва тражила да законодавство нађе нарочитих мера, како би се таква лица издвојила, и са своје стране уз то предложила да се заведу нарочити заводи за чување и лечење анормалних лица у опште, а нарочито заводи алкохолике, који учине кривицу. Само се тада може у друштво вратити лице из такве категорије, кад за то нарочито састављена комисија нађе, да се ово поправило или да апсолутно не може од штете бити по друштвену безбедност.

Даље, идеја се о класификацији криваца огледа и у томе, што се, имајући посла с урачунљивим кривцем, поставља питање: је ли то случајни кривац, новајлија у области кривичних дела или је то огорчени непријатељ друштвени, занатом злочинац. Ради веће правилности закључака том приликом обраћају пажњу како на особине мотива који су изазвали неку кривицу, тако и на начин, како је она учињена. И казна се одређује према оцени свих тих дата.

Ту тачку у учењу нове школе ми сматрамо као основну и особито корисну за будућност. Хуманост је класичне школе донекле била једнострана, јер су је примењивали према тежим и опасним кривцима, као напр. при системи роена мајог *absorbet minorem*, кад је нађено да субјекат одговара за неколико кривица, а тако исто при влади начела, да не треба лицима у поврату мењати врсту казне, прелазећи од блаже ка строжој. Овамо спада честа примена казне с кратким роком одузимања слободе лицима у поврату. — Стара се доктрина држи, напротив, према већини криваца, и сувише строго. Она је проповедала, полазећи од идеје о накнади, да свако кривично дело мора без поговора бити кажњено, док нова школа налази, да у лаким случајевима може бити само условна осуда (с обзиром на случајност кривице, на немање ниских и срамних мотива, с обзиром на сразмерну накнаду оштећеном итд.). Затим, у већини је кодексѝ система одузимања слободе тако била изведена, да је одузимање права сналазило како окоре-лога зликовца, тако и лице које је први пут учинило

неку кривицу због неодољивости страсти или стицајем прилика, које су слепим случајем искренуле. Најпосле, таква се нивелација опажа и у области осталих казни, напр. затвора, куда су долазила, по одобравању старе доктрине, заједно с лоповима и кесарошима и лица, која су из непажње учинила убиство, кривци т. зв. формалних кривица и других дела, која нису обележена срамним карактером.

Нова је школа пошла сасвим обрнутим путем. Она тражи, класификујући кривце, обраћајући озбиљну пажњу мотивима њихових дела, строгост за најгоре кривце, за окореле и опасне противнике друштвенога реда.

Али иста та школа проповеда хуманост онамо, где је та хуманост најумеснија, и где не може удити друштвеним интересима. Она је против употребе на зло затвора и других мера за казну, од којих гледа да сачува све новајлије на кривичноме путу, и лица, чије погрешке нису обележене моралним кварежем.

Према проматрањима ми налазимо да су неоправдана тврђења, која се износе кад што у нашој литератури, као да се само нехуманост, иначе све што се жели, може тражити у радовима нове школе. Ми се држимо сасвим супротнога мишљења, јер не сматрамо да је истинита она апстрактна сентименталност, од које се занеста туђи нова школа.

Усвајајући њезин програм у овом облику, како смо га изложили, од своје ћемо стране само учинити једно ограничење. Више пажње треба поклонити објективној страни престапа, него што то чине нови научници, који су тако много урадили на обради субјективне стране. Мислимо, та ће празнина убрзо бити испуњена, јер и сад нови научници не допуштају условну осуду за тешке преступе, чим посредно признају значај и објективној страни кривице. Али је потребно и непосредно признање. И о субјективној се страни може донекле судити по објективној, крађа и убиство ради отимања подједнако су прожети корисним мотивом; али је други преступ насртај на неоцењено и ненакнадно благо, а у исто време пружа озбиљних сведочанства о свирепости и моралној покварености злочинчевој, те је тако потребно овога огласити за опаснога непријатеља друштву, баш и да је он учинио кривицу први пут. Даље, и интереси друштвени захте-

вају јемство за личну слободу, коју изражава принцип „*nullum crimen, nulla poena sine lege*“; тај пак принцип наводи своје одржавање, кад се призна вредност објективној страни престоупа. Нека изгледа неко лице опасно, нека је оно обележено каквом одликом да тежи к штети, не може бити кажњено или каквој мери подвргнуто, према значају његова карактера, и то све дотле, докле кривичну намеру заиста у дело не претвори, у обрнутом ћемо случају добити „читање из срца“, које је опасније по друштво, него ли што слободно у њем живи неко опасно лице. То увиђају, као што ми се чини, и присталице нове школе, премда се о том неки пут и не изражавају непосредно. Ми овако мислимо с тога, што још откако се почео изучавати кривични тип (о коме ће још даље бити говора) заступници антрополошке гране нове школе нису допуштали да се могу казнити лица, која још нису учинила кривично дело, и ако су она имала све знаке тога типа, пошто су за признање урођене кривичности поставили као битну погодбу поред осталог да већ постоји поврат. Најпосле, највећу ћемо важност објективне стране онда тек опазити, ако обратимо пажњу на интерес оштећенога. Лице, коме је штета нанесена, у праву је да од суда тражи као од носноца државне власти, да све што може учини, како би се накнадили интереси, кривицом повређени, а те интересе у целини одређује објективна страна кривице, коју је, као што се јасно види, немогућно занемарити. Ако је оштећени претрпео материјалну штету, да му се да задовољење, довољно ће бити да му се надокнади штета; казна пак може искључиво у виду имати државне интересе. У случају, кад је оштећеном нанесена морална штета, може му као компензација служити само казна оптуженога; казну ће свакако ваљати одредити према објективној страни кривице, а не само с обзиром на друштвене интересе.

Ми делимо, као што се види, мишљење нових научника, по коме казнени задатак државин има за главни циљ: заштиту друштвених интереса с помоћу борбе, вођене у духу онога циља — с кривичношћу. Али ми у исто време налазимо за потребно да и о објективној страни кривичнога дела треба водити озбиљнога рачуна, исто тако о правима оштећенога. Само у таком случају

суд даје друштву потпуно задовољење и задобива тврду основицу за заштиту у борби са самовољом и насиљем.

Све до сада ми смо говорили о новом покрету у науци о кривичном праву као о целини, не уносећи у претрес тачке неспоразума, због којих се нова школа дели у два (премда и сродна) правца: антрополошки и социјални. Потребно нам је сада да разгледамо главније од ових тачака.

Као централну од њих сматрамо науку антрополошку о кривичном типу и о урођеној кривичности. Ово је учење истакао покретач у напредовању науке, гласовити *Ломброзо*, који је — може се рећи — створио криминалну антропологију. Његова основна мисао гласи: да је за напредовање у борби с кривичношћу потребно да се свестрано изучи кривични свет. *Ломброзо* је дошао до закључка, пошто је стао тако изучавати, пошто је предузео да мери, слика, испитује, проматра и израчунава кривичне објекте — да у криваца преовлађује нарочити тип, обележен маркантним физичким и психичким цртама. Те су црте, по *Ломброзу*, урођене, и према резултатима својих студија он изводи, да је већина преступника с наслеђеним кривичним особинама, т. ј. од рођења намењених злочинству.

Овај тип, како га је *Ломброзо* извео, необично је компликован. Пре свега, злочинац би био на нижем ступњу биолошкога развика. Он има тако много анатомских, психолошких и патолошких одлика. Што се тиче спољашности, у преступника има маса аномалија у кроју главе и у цртама лица: мала и клинаста форма, исто тако несиметрија у конструкцији лобање, т. зв. чеоне боре, необично развијене вилице, ретки зуби, ћелавост, несразмерно дугачке руке и т. д. И што се тиче унутрашње стране кривци су аномални. У њих је мало развијено морално осећање, или су сасвим без њега, осећање, које обичном човеку даје тачку за наслон у борби да угуши своје злочиначке осећаје. Даље, да у њих нема увиђавности, моћи суђења о последицама, које њихове радње повлаче, како за њих саме, тако и за околину им.

Оцењујући те карактерне црте и поредећи кривце с умно оболелима с једне стране, а са дивљацима с друге — *Ломброзо* је дошао до закључка, да се код криваца с наслеђем показује или атавизам: неоправдана, а че-

сто пута потпуно зверска свирепост, и морално лудило, — или сукцесивна дегенерација или тајна епилепсија или, најпосле, здруживања или мешања споменутих облика. *Ломброзо* не одриче да има умно оболелих и случајних преступника, али за основу класификацији узима пронађени њиме тип урођенога злочинца. Исто тако ученици и једномишљеници *Ломбровози* веле да има тип злочинца с наслеђеним особинама, али се веома колеба проценат таквих криваца према броју осталих злочинаца, како у кога испитиваоца (од 20%—60%).

Ова је полазна тачка у антрополошкој науци била предмет најжешћег критиковања, и данас је одбацују не само присталице т. зв. класичке доктрине, но и криминалисти-социолози. Између њих је разлика само у том, што први веле да у опште нема преступнога типа, а други говоре да има тај тип, само што то није тип кривца с урођеним особинама.

Сетимо се оне потпуно истините напомене *Ферије* да је потребно у ствари изучити кривични свет да би се решило питање, има ли или нема кривичнога типа, — и да није довољно о њему размишљати у тишини свога кабинета, сасвим је природно, да у нашим очима губи сваку силу оно одрицање да има кривичнога типа, које се чини с логичко-апстрактнога гледишта. Ми можемо решити питање у прилог кривичноме типу или против њега само према резултатима, добивеним од компетентних испитивача и посматрача живота казних завода и кривичнога света. Већина од ових последњих изјављује категорички, да је доста походити казнене заводе, па да се одмах стече тврдо уверење, да има кривичнога типа, а и његових разноврсности. *Принс* напр. говори, да се, кад се ступа у ћелију, одмах могу разликовати лица, која су „у поврату“, чак и врата њихова: разбојник, лопов, убица.

Ово говори у прилог да има кривичнога типа, али то још не значи да се признаје и да има „урођених“ криваца, тип који брани *Ломброзо*. У *Ломбровозу* су типу смешане такве форме, као тајна епилепсија и морално лудило; специјалисти међутим, како лепо напомиње проф. *Вулфериш*, одричу не само да се ове форме удружују, но и да их има засебно. Теорија атавизма, овамо унесена, погрешно се служи аналогijом кривца с див-

љаком, јер ни приближио не одговарају етнографској грађи, о дивљим народима прибраној, оне црте које *Ломброзо* приписује дивљаку. У основи свеколиког материјала *Ломброзова* има претерано цењење закона о наслеђу, тај пак закон није једини, и према њему стоји закон прилагођивања околини, потврђен многобројним испитивањима. Осим тога сâм закон наслеђа у области кривичности нема фаталне силе. Недостаци и искварене склоности родитељске могу се не само одржати и увећати у потомцима, него и угасити, ако су особине родитељске супротне. Даље, ако је поуздано да се на децу преносе од родитеља по неке особине органске и склоности, напр. ка болестима, — с друге је стране сасвим сумњиво да се наслеђем предају стечене особине. Последњи се основ може потврдити интересним примерима, које находимо у *Принса*: у родитеља без руку и ногу рађају се деца потпуно здрава; у Јевреја се, који толике векове врше обрезивање, рађају деца потпуно нормална.

Ми се више нећемо задржавати на замеркама, које су већ учињене *Ломброзу*, или које му се већ могу учинити због његова типа урођенога злочинца. Таких је мерака безброј, тешко их не само анализовати но и цигло навести. Према већ до сад објављеноме материјалу ми мислимо да се мора одбацити тврдња да има органске или урођене кривичности. Истина, кривичност, као и сваки занат, може стварати и ствара типове. Она човеку може дати неке знаке, обележја од којих су многе данас тачно открили антрополози. Професионални кривци чине нарочит типичан ред — и отуда и долази тип, исто тако маркиран оригиналним цртама, као год и типови војника, уметника, свештеника и т. д. Али су сви ти типови социјални а не урођени. Природа не ствара ни злочиначки тип, него нарочите погодбе у кривичном животу, које преобрађују и развијају негативне стране људске природе. Зато, не знајући, шта ће у будуће рећи антропологија, морамо признати да она није доказала урођени тип злочиначки. Ми узимамо да тај тип није органски но социјалан.

Према овом, што смо рекли, ми решавамо и другу спорну тачку између антрополога и социолога о упоредној вредности органских и социјалних фактора, у томе

смислу, да се социјалним факторима у преступности мора признати главни значај.

Међутим отуда још то не излази да је могућно сасвим одбацити антропологију, као што мисле неке присталице класичне доктрине. У оним претеривањима антрополошким има зрно истине. Наслеђе, без онога фаталнога карактера, који су му антрополози приписивали, онажа се ипак у човечјем животу, као што је то научним датима несумњиво доказано. Човек, не будући од природе злочинац, још од рођења тече неке психо-физиолошке особине, неке склоности, које се развијају, мењају, атрофирају, и т. д. под утицајем друштвених погодаба, којима ми према томе и приписујемо поглавити значај у кривичној области. Свима је њима основа органска. Неоспорна је заслуга антрополога у испитивању живота и навика криваца. Та испитивања у многome могу добро послужити правосуђу у његову тешком задатку.

Ломброзо је имао, мислимо, потпуно право кад вели: „од мога рада можда неће остати ни камена на камену, али никада неће погинути идеја, која је мој рад изазвала.“ Та идеја, идеја о борби са злочинством, изучавањем злочиначкога света показала се потпуно подобном за живот. Она је дала живот школи антрополошкој. Њу су усвојили криминалисти-социолози само с том потребном поправком, што социолошка школа тражи да се изучава како злочиначки свет, тако и прилике околине, у којој се он креће и живи.

Са споменутом разликом у погледима на кривични тип и на упоредни значај фактора у кривичности, још нису исцрпене разлике у погледима међу антрополошком и социјалном граном новог покрета. Можемо још истаћи питања о неодређеној казни, о праву општењенога, о спреми криминалиста, и т. д.

Ну разлике у тим питањима немају тако великога начелнога значаја, да се не би могли споразумети. Да ће с временом до споразума доћи, не сумњамо, јер се у последње доба онажа силна тежња к уједињењу међу антрополозима и социолозима. Антрополози (с *Фери-јем* на челу), као што смо већ споменули, одустају од крајних закључака својих, и усвајају програм, који су истакли социолози.

Готови смо с општим описом нових школа. Ваља нам сада скренути пажњу на приговоре, који се упућују на адресу присталица нове школе. Њима се често пребацује што претерују с негирањем радова класичне школе. Тај је укор оправдан, колико се тиче прошлости. Сетимо се изјава нове школе из првога времена — оне претензије да потпуно избаце кривично право и да га замене новим дисциплинама. Данас ствар стоји сасвим друкчије. Оних претензија мало по мало нестаје. Њих је изазвао ватрени занос због новооткривених хоризоната и полемичка утакмица. Ну када се покрет стао сталоживати и кад су радове нових научника почели озбиљно критиковати, здрава је научна мисао мах отела, она је за увек утврдила значај ранијих правних проучавања за кривично право и у име органског сталног развитка науке пристала уз корисну реформу а не уз научну револуцију. Такво је, према нашем мишљењу, стање постављенога питања у радовима *Ферија*, *Листа*, *Гарофала*, *Принса*, *Торда*, *Фојницкога* и других виђенијих заступника новoga покрета у разним нијансама његовим.

Споменути укор иде и даље. „Зашто себи присвајате ви — питају заступнике нове школе — све напредне идеје у науци о кривичноме праву? Зар стара школа није размишљала о борби с кривичношћу? Зар она није обрађивала појам о лицима, која су у поврату, систему поступања с малолетним кривцима, идеју о условном ослобођавању и друге потпуно подобне за живот институте? Према чему јој ви умањујете заслуге?“

Наше гледиште о постављеном питању гласи овако: Нова школа не може ударати на то, да су све њене грађевине потпуно самостално подигнуте без икакве свезе са старијом школом. Од једном се никоја идеја не може остварити, ако за њу није припремљено земљиште, ако у ваздуху не лебди ништа њој сродно. Радови су се у новоме правцу могли развијати и задобити признање само за то, што је радовима статистичара, френолога, психопатолога и криминалиста ранијега правца за њих била припремљена основа. Али друго је нешто: износити идеје узгред, обрађивати поједине (и ако важне) институте, не уједињујући их у хармониску и систематску целину, а

друго је нешто: увести неку идеју у живот и предложене реформе и институте унети у срећену систему научну, која је од почетка до краја проткана том идејом.

Многи су још до *Бекарија* устајали против тортуре и казне, као што су се многи криминалисти до појаве нове школе трудили да обраде, и у ствари и обрађивали озбиљне научне проблеме, али је *Бекарије* створио нову систему научну, показавши у целини и у срећеном спису све недостатке старе системе. Зато њему иде та заслуга реформатора-покретача. То је исто извела и нова школа у кривичноме праву — и то је њезина заслуга.

Тако, дакле, излагање новог покрета научног довело нас је до уверења, да се тај покрет одликује силом и подобношћу за живот. Више не може кривично право остати апстрактна наука, и једино се оснивати на логичким конструкцијама. Стојећи у тесној вези са друштвеним животом и имајући велики значај за многе гране тога живота, кривично се право као наука мора обазирати на стварне животне погодбе, мора у својим проучавањима обраћати пажњу на резултате од антрополошких и социолошких радова.

Ми с наше стране потпуно смо уверени у такав резултат научне борбе, која, премда се наставља на наше очи, ни приближно није онако ватрена, као што је раније била. Између осталог и у томе видимо јемство за напредак нове школе, што кривична законодавства разних држава почињу нове идеје усвајати, и ако се у тој области прогрес јавља и сувише лагано. Чак и у довољно конзервативним законцима кривичним (руском и аустријском) видимо одјеке од тежања нових научника, што се пак тиче норвешког и општег швајцарског пројекта, утицај се нове школе на њих показује у доста великој мери. Као карактеран пример овде нам може послужити тај факт, да швајцарски пројекат говори не само о казни, но и о мерама за безбедност; он велику вредност даје навики ка злочинству и скреће озбиљну пажњу на мотиве кривичног дела.

Поуздано се не може рећи, када ће се морати свршити ова борба између старе и нове школе у науци о

кривичном праву, али ће се свакојако свршити, било раније било доцније. У блиском измиривању и у заједничкоме раду на општем циљу и јесте оно јемство за напредак наше реформоване науке у будућности.

С. Петроград, Децембра 1898.

Гојко Ст. Павловић
капетан-аудитор.

ИЗ СУДНИЦЕ

III.

За прекидање истраге вођене противу презадуженога, надлежан је првостепени суд, а не последни судија.

(Одлука одсљена Касац. Суда).

Више поверилаца презадуженога Д. М. из Алексинца, писмом од 10. децембра 1895. тражили су код алексиначког првостепеног суда, да поменутог дужника одмах стави у затвор:

а.) Што као трговац нема уредно вођених књига;

б.) Што је бојазан да неће побећи у намери, да осујети истрагу противу себе, јер је он још једаред бегao у Влашку и тиме избегао заслужену казну за учињено дело; и

в.) Што је својим падом и вешто изведеним планом у споразуму са својим млађим братом, очигледно ишао на то, да превари своје повериоце.

Према овоме захтеву последни судија учинио је нужну истрагу, те је нашао: да не стоје предњи наводи, и за то је решењем својим Бр. 629 из 1898. прекинуо истрагу са разлога:

„Да ничим није утврђено, да од стране презадуженога постоји дело лажног банкрутства, те да би имало места стављању оптуженога у затвор.

Докази за ово налазе се у томе, што ничим није доказано да дужник није имао уредно вођених књига; већ, баш на против извештем судом одређене вештачке комисије тврди се, да су књиге презадуженога тачне и уредне.

Да је тако исто невредећи навод о сумњи за бегство презадуженога, пошто се ничим не доказује.

Да се из сведочења свију испитаних сведока не може извести ни један од основа подозрења побројаних у §. §. 121.

126. кривич. пост. суд., из кога би се по §. 118. истог пост. беспристрасно судећи, као вероватно узети могло, да је оптужени учинио дело лажног банкрутства. Једно с тога, што је презадужени придржавајући се тачно законских прописа о трговцима, благовремено јавио суду престанак свог плаћања, и што је имао све трговачке књиге, и све их тачно и уредно водио; а друго и с тога, што ни један од испитаних сведока није осведочио ма какву околност или радњу презадуженога, која би по кривичном поступку стварала основ подозрења за доказ кривице оптуженога.

Изнете од стране сведока околности не могу сачињавати никакав основ и по томе, што се све те околности сведе на то: да је оптужени, пред свој пад под стечај, неку количину од свога еснапа шиљао на страну и продавао.

Оваква радња не може се ни почему узети за казниму, по што сваки трговац, за све време трајања његове трговачке радње и фирме, има право да располаже са својом радњом и еснапом онако, како му то његови трговачки интереси захтевају, те је према томе презадужени имао право за време своје трговачке фирме, да тако и ради.

Правилност оваквога рада презадуженога, која искључује сваку казниму радњу, огледа се још и у томе, што је презадужени све те позиције заводио по својим трговачким књигама; те се ни по томе не може извести ни намера за прикривање или лажно банкрутство.

Једина околност и основ, који би могао да остане против оптуженога, било би то, што је он пред свој пад наредио, да се промени трговачка фирма на његовој радњи у Крушевцу; али и та околност отпада, једно за то, што ничим није доказано, да је раније ма кад у Крушевцу постојала фирма Д. М.; а друго с тога што је ово питање о промени фирме Алексиначки првостеп. суд једином расправно решењем својим Бр. 542. нашав, да нема места тражењу поверилаца, да се узме у попис и радња у Крушевцу под фирмом „М. М.“ и истим решењем повериоци упућени су, да то редовном парницом код надлежног суда траже и докажу.

Према овоме а по тачци I. §. 29. крив. пост. суд. и закону о истражним властима од 27. Априла 1895. има се отпочета кривична истрага над опт. прекинути.“

По жалби предњих поверилаца Касациони Суд решењем свога III. одељења од 6. маја 1897. Бр. 2866. уништио је горње решење последног судије са разлога:

„По §. 27. казн. пост. судс. за доношење решења овакве врсте надлежан је Суд а не последни судија; па како ово решење није донето од *Коллегиума*, већ од последног судије, то је оно по закону невредеће.“

Услед ових примедба одељења Касационог Суда Александријског првостеп. Суд решењем својим од 31. марта 1898. Бр. 3246. прекинуо је поведену истрагу противу онт. Д. и ово је решење остало у снази.

Александрија Новембра 1898.

Својеручно

Мих. Р. Радивојевић
судија.

IV.

Може ли раздвојено живећа жена, пре окончаног брачног спора, тражити за обезбеду свога примања, стениште своме мужу?

Г-ђа Е. Н. тражила је код лесковачког првостеп. суда на основу оригиналне признанице од 10.000 дин. да суд њеном мужу Н. Н. на основу тач. 4. §. 3. степ. пост. нареди да је намири или обезбеди, или у противном случају да му суд стениште отвори.

Исправа о дугу гласила је овако: „Од моје жене Е. Н. узео сам до сад 10.000 дин., од њених сопствених новаца. Дозвољавам јој, да се за оволику суму осигура, а одобравам, да све моје имање у вароши К. прода и новац узме. Тако исто да узанти и сва моја примања.“ Место, датум, потпис дужника.

На дан одређеног рочишта тужени јавио је, да је бољестан, да предстати не може и да ће поднети лекарско уверење о својој болести. Тужитељка, жена дужника, предстала је суду остајући при своме тражењу. У исто време поднела је изјаву мужевљеву код полицијске власти, у којој је навео:

1. Да између њих брак престаје,
2. Да она себи нађе место и стан где хоће,
3. Да код суда тражи издржање,
4. Да своје ствари издвоји и узме,
5. Да тражи шта има од њега.

Разлог суда. По §. 60. грађ. зак. како права тако и дужности супружника проистичу из брака.

По §. 99. грађ. зак. брак се сматра да је у целости све дотле, докле се *Духовним Судом* не предузме нужна радња за раскинуће овога, који је једино и надлежан за расправљање и

решавање брачних парница. Па како се према §. 109. грађ. зак. *муж сматра као глава и старешина куће, с правом за управљање овом и имањем*, а по истом законском пропису (§. 109. грађ. зак.) муж је и *природни заступник своје жене*, која по §. 110. грађ. зак. има дужности приномагати у очувању имаовине, — то у овом случају, како госпођа Е. не подноси никакве доказе, да је предузела ма какав корак код Духовног Суда за развод брака између ње и мужа јој, а без обзира на изјаву његову код полицијске власти као по све ненадлежне, — њено је тражење да се отвори стецниште, над имаовином мужа јој а за обезбеду горњег њеног примања, неумесно, а ово у толико пре, што се према §.§. 39. и 929. грађ. зак. жене удате уподобљавају малолетнима, и свака њихова правна радња подлежи одобрењу мужевљевом, којег Е., као жена дужникова, у овом случају нема.

Шта више из поднете исправе, — признанице — издате од стране дужника види се, да је она ову позајмницу у 10.000 динара својевољно своме мужу учинила, па како се по §. 765. грађ. зак. и ово има сматрати као мираз, онда по §. 766. истог закона муж има права женин мираз уживати и потрошити за све време трајања брака, с обзиром, да за вредност и накнаду истог својим добром јемствује; тим пре што по §. 771. грађ. зак. кад муж и жена нису ништа особито уредили, онда се има држати, да је жена своме мужу као природном заступнику поверила, да о њеном имању бригу води.

Кад то стоји, и кад се из поднете исправе у акту траженог стечаја види, да је дужник госпођу Е. давши јој права и гаранцију за обезбеду и наплату из све његове имаовине, као и његових примања ову довољно обезбедио; то суд налази, да нема места тражењу г-ђе Е. да се над њеним дужником и мужем стецниште отвори, па с тога се од истог има као неумесног одбити, с тим да своје подмирење од дужника тражи другим путем. С тога суд с обзиром на §. 776. грађ. зак. и §.§. 304. и 305. грађ. суд. пост. као и зак. о таксама решава, да се тужитељка одбије од тражења као неумесног.

У жалби, поднетој Касационом Суду, представља тужитељка, да је њено тражење основано на исправи, по којој може тражити обезбеђење, одн. стечај, с тим пре, што је муж њу напустио и дао јој код полицијске власти право, да тражи шта има од њега.

Касациони Суд огласио је решење првостеп. суда као на закону основано, а жалбу је одбацио.

Према томе раздвојено живећа жена, пре окончања брачног спора, не може тражити обезбеђење од свога мужа за своја примања путем стецинга.

Саопштио

М. Ст. Драгутиновић

писар лесков. првостеп. суда.

Према чл. 9. и 10. зак. о српској класној лутрији набавка страних срећака није забрањена ако нису набављене у цели препродаје.

Господин Министар Правде актом од 5. Децембра 1898. **М** 15996 доставио је Касац. Суду представку Господина Министра Народне Привреде од 3. истог месеца **М** 7538, којом моли, да му Општа Седница Касац. Суда даде мишљење о следећем питању:

„Да ли по чл. 9. и 10. зак. о Српској држав. Класној Лутрији могу бити кажњена:

а, лица, која бавећи се послом на страни купе тамо какву страну недопуштену срећку, па је при повратку у Србију собом понесу, и она се ту у њихову претежању ухвати? и

б, лица, која из Србије преко поште набаве какву страну недопуштену срећку, чије је место плаћања по правилу на страни.“

Касациони Суд на основу §. 16. тач. 2. свога устројства у својој Општој Седници од 17. Децембра 1898. године **М** 10025 узео је у претрес предложено питање и донео је следећу одлуку:

Да је одредбом чл. 9. и 10. зак. о Српској Држав. Класној Лутрији, забрањена куповина и продаја страних срећака у Србији. Пошто се ове одредбе појављују као заштитна мера против растурања страних срећака *у облику ширговине*, на штету наших домаћих; и пошто се у њима ништа не говори о страним срећкама, које се за *личну* потребу купе на страни и собом пренесу у Србију, или се са стране набаве преко поште, — има се разумно узети: да набавка оваквих срећака није забрањена, и по томе да лица, код којих се оне пронађу, не могу бити кажњена, ако се према количини срећака, карактеру тих лица и начину занимања не да закључити: да су срећке набављене у цели препродаје.

Саопштио

В. С. Чохаџић

СТРАНО ПРАВОСУЂЕ

I.

Може ли бити крађе електрицитета?*)

Касациони Суд у Риму, у седници својој од 1. (13.) Јула 1898., решио је, да је противуправно одузимање електрицитета *крађа*.

Случај, о коме је реч, овај је: Оитужени везао је своју жицу за електричну спроводницу, која је била у суседству и тим је начином добио потребну струју за своје лампе. Суд у Аквили осудио га је, али Апелациони Суд ослободи га, јер нема казненог законског наређења, пошто итал. крив. закон (чл. 402.) захтева за крађу покретну ствар.

Разлози Касационога Суда у главноме ови су:

За заштиту права својине у опште служи очување непокретности против узурпације, гаранција нетелесних права и казнено-правна норма, која својину свију покретних ствари штити казном крађе. Последње наређење, чл. 402. крив. зак., извесно се не односи на нетелесна права, која *nulla continentur loco* и само *juris intellecti* постоје, али оно се односи свакојачко на све покретне ствари, које у своме материјалном или правном постојању могу поднасти под *contrectatio*. Електрицитет има правна својства покретне ствари; јер то својство припада свачему, што се може имати у државини, што има неку вредност и што се може с места узети; а ова три знака има код електрицитета.

Околност, да је електрицитет нетелесна ствар, не може јој одузети својство покретне ствари, а то је чисто физикалско и материјално својство.

За тим се упућује на извештај сената ка чл. 331. пројекта крив. зак. а садашњем чл. 402. У том извештају вели се: „Хтело се једним додатком узети обзир на крађе гаса, електричне светлости и др. сила, које се не мере. Али тај је предлог излишан одн. одузимања поменутих флујида, јер је код њих својство покретне ствари очевидно, а могу постојати други моменти дела, који се траже за појам крађе.“

*) О теми овој види:

„Бранич“ 1898. бр. 19.

„Полицијски Гласник“ 1898. бр. 36. и 47.

Преваре нема, јер нема обмане, којом би се други завео у доброј вери, а нема ни повреде туђих ствари, јер нема елемента разорене или оштећене ствари, која се код крађе одузима ради користи.¹⁾

УСЛОВНО ПОМИЛОВАЊЕ У НЕМАЧКОЈ

Немачкоме државноме сабору поднео је министар правде извештај о наређењима која постоје у већим немачким државама о условном помиловању и о досадашњим резултатима његове примене. Из тога извештаја види се ово:

Укупан број случајева, у којима је до 1. XII. 1898. у савезним државама, од којих постоје податци, наступило прекидање извршења казне с изгледом на касније помиловање, — износи 15.063. Од тога броја пада на Пруску 10.075, на Баварску 1938, Саксонску 814, Виртембершку 599, Баденску 671, Хесен 93, Меклембург 192, Олденбург 61, Елсас-Лотарингију 618. О старости осуђених чини се разлика између лица, која су навршила 18. годину, и оних, која су старија. У Баденској је прекидање вршено само за малолетне осуђенике, а у осталим државама већим делом у њихову корист. У Пруској, где постоје тачни податци о молбама за одлагање издржавања казне, долазе од 10.933 молаба 2607 (23·8%) на одрасле, а 8326 (76·2%) на малолетне, у Баварској од 2034 молаба 83 (4·1%) на одрасле, а 1951 (95·9%) на малолетне. За остале савезне државе постоје податци о старости осуђених, којима је одлагање одобрено. Проценат одраслих, којима је одлагање одобрено, износи у Хесену 33·3, Елсас-Лотарингији 21, у Меклембургу 20·3, у Саксонији 17·3, у Виртембургу 6·8, у Олденбургу 3·2.

Врше кажњивих дела, за која је одлагање тражено или одобрено, нису једнаке у свима савезним државама. У Баварској н. пр. од 2034 молаба односиле су се 1278 молаба на истуне, или преступе по закону о шумама; 657 случајева тичали су се преступа, а само 99 злочина. У Елсас-Лотарингији од 618 случајева, у којима је одобрено одлагање, било је 365 случајева иступа. Напротив у Виртембургу, Саксонији, Бадену, Меклембургу и Олденбургу већи део одобрених одлагања односи се на преступе, а међу њима највише на крађе и утаје. За Пруску нема података о врсти кажњивих дела.

¹⁾ По саопштењу Др-а Блаз-а из Цириха у Deutsche Juristen-Zeitung, од 15. I. 1899. Том приликом упућује писак на своје дело: „Das Rechtsgut der Elektrizität im Civil- und Strafrecht.“ Zürich 1898.

У свима савезним државама предвиђено је условно помиловање само за *лакша кажњива дела*. Према томе наступа у Баденској одлагање казне са изгледом на помиловање у оните онда, кад казна не прелази три месеца затвора. У осталим савезним државама предвиђена је највећа казна затвора, а само изузетно може се тражити одлагање кад је већа казна. У Пруској, Меклембургу и Елсас-Лотарингији највећа је мера шест месеци; у Баварској, у Виртембургу и Олденбургу три месеца. Но у већини случајева тиче се одлагање казне за затвор до шест недеља.

Трајање рока, у коме има да се опроба одлагање, износи у Хесену пет година; у Саксонији три године; у Пруској у већини случајева више од две године; у Виртембергу, Баденској, Меклембургу, Олденбургу и Елсас-Лотарингији одређено је то време већином на две године, а само по некад и мање.

Поуздана слика *резултата* добивених о одлагању извршења казне са изгледом на касније помиловање, још није постигнута, јер је посматрање још и сувише кратко. Само за поједине савезне државе може се, према сабраном материјалу, учинити срањење. Према томе у Баварској, Виртембергу, Олденбургу и Елсас-Лотарингији од лица, којима је одлагање казне одобрено, три четвртине су се показала тога достојна. У Пруској наступило је 1421 помиловање, а у 607 случајева прекинуто је одлагање за време рока, у коме су се имала опробати дотична лица. У Баденској је од 671 случајева условног помиловања наступило 80 опозивања, у Хесену од 93 случајева 10 опозивања, у Меклембургу на 192 случаја 13 опозивања.

Ч И Т У Љ А

Др. Павле Хиншијус чувени професор берлинског университета, један од најславнијих представника науке о црквеном праву католика и протестаната, умро је 1. (13.) децембра 1898.

Рођен је 13. (25.) децембра 1835., у Берлину. Већ у 19. год. постао је доктором права, био је из почетка у судској струци, а 1859. хабитилирао се као приватни доцент у Берлину. У год. 1860. и 1861. предузео је научно путовање по Италији, Шпанији, Француској и Енглеској. Затим је постао редовним професором права у Хали, после у Килу и Штрасбургу, а 1872. у Берлину. Ту је кроз 53 семестра, до лета 1898., са великим успехом

пред благодарним слушаоцима држао своја предавања из црквеног права, грађанског поступка, пруског грађанског права и породичног права по грађанском закону. Год. 1883. именовао га је универзитет у Болоњи почасним доктором.

Хинишијус био је врло плодан писац. Гвоздена вредноћа, неуморна радна снага, ванредно памћење, велика правничка, филозофска и историјска наученост, дале су му могућности, да брзо и темељно ради. Велики број његових дела то сведоче. Главно му је дело у 6 великих свезака: *Die (Katholische) Hierarchie und die Leitung der Kirche durch dieselbe*. То монументално дело, и ако није довршено, остаће ризница богатог знања и извора за радове на пољу Црквеног Права.

Као правник Хинишијус није био само учитељ и научник; он је имао утицаја и у практичном животу. Био је члан разних великих удружења, члан немачког Сабора, а затим до своје смрти члан Горњег Дома.

У науци и животу показао је Хинишијус свагда своје убеђење у самосталном мишљењу и одлучној вољи, без обзира на благоволење ма са чије стране. Никад се није устручавао од отворене борбе нити се бојао ма чијег непријатељства. Био је свагда пријатељ својим пријатељима, а поуздан саветник својим сурадницима на пољу науке и својим ђацима.

Наука, нарочито немачка правна наука, изгубила је много у њему.

* * *

Др. Карл Ото Милер старешина правног факултета у Лајпцигу и члан Апелационог Суда, умро 1. (13.) децембра 1898. у Лајпцигу.

Родио се 30. Априла 1819. у Витенбергу, а промовирао је 1842. год. у Хали, где је 1844. постао приватним доцентом, године 1851. постао је редовним професором у Грајфсвалду, а исте године позван је у Лајпциг. Од 1858. био је у исто доба члан Апелационог Суда. Год. 1859. постао је редовним професором римског права, а од 1869. примио је и професору саксонског приватног права.

Милер је био многостручан правник. Први његови радови односили су се на кривично право, а својим 1858. издатим ванредним делом: *„Lehrbuch der Institutionen des Römischen Rechts“* стекао је гласа као један од првих научара тога права. Велико његово дело о саксонском приватном праву није довршено.

Милер је за време свога дугогодишњег рада био одликован и од разних научних корпорација, као и од грађанства и власти. Наука губи у њему велика истражиоца и знатна научника.

* * *

Чеда Мариновић, дугогодишњи адвокат нишки умро је 4. ов. мес. у Нишу и сахрањен је уз учешћемногбројних пријатеља и познаника. На погребу опростио се у име другова и пријатеља г. Д. Илићановић, адвокат, лепом посмртном речи, у којој је изнео живот и рад пок. Чеде.

Он је рођен 1845. у Ивањици, а свршио је 1866. правни факултет на нашој Великој Школи. По свршеном школовању био је неко време у судској служби. Слободни дух његов тежио је за већим јавним радом и услед тога се 1871. појављује на пољу журналистике као уредник „Трговачког Гласника“. Тадање стање штампе прекратило је излажење тога листа и за то је после год. дана принуђен био Чеда, да оде из Србије. Тада је покренуо у Пешти други трговински лист на српском, немачком и мађарском језику под именом „Српски Лојд“. Кад су наступиле повољније прилике у Србији, вратио се у Београд и ту је издавао неко време „Трговачку Кореспонденцију.“

Кад је напустио тај лист, он је положио адвокатски испит и посветио се позиву јавног правозаступника што је остао до своје смрти, — у почетку у Београду, а по ослобођењу нових крајева настанио се у Нишу.

Своме позиву одговарао је пок. Чеда у пуном смислу речи. И у кривичним и у грађанским парницама он је са великим правним знањем заступао поверене му интересе. Био је марљив, човек од осећаја и добра срца, добар отац и друг.

Вечна му памет!

КЊИЖЕВНЕ ВЕСТИ

←→→

Internationale Rechtshülfe in Strafsachen. Beiträge zur Theorie d. positiven Völkerrechts d. Gegenwart. Mit e. Sammlung v. Auslieferung- u. Fremdengesetzen. Von Prof. Dr. v. Martitz. Leipzig. H. Haessel. 1888. I. Abt. — 1898. II. (Schluss) Abt.

Има скоро 10 година, како је изашао први одељак овога дела, а сада је угледао света други, већи и важнији одељак.

Кад се расмотри обилати материјал, који је писац у другом одељку сабрао и у коме је изложио не само читав систем међународног кривичног права, него и потпун историјски развој права о издавању криваца, — овда се лако може појмити, да је аутор за тако огроман рад требао пуних девет година. Дело је прави производ научног истраживања, сабирања и критичког пречишћавања, и као такво значајан добитак за правничку књижевност. Мало грана правне науке могу се похвалити са тако богатим историјским развићем, као ова.

Главна пажња посвећена је праву издавања, али то и јесте најтежи и најзамршенији део међународног кривичног права.

Аутор је исцрпно обрадио и догматичну страну права прогонства, затим казнено судство о злочинима извршеним у иностранству, државну принадлежност у међународном кривичном праву, као и право издавања. Све је то изложио по постојећим правним изворима, а не по философским апстракцијама и жељама. Он је с пуним правом избегао, да изводи теорије из општих правних начела, него је претпоставио, да из важећих државних наређења и из државних уговора развија правна начела и да из њих састави систематску целину. И у овоме после држао се историјског пута, којим су државе дошле до правила која данас признају, те тако је изложио не само све, о чему постоји општи споразум, или што је спорно, него је извео и закључке за будућност.

Дело ово заслужује сваку пажњу по предмету међун. кривичног права.

D. J. Z.

* * *

У штампи је г. Живка М. Милосављевића проф. Вел. Школе: *Римско приватно право*. Ручна књига за школску потребу. — Књ. I. увод, извори, историја и споменици римскога права. Лично, статусно и породично право.

Мило нам је што можемо нашим читаоцима објавити, да је први део Римског приватног права ушао у штампу. Познавajući писца као неуморног раденика, ми обраћамо за сада пажњу на ово дело, а надамо се да ћемо скерим имати прилике јавити, да је довршено, и тада ћемо опширније о њему проговорити.

В Е С Н И К

Народна Скупштина. Њег. Величанство Краљ закључно је 11. ов. мес. беседом седнице Нар. Скупштине, сазване у Нишу, у редован сазив за 1898. годину.

* * *

Касациони и Апелациони Суд извршили су 2. ов. м. коцком распоред судија за поједина одељења. Према томе распореду састављају у *Касациономе Суду*:

I. Одељење: председ. Касац. Суда, г. Др. Стојан Вељковић, судије г. г. Ђорђе Симић, Јован Стефановић, Илија Јагодић и Аврам Шокорац;

II. Одељење: председавајући судија г. Алекса С. Јовановић, судије г. г. Драг. Ж. Петровић, Лазар Поповић, Петар Чоловић и Никола Петровић;

III. Одељење: председавајући судија г. Арон Нинчић, судије г. г. Димитрије Ђ. Миловановић, Светозар Јањић, Милан Јоксич и Коста Радовановић.

У *Апелационом Суду* састављају:

I. Одељење: Председник Апел. Суда г. Милош Трнезић, судије г. г. Јован Николић, Ђорђе Гинић, Божидар Мутавџић и Петар Пачић;

II. Одељење: Председ. судија г. Стеван Вуковић, судије г. г. Марко Ђорђевић, Анта Боди, Настас Антоновић и Алекса Васиљевић.

* * *

Св. Савска прослава на Вел. Школи. Патрон српских школа и велики народни просветитељ прослављен је и ове године на Великој Школи свечано и достојно. После освећења водике држао је говор овогодишњи ректор и професор г. Гл. Гершић, износећи рад Св. Саве не само на просветном и црквеном пољу, него је нарочито истакао и расветлио рад и успехе Св. Саве у политичком животу старе српске Краљевине и претставио је, каквог је значајног утицаја имао Св. Сава на односе краљевске му браће, као и улогу његову у међународним односима суседних владалаца према српским краљевима. Тиме је прешао на главну тему своје беседе, претстављајући тежње појединаца и друштава, која данас теже за тим, да међународне спорове измире путем посредовања и компромиса. — После свршене беседе ректорове, објавио је декан темате и слушаоце, који су одликовани Св. Савским наградама Њег. Величанства Краља

Александра I., а по расписаним питањима правног, философског, (одс. математичког, јестественничког, филолошког, лингвистичког) и техничког факултета.

Темат правног факултета гласио је:

Пропорционална и прогресиона пореза. Из којих начела истичу принципи: пропорционалности и прогресивности (с обзиром на теорије о правничком порезивању). Како је и са каквим успехом примењивана прогресивности на пореске облике у државама Јевропе, Азије и Сев. Америке, и код нас?

За овај темат добили су:

Прву награду уз особену похвалу г. Велимир Бајкић, свршени правник;

Другу награду г. Стеван Лукић и г. Живко Тадић, правници треће године;

Трећу награду г. Доменико Д' Андреја, правник треће године.

Вреди да се изнесе мишљење професора г. Алексе Боровљевећа и г. Д-ра В. Вељковића о раду г. Вел. Бајкића. Они у својој оцени веле ово:

„Четврти рад који обухвата пуних 45 писаних табака и две таблице, једна је читава монографија о порезима. Он карактерише писца као мислиоца, који је много прочитао, без мало све, што о постављеном питању постоји у финан. литератури. Не само да је огроман материјал прелистао но и савладао. На свакој страни показује се његов критички дар, који ништа не прима на веру, па ма то долазило и од неоспорно најпризнатијег научара. Често и оное, коме се на први поглед не би имало у његовим назорима ништа замерити, нађе слабу страну те га вешто нападне. Кад од кога аутора што дословно позајми, увек означи наводницама, и цитира место из његовога дела. То чини потпуно савесно и онда, кад што само узгред цитира или на свој начин преради.

Рад је овај истина испео опширнији {далеко, но што се могло очекивати од једнога темата, али морао је тако опширно испати, кад се постављени задатак схвати, као што га писац схватио. Јер је у циљу да покаже, како се дошло до назора и предлога пропорционалности и прогресивности порезе, пошао са порескога разлога, што га је неминовно одвело постојећим теоријама о порези. И онда шта је могао друго но да их изложи и прокритикује, што је у осталом са великом вештином и знањем учинио.

Он се истина не одушевљава ни пропорционалношћу порезе, као што се не да завести ни примамљивим гласом прогресивности, те нам износи мане и добре стране једне и друге, покушав најзад да их депресивношћу помири, што му је не може бити боље испало за руком.

За овај рад може се и без најмање претераности тврдити, да не само да је одличан темат за Св. Савску *I. награду уз особену похвалу*, коју му је правни факултет одредио, већ да треба да се оцени и као једна дисертација. —

Са искреним задовољством бележимо овакве успехе на нашој Вел. Школи.

* * *

Катедра за црквено право на Вел. Школи, која је од више година установљена, попуњена је сада избором правног факултета и Савета Вел. Школе, а изабран је за хонорарног професора г. Др. Чедомиљ Митровић, који је као државни нитоман свршио на страни Духовну Академију и права, и постигао докторат из правних наука. Од свију досадањих кандидата г. Др. Митровић је први са потпуном квалификацијом. Као што је познато, раније расписани стечаји за попуњење те катедре нису имали резултата, јер од пријављених кандидата није могао бити извршен избор.

* * *

Нова катедра на париском универзитету. У прошлом летњем семестру отворена је на правном факултету у Паризу нова катедра за *Римско Јавно Право*.

* * *

Дисциплинарни Суд. На предлог Министра Правде постављени су Краљевским указом од 1. ов. мес. у дисциплин. суду:

За председника: г. Ђорђе Стефановић, председник Главне Контроле,

За чланове: г. Живко Недић, члан Гл. Контроле; г. Петар Чоловић, судија Касац. Суда; г. Аврам Шекорац, судија Касац. Суда; г. Јован Бадемлијић, управник Држ. Штампарије; г. Димитрије Петровић, председник Пореске Управе; г. Светозар Мајор-Марковић, I. књиговођа министарства финансија.

За заменике: г. Јеврем Новаковић, начелник министарства народне привреде; г. Марко Ђурковић, начелник министарства

грађевина; г. Јован Николић, судија Апел. Суда и г. Никола Нинић председник београдс. првост. суда, подунавског округа.

* * *

Унапређење. Многозаслужни шеф наше званичне статистике г. Богољуб Јовановић постављен је Краљевским указом од 14. окт. мес. за начелника I. кл. статистичког одељења министарства народне привреде.

* * *

Нов правозаступник. Министар Правде поставио је г. Бранимара Рајића, б. јавн. правозаступника, пошто је испунио законске услове, за јавн. правозаступника за вар. Београд.

Б Е Л Е Ш К Е

←•••→

Адвокатски страји. Због неког сукоба са судом у Аликанте сви тамошњи адвокати обуставили су рад код суда. Председник судски известио је о томе министра правде у Мадриду, тражећи упутства због овог догађаја.

* * *

Трошкови за даћу. Аустријски највиши суд решио је пре неколико дана по тужби сродника, који су тражили накнаду трошкова за убијеног им рођака, да кривац осим осталих судских трошкова мора накнадити трошкове за погреб као и трошкове за уобичајену даћу, коју породица умрлога приређује најближој родбини и пријатељима погинулога.

И С П Р А В К А

←•••→

У чланку „*Ставилац и Тешачија*“, у претходном броју листа, треба исправити следеће погрешке:

— На страни 12-тој у 10. реду, место броја „1840.“ треба читати „1480.“; а у 26. реду, место речи „одредба“ треба да стоји „одредбама.“

— На страни 13-тој у 19. реду, после речи „зидање“, долази овај наставак „*градова и богомоља. Нема сумње, да је у ову врсту државних радова, долазило још просецање.*“

УРЕДНИШТВО

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ И УПИС У ЧЛАНСТВО УДРУЖЕЊА

Са 1. Јануаром ступамо у нову годину и зато молимо све чланове и претплатнике, да одмах обнове претплату.

Оне другове наше, који се још нису уписали за редовне чланове удружења, молимо, да то одмах учине, јер је удружење, поред осталих својих задаћа, позвано, да заступа и интересе адвокатскога реда. Годишњи је улог за њих 24 динара.

Све остале правнике у Србији позивамо и молимо да се упишу за ванредне чланове удружења, а годишњи је улог 16 динара.

Адвокати, судије и правници ван Србије могу такође бити чланови удружења и ми их најусрдније позивамо, да се у чланство упишу. Годишњи улог за њих износи 20 франака у злату или 20 круна.

Сви чланови удружења, редовни или ванредни, из Србије или ван Србије, добијају бесилашно орган друштвени „Бранич“, као и друга издања друштвена по нижој цени.

„Бранич“ излази 1. и 16. сваког месеца, у свескама од најмање 3 табака.

Претплата за нечланове стаје:

У Србији:	Ван Србије:
На годину 16 дин.	Годишње . . . 20 фр. или круна
„ пола године 8 „	Полугодишње 10 „ „ „
„ четврт године . . . 4 „	

Улоге и претплату у Београду прима благајник друштвени г. Димитрије Тадић, правозаступник, а у унутрашњости примају друштвени повереници.

Све поште у Србији и ван Србије примају претплату на наш лист.

Улози и претплата из места ван Србије, може се најподесније шиљати упутницом.

Београд 1. Јануара 1899.

О Д В О Р

Удружења јавних правозаступника у Србији.

ГОСПОДИ ПОВЕРЕНИЦИМА

Обраћамо пажњу и молимо их, да одмах обнове претплату за чланове редовне и ванредне, као и претплатнике, да прикупљену претплату пошаљу благајнику друштвеном у Београду заједно са тачним списком свију, којима се лист има слати, — да се експедиција неби реметила.

Како ће судски чиновници полагати претплату у суду, то отпада за г.г. поверенике сав рад око уписа њиховог и прикупљања претплате од њих.

Пошто је улог за ванредне чланове изравнат са претплатом, то одбор сматра све правнике, који „Бранич“ примају и целу годишњу претплату у 16 динара положи, као ванредне чланове удружења.

Адвокати могу бити само редовни чланови. Њихов улог износи 24 динара годишње, а наплаћује се полу-годишње у напред.

Вересију из прошле године ваља одмах наплатити и благајнику послати.

Одбор

Удружења јавних правозаступника.

ПОВЕРЕНИЦИ УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА

— 436 —

І. У СРВИЈИ

Алексинац:	Сава Маринковић
Ваљево:	Марко Ђуричић
Врања:	Драгом. Савић
Г. Милановац:	Коста Борисављевић
Зајечар:	Михаило Јоцић
Јагодина:	Драгутин Пећић
Књажевац:	Сима Клапаревић
Крагујевац:	Чеда Радовић
Крушевац:	Богдан Златић
Лесковац:	Коста Протић
Лозница:	Влад. Илић
Неготин:	Иван Павићевић
Ниш:	Петар Благојевић
Пирот:	Сава Л. Врачевић
Пожаревац:	Стева Максимовић
Прокупље:	Љуб. Д. Јовановић
Смедерево:	Коста Тимотијевић
Ужице:	Страхиња Поповић
Шабац:	Драг. Н. Солдатовић
Чачак:	Алекса Радуловић
Туприја:	Жив. Пандуровић

ІІ. ВАН СРВИЈЕ

Д-р Алекс. Љ. Митровић, уредник „Српског Гласа“ у Задру, за Далмацију;

Миле Дожић, секретар Вел. Суда на Цетињу, за Црну Гору;

Д-р Влад. Чобанић, одвјетник у Митровици, за котаре: митровачки, шидски и илочки, Сремске жупаније;

Д-р Гига Авакумовић, одвјетник у Земуну, за котаре: земунски, ст. пазувски, иришки и румски, Срем. жупаније.

Д-р Милан Гађански, одвјетник у Панчеву, за Панчево и околину.

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ВЛАСНИК

УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА

У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ

ПРАВОЗАСТУПНИК

БРОЈ 3.

У БЕОГРАДУ 1. ФЕБРУАРА 1899. ГОДИНЕ

ГОДИНА VI.

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА Д. ДИМИТРИЈЕВИЋА, ИВАН-БЕГОВА УЛИЦА БР. 1.

1899.

САДРЖАЈ

СТРАНА

Слободан Јовановић, професор Вел. Школе: О дводомном систему. I. Историја дводомног система у Енглеској и у Француској	97
Пасквале дел Будиче: Енциклопедија Права. Превод са талијан.	107
Др Вој. М. Суботић (Млађи), секунд. лекар у Болн. за Душ. Болести: Дело злоставе услед које је наступила смрт, учињено у настуном лудилу (§. 160. т. 2. и §. 53. казн. зак.).	117
Др Драг. Т. Мијушковић, професор Вел. Школе: К чланку „Ставилац и Тепачија.“ Писмо уредништву	126
Из Суднице: V. Исплата дуга по осудном решењу а без повраћаја ориџ. исправе, не може се доказивати. Саопшенио Драгић Павловић, писар Министарства Правде. — VI. Увреда нанета члану избраног суда кажњива је по §. 104. II. одељ., а не по §. 231. крив. зак. Саопшенио Мил. М. Радивојевић, писар негов. првостеп. суда	129
Прилози за суђење у Србији пре писаних закона.	132
Прва година новог аустр. грађ. судског поступка. Од Д-ра А. Љ. М.	134
Књижевне вести	136
Нови закони	137
Промене у судској струци	138
Весник	140
Белешке	142
Позив на претплату и упис у чланство	144

Уредништво има на расположењу:

„Бранич“ за 1897. год. у 4^о IV. 123 стр., цена 4 дин. или круне;
 „Бранич“ за 1898. год. у 8^о XIV. 960 стр., цена 12 дин. или круна.

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАШТУПНИКА У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ, ПРАВОЗАШТУПНИК

ИЗЛАЗИ:

1. и 16. сваког месеца

УРЕДНИШТВО:

Дубровачка улица бр. 18.

О ДВОДОМНОМ СИСТЕМУ

I. — Историја дводомног система у Енглеској и у Француској.

А). Енглеска је та која је дала свету први пример дводомног система. У тој земљи, одиста, још од почетка XIV века постоје једна крај друге две скупштине, једна господска (House of Lords), друга грађанска (House of Commons). Треба додати да обе скупштине нису једно-времено постале. Прва је на неки начин претходила другој. Кад су за тим и неплемићи били примљени у Савет Круне, они су неко време заседавали заједно с лордовима. Тек постепено они су успели за себе скупштину образовати. Ево у осталом, у најкраћим потезима, како се тај процес извршио.

С норманским освојењем владаочева је власт у Енглеској постала апсолутном. Нормански војвода, који се тада попео на енглески престо, није владао ни по праву наследства, ни на основу народног избора, него силом освојења.¹⁾ Освојену земљу он је поделио људима из своје пратње, својим баронима, који су му се од своје стране обвезали на војничку службу. Под таким околностима он се није могао саветовати с народом, који је био друге крви, и уз то још подјармљен и похаран. У

¹⁾ Jenks, Law and Politics in the Middle Ages, II.

свој савет краљ је позивао искључиво своје вазале, који су од њега земљу држали, и њему се били на верност заклели. Ови скупови вазала нису били у стању владаоца ограничити. Нормански племићи, у прво време, слабо су се могли поуздати у саксонско становништво, које је у њима гледало дошљаке и наметнике. У страху од народног покрета, они су били принуђени прибити се уз престо, и служити му сасвим одано. Њихови скупови више су били витешке свечаности, врло сјајне, него ма шта друго.²⁾

Политичка моћ племства настала је тек онда пошто се извршила мешавина крви, и разлика између освајача и освојених колико толико предала забораву. Приближив се једном народу, племићи су се одмах осмелили према владаоцу, чији је апсолутизам, најзад, морао постати исто тако тежак њима као и народу. Почетком XIII века барони устају на оружје противу краља Јована без земље, и овоме управо отимају потпис Велике Повеље (Magna Charta, Great Charter). Том повељом владалац је свечано признао поред себе још једну власт, један савет од архијепископа, епископа, абата, графова, барона и свих непосредних вазала круне. Истина пристанак тога тела он се обвезао тражити само у оним изузетним случајима кад би ван уобичајене феудалне помоћи хтео ванредне намете ударити.³⁾ Ипак важно је да се у начелу утврдило да има извесних ствари које владалац не може сâм чинити. Самим тим његова је власт престала бити апсолутна.

Тај савет који је Велика Повеља предвидела био је у осталом једна господска скупштина; он нас опомиње на Сабор у нашој старој држави, који се такође састављао само од свештенства и од властеле⁴⁾, — и да се на њему остало, данас би у Енглеској постојао Лордовски Дом, и ништа крај њега. Али ето где се већ у другој половини XIII века тај савет толико раширио да је примио у своју средину још и представнике нижег племства и варошког реда. Један туђин, Симон де Монфор, био је први који је узео иницијативу да поред племића и барона позове још и по два властели-

²⁾ Gneist, Englische Verfassungsgeschichte, § 15.

³⁾ Велика Повеља чл. 14.

⁴⁾ Новаковић, Законик Стефана Душана, приступ, II,

чића из сваке графовине, и по два варошана из сваке вароши; та практика њиме заведена сматра се да је постала сталном од 1295 кад је краљ Едвард I сазвао тако звани *Great and Model Parliament*, у коме су сви сталежи били заступљени.⁵⁾

Неко време ти су разновродни елементи били сједињени у истом парламенту. Првобитна магнатска скупштина била се преобратила у једну скупштину полу племићску полу грађанску; опет за то била је остала једна. Из којих се разлога доцније поделила?

Поделила се јамачно због тога што је така била заједничка судбина свију скупштина са сталешком основом. У тим скупштинама гласање бива увек по сталешким, а не по главама (по чем би иначе биле сталешке?); скупштина, пак, где не гласају појединци већ групе, то није скупштина, то су скупштине. Доказа нема да су и у енглеском парламенту разни сталежи икада гласали заједно. Кад би им се саопштило ради чега су сазвани, они би се одвајали један од другог, већали би за тим сваки за себе, и само би свој одговор заједнички давали. Док су њихова већа била кратка, није било сметње да их у истој соби држе. Ну, касније, кад су се та већа развила у праве дебате, постало је потребно да се ове уже групе које су у парламенту постојале оделе у засебне собе. Мисли се да је око половине XIV века сваки дом добио своју собу.⁶⁾

Што је мање разумљиво, то је да се Парламенат поделио на два дома, не на више. Логично је било да из њега изађе онолико домова колико је разних сталежа у себи садржавао. У њему су, међутим, у ствари четири сталежа била представљена: свештенство, више племство, ниже племство, и варошки ред. У најбољу руку могло се десити да се више и ниже племство споје, и онда би се добиле три разне скупштине као у Француској, где су, све до Револуције, племство, свештенство и представници трећег реда одвојено заседавали. Али ни у коме случају није било очекивати једну просту поделу Парламента на двоје.

За њу у великој мери ваља благодарити разним случајностима. Прво, ниже свештенство изобичајило је

⁵⁾ Freeman, *Growth of the English Constitution*, II.

⁶⁾ У Британској Енциклопедији, монографија о *Парламенту*.

долазити у Парламенат. Сталежи су позивани обично ради новчане помоћи коју је требало владаоцу одобрити, и пошто је сваки staleж за себе, и у другој мери, ту помоћ одобравао, то је свештенство више марило да о њој решава на саборима које је због својих унутрашњих послова иначе држало. Од свештенства су се у Парламенту тако задржали само прелати, али ови се нису хтели одвајати од магната с којима их је још Велика Повеља у истом савету сјединила.⁷⁾ Друго, властеличићи нису образовали скупштину за себе. Они су пришли туђој групи; само та група није била она барона, него она варошана. И ако сами племићи, они су остали с овим последњима у скупштини простих људи. Између властеличића и варошана нечег је заједничког ипак било: не само да су обоје у исто време били у Парламенат примљени, него су још, на супрот прелатима и баронима, које је круна лично позивала, и једни и други били *бирани*, властеличићи у графовинама, варошани у варошима. По све је важно да линија којом је подељен Парламенат није пала између племства и варошана, него између вишег и нижег племства. Доњи би се Дом без сумње врло тешко подигао до свог данашњег значаја, да је према себи имао један Горњи Дом у коме би се целокупно племство, и више, и ниже, налазило груписано.

Дводомни систем, који је на тај начин постао, одржао се кроз целу енглеску уставну историју, сем једног кратког момента у XVII веку кад је Горњи Дом Дугим Парламентом био укинут. Може изгледати чудно да је један систем, још у XIV веку организован, успео с малим, управо никаким изменама истрајати све до наших дана; нарочито, да је успела истрајати у том систему скупштина лордова, која са својим отворено сталешким карактером чини утисак једне феудалне установе. Одговор је на то питање прост, и он се састоји у томе да скупштина лордова није у оном смислу једно аристократско тело у коме се обично узима.

Велики енглески историк Фриман утврдио је да племство како је на континенту постојало у Енглеској никада није било познато. У Енглеској, племство то је скуп

⁷⁾ Anson, Law and Custom of the Constitution, I, 4.

оних чланова Горњег Дома код којих је то достојанство наследно (јер има и других чланова који се бирају или постављају на живот). Кад се узме да чланове Горњег Дома називају иначе пировима, онда се може рећи да су наследни пирови ти који чине племство. Племство представља повластице, пирови их такође имају, али те њихове повластице сасвим су особите природе. Оне се свode на то да пирови, независно од постављења Круне, и независно од народног избора, просто по праву наследства, могу заседавати у законодавном телу. Док обичан грађанин само милошћу владаочевом, или поверењем народа до таке почаст долази, дотле један пир задобија на њу права самим чином свог рођења у извесној породици. Никаке олакшице, нарочито никакве материјалне олакшице нису пировима дароване; њима је само једна јавна служба, врло почасна у осталоме, изузетно од општих правила додељена. Што је такође карактеристично, те повластице с пирством скопчане не припадају свима члановима пирове породице подједнако. Пирство је истина наследно, али у томе смислу само што на најстаријег сина прелази; у овоме наследству остали наследници пирови никака удела не узимају; оно је таке природе да га само један може уживати. Тим другим наследницима на које пирство не прелази оскудева сваки знак по коме би се од осталих грађана разликовали: у законском погледу, ако не у социјалном, они се са буржоазијом мешају. Из тога излази да никада цела породица једнога пира не припада племству; у свакој има само један члан који је пир, племић у правом смислу. У Енглеској има појединих људи који су племићи; племићке, пак, породице, чији би сви чланови изузетна права уживали — не постоје, и пошто је аристократија једна по преимућству породична установа, то енглеска аристократија одиста врло мало личи на аристократију. И, најзад, та аристократија није што већина аристократија, на име није затворена. Пировско достојанство није искључиво добро неколико историјских породица. Круна има права стварати нове пирове, и она их ствара једнако. Нема тога грађанина у Енглеској кога она не би могла начинити племићем; са строго законског гледишта, као што је у једној прилици тврдио Фредерик Харисон, не изузимају

се ни они који чисте улице. По томе, с једне стране, до пиретва је и неплемићима допуштено уздићи се, док, с друге, сем најстаријег сина једнога пира, остали његови наследници тога се достојанства лишавају. По енергичној изреци Фримановој, пирство је убило племство, и с тога не би било сасвим тачно означавати један скуп пирова какав је Горњи Дом као аристократску установу.

При закључку ваља истаћи да подела законодавног тела није била у Енглеској ни по неком плану изведена. Пре него су два дома установљена, није се водила академска дискусија да ли их треба да буде два, или само један. До два се дошло историјским путем, благодарећи стицају прилика. Да дводомни систем није био пренет ван Енглеске, случај ове земље не би поучавао ничем другом до том труизму, да је такав систем добар увек кад га саме историјске и локалне околности изазову.

Б). Али ето где се дводомни систем види и у једној другој земљи, у Француској, где се он не може сматрати као резултат спорог историјског развитака. У Француској се још од почетка XIV века помиње једна скупштина свију сталежа, у коју су поред племства и свештенства улазили и представници трећег реда, буржоазије, али та скупштина, и ако састављена од истих оних елемената од којих енглески парламенат, никада није успела постати оно што енглески парламенат. И поред ње краљевска је власт остала мање више апсолутна, тако да је с почетком XVII века управо било изишло из обичаја и држати скупштину свију сталежа. Последњи пут она је била сазвана 1789, али тада она се од једном преобразила; сталежи, који су дотле решавали одвојено, спојили су се у једну скупштину; ова се назвала народном, и ставила себи у задатак да изда један писани устав, први у француској историји.

Та се скупштина није обазирала много на историју, јер то што се у Француској историјским путем произвело није било ништа друго него апсолутизам коме је она крај хтела учинити. Устав који је она била узела правити требао је баш с тим историјским предрасудама да прекине, да буде дело логике и разума. Према томе, и питање о дводомном систему она је са једног теоријског гледишта имала да расправља.

Било је мислити да ће она, стављајући се баш на то теоријско гледиште, дводомни систем усвојити. У том времену англomаније, кад се енглески устав није сматрао другачије но као модел устава, дводомни је систем већ довољно био препоручен том околношћу што је с друге стране канала постојао. Па онда, и сам Монтескије, који је код скупштине од 1789 много више кредита уживао но и један други политички философ XVIII века, више него Русо, Монтескије се у свом *Духу Закона* био изјавио на несумњив начин за поделу законодавног тела.

Тим чудније мора пасти што се уставотворна скупштина, после једног дужег претреса, ипак решила за противан систем, онај једне скупштине. У уставу од 3. Септембра 1791, који је она изгласала, изреком стоји: Народна Скупштина која врши законодавну власт стална је, и само се из једног дома састоји (чл. I, глава I)⁸⁾ У овој прилици најбоље се показало како ни једна скупштина која је тако лебдела у апстракцијама као та од 1789 није увек у стању да се отргне утицају практичних околности сред којих се налази. Разлози који су дејствовали код уставотворне скупштине у корист усредсређивања законодавне власти у једном телу могу данас само још историјске вредности имати.

Казано је већ да се та скупштина била првобитно састала као скупштина свију сталежа, и да су се тек доцније сталежи у једно тело сјединили. Мисао о њиховом сједињењу поникла је у трећем реду, док су јој свештенство и племство у први мах велики отпор чинили. Из историје је познато да трећи ред никада не би свој план рефорама вишим сталежима натурио, да се претходно није с њима помешао у једну скупштину, где је као најмногобројнији имао могућности да их надгласа. Под таким околностима, установа два дома морала се чинити особито подазрива, морала се управо чинити један заобилазан начин да се уставотворна скупштина, у којој амалгамисање сталежа тек што је било почело, поново на уже, сталешке скупштине поцепа.

Осим тога та скупштина није била обична скупштина. Она је била прегла да од дотадашњих политичких установа начини *tabula rasa*, и да онда почне

⁸⁾ Faustin — Adolphe Helic, *Constitutions de la France*, чл. LXXXIII.

зидати изнова. То је био један посао неоспорно револуционарног карактера, и да би га извршила, уставотворна је скупштина морала имати сву власт у својим рукама прикупљену, готово једну врсту диктатуре вршити. По самој својој природи, по својој историјској улози она је већ искључивала сваку другу скупштину која би је ограничавала. Опет, њена је заблуда била у томе, што је као опште правило поставила оно што је за њу у сасвим изузетним приликама важило. Из тога што је она, ради извршења једног револуционарног преображаја који у неколико векова један пут бива, морала у себи сјединити сву законодавну моћ, из тога још није излазило да су и оне скупштине иза ње, које с њоме никакве сличности нису имале, и које су у нормалним приликама биле позване да дејствују, требале исто тако саревњиво да избегавају сваку деобу власти.⁹⁾

У Француској је, дакле, био учињен покушај с једнодомном скупштином: за уставотворном скупштином дошла је прво законодавна, па онда Конвент, и ни једно од та два тела није било састављено из више него из једне скупштине. Али овај је покушај тако мало успео, да је сâм Конвент, који је у историји остао као класични пример једне нераздељиве скупштине, био принуђен да при крају своје каријере осуди систем који је сâм представљао, и да изда један нов устав, — онај од год. III по републиканском календару, — којим су за вршење законодавне власти два савета била организована. Искуство које се за време револуције имало са једнодомним скупштинама тако је било компромитовало идеју о јединству у законодавном телу, да се ово уставом од год. VIII, који је убрзо следовао оном од год. III, продужило само још више делити, сада на четири тела у место на два, према једном мало фантастичном плану Сјејесовом, који је за сваку фазу законодавне радљивости други орган захтевао. Наравно да се већ под Царством једна тако замршена организација морала напустити у корист много простијег и логичнијег дводомног система. После Реставрације, октроисаним уставом од 1814 год. биле су такође две скупштине установљене, и од то доба па све до 1848 год. дискусија се више

⁹⁾ Gomet, Essai historique sur les Chambres Hautes, II.

није ни водила о потреби Горњег Дома, него о начину како ће се он организовати. У то доба велико је питање било то, да ли ће чланови тога тела бити наследни, или ће се само на живот постављати. Очеvidно да је то питање стајало у тесној вези са тадашњим покушајима да се племство у неком савременијем облику обнови.

За један моменат, 1848, кад је република проглашена, покушај с једнодомном скупштином био је поновљен. Али, као што је Токвил у својим *Успоменама* обелоданио, он је и овог пута само једној моментаној потреби имао да одговори. По новом републиканском уставу, председника републике бирао је сам народ, а не скупштина, и на тај начин он је тако јаким био постао, да се држало да ће само још једна неподељена скупштина бити у стању да га уравнотежи. И тако је једнодомни систем био усвојен, не што би собом ваљао, него што се том погрешком мислила исправити друга једна, учињена у организацији извршне власти.¹⁰⁾

Али ова се погрешка није дала више исправити. Народом изабрани председник претезао је ауторитетом и над једном неподељеном скупштином. Он је пре а после морао постати диктатором, или чак и императором; он је то и постао, и тако се већ 1851 имао један империалистички устав.

Овим је уставом поред скупштине био предвиђен и сенат, али како је за све трајање Царства устав сваки час био предругојачиван, то у тако несређеном стању и сенат је остао по нужности без тачније одређене функциомије.

Интересантно је да Република, која је за тим дошла, није сматрала за непотребно задржати сенат, и интересно је такође да је он под њоме стекао важности каке никад ни под Другим Царством, ни под Јулијеском Монархијом. Он је много активнији него Лордови у Енглеској, и ако би било претерано рећи да стоји на истој висини са сенатом у Сједињеним Државама. Нарочито, он је стао потраживати за себе право да упоредо са скупштином решава о судбини министарстава; право једно које му, доцније ће се показати, строго узев не припада, и сам тај факт да је смео изаћи са захтевима

¹⁰⁾ Esmein, *Éléments de droit Constitutionnel*, I, 3.

који личе на закорачавање у туђу надлежност био би довољан да докаже да то није једно пасивно тело које се постепено преживљује.

Историја дводомног система много је поучнија у Француској него у Енглеској. У Енглеској се затекао Горњи Дом од незапамћених времена. Његова се потреба сматрала доказана већ самим тим што је толико времена истрајао; нико није мислио да је спори, и све до у сасвим последње време она озбиљно и није била спорена. Али баш због тога што никада није био критикован, што никада није био у нужди да се брани, Горњи Дом у Енглеској никада није био људски ни објашњен. Он се, тако рећи, имао, а није познавао.

У Француској, на против, дводомни систем био је ствар слободног избора у колико је то установама у опште могуће. Ту су се на измене имале и једна скупштина, и две. С оба система чињени су огледи; између њих су се повлачиле паралеле, и правила упоређења. Ти су се системи један против другог борили. Питање који је бољи поставило се отворено, и тако се поводом Горњег Дома развила једна дискусија кака у Енглеској никада, једна дискусија која се више пута понављала, и у којој су, изгледа, исцрпљени сви разлози и за, и против. Ако је према томе Енглеска та која нам је дала први пример дводомног система, Француска је поуздано та која нам је његову теорију дала.

У самој Француској дводомни је систем победио; доказ већ то што данас постоји. Три устава која су се против њега изјавила имала су судбину не баш врло завидну. Устав од 1791 трајао је годину дана; устав од 1793 није никада био ни примењен, и за то је у овом историјском прегледу био изостављен; устав од 1848 саставио је највише, четири године, али у накнаду за то он је имао трагичнији крај него остали, био је једним државним ударом укинут. Да ли је свима тим уставима злу коб донела баш једнодомна скупштина коју су били пригрлили, тешко је рећи. Свакојако, ако би у томе случајности и било, то је једна случајност врло карактеристична да сви ти уставни без две скупштине изгледају мање више побачени.

И ван Француске дводомни је систем победио. Њега су примиле готово све државе. Он се показао подјед-

нако потребан државама и савезним, и простим, републикама исто тако као и монархијама, земљама где још има трагова аристократије, као и оним где је она сасвим ишчезла. Једине државе које су му још неприступачне то су баш оне чији пример није меродаван, јер то су Луксембург, Грчка, Србија и Бугарска. Кад се изузме Луксембург који је више једна почасна држава, онда остају само три балканске државе. Ове се државе међутим налазе још у процесу стварања, код њих територијално формирање још није довршено, па и парламентарни режим који се ту види примењен парламентарни је режим само по имену. Апсурдно би било предпоставити да су те три државе једним срећним случајем једине погодиле како установе приличе једној сувременој држави, док су се све остале превариле.

С практичног гледишта, потреба је дводомног система потпуно доказана. Да ли се она може и теоријски објаснити?

(Наставиће се)

Слободан Јовановић.

ЕНЦИКЛОПЕДИЈА ПРАВА

од

ПАСКВАЛЕ ДЕЛ БУДИЧЕ

УВОД

§. 1.

Појам и важност енциклопедије права.

Наука о праву, као и свака друга наука, није прост скуп теорије и прописа набацианих на једну гомилу, већ образује једну систематичну целину, чији су делови међу собом чврсто повезани. Сваки део, у колико је предмет засебне науке, има своје посебно и одређено поље, чији обим и границе ваља обележити у систему од којег је зависан. Напретци културе изазвали су разрашћавање појединих његових делова; под заштитом нових друштвених услова створене су нове дисциплине и тиме су границе система права знатно проширене, садржина му се увећала, односи постали сложенији, али опет све то није могло да разори њихово јединство.

Са такве систематске природе правне науке потребно је, да се изучавање сваке њезине дисциплине тако удеси, да се у томе не изгуби из вида органска целина њена. Међутим се може у том погледу појавити та опасност, да се при расправљању и излагању извесног датог предмета, у тежњи, да му се што тачније одреди његово поље, заборави све оно, што се тиче система, из кога је дотични предмет узет. Услед тога сазнање, које се о њему добија том методом, без обзира на његову унутарњу вредност, биће увек нешто делимично и непотпуно, како у погледу општег појма права, тако у погледу посебног појма оне његове гране на коју се односи, јер му не достаје појам о његовом односу према другим гранама права, а који су саставан део њеног сопственог бића. Са тог разлога, дакле, потребно је да су све поједине правне дисциплине у које је подељена наука о праву, уједињене и обухваћене једним истраживањем, коме ће бити задатак одређивање места и међусобног односа свију њих у њиховој систематичној целини, другим речима коме ће бити смер, да их скупи и свеже у једно, према њиховој органичкој вези, у једну целокупну позитивну науку о праву.

Томе смеру тежи енциклопедија¹⁾ права. Она има на себи карактер општег увода у позитивно право и као таква она даје систематичан преглед свију дисциплина његових, не ограничавајући се само на просте дефиниције и номенклатуру њихову (као што би то био случај у чистој формалној енциклопедији), али и не губећи се у посебностима које су својствене појединим наукама. Њен је задатак да свакој међу њима одреди поље, да покаже главне установе у свакој од њих, да одреди свакој месту које јој припада у систему права и покаже везе које је везују са осталим дисциплинама. И тако за енциклопедију се може поставити оваква дефиниција: Енциклопедија је *систематично излагање основних црта права у његовој целини и његовим ограницима*.

Изучавање науке са таквим задатком није од малог значаја. Оно с једне стране иде на то, да очува систематично је-

¹⁾ Реч енциклопедија долази од грчкога *ἐγκυκλιος παιδεία*, што је код Грка у правоме смислу речи означавало скуп знања постигнутих у свима наукама, које су потребне за опште образовање младих. Ова фраза примењена на научно излагање добила је значење: укупно излагање једне науке или једне групе наука (*orbis doctrinas*, по Квинтилијану. *Just. orat. I, 10*), за разлику од посебног излагања појединих дисциплина (наука). — Гледај Böck Encyclopädie u. Methodologie der philol. Wissenschaften. Leipzig 1877 стр. 34. и даље. — Улрик Хунијус, који је први применио реч енциклопедија код правних наука, саставио је дело *Encyclopaedia iuris universi*, које је штампано после његове смрти у Келну 1683. године.

динство права, запајајући дух оних који се уче праву појмовима који ће га водити и које учење специјалних дисциплина не може више збрисати, а с друге стране оно спрема и олакшава доцније учење; оно даје, може се рећи, претходан и сумаран појам о земљишту, које ваља доцније прећи изучавајући један по један део његов.

Не треба мешати енциклопедију права са философијом права. И ова последња, доиста, обухвата право у његовој целини, изучава у њиховој природној вези све установе по разним његовим гранима, и с тога она за право има карактер опште науке. Али, ако је таква по садржини, она је по облику засебна наука. Од двају облика у којима се право јавља, идеалног и позитивног, философија права увек тражи онај први. Полазећи од позитивног и историјског права, она се уздиже до највиших регијона права, испитује постанак људске природе, њезину функцију у друштвеном животу, и у најразличнијим правним појавама тражи да издвоји заједнички сталан и општи елемент. Напротив, енциклопедија је предмет, као што је већ речено, позитивна страна права. Осим тога, нарочито у наставном погледу, она има карактер уводне или припремне науке, међутим, философији права је задатак крајња синтеза правних наука. (Испореди Filomusi-Guelfi Enciclopedia e Filosofia del diritto, Рим 1876. и Del concetto dell' Enciclopedia del diritto. Напољ, 1876.). Од првих покушаја енциклопедиског излагања права па до најсавршенијих радова наших дана, од Speculum doctrinale Вићентија Беловацензие-а († после 1260.) и од Speculum iuris Виљема Дуранти-ја (1237—1296.), па до модерних енциклопедија, овај облик науке остао је веран двома реченим особинама и само због њих има своје место у правној литератури и користан је у академској настави.

Разликовање енциклопедије на *формалну* или *сопљну*, и *материјалну* или *унутарњу* има мало вредности, кад се узме у обзир, да ће она увек боље послужити смеру, ако се не буде ограничила само на ређање дефиниција и поделу права, и на обележавање спољнег нацрта појединих правних дисциплина, већ ако се уз то буде дотичала и описивала у главним тачкама основне установе које она садржи.

§. 2.

Положај права у систему наука.

Како систем наука зависи од система објеката које су његов предмет, то место, које појединој науци припада у систему сазнања, ваља да одговара оном, које њен посебни пред-

мет заузима у систему света. Према томе право (да то речемо већ сад) као правило за људске радње долази у ону врсту наука које изучавају човека у целом пространству његовог душевног живота, а које се тиме сасвим јасно разликује од оних наука, којима је предмет спољна природа. Прва врста наука бави се појавама које нису ван субјекта, који сазнава, које су или производ човека или су у таквој вези с њим, да се не могу замислити без какве његове радње; друга врста, на против, бави се изучавањем појава, којима управљају физички закони и које су ван човека и од њега независне. Али, као год што се природне науке деле у онолико посебних наука, колико има страна са којих се може природа изучавати, тако и наука о човеку може се поделити у две главне групе; једну, која изучава човека као таквог, његову унутарњу природу, то је група *спекулативних* наука; другу, која га посматра у практичну животу, његовој спољној радњи, то је група *етичких* или *моралних* наука. Заједничка основа свију моралних наука је *воља*. У ову последњу групу наука спада и право.

Аристотел (метафизика II, I) разликује теориско знање од практичног. Првome је предмет узрок по себи, другome је предмет дело. Теоријске науке, дакле, у Аристотеловском смислу, обухватају спекулативне, математичке и физичке дисциплине; практичка наука одговара дисциплинама, које ми називамо моралним, а које он дели на етику, економију и политику. У делу (*πράξις*) је садржан сваки облик моралног делања (активности), а према томе и права.

Огист Конт (*Auguste Comte, Cours de philosophie positive, Paris 1864. I. 2-ième leçon*) напротив, полазећи са позитивног гледишта, набраја у природној или позитивној философији шест основних наука и то: математику, астрономију, физику, хемију, физиологију или биологију и социјалну физику или социјологију. Ова би последња одговарала моралним наукама, по претходној класификацији.

О П Ш Т И Д Е О

ГЛАВА ПРВА

Морал и право.

§. 3.

Сваки акт воље има свој смер и ствара извесан однос. У апстрактном, могао би се замислити такав однос између воље и какве ствари, замисљајући човека у стању потпуне усамљености, но то би била случајна појава и без икакве вредности. Да какав однос постане етичан тј. практичан у правој сми-

слу, тражи се, да се воља која се садржи у каквој радњи, може разазнати као таква; јер је својствено њезиној суштини, да се воља утврди (констатује), и да покаже своју вредност, према свима осталим вољама, у скупу сазнања. То се не може по стићи ван друштва. Свака, дакле, радња, у колико представља какав етичан однос, неминовно предпоставља друштво, у коме се једино може и објаснити. Из противности друштвена живота може потећи то, да се оспори воља која је исказана у којој посебној радњи, али тиме се не ништи унутарња вредност њене манифестације; у осталом ван друштва људског немогуће је ма какво сазнање.

§. 4.

Основ етике је у остварењу идеје људске, о *добру*, која се схвата као задатак његовог делања. Како људска природа, посматрана у свој потпуности свога бића, представља разне стране које су подједнако циљеви људског делања, то се у етици разликује *највеће добро* од *посебних добара*. Највише добро не може се обележити у свој својој потпуности, али обухвата људско биће са свим богатством и разноликостима његових тежња и природа тј. човека у погледу његових односа према Богу и природи, у погледу личног живота, у фамилији, у друштвеној заједници. Сваки од ових облика људског живота, сваки од ових циљева људског делања образује опет засебно добро, коме је основ и важност у општем, највишем добру. На тај начин сваки акт практичног живота, свако остваривање воље, свако развијање нашег бића обухваћено је моралом, а закони његови су воља и пратилац наших радња, у њеним облицима и њеним дејствима. Но онај морални закон коме подлежи воља, врши се *слободно*, јер је слобода битан састојак вољне радње. Слободна принуда (ограничење), поред тога што је воља нешто неопињљиво, чисто унутарње, била би противна и самој идеји о моралу. Из потребе остварења људске природе потиче за појединце *дужности* да зна законе и да их врши, удешавајући према истима своју радњу. Кад су дужности моралне утврђене у свести, како у погледу оног што се хоће, тако и у погледу шта се пристоји, делање које се развија у смислу истих постаје *врлином*.¹⁾

Разни системи етике, који се оснивају на субјективним принципима, као што су: задовољства (Епикур), одржање (Hobbes, Spinoza), усавршавање самога себе (Wolf), општа сим-

¹⁾ Ненор. Trendelenburg *Naturrecht auf dem Grunde der Ethik*, §. 34—44. (2. издање). Лајпциг 1868.

патија (Adam Smith); или на објективним принципима, као што су: општи категорички императив (Kant), у колико су истинити, налазе се у принципу, који је мало час изложен. Розмини (Rosmini), који за основицу моралних дужности поставља практично признање бића, проширује и сувише сферу морала, ради врло општег и неодређеног појма о бићу.

§. 5.

Од истог етабла гранају се морални односи и правна правила. Први обухватају унутарње смерове живота у којима се испољава људска природа и објашњавају у коме се облику делања могу подударати са унутарњом природом савести. Други утврђују спољне услове под којима је могуће постигнути означене смерове. Право је елеменат реда и оно је меродавно за спољно деловање; но оно потпомаже, за свој део, остварење циљева моралних у томе, што су то и спољни циљеви, који се имају постићи према правном поретку. У множини односа, који потичу из заједнице друштвене, човек може радити онако како то прописују морални циљеви, или противно томе; с тога се правно правило јавља у облику *забране* или *наредбе*: са забраном се сузбијају радње којима се поменути циљеви обарају, са наредбом се налажу оне радње које су потребне ради њиховог испуњења. Ради таквог задатка праву се даје *принудна моћ*, помоћу које оно отклања сметње и стаје на пут томе, да самовоља појединаца може врећати утврђени поредак спољних односа. Но не треба сматрати принуду као нешто што није у појму права, што му је туђе, што му је додато ради одбране његових прописа, јер и принуда потиче из оног извора из кога и право. Другим речима принуда је енергија својствена праву, које ради свога остварења прии из себе самога потребну снагу, да потчини вољу која му се не покоравала и да тиме обезбеди онакв и морално развиће људи. На тај начин правна принуда, којој је повод постанка у моралу, нема у себи ничег што би је изравњало са слепом и бруталном силом, већ, на против, у њој се одржава оно достојанство и умереност, која јој пристоји према смеру коме служи.¹⁾

Правне норме, правила, или су прецептивни (наредбе) или проибитивни (забране), т.ј. свака норма, правило, увек садржава у себи неку заповест у облику одобравања или негације. Cic. de leg. 1, 12, 13: *Lex est recta ratio in iubendo*

¹⁾ Испрв. Jhering *Der Zweck im Rechte*. Leipzig 1877. I. 238 и даље. — A. Merkel, *Recht und Macht* Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung u. Volkswirtschaft. V. Leipzig. 1881.

et vetando Разликовање Модестиново L. 7. D. de leg. (I, 3): *Legis virtus haec est: imperare, vetare, permittere, punere*, само је формално; пошто је казна само санкција закона који забрањује, а тако звани пермисивни закон се, по своме садржају, своди на забрану или наредбу (Испор. Thon, *Rechtsnorm und subjectives Recht*, Weimar, 1878, стр. 2. 345 и даље).

Теорије, које одузимају праву сваку моралну садржину, морају по нужди признати принудну моћ (коакцију) као битан (конститутиван) елеменат. Hobbes и Spinoza чак свде на њу сву суштину права. Први, посматрајући човека у природном стању, каже (De cive, 1643, I, 10): *Natura dedit unicuique ius in omnia: hoc est in statu mere naturali... unicuique licebat facere quaecumque et in quoscumque licebat, et possidere, uti, frui omnibus, quae volebat et poterat*. А из бојазни рата свију против свачега, постаје, по њему друштвено стање: *Atque ita evenit, ut mutus metu e tali (naturali) statu exeundum et quaerendos socios putemus* (I, 13). Други тврди још изречније (Tractat. theologico-polit. c. 16.) да је: *Jus uniuscuiusque eo usque se extendit, quo usque eius determinata potentia se extendit... Nec hic ullam agnoscimus differentiam inter homines et reliquae naturae individua, neque inter homines ratione praeditos et inter alios qui veram rationem ignorant, neque inter fatuos, delirantes et sanos... Jus itaque naturale uniuscuiusque hominis non sana ratione, sed cupiditate et potentia determinatur*. У истини се могућност принудне моћи (коакције), а не ефективна принудна моћ, може назвати битним елементом права, с друге пак стране сја принудна моћ (коакција) не повлачи за собом (имплицира) увек једино употребу материјалне силе, већ и употребу моралних средстава. У реду средстава која воде поштовању закону, сила стоји на последњем месту, и одговара природи права, да се вољно извршење увек претпоставља насилноме. Тврђење Розминијево (цитирано дело I, стр. 137.) да „право, које нема уза се силу, која би била довољна да га брани, не престаје бити право“, истинито је; али у исто време треба приметити, да недовољност принудних средстава доказује немоћност права, а то ће рећи непотпуност позитивних закона.

§. 6.

Ако се морални односи не могу замислити ван друштвене заједнице (§. 3), за постајање права још је потребнији онај највиши и најсавршенији њен облик, који је подиже на степен личности. Право се рађа у држави и са државом, и први прописи у животу народа једновремено су правила и политичког устројства и правног поретка.¹⁾ С друге стране неби могло право

¹⁾ Merkel у Holtzendorff's Encyklop. der Rechtswissenschaft. 5. издање Leipzig 1880. стр. 6.

вредити као правило које је обавезно за све, ако не би било прописано државом, која обухвата скуп држављана; и која би се принудна моћ могла равнати самом праву, ако не само она која претставља снагу свију. Држава је, према томе, неопходна претпоставка за право. Она је оруђе и слуга закона, и као таква њена је дужност, да сваком животном кругу одржи и зајемчи његове границе и дејствовање које му је својствено — спречавајући или исправљајући сукобе, који би потекли из додира и заплета животних односа.

Теорија урођених права (*iura connata*) коју су учили у XVII. и XVIII. веку писци природног права после Гроцијуса, претпоставља да човек може имати нека права која вреде ван сваког друштвеног живота, у тако званом природном стању. Она је последица лажног схватања права, као израз голе, апстрактне воље (Непор. Thilo, *Die theologisirende Rechts-und Staatslehre*, Leipzig, 1861. стр. 191. до 216. — Ahrens, *Naturrecht* (6. издање), Wien, 1870. св. I §. 16—19.). Розмини, не усвајајући овакав појам, долази скоро до истог закључка: „Појам о праву — вели он — треба да је независан од друштвеног стања; пошто права постоје и између две јединке људскога рода, које међу собом нису ни у каквом друштву... Ми искључујемо из појма права у опште не само појам друштва, већ и појам фактичног сажића, задовољавајући се могућношћу сажића (цитирано дело I, стр. 146.).

§. 7.

Морал и право теже на разне начине остварењу добра и моралних смерова. Заједница основе одржава те две сфере, које обухватају целокупно делање људско, у тесној вези. Раздвајање њихова последица је делимичног и површног схватања; јер с једне стране сужава произвољно област морала проширујући границе прописане праву, а с друге стране одузима садржини права сваку етичну вредност, сведећи га на значај простог формалног и спољашњег прописа. Но јединство не значи истоветност, пошто су морал и право две разне дисциплине а карактеристичне тачке разликовања могу се свести на ове:

1). Морал и право имају подједнако један исти предмет: делање људско, али први га посматра са његове субјективне стране или с погледом на побуде, које су биле меродавне за вољу делања, а ово друго посматра га у његовом објективном бићу. За морал је код делања главно намера, за право факт.

2). Морал није принудљив, јер унутарње побуде не потпадају под власт силе; право је принудљиво, јер је код делања у његовој спољној манифестацији могућа принуда. Правна је

радња по свој природи таква, да јој може наредити и о њој судити нека власт.

3). У колико се морал и право посматрају у погледу обимности, то морал обухвата цео практичан живот, не искључујући ни право, јер се код сваког правног односа тражи моралност намере. Право, на против обухвата много уже поље, у толико што су само она етичка делања и правна, која се односе на спољње деловање и која сачињавају део поретка установљеног за људско сажиће. Из тога следује, да правне дужности имају и карактер моралних дужности, али да моралне дужности нису увек оне које се по праву могу уврстити као такве.¹⁾ У осталом, овде се не може утврдити нека стална граница. Према социјалном стању једнога народа обим права шири се или сужава се и на тај начин потпадају под његове одредбе радње, које су у првом реду остављене области морала, или се напуштају друге, које су већ имале правну санкцију.²⁾

У староме и средњем веку морал и право нису се издвајали, сматрали су се као истоветни или бар није било одређеног (јасног) појма о особинама које их разликују; ово се види не само из философских доктрина, већ и из правничких сентенција. Али, у новије време пониче из школе природног права последњих двају векова доктрина двојења, чији су најзнатнији преставници Томазије (1655.—1728.), Кант (1724.—1804.) и Фихте (1726.—1814.).

Први разликује принцип природног права, *prævo*, изражено у формули: *quod tibi non vis fieri alteri ne feceris*, — од *поштенска*, принципа морала, и од *пристојнога* (*decorum*), принципа политике. (*Fundamenta juris naturae et gentium*, Halae, 1705., I. 5. §. 58. 6. §. 39.—42.) Полазећи од тог разликовања, он одваја правну област од моралне и политичке, тврдећи да су обавезе, које изазива поштење и пристојност унутарње и да се не могу стешњавати, док су оне обвезе, које потичу из права спољне, и да се могу стешњавати: *obligatio iuris correspondens semper externa est, metuens coactionem aliorum hominum*. (*Fundamenta* I. 5., §. 21.). Пошто је тако принудну моћ начинио саставним атрибутом правне норме, Томазије је био принуђен, да за природно стање узме личну одбрану, на место државне власти.

¹⁾ Овај је однос јасно изражен код Цицерона pro Balbo III: „Est enim aliquid quod non oporteat etiam si licet. Quid-quid vero non licet, certe non oportet“ — Исти је појам и у изреци Панинијановој (L. 15., D. XXVIII, 7.)... *quae facta laedant pietatem, existimationem, verecundiam nostram, et ut generaliter dixerim, contra bonos mores fiunt nec facere nos posse credendum est.* — Испор. Ahrens, op. cit. v. I. §. 37., стр. 308. и даље.

²⁾ Испор. Miraglia, Filosofia del diritto, 2. издање. Напол. 1893. св. I стр. 203. и даље.

(Institut. Jurispr. divinae, II, 2. §. 97.; Fundamenta, II. 2. §. 15.). Ова теорија, ма да је погрешна, имала је у оно време практичну вредност, што је покренула слободу свести, противећи се мешању државе у сферу морала и религије (Ahrens, цит. дело I. стр. 107.).

Кант, дајући праву обележје општности, одузима му сваку моралну садржину, свodeћи га на просту погодбу за сажиће спољне слободе појединаца. Његов је општи принцип права овај: „ради тако да ти слободно вршење воље може постојати (коезистирати) поред слободе сваког другог, а да при томе узрок делања не мора баш бити поштовање туђе слободе.“ *Metaphys. Anfangsgründe der Rechtslehre, Einleitung* стр. 33.). Овај формални и негативни принцип, не може са правничког гледишта значити ништа друго до саобраћавање дела закону, или саму *законитост* (дегалност), докле *моралност* дела припада етичкој сфери (цит. дело стр. 13, 19.).

Фихте, полазећи са чисто субјективног гледишта, сматра право као средство које ограничава споља, у друштвеном животу, слободу сваке особе, која је сама по себи апсолутна. А држава, која једина има ову дужност ограничавања, не обзире се на добру вољу и оснива се на општем неверењу. И у списима публикованим после његове смрти, у којима се показује велика (дубока) промена правашње доктрине, право остаје као спољна установа, која стоји изван моралног царства. (Испор Ahrens цит. дело, I. стр. 150-155.)

Нов правац који су створили најновији правници и философи, а међу овима нарочито Хегел, одвајајући се од старе теорије истоветности и нове теорије двојења, сматра науку о моралу и науку о праву као две засебне науке, које међу собом стоје у вези, у опште узев, износећи јасно тачке у којима се оне разликују и у којима се додирују. (О моралној теорији Хегеловој гледај, осим његове *Philosophie des Rechts*, још и Spaventa, *Studi sull' Etica di Hegel* (у актима Напољске Академије моралних и политичких наука, св. IV.); Miraglia, *I principi fondamentali dei diversi sistemi di filos. del dir. e la dottrina etico-giuridica di Hegel*, Napoli 1873.).

(Наставиће се)

ИЗ БОЛНИЦЕ ЗА ДУШЕВНЕ БОЛЕСТИ У БЕОГРАДУ

Прилог за грађу за српску судску психијатрију

ДЕЛО ЗЛОСТАВЕ УСЛЕД КОЈЕ ЈЕ НАСТУПИЛА СМРТ

УЧИЊЕНО У НАСТУПНОМ ЛУДИЛУ

(§. 160. т. 2. и §. 53. казн. зак.)

ОД

Др. Вој. М. Суботића (МЛАЂЕГ)

Секундари. лекара у Болници за Душевне Болести.

На дан 27. Маја 1897. Глиша Јемуовић из села Побрђа, повредио је секиром по глави свога доброг пријатеља Илију Бељакловића, који је ускоро после повреде умро.

Све што се односи на ово дело, ја ћу укратко саопштити на основу оригиналних судских акта.

Полицијски увиђај.

„Кућа убијенога Илије удаљена је од куће окривљенога Глише 20 минута.“

„Испод Глишине куће на 60 метара низ складић налази се у ливади једна локвица крви. Ту је, веде, Илија пао, и та је крв из његове главе. Око тога места познаје се утажена трава и крвава овде онде. По свему види се да је ту било коврљање људи.“

„Ту је и ограда, која се пружа око имања Глишовог, које му је око куће, а доле пак је одмах пут, којим се околни сељани, идући кроза село служе.“

„Дело је извршено онде у ливади, где се крв познаје. По сазнању, то је било овако:

„Илија је, дошав од своје куће јуче (27. V. 97.) пре подне, око малогa ручка, дошав до вратнице од Глишине ограда, које су од куће овога до на 80—100 метара, смотривши Глишу онде око куће, као мало застао, хтејући ваљда испитати претходно нешто, па тако из далека и ословио Глишу: „море Луковац (тако зову људе из ове махале села), ти си ово заградио, а ја хоћах к теби; не знам смем ли тамо“?!... А Глишо му одговорио: „не к мени!.. Ја сам то затворио да ми нико овамо не прилази“!.. „Не курвај бре!.. Ја хоћу к теби на разговор“!.. рекао му Илија, па као мало полако пошао и зашао ливадом на више к њему. — „Не овамо к мени, убићу те“!... одговорио му Глишо, држећи секиру, коју је већ имао. — Кад је Илија видео да он озбиљно прети, скренуо је десно ливадом на ниже, хтејући на другу

страну некуд, а не ка Глиши. — Није одмакао десетину корака а Глишо се озго затрчи на њега са секиром, говорећи: „мислиш нећу“?! . Илија је, осврћући се и говорећи: „Глишо!.. Глишо!“... узмицао ка путу, али га он стиже и удари секиром у леђа, те он поерну. То је било баш код оног складића. Ту се поотимали око секире, и ту је Глишо овом ударио Илију по глави, једном оштрицом, а други пут ушником. — Илија је овом приликом имао у руци једно дрво налик на кочић, са којим се „пошта-пао“, а које му је Глиша, ваљда, кад му је секира избачена из руку — отео, те тиме ударао Илију који се у последње време, ваљда услед малаксалости, онако лежећи — оборен, није ни бранио.“ —

„Кад су Лука и Неша браћа Јемуовићи, потрчали ради одбране однекуд из шљивака, који је западно од куће на 100 метара од места дела, отрчао је и засрео их с дрветом у руци брат Глишов — Видосав, који се дотле туд није виђао, те хтејући их одвратити оданде, нашао на Луку наманув батином, а по казивању овога, и ударио га, а после се ухватили у коштац. Дотле је Неша бранећи Илију ухватио се са Глишом, и тако се сва четворица згрмуљали на пут преко оgrade, ту их савладали, а после им притрчали и ови у помоћ: Коста и Симијан Покимице, те им помогли свезати их.“

„Била су два очевидца из далека, а и жена Глишова све је ово гледала из собе у својој кући, али није смела прилазити.“

„Видосав није нападао на Илију. Он се бојао од Глише, те с тога није смео притећи у помоћ Илији. Ваљда из тога узрока, он је викао и Луки и Неши: „Нека их, шта чине, нека чине“, а кад је видео да га они не слушају, он се онда од њих побојао за свога брата Глишу, па да њега одбрани, на њих је напао.“ — (Из полиц. увиђаја на лицу места 28. V. 97. у Побрђу).

Протокол секције

„Извршене над лешом Илије Бељаковића, теж. из Побрђа, општ. баљевачке, а по наредби нач. ср. студ. *М* 4470. од 29. 5. 97. год.

„Секција је извршена 29. Маја 1897. у 2 часа п. н. у кући умрлог, а у присуству писара среза студеничког г. Симе Стојановића, кмета села Побрђа, Танаска Чорнапића и Јаћима Чорнапића.

„*Спољни преглед.* Умрли био је од прилике својих 58 година старости, 180 см. висине, правилног и пропорционалног састава тела. Косе смеђе, тако исто и бркова. — При прегледу

главе нађене су две ране, једна сечена с десне стране лобање у темпоралној области, дужине до 10 сјтм. — нанета по свој вероватности секиром; друга гњечена на левој страни лобање на граници темпоралне и паријеталне области — нанета је врхом тупог оруђа; око исте ране налазе се још неколико малих гњечених раница. Осим описаних рана, нигде више на телу није се могло наћи каквих знакова од повреда, сем на левом длану, где је нађена мала сечена раница дуж. 3 сјтм.

„Уништавајући преглед. Кожа, код сечене ране, кроз је просечена, тако исто и слепоочна кост. На месту гњечене ране, кост лобање угнута је у материју мозга, и распрскана у неколико делова. У самој области лобање између *durae matris* и покрива лобање на месту сечене ране, нађено је за количину једне водене чаше згуснуте крви, а на месту гњечене ране, тако исто нађена је згуснута крв за количину кафене шоље. И на једном и на другом месту рана, материја мозга повређена је. У осталим органима никакве повреде нема.

Закључак. Нађене ране на глави, нанешене су: с десне стране оштрим крајем секире, а с леве стране тупим крајем секире. Нанете ране су тешке природе, и смрт је наступила услед излива крви у области лобање; од тога је наступила компресија мозга, која је за тим била непосредни узрок смрти.“

29. Маја 1897. Рашка.

Лекар срева студеничког
Др. Милутин Живковић

Полиц. увиђај у кући Глишиној.

„У вајату кућњем, у Глишиној кући, находе се један навар и брашнар. Њима је место било у кући, али их је Глиша избацио онде, не казујући зашто.“

„Собни таван сав је искићен разним шумчицама, гранчицама, и травкама, које су већ свенуле. Јаника, жена Глишова, вели, да је она то ово два дана, по заповести мужа јој, морала чинити, берући те травке само у њиховом имању око куће, колико ограда захвата. Преко ограда није смела ништа брати. Тако јој муж заповедио, а он је за то време **урликао** онуда. Од ово неколико дана, вели она, није испуштао секиру из руку, и ако њома није ништа радио.“

„Јаника још прича: да је Глиша ономад, једног дана наредно, те су заклате две кокошке, које је онде пред кућом случајно смотрио, па их онако заклане бацио пред пса.“ — Даље вели: „од ово неколико дана не зна шта чини. Мене је терао те сам се облачила у најбоље одело, па опет свлачила. Терао

ме, те сам ноге и руке прала сапуном а нарочито око но-
ката, па и сâм је то чинио. — Јуче изјутра, пре но што ова
погибија би, нагонио је девера — Видосава, — и слугу — Сре-
тена, — те му се овуда око куће окрећу војнички, и марширају
по пољу, а он им командује: један — два, лева — десна, право...
стој!... Па ако што погреше, он их поправља. — Тако ето чини
по нешто од *ово неколико дана*, што иначе није чинио. — Ово
ће бити *шрећа година*, како га ова вантазија спонада у ово доба
године, али опет оволико чудо није бивало од њега. — Ономад
је Глиша разбио све посуђе на бачији за ништа. — Тако га је
то држало обично по 7—8 дана, а сад ево повише, а шта му
је, не знам. Кад му то тако прође, ја га после питам и казујем
му шта је чинио, али он се не сећа ништа. — Глиша и Илија
лепо су живели, и често један другом долазили, шта ово с њима
би, и сâма се чудим. — Кад му ово овако дође, да га не слу-
шам, што год ми заповеди, за по неке лудорије, убио би ме. —
Једном сам се ноћу уплашила, кад се Глиша пробудио, па по-
чео лармати и зановетати по нешто, и хтела сам бегати, па
ми би жао ове макањице — детенцета. — Све сам била на
опрези да нас не закоље, јер смо сами; девер ми са чељадма
борави на бачији, а комшилук прилазити не сме.“

О самом извршењу убиства, жена ова прича овако: „Ја
сам видела Илију, кад се помаљаше отуда с вратница Глиши,
и кад му овај викаше: „не к мени овамо!..“ Не смејући пустити
гласа од себе, јер ко зна шта би Глиша од мене учинио, ма-
хала сам му с прозора, да не иде к њему, но да ли је видео
Илија, ја не знам, тек он се ка' ошениу на другу страну, тамо
на ниже к путу, али се Глишо загна, стрча, стиже, и ето би
кисмет да Илија погине. Девер ми — Видосав, био је овамо у
шљиваку, закљонио се, и сакрио од Глише.“ —

Она је молила да власт ово што она прича, не каже Глиши,
јер ће је, вели она, убити. (Из полиц. увиђаја). —

„Глиша и Илија лепо су се живели. Никад никакве мржње
између њих није било. Није доказано ни то, да су они ма што
рђаво између њих смишљали и тајили. — Обојица су, а наро-
чито Глиша, имућног стања.“ (Из полиц. увиђаја).

„Глиша је чак и после првог, другог, и трећег ударца се-
киром, непрестано тучао Илију дрветом у главу. По томе не
може се узети, да је он овим ишао само на то да га злостав-
љањем повреди, јер да људи нису притрчали, можда би га убио
на место.“ (Из полиц. увиђаја).

„Глиша напада остале сељаке, и туче где кога стигне; исе-
као је и изломно много својих ствари, тучао је домаћу чељад

и непрестано прети које коме; нападао је и претио кмету села Побрђа, псује и резиди безобразним речима кмета и т. д.“ — (Из акта суда општ. Баљевачке среској власти, број 396. од 27. 5. 1897.)

Општи. уверењем тврди се, да Глиша има у задрузи са братом имања, које вреди 3000 динара. „Раденик је добар. У грађанству се сматра за обичног.“

Како је иследна власт оквалификовала ово дело?

„И ако је опште мишљење код света овладао, да је ово Глиша извршио можда у стању душевног растројства, ипак, док то стање не буде испитано, дело ово по самом начину извршења има се узети: као покушај убиства с предумишљајем којим је нанета и тешка телесна повреда.“ (Из полиц. увиђаја).

(Напомена. Овај лепи увиђај извршио је срески писар г. С. М. Стојановић). —

Исказ жене погинулог.

Госпава, жена погинулог Илије исказа (28. V. 97.):

„Истина је да Глишу по некад спопада нека фантазија — бар ми то тако називамо. А да ли је и ово дело у таквоме или свесноме стању извршио, не знам, тек није имао узрока за то, јер Илија је к њему пошао одавде (од своје куће), једино у цели да га мало посветује, разговори и разгали, као човека са киме се лепо живео, а оно ето би кисмет да погине.“

Исказ сведока.

Сведок Јаникије II., кмет, стар 45. г. из Подбрђа, 29. 5. 97. посведочи: „Био сам пошао к судници да јавим, да је Глиша узео неки хук по седу, те ачи, и прави чуда што иначе не чини...“ (остало описује онако како је описано у увиђају).. „Нешо и Луко, кад ја стигох на лице места, — у том мом идењу у судницу, — предадоше ми везаног Глишу и брата му Видосава. Спроводећи их у судницу, чуо сам Глишу да признаје да је он ово дело извршио, али некако ми изгледаше чудан човек, као да је ван памети, јер час певаше колико може из гласа, а час виче: „чујше људи, и мало и велико, ја сам убио Илију Белака“! Кад бисмо поред куће Илијине, он зовну његовога сина Симмона, али се одазва Илијина жена Госпава, а он јој рече: „Ја сам убио Илију, и немојте на никога другог да жалите, ја сам га убио... ја Лукавац... но идите, мичите ми она г... из ливаде, да ми онде не смрди!..“

„Илија је тамо хтео само у намери да мало посветује Глишу да не ачи, и не лудује!..“

О душевном стању Глишином неказа: „има 2—3 године како њега у ово доба године обично спонадне као нека ваншазија, као лудило, шта ли, те по неколико дана не зна шта чини, и изгледа као да је несвестан, па тако и ове године од пре неколико дана, али сада као да је то у јачој мери, па тако чини оно, што иначе у свесном стању не чини...“ (Прича као и Глишина жена о оном командовању и брању цвећа, о ломљењу судова на бачији, о избацивању ствари из куће)... „Прешао је лудима, а све се и сам нешто бојао. Тако га обично држало по 7—8 дана, и обично је онда уза се носио секиру, јер оружја нема. Ми сељаци — прости људи, зовемо то лудилом, и за то сам ја прекјуче (27. V.) и пошао био к судници да се о њему посаветујем, да га некако склонимо из села, али оно ето би не-срећа.“

Овако исто сведочио је и сведок Лука Јемуовић.

Сведок Неша Јемуовић, који је први притрчао Илији у помоћ, вели 29. 5. 97. да је Глиша, кад га је он ухватио за груди и руку, и од Илије одвукао, на његово питање: „шта то чиниш“? одговорио: „вежи... чини шта хоћеш.. ја сам покора“... а још пре тога, чим је био притрчао, упитао га је овако: „шта то радиш Глишо!?... Ти уби човека за име Бога“!.. а Глиша му је одговорио: „И ако ћу га“!..

Овај сведок вели о душев. стању Глишином: „Онда ни по чему нисам приметно, да је у несвесном стању; у свему беше онакав, какав и обично кад је у свесном стању. А јесте ово неколико дана чинио по нешто онуда, што изазива човека да мисли о њему као да је ваншазиран.“

Сведок Милосав Белаковић, шупрак Глишин, прича (29. Маја), да је он онога дана, пре но што је И. обрађен, ишао кмету и јавио му: „да је Глишу узео неки ук и бес“, и молио га да га „за сваки случај склоне.“ — Тада је уз пут видео како Глиша „егзерцира“ брата и слугу испод своје куће. При повратку чуо је да Глиша код своје куће „аче и виче.“ У томе је, вели, срео Илију, који му рече да иде код Глише: „Жао ми га је, вели, много смо заједно појели и попили!..“ —

Сви сведоци сведоче, да је Илија, кад је видео на какво је зло изненада ударио, хтео испред Глише да се склони, да побегне, и то је покушао, али „у језан мах стрча Глишо са секиром на Илију“, и учини злочино дело.

Сведок Видосав, брат Глишин, вели да је њега Глиша, пред само злочино дело, сат, два, слао да иде у шљивар да види „да нема бесних паса“, јер рекао му је: „опасно је, може се увући у кућу“!.. Тврди да га је то јутро са слугом довео са бачије кући, и сваки час му заповедао да ради ово на оно, и сâм му у томе помагао, али све одмах напустио, на друго почињао, да и то напусти и треће почне и т. д. (оправљали корито, заграђивали вратнице, неправљали ограду). Чим су дошли од бачије кући, Глиша је слугу одмах вратио на бачију да пази на коње. — Овај сведок вели: „Кад се Глишо беше узмакао до куће говорећи Илији: „не к мени“!.. Илија му одговараше: „оћу вала“!.. Глиша му понављаше: „не к мени, за данас немаш посла овамо, хоћу да те убијем“!... А Илија: „на уби, зар сам плашљив... на уби“!.., и тада се тек Глиша расказао за њим.“

О држав. стању Глишином прича брат његов Видосав ово: „од 3—4 дана пре тога (пре 27. Маја) Глишо нешто није баш како треба: имамо пречих послова, а он наређује друге, што могу чекати за други пут, на таман се они почну, он наређује друге изливине. Пође у воденицу за брашно, па се тек врати с празним коњем. Ухвати се за један посао па га остави, и ради други, а све оставља несвршено. — *Све је нешто презао, и бојао се*, те зато је махом носио секиру уз се, велећи: „има нешто... примећавам... прете ми... хоће да ме убију“!... „У опште примећавашао сам га да није како је обично бивао, и као радник, и као домаћин, није бивао пијан, а изгледао је такав. *Час је био весео, час снужден и забринут*. Овако му се опажало и пре 2—3 године, али то је мало трајало, па га пуштало, и онда није овако заодио у незнању...“ „Онога јутра нисам видео да је био.“ —

Глиша у хапсу.

У последним актима описана је ова сцена (30. V. 97.): Глиша и Видосав налазили се у једну апсу, и тога јутра затражили су од апсанције да им да хлеба. Докле је он донео, и кад је хтео отворити врата да к њима уђе, на његово изненађење видео је да не може унутра, да су они леђима подупрли врата, говорећи: „не овамо да не гинеш“!.. Друга 2 служитеља нису могли отворити врата. — Писар и присутни грађани, говорили су им да се уклоне од врата, да их отворе, а они нису хтели. Силом од многих људи буду одгурнута врата. У том тренутку Глиша је нађен ничке лежећи на поду. — *Обојица* су одговорили да нису унутра никога пуштали с тога, *што су се нечега бо-*

јали (у акту стоји: „што им није веровати“). — Сâм Видосав ту њихову радњу, тог истог дана после подне описује овако:

„Па Глиши се нешто причини старачино услед неке дупњаве на пољу, па тек узвика: *„држ врати и недај унушра“!*... Ја сам га, као старијег брата, послушао, *пошто сам видео да моји савешти, да то не чинимо, не помажу!* А после тога, кад се нагрну светина, да силом отвори, и у мене уђе неки страх, те снажно се одупрех. И сâм не знам како то би.“

Испит над Глишом

(30. Маја 1897. на Рашкој).

... Стар 37... ожењен... има дете женско испод 10 година... неосуђиван... неузимат на одговор.. „Мени се чини, да сам и телесно и душевно потпуно здрав, јер никад ништа не осећам да ми фали, а најзад има лекара овде, па нека ме прегледа!“. По лане сам као повише био ракију, па сам видео да ми шкоди, јер сам заодио у шибу, па не знам шта сам радио, па сам батало пиће, и видим да ми је боље.“ —

... „Дело које сам учинио, не одричем, јесам га учинио.“ —

О себи: „Има једно десетак година, како ми се нешто *причињава*, а и као *примећавам* неко нерасположење неких људи према мени, и тако на мах, на мах, *уђе некакав страх у мене*, као да ме неко *хоће да убије*, те сам због тога увек бивао на опрези, а при том у страху! Пазно сам се и чувао, да ни ским не дођем у опреку!... Нарочито ми *се то уершело у главу* некако од *Бурјева-дне*, и свака, најмања појава, изазивала је и стварала ми пред очима **страх**: као да ће ме неко убити, уаплатиши, покрасиши, и т. д.“

...„Баш на В. Спасов-дан сада, пошао сам био у воденицу, и у путу у пољу видим Стевана, сина Здравка Јемуовића, где се изврнуо на путу лежећи, а пушка државна острагуша поред њега. Мене *што нешто престирави*, и *добих веће уображење*. — На питање шта ће му она пушка, он рече, да ју је понео у општину. Питао сам тамо, да ли ју је донео, па ми рекоше да није. То ми рекоше и после два дана. *Страх се повећа код мене*: Ко зна зашто је он онде долазио са пушком?!... Па сам се још већма чувао, и пазно, да ми нико мимо ограде у имање око куће не прилази!... Због тога сам сада у прошлу недељу о *завештини*, мимо осталих сељана, *држао славу у својој кући!*... А зато сам ту неки дан *истерао из моје ограде Воју, сина Сретена Јемуовића, и мало га изударао секиром!*... Решио сам се, да са сваким тако урадим, ко онде беспослен дође, а Воја беше дошао са неким ножем, шта ли?!...“

Опис догађаја са Илијом: „Тога дана (27. маја), изјутра, ја сам са братом Видосавом нешто оправљао корито, и вратнице доле, ниже куће, па В. испратих горе, код кошаре, да чисти ђубре, и пази да не наиђе какво бесно псето, јер је раније туда било једно, па сам се бојао, да се не упуња у кућу, а ја остадох онде радећи по нешто око ограда, коју сам зато и направио, да ми нико у имање не улази!...

...“ Баво нанесе тога Илију, с којим сам се иначе лепо живео, испречно једну мотку, па иде право к мени. Ја се нешто узвртолах, те се као почех узмицати, а он те на вратнице: „О Глишо!“... Рекох: „ој!“... „Ја хоћаш теби тамо, а ти си ово затворио (вратнице)“, рече он, а ја одговорих: „Немој к мени овамо, ја нешто презирам, немој овамо, немаш никаква посла“, и узмичем се уз ливаду, док дођох до куће вичући му, и молећи га да не иде к мени, иначе да ћу га убити, а он се као устезаше, и полако мичући кроз ливаду вели: „па уби!“..., па се некако скрену ка на ниже ливадам, а нехте се вратити натраг, бар за данас, како сам га молио, казујући му, да сам се нешто узлио и удивљао!... Би ми криво, што ме не послуша, а да би му доказао то што му говорим, реших се, да га опердахим неколико пута, и изгоним из мога имања, па како ми сикира беше у руци, стрчим к њему те га опалим једном. Он се искрену да ми отме секиру, и тако се ја у ову леву руку посечем. То ме разјари, још више уздивљах, узиграх, те кидишем жешће, и оном секиром сам га ударао како сам стигао. И онда сам истина казао Неши, кад ми је рекао: „ти уби човека“ — „и ако ћу га!“... Тако се створи гунгула између нас. Дођоше и Лука Неша. Згрмуљасмо се низа склад, па преко ограда те чак на пут, где се стиписмо, а дође и скупн се још света, те нас повезаше и отераше к судници. — Видосав мој брат није ништа крив у овоме. — Све што је учињено, ја сам сам учинио.“

...„Истина је да сам успут казао Илијиној жени, да сам ја убио Илију: би ми нешто криво на онај свеш, што се накупило, па сејири(!), а она његова баба нешто тамо по башчи ђандрљаше, па тек јој рекох, да олакшам шешикоће.“

...„И то јесте: цвело сам пушем да себи шереш олакшам, а онима, који се мојој несрећи свеште, пркосим.“

...„Кокошке сам покљао зато, што су научиле, па хоће све у кућу, и праве нечистоћу, а мени то криво.“

За оне бесмислене своје заповести укућанима, вели: „Није ме хтела чељад да слуша, па сам у љутици и јарости наводио свакоме по један излишан посао за казну, а они се томе не сећају.“

...„Одмах на месту, видећи Илију онако крвава, *покајао сам се, и зажалио га.*“

Присутни на овом саслушању записали су ову напомену у акту: „Глиша је за време саслушања (испита), изгледао потпуно свестан, и своје одговоре на питања давао је одсечно и јасно, без икакве примедбе.“

„...ухватим га за прса и оборим га на земљу, и ту се почнемо гушати, шта је после било ја од силне раздражености и љутине, што ме је посекао, не знам“ (вели Глиша 9. 8. 97. пошто му је била саопштена тужба држ туж.). —

(Наставиће се)

ПИСМО УРЕДНИШТВУ, К ЧЛАНКУ: СТАВИЛАЦ И ТЕПАЧИЈА.

Господине уредниче,

У „Браничу“, од 1. јануара 1899., изашао је један чланак, од неуморног скупљача грађе за историју старијег српског права, г. Алексе С. Јовановића, под насловом: *Ставилац и Тепачија* — старе државне службе — у коме се налази ово место:

„Један учени београдски професор, правник, рече ми да се служба ставиоца даје протумачити старом дворском службом столника; и мисли, да је Кн. Лазар вршио ту дужност. Извори то не потврђују ни у колико.“

То се место мене тиче и за то сам *принуђен*, да га исправим у овом:

1) оно што сам рекао г. Јовановићу није ништа друго до напомена, учињена узгред, на улици, а о томе се, ни у ком случају не може писати;

2) и та тако узгред учињена напомена није тачно схваћена. Г. Јовановићу казао сам само то, да се ставилац може, можда, *сравнити* са столником; али не и то, да се служба ставиоца „даје *протумачити* старом службом столника“, а још мање је моје мњење „да је Кн. Лазар вршио ту дужност.“ Ставилачка служба могла је бити слична столничкој, могла се *упоредити*, *сравнити* са истом, али то још не значи, да су те службе *једно исто*, да је ставилац синоним за столника, као што је г. Јовановић погрешно извео. У то доба, брига о владалачком столу поверавала се обично *дворским* звањима. Та брига могла је бити и бивала је дво-

јака: брига о столу и брига о јелу и пићу за владалачки сто. Отуда је то, да су постајала и два дворска звања, која су међу собом по њиховој специјалној дужности различна. И у нас традиција очувана у стиховима: „Вино служи веран слуго Лазо, па све цару чашу преслужује“, које цитира сам г. Јовановић најбољи су доказ за дворски карактер тог звања и његово двојство. По тој традицији, истинитој и по форми и по садржини, Лазар је био дворски службеник: постављач, стављач, ставилац (г. Јовановић је заборавио, да стави и ово значење у списак филолошког значења речи *ставити* *поставити*) *јела и пића на царску трпезу, која му приносе и додају други дворски службеници, за тај посао одређени*. Тако за доношење и додавање пића постојало је нарочито звање *пехарника* или *чашника* и за то песма са свим тачно каже, да „*вјеран слуго*“ Лазо „*вино служи*“ „*чашу преслужује*“, а г. Јовановић опет са свим грешни, када на основу овог истог места тврди, да је Кнез Лазар био *пехарник*. Даље, ко поставља јело и пиће тај се има бринути и о набавци његовој и за то је напомена Лукарићева, да је цар Лазар био катунар, у толико истинита. Онај који се стара о набавци јела у опште стараће се и о набавци млека, сира, меса са сувата и паша за царску трпезу, као што се нпр. стара и о риби, које се спомиње у христовуљи Душановој да тој цркви Св. Арх. Гаврила и Михаила. На послетку, у набавци јела и пића лежала је и његова одговорност за јело и пиће које износе пред цара. Звање је, дакле, било врло важно, тражило је лице које ужива потпуно владалачко поверење и било достојно Лазара, сина Припца, *великог слуге, мегас доместика* (Μέγας Δομestικός; Magnus Domesticus), заповедника царске телесне гарде¹⁾, која се код Византинца означава се изразом *domestici*,

¹⁾ Са извесних разлога, које ћу у своје време изнети, мислим, да је у српском праву ово звање имало овај значај или бар да му је заповедништво над телесном гардом било главно и да се равна звању *Comes a domesticorum*, в. *Вилем-Милосављевић*, стр. 605., ранијег византијског права, а да нема онакав значај какав је био у *византијском* праву по Du Cange-y, *Glossarium m. et. infimae lat.* III. 160. а у грчком I. стр. 309 и које је оно тек постепено добило, *Gibbon* VI. стр. 202. Сличност, дакле, између та два звања своди се на сличност по имену. По садржини њиховој та се два звања међу собом разликују. Мегас доместика спомиње г. Владан Ђорђевић у његовом историјском роману *Огосан Душан*, Отаџбина, год. 1876. стр. 206, са другим значењем: „Његово звање беше то што се данас зове министар унутрашњих и спољних послова а у једно министар двора.“

а код нас са изразом „*слуге*“. Г. Јовановић тврди, да је звање великог слуге непознато. Свакојако, цар Лазар је преслуживао, а ставилац је био преслужник у означеном смислу. У овој последњој тачци нарочито ће се разликовати ставилац од столника, другог дворског звања истог општег карактера, као и разлог за њихово засебно постојање. Оба та дворска звања постала су, као и у другим правима, и државним достојанствима. Ставилац је постао великим ставилцем, као и остала дворска звања: велики дворник, ризничар, кључар, столник, пехарник, постељник, коњушар итд, са свим другим, државно-правним, карактером. То двојство у звањима једног истог општег задатка, које постоји и код других звања нпр. финансијских: казнац,²⁾ благајник и *тепчија*, боље *тепац*,³⁾ надзорник *тепе*, *ковнице новца*, *ковничар*,⁴⁾ изгубио је из вида г. Јовановић, и за то је могао из основа погрешно схватити учињену му напомену и за то је могао, као Абе Сије, предложити читаоцу неколико поставака о једној истој ствари, које се узајамно потиру а од којих на жалост, ни једна, по мом миљењу, нема никакве озбиљне вредности.

3) Није у реду међу књижевницима, да се једна узгредна, уз то рђаво схваћена напомена, која још није изашла на јавност и која још ничим није поткрепљена, критикује и обара. Ту се управо нема шта критикувати и обарати, а на тај се начин олако појачава важност сопственог рада и истинитост сопствених закључака. Но, с друге стране, бирањем таквих срестава, читаоцу се, невољно, скреће пажња на унутарњу лабавост таквих закључака и ствара се сумња у озбиљност посла и исправност рада оног који тако чини. Та погрешка може

²⁾ Казнац, од казити, *delere, perdere*. У првом реду означава губитак у физичком погледу отуда казнац, свнух, а у преносном смислу губитак, штету, отуда казна значи у првом реду новчану казну, а казнац је, у овом другом случају, онај који је првобитно купио такве казне и чувао их са осталим знањем ваздалачким, које му је као његовом *Cubicularius*-у поверавано. В. Miklosich *Etym. Wörterbuch*, стр. 114, *Даничић*, Речник српских старина I, стр. 429, *Du Cange*, III, s. v. *Cubicularius*, нарочито место: „*Cubicularius, interdum idem qui Camerarius seu Theauri Regii Custos, Вилемс-Милосављевић*, стр. 604, §. 2, тач. г. *Клајук* помишља на *Judex-a curiae*.

³⁾ *Тепач* Miklosich *ter* 3.: *asl. tepa, teti schlagen, ударати, ковати* *Etym. Wörterbuch*, стр. 352. *Daničić*, *Korijeni* стр. 86, *тап*. *Искра* за 1898, 16 окт. Бр. 20 „*Мала тепа*“, *пазар* у Мостару. За *хрватско* право ово значење не стоји. У њему ће *тепац* бити надзорник *ковнице оружја*, а по томе, *вазда*, и чувар оружја, оружнице.

⁴⁾ Г. Јовановић у његовој расправи која носи име ставилац и *Тепачија* — старе државне службе — о *тепачији* нема ни речи. То ће *вазда* у засебном чланку накнадити.

бити нарочито фатална по књижевни углед оних писаца, који, као г. Јовановић у овој његовој расправи, изрично траже, да им се њихови закључци приме „на веру“, очекујући скромно, да се други побрину за „дубљу и стварнију потврду“ њихових „поставака“. За такве књижевнике био би са свим оправдан прекор, да пишу тек да се пише, а то г. Јовановић, са његових стварних услуга историји старијег српског права, доиста не би заслуживао.

Користећи се и овом приликом да, Вас уверим о мом одличном поштовању, молим Вас, господине уредниче, да овај мој одговор општампате, у интересу ствари и истине.

24. јануара 1899.

Београд

Др. Д. Т. Мијушковић.

ИЗ СУДНИЦЕ

V.

Исплата дуга по осудном решењу а без повраћаја ориђ. исправе, не може се доказивати

(Одлука опште седнице Насоц. Суда).

Браћа Т. дуговали су фирми Ж. и С. 910 дин. меничног дуга са 6% инт. и осталим досудама по осудном решењу. Поверилачка фирма пренесе право наплате по овоме осудном решењу на Т. Ј. трг. 29. Јула 1893. по изврш. преносу.

Један од дужника браће Т. исплати пријемнику права Т. Ј. цео дуг са интересом и осталим досудама по горњем осудном решењу, а нови поверилац, односно пријемник права, врати му ориђ. осудно решење, не назначив на њему, да је у овоме потраживању измирен.

Доцније пријемник права Т. Ј. копира горње осудно решење са преносом и на основу копије затражи забрану на повретност Браће Т. Ови су се бранили исплатом дуга и буду упућени на спор, да тим путем докажу непостојање дуга или исплату његову. Браћа Т. подигну редовну тужбу поднесев за доказ ориђ. осудно решење с преносом.

Тужени се брани да није измирен у своме потраживању и да онај који то тврди треба да је испунио услове из §. §. 896. 898. и 899. грађ. зак. Поднето ориђ. осудно решење са преносом не ослобођава тужноца од плаћања, кад у својим рукама нема *обвезницу* како прописује §. 899. грађ. зак. и §. 194 грађ. суд. пост. нити је на ориђ. осудном решењу написано, да је тужени измирен у своме потраживању.

Врањски првостепени суд пресудом својом од 21. октобра 1897. Бр. 10106 пресуди, да је тужилачка страна испунила своју обвезу према туженоме, настав да је ориђ. решење осудно приликом уступања прешло у притежање и државину туженог Т. Ј. сауступиоца и кад тужилачка страна то исто ориђ. решење осудно заједно са ориђ. преносом подноси за доказ исплате дуга, а тужена страна ничим није доказала, да је тужилачка страна до својине овога решења дошла неправилним путем, онда је природна последица, да је тужилачка страна легалним путем и исплатом дошла до овога решења.

Овакову пресуду одобрио је и Апелациони суд.

Но по жалби туженога Касациони Суд примедбама свога II. одељења од 2. новембра 1898. Бр. 8616 поништи пресуду Апелат. Суда из разлога, да је суд погрешно прву пресуду одобрио, јер кад тужилачка страна не подноси исправу о дугу, већ осудно решење, које само регулисава односе парничара налогом плаћања, а не замењује исправу као обавезу дужника; и кад тужилачка страна нарочитим преносом на уступљеном решењу не доказује, да је дуг исплатила, и да је правилним путем дошла до овога решења, и противно §. §. 896. и 899. грађ. зак. узео поднето осудно решење од тужилачке стране за доказ исплате дуга.

Апелациони Суд није усвојио примедбе одељења Касац. Суда но је дао противразлоге, остајући и даље при пресуди својој са допуном, да, кад је првобитним преносом права наплате по спорном осудном решењу фирма Ж. и С. своје право наплате уступила туженоме Т., и исто се решење, као једини доказ у овоме спору, налази по признању туженога у рукама тужноца, онда такво решење потпуно замењује обвезу и по §. 899. грађ. зак. јесте доказ о исплати спорног дуга од стране тужилачке.

Апелациони Суд даље наводи, да само у случају, кад извршна власт наплати дуг досуђени, дужна је од повериоца изискати ориђ. обвезу и предати је дужнику сходно наређењу §. 499. грађ. пост., а кад поверилац дуг без учешћа власти наплати, онда се поверилац и дужник имају да придржавају прописа §. §. 899. грађ. зак.

Општа седница Касац. Суда одлуком својом од 23. јануара 1899. Бр. 9632. одржала је у сили примедбе свог одељења.

Саопшћено

Драгић Павловић.

VI.

Увреда нанета члану изборног суда кажњива је по §. 104. II. одељ., а не по §. 231. крив. зак.

(Одлука опште седнице Касац. Суда).

М. оптужен је суду, што је у седници избраног суда, који је састављен за решавање спора између њега и његовог парничара, јавно нанео увреду једном од судија тога суда, те је тиме створио себи кривицу предвиђену и кажњиву по §. 213. крив. зак.

По овоме је први суд 11. фебруара 1898., *М* 3217 пресудио: да овде стоји дело увреде кажњиво по §. 213. крив. зак. и оптуженога М. казнио је са 150 дин. новчане казне.

По незадовољству државног тужиоца и оптуженог, Апелат. Суд је такође нашао, да овде стоји дело из §. 213. крив. зак. и казну је повећао на 200 дин.

Касац. Суд по жалби приватног и државног тужиоца, примедбама свога III. одељења од 18. марта 1898. *М* 2489, поништи је горњу пресуду са ових разлога:

„Оптужени је, као што се из акта ислеђења види, нанео увреду прив. тужиоцу као судији у седници избраног суда, а таква увреда кажњива је по §. 104. као увреда власти, а не по §. 213. крив. зак., као што је Апелат. Суд схватио и на том основу погрешно горњу пресуду изрекао.“

Апелат. Суд није усвојио ове примедбе Касац. Суда, већ је под 30. маја 1898. Бр. 1283, дао следеће противразлоге:

„Избрани суд је по свом саставу погодба — пристанак — којим се две парничне стране саглашавају да њихов спор, у место редовног суда, у коме су судије лица јавног карактера, расправе избране судије, дакле приватна лица која нису јавног карактера.

По томе кад избране судије као прив. лица немају карактер јавног органа, онда увреда коју је оптужени нанео прив. тужиоцу, као избраном судији, није увреда власти и њихових

органа, која се казни по §. 104. крив. зак., већ прив. увреда, која се казни по §. 213. крив. зак.⁴

Касац. Суд у општој својој седници од 11. маја 1898. Бр. 3048. одржао је у снази примедбе свог III. одељења, а против-разлоге Апелаци. Суда одбацио.

Саопштио
Мих. М. Радијевић

П Р И Л О З И

ЗА СУЂЕЊЕ У СРБИЈИ ПРЕ ПИСАНИХ ЗАКОНА

←*→
I*)

*Благородна господо кнезови !
магистрата наше ћуприске.*

С писмом вашим од 28 априла 1825. године № 274. престали су овди суду Марко Ђорђевић и жена његова Марта из Свилаенца наше ћуприске, и показали су за њихово междособие, показивајући жена његова Марта да немаду смјешеније, никако већ годину и по. Тога ради препоручуемо вам и налажемо, да призовете обое ове двоцу, како Марка, тако и његову жену Марту, и да им преставите да они двое морају јошт годину и по заедно живети, док саставе три године, да видимо хоће ли се до опредељеног времена у добром сојузу живота њиховог согласити се, а ако и онда узнемогну живети и междусобног смјешанија имати, онда ће им суд сверху распуста сљедовати.

Запретите пак Марти, да ни под кои начин недрзне кући материној у Гложане отићи, а тако и мати њена к њој у Свилаенац недозвољава јој се долазити; такође наложите и комшиама њиним, да мотре на њи, какоће њино владание до реченог и опредељеног времена бити, да могу после, кад се позову у суд засведочити.

Пак ако не би више речена жена Марта, заповест и налог ваш у дејствије привела, то онда да можете и казнити по заслуги њеној. Наложите њој пак и то да она мора како мужа, тако и свекра, свекрву и девере слушати, и њима покорна у сваком случају бити.

у Крагујевцу
3 маја 1825 год.

Суд Народниј Сербскиј

(М. П.)

Милош Обреновић
княз Сербіј

*) Саопштио Мил. Ст. Драгутиновић, писар лееков. првост. суда.

II

Рѣшеніе

Благородна Господо Кнезови

Здравствуите!

Јанко Мегич из Бигренице Наје Ђупрійске, дошао је овде и тужи се противу Пауна Илина из истог места, да га е оваи пре две године код кнеза Милосава Здравковића, неправедно обтужио, да му е 14 свиња украо, и побіо, за кое каже и то, да е за исти узрок, е 200 гроша глобљен био, и да он ние Паунове свиње покрао, исти Јанко, извињава се овим начином:

Показујући да е Паунов брат Голуб, од они исти 14 свиња изгублени, нашао крмачу и прасе гди су курјаци удавили, а проче свине да се и сад у Пауна наоде.

За то препоручујемо вам, решавамо и налажемо вам, да по пријатиу овог писма призовете Пауна Илина, и његова брата Голуба, а будући да се речениј Јанко и на сведочанство кметова позива, то и кметове села Бигренице призовите и суочивши их све, точијеиши испит сверху тужбе Јанкове учините, и ако исти Јанко, чрез вјеројатне људе истинито засведочи, да он ние Паунове свињ покрао, то онда, не само оних 200 гроша што е дато Пауну, него и трећу стотину од Пауна да узмете и Јанку да предате.

Ако пак Јанко, чрез вјеројатне људе неосведочи, то онда губи при случај овом призивати и оне Паунове сведоке, преко кои е Паун онда засведочио Јанкову крађу, и наки тачно извидите, одкуд Јанку оно месо свинско, што е у време оно Паун са сељанима нашао у кући Јанковој.

О коем делу, поокончаниј его, нас такожде извјестите. В прочемъ остае и ест

вам

М 105

у Крагујевцу

30 Јануара 1826 год.

(М. П.)

Благонаклоній
Суд Народный Сербскій

у Крагосвцу

30 Јануара 1826 год.

(М. П.)

Милош Обреновић
кнез Сербскій

III

Благородна Господо Кнезови!

Умножена злоупотребления међу народом нашим Сербским, како ти: распуштаније жена од свои мужева, без важни и до-

вољни узрока, блудодејства и убиства невине деце из недозво-
леног смешениа рођене, и угијетавание народа скулуком од
некијех нахиских и среских кнезова, обратили су на себе вни-
мание Его кнежевског Сијателства и суда Народног Сербскога.

За прекратити дакле овакова злоупотреблениа или умалити
их, за добро судило је Његово Сијателство и Суд Народни
строго заповјести ове издати, за то ви да бодро око имате
на цеду нахну исполнавати сваки коме се шта налаже, а ако
кои пренебрегне, испунавати или сам наруши, ако е кнез ја-
вите га суду народному, а ако е кои из ниже класе, казните га
по важности преступлениа његовог.

Тако ако се известите, да е коа девојка или удовица
трудна, да нађете доикину, и онои дете кад се роди дате, а и
то приметити вам неизостављамо, да љубоден и љубодјеница,
ако ли у каквом сродству нису кое би бракосочетаниу њиовом
возпренијествовало, и они би хотјели драговољно узети се, то
онда није нужда доикиње тражити, већ само дозволити им бра-
косочетати се, и то без никаккове казни едне и друге стране, и
дете при својој матери нека остане, да и добро саветовате, да
дете и отац и мати добро хране: но и у овом случају, како и
у сваком другом, дужни сте свакад суд народни известавати.

Дано у Крагуевцу 8 Јуна 1827 год.

(М. П.) Суд Народни Сербскии

ПРВА ГОДИНА НОВОГ АУСТР. ГРАЂ. СУДСКОГ ПОСТУПКА

1. јануара 1899., по римском календару, навршила се прва
година, од кад је у Аустрији стао на законску снагу нови гра-
ђански судски поступак.

Нови грађ. судски поступак био је пријека потреба. До 1.
јануара 1898. године судило се у Аустрији, у грађанскијем пар-
ницама, по законима од 1782. и 1796. године. Уз те законе из-
давале су се доцније, па и све до у пошљедње вријеме, разне
наредбе, разни закони, расписи, одлуке и т. д. Све је то у ве-
лике отешчавало примјену закона у пракси, која је према при-
ликама и потребама, постајала све разноврснија. Осим тога у
старијим законима о грађанском суде, поступку, све се водило пис-
мено. Рочишта су се одлагала и ради најмањег и најнезнат-
нијег разлога. Никад да се види крај парници! Било је парница,

које су трајале по педесет и више година. Поједине стране тропиле су међутијем силни новац. Често су својијем наслѣдницима морале да завјештају и стару парницу, коју су оне, можда, наслиједиле од својијех отаца.

Био је тежак и смион посао и помислити на обарање онога, што се подизало један читав вијек. Мучно је било са свијем се раскретити са старијем навикама и са старом школом. То је било теже тијем више, што је за такву реформу био потребит велики труд. Није било ту само неколико десетина, него неколико хиљада §§!

Ипак се у томе успјело. Царевинско вијеће у Бечу, и у Горњем и у Доњем Дому, било је до сврајности предусретљиво према влади. Оно је најприје гласовало закон, да се сви закони о новом грађанском суде, поступку приме без расправе о поједицијем параграфима, него у цјелини. Законе је израдио нарочити одбор, који их је послје предложио царевинском вијећу. Царевинско вијеће примило их је без опширне дебате.

Главни принципи новог грађанског суда, поступка састоје се у томе, да се све парнице од 1. јануара 1898. у напријед, морају водити усмено, непосредно. Старије парнице, које су почеле прије 1. јануара 1898., свршиће се по старијем законима. По новијем законима судица није, као под старијема, роб некијех формалности, које му често нијесу допуштале да суди по својем увјерењу. У пресудама судчево је увјерење сада основна тачка, као и у кривичнијем парницама.

Статистички подаци, који се већ сада издају, најбоље показују успјех новог грађанског суда, поступка. Показују и брзину, којом се свршавају поједине парнице. Примјера ради навешћу како је било у некијем грамама код судова у Бечу.

Земаљски Суд у Бечу примио је зањске године 4693 тражбе. Од тијех је, до краја 1898. год., коначно ријешено 3993! 551 тражба, послје усменијех рочишта, свршена је осудом. Остале су свршене погодбама, или сличнијем законскијем средствима.

Трговински Суд у Бечу примио је 20,827 тражба. Међу тијема било је 18,945 мјеничијех тражба. Све су тражбе ријешене осим 387.

Да нема новог грађанског поступка, не би ни трећи дио тражба био довршен.

Као што се, дакле, види, нови грађански суд, поступак имао је у првој својој години добријех уснеха. Јер, као што је било у Бечу, онако је у опште било и у цијелој Аустрији.

Кад би помућени парламентарни односи у Аустрији допустили, да се састави и прими нови кривични законик, који би потпуно одговарао захјевима науке и по могућности потребама разноврснијех народа, који живе у Аустрији; кад би се даље нашло средство, да се са свијем, јер јест у неколико, ујемчи слобода и независност судца, — не би се могле подизати многе тужбе ни против закона ни против њихове примјене у Аустрији. Али гдје политичке трзавице узнемирују унутрашњи државни живот, не може бити говора ни о мирном и напредном раду код судова и судбене струке.

Др. А. Ђ. М.

КЊИЖЕВНЕ ВЕСТИ

За који дан изаћиће из штампе дело знаменитог немачког научара-правника *Франца Холцендорфа: Начела Политике*, у српском преводу од г.г. Жив. М. Протића секретара министарства унутрашњих дела и Дра Мих. Р. Поповића професора.

Кад смо пре годину дана огласили ову књигу, ми смо тада навели, како је све јача потреба за широким, начелним политичким знањима, која би исправила криве појмове политичке, који код нас владају.

Књига ова има да покаже, да је политика наука, да она има своја утврђена начела. Она ће нам показати апсурдност онога, што се код нас зове политиком и начин, којим се код нас врше политичке акције.

Како је у нашем јавном животу нужна добра политичка литература, а како је светска књижевност многима неприступачна због незнања страних језика, то се веома радујемо, да су г.г. преводиоци своју одлуку, да ово класично дело посрбе, запета и извршили и тиме умножили нашу правничку књижевност.

Немамо потребе да ово дело нарочито препоручујемо. Писац је ауторитет првог реда, а његова Начела Политике имају светску важност и сматрају се као једно од најбољих дела у политичкој литератури. Ми с тога српски превод препоручујемо пажњи и озбиљној студији наших правника и политичара.

НОВИ ЗАКОНИ

Народна Скупштина у другој сесји за 1898. усвојила је и добили су Краљевску санкцију, осим оних у 24. броју нашега органа побројаних, још и ови закони :

Закон о ордену Милоша Великог, — од 17. децембра 1898.

Закон о изменама и допунама у закону о устројству судова од 20. II. 1865., — од 17. децембра 1898.

Закон о државном буџету, — од 20. децембра 1898.

Закон о државним благајницама и рачуноводству, — од 20. децембра 1898.

Закон о изм. и доп. у закону о администр. подели Краљевине Србије од 15. III. 1890. и 17. II. 1896., — од 5. Јануара 1899.

Закон о експлоатационом зајму државних железница, — од 11. Јануара 1899.

Закон о широкосицама управних власица, — од 9. Јануара 1899.

Закон о изменама и допунама у закону о уређењу Дирекције срп. држ. железница од 31. III. 1892., — од 5. Јануара 1899.

Закон о општој царинској тарифи, — од 8. Јануара 1899.

Закон о изменама и допунама у закону о устројству судова од 20. II. 1865., — од 11. Јануара 1899.

Закон о допуни чл. 228. у зак. о црквеним власицама од 27. IV. 1890., — од 11. Јануара 1899.

Закон о војном дисциплинском суду, — од 12. Јануара 1899.

Закон о измени и допуни основног закона Српске Краљевске Академије од 1. Новемб. 1886. у вези са законом о изм. и доп. ист. зак. од 10. II. 1892., — од 10. Јануара 1899.

Закон о баштинским железничким књигама и хипотекарним правима на железнице, — од 9. Јануара 1899.

Закон о допунама у закону о устројству Војног Министарства, — од 17. Јануара 1899.

Царински закон, — од 23. Јануара 1899.

Закон о измен. и допун. у закону о монополу соли — од 23. Јануара 1899.

ПРОМЕНЕ У СУДСКОЈ СТРУЦИ

(Из „Српских Новина“ од 1. до 31. I. 1899).

Краљевским указима од 21. Јануара постављени су:

За судије првосишених судова: Вар. Београда г. Живко Аћимовић, судија краг. прв. суда и г. Војислав Цинцар-Јанковић, судија за неспорна дела истог суда; београд подунав. окр. г. Др. Драгољ. Цевајировић, судија нишког прв. суда; врањског г. Вељко Марковић судија зајечар. прв. суда; зајечарског г. Никола Павловић, секретар II. кл. неготин. прв. суда; г. милановачког г. Милан Николић, секрет. I. кл. чачанског прв. суда и г. Андрија Филиповић секрет. II. кл. краг. прв. суда; крагујев. г. Димитр. Богдановић секрет. II. кл. пожарев. прв. суда; лесковачког г. Светисл. Ђ. Пантелић, судија врањског прв. суда; неготинског г. Јован М. Јовановић, јавни правозаступник при истом суду и б. судију прв. суда; нишког г. Рајко Савић судија негот. прв. суда и г. Велимир Ристић секр. II. кл. крушев. прв. суда; ужичког г. Милан С. Игромапац, судија за несп. дела ист. суда.

За судије за неспорна дела у првосиш. судовима: беогр. варошког г. Живко Аћимовић; беогр. подун. г. Радивој Пачић; гор. милановачког г. Љубомир Кордић; зајечарског г. Милорад Гр. Гавриловић; крагујевачког г. Милан Стевановић; ужичког г. Јанићије П. Николић; чачанског г. Михаило Манојловић — судије истих судова.

За секретаре II. кл. првосиш. судова: крагујев. г. Светозар Живчевић, писар I. кл. смедерев. суда; крушевачког, г. Тодор Богдановић писар I. кл. беогр. подунав. суда; неготинског, г. Милан Петровић, писар I. кл. крушевачког суда; пожаревачког г. Миливој Бојовић, писар II. кл. истог суда; чачанског г. Крета Кретић, писар I. кл. лесковачког суда.

За писара I. кл. Касационога Суда: г. Иван Ђонић, писар исте кл. краг. суда.

За писаре I. класе првосиш. судова: Вар. Беогр. г. Драгољуб Јоксимовић, писар III. кл. Гла Контроле; ваљевског Будимир Чолић, писар II. кл. истог суда и г. Милорад Р. Дамњановић писар II. кл. шабачког суда; зајечарског г. Милан Стевановић и г. Андрија С. Петровић, писари II. кл. истог суда; нишког г. Мих. Д. Ристић, писар II. кл. истог суда; смедеревског г. Иван В. Поповић, писар II. кл. истог суда; ђупријског г. Светислав Јоцић, писар II. кл. истог суда.

За писаре II. кл. првостеп. судова : вар. београдског г. Драгомир Николић и г. Божић Тројановић, писари III. кл. истог суда; београдско-подунавског г. Љубомир Илић, г. Стојан Лазич, г. Живојин М. Ружић и г. Андра Дим. Динић, писари III. кл. истог суда; београдско-трговачког г. Милан Струпаљич писар III. кл. истог суда; ваљевског г. Милован Илић и г. Крста Радовановић, писари III. кл. истог суда; зајечарског г. Драгољуб Хермановић, писар III. кл. нишког суда; јагодинског г. Михаило Поповић, писар III. кл. истог суда; крагујевачког г. Милорад Павловић, писар исте класе ћупријског суда, г. Борисав Ристић, писар III. кл. ваљевског суда и г. Михаило С. Годубовић, писар III. крагујевачког суда; крушевачког г. Манојло Лазаревић, писар III. кл. истог суда; лесковачког г. Радомир Гатоловић, писар III. кл. књажевачког суда; неготинског, г. Алекса В. Стевановић, писар III. кл. истог суда; пожаревачког г. Иван Николић, г. Милан Марјановић, г. Милан Ценић и г. Димитр. Богојевић, писари III. кл. истог суда и г. Живојин Аранђеловић, писар III. кл. дозничког суда; смедеревског г. Стеван Јовановић и г. Антоније Видовић, писари III. кл. ћупријског и г. Милутин Пећанин, писар III. кл. крагујевачког суда.

За писаре III. кл. првостепених судов : београд. подунавског г. Владислав Вујовић, писар исте класе шабачког суда; јагодинског г. Милан Петровић, сврш. прав. практ. крагујев. суда; књажевачког г. Јанићије Вељковић, писар исте класе зајеч. суда; крушевачког г. Богдан Јакшић, писар исте класе ужичког суда; дозничког г. Милан П. Николић, сврш. прав. практ. крагујев. суда; неготинског г. Михаило М. Радивојевић, сврш. прав. практ. суда вар. Београда; нишког г. Никола Т. Узумовић, писар исте класе прок. суда; прокуп. г. Момчило Здравковић, сврш. прав., практ. крушев. суда и г. Живојин Московљевић сврш. прав. практ. прокупачког суда; смедеревског г. Милан Антић, писар исте класе прокупачког суда; ужичког г. Бранислав Стојановић, сврш. прав. практ. београд. подунавског суда; шабачког г. Исак Леви, сврш. прав. практ. Апелат. Суда и г. Живан Спасојевић, сврш. прав. практ. Касап. Суда.

Пензионисан : г. Љубомир Ж. Настић, рачуновођа I. кл. пожарев. прв. суда.

Одишени из државне службе : г. Драгиша Рад. Пејић, судија гор. милановачког прв. суд и г. Владим. Петровић, судија ист. суда (овај указом од 10. I. 1899).

Краљевским указом од 31. Јануара постављени су:

За архивара и протоколисту Касац. Суда са платом од 2500 дин. г. Светозар Лазаревић, архивар и протоколита истог суда.

За рачуновође I. кл. првосвеш. судова: вароши Београда г. Љуб. П. Радосављевић, рач. исте класе београд. казненог завода; београдско-трговачког г. Аксентије Милић, рач. исте класе смедеревског суда; ваљевског г. Ненад В. Перић; зајечарског г. Гаврило Ђонић; јагодинског г. Андрија Васић; крушевачког г. Светислав Д. Огњановић; нишког г. Драгутин Ки. Милојевић; ћупријског г. Матија Ј. Матић; шабачког г. Ђорђе Делијанић, — сви рачуновође II. кл. истих судова; београдског казн. завода г. Коста Цветковић, рачун. II. кл. трговачког суда.

За рачуновође II. кл. првосв. судова: пожаревачког г. Драгољуб С. Марковић, рач. исте класе суда вар. Београда; смедеревског г. Коста Поповић писар II. кл. истог суда.

За вршиоца дужности рачуновође и писара II. кл. првосвеш. судова: г. милановачког г. Павле Маринковић; неготинског г. Александар Костађијевић, — обојица писари III. кл. и вршиоци дужности рачуновође истих судова.

В Е С Н И К

Нов министар грађевина. Услед оставке досадањег, постављен је Краљ. указом од 21. јануара за Министра Грађевина г. Димитрије Стојановић, директор Државних Железница.

* * *

Катедра за грађански законик на Вел. Школи, која је дуже времена била упражњена, сада је попуњена тако, да је на предлог правног факултета примио на себе г. Ж. М. Перић, ванр. професор, да поред грађ. судског поступка, предаје у другом семестру и грађански законик; а предавања о међународном приватном праву неће, за сада држати.

* * *

Нов правозаступник. Г. др-а Милована Ђ. Миловановића, пређашњег министра правде, који је испунио услове закона о правозаступницима, Министар Правде поставио је по његовој молби за јавног правозаступника за вар. Београд.

* * *

Премештај правозаступника. Г. Јован Предић, премештен је по својој молби из Зајечара у Неготин.

* * *

Престало право на правозаступништво г. Јовану М. Јовановићу, јав. правозаст. при неготинском првост. суду, и г. Крети Симићу, јав. правозаст. при крагујевачком првостеп. суду, јер су се обојица примили државне службе.

* * *

Председник аустр. Највишег и Касационога суда, Др. Штремајер, прешао је у стање покоја, а царским решењем од 29. јануара именован је за председника Др. Карл Хабијетенек, председник одељења Највишег и Касационога Суда. По свршеним правним студијама, био је прво доцент на свеучилишту у Прагу, своме родном месту, затим више година префект у Терезијануму, после се одао адвокатури за неко време, док се опет није примио за професора грађ. судс. поступка, и трговачког и меничног права, у Прагу. Са те катедре ушао је у кабинет грофа Хохенварта као министар правде. По паду тога министарства постао је чланом Државнога Суда, а 1881. чланом Највишега Суда и председником одељења. Од те године он је и члан аустр. Горњег Дома. Хабијетенек је један од првих правника аустријских, а остао је свагда добар син своје чешке домовине.

* * *

Бенерал-аудитор Мартин Дамјанић, нестор аустр. војних судија, умро је 22. јануара у својој 91. години у Бечу. Познат је као писац на војном праву. Његова дела о војном казненом праву, тумачење војн. крив. закона и закони о устројству војних судова служе и данас за углед у пракси и доктрини. За та дела одликован је и руским орденом Св. Светислава I. редом.

* * *

Комисија за руски грађански законик предложила је Државном Савету нацрт правилника за ауторско право. У тим правилима задржато је досадање наређење, по коме наследници умрлог писца задржавају право својине на производима умним за 50 година по смрти његовој. Руским држављанима остаје и даље право, да без сваког ограничења превode сва дела, која излазе у иностранству. Руским писцима признаје се право, да своја дела превode на стране језике, сами или по њиховој дозволи, за 10 година, али са ограничењем, да то мора бити најдаље за 3 године, од како је дело први пут угледало света. Забрањује се прештампавање страних дела и оних, која су у Русији изашла. Од тога

се изузимају музичка дела, за која нацрт даје потпуно право прештампавања.

* * *

Руски одсек међун. криминалистичког удружења држао је свој састанак у Петрограду и, по предлогу и објаснењу проф. Пионтковског „о бићу и користима условног осуђивања“, донео је одлуку, да се и „у руском законодавству усвоји што пре овај поступак, који одговара истинској правди, на корист државе и становништва.“

* * *

Правозаступничко удружење у Берлину решило је ово дана, да оснује „одељење за правну заштиту сиротиње“ и изабрало је одбор, коме је поверило израду правила за тај смер.

Нема сумње, да је ова одлука изазвала радом међунар. адвокатског конгреса у Брислу 1897. Ми овом приликом обраћамо пажњу наших колега на одлуке тога конгреса, штампане у реферату г. Ж. Милосављевића, проф. Вел. Школе, у прошлогод. „Браничу“, а отштампане и у нарочитој брошури. Наћи ћемо ту многа питања и предмете, који би требали да нас подстакну на живљи рад, на колегијалне везе и односе.

Б Е Л Е Ш К Е

—♦—

Кад почиње XX. век? Чудновата дискусија покренута је у иностраној журналистици и води се врло оштар спор између историчара и математичара, да ли нов XX. век почиње 1. Јануара 1900. или 1. Јануара 1901. Ни за правника није питање без значаја, јер може и за њега настати случај, да га решава. Може н.пр. неко имати права да ужива плодове извесног имања до краја овога века. Кад дакле наступа за то лице моменат, у коме престаје његово право? Начелно може за правника вредити рачунање само по календару, одн. за нас по §. 547. грађ. зак., у коме је одређено рачунање по данима, месецима и годинама, и у коме се изреком вели да се 365 дана узимају за једну годину. Полазећи са тог утврђеног наређења, да би могли одговорити на постављено питање, морамо ићи са нашим рачуном у назад. Као неоспорну претпоставку постављамо, да је Спаситељ рођен онога дана, који наша прва бележи са 25. децембром и да од тога дана почиње хришћанско рачунање година и векова. Узмемо, да тај дан обележимо са 0, онда је Христос после 365

дана навршио прву годину свога живота. Рачунајући пуних сто година у читав век — и апстрахујући од разнорачунања почетка нове године, што се у разним временима мењало, као и ону разлику од 7 дана од 25. — до 31. децембра, — први се век свршио са 31. децембром 100. године, а нов други век почео је 1. јануара 101. године а завршио се 31. децембра 200. год., тако, да је трећи век почео 1. јан., 201. итд. десети век почео је 1. јануара 901. а свршио 31. децембра 1000. год.; седамнаести век почео је 1. јануара 1600. а свршио 31. децембра 1700. год.; осамнаести век 1. јануара 1701. а свршио 31. дец. 1800.; деветнајски век почео 1. јануара 1801. и рачунајући пуних 100 година у један век и бројећи од прве године овога века годину по годину, излази несумњиво, да се последња година XIX. века свршава са 100. годином овога века а то је 31. децембра 1900. год. Према томе XX. век почиње са 1. Јануаром 1901. год.

Ми мислимо да се јасније и убедљивије не може одговорити на постављено питање. (Ур.)

* * *

Строге казне. Пре кратког времена дошло је у Лептау (Саксонска) између раденика на једној грађевини до туче, у којој су неколико раденика лако рањени. Строгост пресуде, којом су учесници ове свађе осуђени на робију од 6—10 година, изазвала је опште чуђење и дала је повода немачком парламенту, који иначе поштује судску независност и начелно се уздржава, да претреса и критикује судске пресуде, да обрати пажњу министру правде на ову абнормалну пресуду. Мишљење је, да је пресуда тако строга што су раденици чланови једног социјалистичког клуба.

* * *

Лекар на бициклу. Пред једним судом у Угарској судио се спор, у коме један болесник, који живи подаље од вароши није хтео накнадити своје лекару подвозну тарифу од вароши, до његовог места становања, јер, тврђаше тужени болесник, лекар није долазио на коли него на своје бициклу. Суд је нашао, да се лекар може служити сваким подвозним средством и да му се подвоз мора накнадити, макар то био и његов сопствени бицикл.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ И УПИС У ЧЛАНСТВО УДРУЖЕЊА

Са 1. Јануаром ступамо у нову годину и зато молимо све чланове и претплатнике, да одмах обнове претплату.

Оне другове наше, који се још нису уписали за редовне чланове удружења, молимо, да то одмах учине, јер је удружење, поред осталих својих задаћа, позвано, да заступа и интересе адвокатскога реда. Годишњи је улог за њих 24 динара.

Све остале правнике у Србији позивамо и молимо да се упишу за ванредне чланове удружења, а годишњи је улог 16 динара.

Адвокати, судије и правници ван Србије могу такође бити чланови удружења и ми их најусрдније позивамо, да се у чланство упишу. Годишњи улог за њих износи 20 франака у злату или 20 круна.

Сви чланови удружења, редовни или ванредни, из Србије или ван Србије, добијају бесилашно орган друштвени „Бранич“, као и друга издања друштвена по нижој цени.

„Бранич“ излази 1. и 16. сваког месеца, у свескама од најмање 3 табака.

Претплата за нечланове стаје:

У Србији:	Ван Србије:
На годину 16 дин.	Годишње . . . 20 фр. или круна
„ пола године 8 „	Полугодишње 10 „ „ „
„ четврт године . . . 4 „	

Улоге и претплату у Београду прима благајник друштвени г. Димитрије Тадић, правозаступник, а у унутрашњости примају друштвени повереници.

Све поште у Србији и ван Србије примају претплату на наш лист.

Улози и претплата из места ван Србије, може се најподесније шилати упутницом.

Београд 1. Јануара 1899.

О Д Б О Р

Удружења јавних правозаступника у Србији.

ГОСПОДИ ПОВЕРЕНИЦИМА

Обраћамо пажњу и молимо их, да одмах обнове претплату за чланове редовне и ванредне, као и претплатнике, да прикупљену претплату пошаљу благајнику друштвеном у Београду заједно са тачним списком свију, којима се лист има слати, — да се експедиција неби реметила.

Како ће судски чиновници полагати претплату у суду, то отпада за г.г. поверенике сав рад око уписа њиховог и прикупљања претплате од њих.

Пошто је улог за ванредне чланове изравнат са претплатом, то одбор сматра све правнике, који „Бранич“ примају и целу годишњу претплату у 16 динара положе, као ванредне чланове удружења.

Адвокати могу бити само редовни чланови. Њихов улог износи 24 динара годишње, а наплаћује се полу-годишње у напред.

Вересију из прошле године ваља одмах наплатити и благајнику послати.

Одбор

Удружења јавних правозаступника.

ПОВЕРЕНИЦИ УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА

І. У СРБИЈИ

Алексинац:	Сава Маринковић
Ваљево:	Марко Ђуричић
Врања:	Драгом. Савић
Г. Милановац:	Коста Борисављевић
Зајечар:	Михаило Јоцић
Јагодина:	Драгутин Нећић
Књажевац:	Сима Клапаревчић
Крагујевац:	Чеда Радовић
Крушевац:	Богдан Златић
Лесковац:	Коста Протић
Лозница:	Влад. Илић
Неготин:	Иван Павићевић
Ниш:	Петар Благојевић
Пирот:	Сава Л. Врачевић
Пожаревац:	Стева Максимовић
Прокупље:	Љуб. Д. Јовановић
Смедерево:	Коста Тимотијевић
Ужице:	Страхиња Поповић
Шабац:	Драг. Н. Солдатовић
Чачак:	Алекса Радуловић
Туприја:	Жив. Пандуровић

ІІ. ВАН СРБИЈЕ

Д-р Алекс. Љ. Митровић, уредник „Српског Гласа“ у Задру, за Далмацију;

Миле Дожић, секретар Вел. Суда на Цетињу, за Црну Гору;

Д-р Влад. Чобанић, одвјетник у Митровици, за котаре: митровачки, шидски и плочки, Сремске жупаније;

Д-р Гига Авакумовић, одвјетник у Земуну, за котаре: земунски, ст. пазувски, иришки и румски, Срем. жупаније.

Д-р Милан Гађански, одвјетник у Панчеву, за Панчево и околину.

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ВЛАСНИК

УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА
У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ
ПРАВОЗАСТУПНИК

БРОЈ 4.

У БЕОГРАДУ 16. ФЕБРУАРА 1899. ГОДИНЕ

ГОДИНА VI.

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА Д. ДИМИТРИЈЕВИЋА, ИВАН-БЕГОВА УЛИЦА БР. 1.

1899.

САДРЖАЈ

СТРАНА

Алекса С. Јовановић, Судија Касац. Суда: Примери старог српског правосуђа	145
Пасквале дел Будиче: Енциклопедија Права. (Наставак)	158
Слободан Јовановић, професор Вел. Школе: О дводомном систему. (Наставак)	165
Др Вој. М. Суботић (Млађи), секунд. лекар у Боли. за Душ. Болести: Дело злоставе услед које је наступила смрт, учињено у наступном лудилу (Наставак).	175
М. Ј. Милосављевић, судија Ђупријског првост. суда: Непотпуност у закону о таксама	183
Из Суднице: VII. Не постоји дело горосече, казнимо по чл. 118. зак. о шумама, већ постоји дело поништај ствари, казнимо по §. 293. казн. зак. <i>Саопштио М. См. Драгушиновић, писар лесков. прв. суда. — VIII.</i> Кауција при јавним лицитацијама може се положити у сребру баш и онда, кад је у условима лицитације означено, да се има у злату положити. <i>Саопштио Мих. М. Радивојевић, писар негот. првостеп. суда</i>	183
Страно правосуђе	185
Накнада лекарима при вештачењу у брачним споровима	188
Читуља	190
Весник	190
Позив на претплату и упис у чланство	192

Уредништво има на расположењу:

„Бранич“ за 1897. год. у 4^о IV. 128 стр., цена 4 дин. или круне;

„Бранич“ за 1898. год. у 8^о XIV. 960 стр., цена 12 дин. или круна.

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ
ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАШТУПНИКА У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

Милан Ст. Марковић, ПРАВОЗАШТУПНИК

ИЗЛАЗИ:

1. и 16. сваког месеца

УРЕДНИШТВО:

Дубровачка улица бр. 18.

ПРИМЕРИ СТАРОГ СРПСКОГ ПРАВОСУЂА

8. Помама.*)

Радојко Маринковић, враћајући се из Рама у своје село Усје, деси познаника Јовицу Милосављевића, код беглучког гумна, испод села Кумана. Ту, у сагибању да се пољуби са Јовицом, изгуби равнотежу, и падне с коња. Јовица оног часа извуче му велики нож из силава, и неговорећи ни речи, стане га сећи по рукама и мишицама, и најпосле прободне га у трбух и усмрти. Затим одузме од Радојка кесу, у којој је било нешто више од 30 гроша, однесе је у село и преда својој жени на чување. Са ножем и пиштољем Радојковим, које је задео за појас, упути се у село Смољинац, нахијском кнезу Коци Марковићу. На путу сретне двојицу својих сељака, и исприча им догађај. Они посумњају да се Јовица шали; но на његово поновљено тврђење, оду на беглучко гумно, увере се да је све истина, и јаве селу. По наредби кмета, Јовицу стигну у селу Сиракову, вежу га и предаду кнезу Коци у Смољинцу.

Рјешеније. „Поменути убилац Јовица, дванут у Суду Народњем на испит предузимат, да узрок покаже зашто је Радојка онако грозној и немилостивој смрти предао, неизјављујући ни најмањег узрока или датог му к тому

*) Чланке 1—7. види „Бранич“ 1898. стр. 585—787.

повода, показао је: да је то само јединствено његова несрећа била, да човека убије, и да сам узрока наћи не може, зашто га је убио.“

„Сматрајући дакле Суд Народни, важност преступленија Јовичиног, који је из његовог самог једног бјешенства, без и најмањег узрока, и к тому датог му повода, познаника својег Радојка, немилостивом и грозном смртију уморити покусио се, рјешава: да се Јовица Милутиновић из пушака убије; и ируи његов близ истог села Кумана, за углед народу на коло стави. 10. Децембра 1828. Бр. 23. У Крагујевцу.“

* * *

Догађај представља тренутно убиство, чије побуде, као што видимо, ничим нису објашњене.

У судској оцени узрока поменуто је, да се дело догодило без повода „из самог једног бјешенства“; дакле у стању, коме потпуно одговара стављени наслов „помама.“ То значи, да побуда делу лежи у тренутном психичком надражају извршиоца, са прелазним карактером обољења. Са овим изразом има истоветно значење реч „бес“, као народни појам, о афективном безумном стању извесног лица. На пример, говори се „попао га бес“ или „снапао га бес“, о човеку, који тренутно пређе границу обичне присебности и хладног посматрања, без узрочним нападајем на другог, делом или речима.

У нашој психијатрији нема нарочитог термина, за разликовање појма тренутне помаме или беса, од појма сталне болести *беснила* (die Tollheit), у коме потпуно нападају све моралне особине људског бића. У овом стању обољења, човек постаје прави звер, са животињским нагоном безумног непрекидног нападања и рушења.

Оцена кривичне одговорности зависи од правилног констатовања свесности или урачуљивости преступника. Нашем старом законодавству нису била позната средства, којима данас казнена наука долази до извесности у том погледу, служећи се лекарским мњењем. Докази о кривици зависили су од простог судијног убеђења, без помоћних чињеница, које нам пружају психологија и философија казног права.

Данашње правосуђе показује сличним примерима сасвим противну практику. Кад се на суду породи сумња

о урачуљивости, као основи кривичне одговорности, тражи се лекарско мњење, је ли оптуженик душевно здрав или је болан; у последњем случају, да ли је болест трајна или повремена; да ли је дело извршено у моменту душевног поремећења, и у ком његовом ступњу. Недовољно или нејасно мњење дотичних лекара, допуњује се увек дефинитивним објашњењем Главног Санитетског Савета. Његова је одлука безусловно меродавна, и служи за основу пресуђењу. Нашим млађим правницима, посебице судијама, који су изван могућности да прате страну правну литературу, пружају у овом погледу врло корисну поуку, одлични књижевни радови нашег криминалисте Ј. Ђ. Авакумовића, и криминалног психолога др. Мил. Р. Весивића.¹⁾

Поређењем, са следећим примерима данашње јуриспруденције, повлачимо јасну разлику, између старог површног рада, и правилне судске оцене, у изналажењу материјалне истине, код неурачуљивих преступника.

Младен Богдановић из нишке Каменице, трећег Новембра 1888. године, заклао рођеног задружног брата Пеку. Признао је дело, али се брани да му не зна узрока. Нижим судовима осуђен је на смрт, за хотимично убиство са предумишљајем. Касациони Суд уништи пресуду, и нареди да стална лекарска комисија да мњење о урачуљивости оптуженика.

Појединости догађаја, које бележимо по причању жене убијеног Пске, показују, да Младен није био тога дана у нормалном стању. Изгледао је као грозничав, и то је дало повода Пекиници, да мужу, који је послом полазио у Ниш, напомене, да му тамо набави какав лек. По Пекином одласку, кућани се разиђу послом. Оптужени је седео крај ватре, и проводио време у ћутању. Неко време отпочне да претура по кући, и напавши своје празнично одело, обукао га је, и опет сео крај ватре. На снахино питање на-што му је то рухо, кад није слава ни празник, одговорио је „ја знам шта ће ми“. Она га није више питала, но је вршила своје послове.

На протоколу од 3. Новембра 1888. године, оптуженик овако прича:

¹⁾ „Теорија казненог права“ од Ј. Ђ. А. — „Кривична одговорност у светлости данашње науке“ од др. М. Р. В.

...Брат ми Пеко пође вратима. Ја потрчим за њим, извадим нож, и закољем га.

...Не знам, зашто сам то учинио. Кад ће он мене да убије, боље ја њега. Не знам зашто да ме убије. Нисмо се завађали ни о чем.

...И пушку сам напунио пре подне. Чувам се од људи, који долазе ту у нашу казаницу, да ме убију. Долазили су и пре подне. Не знам зашто хоће да ме убију.

...И пушком сам хтео да убијем брата. Не знам, зашто нисам то учинио пушком, него ножем.

...Нисам пре никад мислио, да убијем брата. Ко је то мислио, да га Бог убије!

Два дана по убиству, срески начелник јавља окружном начелству, да је Младен постао сасвим немиран. Хтео је да скочи у бунар; покушавао је да убије у апсани каменом једног Циганина, али су му стали на пут остали притвореници.

У извешћу Главног Санитетског Савета од 23. Августа 1889. изјављено је следеће мњење: „У ранијој лекареској оцени, која наводи као врсте душевне поремећености *меланхолију, хипохондрију, епилептички психос*, није поменута најглавнија њихова категорија. То је *лудило гађања* (*Verfolgungs-Wahn, delirium persecutionis*), под утливом којег, најчешће се дешавају најневероватнији злочини... Извиђене околности јасно карактеришу у овом делу то стање обољења, које често остаје непримећено све донде, докле га не обелодани и не открије сам злочин. У тој болести људи обично уобразе, да их све неко гони, са намером да их убије, отрује или удави, или да им учини ма какво зло. Под утисцима тих идеја, они често чине злочин — убију кога, или сами себи одузму живот. По ислеђеним околностима вероватно је, да је и Младен био гоњен идеама, да му неко ради о глави; и зато Главни Санитетски Савет доноси закључак: *да је Младен у времену дела био неурачуљив, јер као душевно болестан није располагао слободном вољом.*“

На основу тога мњења, другом пресудом Апелационог Суда од 30. Септембра 1889. № 1701. Младен је за убиство брата, ослобођен казне као некрив. То је одобрио и Касациони Суд решењем од 9. Нов. 1889. № 4185.

Следећим примером износимо један тежи случај разликовања душевног стања оптуженикова. Чинило се по податцима истраге, да суд има посла са симулантом.

Димитрије Стојиљковић трговац из Ниша, 4. Јула 1888. године, по повратку из Београда, са ножем од два реза који је узео из асталске фиоке, удари своју жену Васку, једаред у трбух у кухињи, а други пут, стигавши је на улици, у леђа, од којег убода Васка умре сутра дан. Код последне власти признао је дело. Правда се, да га је учинио у зловољи, што га жена није услуживала као мужа кроз цео брачни живот, па ни онда кад је био слаб; док на против, имао је код брата бољих понуда и веће услуге. Не каје се, јер му је живот са убијеном био горак. Код суда је одговарао, да се не сећа дела; и да га је морао извршити у поремећеном душевном стању. Пресудом првостепеног нишког суда осуђен је на 20 година робије у тешком окову, за хотимично убиство са предумишљајем. Апелационом пресудом би ослобођен од сваке казне као невин, јер је лекарским мњењем било утврђено: *да је дело извршено у стању хипохондричне меланхолије, која, као душевна болест, искључује урачуњивост.*

Пред сами моменат убиства, оптужени је удалио сестру из куће. По извршењу дела, затворио се у суседову кућу, бојиће се освете женине родбине. Иде сам у полицију и прича догађај у појединости. У исто време, кад се код суда брани, да не зна ништа о убиству, у притвору се понаша мирно, и разговара се са притвореницима као сваки разуман човек. Брине о својој имаовини; закључује уговор са извесним сведоком о продаји пића; распитује за казну која га може постићи за учињено дело; на суду даје објашњења о околностима, у којима га власт ничим не терети; а теретећа питања оставља без одговора, или их упућује на свог браниоца. Та противност између речи и дела, као оправдана основа дубљем испитивању сумњивог стања, руководила је Касациони Суд, да уништи поменути Апелациону пресуду, и нареди дослеђење. Нађено је за потребно да се о душевном стању оптуженика *пре догађаја*, саслушају лекари у Београду и Земуну, којима је он одлазио ради лечења; и да се лекарски понова констатује, *да ли је могуће да човек који учини дело у бесвесном стању, прича*

о догађају онако логично, казујући шта га је навело да изврши то дело; а будућим доцније се брани да га се не сећа?

По извршеном дослеђењу понова је од стране лекара констатовано „да је оптуженик и пре дела, и у времену дела био у несвесном стању — у стадијуму хипохондричне меланхолије, која искључује урачуљивост. Он је могао доцније и да прича извршење дела, али ипак да остане неодговоран; јер то зависи од тога, који су му делови мозга услед болести постали ненормални.“ По овој стручној оцени оптуженик је ослобођен од казне као некрив, другом пресудом Апелационог Суда, коју је ослажио Касациони Суд решењем од 3. Фебр. 1890. М^б 417.

На судском претресу, један од лекара тврдио је, да хипохондрија није душевна болест, но је само једна врста темперамента; и да је оптуженик, који од ње пати, свестан свога рада. То нас потсећа на мњење једног старог научара светског гласа, да оцена психичног стања сумњивог лица, не спада у задатак лекара него философа (психолога).

Овим начином испитивања свесности, расправљено је пред нашим судовима и дело Живојина Стојковића телеграфисте из Ниша. Он је, 13. Децембра 1880. године, у наступу лудила, убио свог шефа Прендића, обранио телеграфисту Лонгиновића, и покушао да убије шефа поште. Првостепени суд осуди га на смрт. Доцније би ослобођен од казне, пошто је дужим осматрањем у лудници утврђено, да пати од халукцинације слуха, од уображења о својој сили и величини, и од лудила гађања; дакле било је доказано, да је дело извршено у неурачуљивом наступу. Интересне белешке о његовој болести, саопштио је др. М. Вл. Васић у *Правнику* за Фебруар 1893. године. У податцима пок. др. П. Миљанића, из Црне Горе, налазимо овај случај убиства, у наступу халукцинације слуха. Један старац патио од тих напада. Нешто му је непрестано шапутало „закољи, закољи“; и он једног дана доиста пререже грло детету свог брата. После двомесечног лечења, умро је у болници као луд.¹⁾

Истоветне појаве неурачуљивости налазимо код преступника, који пате од епилепсије, и врше кажњива дела

¹⁾ „Бранич“ 1889. (бр. 4. и 5).

у наступу силног епилептичног гњева (*raptus epilepticus*). То се често дешава, наскоро пред и после епилептичног напада; и зато је при решавању о кривичној одговорности тих лица, нужно да се сазна граница, између свесне радње, и послова у помућеном стању. У овом погледу, налазимо довољне правне поуке, у следећем пресуђеном примеру.

Село Висибаба, у пожешком срезу округа ужицког, као сваке године, тако и другог дана Тројица 1894. године, светковало је своју *завештину*, на месту „Савовцу.“ Око 11 часова ноћу, пошто се већина разишла, остало је неколико сељака са породицама, и коло је још играло. Под шатром Милана Петровића, стане правити неред Драгиша Ђорђевић из Висибабе, завади се са Петром Јањићем, и повуче га са стола, за којим су седели. Газда од шатре јави случај председнику општине; и он одмах нареди да Драгишу умире, или вежу и уклоне. Чим је општински послужилац Јован Зарић, пришао Драгиши, он га удари у трбух ножем, који је дотле држао у руци. Од ове повреде Јован премину трећег дана.

На испиту Драгиша је показао да зна за оптужбу, само по ономе што му казује истражна власт; иначе *никако се не сећа да је Јована убио, ни да га је видео на сабору.* Сеодео је са друштвом под шатром, и пио. Нож је имао у рукама, јер је јео печење. Био је, вели, до лудила пијан.

Сведоџбама очевидаца потврђено је, да је Драгиша наскоро по извршном делу, пао на земљу, и у дрктавици лежао четврт часа; а доказано је и то, да је имао и у притвору епилептичких напада.

По одлуци суда, Драгиша је био на осматрању у окружној болници, од 1. до 13. Септембра исте године. Дотични лекар објаснио је на претресу, да оптужени пати од дужег времена, од падавице у хроничном стадијуму. Пре наступа, он је у врло раздраженом стању, које се донекле може назвати *епилептичним лудилом.* За дело, извршено у овом стању, оптуженици су неурачуљиви. После јаког епилептичног напада, болесник бива изнурен и малаксао, и није у стању да предузме никакво самостално дело... Ово површно објашњење о границама свесности у раду епилептичара, није пружио ни једног разлога за извињење кривице. Пресудом првостепеног

ужичког суда Драгиша би осуђен на десет година робије, као урачуљив. Примедбама Апелационог Суда наређено је дослеђење, са задатком, да поменути лекар јасније обележи границе раздраженом стању, о коме је рекао да се *донекле* може назвати епилептичним лудилом. Лекар је одговорио, да се према научном искуству не да тачно одредити време раздражености код епилептичара, само се зна да то време постоји.

Из извешћа лекарске комисије, која је за тим посматрала оптуженика у Београду у државној болници за душевне болести, наводимо следеће научне резултате:

Епилептични нападаји, који сналазе Драгишу, различити су по јачини и трајању. Сви имају заједничку особину, да њиховим узроком наступа помрачање свести и таква забуна код Драгише, *да он апсолутно не зна шта ради или говори*. У болници показао се као врло опасан и агресиван *пре и после* наступа. Што је најопасније, кад га болест снађе, има често халукцинације. Тако је једном тражио *још* воде да пере сто, а у ствари трљао га је сухим рукама, и брисао капама осталих болесника. Другом приликом, у љутини што је секундарни лекар наредио *да га обрију у пешак*, пао је у такав наступ раздражења, да се предвиђала велика несрећа по околину. Изглед му је био ужасан, кожа црвена, очи закрвављене, имао је претећи тон у целој позитури, и грдио је и псовао на најбруталнији начин поменутог лекара. Овом су приликом утврђена ова факта: у Драгишиној глави настала је помућеност моментано за време разговора о бријању, и он је сасвим збуњено — при том непадновши на земљу — извршио све оно, што је напред описано; освестио се напрасно, и онет започео лепо да говори; и што је најглавније, *он се апсолутно не сећа ничега, што је говорио и радио за време овог настанка*. Постојала је дакле, вели комисија, *апсолутна амнезија*. Драгиша је заиста епилептичар, и то у два облика: а. са наступима падања на земљу, губитком свести и успомена, и тонично-клоничним грчевима у целом телу; и б. са предоминирајућим психичним симптомима без падања и грчева, а са апсолутним помрачањем свести, агресивношћу, халукцинацијама и потпуном заборавношћу (амнезијом).

„Кад узмемо, вели комисија на закључку извешћа, још следеће околности у обзир: 1. да је Драгиша имао 5—6 наступа падајуће болести, пре и после извршеног злочина; 2. да је и на по сахата после дела, имао наступ; 3. да је по актима *пао и држао* онда кад је дело извршио, и кад је био везан — на коју околност обраћамо особиту пажњу, јер судски није узета у обзир; 4. да је Драгиша ударио Јована ножем одмах, чим му се приближио, дакле без икаквог повода и разлога, што одговара само епилептичарима, онда ми морамо тврдити, како на основу свега досад изложеног, тако и по нашем искуству у случајима овакве природе, које базира на науком утврђеним истинама, *да је Драгиша Ђорђевић извршио убод ножем у грбну пандуру Јована, у неурачуњивом стању, које је било условљено епилепсијом, од које пати.*“

На основу овог извешћа, Драгиша је пресудом Апелационог Суда ослобођен од кривичне одговорности као неурачуњив. Њу је оснажио Касациони Суд решењем од 28. Марта 1897. Бр. 12.155.

О границама урачуљивости код епилептичара, налазимо података и у следећем примеру:

Ноћу између 4. и 5. Децембра 1894. умро је на-
прасно Милисав Марчић трговац из Врање. Од две године био је у шлогуна домаћој нези, али је по уверењу лекара имао услова да живи дуго. Посумњало се, да га је отровала сваха Ката, жена сина му Марка.

На саслушању код полицијске власти 9. Децембра поменуте године, Ката је признала дело тровања, причајући следеће појединости:

...Већ је 17 и по година, како у брачном животу много патим, нарочито од свекра пок. Милисава, који ме је најгрозније *кињио* и најгадније *ружио*. Мислим, да ме је он дотерао и до падајуће болести, од које патим ево већ седам година. Докле беше здрав, још сам које-
како могла да га трпим; али од како се поболе, наста-
доше за ме најцрњи дани. Није се померао с места; под собом је поганио. Дворица сам га и чувала, али му никад нисам могла омилетити. Он ме је непрестано називао најружнијим именима, и хранио најгаднијим стварима; и зато ми је постајао све одвратнији.

...Од прилике пре месец дана случајно отворим ковчег покојне свекрве, и претурајући по њему нађем мало парче мишомора, за које дотле нисам ни знала. Одмах ми дође мисао, да тим отрујем свекра, те да га се је-даред курталишем. Покушам да то и учиним, али ми нешто у глави рече „*Не! што ће да направиш*“?!¹⁾ Ја се тргнем; покајем се, и мишомор опет оставим на своје место.

...Поменула сам да сам болесна. Моја је глава не-како увек буновна; а нађени отров још ме и више збуни. Од тада непрестано мишљах на отров и свекра Мили-сава. Међу тим, он с дана на дан биваше све пако-снији и љући. Најзад прошле суботе баш се решим да га отрујем, и то изврших овако. Узмем парче мишомора, па га на плочи поред огњишта истуцам једним камич-ком, који одмах бацам у ватру. До кухиње имали смо више радника, који су слагали духан. Да ме не би ко од њих видео на оном послу, затворила сам врата од кухиње. Наш слуга Ранђео, покуша да уђе, но ја га вратим.

...У вече, пошто одоше радници, наспем старцу па-суља у један сахан, и посолим га истуцаним мишомором. Слуга Ранђео упита ме шта то радим, и ја му казах да је то нека трава за старца, да не погани под собом. Ранђео однесе пасуљ старцу.

...Чим сам то свршила легнем у постељу. Глава ме је болела и свест ми *ишучала*. Муж Марко нашао ме је лежећу. На питање казала сам му, да је старац вечерао. Затим вечера и он, леже и заспа.

...Целе ноћи нисам могла да заспим. Била сам не-престано у бунилу и ватри. Пред зору дигнем се, одем свекру на прозор, и погледам унутра — он спаваше. Вратим се у своју собу. Мало после старац поче да бљује.

...Мој муж Марко у зору је отишао старцу. Пошто се отуд врати, рече ми да му одем и да га очистим, јер се и убљувао и опоганио. Ја одем. Старац ми рече, да му се нешто смучило па је повраћао. Ја га избри-шем и очистим, али је старац и после тога још бљувао.

1) Провинцијализам, који означаје прекориу мисао „шта то радиш“?!

Сви се поплаше за њега. Позову му кћер Насту. Окупају га и обријају.

...Мени је било све теже у глави. Најпосле почнем кукати „што направих“?! Потрчим к Морави да се дамим. Виде ово муж ми Марко, а нађе на полици и пасуљ од старчеве вечере; сети се да сам ја учинила ову несрећу, врати ме у собу, и узде револвер да ме убије. У том тренутку, мене ухвати моја падајућа болест, и паднем у несвест. Шта је Марко радио даље с револвером, не знам. Сећам се да сам после тога била у кухињи. На плочи до огњишта, слуга Петар нашао је оно место, где сам туцала мишомор. Једним дрвцетом чепркао је по остатцима, који су онде на плочи били залепљени. Ја сам доцније све то покрила пепелом, а затим збрисала у огањ, да се не нађе. Онај отровани пасуљ избацила сам из сахана преко зида у двориште Баба-Катића...

Ту је прекинут испит следећом белешком иследника: „*Ката је изјавила да јој је тешко. Поводећи се изашла је у ходник, на чист ваздух, и одмах је пала од своје падајуће болести. То је било у 10¹/₄ часова пре подне. Пошто се опоравила, настављен је испит у 10³/₄ часова пре подне.*“ Затим је завршила своју исповест изјавом да нема ништа више да наведе у своју одбрану. Закрстила је поред свога имена, као неписмена. Протокол су потписала два присутна сведока.

Главни Санитетски Савет утврдио је, да је старац умро од отрова.

На суду је оптуженица изјавила да није крива. На убеђујуће питање, са обзиром на њено признање код иследне власти, одговорила је: „*Ја не знам. Ја нисам отровала Милисаву, ништа знам ко је то учинио. У мојим рукама није ништа ухваћено.*“

Од двојице лекара, позваних на суђење, један који је оптуженицу раније лечио, изјавио је, да она има просту епилепсију, која задржава интелигенцију пре и после напада. Није приметио никаквих трагова прелазног лудила ни пашавости. За трајања напада није оптуженица у стању да учини овако дело; и зато закључује, да је она у овом случају била свесна своје радње. Други лекар, који је оптуженицу дуже време посматрао у болници, дао је мњење: да она пати од епилепсије „*mitior*“

т. ј. од блажих епилептичних напада, често скопчаних са прелазним лудилом, које се може појавити и пре и после епилептичног наступа, а може га чак и заступити. То лудило траје по неколико часова, а каткад и више дана. Није га приметио код оптуженице, која је у болници у размаку од 12—16 дана имала епилептичне нападе пет пута од 10—30 минута трајања. У ње није здрава ни материца, које стање има великог уплива на психични живот жене. Може се вели, поуздано тврдити, да је код ове врсте епилепсије, радња боног лица у много случајева скопчана са прелазним лудилом; али је врло тешко определити, да ли је оптужена Ката била у овом конкретном случају свесна својих поступака.

Пресудом првостеп. враћанског суда, коју је одобрио и Апелациони Суд, осуђена је оптуженица на 10 година робије, за хотимично убиство, тровањем; но ова је пресуда оборена примедбама Касацијоног Суда од 21. Августа 1895. № 2178. Несумњива епилепсија с једне стране, а с друге њен наступ у самом времену саслушања оптуженице код последне власти, доводе у питање доказну снагу њеног признања о извршеном делу; и зато је највиши суд наредио, да се прибави мњење сталне лекарске комисије, о томе: *да ли епилепсији претходи помукеност разума, са искључењем урачуњивости, и у којим границама то бива; и по томе, да ли је оптужена била у свесном стању кад је на протоколу 9. Децембра 1894. признала дело, а одмах затим пала у несвесно стање.*

На протоколу XVI. редовног састанка од 6. Октобра 1895. Главни Санитетски Савет на стављено питање одговорио је следеће:

1. „Епилептична лица нису у нормалном душевном стању, за време напада болести, као и за неко време пре и после напада; и зато су у том времену неурачуњива.“

2. „Време трајања те неурачуњивости није подједнако код свију епилептичара. Ван тога времена могу бити урачуњиви, и ако код њих, нарочито код оних који подлегну честим жестокима наступима, ослабе временом и свест и воља.“

3. „Судећи по исказу на протоколу саслушања од 9. Децембра 1894. Бр. 16.622. Савет је мњења: да је оптужена Ката била при свесци за време испита.“

Пошто ово мњење није ни у чему изменило доказну снагу признања оптуженице, Апелацијони Суд понова одобри првостепену пресуду; а то се утврди и решењем Касационог Суда.

У представљеном случају старог правосуђа, Народни је Суд дошао предузетом истрагом, само до површног, или боље рећи формалног резултата. Оптужени је признао извршено дело, правдајући се да је то само несрећни случај без повода. То је признање узето као потпун доказ свесне радње. По њему је констатовано намерно убиство. Затим, пошто није било никакве сумње о оствареној преступној вољи, изречена је пресуда, да се оптужени казни смрћу. На томе је свршена ствар, јер нема трага о ублажењу казне помиловањем. Дело је дакле расправљено, без оцене психичне стране оптуженикове, тога неизоставно нужног услова, за констатовање казнене одговорности.

Данас, правилну расправу оваких питања, руководи само тачна анализа догађаја. Њу, у првом реду условљава свестрана оцена интелигенције, и душевног стања оптуженикова, по наслеђеним и природеним особинама. Можда би се таквом истрагом и овде, као у приказаним доцнијим случајима, дошло до истоветног осведочења, да је оптужени Милутиновић извршио злочино дело, као умно поремећен. Овако, без оцене меродавних чињеница, остао је необјашњен узрок догађаја, и оптужени је платио главом као крив и потпуно урачуњив; и ако нису истраживани докази о тој урачуњивости.

Наше старо правосуђе, као што видимо из наведеног примера, није располагало научним средствима, ни довољном спремом својих судија, за опажање и констатовање стања, које је данас познато у науци казног права под именом „*insania occulta*“ (прикривено лудило).

Алекса С. Јовановић

ЕНЦИКЛОПЕДИЈА ПРАВА

од
ПАСКВАЛЕ ДЕЛ БУДИЧЕ

(Наставак)

ДРУГА ГЛАВА

Објективно и субјективно право.

§. 8.

Право се може посматрати са два гледишта, *објективног* и *субјективног*. У објективном смислу право је правило за спољну слободу људи и може се о њему оваква дефиниција дати: *скупи општих правила за оне радње, које су потребне за постицање и одржање личних и социјалних циљева људских*. Та правила као целина представљају *правни поредак*, тј. онај поредак, који потиче од државе, који обезбеђује мир у међусобним односима појединаца, који потчињава појединце друштвеној моћи и омогућава хармонично развиће човека према његову опредељењу.

У субјективном смислу право се посматра с обзиром на човека, који му је субјект и тада се оно јавља као моћ радње, као гаранција за слободу, која се развија у границама одређеним правилом, нормама (*facultas agendi* у противности према *norma agendi*).

Rümelin у своме спису о дефиницији права (*Reden und Aufsätze*, Freiburg u. Tübingen, 1881. стр. 322 и даље) иде са обележавањем разлике између објективног и субјективног права, тако далеко, да их сматра као два појма који се не могу свести под један заједнички виши појам.

У латинском и новолатинским језицима, као и у немачком и српском језику једна иста реч (*jus*, *droit*, *diritto*, *derecho*, *recht*, право) означава и објективно и субјективно право. У енглеском је друкче; од Блекстона (*Blackstone*) на овамо употребљава се израз *law* у смислу објективног права, а израз *right* у смислу субјективног права. (*Bergbohn*, *Jurisprudenz u. Rechtsphilosophie*, I. Leipzig, 1892. стр. 47. у примедби).

Овде доносимо, ради упоређења и објашњења, неколике главне дефиниције права.

Објективне дефиниције:

Ulpianus, Dig. I. 1., 10: *Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi*.

Dante, de Monarchia I. 5: *Ius est realis et personalis hominis ad hominem proportio, quae servata hominum servat societatem, et corrupta corrumpit*. — Она има добру страну, да сматра право као поредак потребан за одржање друштва,

али се идеја о пропорцији, сразмери примењена на аристотелску философију, не поклапа са природом права.

Kant, *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre* стр. 33: *Скуп погодаба, под којима воља једнога човека може постојати поред воље другог, по једном општем закону слободе. У кој је право схваћено у своме чисто формалном спољњем облику, без обзира на садржај тих погодаба.*

Hegel, *Philos. des Rechts*, §. 29: *Егзистенција слободне воље: слобода као идеја.* — Сувише широка дефиниција, која обухвата морал заједно са правом.

Trendelenburg, *Naturrecht*, §. 46: *Скуп општих одредаба делања, по којима се стичка целина и њезини делови могу очувати и развити.* — Најпотпунија дефиниција: садржава главне атрибуте права; она је послужила као образац (модел) нашој дефиницији.

Субјективне дефиниције:

Romagnosi, *Diritto pubblico univer.* §. 178: *La facoltà di fare o di ottenere tutto quello che è conforme all' ordine morale di ragione in quanto non può essere senza ingiustizia contrariata da chicchessia* (Мogućност да чинимо или прибавимо све оно што одговара моралном поретку разума у толико, у колико се томе нико без неправде не може противити).

Rosmini, *Diritto pubblico univer.* стр. 137.: *La facoltà di agire ciò che piace protetta dalla legge morale che ne ingiunge ad altri il rispetto.* (Мogućност да чинимо оно што нам се свиди, заштићена моралним законом, који принуђава друге да је поштују).

И ове две последње дефиниције, као у опште све субјективне, греше у томе што претпостављају да правна норма постаје из себе саме — да је самоникла. (О тешкоћама за правилну дефиницију права испор. *Trendelenburg*, *Kleine Schriften*, II. стр. 81. — 90.).

§. 9.

Из права у субјективном смислу потиче разлика *права и дужности*: права, у колико њихов субјект има моћ да ради слободно ради постигнућа извесног свог интереса, под гаранцијом норме; дужности, у колико су остали обавезани да признају и поштују такву радњу. У првом смислу норма дејствује као сила заштитница, у другом смислу као сила која сузбија сваког у његове правне границе. Право и дужност су корелативни појмови, који неминовно изазивају један другог, и који су битни делови у одредби какве извесне норме. Ако се у животу реалном и јављају односи из којих потичу обавезе, опет за то стоји то, да обоје потичу из једног истог правног посла.

Сваки субјекат права уједно је и објекат дужности. Лице које би имало само права било би противно разуму и друштвеном поретку. У извесном смислу ово би на пољу јавног права могло вредети за личност тиранина (деснота) који по аристотелској дефиницији влада на своју корист, и сматра се да није везан никаквом дужношћу према својим поданицима.

§. 10.

Како објективно тако и субјективно право по њиховој су природи *позитивно право* (*iur positum, constitutum*) тј. право које је установљено изрично или којим другим пуноважним начином по општем сагласију, у погледу људских односа. Без тога услова позитивности, норма би, па ма каква она била, остала без њене практичне силе и свела би се на просту апстракцију. Не да се, дакле, замислити да поред позитивног права или над њима постоји неко *рационално* или *природно* право, које би било изведено из ума и које би престављало систем прописа, без људске санкције. То схватање које дели право у два засебна облика његовог постојања, позитивно и рационално право, и које схвата ово последње као право за се, онакво исто као и прво, данас се преживело и данашња наука тежи шта више да истисне из памети последње трагове старе доктрине. Одредба, ма каква она била, не може постати правном, ако се она не тиче односа конкретних и реалних: ван тога поља могу истина постајати морална правила, мишља и убеђења лична, више или мање умесна, али право никакво.

Из порицања постојања неког засебног рационалног или природног права не потиче то, да се тиме уједно пориче *идеална* страна права а с тим и *философија* права, у које је баш поменута страна предмет истраживања. Као и код свију људских феномена, тако и код правних факта уноси се извесан идеалан елеменат и преставља, дакле, оно што је у њима релативно заједничко, трајно и опште; то је оно што преставља *истину у стварности*, као што би рекао Вико. Но оно што називамо страном или елементом идеалним, није нешто одвојено или противно позитивном праву, већ то исто позитивно право друкче обрађено и посматрано са друге тачке гледишта¹⁾.

Горе изложени појам битно се разликује од онога што влада у школи правника-философа двају прошлих векова, по којој се природно право схватало као скуп права,

¹⁾ О природном и позитивном праву гледај: Filomusi-Guelfi, *Del concetto del diritto natur. e del dir. positivo nella storia della Filos. del dir.*, Напол., 1874. — Miraglia, *Filosofia del diritto*, стр. 242 и даље, — Bergbohm, cit. I.

која произлазе једино из људског разума. Упоредо са природним правом јављало се у друштву и позитивно право, и једно и друго сматрани су као системи за себе, без икакве тешње везе међу собом; прво као опште непромењиво и неопходно потребно, основано на апстрактном разуму; друго као везано за извесно земљиште, промењиво по вољи, основано на потребама и односима заједничког живота.

Римљани су на различан начин схватали *ius naturale*. По познатој трострукој подели Улипијановој (*ius naturale, gentium, civile*), која је ушла у институције Јустинијанове, *ius naturale* имало је своју основу у физичким особинама живих створова, и као такво било је заједничко и људима и животињама. Dig. I, 1, 1 §. 3.: *Jus naturale est quod natura omnia animalia docuit: nam ius istud non humani generis proprium, sed omnium animalium quae in terra, quae in mari nascuntur, civium quoque commune est.* У ужем пак смислу, како га је схватао Гајус, *ius naturale*, које је произишло из *naturalis ratio*, идентификовано је са *ius gentium*, и састављало је опште право свију људи; али је увек остало позитивним правом, као што је и *ius civile*, од кога се разликовало само својим карактером општности (универсалности). Dig. I, 1, 9.: *Omnes populi qui legibus et moribus leguntur, partim suo proprio partim communi omnium hominum iure utuntur. Nam quod quisque populus ipse sibi ius constituit, id ipsius proprium civitatis est vocaturque ius civile, quasi ius proprium ipsius civitatis: quoque vero naturalis ratio inter omnes homines constituit, id apud omnes peraeque custoditur vocaturque ius gentium quasi pro iure omnes gentes utuntur.* Међутим, из неких одломака се изводи, да римском правништву није била непозната мисао о једном идеалном, вечном непромењивом *ius naturale*, које се не разликује много од појма најновијег времена. Као пример могу послужити: *Paulus* (D. I, 1, 11.): *quod semper aequum ac bonum est ius dicitur, ut est ius naturale* — *Morcianus* (Inst. I, 2, §. 11.): *Naturalia iura... divina quadam providentia constituta semper firma atque immutabilia permanent.* — *Gaius* (D. IV., 5, 8.): *Civilis ratio naturalia iura corrumpere non potest, etc.*¹⁾

ГЛАВА ТРЕЋА

Постанак или извори права.

§. 11.

Према разном ступњу културе народа право се може јављати у два разна облика, у облику *обичаја* и у облику *закона*. Код првог пропис, норма, потиче непосредно из одређених радњи, а код другог, она се садржи у извесној изречној појави.

¹⁾ Непер. Voigt, Die Lehre des ius naturale, aequum et bonum et ius gentium der Römer, Leipzig 1856 I, §. 52.—60. — Capuano, Origine, storia e progresso del ius gentium, Napoli 1875. — Moriani, La filosofia del diritto nel pensiero dei giureconsulti romani, Firenze, 1876.

Ова два облика уједно су и извори на који се обраћамо при сазнању и примени права.

§. 12.

Обичај.

Ако су правне норме изражене у обичају једног народа, у коме заиста стичу њихову обавезну снагу, онда имамо пред собом обичајно право. Сваки обичај или навика нису уједно и правни обичај, већ само они акти који потичу из правне свести народа и који баш због тога услед честог и општег понављања постају обичаји. Према томе два су битна састојка у обичају: правно осећање, убеђење народа, и спољна радња у којој право добија свој облик и израз¹⁾. *Трајност и опшитност* које се обично траже, у основу, нису услови за постајање обичаја, већ само спољни знаци који сведоче његово постојање. У трајности сталности имамо знак да радња није производ каквог тренутног узрока, већ да је потекла из убеђења оних који је врше и да одговара њиховом појму о праву; а у опшитности имамо знак, да такво убеђење није убеђење само једног или неколицине, већ свију или већине једног друштва. Међутим, са основом се обичај назива *непосредним* извором права, јер он представља норму коју не изриче какав нарочити орган или посредник, већ га остварује цео народ као нешто што је спонтано и заједничко у његовим навикама²⁾.

Ни народно убеђење ни просто вршење за се нису основи обичаја, јер прво док се не појави у вршењу остаје у стању простог осећаја, схватања, а друго, ако није израз овог последњег, нема значаја за право. Прави је основ у заједници елемената, без којих нема обичаја. Из правног осећања народног потиче побуда за радњу у извесном правцу, али само кад је та радња извршена постаје обичај.

За обичајно је право без значаја, да ли је које или више његових правила изворно потекло из непосредног убеђења народа или из каквог ужег круга, из решења мудрих људи; јер у овом последњем случају такво правило, ма колико да је смишљеног и намерног порекла, улази у област обичаја у толико само у колико је постало општим убеђењем и у колико га се народ буде држао у његовим навикама. Тако исто може се десити, на мало вишем ступњу културе, да уз обичаје чисто народне дођу други другог значаја међу правницима, тј. међу оном класом људи која се по свом

¹⁾ Stahl, Philosophie des Rechts, Heidelberg, 1870. II. Abt. I, стр. 238.

²⁾ Puchta, Gewohnheitsrecht, Erlangen, 1828—73., I, стр. 9.

позиву нарочито посветила изучавању и примени права. Осим тога ваља приметити још и то, да дејствовање правника по себи не ствара ново право, већ да правила која отуда потичу постају или из решења судских (*usus fori*) или из науке (*communis opinio, doctrina*), а да добијају правну вредност тек кад у путу ошште употребе стекну оне услове, који су обележје обичаја.

Римљани су обичајно право означаавали речима *mos, consuetudo, ius consuetudinis, ius non scriptum*.

Inst. I. 2, §. 3.: *Constat autem ius nostrum (civile) aut ex scripto aut ex non scripto, ut apud graecos: τὸν νόμον ὃ μὲν ἔγγραφος, ὃ δὲ ἀγραφος.* — § 9.: *Ex non scripto ius venit quod usus comprobavit; nam diuturni mores consensu utentium comprobati legem imitantur.*

Ulpianus, Frag. 1, 4: *Mores sunt tacitus consensus populi longa consuetudine inveteratus.*

Cic. de invent. II, 22: *Consuetudinis ius esse putatur id, quod voluntate omnium sine lege vetustas comprobavit.*

У свима овим цитатима истичу се главни извори обичаја и обележја општости и сталности.

Теорији, коју уче Савињи (Систем I. §. 12.) и Пухта (цит. дело), да је право производ народне свести извесног народа, главна је мана у томе, што сматра ту свест као фактично право, независно од облика у коме би се оно испољавало; закон и обичај су према томе само проста средства за признавање права, које већ постоји развијено у народном убеђењу. Пухта дефинише право овим речима: оно је ошште заједничко убеђење људи, који припадају једној правној заједници.

Није за примање ни мишљење истих писаца којим се Јуриспруденцији приписује својство извора.*) Јуриспруденција нема тај задатак да производи какво ново право. У свом практичном облику она је позвана да право, које већ постоји, примењује на поједине случајеве, а у теоријском облику она га тумачи, систематише, развија његова начела, указује на погрешке и т. д.; али начела, правила којима правници стварају важност, не постају животне норме док се не претворе у обичај, или док не уђу у закон.

§. 13.

Обичај је првобитан изворан облик, који је за примитивне народе. У почетцима културе, кад превлађују осећање и фантазија и кад су друштвени односи прости и неразвијени, не може се још помишљати на онакав промишљени и посредан облик права, какав је закон, јер овај претпоставља много већи ступањ културе и много савршенији праван поредак. Једини облик, дакле,

*) Ову сам доктрину био узео у првом издању ове књиге (Дел Ђудиче).

који приличи за та времена то су обичаји, у којима се исказује правно убеђење народа.

Кад се тај ступањ развића пређе, обичајно право не престаје, већ и даље траје у сфери, ширеј или ужој, уз нов облик права. Али, као год што свесна воља превлађује над обичајем, тако се и закон, који је израз воље државне, све више распро­стире над животним односима а сужава се поље намењено обичајима и толико га потчињава, шта више до тога, да њихова важност зависи од признања законодавчева.

Сви народи имају у своме животу период у коме је ва­жило обичајно право; но важност, обилност и трајање његово зависи од историјских прилика и духа сваког појединог народа.

Код Римљана се *ius non scriptum*, неписано право, сматрало као извор паралелан *ius scriptum*-у, писаном праву, и од једнаке вредности. Његова област била је, наравно, већа у прво време, и смањивала се доцније у сразмери у којој се ширило писано право, регулишући све установе жи­вота; али је обичају увек признавана моћ мењања или по­ништавања једног закона, но с тим ограничењем, да један особени обичај није могао вредети, против једног општег закона.

Julianus, у Dig. I, 3, 32 §. 1.: *Inveterata consuetudo pro lege non immerito custoditur, et hoc est ius quod dicitur moribus constitutum. Nam cum ipsae leges nulla alia ex causa non teneant quam quod iudicio populi receptae sunt, merito et ea, quae sine ullo scripto populus probavit, tenebunt omnes: nam quid interest suffragio populus voluntatem suam declaret an rebus ipsis et factis? quare rectissime etiam illud receptum est, ut leges non solum suffragio legis litoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur.* — Овој изреци као да противречи једна Конституција Јустинија­нова у Cod. VIII, 52, 2, која вели: *Consuetudinis ususque longaevis non vilis auctoritas est, verum non usque adeo sui valitura momento, ut aut rationem vincat aut legem*; али се овде вероватно смера на локалан обичај на супрот општем закону. (О разним покушајима, које су чинили романисти, да доведу у склад ова два текста, гледај Windscheid Пандекте, I, § 18. т. 2.).

У данашњем праву, на против, услед кодификације, свуда је укинута обичајно право, као опште право, а задр­жано је само за поједине односе. Тако је и за Италију по чл. 48 грађ. зак. у колико се закон на њих не позива. У трговачком и међународном погледу веће му је поље примене. Но у сваком случају обичај не може бити *contra legem*. Исти закон (чл. 5. прелим. пр.) не признаје *desuetudo*, изобича­вање, као начин престанка закона, а чл. 1. Тргов. Зак. признаје трговачке обичаје само у погледу оних односа, који нису њиме уређени.

(За обичајно право, осим наведених дела, могу послужити још и ова дела: Beseler, Volksrecht und Juristenrecht, Leipzig. 1843. — Zitelmann u Arch. für civilistische Praxis, св. 66. 1883. — Windscheid, цит. дело I, §. 15.—19. — Bruns Das heutige römische Recht у Холцендорфовој енциклопедији, §. §. 5.—7., 5. издање 1890. — Ihering, L' esprit du droit romain (trad. par de Meulenaere), Paris, 1877. II. § 29. — Schuppe, Das Gewohnheitsrecht, Breslau, 1890. — Jeilio Vanni, Della consuetudine nei suoi rapporti col diritto e colla legislazione, Perugia, 1877.)

(Наставиће се)

О ДВОДОМНОМ СИСТЕМУ

(Наставак)

II. — Теорија о подели законодавне власти.

Теорија ова јесте дело француске либералне школе. Она се састоји из ове две идеје. Прво, да се само поделом законодавна власт може спречити да не постане апсолутном, и, друго, да двојност у њеној организацији захтева већ сама природа посла коме је та власт намењена. По томе Горњи би Дом био једна либерална установа. Исто тако, он би био један нужан точак у механизму законодавне власти, без кога ова не би била у стању правилно дејствовати. Обе те идеје треба развити.

1. — Свака власт има тежњу да постане апсолутном. Од тога правила не чини изузетак ни законодавна власт. Што је код ње оригинално, то је што изгледа да се она не може подвргнути никаквим ограничењима која би ту њену тежњу сузбила. Она се не може везати законима, јер је она та која законе ствара. Ако би јој њима какве препоне биле наметнуте, она би имала један прост начин да се тих препона ослободи, а то је да укине законе којима су јој наметнуте. У границе закона немогуће је затворити онога који је властан законе да мења. — Законодавна власт не може се ограничити ни другим двома властима, извршном и судском. Да би ове биле у стању устављати је, први је услов да с њоме буду координоване. Међутим оне су јој субординоване. Оне су установљене законом¹¹⁾; круг је њихове надлеж-

¹¹⁾ Овде се намерно не чини разлика између уставних закона и обичних; зашто објасниће се убрзо.

ности одређен законом; значи да законодавна власт увек има могућности да тим истим, законским, путем ове власти апсорбује, или да им надлежност сузи. Оне постоје, обе, докле она хоће, и могу онолико колико им она допусти; оне су и у сувише зависном положају према њој да би јој могле противетати. — У недостатку законских ограничења, постоје ли за законодавну власт ограничења морална? Не постоје ни она. Та је власт једина међу властима организована на изборној основи. Органе извршне власти поставља шеф те власти, који сам чешће влада по праву наследства него по праву избора. Органи судске власти такође се постављају, а не бирају. Једини који се бирају, то су органи законодавне власти. Једини они своју власт држе непосредно од народа. У исто време, дакле, кад располажу законском моћју апсолутном, они представљају и највиши морални ауторитет који се у једном демократском друштву може наћи.

То је једна идеја Монтескијева да, тамо где власт не налази ни на какве границе, нема слободе. Јер слобода то је она област човекове радње у коју власт не сме да пређе, код које се она зауставља, где она на једну границу удара.¹²⁾ И законодавна се власт мора по томе ограничити, само на који начин? Остаје свега један. Њу која изгледа неограничима треба ограничити саму собом. Другим речима, треба је поделити. У место што би је сву једво тело сјединило, треба установити два тела од којих ће свако само један део од ње уживати. Чим их буде два, ниједно неће бити свемоћно. Та ће се два тела узајамно ограничавати. То је иста она метода којом су се Римљани послужили против личног апсолутизма, кад су једног краља заменили двојицом консула.¹³⁾

Кад се каже да је то једини начин да се законодавна власт ограничи, не мисли се да је то једини који је био покушан. Прво, било је покушано да се она ограничи уставом. Закони су се поделили на оне које законодавна власт може да промени, и на оне које не може. Ови су други названи уставнима. У ту другу категорију стављени су сви они закони којима се обезбеђује независност других власти према законодавној, и

¹²⁾ *Esprit des lois*, XI, 6.

¹³⁾ *Stuart Mill, On Representative Government*, XIII.

лична слобода. На тај начин законодавна се власт ограничава законима, — законима чија је промена стављена ван њене надлежности, који су и за њу неприкосновени.

Ми смо на другом месту опширније разложили за што сматрамо да су уставна ограничења недовољна.¹⁴⁾ Овде помињемо само толико да, сем у Сједињеним Државама, нигде није предвиђено једно тело које би имало задатак да оцењује уставност обичних закона, и које би било у праву да одрекне примену онима од њих које би законодавна власт издала преко своје уставне надлежности, или на супрот прецизним уставним прописима. Од туда могућност за законодавну власт да уставне законе укине законима обичним, и да се тако ослободи ограничења која би се за њу у оним првима налазила.

Друго, покушано је било да се законодавна власт ограничи шефом извршне власти. Овај је добио право вета, право да поништи одлуке законодавног тела. Право је вета једно потребно право. Оно заштићава шефа извршне власти од оних одлука законодавног тела које би противу њега биле управљене; којима би се, нарочито, на то ишло да му се надлежност сузи. Докле год одлуке тога тела не би без његовог пристања могле постати законом, не би било опасности да ће оно поред законодавне власти присвојити себи и извршну. Али по том се већ види да је право вета дано шефу извршне власти, не да би законодавно тело ограничило, него да би се сам од њега бранио. Ако би он на основу тога права хтео подвргнути ово тело једном систематском надзору, оно би брзо дошло према њему у онакву зависност у каквој се неће да он према њему стоји. Оно би њиме било потчињено, а не ограничено. Оно би престало бити свемоћним, али би за то он свемоћним постао. Кад год је у Француској, у одсуству Горњег Дома, шеф извршне власти био принуђен да сам непосредно зауставља скупштину, између њега и ње отварало се питање о надмоћности. То је питање после изазивало прави уставни сукоб који се државним ударом свршавао. Изгледа да кад год се две власти једна другој противставе, једна мора да одступи. — Дводомни систем има ту добру страну што противставља једну другој две гране једне

¹⁴⁾ О суверености. III.

исте власти. Он отклања непосредни додир, и с њиме повод за сукоб, између шефа извршне власти и законодавног тела. Једна је скупштина контролисана другом; од тога престиж законодавног тела као целине не пати ништа; оно се не види принуђено да попусти једном притиску са стране. — Терет отпора који се мора чинити скупштини треба, дакле, пренети са шефа извршне власти на Горњи Дом. То правило важи нарочито за монархије. Сваки сукоб са скупштином увукао би владоца за један корак даље у партијску борбу, а кад би и он био у њу ушлетен, не би било више никог да је са висине посматра, и да у даном тренутку као непристрасни судија између завађених страна посредује. Владоочев ауторитет, за тим, баца се у игру тек по крајњој потреби, кад слабија средства више не помажу, али да би то каквог дејства имало, потребно је да се тај ауторитет предходно не истроши сасвим у свакидашњој борби са скупштином. — Према томе не може се рећи да право вета чини излишном установу Горњег Дома. Обрнуто је тачније: установа Горњег Дома учинила је излишном употребу права вета. То право ујамчено је истина свима уставима; али се само још изузетно употребљује, — у Енглеској никако више од прошлог века.

2. — Поделом законодавна власт неће само бити ограничена. Њена ће радња још бити успорена. То је баш што треба да буде. Оклевање је мана код извршних органа; код законодавних у мало те није врлина. Извршни органи примењују државну моћ на конкретне случаје; они имају да задовоље потребе једног момента. Они делају, и за то се од њих изискују особине људи од акције; присебност, одлучност, брзина извођења. Законодавни органи, на против, позвани су да регулишу сталне односе у друштву, да пропишу правила која ће трајати. Они не делају, него већају. Њихов је посао једна студија, а ова да би била добра, не сме бити нагла.¹⁵⁾ Због ове основне разлике између законодавне и извршне радње, прва је руковођена навек једним шемом, а за другу се употребљава једно тело. Један човек има то преимућство над једним скупом што се брже решава; један скуп опет више јемства даје да ће једну ствар свестрано испитати.

¹⁵⁾ Bluntschli, das allgemeine Staatsrecht, II, 4.

У свима земљама законодавно тело подвргнуто је у своме раду једној процедури која је сва срачуњена на то да му не да брзати. Оно се натерује да размишља, и ако не би хтело. Сваки се предлог предходно упућује једном одбору. После тога он се претреса два пута, у начелу, и у појединостима. Између два претреса може се оставити известан рок. Забрањено је неки пут усвајати друкчије предлоге него члан по члан. Неке су од ових формалности самим уставом ујамчене. Сумарна процедура избегава се код законодавне власти као и код судске, и то из истих разлога: није главно да те власти раде брзо, него да раде сигурно. Што се, нарочито, од законодавне власти тражи то није да донесе много закона, него да они које донесе буду добри, па макар их и мање било.¹⁶⁾

Дводомни је систем јемство исте природе као и упућивање предлога одбору, два претреса... Управо то су опет два претреса, само два претреса у две разне скупштине. Предпоставља се да једна скупштина, ма колико се пута повраћала на исту ствар, није у стању да увиди погрешке које је сама учинила. Траже се туђе очи да их открију.

Али надзор који врши Горњи Дом нигде није потребнији него у сувременој демократији. Скупштина је по својој дефиницији једна организована дискусија; ако би решавала без претреса, она не би одговарала своме задатку. Међутим, код данашњих скупштина, претрес је све површнији, све краћи, и све неискренији. Прво, с општим гласањем, број се бирача попео, а заједно с њим попео и број посланика. Добиле су се скупштине многобројне. Међутим, где се ствар добро претреса то је у много ужим групама, у мањим одборима, чији се чланови могу скупили сви око једног стола. Права је пројекција говорити о измени мисли која би се вршила у једној скупштини од више стотина чланова. Говорник се ту тешко чује; утисак могу да произведу само они разлози који су врло великом броју људи доступни; а то су, већином, општа места, текући софизми, често ни то, него просте фразе. Што је најгоре, тако велике скупштине имају све карактерне знаке гомиле. Оне нису

¹⁶⁾ Esmein, op. cit. I, 3.

руковођене разлозима, него страстима, које не допуштају много размишљања, а сасвим искључују мирно и стрпљиво испитивање. Количина закона које оне реше често је невероватна (по једној статистици за 1885/6 у свакој државици Северо-Америчког Савеза вотира се годишње преко 370 нових закона); та грозничава активност не може се никако сматрати као плодна радња; што се више закона доноси, предходна се студија све већма упрошћава, док се, најзад, закони не почну правити с једном наглошћу која би и код аката извршне власти, простих указа, изгледала вратоломна. Уз то долази и партијски систем који смета дискусији у толико у колико јој не да остати незаинтересованом. Код законских предлога не гледа се више само на њихову унутрашњу вредност; поред тога, и пре тога, пита се од каквих ће последица њихово усвојење или одбачење бити по владу. Колико се корисних предлога одбацило њој уз инат, колико штетних усвојило њој за љубав! То што одлучи једна скупштина у којој је важније с ким ће се гласати, него како ће се гласати, не сме се оставити непрегледано од другог једног тела, које би било у стању ценити ствари с једног гледишта, бар у мањој мери партијској.¹⁷⁾

То су главни разлози којима се брани дводомни систем. Они се изводе из саме природе законодавне власти. Ако би се они примили, потреба Горњег Дома била би доказана за све земље где год има скупштине. Одбрана дводомног система, онако како ју је извела француска либерална школа, чисто је теоријска, и карактера сасвим општег. На основу ње било би сасвим слободно закључити да тај систем није једна ствар локалног или историјског значаја, која овде може ваљати, а тамо не ваљати, да је то нешто више, — једна аксиома данашње политичке науке, као што је рекао Токвил.¹⁸⁾

Дводомни систем, као сваки други, био је критикован. Ако га је либерална школа заступала, радикална га је нападала. Ово су разлози које је она противу њега навела.

1. — Као год што је либерална школа хтела да објасни дводомни систем Монтескијевог теоријом о огра-

¹⁷⁾ H. W. E. Lecky, *Democracy and Liberty*, I, стр. 370.

¹⁸⁾ *Democratie en Amerique*, V.

ничавању власти, тако је исто радикална школа покушала да тај систем доведе у противуречност с другом једном теоријом, оном Русовљевој о народној суверености. Радикална је школа пошла од ове поставке. О сваком предмету о коме законодавно тело има да решава, постоји једна народна, једна општа воља; задатак је законодавног тела по томе прост: оно има ту вољу да издаје, и да изрази. Њу, наравно, оно у појединим случајима може непотпуно схватити, може је шта више и сасвим нетачно представити, али најгоре за цело што с њоме може учинити, то је да њу која је једна на два супротна начина протумачи. Та трећа, и најнесрећнија могућност постаје правило, чим се две скупштине установе. Што се двема скупштинама врло често дешава, то је да се не сложе, да свака друго мишљење заступа. У таквом случају апсурдно би било предпоставити да су обе погодиле шта је општа воља. Једна се морала преварити. Која? То је баш што се не зна. И пошто се не зна, то она која се преварила има исто онолико права да говори у име народа, као и она која се није преварила. Једна у његово име каже, да, а друга, не. Организовати на такав начин законодавну власт, то не значи створити општој вољи могућности да дође до свога израза; то значи изазвати једну забуну у којој се она више неће моћи распознавати.¹⁹⁾ Што је код овог резонувања погрешно, то је полазна тачка. Општа воља коју оно предпоставља не постоји. Шта у опште општа воља може значити? Може значити, прво, да је народ један, да има једну личност независну од појединаца који га састављају, и да, као свака личност, има и своју вољу која је такође једна. Нетачност оваког схватања излишно је доказивати: оно што је име узето је за стварност, једна је апстракција персонификована. Општа воља може значити, друго, да чланови једног народа у већини случајева мисле једнако. Ни то не стоји. Чланови једног народа према члановима другог народа осећају једнако, то је истина, али у својим унутрашњим питањима, између себе, мисле различно. Један народ само према другом представља једну заједницу; посматран изнутра, то је скуп у-

¹⁹⁾ Esmein, op. cit. I, 3. — H. de Ferron, Division du pouvoir législatif, I, § 3.

жих група, верских, социјалних, политичких, чије се тежње, ако не и интереси, супроћавају.²⁰⁾ Озбиљно не може се тврдити да на пр. у једној западној држави, католици и протестанти, или радници и капиталисте, или људи разних партија, једну општу вољу имају. Чим се начело народне суверености покушало применити, постојање тих супротних група, прикрикљиво догле под неодређеним именом народа, обелоданило се; јавиле су се странке, и добили избори налик на мале битке, при којима се главе само за то пребројавају, да се не би морале разбијати.²¹⁾ — Али, нека би се и примила та полазна тачка да општа воља постоји, оно што се даље изводи опет за то не би постало логичнијим. Ничим није оправдана тврдња да се дводомним системом једној истој вољи два разна тумачења дају. По самој радикалној школи, чиме се општа воља изражава то је законом; овај пак остаје *један* и онда кад две скупштине о њему већају. Бива, истина, да две скупштине о истом предмету донесу две супротне одлуке; пита мари то, кад ниједна од тих одлука не важи? Општа би воља само у том случају биле двојако протумачена, кад би важиле обадве. Наводи којима се дводомни систем представља као противан јединству опште воље, с истим успехом, могли би се окренути и противу једнодомног система. Ако је ретко да се два дома сложе, још је ређе да једна скупштина што год једногласно реши. При сваком гласању образује се обично једна већина, и једна мањина; опет се, дакле, имају две групе од којих свака с једнаким правом може тврдити да је овлашћена да у име народа говори. Зар по аргументисању радикалне школе не би изашло, да се и у тој прилици у име истог народа каже једновременно и *да*, и *не*? Јединство опште воље остало би поштовано само тако, кад би се цигло једном човеку поверило да општу вољу представља. Ако би и он дошао у искушење да ту вољу на разне начине тумачи, имала би се опет та добит што би његова супротна тумачења падала једно за другим, не у истом тренутку.

2. — Дводомни је систем једна сметња да се потребне реформе изврше законским путем. Доњи Дом изгласа једну

²⁰⁾ Holtzendorff, Principien der Politik, X.

²¹⁾ Fitzjames Stephen, Liberty, Equality, Fraternity, стр. 27.

таку реформу, Горњи је не прима; он јој ставља на супрот своје вето. Она пропада, она не може да постане закон, и ако читава једна скупштина народних представника сведочи о њеној потреби. Овај се разлог наводи против Горњег Дома, али би се исто тако могао навести и у његову корист. Мора се један пут оставити на страну то мишљење да је корисна свака реформа, или бар свака она која се теоријски да образложити. Корисна је она реформа којој је дошло време, која би, остварена, имала услова да траје, која се не би јавила само за то да изазове једну реакцију много гору него оно стање које се хтело реформом поправити. Да ли је једна реформа сазрела, види се по јачини покрета који се у њену корист може произвести, а јачина једног покрета мери се сметњама које он испред себе уклања. Кад Горњег Дома не би било да смета покретима у корист реформе, не би се могли разликовати прави покрети од оних који су вештачким средствима произведени. Горњи је Дом један нужни пробни камен. Кад он буде одбацио једну реформу која је прошла кроз Доњи Дом, питање ће се о њој изнети пред бираче. Њени ће адвокати покушати да њоме заинтересују јавно мишљење, да изазову у народу једну струју испред које ће се Горњи Дом видети принуђен да устукне. У том могу успети, а могу не успети. Ако не успеју, корист је од Горњег Дома очевидна: он је спречио једну реформу којом се свет неодушевљава, и за коју следствено није ни спреман. Успеју ли. Горњи ће Дом имати да бира између двога, или да попусти, или да својим отпором изазове револуцију. У већини случајева, он ће попустити, јер ако је један човек у стању да, на супрот својим властитим интересима, просто из ђуди, у своме отпору истраје, једно тело до тако витешког тврдоглавства никад се не уздиже. Да ли се шта у овоме случају штетовало што се Горњи Дом у први мах противио једној реформи? Та је реформа била одгођена, док се свет није за њу загрејао. Противљење Горњег Дома имало је само то дејство да будући закон начини популарним.²²⁾ Дејство једно сасвим корисно, није доста да закони буду добри, треба још да они који их врше у њихову доброту верују, — тек онда ће их вршити како треба.

²²⁾ Laveleye, Gouvernement dans la Democratie, VIII, 3.

3. — Кад се две скупштине с једнаким ауторитетом ставе једна противу друге, сукоб је између њих неизбежан. Ниједна неће хтети да попусти, јер није дужна, јер не мора да попусти. Ако се њих две не буду могле погодити, законског начина нема да се њиховој несугласици крај учини. Двodomни систем, то је сукоб организован, и у исто време без решења остављен. — Снага овог разлога лежи у тој речи „организовани сукоб.“ Њу ваља анализовати. Али, предходно, има да се примети да сукоб неће бити тако чест, као што се можда предпоставља. Баш због тога што једна скупштина није без друге у стању ништа пуноважно закључити, обе ће бити принуђене да се погађају. Баш због тога што ниједна није довољно јака да оној другој своју вољу просто натура, обе ће бити попустљивије. Ако код њих и не би био довољно развијен дух компромиса, он ће се пробудити под притиском околности сред којих се налазе.²³⁾

Што се тиче организације сукоба, важно је учинити ово *distinguo*. Организовати сукоб није то исто што и створити га.²⁴⁾ Организовати сукоб то значи спречити да се један сукоб, који постоји, расправи апелом на просту силу. Организовати сукоб, то значи подвести га под правила, и тиме га посредно ублажити. И на пр. судови, у грађанским парницама, не служе ничем другом него организовању приватних сукоба. У томе смислу треба узети и ту организацију сукоба која се пребацује двodomном систему. Кад се две скупштине не буду могле сложити, то ће навек бити поводом једног питања где су, и ван скупштине, мишљења подељена. Одбацујући један предлог Доњег Дома, Горњи ће самоизразити оно незадовољство које се и без његове помоћи противу тога предлога образовало у једном већем или мањем делу друштва. Предпоставимо да Горњег Дома случајно нема: извесно је да то незадовољство не би престало већ услед тога што би изгубило могућност да се изрази. Оно би остало и даље, притајано, сконцентрисаније, горче, све док се не би накупило у толикој мери да себи насилне одушке пробије. Кад двodomни систем

²³⁾ Stuart Mill, op. cit. XIII.

²⁴⁾ Ferron, op. cit. I, § 4.

не би давао могућности да се супротне тежње сукобе у оквиру законодавне власти, оне би се сукобиле на улици. У једном случају, њихова би игра била контролисана законима, — чиме би, у другом, била контролисана, не види се. Дводомни се систем описује тако као да би он сам давао повода за сукобе, док међу тим он је сав срачуњен на то да сукобе умери. Тако објашњена, организација сукоба, која му се у највећи грех уписује, постаје његова велика заслуга.

Остаје истина други део аргумента, да је сукоб остављен без решења. Ну ово питање о решењу сукоба тако је тесно везано с другим једним, с оним о односима између два дома у опште, да је најбоље испитаги га с тим питањем заједно.

(Наставиће се)

Слободан Јовановић.

ДЕЛО ЗЛОСТАВЕ УСЛЕД КОЈЕ ЈЕ НАСТУПИЛА СМРТ

УЧИЊЕНО У НАСТУПНОМ ЛУДИЛУ

(§. 160. т. 2. и §. 53. казн. зак.)

од

Др. Вој. М. Суботића (МЛАЂЕГ)

Секундарн. лекара у Болници за Душевне Болести.

(Наставак).

Лекарски преглед над Глишом.

Иследна власт, на дан 31. 5. 97. наредила је своме ереском лекару да прегледа Глишу: „пошто се из целог досадашњег ислеђења порађа сумња о свести, — душевном стању, — обвињеног Глише“, и да констатује на основу §. 67. кр. суд. пост., у каквом је душ. стању Глиша био при извршењу дела.

Лекарско Уверење.

„Прегледао сам данас, по наредби Начел. ср. Студ. М 4475. од 31. Маја 97. Глишу Јемуовића, и нашао сам:

1). На левој руци, између кажипрета и палца, ближе палцу једну сечену рану, дубине $\frac{1}{2}$ снтм., дужине за дебљину меса међу прстима. Ова рана нанета је оштрицом неког оштрог сечива.

2). *Што се тиче душевног стања*, што се од мене у главном тражи, то не могу за тако кратко време набљудавања позитивно рећи, да Глиша представља собом какве ненормалности душевног строја. За то је потребно дуже време набљудавања, и мњења сам да се именовани Глиша пошаље на посматрање лекарско у окружну болницу. — За вероватноћу ненормалности душевног строја Глишиног може говорити то, *што су му душевне болести у наследству*, јер при испитивању дознао сам да му неколико његових крвних рођака страдају и страдали су душевним расстројствима.

31. Маја 1897. Рашка.

Лекар среза студентичког

Др. Милутина Живковића.

Под кривичну истрагу, у приговор, и оков (§ §. 117., 127., 130. а и б., и 131., као и §. 140. крив. пост.), од стране иследне власти стављен је Глиша на дан 31. 5. 97., за ово „*дело злоставе*“ *услед које је смрти следовала*“ (§. 51. крив. пост.). —

Првост. Суду Чачанском спроведен је Глиша од иследне власти са актом број 4714. од 19. 7. 97. —

Суд је Глишу ставио *под суд, у приговор, и оков* на дан 21. 7. 97., јер је нашао, да је ово дело казнимо по §. 160. кр. зак. и да је све испуњено, што се захтева за давање под суд, са овим додатком: „а пошто се из акта целокупног ислеђења види, да тужени душевно није у нормалном стању, и да је нападач, и опасан, и пошто се лекарским прегледом утврђује вероватност да је тужени душ. оболео, то да се Глиша упути под јаком стражом у ово окр. болницу ради осматрања, да ли је душевно оболео и у ком степену.“

На ово гласио је одговор управника Чачан. окр. болнице г. Др. Кужеља, овако: „Г. Ј., притвореник тог суда, који је спроведен био актом тога суда од 28. Јула о. г. на посматрање, *колико се могло познати здрав је и није душевно болестан.*

М 2531.

28. VI. 97. год. Чачак.

Др. Кужел.

Напомена: Акта по овом делу нису била послата г. Др. Кужељу, ради проучавања. Он их онет није тражио, да му их суд на увиђај пошаље.

После оваког мишљења буде одређен следећи претрес.

лекарски извештај, молим да се одреди нов претрес и ја ћу тада дати своју коначну одбрану.“ (А. Радуловић). —

6). *Решење суда гласило је: „На основу §. 208. кр. суд. пост., сва акта овога дела послати управи болнице за душевно ободеље, а тамо, преко начелства ово окр., спровести и оптуженога Глишу на осматрање и молити управу да констатује душевно стање оптуженога у време учињенога дела, па по томе акта овога дела са својим мишљењем врати суду.“* — (27. 8. 97. Судили: Ж. Кузмановић, П. Регнеровић, Ј. Грубић). —

Посматрање у лудници трајало је од 3. Септ. 1897. до 6. Марта. 1898., када је стална лекарска комисија издала о Глиши ово уверење:

Лекарско Уверење.

Глиша Јемуовић, стар 37 година, родом из Побрђа, у општини Бањевачкој, срезу студеничком, окр. рудничком, ожењен, упућен је у нашу болницу „на посматрање“ односно његовог стања душевног здравља, актом *М* 15.629 од 27. Августа 97. г. од стране Првостепеног Чачанског Суда, који Глиши суди за дело „злоставе“, „услед које је смрти следовала“, односно „покушаја убиства с предумишљајем, којим је нанета и тешка телесна повреда.“

Кад би смо се хтели упустили у детаље у описивању, како је ово дело извршено, значило би, да рекапитулирано судска акта, за нас тако значајна у решавању, од суда постављених нам питања.

Да не би било понављања ми ћемо споменути само оне појаве, које за абнормне сматрамо.

На основу судских и иследних акта излази, да је Глиша повредио, управо убио Илију Бељаковића, свога доброг и искреног пријатеља, без икаквог основаног узрока и оправданог разлога, да је убио човека који је био пошао к њему у намери да га „теши“, да га „умири“, да га „успокоји“ и „разгали“, јер је Глиша у то време — по општем миљењу очевидаца — од пре неколико дана био „вантазирао“.

Јако пада у очи, да је Глиша на Илију знао, баш у тренутку, кад је Илија хтео да се уклони испред Глише бегством својим у страну!

Још више у очи пада то, што је Глиши било мало, што је Илију са земљом саставио, и што га је ударцима са секиром учинио неспособним за одбрану, него што га је, чак и поред тога што му је било „жао“ кад га је видео у „крви лежећег“ непрестано у главу тукао — управо туцао га, као што се шећер

тучком туца, са батином, коју је Илија све дотле имао у својим рукама, док се на својим ногама могао држати.

Глиша је признао па и сада признаје своје дело! Он га није никако одрицао, он је чак викао: „Чујте људи, и мало и велико, ја сам убио Илију Бељака“!

Жена његова одсудно је тврдила, да је Глиша у оно доба године — кад је Илију убио — већ по трећи пут био „вантазирао“, јер је пре тога, већ две раније године, у то исто доба био „вантазиравао“, а овога пута кад се убиство десило, то му је било по трећи пут што га сналази „вантазија.“

Она је исказала и још једну веома значајну појаву: да се Глиша, после пошто га је његова „вантазија“ од последње две године, у то исто доба, која га је држала по 7—8 дана, — пролазила, „није никако ничега сећао“, шта је у тој својој „вантазији“ радио.

Значајно је и то, што је жена његова исказала, да се од Г. бојала да он њу и њено дете не убије у својој „вантазији.“

Код Глише се била створила идеја, да нико не сме и не треба да уђе у његово имање, услед страха, који је њиме владао, да му од свакога прети опасност. Да ту опасност од себе одклони, он је своје имање био заградио. Услед тога, он је неколико дана, пре него што је убио Илију, из свога имања „исцерао“ и „мало за сигуром изударео“ свога рођака Воју, сина Сретена Јемуовића.

Изгледа да има узрочне везе између оне Глишине забране жени његовој, да не сме ван ограде, ван имања његовог, брати цвеће, и забране његове Илији, да му не сме кроз вратнице на огради ући у имање његово. Онако исто, као што би он своју жену за по неку „лудорију“ своју био убио, ако га она не би послушала, како је она то исказала, тако је он исто и Илију за своју „лудорију“, кад га овој за исту није послушао, убио.

Могло би се посумњати, да исказ жене Глишине и свију осталих сведока, који се са њим у свему слажу односно његовог душевног стања здравља, — не одговара истини, јер би се могло посумњати у њихову незаинтересованост, искреност и њихово правдољубље. Та сумња одмах пада, чим се чују речи жене покојног Илије, која се са свима осталима у томе слаже, да Глишу „по некад спонада нека фантазија.“ Кад она тако говори, која има најмање разлога да ништа говори у корист убице њенога мужа, и хранитеља деце њене, и кад се њен исказ у свему слаже са исказима свих осталих сведока, онда је ван сваке сумње да су сви ти искази истинити.

Исказ сведока Неше Јемуовића ни у колико не мења наше мишљење о абнормним појавама у радњама Глишиним. На против, ми из речи Нешиних: „Глишо! ти уби човека, шта то радиш“?!.. и речи Глишиних: „и ако ћу га“!... изводимо закључак да је Глиша тада био у једном веома емотивном, и ако ничим стварним неоправданом, ужасно раздраженом душевном стању, у коме није било никаквих умесних мотива, никаквих разлога, да тако ужасно дело не уради, него где је болесна машта његова сву његову моћ расуђивања свела на једну злокобну мисао и на 4 речи, које ту мисао изражују: „и ако ћу га“!...

Што сведок Неша није „приметио“ да је Г. тада био у „несвесном стању“, то за нас ништа не мења ствар, јер ми под „несвесним стањима“ разумемо много шта што сведок Неша можда за „несвесно“ не сматра, будући он под „несвесношћу“ вероватно сматра само тешка, апсолутно „бесвесна“ душевна стања, где је извесно лице лишено свију видних душевних радња, као н. пр. у тешким епилептичким нападима, која се одликују апсолутном бесвесношћу.

Што се Глиша „разјарио“, „уздивљао“ и „узирао“, кад се у оној тучи са Илијом, по левој руци својом секиром посекао, један је од доказа, у како се лабилном, емотивном стању тада налазио. У место да се тргне, да себи помоћи тражи, да се уплаши и од своје и од туђе крви, он „кидише жешће“, и „удара Илију како је стигао“!... Он је услед тога чак у таку „јарост“ дошао, да од „силне раздражености и љутине не зна шта је било у томе њиховом гушању.“

Од не малог значаја јесу речи сведока Милосава Бељак-овића, и ако шурака Глишиног, да је Глишу био узео „ук, бес“, да „аче, виче“, и да је стого онога дана, пре но што је Илија погинуо, ишао у оп. суд, да то власти јави, и моли да се Г. склони, да не учини какво зло.

Искazi Глишини, и на саслушањима и код нас у болници: „мени се чини да сам и телесно и душевно потпуно здрав“ иду само у прилог тога, да он није свестан свога правога стања.

То је његово сумарно мишљење о његовој свести.

Али, да тако у истини не стоји, како он о себи мисли, него да је са свим супротно, види се из речи његових које је исказао кад је почео да прича о себи и својим субјективним осећајима из прошлости и садашњости: да је имао и да има *сираг* да ће га ко убити, уналити, покрасти, и. т. д.

Та појава, да неко вели за себе да није луд, него паметан а да истога часа почне причати са: „али...“, то и то онајам на

себи, које ми причињавају мени непозната лица којима ја ништа зло учинио нисам, итд. итд.“ тиме себе пред објективним посматрачем изда за душевно абнормног, — јесте појава, која се свакога дана виђа на болесницима с ума сисавшим који не стоје ни под каквом истрагом, и немају никоме за љубав или инат, ни себи у корист, своје исказе да лажно, злонамерно, са рачуном удешавају.

Од не малог значаја јесте извешће у лек. сведоџби од 31. 5. 97. г. Др М. Живковића, да су код Глише душевне болести у наслетству, „јер му неколико његових крвних рођака страдају и страдали су душевним растројствима.“

Колико мишљење овога г. колеге олакшава наш рад, толико га отежава мњење г. колеге Кужеља од 28. 6. 97. № 2531. које гласи: „Колико се могло познати, Глиша је здрав, и није душевно болестан.“ — Ово друго мњење могло је постојати једино из разлога тога, што г. колеги Кужељу суд није био испослао на проучавање са окривљеником, и сва акта по делу Глишином, те га је лишио тако драгоцених анамнестичких података о Глишиним душевним способностима у опште, а на по се у времену извршења злочиног, инкриминисаног дела. У осталом у оно време, кад је г. Др Кужељ Глишу посматрао, могуће је, да се Глиша налазио у свесном — луцидном — међувремену између једнога и другог настуна психозе, али тиме није утврђено Глишино душ. стање у времену извршења злочиног дела.

Као абнормне душевне појаве код Глише у времену извршења злочиног дела, ми сматрамо све ово, што ћемо навести:

- 1). Што се „свачега бојао.“
- 2). Што му је „свака појава изазивала и стварала страх“.
- 3). Што је у „многим“ налазио непријатеље!
- 4). Што се онолико упулашио од оне „суду непредате пушке.“
- 5). Што је из „страха“ собом „једнако сигуру носио“, ма да с њоме није имао ништа да ради.
- 6). Што се ограђује, да му „нико у имање не улази.“
- 7). Што се „узвирео“, и „узмицао“, кад је видео, да Илија улази у његово имање кроз вратнице.
- 8). Што „пева — пошто је убио Илију, — да тереш олакша“, у место да плаче.
- 9). Што „пева да пркоси свешу“, у место да се каје, очајава и куми и моли за опроштај!
- 10). Што пева, кад вели да се „покајао“ и зажалио „кад је видео крвавог Илију“! Паметан кад се каје плаче, или бар не-весео је.

11). Што му је „криво“ што кокошке „праве нечистоћу“, и што их „с тога“ „коље и баца исима, да их поједу!“ —

12). Што као домаћин чељадима својима даје „излишан“ посао, који он као *извину* за своје поступке сматра.

13). Што је својој жени заповедао да бере оне травуљине и њима кити кров у кући.

14). Што је „урликао.“

15). Што је своју жену терао да се у најлепше одело „облачи и исто свлачи“ кад томе није време било.

16). Што је терао брата и слугу, да се егзерцирају, под његовом командом, управо неколико минута пре, но што је убио Илију.

17). Што је разбијао посуђе без икаквог разлога, и што је ствари бацао из куће, које су му биле од преке потребе свакога дана.

18). Што је час ово час оно, без везе и смисла, и оправданог разлога, почињао да ради, напуштао и опет почињао, да то опет идућег тренутка напусти.

19). Што се бојао „бесних паса“, којих није онда било у селу.

20). Што је мислио: „има нешто... примећујем... прете ми... хоће да ме убију“, што је све нешто „презао“, и што се „бојао“ од ничега!

21). Што је час био „весео“, час „снуждён“ и „забринут“, све без разлога и основа.

22). Што се онако без разлога у апсу уплашио, што га је обузео страх*) те ону непријатну сцену створио подупирући врата на апсани, и не дајући да ико унутра уђе, излажући тиме себе лично оправданој сумњи, да је имао неке задње, законом недопуштене намере.

23). Што је из „сиреха“ држао славу о заветини код своје куће, а не на сабору у порти као сви други сељани.

(Свршиће се)

*) Што му се „нешто страшно причинило.“

НЕПОТПУНОСТ У ЗАКОНУ О ТАКСАМА

Закон о таксама није предвидео ова два случаја:

а., Кад поверилац или његов пријемник или сам дужник траже, да се смањи какав интабулисани дуг и да се то смањивање примети по интабулационим књигама; и

б., Кад уступитељ интабулисаног примања или његов пријемник или сам дужник траже, да се пренос овог примања примети по интабулационим књигама.

Услед овога неједнака је и пракса код судова.

Неки судови наплаћују таксу у 2 дин. по тач. 171. зак. о таксама, неки примењују на случај под а. тач. 176. зак. о таксама, а на случај под б. тач. 175. или 171. зак. о таксама.

Мислим да је једино правилна примена на случај под а. тач. 176., а на случај под б. тач. 178. зак. о таксама, јер су горњи случајеви слични тим предвиђеним.

Ово сматрах за дужност да изнесем ради примене, док се у горњем не допуни закон о таксама.

13. Јануара 1899. Куприја.

М. Л. Милосављевић
судија

ИЗ СУДНИЦЕ

VII.

Не постоји дело горосече, казнимо по чл. 118. зак. о шумама, већ постоји дело поништај ствари, казнимо по §. 293. казн. зак.

(Одлука опште седнице Касац. Суда).

Државни тужилац лесков. првостепеног суда, оптужио је тужбом својом под № 15833 Стојана Цветковића и Станоја Петровића, из Ораха, за то, што су 31. Јануара 1896. год. извршили горосечу у шуми општине „Гарске“, званој „Рудим-Рид“, где су посекали до 5000 дрвета букових, а у вредности до 2500 динара; те тим својим поступком створили себи кривницу из члана 118 зак. о шумама.

Првост. лесковачки суд пресудом својом под № 19005 пресудио је, да се оптужени за ово дело горосече ослободе

сваке казне као невини, а општина горска и држава српска, упућени су на особену парницу, за накнаду штете, против онога, кога за окривљеног сматрају.

По жалби државног тужиоца под *М* 19.032 Касациони Суд дао је примедбе под Бр. 10.913, на поменути пресуду суда, и то следеће :

„Погрешно је суд узео, да овде стоји дело из чл. 118. зак. о шумама, јер су оптужени одсекли преко 5000 комада дрвета, дебљине од 20. с. м. и шуму општинску опустошили а тиме учинили дело казнимо по §. 293. казн. зак. Па како вредност осечених дрвета износи 3000 динара, то је по чл. 12 зак. о пороти за суђење овога предмета надлежан поротни суд.“

Лесковачки првостепени суд дао је следеће против разлоге на поменути примедбе Касац. Суда :

„Кад је увиђајем полицијске власти на лицу места утврђено, да су оптужени одсекли у државној шуми до 5000 комада букових дрвета, онда дела ове врсте, према чл. 94. зак. о шумама, казне се по чл. 118. истог закона, а не по §. 293. казн. закона. Закон о шумама, као доцнији од казненог закона, у исто је време и специјалан закон за све недозвољене радње ове врсте, и у њему су прописане казне које се имају применити на учиниоце ових дела, а не у казненом законнику.“

Касациони Суд у општој својој седници од 14. Јуна 1897. год. Бр. 4545 није уважио противразлоге првост. лесковачког суда, већ је оснажио примедбе свога одељења.

Првостепени лесков. суд, усвојив ове примедбе опште седнице Касац. Суда, поротном пресудом својом под *М* 4026, ослободио је оптужене сваке казне, као некриве, коју је пресуду и Касациони Суд решењем својим под *М* 4035 оснажио.

Саопштио

М. Ст. Драгутиновић,
писар суда.

VIII.

Кауција при јавним лицијацијама може се положити у сребру баш и онда, кад је у условима лицијације означено, да се мора у злату положити.

(Одлука опште седнице Касац. Суда).

Тужилачка страна тражи, да се продаја њеног имања као неуредна поништи, наводећи као разлог за поништај продаје и то, што је извршилац продаје одбио од лицијације једног лицијанта, који је — ма да је у условима продаје било означено

да се кауција има положити у злату кауцију полагао у сребру.

По овоме тражењу је првост. суд вароши Београда решењем својим од 20. новембра 1898. Бр. 23.104, ослажио продају, а тужбу одбацио.

Услед жалбе тужилачке стране Касац. Суд примедбама свога П. одељења од 29. децембра исте год. Бр. 10.515, поништио је горње решење судско, јер

„Кад у §. 479. грађ. пост. не стоји, да се при лицитацијама кауција моралагати у злату већ у динарима, онда је суд погрешно, што је ограничио број лицитаната одбијајући од лицитације г. Н., који је кауцију према горњем пропису законском полагао у динарима, у толико више, што и процена продатог имања гласи у динарима.“

Према овим примедбама првостепени је суд донео решење, којим је горњу продају, као неуредну, поништио.

Саопштио

Мих. М. Радивојевић
писар судски.

СТРАНО ПРАВОСУЂЕ

Нема места предлогу највишем месту, да се ванбрачна деца православног свештеника удовца позаконе милошћу владасчовом.

(К тужачењу §. 162. општ. грађ. зак. аустр.)

(Мишљење Брл. Хрв. Стола Седморице од 18. Фебруара 1897. Бр. 194).

Поводом молбе Кр. Земаљске Владе, одељ. за правосуђе одговорио је Кр. Сто Седморице под 18. Фебруара 1897. бр. 194 ово :

„Позивом на цењени донис од 20. Јануара 1897. бр. 415. којим је сл. Кр. Земаљска Влада, одељ. за правосуђе, овамо доставила на мишење молбу православи. пароха М. М. из Ч. за позаконење његове ванбрачне малолетне деце: Даринке, Љубомира, Јована и Љубице Ј., милошћу владара, част је овому Кр. Столу Седморице то своје мишење изјавити, као што следи :

По разложеном стању ствари од стране нижих судова и по стању списа, обављеним извиђајима у смислу §. 264. царскога патента од 9. августа 1854. о ванпар. пост., не би по грађанским законима било препреке за остварење позаконења наведене ванбрачне малолетне деце по §. 162. оп. грађ. зак.

Што се у том §-у установљује, да родитељи, дакле незаконити отац и мати, могу молити за такво позакоњење, и што је незаконита мати споменуте деце, Д., већ преминула, те се није могла прикључити молби незаконитог оца. — не може се узети као препрека за уважење молбе, кад таквим позакоњењем деца не добивају других права према матери, него им већ по закону припадају, и кад штитник деце молбу заступа, то нема разлога посумњати, да би она на то пристала и да су деца збиља рођена од молиоца.

У овом случају показује се ипак посебна околност та, да је незаконити отац и молилац православни свештеник, која околност захтева, да се промотри следеће:

Позакоњење милошћу владара је световна институција грађанско-правне природе и деловања. Оно представља чин чисте милости владарева, која као милост има граница само у том, да се права других њом не повреди.

У престојећем случају настао би из позакоњења деце ипак сукоб између грађанског права и привених закона.

Јер отац исте деце, у питању стојеће, родио је исту као православни свештеник и удовац. Он као такав никако није могао склопити нов законити брак т. ј. никако није могао родити законите деце; на против рођење деце приказује се за њега већ само по себи као чин кажњив по законима привеним.

Кад би следовало позакоњење деце по праву грађанском, биле би односне установе закона црквенога изигране. — Оно што црквени закон сматра као незаконито, шта више кажњиво, прогласило би се по праву грађанском као законито.

Нема сумње, да би у том лежала повреда сфере црквеноправне.

Такву пак повреду врховни овај суд никако предложити не може.

С тих разлога усваја Кр. Сто Седморице предлог Кр. Банског Стола и изјављује, да се молба М. М. не би имала предложити на превишњем месту.

Додаје се, да је преднаведени закључак Кр. Стола Седморице о разлагању, садржаног у прве четири алинеје овога дописа, створен једногласно, у осталом пак *per vota eminenter majora*, док је мањина горе споменутом разлагању, садржаном у прве четир алинеје овога дописа, додала следеће:

„Обзиром на црквено-правно деловање оваквог позакоњења на личност молитеља као православног пароха, нема у погледу имовинском дотичног права наследства у смислу чл. VII. тач. 3. уводног патента к општем грађанском законик у никаквих посебних приватно-правних одношаја, различних од опште-грађанских,

па се у том погледу по извиђеном стању ствари, евентуалним уважањем молбе не би дирало у ничија права, ни црквена ни грађанска.

Но молилац је као православни свештеник, који по позитивним у том погледу строгим црквеним законима мора бити моногам и одржавати чистоту живота, — тим што је као удовац са удовом женском рађао децу, преступио црквени закон и постао по истом кажњив.

Али ни ова црквено-правна кажњивост не може бити препреком за вршење милости владарева, која произвађа приватно-правне последице, као што у опште ни по грађанским законима беспрекорност живота није законити услов за достојност милости.

Само с обзиром на положај православне цркве у Краљевини Хрватској и Славонији, како се нормира у закону од 14. маја 1887. (Зборник бр. 33.), мора се уставним саветницима Њ. Величанства, који је по смислу тога закона *supremus tutor ecclesiae*, поверити, да уваже с једне стране велику благотворност замољене милости, од које по својем појму нису искључени неправедни, а с друге стране обзир на црквени ред, над којим Њ. Величанству надзор припада, па да према томе о сходности поделења и достојности молитеља ове милости, закључак створе. Позитивних законских препрека нема. —

На то је земаљско-владни одељ. за правосуђе управио одељку за Богоштовље и наставу под 29. Марта 1897. бр. 3694. овај допис:

„Како ће славни тај владин одељ. за Богоштовље и наставу разабрати из приложенога под ч. дописа Кр. Стола Седморице од 18. фебруара 1897. год. Бр. 194. по предмету молбе православног пароха у Ч. М. М-а, за позакоњење малолетне деце Д., Л., Ј. и Љ. Ј. милошћу владаревом, заступана су код споменутога врховнога суда два противна миљења о томе, постоји ли, оди. у колико постоји с обзиром на свештенички ред оца молиоца према догматици православне вере, правна препрека замољеној милости.

Овоме краљ. земаљско-владноме одељу за правосуђе част је тим поводом умолити славни тај земаљско-владни одељ за Богоштовље и наставу, да би изволио о томе саслушати како дотичну врховну црквену област, тако и казати своје властито миљење.“

Кр. земаљско-владни одељ за Богоштовље и наставу управио је у истом наведеном правцу молбу под 5. априла 1897. бр. 5099. на архидијецзанску консисторију у К. која је ствар усту-

пила епархијској конзисторији у П. Ова потоња изјавила је под 27. маја 1897. бр. Е. К. 114. следеће:

„Позакоњење незаконите деце Д., Ј., Л. и Љ. Ј., коју парох у Ч. јереј М. М. признаје за своју, не може ова духовна власт никако не само предложити, него ни допустити с обзиром на учење своје цркве о једнобрачности свештеничкој. Позакоњење такове незаконите деце удовца свештеника значило би то исто, што и признати као законити и други сукцесивни брак удовцу свештенику, а тим би се поништила каноничка одредба православне цркве у том погледу.

„С тога ова епархијска конзисторија најучтивije умољава високу владу, да не изволи предложити ову ствар превишњему месту ради превишње милости, него да је изволи вратити молиоцу као неуважену баш у његовом властитом интересу, јер би морао повући и осетити тешке последице дотичнога позакоњења. У осталом ова духовна власт предузима тим поводом нужне дисциплинарске мере против споменутога јереја.“

Кр. земаљско-владни одељ за Богоштовље и наставу саопштио је ову изјаву епархијске конзисторије у П. дописом од 12. Јуна 1897. бр. 8362. Кр. земаљско-владноме одељу за правосудје с примедбом, да нема ништа додати тој конзисторијској изјави. —

(„Мјесечник“ Бр. 2. 1899.)

НАКНАДА ЛЕКАРИМА ПРИ ВЕШТАЧЕЊУ У БРАЧНИМ СПОРОВИМА

(Распис Министра Просвете и Црквених послова свима Духовним Судовима)

При извиђању брачних спорова дешава се често пута, да се једна парнична страна на захтев друге, мора подвргавати комисијском прегледу од три лекара и да страна, која лекарски преглед тражи, подноси уверење о своме сиротном стању као доказ о томе, да нема могућности да плати прописну таксу за вештачење и хонорар лекарима за вршење прегледа.

У таквим случајевима Духовни су Судови овакве парничаре упућивали окружним начелствима, с тим да ова образују лекарску комисију и над упућеним лицем лекарски преглед изврше.

Лекари су, међутим, у више прилика одбијали да ове прегледе без награде врше, а тиме су и судове доводили у немогућност да правилно спорни предмет извиде и законску пресуду изреку.

Услед овога нашао сам се побуђен умолити г. министра унутрашњих дела, да он као надлежан изволи решити ову ствар начелно и расписом известити подручне му органе о томе, како би се у будуће избегао сваки могући неспоразум у овом погледу.

Г. Министар унутрашњих дела известно ме је писмом од 7. фебруара ове године СБр. 1218, да је ово питање начелно решио на овај начин:

Лекари као вештаци, дужни су одазивати се позивима судова према §. §. 55. и 60. кривич. суд. поступка само по кривичним предметима.

Спорови око развода бракова не долазе у ред кривичних предмета. Према томе, лекари као вештаци, дужни су одазивати се позивима Духовних Судова ради прегледа супружника само овда, кад суд испуни прописе §. 258. грађ. судск. поступка, то јест, кад суд спреми награду вештацима на име дангубе, путног и подвозног трошка.

Ако обе парничне стране поднесу суду уверење о сиротном стању према чл. 2. тач. 8. закона о таксама, *тада су месни државни и општински лекари дужни преглед извршити бесплатно.* Такове парничне стране, које нису у стању положити одговарајућу награду за вештаке са стране, *немају право позивати се на вештачење лекара, који не живе стално у месту где заседава Духовни Суд.*

У случају кад она парнична страна, која парницу покреће, поднесе суду уверење о сиротном стању, а противна страна то не може учинити, лекари су дужни одазивати се позиву суда, и, после извршеног прегледа тражити, да им се према §. 258. грађ. суд. поступка одговарајућа награда досуди и од криве стране наплати.

О овом решењу известио је г. министар унутрашњих дела све подручне му власти и наредно, да га свима лекарима саопште.

Извештавајући о овоме судове препоручујем им, да се у будуће по овом распису управљају.

ЦБр. 176.

12. фебруара 1899.

Београд.

Министар
Просвете и Црквених Послова,
Андре Ђорђевић с. р.

Ч И Т У Љ А

Самуило пл. Маширевић, члан угарс. магнатског дома и умировљени краљ. уг. куријални судија, преминуо је 10. ов. мес. у Будимпешти, у својој 74. години.

Родио се у Сомбору 1825. из отмене породице, из које је био, и стриц му, патријарх српски Самуило Маширевић. Свршив правне науке, почео је своју чиновничку каријеру као бележнички заменик у Темишвару, затим окружни судија и велики бележник града Темишвара. Служио је близу четрдесет година у судској струци и био је члан и председник одељења највишег суда. Кад је на свој захтев стављен у пензију 1896., именован је доживотним чланом Горњег Дома, у коме је био члан верифакционог одбора, имуниетског одбора и члан вишег дисциплинарног суда.

Био је ималац великих аустр. одличја.

Он је био човек ретке интелигенције, а одликовао се ванредном правичношћу.

Био је добар Србин и заузимао се искрено за српске ствари.

Мир пепелу његовом!

В Е С Н И К

Универзитет Краља Александра I. Мисао која је поникла већ пре неколико година и која је у прошлој Народној Скупштини истакнута као предлог, да се наша Велика Школа уздигне на степен свеучилишта, које ће се звати именом Владоичевим, приближује се своме остварењу. Као што је познато, скупштина је предлог усвојила и поднела га је Влади на оцену, а Министар Просвете и Црквених Послова образовао је сада комисију, која ће предлог проучити и изградити нацрт за устројство универзитета. У комисији су, као председник, г. Јован Ристић, председник Академије Наука; академици: г. г. Панта Срећковић, Михаило Валтровић, Јован Жујевић, Петар П. Ђорђевић и Гл. Гершић, ректор Вел. Школе; за тим професори Вел. Школе: г. г. Др Војислав Бакић, Драгиша С. Милутиновић, Др Милан Јовановић - Батут, Никола Стаменковић и Др Богдан Гавриловић.

Фрања Лист, чувени професор казниног права на универзитету у Хали, добио је позив од универзитета берлинског, коме

се одазвао, те ће од Октобра ове године одпочети своја предавања у Берлину.

* * *

Проф. Гарсоне, старешина правног факултета у Паризу, гласовити проф. грађанског судског поступка, путујући 4. ов. мес. железницом, пао је преко стеница вагонских за време возње и остао је на месту мртав.

* * *

Е. Лене, проф. Међународног Приватног Права на париском правном факултету, пре кратког времена одликован је орденом почасне легије. Г. Лене, и ако је још доста млад, стекао је лично место у научном свету. Као професор, веома је омиљена личност и његова предавања увек су многобројно посећена.

* * *

Катедра за осигуравајуће право. На свеучилишту у Гетингену установљена је од 1896. катедра за право осигурања. Смер је предавања, да онима, који се одају струци осигурања, пружи потребно научно образовање. Предавања обухватају приватно право, народну економију, управно право и математичке науке. Предавања трају по два семестра, а по положеном испиту и изradi писмене задаће, добија се диплома. Број слушалаца расте сваког семестра и сада је већ достигао стотину.

* * *

Нов правозаступник. Г. Стојана Марковића, државног саветника у пензији, који је испунио услове §.§. 3. и 4. зак. о правозаст., Министар Правде поставио је, по његовој молби, за јавног правозаступника за варош Београд.

* * *

Одбор чешког адвокатског удружења саопштио је свима члановима својим, да се морају колегијално обавезати, да ће у свима својим актима и списима, која предају највишем суду у Бечу, употребљавати само чешки језик. На челу тога покрета стоје адвокати Чеси, који су чланови царевинског већа у Бечу.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ И УПИС У ЧЛАНСТВО УДРУЖЕЊА

Са 1. Јануаром ступилисмо у нову годину и зато молимо све чланове и претплатнике, да одмах обнове претплату.

Оне другове наше, који се још нису уписали за редовне чланове удружења, молимо, да то одмах учине, јер је удружење, поред осталих својих задаћа, позвано, да заступа и интересе адвокатскога реда. Годишњи је улог за њих 24 динара.

Све остале правнике у Србији позивамо и молимо, да се упишу за ванредне чланове удружења, а годишњи је улог 16 динара.

Адвокати, судије и правници ван Србије могу такође бити чланови удружења и ми их најусрдније позивамо, да се у чланство упишу. Годишњи улог за њих износи 20 франака у злату или 20 круна.

Сви чланови удружења, редовни или ванредни, из Србије или ван Србије, добијају бесплатно орган друштвени „Бранич“, као и друга издања друштвена по нижој цени.

„Бранич“ излази 1. и 16. сваког месеца, у свескама од најмање 3 табака.

Претплата за нечланове стаје:

У Србији:	Ван Србије:
На годину 16 дин.	Годишње . . . 20 фр. или круна
„ пола године 8 „	Полугодишње 10 „ „ „
„ четврт године . . . 4 „	

Улоге и претплату у Београду прима благајник друштвени г. Димитрије Тадић, правозаступник, а у унутрашњости примају друштвени повереници.

Све поште у Србији и ван Србије примају претплату на наш лист.

Улози и претплата из места ван Србије, могу се најподесније шиљати упутницом.

Београд 1. Јануара 1899.

О Д В О Р

Удружења јавних правозаступника у Србији.

ГОСПОДИ ПОВЕРЕНИЦИМА

Обраћамо пажњу и молимо их, да одмах обнове претплату за чланове редовне и ванредне, као и претплатнике, да прикупљену претплату пошаљу благајнику друштвеном у Београду заједно са тачним списком свију, којима се лист има слати, — да се експедиција неби реметила.

Како ће судски чиновници полагати претплату у суду, то отпада за г.г. поверенике сав рад око уписа њиховог и прикупљања претплате од њих.

Пошто је улог за ванредне чланове изравнат са претплатом, то одбор сматра све правнике, који „Бранич“ примају и целу годишњу претплату у 16 динара положи, као ванредне чланове удружења.

Адвокати могу бити само редовни чланови. Њихов улог износи 24 динара годишње, а наплаћује се полу-годишње у напред.

Вересију из прошле године ваља одмах наплатити и благајнику послати.

Одбор

Удружења јавних правозаступника.

ПОВЕРЕНИЦИ УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА

І. У СРВИЈИ

Алексинац:	Сава Маринковић
Ваљево:	Марко Ђуричић
Враћа:	Драгом. Савић
Г. Милановац:	Коста Борисављевић
Зајечар:	Михаило Јоцић
Јагодина:	Драгутин Пећић
Књажевац:	Сима Клапаревић
Крагујевац:	Чедо Радовић
Крушевац:	Богдан Златић
Лесковац:	Коста Протић
Лозница:	Влад. Илић
Неготин:	Иван Павићевић
Ниш:	Петар Благојевић
Пирот:	Сава Ј. Врачевић
Пожаревац:	Стева Максимовић
Прокупље:	Љуб. Д. Јовановић
Смедерево:	Коста Тимотијевић
Ужице:	Страхиња Поповић
Шабач:	Драг. Н. Солдатовић
Чачак:	Алекса Радуловић
Ђуприја:	Жив. Пандуровић

ІІ. ВАН СРВИЈЕ

Д-р Алекс. Љ. Митровић, уредник „Српског Гласа“ у Задру, за Далмацију;

Миле Дожић, секретар Вел. Суда на Цетињу, за Црну Гору;

Д-р Влад. Чобанић, одвјетник у Митровици, за котаре: митровачки, шидски и илочки, Сремске жупаније;

Д-р Гига Авакумовић, одвјетник у Земуну, за котаре: земунски, ст. пазувски, иришки и румски, Срем. жупаније;

Д-р Милан Гађански, одвјетник у Панчеву, за Панчево и околину.

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

Милан Ст. Марковић, правозаступник

ИЗЛАЗИ:

1. и 16. сваког месеца

УРЕДНИШТВО:

Дубровачка улица бр. 18.

О ДВОДОМНОМ СИСТЕМУ

(Наставак)

Ш. — Односи између два дома.

У суштини је дводомног система да два дома буду један с другим координовани. Другим речима, у суштини је дводомног система да два дома имају истоветне функције, и да буду подједнако јаки. Имати једну скупштину само, или две од којих је једна оној другој субординована, апсолутно је иста ствар. Ако би сваком од два дома биле друге функције додељене, они би представљали две паралелне скупштине које се ни на једној тачци не сукобљавају, и, следствено, које се и не заустављају узајамно; а ако би опет иста власт била између њих подељена неједнако, тај дом који би уживао већи део убрзо би присвојио себи и онај остатак власти који би се код другог дома налазио. Дводомни систем, дакле, претпоставља потпуну једнакост између домова; само, то правило је ли без изузетка?

Мора се разликовати између разних функција законодавног тела. У главном оно има три функције. То је једно тело које формулише правна правила. То је једно тело које решава о новчаним средствима која су влади потребна. И то је једно тело које, бар у државама с парламентарним режимом, контролише главне извршне органе, министре, који су пред њим одговорни. Једна скуп-

птивна, у данашње време, издаје законе, гласа о буџету, и има могућности да промени министре који не би њено поверење уживали. Прва је њена радња само чисто законодавног карактера. Другим двома она већ закорачава у надлежност извршне власти. Буџет није акт законодавства, већ администрације, више администрације, као што се каже, али тек администрације. То је један предрачун који управна власт саставља о државним расходима и приходима за једну годину, и који се законодавном телу само на преглед подноси. По једној карактеристичној изреци, то није скуп правних правила, то је скуп цифара.²⁵⁾ Одређивање министара такође је један акт администрације; право постављања чиновника припада шефу извршне власти, чије су заповести чиновници дужни да врше, и ако законодавно тело покушава у пракци да утиче на избор његових најближих саветника, ти се покушаји објашњују само политичким нужностима; они се не изводе никако из саме природе законодавне власти. По томе, законодавно тело не ограничава се на послове ради којих је организовано; оно упоредо с њима води надзор над извршном власти, и у колико се тиме пружа ван своје праве мисије, оно ставља под питање и начело једнакости које треба да влада између два дома.

Прво, што се тиче одговорности кабинета пред домовима, још није расправљено да ли он одговара пред оба дома подједнако. У Енглеској, он не одступа све док се не обелодани да је изгубио поверење Доњег Дома. О нерасположењу Горњег Дома допуштено му је не водити рачуна, баш и онда кад би оно било у једној формалној осуди изражено. Министарство Палмерстоново добило је 1864, због своје данске политике, укор од Лордова; оно се тиме није нашло побуђено да да оставку.²⁶⁾ Ближе нама, Гледстоново министарство од 1892 било је код Лордова тучено на питању о ирској самоуправи, и, као што је познато, оно је тај неуспех преживело. У Француској постоје два примера у противном смислу. Министарство Тирарово одступило је 1891 властитом иницијативом услед једнога вотума Сената; 1896, опет, Сенат је покушао да једном

²⁵⁾ Jellinek, Gesetz und Verordnung, exp. 284.

²⁶⁾ McCarthy, History of our own Times, XLV.

изјавом неповерења изазове пад тадашњег радикалног кабинета, али шеф тога кабинета, Буржоа, енергично је одрекао оставку која се тим путем од њега тражила. Он се ставио на гледиште да влада само у другој скупштини може бити оборена, и то је његово гледиште било, природно, од ове прихваћено. Два су дома била на тај начин доведена у сукоб, који се окончао после извесног времена тиме што је одступило то министарство противу кога се Сенат био изјавио. На основу ова два примера дало би се извести да су министри у Француској одговорни пред обе скупштине.

Ова разлика између Енглеске и Француске практички објашњује се тим што је Лордовски Дом, већим делом, наследна скупштина, а француски сенат изборна. Али то још не би значило, да Горњи Дом, где год је на изборној основи организован, може учинити владу пред собом одговорном. Тражи се још један услов, а то је да Горњи Дом може бити исто тако распуштен као и Доњи. Право које има скупштина да обори владу нераздвојно је везано за право које има влада да распусти скупштину. Скупштина може осудити владу, али не у последњој надлежности; противу њене осуде влади је допуштено апеловати на бирачко тело. У томе што скупштина не може ништа предузети противу владе, а да у исто време свој властити опстанак не стави на коцку, у томе што, тражећи њен пад, скупштина ризикује да своје распуштање нађе, има се јемство да она неће злоупотребити право надзора које јој је над владом дано. У Француској, међу тим, Сенат ни у ком случају не може бити распуштен, и пошто није праведно да једна скупштина ужива право да обори владу, а да не сноси дужност да, по потреби, за то пред народом одговара, то неки правни писци француски заступају идеју о неодговорности министара пред Сенатом.²⁷⁾

Али баш нека би Горњи Дом био једна изборна скупштина, и нека би био једна скупштина коју је могућно распустити, (као што је у многим државама случај), у начелу не би требало признати владину одговорност пред оба дома. Одговорност пред оба дома, — шта то значи? Значи ли то да влада пада тек онда кад се оба дома противу ње

²⁷⁾ Esmein, op. cit. Додатак.

изјаве, или пада чим то један, који било од њих, учини. Ако би се за пад владе изискивала сугласност два дома, он би прекомерно био отежан, јер се одиста ретко дешава да у истом тренутку оба противу ње буду. Ако би сваки дом био у стању да, независно од оног другог, владу обори, њен би пад био прекомерно олакшан, јер, као год што је ретко да противу владе у истом тренутку оба дома буду, тако је често да противу ње у једном тренутку један од њих буде. У првом случају, влада би готово сваку одговорност пред законодавним телом избегла; у другом, њена би стабилност била разорена.

Кад би влада одговарала пред оба дома, кад је један не би могао без другог оборити, сукоб би између домова наступио кад год би један био за њу, а други противу ње, и такви би сукоби били веома опасни. Они други сукоби у области чистог законодавства не производе никакво друго дејство до то да одложе усвајање једног закона о коме су мишљења подељена. Тиме што извештај закон није одмах усвојен, влада није ни најмање ометена у вршењу својих нормалних функција. Она на себи не осећа никакве последице од тога што се о њему два дома нису била кадра погодити. Али, кад би два дома дошла у сукоб поводом ње, кад би је један нападао, а други бранио, она не би могла остати неопштењени посматралац такве једне борбе којој сама предметом служи. Њој би на сваком кораку сметао онај дом који је заузео непријатељско држање према њој, али који јој због оног другог не може још крај да учини. Њен би кредит по нужности пао, чим би се обелоданило да она управља само с једном половином законодавног тела. Она би била парализована, докле би год тај сукоб између домова трајао. У функционисању самог државног апарата опазиле би се неправилности, и чим би са сукобом између домова и такве последице биле скопчане, морало би се признати да организација сукоба коју дводомном систему његови противници приписују није проста фраза.

Кад би влада и пред Горњим Домом одговарала, ово тело не би било у стању испунити један од главних задатака који му опет присталице дводомног система намењују. По њима, поред Доњег Дома, где је партијском борбом око власти објективно решавање учињено

немогућним, потребан је Горњи Дом као једна скупштина која ће оцењивати поднете јој предлоге према њиховој унутрашњој вредности, без обзира на то од каквих ће последица њихово усвојење или одбачење по владу бити. Али да би таквом скупштином Горњи Дом могао постати, први је услов да усвојење или одбачење извесних предлога од његове стране и *у ствари* ни од каквих последица по владу не буде. Горњи Дом неће моћи при своме одлучивању не водити рачуна о судбини владе, докле год буде знао да њена судбина од његових одлука зависи. Била би велика противуречност дати једном телу моћ да одбацавањем или усвајањем једног предлога одржи или обори владу, и у исто време тражити од њега да се о том предлогу изјасни као да ту моћ не би имао, или, боље, да, у том тренутку кад о њему своју реч даје, сасвим заборави на дејство које ће она у погледу владе произвести, да пред тим практичним резултатима својевољно очи затвори... Ако се хоће да Горњи Дом буде једна скупштина партијским мотивима неруковођена, или бар мање руковођена него Доњи Дом, и једна скупштина која ће моћи своје дебате на једној академској висини одржати, њеним се востумима мора одузети сваки политички значај; они се морају учинити за владу безопасним тиме што ће се утврдити да, макар владини захтеви били одбијени од Горњег Дома, она није обвезана да се уклони с власти.

Ето зашто питање о одговорности министара треба решити тако да они не одговарају ни пред обема скупштинама, ни пред сваком, него пред једном. Пред којом, пред Горњим Домом, или пред Доњим? Ово се питање мора решити на штету Горњег Дома. Докле се год не буде нашло ништа боље него партијски систем, правило ће бити да се власт даје, не најспособнијим појединцима, него најорганизованијој, или најјачој, — јер то је једно исто, — групи. Која је пак група најјача, најорганизованија, још, најтачније се види на изборима. Само је једна изборна скупштина у стању пружити верну слику партијских односа у земљи. Таква пак скупштина Горњи Дом, негде није никако, а негде је само делом. Тамо где се бира цео, не бира се непосредно, а где се бира непосредно, ту се не обнавља интегрално него делимично... Он готово никад није резултат оних

широких консултација које у истом тренутку цео народ обухватају. У његовом начину састављања редовно има нечег извештаченог, и пошто у њему или нису све друштвене групе представљене, или се неке од њих налазе представљене несразмерно својој правој снази, то не би било политички допустити да се у његовој средини њихов спор око власти расправи.

Друго, буџетско право које припада законодавном телу не уживају оба дома подједнако. У Енглеској може се рећи да га Горњи Дом не ужива никако. Сви новчани предлози подносе се прво Доњем Дому; док их овај не усвоји, Горњи Дом није овлашћен узети их у разматрање. Али још из XVI века постоје резолуције Доњег Дома по којима те предлоге Лордови не могу мењати. Њима се оставља избор између двога, или да их приме, или да их одбаце. У 1860 било је Лордовима и ово право одбацивања оспорено. Те године они су покушали да од њега употребу учине, и тај њихов покушај изазвао је живо протестовање од стране друге скупштине. Ова је донела три нове резолуције, све у томе смислу да је право одбацивања код Горњег Дома услед дуге неупотребе застарело. Од тога случаја прећутно се сматра да финансијску контролу над владом врши искључиво изборна грана законодавног тела.²⁸⁾ — У Француској, прописано је уставом да се сви финансијски закони морају прво поднети Скупштини, и од ње бити усвојени. Да ли је допуштено Сенату мењати те законе, пошто му их Скупштина спроведе? У начелу то му је право признато, само, — о томе ће бити више говора доцније, — о границама тога права влада несугласност између два дома. Ну, што нико не спори Сенату то је право да финансијске законе усвојене Скупштином сасвим одбаца. Континенталне државе следовале су већином примеру Француске, и унеле у своје уставе да Горњи Дом има права решавати само о оним финансијским законима које је предходно Доњи Дом изгласао.

И ту је, дакле, одступљено од начела једнакости између домова; само, ако је у питању о министарској одговорности ваљало одступити од тога начела што више, овде ваља одступити од њега што мање. Француска је практика

²⁸⁾ Anson, op. cit. I, 7. — McCarthy, op. cit. XLI.

у овом случају боља него Енглеска. Енглеска је практика тесно везана с историјским карактером Лордовског Дома. Ово је тело једна племићка скупштина, чији су чланови неко време у великој мери били ослобођени терета порезе. Прави представници оних који плаћају порезу налазили су се тада у Доњем Дому, и ето за што је овај стао потраживати за себе претежни утицај при решавању о свим новчаним предлозима. Али данас нема више повлашћених редова у друштву који су ослобођени порезе, или којима је она знатно олакшана; данас су сви грађани једнаки пред пореским законима као и пред другима. И тамо где се не бира, Горњи је Дом састављен из лица која носе све државне намете, и то би било довољно, па да му се не ускраћује учешће у финансијском законодавству. Шта више, из истих оних разлога из којих је у једном аристократском друштву потребно обезбедити право финансијске контроле Доњем Дому, мора се у једном демократском друштву дати Горњем Дому изванредан утицај на доношење финансијских закона. У једном аристократском друштву виши редови сувише су склони да редове испод себе претоваре порезом, и та њихова тежња сузбија се једном неплемићском скупштином, чији су пристанак дужни да добију за све своје новчане захтеве. У једном демократском друштву ова скупштина, под утицајем општег права гласања, све више постаје орган нижих слојева друштвених, који од своје стране теже да терет порезе свале на вишу и имућнију класу. Од туда у извесним земљама порески закони који су нарочито противу богаташа прављени.²⁹⁾ Ти закони, као сви они које сталешка мржња инспирује, далеко су од тога да буду праведни; осим тога они и један софизам садрже. По томе што су чланови те имућније класе *лично* богати, закључује се да терет порезе ваља искључиво на њихову *класу* да падне; међу тим, она га, уз пркос личном богатству својих чланова, није у стању сносити, јер та је класа увек једна мањина, често сасвим незнатна. Али, од таквих непријатељских закона она би била стављена у немогућ-

²⁹⁾ Godkin, Problems of modern Democracy, стр. 207. „Већ се осећа како се приближује прокламовање једног новог друштвеног морала којим би било оспорено човеку право бити богат, а плаћање богаташа у виду закона било сматрано као један с моралног гледишта са свим допуштен чин.“

ност да се брани, ако би Горњи Дом, у коме је поглавито она представљена, изгубио, по примеру Лордова у Енглеској, право да мења и одбацује финансијске законе које Доњи Дом изгласа. При доношењу ових закона, народна је скупштина највећма подложна заблуди, јер нигде није толико заинтересована, нити толико страстима заслепљена. Ако игде, то је овде потребно њу ограничавати и умеравати, и зато би било непојамно да се баш ту остави сама себи, без икаквог надзора Горњег Дома.

Узимајући ствари сасвим у опште, ваљало би закључити да се координовање два дома једног с другим баш у области финансијског законодавства мора одржати. Ну, како онда треба разумети то што је у свима државама, почев од Француске, усвојено као уставно правило да Горњи Дом не може решавати о оним финансијским законима које предходно Доњи Дом не би усвојио? Овоме је тиме гарантовано искључиво право предлагања, и тако његова надмоћност над Горњим Домом који је сведен на улогу да његове одлуке прегледа, отворено утврђена.

Прво што се има истаћи то је да се ова одредба тиче буџета, и да је само аналогijом пренета с њега на на остале финансијске законе. У чему се баш састоји њено значење, ни у самој Француској није пречишћено. Сенат сматра да из тога што ће Скупштина о буџету прва гласати још не излази да он нема права да га слободно мења, кад га један пут од ње добије. Од своје стране, опет, Скупштина доказује ту тезу да се буџет за то подноси њој прво што се хтела одузети Сенату могућност сваке иницијативе, да је по томе ово тело везано за онај предлог буџета који од Скупштине добије, да кредите њиме предвиђене сме одбацити и мењати, али да никакве нове не сме вотирати.³⁰⁾ У кратко, спор је око тога, да ли Сенату при решавању о буџету припада право предлагања или не.

Овај спор, који у Француској још није окончан, требало би са теоријског гледишта решити противу Сената. Ако првенство које Скупштина ужива у буџет-

³⁰⁾ Гамбета у својој беседи од 26. Децембра 1876, наведеној од Esmein-a, op. cit. стр. 773.

ској дискусији не би било срачуњено на то да се Сенат ограничи предходним одлукама Скупштине, онда оно не би значило ништа. Онда би то била једна проста формалност коју би одиста било сувишно уставом гарантовати. Сужавање буџетског права Сенату објашњује се, у осталом, довољно самом природом буџета. Буџет то је на првом месту један предрачун, један пројекат, један план, који, да би добар био, мора бити доследно изведен. Ово јединство у његовом склопу оскудеваће му вечито, ако га више њих буде правило. По строгој логици, у питању буџета иницијатива би требала да потиче искључиво од владе, тако да ни Доњи Дом не би могао вотирањем нових кредита покварити економију њеног предрачуна. У Енглеској овога су били толико свесни да је Доњи Дом сâм унео у свој пословни ред једну одредбу којом се обвезује не узимати у решавање друге кредите сем оних које му влада предложи.³¹⁾ Ну, на континенту, скупштина није била довољно увиђавна да се ограничи на критиковање владиног предлога буџета; она је, на против, дошла у искушење да, предлажући сама издатке, буџет упоредо с владом прави.

На тај начин, пролазећи кроз Скупштину, владин пројект сасвим мења физиономију, и то је зло, али од тога зла начинило би се горе, кад би Сенат смео допустити себи према скупштинском пројекту све оно што Скупштина себи према владином. Кад би, нарочито, он стао вотирати нове кредите врх оних које је Скупштина вотирала, изашло би да у ствари њих троје, влада, сенат, скупштина, праве буџет. Под таквим околностима сасвим би се морала напустити нада да буџет буде једна хармонична целина. Она равнотежа у коју га је влада тек с муком поставила била би компромитована. Ето за што право предлагања које у погледу буџета припада законодавном телу не сме се распростраити на оба дома. То ће право вршити само Скупштина; што се тиче Сената, он ће бити дужан да се креће у границама пројекта њоме вотираног.

Али ову неједнакост у буџетским правима два дома нема разлога увећавати. Постоји истина мишљење да је у питању буџета њихово координовање у опште немо-

³¹⁾ Erskine May, Parliamentary Practice, I, стр. 597, 569.

гућно извести. Оно би захтевало да домови не буду у стању закључити ништа, док се не сагласе; ако се не би могли сагласити, предлог о коме је реч ваљало би одложити. И, наравно, кад је тај предлог чисто законодавног карактера, њега је могућно одложити; ретки су ти закони који се баш оног момента морају решити. Али, ствар добија сасвим други вид, кад је то предлог новог буџета о коме се домови не могу да сагласе. Вотирање буџета одлагати се не сме; то је један закон који се сваке године мора вотирати.³²⁾ Шта да се ради на случај да се споразум између два дома не буде о њему постигао? Нови буџет не важи, јер није од оба дома усвојен; стари не важи, јер му је рок истекао. Земљом се, међу тим, без буџета управљати не може.

Ова опасност била би врло озбиљна, кад не би само у теорији постојала. Вероватност таквих сукоба између домова није велика. Они издаци који су за правилно функционисање владе потребни, и који се редовно у буџету јављају, неће бити никад предмет спора између домова. Њих се законодавно тело већ навикло сматрати као сталне издатке о којима више неће ни да дискутује. Осим тога, буџетска дискусија нема данас ни из далека онај значај који некада, кад је она једина пружала скупштини могућности да владу контролише, и да о њеном раду своје мишљење искаже. Данас, кад се зна за питања, за интерпелације, нарочито кад се за министарску одговорност зна, буџетско питање престало је готово сасвим бити једно политичко питање. Оно се расправља с много мање страсти но некада, и, следствено, не даје онолико повода за сукобе.³³⁾ Опасност је може се рећи ишчезла да ће цео буџет бити одбачен; опасност је такође ишчезла да ће главне, основне партије у њему бити оспорене; све што се још може десити то је да у питањима нових кредита споразум између домова буде отежан. Буџетска дискусија била би тиме без сумње продужена, али још не и осуђена да без резултата остане. Из тих разлога већина сувремених устава не предвиђа могућност да буџет не буде вотиран никако, него само ону другу да не буде вотиран на време, и за тај случај допушта да се стари буџет привремено продужи.

³²⁾ Sidgwick, Elements of Politics, XXIII

³³⁾ Jellinek, op. cit. стр. 140—142.

Треће, у области чистог законодавства, односи између домова могу, и треба да буду они потпуне једнакости. Значи, сваки дом има право предлагати законе, и сваки има право оне које му други дом предложи мењати и одбацити. Над одлукама Доњег Дома припада по том Горњем Дому право апсолутног вета. Истина, у Енглеској се од времена на време јављају предлози да се лордовском вету само обуставна моћ остави, која би на један сазив била ограничена; другим речима, Горњи Дом не би могао одбацити одлуке доњег Дома, он би могао само решити да их ово тело идуще сазива поново стави на гласање, и ако би их изгласало и по други пут, Горњи би Дом био приморан да их усвоји; управо оне би тада могле бити непосредно из Доњег Дома поднете Круни на потврђење.³⁴⁾ Ова реформа била би можда умесна, да се задатак Горњега Дома цигло у томе састоји да Доњи Дом принуди на размишљање. Од једног до другог сазива ова би скупштина имала довољно времена да се размисли, и да своје погрешке увиди. Али задатак Горњег Дома не састоји се само у томе; својим отпором треба он још да изазове изношење спорног предмета пред бирачко тело. Овакав један апел на бирачко тело морао би по нужности изостати, ако би иста скупштина која је узела иницијативу једне законске реформе била у стању да је, поновљеним вотумом у другом сазиву, и пре нових избора, Горњем Дому натура.³⁵⁾

Али, ако би Горњи Дом вршио апсолутно право вета, не би имало више начина да се сукоб између до-

³⁴⁾ Лабушеров предлог у Доњем Дому, 1. фебруара о. г. „И ми понизно чинимо представу Вашем Величанству, да би по нашем мишљењу било корисно да сваки законски предлог који би овај дом усвојио, а који не би Вашем Величанству био поднет на краљевско Вам потврђење истог сазива кад је усвојен, буде, ако га овај дом усвоји поново, идуще сазива поднет Вашем Величанству, и да, чим се Ваше краљевско потврђење објави, постане законом.“

³⁵⁾ Артур Балеур у већ поменутој седници Доњег Дома: „Један је амандман био предложен поштованим послаником за Нортамптон, којим он јасно указује на зло које по његовом мишљењу лежи у нашем уставном систему и у исто време саопштава нам начин на који би желео да се оно искорени. Зло је по њему у томе што Лордовски Дом у важнијим приликама може захтевати од ове скупштине да се пре приступања једној уставној примени задобије за њу пристанак народа... И пошто је то зло, он налази да би се оно само тако могло искоренити, ако би се усвојило да оне законске предлоге које би овај дом једно за другим у два сазива вотирао, Лордови буду немоћни одбацити, и да у таквом случају ми који овде седимо будемо јачи и од Круне, и од кога било уставног фактора, — јачи не само од Лордова него и од народа, пошто никакав апел на народ не би био допуштен.“

мова оконча. Горњи Дом могао би истина одбацити известан предлог друге скупштине небројено пута: тиме је још не би принудио да од њега одустане. Она, опет, могла би тај предлог небројено пута понављати: тиме још не би Горњи Дом принудила да на њ пристаје. Сукоб би се продужавао, али се не би тиме своме решењу приближавао.

Од самог његовог продужавања не би имало велике опасности; то су сасвим изузетне прилике у којима се усвајање извесног закона не би могло без ризика револуције одложити. Што се тиче решења, није истина да му се не би продужавањем сукоба ишло на сусрет Продуженим сукобом обе би се стране замориле, услед тога и стишале, постале способније да хладније суде него првог момента, и ако је то Доњи Дом који се преварио, он ће свој предлог узети натраг, а ако је то Горњи Дом, он ће се најзад решити да тај предлог усвоји. У Енглеској има пуно примера да су после пет, после десет година Лордови примили предлог које су први пут одбили; исто тако, данас, видимо да Доњи Дом не наваљује више да се да Ирској самоуправа коју је пре пет година захтевао за њу од Лордова; да је шта више либерална странка, која се онда с највећом енергичношћу за ту самоуправу борила, сада, благодарећи времену, према њој сасвим охладнела.

Али на ово расправљање сукоба самог собом није допуштено ослонити се искључиво. Има критичних тренутака кад се осећа потреба за једним бржим, сигурнијим, већма правним решењем. Из тих разлога у Енглеској су ове три мере предвиђене. Прво, конференција. Овој се прибегава онда кад се домови не слажу у питањима појединости, кад је Горњи Дом на пр. унео у предлог Доњег Дома извесне исправке на које овај не пристаје. У такој прилици сваки дом одреди из своје средине пуномоћнике, који се састају у конференцију да траже начина за споразум.³⁰⁾ Друго, распуштање Доњег Дома. Оно обично бива онда кад једну реформу уставног карактера, коју је Доњи Дом предложио, Лордови одбаце. У закону не стоји нигде, али као једна конвенција важи, да су Лордови дужни поустити, ако се на

³⁰⁾ Anson, op. cit. I, 7.

новим изборима обелодани да је предложена реформа јавним мњењем подупрта.³⁷⁾ Треће, постављање нових пирова. Ово је крајње средство, резервисано за тај случај да Горњи Дом не буде хтео примити предлог који би му после извршених избора био поновљен. Поменуто је већ да Круна има право постављати нове пирове; важно је да има право постављати их у неограниченом броју, и с тога у оваквој прилици она може увести у Горњи Дом онолико нових чланова колико мањини која се за предлог изјавила недостаје гласова да би већином постала. У Француској од ове три мере, позната је само једна, — распуштање Скупштине. Што се тиче Сената, који се обнавља делимично, могућност његовог распуштања није предвиђена уставом. На Скупштини се претњом распуштања може чинити притисак да попусти Сенату, али на Сенат се ничим не може чинити притисак да попусти Скупштини. — У овом погледу, француски устав чини изузетак; јер, обично, где год је Сенат, као ту, организован на изборној основи, он подлежи распуштању исто онако као и Скупштина.³⁸⁾ Шта више, тамо где је Сенат само једним делом бирањ, тај његов изабрани део распуштању подлежи.³⁹⁾ У тим земљама где је распуштање Сената допуштено, сваки његов неоснован отпор дао би се савладати простим апелом на бирачко тело. — Има истина примера да се чланови Горњег Дома не бирају него постављају. На такав Горњи Дом не би се, наравно, могло утицати страхом од нових избора; али према таквом Горњем Дому имало би се на расположењу једно средство слично стварању нових пирова. У Италији на пр. где шеф извршне власти поставља чланове Сената, он има право постављати их у неограниченом броју⁴⁰⁾, и пошто је на тај начин, у последњем резултату, бројни однос између мањине и већине у Горњем Дому њима одређен, он је у стању да, последњег тренутка, својим ступањем у акцију, учини крај једном отпору тога тела који би се преко мере продужавао. — Од тога, дакле, како је где

³⁷⁾ Dicey, Law of the Constitution, стр. 385.

³⁸⁾ Белгијски устав, чл. 81; Холандски, чл. 104; Дански, чл. 22; Шведски, чл. 36; Румунски, чл. 93 (Dareste, Constitutions Modernes, I. II).

³⁹⁾ Шпански устав, чл. 32; Португалски, чл. 74 (Dareste op. cit. I).

⁴⁰⁾ Италијански устав, чл. 33 (Dareste, op. cit. I).

организован Горњи Дом, зависи каква ће се средства употребити противу његове опозиције, кад би ова претила да у опструкцију пређе.

У норвешком уставу постоји један одиста оригиналан начин за решавање сукоба између два дома, један начин који својом привидном простотом и логичним изгледом чини врло повољан утисак. Ту, Горњи Дом не може један предлог Доњег Дома одбити више него два пута; кад га и по други пут одбије, два се дома састају у заједничку скупштину која решава о том предлогу већином од две трећине гласова. (Чл. 77).⁴¹⁾ Али, кад се мало размисли, види се да ова норвешка метода није много за угледање. Она је тесно везана са тамошњом организацијом Горњег Дома, која је сасвим особена. По норвешком уставу то тело не поставља владалац, њега ни народ не бира; то је скупштина која га из своје средине бира. (Чл. 73). Пошто ту Горњи Дом из ње произилази, то је сасвим логично, да се у важним приликама опет у њу врати. Овом методом, за тим, избегава се апел на бирачко тело. Она, најзад, квари равнотежу између домова, у корист, наравно, Доњег Дома, који као многобројнији има много изгледа да у општој седници надгласа Горњи Дом.

Какав се закључак има из свега овога извести? Како изгледа, овај. Какви ће односи постојати између домова, у пракцији зависи од начина на који је Горњи Дом организован. Ако се ова скупштина својим пореклом приближује Доњем Дому, ако је она изабрана, ако је у опште једног популарног карактера, она ће природно тежити да се и својим атрибуцијама изједначи са Доњим Домом. Доводећи своју власт с истог извора с кога народна скупштина, Горњи Дом неће хтети разумети, да он може имати мање права него она. Један изабрани Сенат покушаваће тако да обара министарства, и да при решавању о буџету иницијативу узима; координативност једног дома с другим биће мање више потпуна. Буде ли на против Горњи Дом састављен од постављених или наследних чланова, он ће природно бити упућен на скромнију улогу, и једнакост између њега и Доњег Дома тешко да ће се ван области чистог законодавства

⁴¹⁾ Daresto, op. cit. II.

моћи одржати. По томе, питање о односима између два дома додирује се с оним другим питањем о организацији Горњег Дома.

Опет за то, ми нагињемо мишљењу да питање о односима између два дома није само практични проблем. Ми налазимо да противу њихове потпуне једнакости стоје начелни разлози. Законодавно тело вршећи контролу над извршном власти фатално закорачава у њену сферу рада, где се осећа потреба за јединством. Двојство његове организације било је срачуњено на потребе његове законодавне надлежности; овде од тога се двојства мора одступити. Овде, законодавно је тело дужно примити нешто од оне сконцентрисаности, од оне способности за бржу и комбинованију радњу каквом се одликују извршни органи које контролише. За промену владе ниште се бржа радња, и за то о промени владе не решавају оба дома него само само један. При вотирању буџета ниште се комбинованија радња, и за то том приликом иницијативу узима само један дом, а не оба. Потпуно координовани остали би домови један с другим само у области чистог законодавства.

И кад се овако начелно реши питање о односима између домова, онда се има потпуни одговор на најтежи разлог противу дводомног система, онај, да се тим системом организује сукоб. Код две равноправне скупштине сукоб је могућан увек, то је истина; али треба знати да сукоб, ма колико та реч nelaгодно звонила, не мора увек бити и опасан. Опасан он постаје онда, и само онда, ако се пренесе на владу; јер једна влада подељена, то је једна влада дезорганизована. Али баш због тога, кад год законодавно тело долази у непосредан однос с владом, његови домови нису један с другим координовани, један се од њих испред оног другог склања, или том другом бива подређен; тако да кад има на владин рад да утиче, код законодавног тела нема ни неизвесности, ни двоумљења, ни несугласице, ни противуречности. Што ће пак при решавању о законима координованост домова једног с другим изазвати неки пут сукобе, то може човека да остави равнодушним. Ти сукоби без сумње ће продужити дискусију о извесном закону: шта то мари? дискусија ће тим постати исцрпнијом. У најгорем случају бићемо лишени једног закона о коме

домови нису били у стању да се погоде. Међутим ма како један закон био добар, без њега се може; без чега се не може, то је без владе.

Овако треба формулисати начело по коме би се односи између домова имали уредити: координовани један с другим, док раде своје послове; Горњи Дом Доњем субординован, чим се у послове владе умешају. Координованост опет за то остаје правило; јер пре свега нужно је да домови тако буду организовани како ће своје послове добро радити.

(Наставиће се)

Слободан Јовановић.

ЕНЦИКЛОПЕДИЈА ПРАВА

од
ПАСКВАЛА ДЕЛ ЂУДИЧЕ

(Наставак)

§. 14.

З а к о н.

Норма која је утврђена највишом влашћу у држави и која је изрично оглашена за обавезну зове се *закон*.

Закон долази за обичајним правом, кад услед напретка културе и трговине обичаји изгубе ону простоту и јасност и оно примитивно обележје народности, са којих су били у стању да верно престављају правни осећај једнога народа. Измењене прилике, подела функција друштвеног живота, која потиче из усавршавања политичких прилика, изазивају потребу за *одређенијим* и *сталнијим* обликом права, а овај се може наћи само код закона.

Из државе, најсавршенијег облика друштва, произлази закон, а то је највиши израз њене воље, а уједно и најсавршенији облик права. Закон, и ако је по својој природи надмоћнији од обичаја, а по неки пут је и у супротности с њим, ипак, по правду, прима у себе оно што је најбоље у обичајном праву, разређујући га и мењајући га према потребама времена. У почетку, при преласку из неписаног права у писано, закон, по своме садржају сводио се, у основу, на обичај у писаној форми, који признаје, поред народног убеђења, нарочито још и државна

власт. Али, кад доцније, са развићем законодавства, уз предмете дотадањег обичаја придође нова садржина, ова је највећим делом производ научног рада.

Законодавчево дело неће бити мудро ни трајно, ако би законске прописе хтео да вади из своје главе. Он треба да је извршилац опште воље, и с тога, треба, с једне стране, да проникне у обичаје народа, а с друге у принципе науке. Само тако а никако друкче, моћи ће у законодавству преставити слику правне свести народне, и то у њеном савршенијем облику.

Да закон изражава општу вољу народа, па ма који орган био одређен да га формулише, излази јасно из старих класичних дефиниција о њему. Тако је дефиниција *Демосиенова* (коју је саопштио *Marcianus* у Dig 1, 3, 2): *Ἡ τοῦ νόμου ἐστὶν πόλις δὲ συνθήκη κοινὴ καὶ ἕνῃ ἀπασιν προσήκει*. *Ἐν τοῖς ἐν τῇ πόλει* (*Lex est -- civitatis pactum commune, secundum quod convenit vivere quicumque in ea sunt.*). *Papinianus*, L. 1, eod.: *Lex est commune praeceptum -- communis reipublicae sponsio*. *Gaius* у својим Институцијама I, 3.: *Lex est, quod populus iubet atque constituit*. — Али још јасније излази из природе самог законодавног органа у слободним државама. У старо време закони су одобравани на јавним зборовима (*comitia*), а данас у представничким државама претресају се и вотирају у народним скупштинама. Тако је и у Италији по одредбама чл. 3. 55. 56 и 7. Устава од 4 марта 1848, а у Србији по уставу од 1869. чл. 1. 4. 54. 55.

§. 15.

Пошто је закон норма коју прописује законодавна власт, потребно је да се једним формалним чином утврди његово постојање и да се објави народу. Томе смеру служе *промулгација*, *проглас* и *публикација*, *обнародовање* закона.

Промулгација, *проглас* закона је чин којим главар државе, коме спада у дужност да врши извршну власт, објављује постанак закона и наређује његово извршење.

Публикација, *обнародовање* закона је употреба оних средстава за разглашавање, којима се свакоме даје могућност да сазна закон, без чега би било апсурдно захтевати, да му се неко покорави. И једно и друго јесу својства законодавног права; док обичајном праву нису потребни, јер је у самој обичају садржана и потребна извршна сила.

Разлика између промулгације и публикације у данашњем значењу утврђена је у уставотворној скупштини француској, законом од 9. новембра 1789. године, и усвојена је у свима данашњим законодавствима.

Начин публикације, обнародовања мења се према средствима за објављивање. Данас, са штампом и кад су средства за саобраћај тако брза и честа, може се много боље вршити обнародовање закона, но што је вршено у старо време.

Смер публикације, обнародовања не лежи у томе, да се закон саопшти свима грађанима (о томе не би било могуће уверити се, а и извршење закона било би непоуздано и зависно од небројених тешкоћа); већ у *могућности* која се свакоме пружа да за закон сазна. С тога се одређује дужи или краћи рок између дана кад се закон публикује, обнародује и дана кад он ступа у живот.

Из овога излази да је *претпоставка* о знању закона за све грађане *ансолутина*, тј. не допушта доказе о противном, изузевши специјалне случајеве. (Franc. Bianchi, Corso elementare di Cod. civ. ital. св. I, §. 52. 53. — Испор. Ces. Cattaneo, La Legge fino ala sua effettuazione, Milano 1860. — Armanni, il potere esecutivo e la promulgazione delle leggi, у Rivista ital. per le scienze giur., X. Roma, стр. 35. и даље.)

§. 16.

Сређивање и збирање

Многобројност и разноликост закона, који одговарају разним потребама народа, као и потреба, да се при примењивању закона одвоје застареле одредбе од оних што су у сили — изазива потребу сређивања и збирања њиховог у целине, *зборнике*, у којима би закони били скупљени и сређени ради лакше практичне употребе. Ових зборника има две врсте, *хронолошких* и *систематских*. Први су простији и старији и не показују никаквог научног критеријума њихова скупљача, пошто су у њима поједини закони сложени само по реду времена у коме су постали. Други, међутим, подељени по реду предмета, показују научан рад скупљачев, извешан утицај правне доктрине. Они се појављују у времену, кад је правна наука почела напредовати, и у пракси су савршенији и кориснији од хронолошких зборника.

Сасвим различни од зборника јесу *законици*, *кодекси* у садашњем њиховом значењу. Докле хронолошки и систематски зборници садрже скуп појединих закона, који увек остају одељени, *законик* (кодекс, code, Gesetzbuch), напротив, садржи један једини закон, који обухвата какав огранак вредећег права. То је најшира и најсавршенија форма законодавства, у толико у колико се у њој представља органска целина коју објективно

право преставља у скупу својих односа и установа; али је у исто време и најтежи облик његов, због тешкоћа које потичу нешто из природе предмета, а нешто из форме његове.

Данас су приватно право и један део јавног права, обично кодификовани. Кодификовање, које је отпочело крајем прошлог века са пруским општим законом (*allgemeines Landrecht*) 1794. год. (да не говоримо о ранијим делимичним законима), живо је продужено у овом веку. За пруским законом дођоше „*Code civil des Français*“ (назван *Code Napoléon*) 1804. године и аустријски грађански законик (*allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*) од године 1811. За њима дођоше законици: кривични, грађански и кривични поступак и трговачки. У Србији кодификација је почела са грађ. законом од год. 1844, изводом из аустр. грађ. законика за којим је доцније дошла и кодификација осталог права. За кодификацију у Немачкој и Француској гледај: Behrend, *Die neueren Privatrechts-Codificationen* у *Holtzendorff's Encyklop.*, стр. 389. и даље.

И ако законици задовољавају једну велику практичну потребу, они ипак могу, у извесним границама, и под извесним условима, спречавати и спутавати развој права. Заиста се не може одрицати да наведени законици, а нарочито онај први, састављен под доктринским утицајем старе школе природног права, нису оставили сувише степњен простор развијању обичајног и научног права. Отуда је произишла препирка о корисности кодификације закона, између тако зване филозофске школе, коју је представљао Антоније Фридерик *Тибо* и историчке школе, коју је представљао Фридрих Карло *Савини* (*Thibaut, Ueber die Nothwendigkeit eines allgemeinen bürgerlichen Rechts für Deutschland, Heidelberg 1814* (треће издање 1840). — *Savigny, Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft, Heidelberg, 1814.* (треће издање 1840.).

Нису мале тешкоће које прате кодификацију; оне зависе нешто од самог предмета, а нешто од језика. Ако законик хоће да буде на првоме месту практично дело и да избегне грешку коју *Бекк* (*Bacon*) означава са *opus scholasticum potius quidem et methodus quam corpus legum imperantium*, — он треба да одговара и захтевима науке. У погледу форме, треба на првом месту да избегава двосмисленост, нејасноћу и опширност стила. „Језик закона ваља да је озбиљан и достојанствен, као етичка воља, која је узвишена над страстима, да је кратак и јасан, као моћна воља, и да је разумљив свима, као свеопшти језик“. (*Trendelenburg*, стр. 168. — *Иенор. Bethmann-Hollweg, Ueber Gesetzgebung und Rechtswissenschaft als Aufgabe unserer Zeit, Bonn, 1876.* — *Filomusi-Guelfi, Enciclopedia, §. 14.*)

§. 17.

Особине обичаја и закона.

Ако упоредимо оба извора правао којима [смо говорили, добићемо ова обележја и особине, који нам дају јасан и тачан појам о њима.

1. Обичај је првобитан, изворан, непосредан облик и представља нам на прост начин правни осећај и свест народа; закон је међутим смишљен облик, који нам представља право које је израз убеђења, које је достигло већ до извесног степена развишљања.

Док се први одликује већом живошћу и природношћу, други се одликује логичном везом, правилношћу и свесношћу.

2. Обичајно право ствара се унутарњом силом народног убеђења које се показује у оним обичајима у којима сви суде-лујемо. Законско право, на против, ствара се формалним актом, у коме је изражена воља државе.

3. Обичајно право не зависи од личне или колективне воље; оно се мења само онолико и онако како се мењају обичаји једнога народа. Законско право, на против, мења се по вољи законодавчевој.

У погледу на ову последњу особину *Аристотел* (*Polit.* III, 11., 6.) сматра, да су закони засновани на обичајима (*κττξ τχ εθη*) као претежнији и важнији од писаних (*κττξ γράμματα*), јер човек може поузданије владати овим последњим по првим. — Значајно упоређење између писаног и неписаног права, ма да није са свим тачно, налази се код *Бука* (*De universi iuris uno principio* (CXLIII): *Et mores et leges sunt iuris naturae interpretationes: sed mores sunt interpretatio firmior; nam factis ipsis probantur, et diuturnitate temporis abeunt in naturam: leges sunt interpretatio quandoque melior, at semper infirmior, utpote quae a mutabili voluntate dictatae.*

ГЛАВА ЧЕТВРТА

Примена права

§. 18.

Интерпретација. Тумачење.

Интерпелацију, тумачење изазива потреба примене закона и састоји се у објашњавању његове садржине, текста. Тумачења не потребују само нејасни и двосмислени закони, већ сви закони у опште, како би се разумели у правом свом значењу; иначе би се примењивање сводило на прост механички рад. Средства за тумачење могу бити различна, али ма којим путем ишли да би дошли до замисли законске, потребно је, да онај који тумачи закон пређе у својој памети онај исти процес, који је руководио за-

конодавца кад је стварао један извесан закон, и да се не заустави само на разумевању законског наређења (*dispositio legis*), већ да обухвати и скуп узрока, који су је одређивали (*ratio legis*); јер се обим једне одредбе утврђује управо њезиним узроцима.

Тумачење се може разликовати по *начину*, којим се изводи, по *органу* од кога потиче, и по *своме дејству*.

По *начину* имамо: *граматичко* или *формално* тумачење, ако се оно оснива на анализи граматичких елемената закона, и *логично* или *реално*, стварно тумачење, ако полази од садржаја или од побуда, мотива који су били меродавни за законодавчеву замисао. По правилу, реч и дух закона ваља да су у складу, тј. законодавац ваља да је мислио оно што је исказао; е тога су граматичко и логично тумачење не толико различне форме, колико два средства за тумачење, која се допуњавају узајамно.

По *органу*, тумачење се разликује на *ауθενстично*, ако потиче од самог законодавца, у облику *закоца*, *судско*, ако потиче од судије, и *доктринско*, ако долази од науке. Прво је обавезно за св, друго је обавезно за парничне странке; треће је добровољно.

По *дејству*, тумачење може бити *екстензивно*, *проширујуће*, или *рестриктивно*, *сужавајуће*, према томе, да ли се према тексту проширује смисао закона, примењујући га на случајеве који нису буквално обухваћени, или се ограничава, искључујући оне случајеве, који би привидно били њима обухваћени. Једно и друго тумачење претпостављају извесну несугласност између замисли и речи, која се уклања проширавањем или ограничавањем значења текста.

Као засебан облик проширујућег тумачења, може се сматрати *аналогија* (*ἀνὰ λόγον: secundum rationem legis*), која настаје, кад год се појаве случајеви који у закону нису нарочито предвиђени. Онај, који тумачи закон, у недостатку нарочите одредбе, може на неки нов случај применити ону одредбу која је најближа по сличности, (*analogia legis*) или најпосле, мож да се индукцијом врати ономе општијем принципу садржаном у систему постојећег права, који изгледа најподеснији да се под њега може подвести нови случај (*analogia juris*). У тумачењу закона аналогijом се постизава највеће дејство, јер се њом допуњавају празнине у постојећем праву, примењујући и прилагођавајући његове основе новим потребама живота. Али баш за то аналогију ваља употребити опрезно, да се не би пореметили основни принципи законодавства. Сведена у своје праве

границе, она не промашује смер тумачења, јер се на крају крајева оне одредбе, којима она даје силу, налазе изражене у другим начелима, која постоје у правном систему, или се из њих изводе логичким закључцима.¹⁾

Celsus у *Dig. I, 3, 17: Scire leges non hoc est verba earum tenere, sed vim ac potestatem.*

Савини, који је, поправљајући стара мишљења о *Науци о тумачењу*, *Херменевистици*, стекао заслугу што је у своме *Систему* изложио ширу и рационалнију доктрину, правилно сматра граматичко и логично тумачење више као два разна средства правог тумачења, но као две врсте јасно одељене. Он набраја четири елемента потребна за тумачење: граматички, логички, историјски и систематски, па каже: „Ова четири елемента нису четири врсте тумачења, међу којима можемо бирати по своме укусу и вољи: већ су одвојене операције, које треба да суделују, ако се хоће да постигне добар успех у тумачењу... Добар успех сваког тумачења пак зависи од два услова, на које се сведе она четири елемента: на првом месту, ваља себи живо да представимо онај интелектуални акт, из кога је произишао специјални израз мисли који расматрамо; на другом месту, да имамо довољно на уму појам о целоме склопу историјских и догматичких односа, из кога се једино може расветлити она нарочита тачка, те да се на тај начин у тексту који испитујемо одмах оназе њихови међусобни односи (1, стр. 222.).

Тумачење по аналогiji, које неки новији правници (*Warnkönig, Encyclopedie*, стр. 38., *Kohler*, цит. дело и други) сматрају као начин примењивања, који превазилази границе тумачења, није било непознато Римљанима. *Julianus D. I, 3, 12: Non possunt omnes articuli singillatim aut legibus aut senatus consultis comprehendere: sed cum in aliqua causa sententia eorum manifesta est, is qui iurisdictioni praest ad similia procedere atque ita ius dicere debet.* — Италијански грађански законик, чл. 3. прелим. прав. изрично упућује на аналогiju и опште принципе права. Под изразом *општи принципи права* не разуме природно или идеално право, непромењиво и апстрактно (као аустр. грађ. зак. §. 7. а по њему и српски грађ. законик §. 8), које и није извор права већ оне опште принципе на којима је засновано позитивно право. У истом је члану прећутно усвојена и забрана у чл. 3. *Сар Нар.*, по којој недостатак законског наређења није основ са кога се може пресуда не изрећи. И српски грађ. законик прећутно усваја то начело у §. 10. грађ. зак.

¹⁾ Искор. *Forti, Istituzioni civili, Firenze. 1840.* I стр. 556 и даље. — *Savigny, System* данашњег римског права I, § 32. —

О интерпретативном послу у опште, умесно каже Рудолф Јеринг, *Дух римског права*, III: „Задатак је тумачењу да објасни предмет, разреши привидне противуречности, уклони нејасности и нетачности, осветли целу садржину законодавчеве воље, а уз то још да изведе из постојећих одредаба, принципи који му је основица и све закључке који потичу из тог принципа.“

§. 19.

Границе примене права.

Примена правне норме претпоставља да она вреди у оном простору и времену у коме треба да се примени; *простор* и *време* природне су границе области права: први ограничава његово простирање, а друго његово трајање.

§. 20.

Границе права по простору.

Како држава не постоји без земљишта, територије, тако и право, које произлази из државе треба да врши своје дејство на једном одређеном простору. Власт права простира се, по правилу, дотле докле допире суверенитет, самосвојност државе, и према томе, његово се месно дејство ограничава државним границама. Но, насупрот томе праву које је опште и заједничко, може постојати и неко посебно право, које вреди само на делу државног земљишта; то зависи од воље законодавчеве, који ће у обиму државе одредити и месне границе таквих норма. У једноме и у другоме случају, међутим, такво право има карактер *територијалног*, земљишног, земаљског права, у колико је меродавно за сва лица и ствари које леже у државној територији.

Принцип територијалности права својствен је објективном праву, пошто се оно као скуп норма које произлазе од највише власти има да примењује у територији државе. Али са субјективног гледишта споменути принцип подлежи разним ограничењима. И доиста, с обзиром на лица, за које је право моћ која појачава и заштићује лично делање, може бити потребно, баш у личном интересу, да норме којима се уређују извесни односи не зависе од места већ пре од порекла; и с тога бива, да закон порекла може регулисати извесне односе и преко територијалних граница.

Ограничења принципа територијалности, према којима један закон простира своје дејство изван простора на коме влада, и норме које се односе на тај случај, тичу се највише односа

лица која припадају разним државама, и с тога су предмет *Међународног приватног права*.

У свима временима принцип територијалности права бивао је више или мање ограничавањем принципом права личности или порекла, што је неизбежна последица светске трговине и признавања правног поретка у свима срећеним државама.

Теорија о територијалној, месној важности права, налази своју примену поглавито у питањима приватног међународног права; али се може, неки пут, применити и на унутарње законодавство једне државе, кад се општем или заједничком праву стави на супротив посебан закон једне покрајине провинције који је изузетак према општем закону. Такав је био случај у кривичном законодавству краљевине Италије до године 1889. итд. У Србији био је такав случај приликом сједињења ослобођених крајева.

§. 21.

Границе права по времену.

Развиће позитивног права и непрекидно мењање закона повлаче као нужну последицу да треба одредити два момента у животу сваког закона: почетни моменат и завршни. Први се обележава *промулгацијом*, прогласом, и *публикацијом*, обнародовањем, услед којих закон постаје извршан, тј. постоји и живи (гледај §. 15.); последњи се обележава *аброгацијом*, укидањем, а то је акт услед кога закон престаје важити. Укидање је *изрично*, кад је исказано у нарочитој изјави законодавчевој; или *прећушно*, кад потиче из противречности одредаба ранијег и доцнијег закона, или кад нови закон уређује цео предмет који је расправљао претходни закон. (Итал. грађ. зак. говори о томе у предим. прав. 5.) Дакле живот и дејство закона обухвата све време које протече од његове публикације, обнародовања, па до укидања.

За обичај, пошто нема формалног акта којим се он уводи у живот, није могуће тачно одредити време његовог постојања. Нити би то иначе било потребно, пошто обвезно дејство једног обичајног правила потиче из народне свести и траје све док га не поништи какав нов обичај.

Да се један закон може укинути противним обичајем, одговара самом бићу права; Римљани су то изреком допуштали: *Ea vero, quae ipsa sibi quaeque civitas constituit, saepe mutari solent vel tacito consensu populi, vel alia postea lege lata* (Inst. I, 2. §. 11.). Испор: *Puchta, Gewohnheitsrecht*, II, p. 204. и даље). Али са модерном кодификацијом права обичајно је право свуда подређено писаном праву и сада се више обичају не признаје моћ укидања закона. Тако и

српски грађански законик, §. 3. Италијански грађ. зак. држи се тог истог принципа у чл. 5. (в. §. 13.).

Према степену и начину мењања једног закона, Римљани су разликовали *abrogatio*, *derogatio*, *subrogatio* и *obrogatio*. Ulpiani Frag. 3: *Lex aut rogatur, id est fertur; aut abrogatur, id est prior lex tollitur; aut derogatur, id est pars primae (legis) tollitur; aut subrogatur, id est adicitur aliquid primae legis; aut obrogatur, id est mutatur aliquid ex prima lege.* (Huschke, Jurisprud. antejustin. стр. 531.).

§. 22.

Из онога што је речено у претходном параграфу излази, да доцнији закон ваља да је јачи и пречи од ранијег закона, у регулисању односа који улазе у његов обим. Али ова надмоћност разуме се тако, да је ограничена на дела и правне односе, који се појављују после његовог обнародовања, промулгације и не може се простирати на оне, који би потекли и извршили се док је био у сили претходни закон, ако већ образују *стечено право*. У томе смислу вреди начело: *закон нема повратне силе*. Јер, кад би један закон, само зато што су у њему норме које се разликују од оних у укинutom закону, могао да утиче на односе који су коначно уређени по укинutom закону, у време док је он још био у сили, и да их мења, онда би правни поредак изгубио сваку озбиљност. *Повратна сила, ретроактивност*, заиста вређа човечију личност, јер поништава његову слободну радњу, која је извршена под јемством постојећег закона, а противна је и самоме бићу права, које се опиरे томе да један факт, који је на основу права добио обележје законитости, изгуби то обележје изменом закона. Но, где нема стеченога права, закон има подједнаку силу над свима односима који су постојали у времену његова постанка, па ма ови односи произишли из факата ранијих од самог закона.

Theodosius и *Valentinianus* (Cod. I. 14., 7.) прописују: *Leges et constitutiones futuris certum est dare formam negotiis, non ad facta praeterita revocari nisi nominatim et de praeterito tempore et adhuc pendentibus negotiis cautum sit.* — *Rotari* у Лонгобардском Едикту гл. 388. каже: *Et hoc addimus ac discernimus, ut causae quae finitae sunt non revolvantur.* — Италијански грађ. зак. чл. 2. утврђује, да закони немају повратне силе. Српски грађ. зак. §. 3. такође наређује: „закони ови немају повратне силе: они се простиру за унапредак.“

Но, у колико су наука и разна законодавства почела примати принцип неповратности закона, у толико је примена тог принципа стварала многа теоријска и практична

питања, која на различан начин решавају дела која се баве прелазним, транзиционим правом, тј. правом које ће посредовати прелаз из старог правног стања у ново.

Како је сметња ретроактивност, повратна сила, то је задатак науке, да утврди једним општим принципом, у којим случајима има нови закон повратну силу, а у којима нема; другим речима, да код *правних* односа разликује оне у којима има заиста стеченог права, од других у којима га нема. *Савини* (*System VIII, §. 384.*), који је први изложио теорију прелазног, транзиторног права, разликовао је две врсте закона: законе који се односе на *стичање* права или везу што везује право за особу, и законе који се односе на *егзистенцију* или начин постојања једне установе. Код првих је порицао свако ретроактивно дејство, сваку повратну силу: а код других га је признавао. Ово се начело, као што су показали прво *Ласал* (*Lassalle, System der erworbenen Rechte, Leipzig, 1861. I. стр. 13. и даље*), за тим *Габа* (*Gabba, Teoria della retroattività delle leggi, 2. издање, Torino 1884, I. стр. 163. и даље*), своди на старо правило француских правника, да су закони, који нешто забрањују, прохибитивни закони и они који долазе у јавно право ретроактивни, имају повратну силу, а закони приватног права то нису, немају повратну силу. *Ласал* је изложио ширу и боље сређену теорију доказујући, да најјачи разлог за неповратност лежи у поштовању људске слободе и одговорности; отуда је добио мерило, да један закон не може имати повратну силу на акт воље који је извршен под гаранцијом ранијег права, а да међутим има повратне силе, кад год се односи на личност независно од дела његове воље (стр. 55. и даље). *Габа* усваја Ласалов принцип али га проширује, обухватајући у појам стеченог права не само права која произлазе из акта човечије воље, већ и она, што непосредно или посредно потичу из закона, *ipso jure*. Он овако дефинише стечено право: „Стечено је свако оно право, које је последица факта способног да га произведе по закону, који је био у сили у времену кад је факт наступио, ма да се прилика за његову примену јавила тек после новог закона по истоме предмету, — а које је, по одредбама закона, који је важио кад се догодио факт из кога је оно потекло, постало одмах својином онога, који га је задобио“ (цитирано дело, I стр. 191.). — Ако се закон мора зауставити пред стеченим правом, он за то не мора поштовати право које се очекује у времену док оно још није задобивено. Исто тако, не мора да поштује саму *правну способност*, под којом се разуме она моћ, коју човеку даје сам закон, док факт у коме се та моћ испољава не наступи, јер, да је факт наступио, право би већ било стечено.

Укидање усанога трајне природе повлачи неминуовно за собом престанак свију односа који из њих потичу, на

ма оне биле стварна права личности. Али ту ако и није могуће очувати таква права у њиховом првобитном облику, правичност захтева, да се њихов губитак оштећеним пристојно накнади. Тако је Енглеска приступила укидању ропства у свима својим колонијама. (Осим цитираних дела, гледај: Trendelenburg §. 135. — Bianchi, Corso di Codice civile 1. издање, св. I, гл. IV, одељак 1.)

У кривичним стварима, и ако се не може применити појам стеченог права, ипак, ради заштите грађанског права и из разлога правичности вреди начело: да закони који су тежи по кривици и казни, немају никад повратне силе, док је блажи закони имају. (Испор. Berner, Wirkungskreis des Strafgesetzes, Berlin, 1853. стр. 50.—73. — Gabba, Rettoattività, II, стр. 268. и даље. — Pessina, Elementi di diritto penale, I, стр. 84.—90.)

(Наставиће се)

Још један начин за обилажење наређења тач. 4. А. §. 471 грађ. судс. пост.

У селу Д. Сипуљи, среза јадранског, окр. подринског, поред осталих, живе и два држављанина, од којих је један газда, а други пуки сиромашак, и суседи су. Богати се зове Младен, а сиромаш Срећко. Срећку је једина имовина један леп воћњак у селу, који је засађен младим шљивама и зове га „плац под кућом“, јамачно зато, што му је ту била очева кућа, а сада ту има једна бедна колебица. Тај плац Срећков допадне се суседу Младену, а уз то му није годило Срећково суседство (зли људи по селу причају свашта, па и то да је био на робији и да ће опет тамо), па са тих разлога, одлучи се: да тај плац од Срећка, пошто, пото, купи!

Ствар би се лако свршила. Срећко је сиромаш човек, а уз то веле трошација, те му новца треба, а Младен опет имућан човек па ће понудити добру цену и пазар је свршен! Каже он своју намеру Срећку и овај пристаде од прве, али пред њих се испрсио — §. 471. грађ. суд. пост.!

Познато је већ и деци сељачкој, како економски мотиви, тако и прилике под којима је донета одредба тач. 4. а. §. 471. грађ. пост., по којој се тежаку, поред

остале тамо именоване покретности, не може продати кућни плац и пет дана орања, на сваку пореску главу.

И горња два уговорача знали су за ову законску сметњу, јер Срећко нема више некретног имања, па су претресали све могуће досадање начине обилажења овог законског наређења и ма да су ови досадањи начини за гажење тога корисног закона, многобројни, — ипак, њих двојица, уз припомоћ сеоског ћате и кметова, смислише један нов начин, који ћу доле навести, једно с тога што је интересантан, а друго и још важније с тога — што га је Касациони Суд, уз прочиту повреду §. 471. грађ. суд. пост. одобрио!

Горе именовани дакле, Срећко и Младен, *уговор куповине и продаје симулирају под видом уговора о размени (шраму).*

Срећко од свога „плаца“ направи тапију и потврди је код општинског суда и полициске власти. Младен направи тапију од једне своје прљусе „на главици“, која је за једну шестину већа од Срећковог „плаца“, и Младен ту своју тапију потврди код суда општинског и полициске власти.

Младен даде Срећку 600 дин. и земљу „на главици“, а Срећко Младену речени „плац.“ Од општине узму уверење, у коме је поред осталог стајало, да су земље једнаке и по §. 471. грађ. пост. не стоји им ништа на путу да их размене, *јер се има сматрати, да колико један даје, толико и прима и колико му је толико је, јер апсолутно не продају* (ваљда ништа).

Са овим уверењем и реченим тапијама дођу Срећко и Младен на протоколу од 14. Новембра 1897. № 12.948 код лозничког првостепеног суда, изјаве: да су горе означене земље разменили *„без икакве приде, јер обе вреде по 200 динара“*, па су молили суд, да их на ове земље претходно убаштини, па тапије пренесе на уговораче, уважајући ову размену.

По, уговорач Срећко, оставиши доследан започетом раду, изјави на протоколу № 13.360/97, да одустаје „од овог пазара, јер је — оштећен преко половине“! Да би ово и доказао, на протоколу под № 5343/98, положио је дијурну за судију и писара, да преко вештака процене његов „плац“ и Младену земљу „на главици“, која је била предмет овог њиховог уговора, те да пу-

тем спора раскид уговора тражи, наводећи и опет да је „преварен и оштећен преко половине“!

Судија с пословођом изађе „на лице места“, као што се већ то каже, и на протоколу под № 5695/98. од три способна вештака, против којих није ништа приметно ни Срећко ни Младен, по прописима грађ. суд. пост. би утврђено: да Младенова земља „на главици“ вреди 100 дин. а Срећков плац 750 дин.

Једно с тога, што се овом оценом утврдила гдна разлика у вредности размењених земаља, а друго и с тога, што је поменуто поднето уверење непотпуно (моле се читаоци да не мисле, да су кметови то нарочито хтели!) — првост. лознички суд, наредбом од 18. августа 1898. Бр. 9743, позвао је оба уговорача, да му у смислу §. 471. грађ. суд. пост., у тамо остављеном року, поднесу уверење надлежног суда и одбора општинског, чију ће садржину потврдити и среска власт, а којим ће се тврдити: 1). Или да су земље, које они хоће да размене, једнаке поред величине и по каквоћи или вредности; 2). Или да уговорачи Срећко и Младен, сваки за себе и за све пореске или од пореза ослобођене главе ако их у задрузи имају, са земљом, коју овом разменом добијају, имају по пет дана орања и кућни плац од дана орања рачунаћи сваки дан у 1600 квад. хвати.

Напред је речено, да једна земља вреди 750 дин. а друга 100 дин., као и то, да уговорач Срећко *нема више некретног имања сем овога плаца*. Према томе, они за Срећка по §. 471. грађ. пост. нису могли поднети тражено уверење, па за то је уговорач Младен, актом под Бр. 11.175. изјавио: да тражено уверење ни за себе ни за Срећка неће да поднесе, кад је вели и раније поднето (око кога је узгред буди речено и кривична истрага вођена, па на нескладан начин по закону прекинута) довољно, па зато је поново тражио: да суд тапије потврди или му о томе изда решење.

Према томе, лознички првостепени суд поново прегледа акта и нађе:

„Смисао тач. 4. а. §. 471. грађ. суд. пост. и свију расписа и објашњења њених мора бити, по духу целог тога закона, — да тежак не отуђи шест дана земље од које би могао живети. Ни путем трампе закон не дозвољава обилажење тога правила, па с тога је из наве-

деног јасно: да размењене земље треба да су једнаке, ако не и по простору и каквоћи земље, а оно бар по вредности. Тек тада се земље могу разменити без повреде прописа §. 471. грађ. суд. пост.

„У овом случају трампаљач Срећко, сем уступљеног „плаца“ (воћњака), нема више непокретног имања, — а тај плац по процени вештака у акту под *М* 5695/98, вреди 750 динара, и он (Срећко) га даје за земљу звану „на главици“, која по вештачкој оцени у горњем акту вреди 100 динара, што значи, да кад би суд ову трампу дозволио и тапије на имена трампаљача потврдио, очито би се радило против наведеног наређења у §. 471. грађ. суд. пост.“

Зато је првост. лознички суд, на основу предњих разлога, 6. октобра 1898. под *М* 12.178, био решио: „Да се поднете тапије уговорача Срећка и Младена у акту под *М* 12.948/97. не потврђују, већ да им се не потврђене врате, кад ово решење постане извршно.“

Ну, по жалби Младеновој, Касациони Суд, примедбама свога III. одељења, од 11. децембра 1898. Бр. 9714. поништио је горње решење првостепеног суда, са ових разлога:

„Пошто се из акта види, да жалилац Младен у овој трампи добија мање земљишта по простору, али много веће вредности од земљишта, које он даје трампаљачу Срећку, а међу тим по §. 471. тач. 10. грађ. суд. пост.(!), трампа вреди, ма и мању земљу трампаљач добио, само ако је једнаке вредности са земљом, коју у трампу противној страни даје, — то суд није имао законског ослонаца, што је одбио трампаљаче од потврђења поднетих тапија.“

Да оставимо на страну претерано рогобатан и нејасан стил горњих примедба и њихово погрешно позивање на тач. 10. §. 471. грађ. суд. пост., — место на тач. 10. Правила Министарства Правде *М* 354/74 (збор. XXVI стр. 14.), — да видимо, шта се овим примедбама тврди?

Тврди се, противно тач. 4. а. §. 471. гр. пост., и баш у примедбама, наведеној тач. 10. правила Министарства Правде: — да трампаљач Срећко може, разменом, отуђити своје једино непокретно имање у вредности 750 дин. и за то примити једну Младенову прљушу у вредности 100 дин.!

Прецењивао бих себе, кад бих се упуштао у даље разлагање, — оно што је првостепени суд у решењу *№ 12.178*, изнео, довољно је убедљиво: да ове примедбе Касационог Суда немају ослонаца у закону, већ су противне баш закону на који се позивају, пошто овде није у питању уговорач *Младен*, о коме примедбе говоре и који и без те земље има довољно земље за уживање, а уз то добија и плац од 750 дин. за прљушу од 100 дин., већ је овде у питању уговорач *Срећко*, који друге земље сем ове нема. И у самој тач. 10. правила Министарства Правде, на коју се примедбе позивају, стоји изриком за трампу (размену), да ће се дозволити тек ако „суд има најпре неопобитна доказа, да земљоделац на другом месту онолико земље добија, колико на једном даје или бар да у оној вредности добија на другој страни земље, у коликој ову на једној страни даје“, а уговорач *Срећко*, и ако нема више имања, даје своје имање од 750 за туђе од 100 дин. и опет Касациони Суд узима да није повређен §. 471. грађ. суд. пост!

Хватати се у горњем распису Министра Правде за речи „или бар“, као што изгледа да је одељење Касације у горњим примедбама урадило, — па отуда изводити: да за размену није потребно, да су размењене земље једнаке вредности, одвело би опасним последицама, — та старо је правило „*Summum jus — summa iniuria*“! Тако дакле, буквално тумачећи поједине речи у распису обила се воља закона у наведеној тач. 4. а. §. 471. и у овом случају у Србији је један бескућник више у лицу уговорача *Срећка*!

Но, ја ово због *Срећка* не написах, јер је сумњиво, да *Срећко* заслужује ма чију наклоност, а уз то он је „вештак“ и као такав започетим путем он ће се знати послужити §-ом 559. грађ. закона и онда, Бог да прости *Младенових* 600 динара! Мени је, дакле, била циљ: да прикажем ову праксу највишег суда, која се, без икаквог законског ослонаца, но просто по сили §. 333. грађ. пост., намеће нижем суду, не бих ли побудио надлежне, да они бар објасне и замене поменута своја правила, а већ је ли потребно наводити: да је крајње време, да се фамозни §. 333. грађ. суд. пост. укине. Ово није проста амбиција младих судија нижих судова, већ правилна доследност градације судова, колико је врло важних питања,

која се *решењем* расправљају, а пред општу седницу Касационог Суда не могу доћи због аномалије законске у наведеном §-у 333. гр. суд. пост.?

Али, куд сам ја забасао! Једно релативно мало питање даде ми повода, да као прост паланачки судија подсећам „надлежне“ на измену закона! Деценијама, и више од пола века, најглавнији наши законици, материјални и формални, чекаше и чекају на своју ревизију, — али шта то мари: кад за то исто време имамо толике: уставе, изборне законе, законе о томе ко ће бити председник а ко кмет и т. д., а колико ли њихових „измена и допуна“?! И код овог изобиља јавних закона, којима се регулишу „права и слободе“, — зар је и потребно мислити о томе, како ће се спречити Срећко из Сипуље, да не иде у — просјаче?!!

Молим лепо читаоце, да ми за опширност опросте, морао сам изнети „историју“ ове неупутне примене закона, а уз то и овај мањи „поговор“, јер је он последица изнетог догађаја.

4. јануара 1899.

У Лозници.

Поповић
судија.

ДЕЛО ЗЛОСТАВЕ УСЛЕД КОЈЕ ЈЕ НАСТУПИЛА СМРТ

УЧИНЈЕНО У НАСТУПНОМ ЛУДИЛУ

(§. 160. т. 2. и §. 53. казн. зак.)

ОД

Др. Вој. М. Суботића (МЛАЂЕГ)

Секундарн. лекара у Болници за Душевне Болести.

(Свршетак)

Посматрања у нашој болници.

Глиша је висок 172 смтм.: добро развијен, снажног костура, добре мускулатуре, анемичног изгледа. Крој лубање правилан, обим њен износи 56 смтм., лице је широко, доње вилице снажне. Изглед лица је обичан, без икаквих особности. Говор је правилан. Опхођење је учтиво. Понашања је мирног. Нарави је чудљиве. Послушан је

Од дана пријема 3. Септембра 1897. па све до 28. Нов. 1897. г. Глиша је чинио утисак здравог човека, како телесно

тако и душевно. О своме делу, и о себи, причао је у свему онако исто, као што је и у судс. актима записано.

Напрасно на дан 28. Нов. 97. г. Глиша се без икаквог узрока променио : заћутао је, и само је на постављена му питања кратко одговарао ; сѣм се ни ским није од тада па до данас у разговор упуштао. Од тога дана па све до сада, није још никако из кревета устао. Ништа не би заискао да једе и пије ; и оно што му се даје силом хоће да прими : веома слабо једе. Телесно је доста опао. У времену није правилно оријентисан. Топлота тела остала је увек са свим нормална, никад преко 37° Ц. — Пулс је добар, али никад преко 80 удара у минути. — Кожа му је на целом телу сува, перута се по мало, и има изглед као код свију тешких меланхоличара. Глиша са својим стањем у коме се налази сада, чини на објективног посматраоца утисак тешког депресивног душевног стања. Он се у такоме стању налази и онда, код нико на њега не обраћа пажњу, и онда, кад зна да има кога у његовој близини. Он се не претвара. Упитан шта му је, одговара : „и ја сѣм не знам, шта ми је.“ Глиша не разбира никако нити за себе, шта ће с њиме бити, нити за своју кућу, ни за своје укућане : само лежи и ћути.

Мишљења смо:

- 1). Да је Глиша у време учињенога дела, за које је оптужен, био душевно болестан.
- 2). Да је и данас душевно болестан.
- 3). Да га треба задржати у овој болници на лечењу.
- 4). Да пати од циркулерног лудила, са наступима моно-јакалне егзалтације и меланхоличне депресије.

6. III. 1898.

Чл. Ст. ком.

Стејић, Данић, Суботић.

Претрес.

(12. V. 98. — М 9295.)

На претресу није било ничега особитога. Само да споменем, да је суд нашао : да овде постоји *дело злоставе, услед које је смрти наступила*, казнимо по §. 160. казн. зак. тач. 2.; затим да Глиша за ово дело, према §. 53. казн. зак., *не може бити крив*, и да се с тога на њега у овом случају за ово дело има применити пропис § 241. крив. суд. пост., с тим да је по §. 328. ист. пост. одговоран за трошкове и браниоцу за награду.

Пресуда је гласила : да се опт. Глиша за ово дело ослободи казне као невин.

На ову пресуду није нико изјавио жалбу.

Судили и пресудили : председник суда Никола Младеновић, судије : Д. А. Петровић, Ђор. П. Јовановић, деловођа писар Милан Мих. Николић.

Државни тужилац А. Стевановић, судија.

Извод из историје боловања у лудници.

Од 3. септ. до 28. Нов. 1897. Глиша је био миран, чист, узудан, повучен за себе, ретко с киме разговарао, највише је ћутао, изгледао је збуњен и снуђен, и често би у лицу без повода јако подрвенео. По који пут се жалио на главобољу и малаксалост. — О делу које је учинио, вели да га се сећа, али да га је учинио у одбрани пошто је „чуо“, да му неки људи раде о глави, али он те људе није видео кад су говорили, него им је само глас чуо. Не сећа се, вели он, свега до ситница како је убио човека, али зна да су се тукли и чуо је, да је онај човек умро после тога, па кад је тако, „онда сам га ја морао убити, јер другаче не може бити.“

28. XI. 97. Жали се да је болестан, да не може да се држи на ногама, и моли да легне у кревет. Одведен у амбуланцију. При прегледу није нађено ничега абнормног. Температура нормална. Пулс уредан. Телесно добро изгледа.

5. XII. 97. Од јутрос сав укочен, сва мускулатура више мање у тетаничном стању. Руке скрштене на грудима, не могу се раздвојити никојом снагом. Лежи на леђима. Вилице стегнуте. Ћути. Ништа не одговара. У лицу румен. Пулс уредан. Температура нормална. Дисање мирно. Пре подне гледао је, али му је поглед био укочен. После подне затворио је очи. Укоченост је у вече престала, али очи није отварао, нити је хтео проговорити. Цео дан није ништа јео ни пио.

20. XII. 97. Непрестано лежи у кревету. Има изглед тешко болесног човека. Скоро ништа не говори. По који пут одговара: „тешко ми је у глави и у целој спази“. Врло мало једе.

25. XII. 97. Само ћути и ништа не одговара. Телесно доста опао. Упитан зна ли да је данас Божић, ништа није одговорио. Кожа му је јако сува, рапава и перута се.

1. I. 98. Само ћути. Измерен и има у њему 52 киле.

1. II. 98. Никакве промене. Ништа не говори. Јако је ослабио. Ма колико му говорили и питали га, он ћути.

9. III. 98. До данас је непрестано ћутао. На јутрошњој визити позвао је лекарског помоћника г. Шаниновића да му приђе да се разговарају. Кад му је он пришао, Глиша га је питао ко је он и шта је, како му је име и шта је ова кућа где се он

налази. Он му је на све одговорио, па га онда упитао: „зар тако дуго овде лежиш, па све то не знаш“?, — а он му је одговорио: „не знам.“ Затим је он сâм почео да говори како је ово зграда Краљева, како је он војник био а и остаје, како се заклео на заставу, како даје порез, прирез, комору, и умреће као војник. Затим је питао које данас Краљ у Србији, и кад му је то казано, он је одговорио: „и Њему сам се заклео на верност, и остаћу му веран.“

9. и 10. III. 98. није хтео ништа јести и пити.

11. 12. 13. и 14. III. 98. Врло мало јео и пио.

16. III. 98. Са муком смо га могли натерати да се разговара. Ево тога разговора.

„Како ти је?“ „Ја сам болестан.“

„Шта ти је?“ „Ја не знам, ви то знате боље.“

„Шта те боли?“ „Ви то знате шта ме боли. Тешко ми је у глави. Мучи ми свест. Тешко ми се дићи, тешко њи, хоћу да паднем. Запосиме само, али немам главобољу.“

„Како спаваш?“ „Не знам ништа то; шта га ја знам. Ето болничара, они ће то знати. Знам само да ноћу виђам око мога кревета где стоје моји сељаци, али их не чујем, него се само гледамо, они мене и ја њих. Моје укућане не виђам. То ми долази само ноћу, дању никад.

„Често ми се преко дан — а највише ноћу — чини као да се кревет са мном заједно некуд на друго место премешта: некако ми се сâмо све то окрене; и не видим никога да ме носи, а оно се опет окреће.

„Често ми се причини да сам у мом селу, некако се занесем и лепо видим да идем по томе селу и да се с људима разговарам, па се тек видим да лежим овде у кревету. О језу вели: ја не могу да једем ништа; ако ми буде лакше ја ћу јести, а сад ми се не једе. Само жедним.“

Не зна сигурно који је дан: „ту је или недеља или понедељак.“ Зна име лекара. Не зна имена својих болничара, код којих је већ неколико месеца у соби и у кревету. —

Данас је измерен и има у њему 55 кила.

17. III. 98. Храњен сондом кроз нос пошто никако неће да једе. Ужасно се противио и борио са болничарима и бранио се да му се сонда не меће.

19. III. 98. Једва је пристао да сâм једе, али и то врло мало.

8. IV. 98. Још увек лежи у кревету. Вели да му је тешко и да не може да устане, нити да седи и стоји.

13. V. 98. Телесно се прилично поправио. *Једе добро*. Спава добро, али никако да се дигне из кревета.

2. VI. 98. Данас први пут устао из кревета, али му је тешко стајати, заноси се.

5. VI. 98. Редовно је по 1—2 сата на дан на ногама. Кожа му добија други изглед, очистила се од перути и добија своју нормалну боју и глаткоћу, није више сува.

10. VI. 98. Мери, и тежак је 61 килу. У опште очигледно је, да је сада са Глишом знатно боље, и телесно и душевно. Шета по башти по мало. Логично се разговара, и вели: „па и сâм видим, и могу да кажем да ми је боље са здрављем, али и ја сâм не знам шта ме ово беше тако савладао.“

1. VII. 98. Потпуно правилно схвата стање и прилике у којима се налази. Сећа се како му је у оно време било тешко у глави, и како је имао у себи велики страх, и све му се чинило да ће неко да га убије, али се свих појединости како је убио свога пријатеља, не сећа. Он је потпуно свестан свога бившег болесног стања, а то је врло добар знак. Од како му је боље, пита за своје и за своју кућу се интересује. Док је био болестан био је према свачему савршено индиферентан. Тежак је 64 киле. Каква разлика према ономе како му је било у болести! Тек данас саопштили смо му, да га је суд ослободио казне. На то је реагирао као и сваки свестан човек: радовао се.

22. VII. 98. Како му је са свим добро, предложен је г. министру ун. дела да се отпусти из болнице.

12. *Августа 1898.* Глиша је отпуштен својеј кући као здрав. Полицијској власти скренута је пажња на то, да изда налог породици Глишиној, у случају ако би Глиша поново душевно оболео, да га одмах спроведе у болницу.

ИЗ СУДНИЦЕ

IX.

Против-природни блуд извршен над мушким дететом испод три-најесте године кажњив је по §. 191. а не по §. 206. казн. зак.

(Одлука опште седнице Касац. Суда).

Пресудом првостеп. пожаревачког суда од 19. Новембра 1898. № 36.421 осуђени су Милован Б. и Милија Ј. калфе, за против-природни блуд из §. 191. казн. зак., извршен насилним путем над својим шегртима Обреном и Мелентијем, и то: Ми-

лован са пет година робије, а Милија са четири године, без губитка грађанске части и без окова, пошто су малолетни.

Апелациони Суд пресудом својом од 30. Новембра 1898. № 4276 одобрио је пресуду првостепеног суда.

По жалбама: државног тужиоца, оптужених и њихових бранилаца, Касациони Суд примедбама свога III. одељења од 18. Децембра 1898. № 10386 уништио је ову пресуду Апелационог Суда са ових разлога:

„Погрешно је Апелациони Суд одобрио пресуду првостепеног суда № 36421, којом је дело против-природног блуда подвео под одредбу §. 191. крив. зак., по коме су Милован и Милија осуђени на робију, јер се тим законским прописом казни блуд извршен силом или претњом, било лице мушког или женског пола, али у сваком случају на начин природом одређен; а за против-природни блуд стоји нарочити пропис и казна у §. 206. крив. зак. по коме су оптужени и имали бити осуђени.“

Апелациони Суд није усвојио ове примедбе Касационог Суда по је дао следеће против-разлоге:

„Кад се из крштеница силованих, Обрена и Мелентија, у акту под № 34314, види, да они у време, кад су, над њима оптужени блуд извршили, нису имали ни пуних 13 година, — онда овде само може стојати дело из §. 191. казн. зак., без обзира на то, да ли су оптужени овај блуд извршили са саизводењем силованих или без.“

Касациони Суд у Ошитој Седници од 8. Јануара 1899. № 136. нашао је да су против-разлози Апелационог Суда на закону основани, а да не стоје горње примедбе III. одељења Касац. Суда.

Саопштио
Б. С. Чохаџић

X.

У случају оспоравања тужилац мора доказати, да му је тужени рођени син, да би могао добити тражено издржање по §. 127. грађ. зак.

(Одлука опште седнице Касац. Суда).

С. К. тужио је суду свога сина П. и тражио, да га суд осуди да му даје месечно издржавање, јер је стар и изнемогао за рад, а не прима га ни у кућу код њега.

У одговору на тужбу и на рочишту, заступник туженог изјавио је, да тужилац ничим не доказује да је он отац туженог П. и према томе тражио је, да га суд одбије од тражења.

Првостепени суд и не упуштајући се у оцену овога навода тужене стране, пресудом својом од 30. Октобра 1898. № 22780. осудио је туженог да даје тужиоцу, — своме оцу — по 30 динара месечно на име издржавања.

По незадовољству обеју парничних страна, Апелациони Суд пресудом својом од 11. Децембра исте године № 4480. пресудио је: да се тужилац одбије од свог тражења као неумесног, јер није доказао да му је тужени рођени син.

По жалби тужиоца Касациони Суд примедбама свога III. одељења од 27. Јануара 1899. № 597. уништио је пресуду Апелационог Суда са ових разлога:

„Кад се из белешке судске под № 17319 види, да од тужиоца С. није узета реч о овом наводу заступника туженог, да тужилац није отац његовог властодавца — туженог, а баш из те околности и потиче како право тужиоца, тако и дужност туженога за тражено издржање, — онда је суд изрекао пресуду на непотпуном извиђају, противно §. 166. грађ. суд. пост.“

Апелациони Суд није усвојио ове примедбе, по је дао следеће против-разлоге:

„Свака парнична страна, овлашћена је по §. 22. грађ. зак. да с оним правима, која њој припадају, у току или изван спора слободно располаже. А ово слободно располагање парничара састоји се у томе: што ће свака од парничних страна по својој вољи употребити или пропустити, или се чак и одрећи оних доказа, које има на расположењу ради одржања својих или одбране противникових потраживања.

„По томе кад тужилац у тужби и на рочиштима није хтео да поднесе доказа о томе, да му је тужени рођени син, те да би услед тога по §. 127. грађ. зак. имао права издржања од њега, ма да му је тужени одмах, у почетку спора у одговору на тужбу а и доцније на свима рочиштима, оспоравао ово право, једино по том основу, што не подноси никаквих доказа, да му је он рођени син, онда се има узети: да се тужилац тога доказа драговољно одрекао, кад се из наведеног види, да му је била дата прилика да исти доказ употреби, или на навод туженог о овоме одговори.“

Касациони Суд у својој Оштој Седници 20. Фебруара 1899. № 1461 нашао је, да су против-разлози Апелационог Суда на закону основани а да не стоје примедбе одељења.

XI.

Писмени тестаменат који не одговара §. 435. грађ. зак. вреди као судски тестаменат по §. 440. истог зак., ако је потврђен неспорним судијом.

(Одлука Опште Седнице Касац. Суда)

Тужилачка страна је тражила да се уништи спорни тестаменат, потврђен неспорним судијом с тога, што на њему није назначено, ко је завештаоца потписао, јер је неписмен, што није назначено, да је пред сведоцима завешталац изјавио, да је то његова последња воља, — §. 435., грађ. зак. и што није назначено, да су сви сведоци били заједно, — §. 433. грађ. зак.

Тужена страна је изјавила, да је тестаменат уредан и у законој форми начињен, јер је и судом потврђен.

Првостепени суд пресудом својом од 17. Августа 1898. № 24125 пресудио је по тужби: да се спорни тестаменат уништи.

Апелациони Суд пресудом својом од 16. Октобра 1898. № 3995 одобрио је пресуду првостеп. суда.

Ну, по жалби тужене стране Касациони Суд примедбама свога II. одељења од 5. Фебруара 1899. № 940 уништио је ову пресуду Апелационог Суда са следећих разлога:

„Кад је Апелациони Суд узео, да спорни тестаменат не вреди по §. 435. грађ. зак., онда је погрешно што није, пошто се види, да је исти потврдио и неспорни судија, оценно, да ли према §. 440. грађ. зак. вреди као судски тестаменат.“

Апелациони Суд не усвојив ове примедбе Касационог Суда, дао је следеће против-разлоге:

„По §. 440. грађ. зак. на који се законски пропис Касациони Суд позива, и по чл. 163. неспорних правила, спорни тестаменат не вреди као судски тестаменат, пошто исти није написан од неспорног судије, као што се по наведеним законским прописима тражи, но је, као што се из њега види, неспорни судија спорни тестаменат, који му је као направљен на потврду поднет, потврдио; те према томе спорни тестаменат није направљен овако као што изискују поменути законски прописи па да би могао важити као судски тестаменат, а овакве форме тестамената, као што је овај спорни, наш законодавац није предвидео у глави X. грађанског закона, која говори о тестаменту.“

Касациони Суд у својој Општој Седници од 20. Фебруара 1899. № 1462 нашао је, да су примедбе одељења на закону основане а да не стоје против разлози Апелационог Суда.

Саопштио

В. С. Чохаџић

ИЗВЕШТАЈ

О РАДУ

КАСАЦИОНОГ СУДА

за 1898.

Касациони је Суд у прошлој 1898. години примио предмета 10.828. што је и имао пред собом на расправи.

Од ових предмета било је:

кривичних	5524
грађанских	4163
одговор. судија	12
о разумевању извесних прописа законских	4
за администрацију и рачуноводство	981

Кад се од овог укупног броја предмета изузму предмети за рачуноводство и администрацију у 981., који су у току прошле године и свршени, онда излази, да је Касациони Суд имао у прошлој 1898. год. за судску расправу свега 9847

Од ових предмета расправљено је и то:

I. Кривичних:

У редовним седницама сва три одељења, а и за време одмора судског у дежурном одељењу, — 5524., од којих је:

а). Оснажено:

1., решења нижих судова	1430
2., пресуда прв. држ. судова	1168
3., пресуда поротних судова	748
4., пресуда Апелационог Суда	1362

б). Поништено:

1., решења нижих судова	382
2., пресуда прв. држ. судова	107
3., пресуда поротних судова	78
4., пресуда Апелационог Суда	98

Свега 5373

дакле, оснажено је и поништено свега 5373

в.) враћено неразмотрено, било због таксе, или неиспуњења законских формалности 24

г.) упуства 14

д.) сукоба и изузећа 45

Свега дакле 5456

II. Грађанских:

У редовним седницама сва три одељења и дежурства за време одмора судског, Касациони је Суд расправљив у 1898. години свега 4163 предмета, од којих је:

а). Оснажено:

1., решења нижих судова	1466
2., пресуда прв. судова и Главне Контроле	717
3., пресуда Апелационог Суда	495

б). Попишано:

1., решења нижих судова	933
2., пресуда прв. судова и Главне Контроле	198
3., пресуда Апелационог Суда	128

Свега 3937

4.) враћено нерасмотрених, које пресуда а које решења	178
--	-----

Свега грађанских предмета 4115

У општим седницама својим Касациони је Суд расправљив у 1898 год. 116 предмета, и то: кривичних 68 а грађанских 48, од којих су у 56 кривичних дела одржате примедбе одељења, а у 12 уважени противразлози судова. Код грађанских предмета оснажене су примедбе одељења у 36 предмета, а уважени противразлози у 12 предмета.

Осим наведеног рада по кривичним и грађанским предметима, Касациони је Суд у својим општим седницама донео још одлука и по другим предметима, за које је био надлежан, а као што је раније поменуто:

а.) о одговорности судија 12.

б.) изјавио мишљења о разумевању извесних законских прописа, по захтеву господина министра 4.

Према свему догде наведеном, Касациони је Суд имао за расправу у прошлој 1898. год. 9847

а расправљив је:

у редовним и дежурним седницама 9571

у општим седницама својим 132

Свега свршено 9703

Остало за расправу у 1899 год. 144

и то грађанских 74, а кривичних 70.

Према овоме, кад се броју свршених предмета у 9703 дода и број свршене администрације у 981, као и број нерешених

предмета у 144, онда излази, да је било свега предмета 10828, колико је и нумера било по деловодном протоколу за прошлу 1898 год.

Бр. 1607. Од Касационог Суда 23. фебруара 1898. у Београду.

ПРАВОЗАСТУПНИЧКИ ИСПИТ

У недељу 7. фебруара ове године полагао је правозаступнички испит г. Станко Цветковић, судија у оставци.

Питали су :

г. Никола Николић, овд. адв., из законика о кривичном судском поступку ;

г. Др. Драгутин Мијушковић, професор Велике Школе, из грађ. зак., теорије о грађ. праву и прив. међународног права;

г. Гргур Миловановић, професор Велике Школе, из кривичног права за закоником, закона о штампи и закона о пороти;

г. Арон Нинчић, судија Касационог Суда, из законика о грађ. суд. поступку, закона о стечинном поступку и правила о поступању у неспорним делима ; и

г. Др. Стојан Вељковић, председник Касационог Суда и председник одбора са испитивање пријављених кандидата за полагање правозаступничког испита, из трговачког и меничног права са законикима и рударског законика.

Деловођа одбора био је г. Драгић Р. Павловић, писар министарства правде.

Писмени задатак, који је био из области кривичног права и који је дао г. Гргур Миловановић, гласи :

„Здравко Н., трговац овдашњи, стајао је у трговинским односима неколико година са Бранком Н., трговцем из варошице Н., и давао му робе на почек, а и за готово.

„Бранко у току времена пађе под повољнијим условима другог трговца овдашњег и отпочне код њега да купује робу, а Здравка напусти, плативши му све, само не још 300 динара.

„Неколико је пута од тог доба Бранко долазио у Београд; неколико је пута од Здравка нуђен, да код њега опет отпочне назарити и да му дуг у 300 дин. исплати; али Бранко, ма да је обећавао, то не учини.

„Прошле године у почетку Новембра дође Бранко опет у Београд, па кад се тога дана са Здравком састао, обећао му је

на молбу, да ће доћи, да и код њега нешто пазари и остатак дуга да му плати.

„Протече четири дана од тог доба — а Бранко не дође да пазари и дуг по обећању плати.

„Петог дана из јутра око 8 часова крене се од куће своје Здравко, као члан ловачке дружине, са пуном ловачком опремом, да иде на зборно место у село Н. ради хајке на курјаке.

„На Теразијама сретне Бранка. Кад му овај рече, по здраву, да сад није могао ништа по обећању код њега пазарити, и да данас кући полази, али да ће ускоро опет долазити, и тада ће за цело пазарити код њега, а о дугу ништа не спомену, Здравко онда изведе, да је и то само изговор Бранков, па му одговори, да он и сад само обмањује као и до сад; да је он једна варалица и вуцибатина, а не трговац, и да с њим он не жели више никаква посла имати. Изговоривши то, дохвати му ланац, о коме је сахат под појасом био, и тргне, па ма да се Бранко бранио и ланац држао, ланац прекиде и сахат с ланцем истргне и узме, рекавши му одлазећи: „а сад иди ти па мене за сахат и ланац тужи, а не ја тебе за дуг од 300 динара“!

„Тог дана око 11 сати стигне на зборно место, па, у разговору са познаником једним, оде своме рођаку Павлу Н. на славу да проведе време, док се не буде пошло даље куд треба.

„Ту се код Павла са Илијом Н. из Н. састане, са којим се поодавна попреко гледао, — и реч по реч, па се с њим споречка. Кад му Илија рече, да је он, Здравко, ловац такав, као и онај младожења, који је невести хтео зеца да улови, па купив зеца везао га и гађао, но зеца не погоди него узицу, којом је зец био везан, те тако зец побегао, — и кад је уз то још додао и то: да га је Живко Н. све батином дељао, што је преко житом засејане њиве ловећи газио, и ако је „мајчин ловац“ тај имао пуну пушку у руци, онда је он — Здравко — од љутине цикинуо, опсовавши му оца лажовског и назвао га псом, па, у љутини онако како је на столици седео, махну се да дохвати пушку, поведе се и са столицом заједно падне, а пушка удари о под, плане и тако нехотично убије Ђурицу Н. из Н., који је ту са многим другима на слави код Павла био. —

„Извиђајем све се то обистинило, а и сам је Здравко признао, да је све то тако ишло; а осим тога трговачким књигама и помоћницима Здравкове радње утврдило се, да је Бранко баш уочи дана поласка свога у сутон дошао у Здравкову радњу, у дућан, и дуг у 300 динара платио, испоручивши поздрав за

Здравка, који је мало пре тога некуд из дућана отишао био, — о чему Здравко није ништа чуо ни знао онда, кад је Бранку сахат са ланца на Теразијама отео.

„Сведок Живко на испиту показао је, да је истина Здравка ударио један пут штаном, кад га је у житу на њиви застао, али у мало што га за то Здравко није из пушке убио!... —

„Државни тужилац тужио је Здравка услед тужбе полиције и прив. тужиоца:

1. За разбојништво под оружјем извршено и за јавну увреду учињену према Бранку — §. 241. тач. 4. и §. 213. крив. законика;

2. За нехотично убиство над Ђурицом извршено — §. 158. кр. зак. и

3. За јавну увреду, коју је у кући Павловој о слави пред толиким гостима нанео Илији назвавши га псом и опсовавши му оца — §. 213. кр. зак.“

„Нека кандидат изрекне пресуду, из које ће се видети како казна, тако и разлози и одредбе законске о томе: за која се и за каква дела тужени осуђује.. и т. д.“

Одговор кандидатав гласи:

I

„У радњи опт. Здравка, што је назвао Бранка варалицом и вуцибатином и што му је насилно отео сахат, постоје два дела: дело јавне увреде, казнимо по §. 213. казн. зак. и дело самовлашћа, казнимо по §. 195. казн. зак. Дело разбојништва не постоји, које тужба државног тужиоца представља за то, што околност, да је прив. тужилац Бранко исплатио оптуженом дуг, који му је дуговао, није била позната у времену извршења дела опт. Здравку, па му се за то и не може урачунати у кривицу према §. 54. а. казн. зак.

II

„У изразима, које је оптужени Здравко прив. тужиоцу Илији изговорио, постоји дело јавне увреде, казнимо по §. 213. казн. зак., а у радњи, којом је пушка услед пада о под планула и убила Ђурицу, нема никаквог казнимог дела, па ни дела казнимог по §. 158. казн. зак., пошто је радња — узимање пушке — коју је оптужени вољно предузео, дозвољена, а непосредна радња, услед које је смрт следовала, није вољно предузета, те према томе нема ненажње код опт. Здравка — §. 53. казн. зак. —

„Опт. Здравко сматра се за главног кривца по делима која постоје, и има олакшавну околност признање из тач. 7. §. 59. казн. зак.

„Да је опт. Здравко извршио дело под I и дело увреде под II противу њега стоју као доказ његово признање, које се слаже са ислеђеним околностима, — што чини потпун доказ противу њега по §. 225. кр. суд. пост.

„Опт. Здравко има се осудити на казну за дела под I по наведеним зак. прописима с погледом на § 69. казн. зак, јер се налази у стицају.

„За дело увреде под II има се ослободити казне на основу §. 215. казн. зак.; а за дело нехотичног убиства има се на основу §. 250. а. кр. пост. отпустити испод суђења, за дело јавне увреде под II има се ослободити казне за то, што је и прив. тужилац Илија нанео њему — опт. — увреду изразима: да није никакав довац.

„На основу изложеног и §. 241. крив. пост.

Пресуђујем,

Да се опт. Здравко за дело под I казни са три месеца затвора, који ће му се рачунати од дана, кад се слободе лиши. За дело јавне увреде под II да се ослободи казне као невин а за дело нехатног убиства под II да се отпусти испод суђења.“

Кандидат је испит правозаступнички положио. —

СТАТИСТИЧКЕ БЕЛЕШКЕ

Крештање српског становништва у Новом Саду у 1898. години.

Прошле 1898. године на 8600 (у округлом броју) Срба православне вере у Нов. Саду родило се: **341** дете, и то 168 мушке и 173 женске деце. А 1897.: 320 деце, од тога броја 160 мушке и 160 женске деце; умрло је: **251**, од тога броја 93 одраслих и 158 деце до 15 год. (а 1897.: свега 271 и то 87 одраслих и 184 детета); венчало се пак: 84 брачна пара и од тих 3 мешовита (1897. г. венчало се 86 брачних парова и од тих 2 мешовита).

В Е С Н И К

Свечана седница Академије Наука држана је 22. фебруара у 4 часа по подне у дворници Народне Скупштине. Седницу је отворио нови Председник Академије Др. Јован Ристић, б. краљевски намесник, а секретар Академије г. Јов. Жујовић, професор Вел. Школе, прочитао је годишњи извештај о раду и имовном стању Академије. После тога извештаја и саопштења о раду на прибирању речи за израду научног српског речника секретар је одао заслужену пошту спомену упокојених чланова Академије у прошлој години: Светисл. Вуловић и Милут. Гарашанину, редовним члановима, Петру Матковићу, дописном члану и Вилх. Гледстону, почасноме члану наше Академије. На позив председников држао је затим новонабрани члан г. Андр. Николић своју приступну академску беседу, која је примљена са општим одобравањем. На послетку је председник објавио избор г. Андре Николића, г. Дра Ј. Цвијића и г. Дра М. Петровића за чланове Академије.

Помиловања. Њег. Вел. Краљ благоизволео је приликом успомене прогласа Краљевине помиловати од даљег издржавања казне повећи број осуђеника из београдског, пожаревачког и нишког казненог завода, а многима је смањена казна или су ослобођени окова.

Престао бити правозаступник. Г. Михаилу С. Полићевићу, правозаступнику из Шапца, Министар Правде уважио је оставку на правозаступнички положај. Г. Полићевић намерава да продужи на страни стручно образовање на трговачком и меничном праву. Као члану удружења и ревностном сараднику „Бранича“ желимо му сретан пут и најбољи успех.

Нов правозаступник. Г. Саву Маринковића, бив. правозаступника из Алексинца, поставио је Министар Правде, по његовој молби, понова за правозаступника при алексиначком првостеп. суду.

Инвалидски суд. На основу чл. 19. закона о потпори војних инвалида, указом од 24. фебруара ове год. постављени су чланови инвалидског суда за 1899. годину, и то :

За редовне:

За председника: Ђенерал Јован Атанацковић.

За чланове: Алекса С. Јовановић, судија Касац. Суда, Илија Гојковић, пешадијски пуковник, Димитрије Герасимовић, санитетски пуковник, Марко Ђорђевић судија Апелац. Суда, Сава Карамарковић војно-судски мајор и Михаило Никетић, виши контролор.

За заменике:

За председника: Младен Јанковић, резервни Ђенерал, члан државног савета.

За чланове: Арон Нинчић, судија Касац. Суда, Роман Сондермајер, санитетски потпуковник, Милош Васић, Ђенерал-штабни мајор, Ђорђе Гинић, судија Апелац. Суда, Милан Ј. Ристић, војно-судски капетан и Марко Матић, рачуноиспитач.

* * *

Фонд за потпомагање сиром. великошколаца држао је свој годишњи скуп, на коме су посвршавани текући послови и изабрана управа за 1899. годину. За председника ове установе изабран је понова г. Др Војислав С. Вељковић, професор Вел. Школе.

* * *

Међународна конференција мира састаће се у Хагу 6. маја ове године. Русију ће на овој конференцији престављати Стал, царски посланик на лондонском двору. Руски цар је у интересу успеха конференције полагао много на то, да овај тежак задатак повери најстаријем и најискуснијем садашњем руском дипломати, који ужива врло велике симпатије у Енглеској. На сваки начин конференцији неће председавати заступник руског цара, који је и покренуо питање о разоружању, већ холандски министар спољних послова, Б. Х. де Бифер, као представник оне државе, која је разаслала позиве за учешће на конференцији.

* * *

Интерпарламентарни одбор. Чланови српске скупштинске групе Међународног Парламентарског Савеза састали су се јуче у Светосавском дому ради конститујсања одбора. После кратке дебате о потреби овога одбора, он је конститујисан, а о његовом избору и саставу известиће се главни одбор интерпарламентарног савеза у Берну и председништва свију европских парламената.

ПОЗИВ НА ПРЕПЛАТУ И УПИС У ЧЛАНСТВО УДРУЖЕЊА

Са 1. Јануаром ступилисмо у нову годину и зато молимо све чланове и претплатнике, да одмах обнове претплату.

Оне другове наше, који се још нису уписали за редовне чланове удружења, молимо, да то одмах учине, јер је удружење, поред осталих својих задаћа, позвано, да заступа и интересе адвокатскога реда. Годишњи је улог за њих 24 динара.

Све остале правнике у Србији позивамо и молимо, да се упишу за ванредне чланове удружења, а годишњи је улог 16 динара.

Адвокати, судије и правници ван Србије могу такође бити чланови удружења и ми их најусрдније позивамо, да се у чланство упишу. Годишњи улог за њих износи 20 франака у злату или 20 круна.

Сви чланови удружења, редовни или ванредни, из Србије или ван Србије, добијају бесплатно орган друштвени „Бранич“, као и друга издања друштвена по нижој цени.

„Бранич“ излази 1. и 16. сваког месеца, у свескама од најмање 3 табака.

Претплата за нечланове стаје:

У Србији:	Ван Србије:
На годину 16 дн.	Годишње . . . 20 фр. или круна
„ пола године 8 „	Полугодишње 10 „ „ „
„ четврт године . . . 4 „	

Улоге и претплату у Београду прима благајник друштвени г. Димитрије Тадић, правозаступник, а у унутрашњости примају друштвени повереници.

Све поште у Србији и ван Србије примају прешилату на наш лист.

Улози и претплата из места ван Србије, могу се најподесније шиљати упутницом.

Београд 1. Јануара 1899.

О Д Б О Р

Удружења јазних правозаступника у Србији.

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ВЛАСНИК

УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА
У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ

ПРАВОЗАСТУПНИК

БРОЈ 6.

У БЕОГРАДУ 16. МАРТА 1899. ГОДИНЕ

ГОДИНА VI.

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА Д. ДИМИТРИЈЕВИЋА, ИВАН-БЕГОВА УЛИЦА БР. 1.

1899.

С А Д Р Ж А Ј

СТРАНА

Живојин М. Периф, ванр. професор Вел. Школе: О судској независности	241
Пасквале дел Будиче: Енциклопедија Права (Наставак)	252
Слободан Јовановић, професор Вел. Школе: О дводомном систему (Наставак)	261
Из Суднице: XII. Судија вишег суда, који је учествовао у извиђању неког спора као судија нижег суда, не може у већем суду иети спор судити. <i>Саопштио М. Ђ. Миловановић, секрет. Апелат. Суда.</i> — XIII. Онај, који се послужи лажном исправом, која је невредећа што није у законој форми написана, није кривично одговоран. <i>Саопштио Марко Н. Новаковић, правн.-практ. пре. суда за вар. Београд.</i> — XIV. Нема дела два пут наплате дуга када оптужени докаже, да је дуг наплатио по други пут без знања, грешком или заборавом. <i>Саопштио исти</i>	273
Књижевне вести	282
Главна годишња скупштина Правничког Друштва у Загребу	283
Промене у судској струци	284
Весник	285
Позив на претплату и упис у чланство	288

 Уредништво има на расположењу:

„Бранич“ за 1897. год. у 4^о IV. 128 стр., цена 4 дин. или круне;

„Бранич“ за 1898. год. у 8^о XIV. 960 стр., цена 12 дин. или круна.

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ, ПРАВОЗАСТУПНИК

ИЗЛАЗИ:

1. и 16. сваког месеца

УРЕДНИШТВО:

Дубровачка улица бр. 18.

О СУДСКОЈ НЕЗАВИСНОСТИ

ПРИСТУПНО ПРЕДАВАЊЕ ИЗ ТЕОРИЈЕ ГРАЂ. СУД. ПОСТУПКА Г. ЖИВОЈИНА

М. ПЕРИЋА, ВАНР. ПРОФЕСОРА ВЕЛИКЕ ШКОЛЕ

15. Октобра 1898.

Господо,

Као чему за приступино предавање ја сам узео једно питање из организације судова, које, по својој важности, а мислим и по интересантности, заслужује да му се ова почаст учини, то је питање о судској независности.

I.

Питање о независности судској јесте, може се рећи, једно од оних питања јавнога права о коме се више не дискутује, бар у колико оно има за предмет само усвојење тога начела. Примедбу ову треба учинити с тога што, у погледу средстава која се могу сматрати као најподеснија да независност судова ујемче, не влада увек потпуна сагласност ни између правних писаца ни између појединих законодавстава.

Није тешко објаснити зашто су сви образовани народи прихватили начело судске независности као једну неопходну установу. Друштвена уређења не би одговорила своме задатку, ако би се ограничила на то: да одреде права појединаца у њиховим узајамним односима и да регулишу њихов положај наспрам државе, а не би,

у исти мах, и предвидела случај да права појединаца буду угрожена или погажена. Могућност, пак, тих случајева изазвала је потребу да се установи власт с искључивим задатком да окончава сукобе између приватних потраживања, када сами појединци не би били у стању да их, без призивања власти, у склад доведу.¹⁾ Та власт, која се назива судском, има да примењује закон онакав какав је, па и онда када би примена његова била неправична. Она је дужна применити закон без обзира на прилике и време у коме она врши тај посао, апстрахујући потпуно заинтересоване личности.²⁾ Суд мора бити неумитна логика чија су правила исписана у позитивним законима.³⁾ А да би судска власт могла извршити свој задатак, она треба да је у положају у коме ће смети, без плашње и без опасности, слободно законе применити и пред њу изнесени спор решити, онако како то правда захтева. Па како је у интересу и појединаца и друштва да права не остану само у теориском стању, већ да она имају и свога практичног смисла, а како се ово опет не може постићи без независности судске, то је онда појамно да су све напредне државе усвојиле ово начело као веома корисно и без кога никакво државно уређење не би могло дати жељених резултата. „У својој независности, вели Garsonnet, судија се осећа довољно храбар да се одупре и молбама и претњама, ма откуд оне потицале; да казни сваког кривца, ма како висок био положај његов и да не слуша никада другог гласа, сем гласа своје савести.“⁴⁾ „Независност судска је, вели један други писац, нужно јемство правде и чувар слободе; без ње нема ни слободе за личности ни сигурности за материјалне интересе.“⁵⁾

1) Beaussire, *Les principes du droit*, p. 109.

2) Vivien, *Études administratives*, p. 17.

3) Jules Simon, *La liberté politique*, p. 179.

4) Garsonnet, *Précis de procédure civile*. „Грађани морају рачунати на независност и беспристрасност судија, кад су непокретношћу и стајношћу у својим звањима постављени у могућност да се одупру свима наваљивањима и утицајима како царничара тако и виших управних власти, и претњама њиховим, да ће бити премештени или уклоњени, ако одлукама својим не задовоље жељени исход грађанског или кривичног спора.“ А. Ђорђевић, *Теорија грађанског судског поступка*, стр. 48. и 49.

5) Dubarle, *Code d'organisation judiciaire allemand; introduction*, p. LXV. Гвеист вели: „Без ње (независности) сви судски закони су без вредности.“ (Седница немачког парламента од 18. Новембра 1876.) „Кад не би било судова, не би смо имали никакве користи од закона, пошто би они сваки час могли погажени бити.“ Baudry-Lacantinerie, *Précis de droit civil* t. I. p. 44.

Не само да је независност судска неопходна, него је још поред тога сама зависност судова — која јој се на супрот ставља — непотребна. Дужност судије и дужност административнога чиновника битно се међу собом разликују. Судија примењује закон само у прилици спора; изван тога случаја он не дејствује; док административни чиновник примењује законе свога подручја властитом иницијативом. Административни чиновници су потчињени органи централне управе која диригује целокупно кретање државе. Они се, дакле, у примени закона јављају као извршиоци оних погледâ и назора које та управа има о државним пословима, и њихова је дужност да раде у духу правца који управна власт тим пословима жели дати. Кад је административна власт такве природе, онда је разумљиво да њени органи не могу бити у независном положају наспрам централне управе; иначе би се ова, у управљању државним механизмом, сваки час сударала са самовољом нижих чиновника или са њиховим специјалним погледима о појединим јавним пословима, а то би, на сваки начин, било од осетне штете по правилан развој државнога живота. „Разлози, као што каже Vivien, који говоре у корист судске непокретности и јаки су и десизивни. Али, код других служби она би била без циља, а често и опасна. Држава не треба себе да ограничава, ако то не заповедају неодољиве консидарације. Истина, право безусловног отпуштања чиновника може бити вршено пристрасно и неразмишљено; али између интереса чиновника који би био предмет какве неправичне мере и интереса јавне службе не треба се колебати. Нужна слобода управне власти не може да се измири са једним режимом који јој не би давао довољно ауторитета над органима који је помажу.“¹⁾ Сасвим је друкчија дужност судије. Он има да примени закон на конкретне случајеве, има само да у закону нађе параграфе који их регулишу.²⁾ При таком стању ствари не види се у чему би независност судска могла да отежа рад управне власти и, следствено, не појима се потреба да се и судови ставе тој власти у службу, а да и не узимамо у рачун колико би такав

1) Vivien, op. cit. p. 262 et 263.

2) Baudry-Lacantinerie, op. cit. t. I. p. 45.

систем био опасан по права појединаца. Лично незаинтересоване, спремне у питањима своје струке, судије ће и хтети и умети спорове расправљати онако како то закон и правичност захтевају, а свако мешање управне власти у судске послове могло би само одвести ка неправедним и незаконитим одлукама и изазвати код појединаца сумњу у непристрасност судија и тиме њихов ауторитет поколебати.

* * *

Примедбе које би се могле упутити на адресу судске независности на сваки начин имају неке тежине, али ипак нису ни издалека тако јаке да би нас могле разуверити о неопходности ове установе. Што би се дало, у овом реду мисли, навести, то је да се системом независности судској власти ствара у држави изузетан положај. Независност, како је она данас уређена у земљама са уставима искрено демократским, личи много на неодговорност. Међутим, то је један опште усвојен принцип да свака власт која примењује закон мора носити одговорност за свој рад. Тако, ако административни чиновник, у вршењу своје дужности, учини какво кажњиво дело или нечије право повреди, он ће у првом случају одговарати по одредбама кривичнога закона, а у другом биће обавезан дати накнаду оштећеном појединцу. Ово нису једини случаји у којима одговорност административнога чиновника може бити ангажована. Могуће је да чиновник повреди закон, па да опет у његовој радњи нема елемента ни за кривично дело ни за грађанску обавезу. То је онда, када рђаво закон примени, било што га није добро разумео, било хотимично, али не штетећи ничије право. У овом случају, чиновник је одговоран за рђаву примену закона својој претпостављеној власти, која га може, за казну, подврћи дисциплинарним мерама.¹⁾ И не само да су нижи административни чиновници одговорни за своја званична дела, већ и највиши, министри. Хотична или нехотична повреда закона од њихове стране, њихова рђава управа држав-

¹⁾ Принципи одговорности чиновничке и право оштећеног појединца на тужбу у овом случају јесте уставни принципи. В. чл. 105. нашега Устава, и чл. 66. и 67. зак. о чинов. грађ. реда. В. код Dareste, *Les constitutions modernes*, чл. 24. белгискога устава (т. I, р. 60.); чл. 4. баварскога (I., 198.); чл. 97. прускога (I., 176.); чл. 42. саксонскога устава (I., 207.) и т. д.

ним пословима на првом месту може да изазове, у земљама где парламенат врши надзор над њиховим радом, њихов силазак са управе услед неповерења које би им парламенат изјавио. За тим, министри могу да одговарају и кривично, и такви случаји предвиђени су у законима о министарској одговорности.¹⁾ Па и сама законодавна власт није заклоњена од одговорности, ако не од онакве какву могу на себе навући административни органи, а оно бар од моралне, пред бирачима. Један парламенат који би се показао слаб чувар уставних начела или који би своју дужност на штету државе вршио, био би кажњен губитком поверења бирачкога тела.

Кад, са овога гледишта, упоредимо положај управне и законодавне власти са положајем судске, онда излази да је ова нарочито повлашћена. Апстрахујући претпоставку да је судија, приликом вршења своје дужности, учинио неко дело по кривичном закону кажњиво или нечије право оштетио,²⁾ може се казати да је судска власт неодговорна, кад се тиче саме примене и разумевања закона. Истина, она је уставом позвана да суди строго по закону.³⁾ Ако је закон нејасан или непотпун, она је дужна старати се да га протумачи и поцупи саобразно вољи законодавца. Али, то су све правила без санкције. Шта можемо да радимо, ако судска власт намерно, или из небрежљивости, закон другојаче примењује него што он гласи, а свој поступак правда тиме, да она тако закон разуме? Кад би судови били зависни, управна власт би имала могућности да томе непоштовању закона стане на пут, променом судија или казном. Али, кад су судови независни, таква средства управној власти недостају. Она нема права да им чини примедбе односно њиховога разумевања и тумачења закона. Општа седница Касационога Суда налази се, у овом погледу, у положају суверене власти. Њене одлуке, обавезне за нижи суд, исто онако као и закон, не подлеже ничијем надзору. Касациони Суд може, под изговором да тако

1) B. Constant, *Cours de politique constitutionnelle*. p. 406.

2) Према и у овом случају постоје за судије нарочите привилегије, као што је, н. пр. она, да судија не може бити ни кривично ни грађански, за дела учињена у званичној дужности, тужен без одобрења Касационога Суда (чл. 27. и ост. зак. о судијама).

3) Baudry-Lacantinerie, *op. cit.* t. I., p. 44.

закон разуме, уздићи се изнад овога па чак и изнад самога устава, и тиме сувереност законодавне власти сузити, да не кажемо сасвим је уништити.¹⁾ Истина, тешко ће се остварити претпоставка да се судска власт стави у флагрантну противречност са законом; али довољно је да је њој за то створена могућност, па да треба, може бити, одбацити једну установу која води таквим резултатима. Осим тога, како се може десити и дешава се да је у каквом спору и политика заинтересована, могуће је да Касациони Суд, под утицајем јавнога мишљења или других околности, заборави на свој положај па да задовољи, у место закона и правде, извесне политичке тежње. И напослетку, изван случаја овога, тако да се изразимо, колективнога непоштовања закона од стране судскога тела, може се претпоставити случај и појединачнога гажења закона, због материјалне користи или због личних обзира. Није немогуће да судија суди пристрасно, па да се он опет не може редовним путем казнити. Међутим је, узмимо, позната ствар да је судија такав. Једна ревокација овде би била спасоносна, али се њој противи независност судска, која се тако појављује као штит пристрасности и преступа!

Кад се ове замерке на судску независност посматрају за себе, без упоређења са опасностима која опет неминовно прате систем зависности судова, оне могу зар и имати извесне вредности. Али, те замерке не могу да се одрже кад се имају на уму користи које нам пружа судска независност; па и саме присталице преваге административне власти над судском не иду дотле да ограниче слободу судова. У правној науци, начела немају онај значај који имају у егзактним наукама: она нису израз апсолутне истине, већ, тако да кажемо, релативне. У егзактним наукама, извесно начело никад није у природи демантовано, док у правној науци примена начела може да, у неким изузетним случајима, одведе сасвим неправичним резултатима, очигледни доказ несигурности самога начела. Да наведемо један пример:

¹⁾ „Сувереност се може дефинисати као право доношења закона“, вели Tocqueville, у свом знаменитом делу *La démocratie en Amérique* т. I. р. 205. На сваки начин овде се претпоставља да су закони обавезни и да морају бити примењени; без тога право доношења закона не би било знак суверености.

државина претпоставља својину, и онај који полаже право на ствар која се налази у туђим рукама дужан је доказати то право. Међутим, та претпоставка законска често пута је неистинита, јер се дешава да онај који извештај предмет има у свом притежању није његов сопственик. Што је законодавца руководило у усвојењу ове претпоставке, то је тај непобитни факат да ће она у већини случајева бити израз истине и да ће тек изузетно бити у противности са правим стањем ствари. Начела у правној науци јесу, дакле, правила изведена из већине посматраних факата, тако да се изузетна факта, која могу представљати знатну мањину, занемарују. Сама природа правне науке приморава законодавца да се задовољи са принципима који ће бити израз онога што *већином бива*. *Lex statuit de eo quod plerumque fit*, као што су говорили још стари Римљани. Кад већ у правилима мора бити извесне количине неистине, онда је остало законодавцу да, у оскудици чега бољег, приђе правилу које релативно најмање неистине садржи.

Примењујући ово резонување на питање које нас овде занима, није нам тешко убедити се да је систем независности далеко бољи од система зависности. Зло које у њему можемо претрпети много је мање од добра коме нас он води; рђаве последице које из њега произиђу могу несравњиво су мање од рђавих последица противнога система. Са зависношћу судова неминовно долазимо до самовоље и неправде; њене добре стране толико би нас стале да би била бесмислица тако их скупо плаћати. Не само што би појединци били у својим правима угрожени због пристрасности са којом би управна власт вршила надзор над радњом судова, већ би они били често изложени неправди и због саме сувишне ревности или због оскудице у спреми саме те власти, чак и да претпоставимо да ресорни министар има тврду вољу да своје право надзора над судовима врши најнепристрасније, једино у интересу закона, остављајући на страну све друге обзире. Колико ли тек опасности садржи у себи зависност судска, кад се управна власт у том свом надзору судова руководи интересима политике или личним обзирима! Каквим инсинуацијама и интригама нису изложене судије од стране појединаца, који у зависности њиховој налазе средства за постиг-

нуће својих циљева! Ретко бисмо забележили примере таквих судија које би имале довољно смелости да противстану свима претњама, па да само слушају закон и своју савест. „За време скоро целе Револуције, вели Benjamin Constant, храброст најсмелијих ратника једва да је била довољна судијама. Храброст која човеку у борби даје снаге да погледа смрти у очи лакша је него јавна исповест једног независног мишљења, пред претњама власника или демагога.“¹⁾

* Као што видимо, последице зависнога положаја судије толико су штетне по његову слободу, да другог разлога не треба за одбацавање таквога система. Овоме ваља још додати да и сами аргументи, изнесени у прилог судске зависности, нису много убедљиви. Систем овај проистиче из бојазни: да судови не злоупотребе своју прерогативу независности, на штетну правилне примене закона. Та бојазан скоро је химерична. Корпоративно запостављање воље законодавчеве од стране судскога тела ретко ће се остварити. Зашто би судије, један од најобразованијих редова у држави, тежиле за гажењем закона, кад и оне саме, као чланови друштва, имају интереса да се закони, који су донесени за опште добро, тачно извршују? У осталом баш нека се каткад и деси да судско тело, под пресијом јавнога мишљења или политике, заборави на своју дужност, то ће бити таква реткост, да би било непојмљиво лишити због тога грађане свакодневне благодети судске независности. Замерка, пак, изведена из подмитљивости судија није такође много замалшна. Нема сумње да ће у држави у којој су судије спремни и образовани људи случаји потплаћивања бити веома изузетни. Треба претпоставити покварену душу код судије па да се он, поред свега свог образовања, поред сталности свога положаја и поред довољне плате, одлучи да прими мито. Такве судије биће увек реткост. А осим тога, ко нам јемчи да баш зависност судије не би имала противно дејство, да судија не би био наведен да, примањем мита, осигура себе материјално за случај губитка места? Сувишна изложеност административних чиновника да своја звања изгубе није без утицаја по њихову часност, што нас

1) B. Constant, op. cit., p. 154 et 155.

утврђује да би, у сличним приликама, а због истог разлога, може бити и судије пошле истим путем.

* * *

Није довољно обележити сфере у којима се законодавна, управна и судска власт могу кретати и из којих оне не могу, без повреде туђе надлежности, излазити, већ је још нужно обезбедити органима појединих власти независан положај једним од других. У овом обзиру, судска власт је одвојена и од управне и од законодавне, било да се она сматра као трећа, засебна, власт у држави, било као једна грана извршне власти.¹⁾ Већ самим тим, што законодавна и управна власт не могу вршити судске послове, учињено је много за осигурање наших права. Али, сама подела између судске и осталих власти не би била за тај циљ довољна нити би она била потпуна, ако, у исто време, органи судске власти не би били још и независни од органа других двеју власти. Да би се ово боље разумело, узмимо за пример однос управне и законодавне власти. Управна власт не може да врши послове који су уставом стављени у атрибуције законодавне власти, и то је правило санкционирано законом о министарској одговорности и кривичним законом. Законодавна власт, такође, нема права да врши послове управне власти. Али, и поред свега тога, законодавна и управна власт нису, у своме функционисању, сасвим једна од друге независне, и на тај начин сама подела између њих није потпуна. Оне, и при најбољим уставима, могу да пређу границе своје надлежности, не ништећи, у правом смислу те речи, начело поделе власти. Управо, то је једна озбиљна замерка која се чини парламентарном систему, што он не осигурава потпуну самосталност власти у њиховом раду, већ им даје маха да, не вређајући непосредно уставне прописе, утичу на послове из туђе надлежности и тиме индиректно врше те исте послове.

¹⁾ Односно питања да ли је судска власт један део извршне власти, или је засебна власт у држави, аутори нису сагласни. Као Montesquieu (да је судска власт трећа власт): Berruyer, *Commentaire sur la Charte*; De Vaeilles-Sommières, *Les principes fondamentaux du droit*; Benjamin Constant; Batbie, *Introduction au droit public et administratif*; Esmein, *Éléments de droit constitutionnel*. Contrà: Pradier-Fodéré, *Principes généraux de droit, de politique et de législation*; Dueroeq, *Cours de droit administratif*; Garsonnet, *op. cit.*

Што се до данас није постигло у односима законодавне и управне власти, постигло се бар у јаким размерама, у односима ове последње са судском влашћу. Посматрајући ово питање са гледишта положаја судова наспрам управне власти, судска власт може бити одвојена од управне, па опет појединци да не буду за своја права сигурни, а то је онда, ако судови нису стављени ван утицаја управне власти. Јер, овој само начело поделе власти неће ништа сметати да код судова издејствује одлуке какве желела буде и да на тај начин то начело обиђе и посредно врши судске послове. Неће сметати с тога што она неће узети да сама спорове расправља и да тако, за непосредно гажење начела поделе власти, себе изложи законској одговорности, већ ће, остављајући судовима њихову надлежност неокрњену, ставити у покрет једно од оних средстава која јој на расположењу стоје да на судску власт учини потребан утицај. Из овога свега излази, дакле, да само тада, ако је подела између ових власти поткрепљена судском независношћу можемо бити сигурни да ћемо код судова наћи нужну заштиту за наша права.¹⁾

Садашњи Устав наш дао је судској власти положај на ком јој се нема шта завидети. Он је, у чл. 110., забранио управној власти да се у судске послове меша, а да би као задовољно и начело судске независности, ставио је у чл. 109. ову одредбу: „При изрицању правде судови су независни и не стоје ни под каквом влашћу осим закона.“ Изгледа, да је за осигурање слободе судова учињено све што је требало. У самој ствари, далеко је од тога да нам је, Уставом, та слобода обезбеђена. Независност судова не састоји се само у томе што ће се рећи да су они независни, ако се уз то не пропишу и мере које ће тој независности дати практичног смисла. Међу тим, у Уставу нема апсолутно никаквих наређења у том циљу, што значи да је он оставио потпуно на вољу обичној законодавној власти да положај судова детаљније регулише. Законодавна власт у том послу није ничим ограничена. Одредба чл. 109. да су судови независни ограничава је само у толико, што она не би могла, на пример, донети

¹⁾ Pradier Fodéré, *Principes de droit, de législation et de politique*. p. 226.

закон у коме би стајало да ће судови зависити од управне власти онако исто као и административни органи. Али, та одредба ништа јој не смета да судској власти створи такав положај због кога ће она бити у фактичкој зависности од управне власти; да овој да могућности да, у којој год мери хоће, врши утицај на судове. Располажући правом да судије размешта, отпушта и ставља у пензију, онако исто као и административне чиновнике, управна власт моћи ће да утиче на слободу судскога решавања.

Устав је требао да прецизира мере којима се независност судова гарантује, а не да им судбину оставља законодавној власти које је, као што то историја и свакодневни примери обилато доказују, подложна честој застрањености и чије одлуке не ретко носе печат тренутног расположења и пристрасности.¹⁾ Разлози због којих су извесна основна начела отргнута из руку обичне законодавне власти и унесена у основни закон, устав, истичу се са не мањом јачином и у корист оглашавања, као уставних принципа, извесних мера помоћу којих се даје судска независност обезбедити. Такву погрешку није био учинио Устав од 1888. год. Он се није задовољио да каже да су судови независни, већ је непокретност судија и изборни систем за извесна судиска звања огласио као уставне принципе и тиме ограничио, у општу корист, моћ законодавне власти.

На слободу судије утиче то: да ли је он покретан или непокретан, начин на који се судије постављају и унапређују; начин на који се врши надзор над њиховим приватним и званичним животом и систем по коме се судија за дела учњена у званичној дужности предаје суду. Ми ћемо сада говорити само о судској непокретности, остављајући да о осталим питањима третирамо у једној од идућих лекција.

(Свршиће се)

¹⁾ Beaussire, op. cit. p. 117: „Страсти народа могу бити тако исто искључиве и слепе као и страсти појединца.“

ЕНЦИКЛОПЕДИЈА ПРАВА

од
ПАСКВАЛА ДЕЛ ЂУДИЧЕ

(Наставак)

ГЛАВА ПЕТА

Подела права.

§. 23.

Рационална подела права треба да је објективна, тј. да је основана на садржини и на смеру правних односа. Човек у свом спољашњем делању показује се у три вида: као појединац који живи у извесном друштву, као члан државе и као члан опште људске породице. Из ова три вида живота излази исто толико врста односа. Прва врста односа тиче се смерова и интереса појединаца, друга склона и делања државе, трећа обухвата опште односе који премашају унутрашње смерове једне државе и везују уједно разне државе као моралне особе, као јединке човечанства. Најопштија је дакле подела права на троје: *приватно, јавно и међународно*.

Приватно право обухвата скуп норама прописаних за заштиту личне индивидуалне слободе и интереса; за то су махом и остављене бриси и на вољу самих лица. Има их и таквих које су издате у општем интересу, са којима се одређују границе личне слободе, и опредељује начин како да се исказе, па да буде ујемчена у многоструким односима једног лица према другоме, и да одговара своме задатку. Али у опште, изван тих норама, приватно право зависи од слободне воље појединаца, и они их се могу и одрећи. Друкче стоји са *правом јавним* чије су норме прописане у интересу и смеру државном. Оне истина дају права личностима, али у колико ове суделују у државном животу и у колико су и оне позване да врше државне послове, функције. Стога, оне имају више карактер дужности и јавне службе, јачих од воље приватних, — но што би имале карактер права у ужем смислу. *Jus publicum privatorum pactis mutari non potest.*¹⁾

У погледу на обим поља дејства сваке од тих грана права, ваља приметити, да се приватно и јавно право развијају на државној територији, док се *међународно*, као што означава и сама реч, простире и ван државне границе, регулишући односе

¹⁾ Warnkönig, цит. дело стр. 68. 82.

свију оних политичких друштава, што живе под заједницом тога права.¹⁾

Аристотел у Никомаховој Етици V, 4 и даље, схватајући правду у облику једнакости, дели је на *дистрибутивну* и *репартитивну* (δίκαιον διανεμητικόν). Прва се односи на поделу части и добара међу друштвом, према заслуги (κατ' ἀξίαν) и представља геометријску сразмеру; друга изједначаје разлике, одузимајући оно што је прибављено недопуштеним путем у трговини и кривицама, и може се представити као аритметичка сразмера. У прву долази јавно право, у другу приватно и кривично. (Испр. Trendelenburg, Historische Beiträge zur Philosophie, св. 3. стр. 339.—413.)

Римљани су делили право на *ius publicum* и *ius privatum*. Publicum ius est, quod ad statum rei Romanae spectat, privatum, quod ad singulorum utilitatem: sunt enim quaedam publice utilia, quaedam privatim. (Dig. I, 1, 1, §. 2.).

Август Тон (Thon, цит. дело стр. 138. — 44.) доказује, да мерило разликовања јавног и приватног права није у извору и садржају норма, већ само у правним последицама које повлачи за собом њихова повреда. Отуда закључује, да приватном праву припадају норме прописане у интересу појединаца, којима одговара приватна радња; на против, јавном праву припадају оне норме, чија повреда бива за време какве јавне радње коју врши држава. Ово је разликовање истинито, али није основано на исконском својству права. Јер, ако и усвојимо да неке норме прати јавна радња, а друге приватна, увек остаје и да се сазна, за што је ова разлика; а узрок јој се опет налази у садржају и у различитим смеровима, које ове норме имају да заштите. Осим тога, ово мерило не би се могло применити на међународно право, у коме нема радње у правном смислу. *Аренс* (Ahrens, Recht und Rechtswissenschaft im Allgemeinen у Холцендорфовој Енциклопедији, 3. издање, стр. 48. и даље) правилније примећује, да позната разлика између приватно-правних и јавно-правних односа, не потиче из природе субјеката, тако да би за прве, по општем мишљењу, били субјекти приватна лица, а за друге држава и њезине установе: пошто и сама држава, општине и друга јавна правна лица могу бити субјекти приватних односа. На против, основ разликовања, као што је речено горе, лежи у смеровима којима теже правне норме. На тај начин, додаје он, приватно право биће скуп норма, на основу којих сви чланови политичког и социјалног поретка могу постићи своје посебне циљеве *актом своје воље*; а јавно право биће

¹⁾ Због овог обележја неки га писци називају јавним спољним правом, за разлику од јавног *унутрашњег* права. Из истих се разлога назива међународним *приватним* правом скуп норма по којима закон једне државе има силу и ван њених граница, у односима између лица која припадају разним државама.

скуп норама, којима се постижава смер целе државе, као и остали смерови који од тога зависе, *одређеном влашћу*, али тако, да је свима члановима одређен удео у дужностима и правима.

Савињи, *Пухша*, *Валшер* и други додају подели још један део, који иде упоредо са осталима; а то је *црквено* право. Узрок томе, као што је јасно изнео *Савињи* (Систем, I §. 9.), лежи у космополитском карактеру хришћанства, који не допушта чисто национално обележје код овог дела права. Разне хришћанске цркве ваља сматрати као засебне целине које постоје поред државе, с којом имају небројене тесне везе; према томе, црквено право образује специјално право које стоји за себе, и не може се уврстити ни у опште ни у приватно право. — Против оваквог схватања *Варнкег* (*Warnkönig Encyclop.* стр. 82.) је навео, да из самоуправности цркве не излази потреба, да њезино право буде са свим одвојено од осталих делова права. Међутим, црква може у толико полагати на та своја права, у колико она већ постоји у извесном правном поретку, и с тога њезино право ваља држава да призна, као год што га често она сама и установљава. По противном миљењу, вели он, ишло би се управо на то, да се утврди надмоћност цркве према држави, или бар да се утврди миљење, да је црква везана са државом простом међународном везом; а то не одговара начелима данашњег права.

Тврђење *Савињијево* може важити за *канонско* право у ужем смислу (тј. оно црквено право које је изложено у *Corpus iuris canonici*), а и на касније *црквено* право, у колико га је створила законодавна власт цркве. И једно и друго заиста, имају карактер општег права (*ius universale*), и као производ *sui generis* одвајају се од права које је држава створила. Али, свакојакo, то не важи за онај други део црквеног права, који потиче непосредно од државе (*Staatskirchenrecht* у Немачкој: *droit civil ecclesiastique*, у Француској) и које право има националан карактер, а разликује се од одсталих делова права само по предмету на који се односи. С тога овај последњи део улази у јавно или приватно право, према односима које оно регулише. (О данашњем положају црквеног права испореди: *Gruss, Zur Begriffsbestimmung und Würdigung des Kirchenrechts*, Graz, 1872. — *Friedberg-Ruffini, Trattato di diritto ecclesiastico*, итал. издање, Torino, 1893. § 2. — *Scaduto, Il concetto moderno del diritto ecclesiastico*, Palermo, 1885. — *Ruffini, Lo studio e il concetto odierno del diritto ecclesiastico* у *Rivista Italiana per le scienze giuridiche* XIII. 1892. — *Mamenti, Concetto ed importanza dello studio del diritto ecclesiastico*, Macerata, 1892.).

ГЛАВА ШЕСТА

Наука о праву и правни метод.

§. 24.

Право, као и све људске установе, предмет је научног размишљања. У животу право смера одржању друштвених организација, а у науци јавља се као једна од главних манифестација духа народа у тесној вези са свим осталим облицима народног живота. Наука оживљава право и изналази му зачетке, које продиру у интимну природу људску; то је оно што чини, да се оно не намеће само механички, као гомила правила изазваних тренутном потребом, већ да га сви осећају као део свога бића.

Облици у којима се правна наука јавља, одређени су различитим облицима, у којима се право показује у потпуности свог објективног бића. Пошто се, дакле, право може посматрати са три гледишта, и то: 1. у *позитивном* облику, како постоји у извесном тренутку, 2. у *историјском* развоју, 3. са *идеалне* стране, — излази да су три главна облика праве науке: *догматички*, *историјски* и *философски*. У прву долази *егзегеза*, *коментирање* и *систематика*; у другу *историја права*; у трећу *философија права*.¹⁾

§. 25.

Егзегеза. Коментирање.

Први и најосновнији научни рад на праву је *егзегеза*, *коментирање*; без ње не би био могућан ни један даљи корак у науци позитивног права. Она се оснива на тумачењу, интерпретацији и од рационалне примене правила тумачења зависи исцрпно и тачно егзегетично, коментаторско, познавање извора (в. §. 18.). Егзегеза позитивног права има велику практичну вредност, пошто онај који по дужности има да примењује законе, није онај исти што је закон прописао; али, у исто време, има и не мању научну вредност, кад се има на уму, да основа сваке доктринске студије лежи у правилном разумевању текста. Чисто научног је интереса, међутим, егзегеза кад се примењује на старе изворе, који нису више у сили, али је исто тако необично тешка, било због празнина, пропуста, било због уметака, интерполација, било због великих и многих погрешака, нарочито лексиколошких, које они показују, и који се имају приписати добу, или незнању преписивача. Сада се правна књижев-

¹⁾ Иенор. Bluhme, Encyclop. 1. Abt. (3. Aufl. Bonn, 1863, § 69.—71.)

ност све више и више богати овом врстом радова, од којих највећу корист има историја права.

Глосатарској школи, коју је основао *Ирнерије* у Болонији у XII. веку, и која се искључно ослања на егзегезу текстова, има се благодарити за васкрснуће римскога права и у опште за правну науку средњег века.

§. 26.

Систематика.

Наука се не зауставља на послу простог тумачења, већ има и да посматра изворе у њиховој целини, у њиховој вези, да их среди и систематиче. Егзегетички је рад припрема систематском; јер, да би појмили и изложили право у систематској форми, ваља прво да смо разумели поједине изворе у правом њиховом значењу. Све установе, које чине предмет једног законодавства, показују међу собом многоструке везе, и скупљају се око једне основне идеје. Задатак је дакле система да, полазећи с те основне идеје, групише разне установе које она обухвата, као делове једне целине, не трпајући их уједно произвољно, већ распоређујући их по реду који је одредила сама идеја. Свака установа у таквом једном систему поставља се на своје природно место, и посматра се у својој правој светлости, у вези са основном идејом и са другим установама које су јој сродне.

Систематска обрада је највиша доктринска форма, која се може дати позитивном праву, у колико репродукује у научном поретку онај организам, какав је по себи право.

Систематски облик обраде налазимо у оним временима и међу оним народима, који су се нарочито одликовали продуктивношћу у праву. Занета, где је правна грађа богата и жива, опазиће се ускоро потреба да се она систематски среди. Овом смеру служе доста расправе и теорије о појединим деловима или установама, не само за то, што је лакше систематски развити једну посебну установу, но читав склоп разних установа, већ и с тога, што, кад општем систему претходе и кад га припреме специјални радови, онда се неће пасти у погрешку, да пространство поља и предмета буде на уштрб тачног и довољног развитка појединих делова. Систем који је обележен у *Гајовим* и *Лустинијановим* Институцијама, послужио је као узор списима о праву, којима је главни део био римско право. Тек по публикацији новијих законика почело се догматичко излагање модерног права ослобођавати од римскога система. Ово је оправдано, јер систем позитивног права треба да потиче из објективне природе односа; с тога, ако се Гајов метод слагао с римским правом, не може

се рећи, да се може прилагодити и модерном праву. Ово је изгубио из вида Лајбниц, кад је у своме: *Nova methodus discendae docendaeque iurisprudentiae* (a. 1667, стр. 8.—21.) поправљао теоријску поделу римскога права и предложио своју сопствену (Walter, Encyclop. §. 41. n. 3.).

§. 27.

Историја Права.

Докле догматички радови изучавају право онакво какво је у даноме тренутку, докле га Историја Права посматра у континуитету његова развића у времену. Историји Права није задатак да покаже гомилу бивших закона и устанаова, без везе, већ на против, треба да прати право у његовом органском кретању и да нам изнесе узроке, околности и начине развијања, као и разне везе које везују касније право за раније, услед којих је једно продужење и развој другог. Једном речи, Историја Права износи живот позитивног права у току времена; а израз живота се не добија бацањем делимичног погледа, већ схватањем органске целине.

У Историји Права везује се практички смер са теоријским или научним; с тога, докле се, с једне стране, тежи познавању еволуције устанаова, с друге се стране, помаже тачном разумевању садашњег права. Занста, помоћу многобројних веза што зближују бивше законе са садашњим, може се сазнати како у оним првим често лежи разлог устанаовама и узрок реформама, које су изведене у оним другима.

Уобичајено разликовање Историје Права на спољну, задео што се односи на изворе, и унутарњу, за онај што се односи на установе, почиње од Готфрида Вилхелма Лајбница, који је, међутим, ту разлику другаче разумевао. За њега је унутарња историја, историја права у свима својим деловима, а спољна: политичка и грађанска историја, у којој она служи разумевању историјског права. У овоме је смислу и могао рећи *Nova methodus* §. 29.: *Jurisprudentia historica est vel interna vel externa: illa ipsam ingreditur, haec administratum tantum est et requisitum. Historia iuris interna est, quae variarum rerum publicarum iura recenset. — §. 30. Historia externa ad iurisprudentiam necessaria est: historia romana ad intelligendum ius civile, ecclesiastica ad intelligendum ius canonicum, etc.* А на другом месту (§. 49.) понавља јасније, да је спољна историја: *magis requisitum quam pars iurisprudentiae est.* — Ова разлика била је изlišна у смислу Лајбницовом, јер се распостиграла на једну дисциплину, која је помоћна за правну науку, али која јој је страна; у данашњем пак смислу мало има вредности и не одговара тачно појму саме ствари. На крају

крајева, историја извора је саставни део њен не мање битан за познавање историјског права, но што је историја установа. Боље би било назвати прву *општим делом*, а другу *специјалним делом*, као што чини *Брунер* (Brunner) у Историји немачког права, I, стр. 7.

Пужша (Inst. I. §. 34.) напомиње, да не треба мешати историју Права са *Правним Старицама*. И једној и другој дисциплини, истина, предмет је исти, али га оне посматрају са различитих гледишта. Прва преставља установе у њиховом развићу, *кретању*, друга у њиховом *мировању*, т. ј. изучава им облик и карактере, одвајајући их од историјског кретања, развића.

§. 28.

Философија Права.

Од Историје прелази се на Философију Права, највиши ступањ научне радње на праву. Посматрајући право у његовом историјском развићу, нашем се уму намећу они елементи, који остају општи и стални, константни кроз све промене посебних *фора*ма, и које састављају у једну хармоничну целину правне установе разних времена и разних народа. Тако улазимо у право поље Философије Права, која, и ако увек има позитиван субјекат, како учи најновија доктрина, ипак се не може обухватити у обим ни једног националног права. Она није ни проста општа теорија, ни проста критика позитивног права, већ се враћа ка првим основима права, изучава му претпоставке и порекло, начин како се оно манифестује и дејствује у животу, као и његове везе са свима другим облицима социјалног делања.

Докле се философија права, с једне стране, везује за општу философију, јер ова као наука опште мисли или највиших принципа, садржи у себи идеју о праву; она је, с друге стране крајња генерализација, синтеза правне науке, у којој су синтези различити и прелазни, транзиторни облици спојени, скупљени у оно, што им је заједничко, опште и стално, константно, што је управо њихова идеална страна.

Од Философије Права јако се разликује тако звано *природно право* које се схватало као систем апсолутних и непромењивих односа, изведених из човечије природе и сасвим независних од позитивног права; као да какав однос, који нити је остварен нити је одређен да се оствари, може бити право (в. §. 10.). Појам о природном праву владао је у школама до нашег века, и не може се рећи, да је са свим напуштен. (О данашњем појму Философије Права, осим цитираних дела Филомузи-Гвелфија, испор.: Carle, *La vita del diritto* (2^a ed.), Torino, 1890. стр. XXXIX и даље. — Mira-

glia, цит. дело, стр. 89. и даље. — Gareis, Encyclop. u. Method. der Rechtswissenschaft, Giessen, 1887. стр. 9—11. — Vanni, problema della Filosofia del diritto, Bologna, 1894, где писац испитује правац школе, коју представља Адолф Меркел, који би хтео, да Философију Права сведе на просту општу теорију права).

§. 29.

Правни метод.

Уз излагање разних облика правне науке иде и метод.

Под методом (*μέθοδος*) у опште разумемо пут или процес којим долазимо до сазнања. Он зависи од два услова: од предмета познавања и субјекта који сазнаје. И доиста, метод који не одговара природи предмета, објекта, постижава илузорне и погрешне резултате; као што, с друге стране, ако није подешен према нашем разуму, интелекту, чини немогуће само сазнавање, — предмет постаје неразумљив. У погледу на предмет, метод је различан према различности својства и каквоће онога што се има знати: тако постају особени методи за поједине науке. Али, оно што се односи на субјекат, заједничко је у сваком методу, јер је за све иста мисао, што разним путевима смера, да из ствари и из појава, феномена, прибירה оно што је потребно. Ова мисао, било да се она примењује на природу, било на морална факта, изводи из свог сопственог бића извесна средства или законе, на основу којих она поступа у својим операцијама, и на којима се оснива свака извесност сазнања, знања. Скуп таквих закона излаже се у *Логичи*, основи сваког процеса сазнања, која зато улази у правни метод, као и у сваку другу науку.

У погледу на специфична обележја правнога метода, довољна је за нашу потребу само једна напомена. Пошто се право изучава у своме троструком облику, догматичком, историјском и философском, не може се правна наука обрађивати као чисто емпиричка ни као чисто спекулативна наука. Она је практична наука у правом смислу речи, и као таква захтева подједнако и индуктивни и дедуктивни метод. Индукцијом се онај који изучава издиже од конкретних и особених односа, до правила што њима управља, по познатом упуту Паулуса: *non ex regula ius sumatur, sed ex iure quod ex regula fiat*. Дедукцијом: полазећи од основног појма једне установе или групе установа, изводе се из њих особине које га карактеришу, и испоређује их са компликованим односима друштвеног живота. Једна представља асцендентно кретање у коме се посматрањем и опитом (у ко-

лико се опит може применити код моралних факата) доспева до схватања принципа или узрока; друга представља обратну кретање. Прва одговара на питање: какво је право, друга на питање: какво треба да је право.

§. 30.

Задатак је науке о методу не само да означи правила за изучавање појединих дисциплина, већ и да обележи њихово рационално сређивање, нарочито с обзиром на академско учење.

Из раније наведене поделе правних наука на егзетичко-догматичке, историјске и философске, и из означања односа међу њима, добили би овај ред у изучавању правне науке: почети са дисциплинама које се односе на постојеће право, за тим прећи на историјске и најпосле, као завршну синтезу, на Философију Права. Али овај строги ред не може се одржати без знатних измена, нешто из обзира на практичне смерове, којима теже правни факултети, поред научне сврхе, нешто и због тога, што од разних дисциплина свака садржи мање или више три горе наведена карактера права. Водећи рачуна о свима овим околностима и о садашњим условима универзитетског учења, могу се препоручити ова правила:

а). Науке пропедевтичког, припремног карактера, као *Енциклопедија* и *Институције римског и грађанског права*, претходе свима другим дисциплинама.

б). *Историја права*, која обухвата позитивно право у својој целини, строго узевши, претпостављала би познавање свију његових делова, али се, из практичних разлога, може придружити изучавању постојећег права, коме служи за припрему и помоћ.

в). Корисно је да приватно право (*Грађанско и Трговачко*) претходи јавноме (*Уставно, Административно, Кривично, Међународно* и т. д.), јер је природан прелаз од личних и породичних односа ка јавним односима у ширем политичком друштву.

г). Предмети који се односе на примењено право, треба да иду за теоријом оног дела права, на који се односе: тако *Грађански* и *Кривични поступак* треба да дођу после система *Приватног* и *Кривичног права*.

д). *Философија Права*, која захтева извесан ступањ правне сиреме, најбоље је да се изучава, кад се прослупшао који део позитивног права.¹⁾

¹⁾ Иепор. Arndts, Juristische Encyclop. u. Methodologie (6. изд.) Stuttgart. 1876, §. 153—166.

Али, поред правих правних дисциплина, стоје тако зване *социјалне и политичке* у ширем смислу. Такве су *Економија, Статистика, Администрациона и Финансијска наука* и т. д. Оне се, као помоћне науке права, могу слободније придружити ма којој грани правних наука. Но, ваља приметити, да ове две последње претпостављају познавање државе и њезиног организма, јер се односе на два облика политичког делања.¹⁾

Данашњи ред правних дисциплина образовао се постепено, пошто су установе, нарочито јавног права, изишавши из оквира римског права, добиле облик специјалних наука. У средњем веку, за време Глосатора, цело изучавање права имало је три главна дела: римско право, канонско и феудално, ломбардијско; на овој трострукој подели основан је тако звани правни метод, који је употребљаван до после шеснаестог века. Касније, услед образовања нових држава и услед проширења и кодификације права није више постављан на римском праву, већ на новим законикима, кодексима, а римско је право остало као научан и историјски извор велике важности. Овај карактер преовлађује дан данашњи, и ако у мањој мери, и у црквеном праву.

(Наставиће се)

О ДВОДОМНОМ СИСТЕМУ

(Наставак)

IV. — Организација Горњег Дома.

Горњи Домови какви се данас у Европи виде разликују се много по својој организацији. У Енглеској Горњи је Дом у главnome наследна скупштина; у Француској, сасвим обратно, то је скупштина изборна. И то нису два једина начина на која Горњи Дом може бити организован; јер у Италији на пр. Сенат није ни наследна ни изборна скупштина, већ скупштина указна, чије чланове краљ поставља. Нигде не стоји да се ти разни начини не могу један с другим комбиновати. Тако у Португалској има се један Горњи Дом са три врсте чланова, с члановима наследним, постављеним и изборним; у Аустрији Господски Дом састављен је од наследних чла

¹⁾ У односу између политичке економије и права испор. L. Cozza: *Introduzione allo studio della econ. pol.* (3. изд.) Milano, 1892., стр. 36. и даље.

нова и од постављених; дански Ландстинг од чланова које владалац поставља и од оних које народ бира, — и комбиновање би се могло продужити.

Класични пример наследног Горњег Дома јесте онај који се у Енглеској налази. Лордовски Дом састоји се из пирова који заседавају по праву наследства, из пирова које је изабрала племићска колегија у Скотској и у Ирској, из архиепископа и епископа који у ову скупштину долазе по праву положаја; најзад, из једног ограниченог броја виших судија које Круна на живот поставља. Пирови које Круна ствара не чине никакву нарочиту категорију, јер пировско достојанство она никоме не може друкчије подарити него на тај начин да оно у његовој породици остане наследним. Свакојакo то су наследни чланови који у Лордовском Дому преовлађују.⁴²⁾ — Наследних чланова има такође у Горњем Дому пруском, баварском, саксонском, виртембершком, баденском, аустријском, угарском, португалском... Свугде су ти наследни чланови представници великих племићских породица. У опште наследни Горњи Дом претпоставља аристократију, јер најзад то је сасвим аристократско начело да јавне функције припадају извесним породицама, као њихово приватно добро које прелази с оца на сина. Из тога би изашло да тамо где се не зна за племство не би имало разлога учинити чланство у Горњем Дому наследним. Али то што наследни Горњи Дом не иде без једног племства које би га члановима снабдевало, то још не значи да само начело по коме је он организован садржи једну заблуду. То би начело извесно било једно лажно начело, кад би по њему јавне функције за то требало оставити једној породици у наследство што ће се политичке способности којима се њен оснивач одликовао преносити с једног његовог колена на друго. Политичке способности, као и остале способности, само се по изузетку наслеђују.⁴³⁾ Је ли потребно наводити како Оливер Кромвел није оставио иза себе једно потомство с јаким диктаторским темпераментом, као ни Наполеон Бонапарта једно потомство с изузетним организаторским и администраторским својствима? Али праведно је

⁴²⁾ Anson, op. cit. I, 6.

⁴³⁾ Ritchie, Darwinism and Politics, стр. 23, 24.

приметити, да се примена наследног начела у области политике не ослања ни на какву претпоставку о непосредном наслеђивању политичког генија. На шта се она ослања, то је на то просто искуство, да у већини случајева човек има оно васпитање које у својој породици добије. Ако је сасвим неизвесно да ли ће од свога оца примити његову интелигенцију и дар, и ако је то све неизвесније што су интелигенција и дар у његовог оца већи, — тиме још није искључена могућност да му његов отац домаћом дисциплином извесна начела у главу усади. Тјер је то сасвим јасно увиђао, кад је казао у једној својој беседи, баш поводом овог питања о наследном Горњем Дому, да дух, истина, не прелази с оца на сина, али да традиција прелази.⁴⁴⁾ Задатак, међутим, Горњег Дома и није да буде један живи Пантеон, где ће вештом применом једног природног закона потомци великих државника, великих војсковођа и великих администратора продужавати врлине својих предака; његов задатак то је да извесна начела представља, да извесну традицију одржава, да идејама умерености, реда и стабилности обезбеди утицај на јавне послове. И пошто је несумњиво да ће таквим идејама пре бити предани они који се у извесним породицама однегују него други, то није сасвим нелогично завести да се приступ у једно тело које баш такве идеје има да брани задобија самим чином рођења у извесним породицама. — Поред свега тога Горњи је Дом немогућно више засновати на наследном начелу, ако се он већ од ранијих времена на таквом начелу не налази заснован. Наследно начело дискредитовано је данас исто толико колико и аристократија, и ако с њоме није спојено на нераздвојан начин. У савременом друштву, где демократске идеје преовлађују, наследни законодавци не би, према једној Франклиновој изреци, изгледали ништа мање апсурдни него наследни математичари. О прецима се више не води рачуна, гледа се само на личну вредност, и пошто се ова у сваком посебном случају мора нарочито констатовати, то су ушли у обичај избори, где се она претреса, ако не с највише разумевања, а оно бар с највише јавности. Политичар који не би такав претрес издржао сматрао би се као чо-

⁴⁴⁾ Gomel, op. cit. VI.

век чија способност још није посведочена, на пр. као лекар или адвокат који свој испит не би био положио. У демократији власт се може на више начина добити, али ауторитет само на један, а то од народа. У томе погледу пример Лордовског Дома нарочито је поучан. По свом личном саставу та скупштина не уступа ни у колико Доњем Дому; шта више, данас кад се међу њеним члановима налазе вође обе историјске странке, могло би се рећи да она над Доњим Домом својим личним саставом и претеже. Али, уз пркос тим повољним околностима, Лордовски Дом дејствује тек с највећом дискретности, праву власт опет врши друга скупштина. Што паралише Лордовски Дом, то је немање ауторитета; способности које се у њему налазе прикупљене само за то што на изборима нису биле проверене, осуђене су да чаме као закопано благо. И кад се узме у обзир да је ауторитет у политици све, да није доста бити способан него треба још и поверење уживати, да људе човек не може водити, ако они сами неће за њим да иду, кад се све то узме обзир, онда за одбацивање таквог Горњег Дома какав је у Енглеској ништа речитије не говори до та околност што већина грађана тако мало вере има у мудрост наследних законодаваца.

У корист једног Горњег Дома владоцем постављеног може се овај разлог навести. Ако само хоће, владалац је у стању да констатује личну способност; донекле, пре је он у стању да је констатује него бирачи. Има нешто што овима смета, то је партијски систем. Они немају да бирају између два појединца чије би способности могли упоређивати; они имају да бирају између две партије, два програма, две политике. Готово је правило да на изборима кандидат пролази, не због своје личне вредности, него због своје политичке боје, због онога што је код њега најмање његовога, што је код њега неки пут само један спољни знак. Код кандидата се не гледа на то шта јесте, него шта представља, и због тога они који на изборима победе не могу само на основу тога бити сматрани за способне. Један владалац који стоји ван партијских односа, који је својим положајем упућен на улогу непристрасног посматрача, налазио би се у јединственом положају да личну способност запази и извуче на видело. У Италији сви су сенатори

њиме постављени (чл. 33 устава). У већини других монархија њему је дано право да бар један део чланова Горњег Дома он избере.⁴⁵⁾

Али у свима тим земљама његово је право постављања подведено под извесне услове. Први је, и најважнији услов, да владалац никоме не може чланство у Горњем Дому друкчије дати него на цео живот. Он поставља чланове Горњег Дома, али нема права да их смени. У томе одиста нема ничег необичног. Чланови Горњег Дома који би стајали под вечитом претињом отпуштања убрзо би постали исто онако зависни од шефа извршне власти као и други чиновници. Како би онда они могли вршити једну од главних функција једне скупштине, ону која се састоји у контролисању владе? Такво потчињавање законодавних органа шефу једне друге власти било би, у осталоме, у највећем степену противно начелу поделе власти, које захтева да органи разних власти буду између себе што већма независни. И најзад, кад би владалац био овлашћен да мења једном постављене чланове Горњег Дома, свака би нова влада наваљивала на њега да промени оне међу њима који би јој могли бити опасни. Свакој промени владе следовала би мања или већа промена у личном саставу Горњег Дома, док не би министрима сасвим прешло у руке право да постављају чланове те скупштине. Министри би се, наравно, на првом месту руководили партијским обзирима, и у једном Сенату под њиховим утицајем образованом лична би заслуга исто тако мало изгледа имала да буде заступљена, као и у једном Сенату који би избора произилазио. Други услов за који је везано владаочево право постављања, то су квалификације које се од сенатора законом изискују. Овим прописивањем квалификација владаочево право постављања није ништа повређено. Под тим правом разуме се само слобода у избору личности; што се тиче спреме која је потребна за вршење једног звања, она није тако субјективна ствар да се не би могла унапред законом одредити. Данас су ретка та места у државној служби која би владалац

⁴⁵⁾ Пруски закон од 7 маја 1853; баварски устав, VI, 2; саксонски закон од 3 децембра 1868; виртембершки устав чл. 129; баденски устав чл. 27; аустријски закон од 21 децембра 1867; мађарски закон од 1885; шпански устав чл. 22; португалски устав чл. 39 (Dareste, op. cit. I).

могао попунити апсолутно како би хтео; при попуњавању готово свију места он је незан законима, често самим уставом, који постављају услове за кандидате. Шта више има случајева кад, не он сâм, него нарочита стручна тела оцењују да ли је кандидат те услове испунио. Ну, квалификације за сенаторе нису у свима државама подједнако прецизно утврђене. Негде се налазе само тако широка упутства да чланови Горњег Дома ваља да буду лица која су се одликовала у науци или у уметности, или која су стекла заслуге у служби цркве или државе; негде, опет, изреком су набројане категорије лица која имају права бити постављена у Горњи Дом. Пошто су ти услови за чланове постављеног Горњег Дома понајвише исти они који се траже и од кандидата за изборни Горњи Дом, то ће о њима бити говора сниже, кад се буде прешло на изборни Горњи Дом.

Овде је нужно отворити једну парантезу. Кад се већ стану набрајати положаји који препоручују човека за Горњи Дом, природно се долази на мисао да има извесних положаја који толико јемче за вредност оних који се на њима налазе, да би овим последњима ваљало допустити да непосредно без ичијег постављања или избора, силом свог положаја, постају чланови Горњег Дома. Таквих чланова по положају има у већини Горњих Домова; али свугде они незнатну мањину представљају. По правилу, то су само чланови Краљевског Дома, и митрополити са владикама, негде им се још додају и војни великодостојници, председници виших судова и т. д. Али нигде није учињен покушај да се Горњи Дом поглавито од таквих чланова образује. Чланови по положају, то значи чланови по своме положају у државној служби, чланови који су чиновници иначе, врло високи чиновници наравно, али тек чиновници. Чиновници, међутим, не могу бити подручни органи шефа извршне власти, и у исто време, као чланови Горњег Дома, његова контрола. Пошто би требало да они као чланови Горњег Дома буду непокретни, то би изашло да их владалац не би смео ни посредним начином, дижући их са оног чиновничког положаја којим су у Горњи Дом уведени, одатле искључити. У томе случају велики број виших чиновна у државној служби постао би од њега независан и тиме би свака дисциплина, у администрацији тако по-

требна, била разорена. Већ у самом појму чиновничке скупштине има нечег противуречног, и због тога се и у Горњем Дому чланови по положају само као изузеци трпе.

Постављени Горњи Дом био би неоспорно више у духу данашњег времена него наследни. Ако се ниједна виша јавна служба не добија путем наследства, толике се јавне службе, чак и оне које не стоје под непосредним заповестима шефа извршне власти, добијају од овог последњег. Ну, сумњиво је веома да ли би један чисто указни Сенат имао колико треба ауторитета да уравни тежи једну народом изабрану скупштину. Да би ту оскудицу у ауторитету накнадио, он би морао личним престижем својих чланова сијати; међутим, поред свих законом предвиђених квалификација, добар састав једног Горњег Дома чије чланове владалац поставља, зависи на првом месту од личних особина самога владоца, од једног елемента који измиче сваком предрачуна, од нечег мање више случајног.

Изборни Горњи Дом ни у колико није ограничен на републике. Он постоји у монархијама исто тако као и наследни или постављени Горњи Дом. Истина, он се само у Белгији и у Норвешкој, бира на исти начин као и Доњи Дом. Општа је тежња пре у томе смислу да избори за њ буду друкчије удешени. Избори за Доњи Дом врше се по групама које су према једном чисто математичком начелу образоване. Укупан број пореских глава подели се ма којим мањим бројем, на пр. бројем од три тисуће; у овоме случају, сваких би три тисуће пореских глава чинило засебну изборну колегију која би бирала једног посланика. Људи који се у таквој колегији нађу не морају бити спојени никаквом приснијом заједницом интереса, мисли, осећаја. Они чине групу само у аритметичком смислу, т. ј. не чине групу него збир. — Да појединци нису иначе између себе повезани, да у сред државе не образују уже групе, они би се могли овако произвољно као бројеви комбиновати. Али, кад потпуно издвојен и осамљен појединац не постоји нигде, кад се он редовно јавља као становник једне општине, члан једне професије, присталица једне вере или, у новије време, једне странке... Зар он у својим интересима који су увек више колективни него чисто лични неће бити

врло непотпуно заштићен, ако у законодавном телу не буду представљене све оне збирне формације којима он може припадати? Ето зашто Горњи Дом не би требало бирати исто онако као Доњи: док овај бирају појединци, Горњи би Дом требало да бирају групе.⁴⁶⁾

Које групе? На првом месту оне административног карактера. Што у Горњем Дому пре свега треба да буде представљено, то је општина, и то су среске, окружне, обласне скупштине.⁴⁷⁾ Будући израз тих локалних организација, Горњи ће Дом фатално бити доведен до тога да на супрот централистичким тежњама брани локална права и слободе. Интересантно је да исту улогу Горњи Дом игра и тамо где се као једна наследна, једна племићка скупштина јавља. Прави племићи, познато је, не живе у престоници; они се налазе растурени по унутрашњости, сваки са својим дворцем на другој страни. Сваки је од њих привезан за извесну област, — сваком графу његова графовина, и пошто је та графовина његова, пошто он од ње живи, он је брани у исто време кад је води. Довољно је поменути да су при изласку из феудалности главни отпор владаочевим покушајима усредсређивања власти свугде дали ти локални великани, ти обласни прваци, који су носили племићске титуле. — Потребно да се заштити самосталност локалног живота никада се није живље осећала него у једном оваквом добу претераног централизовања какво је наше, и тиме треба објашњавати што у Холандији чланове Горњег Дома бирају обласне скупштине, што у Шпанији највећи број изборних сенатора бирају такође обласне скупштине, којима се још придодају и повереници општина; што се, најзад, у Француској сенатори бирају по департаманима од нарочитих повереничких скупова где су заступљене све локалне организације, окружне скупштине, среске скупштине, општине. У овој земљи нарочито се ишло на то да Сенат буде органом општина, чија се самосталност изједначује са слободом као свемоћност централне власти са апсолутизмом.⁴⁸⁾

⁴⁶⁾ Roscher, op. cit. 342—347.

⁴⁷⁾ Burgess, Political Science and Constitutional Law, II, 5.

⁴⁸⁾ Гамбета у Бизналу, 25 Априла 1876.

Групе с административним карактером нису једине које заслужују да у Горњем Дому буду представљене. И напр. по уставима румунском, шпанском и португалском при наименовању сенатора, универзитети фунгирају као засебне бирачке колегије: по шпанском такође и свештенство. По сва та три устава, и још по данском, грађани који највише порезе плаћају груписани су при изборима за Сенат засебно. Без сумње има још група, нарочито професионалних, које би ваљало признати, али с организацијом тога представништва по групама није се нигде даље ишло. То је још једнако једна мисао којом се више баве публицисте него законодавци.⁴⁹⁾

Услови прописани за сенаторе увек су нешто тежи него они који за посланике важе. Има их у главnome два која се провлаче кроз све уставе што изборни сенат предвиђају; то су већа старост и извесна материјална ситуација.⁵⁰⁾ Сенат никад неће постати правим конзервативним телом које ће задржавати Скупштину од пренагљености, ако не буде састављен од лица која имају природних склоности за вршење такве једне отпорне функције. Таква лица, то су, прво, људи већ у годинама, који су изгубили способност одушевљавања, и који ће баш с тога предлоге Доњег Дома и моћи критички посматрати; за тим, то су људи који се добро осећају у друштву таквом какво је; који би при већим политичким променама ризиковали да што год изгубе, и који ће баш с тога сваку иницијативу реформе с извесним неповерењем примати. Што ће у критикама оних првих имати нешто од оне старачке одвратности према новим идејама у опште, и што ће мотиви у ових других бити отворено себични, не мари ништа. Као год што се у медицини, неки пут, и отров за лек узима, тако у политици ваља експлоатисати у државном интересу, не само врлине грађана, него и њихове мале слабости.

Обично Сенат броји мање чланова него Скупштина. У Француској, Белгији, Холандији, два пута мање него

⁴⁹⁾ Charles Benoist, *Organisation du Suffrage Universel*, passim.

⁵⁰⁾ Француски закон од 9 децембра 1884, белгијски устав чл. 56; холандски, чл. 90; италијански, чл. 26; португалски закон од 9 марта 1878; шведски закон од 22 јуна 1866; румунски устав чл. 40. (Daresté, op. cit. I, II)

Скупштина; у Белгији је као уставно правило постављено да мора бити два пута мањи. У Шпанији, Данској, Шведској, Румунији, такође је мањи, и ако не за толико. Рачунало се да ће он тиме постати способнији за дискутовање, пошто одлуке које из Скупштине добија, баш због великог броја чланова из којих се она састоји, нису увек довољно претресене. Ако је број сенатора сведен, њима је у накнаду мандат продужен. У Белгији, Шпанији, Румунији њихов је мандат два пута дужи него посланички; у Француској, Холандији, Данској, Шведској, још је и више продужен. Врх тога, у свима тим земљама Сенат се не обавља друкчије него делимично; у Белгији, Шпанији, Данској, Румунији половином сваке четврте године (у Шпанији сваке пете); у Француској и Холандији трећином сваке треће. Трајање сенаторског мандата продужено је за то што је Сенат позван да одржава извесну доследност у јавним пословима за који је Доњи Дом, у коме се огледају све флукуације јавног мњења, постао савршено неспособан. Одиста како би Сенат могао ту доследност одржавати, ако се његовим члановима не би оставило довољно времена да уђу у послове, и нарочито ако би то тело примало у своју средину сваки час људе с другим погледима. Из истог разлога, избегава се и интегрално обнављање Сената (изузимајући, наравно, ретке случаје распуштања). Пошто он има дужност да противстаје наглим менама у јавном мњењу, то је врло добро да у њему увек буде више старих чланова него нових, више, дакле, оних чланова који нису изабрани у оном моменту кад је извесна мена у јавном мњењу наступила, и коју већ самим тим дају неког јемства да њоме неће бити заведени.

Противници изборног Сената тврде да један Сенат, који порекло доводи с истог извора с кога и Скупштина, по нужности подлежи истим заблудама којима и Скупштина, и да, следствено, није у стању ову контролисати и поправљати. Тврдња сасвим неоснована. Све ове разлике у начину бирања Сената, и иначе у његовој организацији, које смо побројали, учиниће да ће се он у брзо толико одвојити духом и методом од Скупштине да ће моћи свако питање оцењивати с једног друкчијег гледишта него она. И то је толико тачно да, нигде где по-

стоји, изборни се Сенат није показао непотребни дупликат Скупштине.

Кад је реч о организацији Горњег Дома, избор се намеће, у ствари, између два система, — система постављања, и система бирања. Који од та два система треба претпоставити? Наше је мишљење да не треба претпоставити ни један; боље је комбиновати један систем с другим, тако да један део чланова Горњег Дома поставља владалац, а други да бира народ. Такав мешовити Сенат постоји у Шпанији, Португалској, Данској. Он има својих заступника и међу чистим теоретичима (Sidgwick). Ево зашто ми таквом једном Сенату нагињемо.

Прво, ако владалац не буде могао детерминисати лични састав Сената, он неће имати више начина да контролише одлуке законодавног тела. На право вета, код дводомног система, није много рачунати. Од овога права владалац само у отсуству Горњег Дома може чешћу употребу чинити, онда, дакле, кад сем њега нема никог другог да Доњи Дом зауставља. Тамо где би тај посао вршио Горњи Дом, владалац би имао прилике да се својим правом вета само на спрам заједничких одлука оба дома послужи. Међутим, такве одлуке на које су се оба дома сагласила, и то сагласила, не одмах, него после једне исцрпне дискусије, ако не и мале борбе, — често, шта више, тек после апела на бирачко тело, такве одлуке владалац не би имао могућности да одбије. Отпор од његове стране у овом последњем тренутку био би, за цело, врло нерадо виђен, јер сав отпор који се сматрао као потребан Горњи је Дом већ раније дао. Али баш за то што би владалац био у тешком положају да одбаци заједничке одлуке домова пошто се једном донесу, мора му се дати средства да утиче на њих пре него се донесу. За то што је практички изгубио право вета, мора се наоружати другим једним правом, оним да извештај број сенатора поставља. Без тих *својих* чланова у Сенату, који би у свима важнијим приликама следовали његовој инспирацији, он не би могао ни на какав начин дејствовати противу оних одлука законодавног тела које не одобрава.

Друго, чисто изборни Сенат био би сувише јак, био би јак колико и Доњи Дом, с којим је на истој основи установљен. Ми смо видели да има случајева кад

је неопходно да Горњи Дом попусти Доњем. Да ли ће му он у таквим случајима хтети попустити, ако престижем не буде иза њега стајао? Корисно је да Горњи Дом буде у стању Доњем противстати; било би опасно кад би он био у стању да Доњи Дом на потпуну деобу власти принуди. Један Сенат састављен искључиво од указних чланова не би ни за опозицију Скупштини био довољно јак (на пр. италијански Сенат); на против, један Сенат који би сав био изабран био би већма јак но што је за просту опозицију потребно, и тај сувишак снаге употребио би на борбу са Скупштином око превласти (на пр. француски Сенат, неки пут). Кад би се у њему помешали постављени чланови са изборним, добила би се зар она доза јачине која се тражи.

У овом питању о Двodomном Систему све се једно с другим држи. Доношење закона јесте један посао који захтева много стрпљења, много размишљања, много методе. Тај би посао без сумње врло непотпуно био урађен, ако би се оставио само једној Скупштини растрзаној странкама, којима је стало до власти, а не до разлога, једној Скупштини која је још и једна маса недисциплинована, страсна, ђудљива. Чим су две скупштине једна поред друге, оне се узајамно контролишу, свака је дужна да оној другој објасни, и да пред њом оправда све што одлучи, и тако се посредним начином принуђава да одлучује само оно што ће се по потреби моћи разложима бранити. Али законодавна власт не постоји само ради доношења закона, она још и на владин рад утиче. Опасност је сада од две скупштине у томе, да једна не гура владу у једном правцу, а друга у другом. Да се то не би десило, домови престају бити један с другим једнаки, чим у владин круг рада ступе; ту права законодавне власти врши Доњи Дом или искључиво, или уз подређено садејство Горњег Дома; свакојачко, влада прима импулс само с једне стране, а не с две разне и у два супротна смисла. Наравно, ако би два Дома била подједнако организована, Доњи Дом не би могао потраживати никакво првенство у оним питањима где је радња владе ангажована. Горњи Дом, због тога, ваља друкчије организовати, од прилике тако како ће чинити утисак једне скупштине, не баш истог ранга с Доњим Домом. У интересу је овог последњег, и у ин-

тересу је његове превласти, да Горњи Дом не буде једно чисто изборно тело.

Све ово може изгледати компликовано, али, ако компликованости има, кривица није до Двodomног Система. Она долази од туда што су функције законодавног тела двојакe; једне чисто законодавне које условљавају спорију радњу, друге карактера више административног које условљају бржу радњу. Да би прве како треба вршило, законодавно се тело мора поделити на две скупштине; чим оно пређе на своје друге функције, сметња се од две скупштине осећа, једна ваља да се повуче сасвим, или да се оној другој потчини. Али то преношење неких административних функција на законодавне органе, чему одговара опет учешће извршних органа у законодавству; та сурадња удешена између те две врсте органа, то фузионовање њихових надлежности, то не лежи у природи Двodomног Система; то је одлика самог парламентарног режима, његова одлика најглавнија, и у којој се састоји снага тога режима.

(Наставиће се)

Слободан Јовановић.

ИЗ СУДНИЦЕ

ХП.

Судија вишег суда, који је учествовао у извиђању неког спора као судија нижег суда, не може у већем суду исти спор судити.

(Одлука опште седнице Касац. Суда).

По спору Милуна и Владимира Јосиповића, из Рожонства противу овдашњег осигуравајућег друштва „Анкера“, због дуга, г. Антоније Боди, судија Апел. Суда, као председник првостепеног суда београдског трговачког, извиђао је овај спор и доносно наредбе и решења у првостеп. суду трговачком, али пресуду није изрекао.

У току извиђања овога спора г. Боди буде премештен у Апелациони Суд за судију и првостеп. трговачки суд, по донетој пресуди по овоме спору према незадовољству тужилачке стране, пошље акта Апелац. Суду на пресуђење.

У суђењу овога спора у Апелац. Суду учествовао је и г. Боди, као судија, сматрајући да није у изузећу по тач. 7. §. 52. грађ. суд. пост., јер је овај спор као председник извиђао, а није *судио*, као што се у пом. зак. пропису наводи, а Апелац. Суд пошто је донео пресуду пошље акта овога спора трговач. суду на даљи поступак.

По жалби једне парничне стране Касациони Суд примедбама свога II. одељења од 19. фебруара т.г. №. 1507 уништи пресуду Апелац. Суда са разлога „кад се из акта види, да је г. Антоније Боди, као председник беогр. тргов. суда, извиђао овај спор и доносио *наредбе и решења*, улазећи тиме у суштину саме ствари, онда према тач. 7. §. 52 у вези са §. 53. грађ. суд. пост. није могао г. Боди доциније као судија Апелац. Суда да учествује у суђењу овога спора.“

Апелац. Суд. није примио ове примедбе Касац. Суда, већ је дао следеће против-разлоге:

За искључене судије из суђења какве грађанске парнице по тач. 7. §. 52. грађ. пост. тражи се, да је судија у тој парници *судио*, као судија нижег суда, т. ј. да је већ дао своје мишљење о главној ствари, па како г. Боди као председ беогр. трг. суда у овој парници није *судио*, но само извиђао и наређивао оно, што је потребно за потпун извиђај ове парнице, — дакле руководио извиђањем спора, то онда он и није у изузећу по тач. 7 §. 52. грађ. пост. као што је Касац. Суд у горњим својим примедбама нашао, нити према томе стоји навод у примедбама, да горњу пресуду овога суда није донео потпун суд.

Па једно с овога разлога, а друго и стога, што је до сад у небројено оваких прилика и случајева и Касац. Суд такве пресуде, у којима су судије овога суда, који су раније као председници или судије нижих судова извиђали и решавали поједине предмете у нижим судовима, доциније као судије виших судова судили, одобравао, што за доказ најбоље служи и одлука *опште седнице Касац. суда од 7. фебруара. 1898. год. №. 1009.* по спору Антона Пазоне противу Симе Симића, због испуњења уговора, којом је начелно решено и објашњено, да се изузеће по тач. 7. §. 52. грађ. суд. пост. односи само на оне судије који су ствар судили, а не само извиђали, то Апелац. Суд остајући при својој пресуди има част послати акта Касационом Суду, да Касац. Суд изволи изнети овај предмет својој општој седници на решење.

Општа седница Касац. суда од 5. марта ове год. №. 2048 одржала је у сили примедбе свога одељења, а против-разлоге

Апелацио. Суда одбацила, и тако је за годину дана, по истој ствари, донео две супротне одлуке.

Саопштио

М. Ђ. Милозавовић.

Секрет. Апелационога Суда

XIII.

Онај, који се послужи лажном исправом, која је невредећа што није у законој форми написана, није кривично одговоран.

(Одлука опште седнице Касац. Суда).

Полиц. власт оптужила је Живка Кузмановића трг. оvd. што је са лажном облигацијом употребу чинио и ако је знао да је лажна; Станка Бабића званич. што је ову лажну облигацију начинио и Тодора Терзића, што ју је као порезник својим потписом потврдио, давши јој форму јавне исправе.

Првост. суд за вар. Београд решењем својим од 2. марта 1899. Бр. 4916 одлучио је: да се сва тројица ставе под суд и у притвор

Касац. Суд на жалбу оптужених примедбама свога I. одељ. од 8. марта о. г. Бр. 2091 поништио је решење првост. суда са ових разлога:

„За постојање дела из §. 147. крив. зак. тражи се, да ко, у намери да себи или другима *користи прибави* или да другима *шкоди, лажну исправу* начини или праву исправу преиначи и њоме се *послужи*, а која би исправа могла послужити за доказ права и правних одношаја.

„Без обзира на уверење начел. ср. посавског од 14. априла 1894. Бр. 4197 (в. прилог уз тужбу Бр. 5330), којим се тврди, да се из деловодног протокола и регистра не види, да је тужилац Павле Радовановић 27. априла 1893. потврдио ма какву облигацију у канцеларији ср. посавског, као и без обзира на став истог уверења, да опт. Терзић као порезник није био овлашћен да заступа среског старешину, — спорна је облигација не вредећа с тога, што је потврђена од ненадлежног лица — порезника, који је по чл. 12. зак. о пореским надзорницима (збор. XL.) надлежан искључиво само за оне послове, који су означени у поменутом закону, а не и за послове полицијске власти.

„Према овоме кад је спорна облигација невредећа као јавна исправа, имала би се ценити по §. 192. грађ. суд. пост. као приватна исправа. Међутим да по §. 192. буде приватна исправа, треба да је од дужника својеручно написана и потписана, а из

облигације и акта ислеђења види се, да је дужник, односно тужилац Павле, неписмен, — онда она не може бити ни приватна исправа, те да би могла послужити за доказ права и правних одношаја. Једино би могла послужити у овом случају као предмет преваре, и то према онт. Живку, као повериоцу; али овде се то дело не извиђа, нити има тужбе за то.

„Ни према онт. Терзићу у овом случају не може бити кажњивог дела за које се онтужује, с тога што је он као ненадлежно лице потврдио невредећу исправу и с тога према њему она, као невредећа не може бити предмет преваре, зашто га нико и не тужи.

„А и кад би се баш утврдило дело за које се онтужује, или кад би био тужен за дело преваре, ипак не би му се могло судити за то дело зато, што је раније дело, за које је већ осуђен, веће и од дела за које се онтужује и од дела преваре, за које би се могао судити, кад би било тужбе и кад би било ово веће од ранијег дела, — и зато, по §. 70. а. крив. зак не може се осудити.

„Према онт. Станку Бабићу тако исто не може бити дела у овом случају, јер је он само написао једну невредећу исправу, која би могла бити предмет за оптужење по делу преваре, у коме би он могао одговарати као саучасник; но за такво дело нема овде тужбе нити се извиђа.

„С тога је суд погрешно кад је нашао да у оваквој радњи онт. Бабића има кажњивог дела из §. 147. крив. зак.“

На ове примедбе првост. суд за вар. Београд писмом својим од 12. о. г. марта Бр. 5762 дао је ове против-разлоге:

„Из акта чињеног ислеђења јасно се види, да је онт. Кузмановић употребио облигацију која је потврђена у канцеларији начел. ср. посавског, а по којој је дужник тужилац Павле Радовановић, за суму од 720 дин. са 12% инт. од 1. новем. 1891. Ову облигацију као пуноважну јавну исправу онт. Кузмановић употребио је код првост. београд. суда окр. подунавског тражећи нитабулацију на непокретно имање дужника Павла, што му је суд и одобрио. Међу тим ислеђењем је утврђено, да је ова облигација лажна.

Према томе, по мишљењу овога суда, наводи поменутих примедба, као да је ова облигација невредећа за то, што је потврђена од стране ненадлежног лица — онт. Терзића као порезника, неумесни су. У овом случају без вредности је то, да ли је потврду ове облигације извршило ненадлежно лице, већ је од пресудног значаја то, што се поменута облигација, коју је онт. Кузмановић употребио, појављује као лажна у свој це-

докупности, а према уверењу начел. ср. посав. од 14. априла 1894. Бр. 4197. По томе, неумесно би било по упућивању речених примедба оцењивати, да ли је ова исправа јавна или приватна исправа, кад је према ономе што је напред изложено овој облигацији дат карактер јавне исправе и као таква од стране опт. Кузмановића употребљена. Дакле, овде је употреба учињена од једне потпуно лажне облигације, која је донета сада и невредећа, али зато баш што је лажна, а не са којих других разлога, јер је њена вредност окушана и потврђена код поменутог првост. суда приликом тражења интабулације на основу исте, као што је то напред казано. Потпуно је дакле излишно и неправљати питање о важности и неважности ма какве исправе и са ма којих разлога када је она — исправа — лажна.

Суд не може да усвоји ни оно мишљење Касац. Суда, да ничим није доказано, да је опт. Живко са знањем употребио лажну исправу,* када би се баш и узело, да је спорна облигација вредећа.

Да ли је које лице учинило употребу какве лажне исправе са знањем, суд мора да цени све околности под којима је оваква употреба учињена, а не може се и не сме ослонити на голо казивање оптуженога, да није знао, да је исправа лажна. Па како у сваком, тако и у овом случају суд не може узети као потпуно истинито одбрану опт. Кузмановића, да није знао да је лажна облигација, коју је употребио.

Све околности досада ислеђене тврде противно његовом казивању. Тако :

1, опт. Живко даје новац по овој облигацији и то у замашнијој суми, а међутим према његовом казивању исто лице није никако ни познавао, што би значило, да он свој новац даје на зајам и не обавештавајући се о стању и приликама лица коме новац даје, те на тај начин ризикује, да му дати новац и пропадне.

2, што опт. Живко приликом испитивања није умео и могао показати иследној власти ни један случај више, који би био бар сличан овоме и оваквом давању новца на зајам, ма да као и што сам вели, а као и што се у примедбама тврди, да је опт. Живко имао велики број облигација, те да је било таквог или сличног случаја, он би исти могао именовати.

3, што је опт. Живко на своме испиту тврдио, да је новац по овој облигацији издао у своме дућану овде у Београду самоме дужнику Павлу или бар ономе који се као такав пред-

ставља; а међутим сведоџбама сведока Милоја Ђорђевића, Алимпија Марковића и Луке Петровића утврђено је да је онт. Живко пред њима казао, како новцац по овој спорној облигацији није дао самоме дужнику у свом дућану, већ је исти послао у село преко свога момка.

4, што је дужник ове лажне облигације, у времену кад је иста написана, био под истрагом и у притвору код начел. ср. посав. и затим према извешћу првост. подунавског суда од 12. јан. т. г. Бр. 473 исти је Павле био у судском притвору од 8. маја 1893. т. ј. од када је сprovedен од пом. начелника, па до 31. ист. мес.

Из свију ових околности јасно се даје извести, да је онт. Живка изговор, да није знао да је ова облигација лажна, неистинит, већ напротив, да је ово знао, што се још поткрепљује и том околношћу што онт. Живко и овако према његовом представљању необавештен о стању свога дужника Павла, није тражио исплату по својој облигацији, кад јој је рок за исплату протекао, а то је 1. новем. 1893., већ тек је после пуних два месеца тражио за овај дуг интабулацију на имање дужника.

Према свему овоме дакле суд налази, да је онт. Живко лажну облигацију са знањем употребио, јер исту није примио под онаквим приликама и околностима, под каквим би морао бити потпуно убеђен у исправност облигације, па у томе преварен, већ на против.

У осталом суд сматра, да кад неко у користољубивој намери употреби лажну исправу, тим самим створио је себи кривицу предвиђену и кажњиву у §. 147. крив. зак. и осталим одредбама, које о томе говоре, а на оптуженоме стоји терет, да доказује и ако може да докаже, да није знао да је лажну исправу употребио, а голом казивању оптуженог не може суд никакву веру поклањати, јер кад би се таква вера казивању оптуженога могла поклонити, онда неби никада могао бити осуђен неко који на пример протури или покуша протурити какву лажну човчаницу, па зато узет на одговор, он без икаквих других доказа у својим наводима каже, да није знао да је новчаница лажна.

Не може суд усвојити ни оно мишљење у примедба изнето, што се тиче онт. Тодора Терзића. Не стоји то, да је он као ненадлежно лице потврдио невредећу исправу, те према њему да она као таква не може остати с тога, што је истрагом утврђено, да је он својим потписом потврдио лажну облигацију, те према томе да је имао учешћа у прављењу лажне облигације, а са свим је равнодушно, да ли је он био надлежан за потврду

исте или не. Он је могао бити саучесник у прављењу лажне облигације и као надлежно и као ненадлежно лице.

Према овоме сматра да је и опт. Терзић у овоме делу као саучесник крив.

Што се тиче навода у примедбама, да се опт. Терзићу не би могло судити за ово дело зато, што је већ осуђен за дело веће од овога, за које се оптужује, суд сматра, да о том не може бити говора сада приликом стављања под суд, јер такав случај није предвиђен у §. 161. крив. пост., већ ово питање суд има да оцени и по истом своју одлуку донесе тек на претресу приликом пресуђења.

Тако исто суд не може усвојити примедбе у погледу Станка Бабића, а са разлога који су напред изложени за опт. Терзића, јер и њега суд сматра као саучесника у прављењу лажне облигације, што је ислеђењем потпуно доказано.

Најзад, суд сматра, да у овом случају не може бити никакво питање о превари према опт. Живку, јер за појам постојања овога дела овде нема услова.

Општа седница Касац. Суда од 13. марта о.г. Бр. 2752 донела је своју одлуку, да су примедбе I. одељ. Касац. Суда од 8. марта о. год. Бр. 2091 основане, а да противразлози првост. суда не стоје.

Саопштно,

Марко Н. Новаковић

Прави.-практ. прв. суда за в. Београд.

XIV.

Нема дела два пут наплате дуга када оптужени докаже, да је дуг наплатио по други пут без знања, грешком или забравом.

(Одлука опште седнице Касац. Суда.)

На тужбу полицај. власти првост. суд за вар. Београд својим решењем од 2. марта о.г. Бр. 4916 одлучио је: да се Живко Кузмановић трг. овд. стави под суд и у притвор, што је судским путем тражио да поново наплати дуг од Јована Радосављевића земљ. из В. Иванче по облигацији од 12 фебр. 1883. у 40 дуката са 12% инт., који је дуг једном наплатио из новца, које је Јован добио из Управе Фондова, као зајам на своје непокретно имање. Суд је подвео ово дело под §. 253. крив. зак. т. 4.

По жалби оптуженога Касац. Суд примедбама свога I. одељ. од 8. марта ов. год. Бр. 2091 поништио је решење првост. суда из ових разлога:

„Наш законодавац је дело два пут наплате дуга уврстио у главу XXV. крив. зак. као превару, што се види из §. 253. крив. зак.

А за појам дела два пут наплате дуга, као преваре из §. 253. т. 4. крив. зак., тражи се: да се ко у *преварној а корисно-љубивој* намери са знањем а неправедно користи, и по исправи, коју је наплатио једном, инак тражио да наплати, као и да се лажним представљањем или изопачавањем и прикривањем истине користи, а другог оштети.

Овде ничим није утврђено оваква *кажњива намера* (dolus) онт. Живка; но шта више актима ислеђења тврди се обратно, да је наплата дуга од дужника, односно тужитеља Јован Радосављевића, тражена једино грешком и из заборава, да је дата отплата; тако: кад онт. Живко зна, да је примао отплате и увек давао уредне признанице и за доказ тога стоје јавне исправе, била би од њега крајња бесмислица, да намерно и са знањем тражи понова наплату тога дуга.

У прилог овоме иде нарочито и сама изјава тужитеља Јована, који вели, да, кад је отишао у дућан онтуженог Живка и казао му за ово поново тражење дуга „он је онда, пошто је и сâм видео, да ми тражи два пут наплату дуга“ — одустао и вратио му облигацију, чиме се констатује обична, очигледна грешка а уједно воља и пристанак за исправку такве грешке и непажње.

Сам долазак тужинчев онт. Живку, узајамни пристанак на обрачун и коначно квитирање овога дуга, — доказ је такођер о случајној грешци и мирољубивом споразуму, а никако о каквој преварној и злој намери.

Кад се све ово доведе у везу са тим околностима: да је онт. Живко имућног стања, да има велики број облигација и исправа, те да је појмљива грешка о забелешци положених отплата, и најзад незнатна сума према његовом имовином стању, за коју се онтужује, — јасно се даје закључити, да је ово дело потекло од случајне грешке и заборавности, и према томе, да овом онтужењу не достаје најбитнији елеменат: *преварна намера и знање*, да два пут наплаћује дуг овај, па с тога овде нема кажњивог дела из тач. 4. §. 253. крив. зак.“

На ове примедбе I. одељ. Касац Суда, првост. суд за вар. Београд дао је писмом својим од 12. марта о.г. Бр. 5762 ове против-разлоге:

„Кад је ислеђењем потпуно утврђено, да је онт. Живко дуг што му је дуговао Јован Радосављевић из В. Иванче једном

већ потпуно наплатио, тражио преко првост. подунавског суда понова да наплати од дужника на основу облигације, која је код њега остала неуништена, и по његовом тражењу суд осудио дужника на плаћање, онда се никако не може узети друкчије, већ да је у овом случају испуњено све оно што се за појам постојања пом. дела тражи. Дакле, кажњива намера опт. Живка јасно се обелодањује у самом том факту, што је једном већ наплаћени дуг понова тражио код суда да наплати. У осталом за дела ове врсте према њиховој природи, и не може се друкчије изводити намера оптуженога, већ једино из тога, што тражи наплату једног већ исплаћеног дуга. Када би се усвојило мишљење у том погледу изнето у примедбама, које се оснива на грешкама и заборува оптужених, онда ни у једном једином случају не би могао пред судом одговарати за дела овакве природе, јер би се сваки оптужени одговарао на грешку и заборав.

„У овом случају не може се узети као погрешка или заборав од стране оптуженога тим пре, што овде није случај, да је нешто на име отплате дуга дато, па при тражењу наплате целокупне суме ово изгубљено из вида, већ је овде случај тражења наплате једнога дуга, који је једном већ потпуно исплаћен.

„Она околност што се у примедбама наводи као у прилог тога, да опт. Живко није имао кажњиве намере зато, што и сам тужитељ Јован вели, да му је оптужени Живко вратио облигацију и одустао од тражења наплате, када му је овај објаснио, да му наплату тражи по други пут, — суд сматра да не може служити та околност у прилог опт. Живка с тога, што би свако његово порицање у погледу постојања овога дела било без вредности и бесмислено, пошто би се јасно и одређено утврђивало противно његовом казивању, актима и јавним исправама.

„Тако исто не иде у прилог опт. Живка и оно, што је сам тужилац дошао код њега ради обрачуна по овом дуговању.

„Суд не узима ово као доказ о случајној погрешци оптуженога и мирољубивом споразуму, већ на против сматра да је опт. Живко тиме ишао, да своју кривицу уништи и по овом делу истрагу осујетити, што се поред осталог утврђује и рефератом² полиц. писара од 29. децем. 1898. Бр. 77.“

Касациони Суд у општој седници својој од 13. марта о. г. Бр. 2352 донео јд одлуку: да су примедбе I. одељ. Касац. Суда од 8. марта о. г. Бр. 2081 на закону основане, а да противразлози првост. суда не стоје.

Саопштио

Марко Н. Новаковић

прав.-практ. првост. суда за вар. Београд.

КЊИЖЕВНЕ ВЕСТИ

Наука о Међународноме Праву код Јужних Словена.

Часопис *La Revue de Droit international et de Législation comparée* у св. XXXI. 1899. доноси преглед књижевности Међународнога Права код јужних Словена, а из пера г. Др Миленка Р. Веснића, по предговору у другој свесци свога превода А. Ривијеровог дела *Основи Међународнога Права*.

Наводећи да научно обрађивање ове правне дисциплине стоји у вези са политичком ситуацијом појединих Јужних Словена и да су у Србији поглавито две околности, државна аутономија (1817). и независност (1878.), и оснивање правног факултета, на коме се Међународно Право предаје од 1860. год. утицале на развој ове науке у Србији, набраја сва дела, која су код Хрвата, Бугара и Срба угледала света на пољу Међународнога Права.

Најоскуднија је књижевност на овоме пољу код Хрвата, из појмљивих узрока. Бугари¹⁾ почињу тек од 1896. године обрађивати Међународно Право. Многобројнија је на против наша литература како у оригиналним делима, тако и у преведеним и многим расправама, које су изашле било у органима наших научних друштва, Гласнику Учен. Друштва, Летопису Матице Српске и Гласу Српске Краљ. Академије, било у разним часописима: Отаџбини, Пороти, Ратнику, Браничу, Праву и Правнику.

Потпун списак свију дела и расправа наћиће наши читаоци у предговору г. Веснићевог превода поменутог изврсног дела Ривијеровог, на које их нарочито упућујемо.

**Границе судске власти поводом једне неправилне прак-
тике код нас, с погледом на страног законодавство, од Живојина
М. Перића, ванр. проф. Вел. Школе. Прештампано из „Бранича.“
Београд 1899. Штампана Св. Николића. 8^о. стр. 140. Цена 2 д.**

Изврсни чланци нашег вредног сурадника г. Перића, који су прошле године штампани у „Браничу“, изашли су сада у засебном издању, које тим више препоручујемо пажњи наших

¹⁾ На навод г. Веснића, да осим два дела која је код Бугара издао Ј. Касабов о Међународном Праву, нема до сада ничега по овој групи важнијег на у њиховим часописима, примећује „Юридически Преглед“ у св. III. 1899. да има неколико „врло лепих“ монографија о капицулацијама у Бугарској, које нису споменуте.

правника, што је врло мали број примерака отштампан. Писац, као што је познато, третира питање о подели власти; о однесу судске, управне и законодавне власти, и напоследку говори о значењу тачке 2. §. 16. устројства нашег Касационог Суда, — питање од теоријске и практичне важности.

ГЛАВНА ГОДИШЊА СКУПШТИНА ПРАВНИЧКОГ ДРУШТВА У ЗАГРЕБУ

На дан 6. 18. фебруара тек. год. Правничко Друштво у Загребу имало је свој годишњи скуп, на ком је присуствовао врло велики број чланова.

Непосредно пре скупа држао је друштвени члан адвокат Милан Роиц веома занимљиво и поучно предавање о *хистерији и сугестији пред судом*, — које је примљено бурним одобравањем. После предавања председник друштвени г. Др. Фрањо пл. Бургстајер-Реметски отворио је скупштину поздравом чланова и одмах се приступило дневном реду.

Пошто је друштвени одбор раздао члановима штампан извештај о раду друштвене управе за год. 1898., то је скупштина извештај и без читања усвојила.

За тим је благајник Др Јосиф Пливерих поднео прорачун за текућу 1899. год. који показује примање у 5250-92 fl. а издавање 4387 fl, који је скупштина одобрила.

Пошто је прочитан извештај прегледача друштвених рачуна, Скупштина је дала управном одбору разрешителницу за 1898. и изабрала је за тим рачунопрегледаче за 1899. Приступљено је избору шесторице чланова управног одбора, на место оних што одсувају, те су изабрани г.г. Др Драгутин Голдман, Кајетан Хруби, Степан Краљ, Др Стеван Посиловић, Др Фрањо Ј. Сневец, Др Наполеон пл. Шпун — Стрижић.

Напоследку се прешло на предлоге поднесене одбору за скуп, а на име предлоге Др Рудолфа Хорвата:

1). Критика и неодобравање, што се не држе јавна предавања у смислу друштвених правила.

2). Зашто нема у Мјесечнику прегледа наше правне књижевности?

3). Зашто нема у Мјесечнику прегледа домаћег и иностраног законодавства?

4). Шта ради правничко друштво да заинтересује и унапреди правнички сталеж, а нарочито судије и одвјетнике?

5). Шта је са редакцијом грађанског и казненог закона?

На све ове интерпелације одговорио је посебице уредник Мјесечника г. Др. Јосиф Шиловић и Скупштина је, усвајајући изнете разлоге, прешла преко поднетих интерпелација на дневни ред.

На послетку саопштава Др Ј. Шиловић, да се на дан 25. фебруара 1900. навршују 25 година од како је основано Правничко Друштво и предлаже скупштини ову одлуку :

Овлашћује се управни одбор, да у славу 25-годишњице друштвеног опстанка изда стварно стручно казало свих 25-годишњака „Мјесечника“, за тим да изда споменицу у којој ће бити садржана повест друштва и стручни чланци по могућности из разних грана правне знаности, на послетку, да се на дан 25. фебруара 1900. одржи свечана скупштина Правничкога Друштва.

Све ове предлоге скупштина је једнодушно с акламацијом усвојила.

За тим је председник, поздрављен од чланова, закључио овај годишњи скуп.

ПРОМЕНЕ У СУДСКОЈ СТРУЦИ

(Из „Српских Новина“ од 1. II. до 15. III 1899).

Краљев. указима од 9., 16. 27. фебруара, 3. и 13. марта постављени су :

За судију за неспорна дела у ђупр. првост. суду: г. Божидар Јовановић, судија ист. суда, а

За судију прв. суда ђупријског г. Милосав Милосављевић, судија за несп. дела ист. суда.

За секретаре прв. судова: беогр. подунавског г. Ђорђе Чохаџић, писар I. кл. Касац. Суда; ваљевског г. Будимир Чолић, писар I. кл. истог. суда.

За писара I. кл. Касац. Суда г. Живојин Пешић, писар II. кл. Апелац. Суда.

За писара II. кл. Касац. Суда г. Владислав Богдановић, доктор права.

За писара II. кл. Апелац. Суда г. Љубомир Илић, писар ист. кл. беогр. подунав. суда.

За писаре I. кл. првост. судова: ваљевског г. Стеван Живановић, писар II. кл. ист. суда; пиротског г. Стојадин Стојановић, писар II. кл. ист. суда; смедеревског г. Милорад Р. Дамјановић, писар ист. кл. ваљевск. суда.

За писаре II. кл. првост. судова: ваљевског г. Петар Пејић, писар II. кл. Касац. Суда; крагујевачког г. Илија Милутиновић, писар III. кл. крушев. суда; крушевачког г. Стојан Перић, писар ист. кл. прокуп. суда.

За писаре III. кл. првост. судова: беогр. тргов. Радивој Тодоровић, практ. Министр. Правде; београдско-подун. г. Драгољуб П. Радојловић, свр. правник, практ. ист. суда; ваљевског г. Радомир Филиповић, свр. правник, практ. лозн. прв. суда; јагодинског г. Милоје Тодоровић, сврш. правник, практ. беогр. тргов. суда; прокупачког г. Милаш В. Петковић, писар ист. кл. јагод. суда; смедеревског г. Богољуб Вучићевић, писар ист. кл. ваљев. суда.

За рачуновођу I. кл. беогр. казн. завода г. Ђорђе Делијанић, рачун. ист. кл. шабач. суда.

За вршиоца дужности рачуновође и ванр. писара II. кл. шабач. прв. суда г. Спира Крстић, прак. Касац. Суда.

Уважана оставка г. Милораду Дамјановићу, писару I. кл. смедер. прв. суда.

Општински из држ. службе: г. Коста Цветковић, рачуновођа I. кл. беогр. казн. завода.

В Е С Н И К

Аудијенција. Његово Величанство Краљ благоизволео је 3. ов. мес. примити у аудијенцији управу српске скупштинске групе међун. парламентарног савеза. Краљ је изјавио своје задовољство, да је та установа прихваћена и од наше Народне Скупштине и ценећи њену задаћу, изволео је обећати и државну помоћ за изасланике, који буду одређени за идући међународни конгрес интернац. савеза.

* * *

Са хрватског свеучилишта. На правном и државословном факултету именован је досадањи ванредни професор грађанског нар-

ничног и ванпарничног поступка г. *Др Драгушин Чуиовић*, за редовног јавног проф.; а перовођа хрватско-славонске-далматинске земаљске владе и свеучилишни приватни доцент г. *Др Ђудевић ил. Андриши* за јавног ванредног професора римскога права, на истом универзитету.

* * *

† **Димитрије Голубовић**, члан Државног Савета у пензији, преминуо је 16. фебруара у Београду у својој 73. години. По којник је један од најстаријих државних питомаца, који су слушали правне науке у Немачкој. Служио је у судској струци дуго година, био је члан и председник Апелационог Суда, затим судија Касационог Суда. После више година активне службе у Државном Савету, стављен је у пензију.

Одликовао се свагда као добар чиновник и савестан судија. Бог да му душу прости!

* * *

† **Тих. Г. Јовановић** војно-судски капетан, умро је 4. о. м., у најлепшим годинама својега живота. Као један од најодличнијих ђака нашег правног факултета послат је у Париз, да се усаврши у правној струци. Вративши се у отаџбину, он је ступио у војно судство и доспео до чина капетана I. кл. Био је ревностан службеник и одан своме позиву.

Вечна му памет!

* * *

Нови доктори права. У уторак 2. марта тек. год. свечано је промовиран за доктора *utriusque juris* на бечком свеучилишту г. **Љубомир Кујунџић**.

Г. Кујунџић је свршио правни факултет наше Велике Школе 1892. год. и пошто је провео у судској струци две године, продужио је правничко образовање на бечком свеучилишту.

На будимпештанском свеучилишту промовиран је 4. окт. мес. за доктора права г. **Милан ил. Продановић**, спољн. сарадник „Браников.“ Он је већ две године провео као одветнички конципијент у Новеме Саду и за то време показао се као спреман, даровит правник и одушевљен Србин.

Срдечно честитамо обојици!

* * *

Нов правозаступник. Г. Саву П. Бадњевца, б. председника општ. крагујевачке и јавн. правозаступника, Министар Правде

поставио је по молби његовој, а на основу §. 19. зак. о правозаступницима, за јавног правозаступника при крагујевачком првостеп. суду.

* * *

Нов адвокат у Троједници. Бан хрватски дао је право одвештања г. Др Јосифу Кречу у опсегу банскога стола, а са седиштем у Кутини.

* * *

Распис против одуговлачења истражног притвора. Председник бечког Апелационог Суда, барон Калина, упутио је свима потчињеним првостепеним судовима распис, којим се осуђује свако излишно стављање оптужених у притвор за време ислеђења, као и дуго трајање тога притвора. Судовима се препоручује, да савесно оцене све околности и све меродавне односе, који се код сваког појединог оптуженога појављују, па затим наставља овако: „И ако је за обезбеђење успеха при кривичном оптужењу са једне стране потребно, да се оптужени стави у истражни притвор, ипак са друге стране не смеју остати без утицаја на судију лични и привредни односи оптуженога лица. Начело личне слободе, према потреби да се обезбеди успех истраге, мора се исто толико ценити, као и факат, да се притвором често не само лични интереси, него и привредна организација целе породице уништује. Без велике нужде пак не треба никада дозволити такав поремећај од чести идеалних, од чести материјалних односа оптуженикових.“

* * *

Конвенција о међународном приватном праву, која је закључена између Француске и више других држава, усвојена је од Данске и Румуније, а француска комора одобрила је дотични законски предлог.

* * *

„**Deutsches Fahndungsblatt**“ зваће се лист, што ће се по наређењу пруског министарства правде покренути од 1. Априла (20. марта), и који ће издавати берлинска полицијска главна управа, а коме ће бити смер, да објављује све потернице и све расписе, који се односе на оптужене и кривичне бегунце, као и да саопштава све наредбе управних и судских власти о кривичним стварима и лицима.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ И УПИС У ЧЛАНСТВО УДРУЖЕЊА

Са 1. Јануаром ступилисмо у нову годину и зато молимо све чланове и претплатнике, да одмах обнове претплату.

Оне другове наше, који се још нису уписали за редовне чланове удружења, молимо, да то одмах учине, јер је удружење, поред осталих својих задаћа, позвано, да заступа и интересе адвокатскога реда. Годишњи је улог за њих 24 динара.

Све остале правнике у Србији позивамо и молимо, да се упишу за ванредне чланове удружења, а годишњи је улог 16 динара.

Адвокати, судије и правници ван Србије могу такође бити чланови удружења и ми их најусрдније позивамо, да се у чланство упишу. Годишњи улог за њих износи 20 франака у злату или 20 круна.

Сви чланови удружења, редовни или ванредни, из Србије или ван Србије, добијају бесилашно орган друштвени „Бранич“, као и друга издања друштвена по нижој цени.

„Бранич“ излази 1. и 16. сваког месеца, у свескама од најмање 3 табака.

Претплата за нечланове стаје:

У Србији:		Ван Србије:	
На годину	16 дин.	Годишње . . .	20 фр. или круна
„ пола године	8 „	Полугодишње 10 „	„ „ „
„ четврт године . . .	4 „		

Улоге и претплату у Београду прима благајник друштвени г. Димитрије Тадић, правозаступник, а у унутрашњости примају друштвени повереници.

Све поште у Србији и ван Србије примају претплату на наш лист.

Улози и претплата из места ван Србије, могу се најподесније шиљати упутницом.

Београд 1. Јануара 1899.

О Д В О Р

Удружења јавних правозаступника у Србији

Г. Г. ЧЛАНОВИМА УДРУЖЕЊА И ПРЕПЛАТНИЦИМА.

При најтачнијој експедицији нашега листа, стижу непрекидно рекламације због појединих бројева, тако да нам је то несумњив доказ, да за нестајање тих бројева не пада одговорност на нас.

Ми смо се жалили за ову неуредност на надлежном месту, а наше чланове и преплатнике молимо, да се за непримљене бројеве *одмах* јаве администрацији листа, а не, као што неки чине, да сада рекламирају као непримљене поједине бројеве из првог полгођа прошле године. Због једног или два броја ми не можемо растројити целу годишњу свеску.

Администрација „Бранича.“

ПОВЕРЕНИЦИ

УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА

І. У СРВИЈИ

Алексинац:	Сава Маринковић
Ваљево:	Марко Ђуричић
Враћа:	Драгом. Савић
Г. Милановац:	Коста Борисављевић
Зајечар:	Михаило Јоцић
Јагодина:	Драгутин Пећић
Књажевац:	Сима Клапаревчић
Крагујевац:	Чеда Радовић
Крушевац:	Богдан Златић
Лесковац:	Коста Протић
Лозница:	Влад. Илић
Неготин:	Иван Павићевић
Ниш:	Петар Благојевић
Пирот:	Сава Л. Врачевић
Пожаревац:	Стева Максимовић
Прокупље:	Љуб. Д. Јовановић
Смедерево:	Коста Тимотијевић
Ужице:	Страхиња Поповић
Шабац:	Драг. Н. Солдатовић
Чачак:	Алекса Радуловић
Куприја:	Жив. Пандуровић

ІІ. ВАН СРВИЈЕ

Д-р Алекс. Љ. Митровић, уредник „Српског Гласа“ у Задру, за Далмацију;

Миле Дожић, секретар Вел. Суда на Цетињу, за Црну Гору;

Д-р Влад. Чобанић, одвјетник у Митровици, за котаре: митровачки, шидски и плочки, Сремске жупаније;

Д-р Гига Авакумовић, одвјетник у Земуну, за котаре: земунски, ст. пазувски, иришки и румски, Срем. жупаније;

Д-р Милан Гађански, одвјетник у Панчеву, за Панчево и околину.

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ВЛАСНИК

УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА
У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ
ПРАВОЗАСТУПНИК

БРОЈ 7.

У БЕОГРАДУ 1. АПРИЛА 1899. ГОДИНЕ

ГОДИНА VI.

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА Д. ДИМИТРИЈЕВИЋА, ИВАН-БЕГОВА УЛИЦА БР. 1.

1899.

САДРЖАЈ

	СТРАНА
Живојин М. Перић, ванр. професор Вел. Школе: О судској независности (Свршетак)	289
Пасквале дел Будиче: Енциклопедија Права (Наставак)	298
Слободан Јовановић, професор Вел. Школе: О дводомном систему (Наставак)	309
Књижевне вести	324
Из Суднице: XV. Стечај се не може отворити над оном имаовином дужника земљоделца, коју му §. 471. грађ. суд. пост. штити. <i>Саопштио: А. Стефановић писар неготинск. првост. суда.</i> — XVI. И телеграфским путем може се тражити обезбеђење, ако је у телеграму пити права исправа. <i>Саопштио: Ђ. С. Тохарић секр. судски</i>	333
Распис Министра Правде	335
Промене у судској струци	336
Весник	336

Уредништво има на расположењу:

„Бранич“ за 1897. год. у 4^о IV. 128 стр., цена 4 дин. или круне;

„Бранич“ за 1898. год. у 8^о XIV. 960 стр., цена 12 дин. или круна.

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

Милан Ст. Марковић, ПРАВОЗАСТУПНИК

ИЗЛАЗИ:

1. и 16. сваког месеца

УРЕДНИШТВО:

Дубровачка улица бр. 18.

О СУДСКОЈ НЕЗАВИСНОСТИ

ПРИСТУПНО ПРЕДАВАЊЕ ИЗ ТЕОРИЈЕ ГРАЂ. СУД. ПОСТУПКА Г. ЖИВОЈИНА

М. ПЕРИЋА, ВАНР. ПРОФЕСОРА ВЕЛИКЕ ШКОЛЕ

15. Октобра 1898.

(Свршетак)

II.

Судска сталност (инамовибилитет) јесте најенергичније средство којим се даје загарантовати независност судова. Ти изрази значе: да судија не може бити лишен свога положаја вољом управне власти, већ једино на основу пресуде редовних судова или дисциплинарске пресуде Касационога Суда.

Лако је објаснити зашто судиска непокретност има толико важности са гледишта независности судова. И наука и законодавство треба да траже од сваког представника власти да га у вршењу његове дужности руководе једино закон и савесност, а да никако не сме да у каквим материјалним рачунима налази побуда за своје поступке. Ово, рекосмо, треба да траже и наука и законодавство, ако не желе да буду у противности са принципима морала. Ипак, са подстицањем државних органа да се, у својим пословима, одрже на моралној висини не сме се ићи у крајност. Ово би се десило у приликама, када би било опасно, по права појединаца, чиновника ставити у алтернативу: или да буде

савестан па да изгуби свој положај или да овај очува по цену своје савесности. Таквих дилема законодавац треба да сачува чиновника и он га, у тим приликама, мора ставити у положај у коме ће слободно моћи послушати глас своје савести. Јер, ма колико да је потребно да се државни органи не руководе себичним интересима, опет се са тим не може ићи дотле да се од једног чиновника захтева да, за општу ствар, жртвује и себе и своје. То би била једна врста самопрегорења које, ако бисмо законом наметнули чиновницима, могли бисмо ризиковати да их нигде, под таквим условима, не нађемо. За то закон треба, поред све своје тежње за моралисањем чиновника, да овима, у границама могућности, створи положај у коме неће бити толико изложени утицајима са стране.

Ове опсервације нарочито добијају важности, кад је реч о судској власти. Само онда кад је судија сигуран да га не могу постићи, односно његовога положаја, никакве неприлике за случај да се његова одлука не буде допала управној власти или јавном мњењу, можемо имати вере у његову непристрасност. Али, ако су судије у положају у коме и остали чиновници, ако оне могу једино по жељи управне власти бити свргнуте са свога места, онда можемо слободно рећи да ће теразије правде бити у веома несигурним рукама.¹⁾ Не само да би у том случају положај судије био отежан што би управна власт, злоупотребљујући своју надмоћност над судовима, утицала на њихов рад, већ још и тиме што би и само јавно мњење, или они који стварају јавно мњење имали маха да посредно на судове дејствују. Отуда, као последица, принуђеност у којој се судија налази да, при примени закона, често води рачуна и о жељама самих појединаца. Међутим, кад је судија на свом месту сталан, кад министар нема могућности да га службе лиши, ма под каквом пресијом он сам био од стране својих политичких пријатеља или јавнога мњења, судија не осећа потребу да разбира шта ће о

¹⁾ „Није довољно, у једној слободној земљи, да судије буду независне у погледу публице, у погледу мињена које у датом моменту влада и утицаја партискога; већ оне треба да су независне и наспрам управне власти: оне не треба ништа од ње да траже или да очекују.“ Duc de Broglie, *Vues sur le gouvernement de la France*.

његовим одлукама мислити власт, заинтересовани појединци или јавно мњење.¹⁾

Није само отпуштање које чини судију зависним. И само пензионисање има исти значај. Ми мислимо овде на стављање у пенсију пре времена навршених година службе. Пензионисање у погледу оне разлике између пенсије и плате равно је отпуштању. Отуда, изложеност судије да буде стављен у пенсију не може да буде без утицаја на његову слободу, а и да не помишљамо да у том случају судија губи, сем једнога дела својих прихода, и сам положај који му је давао угледа и власти. Зато, у државама где је уведена судиска сталност, судија не може бити, без свога пристаика, стављен у пенсију, сем случаја навршених година службе.

На послетку, сталност судиска обухвата и право судије да не буде премештен у други суд без свога пристаика. Судије не биле непокретне, кад би могле бити против своје воље премештене. У извесним приликама за судију премештај је то исто што и губитак места. Многобројне околности могу судију ставити у немогућност да напусти место у коме је до тада био, па чак и онда, када би нови положај био бољи од старог. „Треба признати да удаљавање судије из места у коме је, на пример, рођен, на које се навикао, у коме се налазе његови материјални интереси, његова породица и пријатељи има често исти значај који и отпуштање и може га индиректно приморати да да оставку.“²⁾ „Премештај је казна, вели Dubarle ; инамовибилитет треба да гарантује не само положај већ и резиденцију.“³⁾ Судија није само чиновник ; он је пре свега једно приватно лице. Разне везе могу да га везују за једно место : његови материјални интереси, односи породични и другарски. Све те везе могу да постану скоро неопходан услов његовога редовног живота. Пресећи их, то значи унети у тај живот забуну, што

1) Као што каже Dubarle, „Непокретност је једина гаранција независности судија ; укинути њу, то значи оставити ове, немоћне и без одбране, разноликим утицајима власти без скрупула и осветама незадовољних партичара.“ (Op. cit. p. LXV.)

2) Garsonnet, op. cit. p. 107.

3) Dubarle, op. cit. p. LXV.

никако не може бити индиферентно за судију који је предмет таквих мера.¹⁾

Непокретност судиска није противна демократским начелима, ма да је у Француској после Фебруарске Револуције привремена влада укинула судиски инамовибилитет, налазећи да се он не слаже са републиканским режимом.²⁾ Факат је, пак, да судиска непокретност није демократији свагда у вољи. Судови су чувари закона, дакле онога стања које постоји: они су конзервативни,³⁾ док је демократија оличена противност конзерватизма. Нестрпелива у својој тежњи за напретком, она би рада да у неколико скокова постигне резултате за које се тражи времена и рада. У тој својој тежњи, она често мало води рачуна о правима појединаца, ако ова коче њене намере, а нарочито је она готова да ова гази кад се поведе за превратним страстима. Судска власт истиче се тада као бранилац угрожених права, као сметња таквим тежњама, и стога она често навлачи на себе антипатије сувише бујних или заинтересованих политичара. И тако видимо да и у републици судиски инамовибилитет има неоцењиве користи, чак можда веће него и у монархијама. „Кад угњетавање долази од стране једнога човека, онда сви устају против њега. У републици, где се већина која добије власт сматра као представник воље народне, појединци нису толико склони да протестују против гоњења која би власт вршила: они сваки час слушају да све што се ради ради се у име њихово;

¹⁾ De Vaublanc непокретност не сматра као установу која је дала повољних резултата. У своме делу *Histoire des deux Restaurations* (t. VI. p. 167 et 168.) изражава се, поводом тога, овако: „Инамовибилитет судиски само је једна празна реч и он ни мало не осигурава независност судије. И заиста, инамовибилитет не искључује код судије ни амбицију, ни вољу за интригом, ни жељу или потребу за неким платом; она је тако мала гаранција независности да су се судови, иако пре Револуције тако и под свима режимима који су по том дошли, увек показивали најпакорији и најоданији политичкој власти.“ (B. Pradier-Fodéré, op. cit. p. 229.) Баш и да узмемо да је заиста судска власт била тако сервилна, опет то није доказ да непокретност нема вредности. На против, доказ је њене користи. Јер, колико би се тек судије показивале услужне, да нису непокретне. Зла која De Vaublanc налази и код инамовибилитета била би, сумње нема, поштрена кад овога не би било.

²⁾ Декрет привремене владе, од 17. априла 1848. гласи: „Привремена влада одлучује: „Принцип судискога инамовибилитета, који се не слаже са републиканским режимом, престао је важити са уставом од 1830.“

³⁾ Jules Simon, op. cit., p. 179.

добиају свести о својој суверености и злоупотребљују своју моћ.¹⁾

Да видимо сада, пошто смо објаснили у чему се састоји судиска сталност, каквога је она карактера или, боље, какав јој карактер треба признати.

Инамовибилитет, без кога је независност судова само празна реч, треба да има карактер уставнога начела. Казати у уставу да су судови независни, а не огласити као уставни принцип средство у којем је независност најенергичније оличена, то значи оставити судбину судова на милост и немилост несталним законодавним телима. Кад инамовибилитет није уставни принцип, њега парламенат може усвојити, а може га и одбацити. Као год што би било опасно остале принципе који су у уставе напредних земаља ушли начинити предметом решавања парламента, тако би исто било опасно кад би од њега зависило, да ли ће судије бити непокретне или не. Парламент је, пре свега, једна маса, и оне побуде које покрећу ове, покрећу често и њих. А ми знамо да хладно и објективно размишљање није увек одлика маса. Па и онда, када парламенат у своја решавања не уноси осећај место разума, може он ударити штетним правцем. Већина у парламенту не руководи се свагда интересима државе, већ интересима странке којој припада. Ова посматрања су довољна да нас убеди о потреби да се од сталности судиске начини уставни принцип. Шта више, ми мислимо да нећемо претерати, ако непокретност сматрамо као једну добит науке и искуства и ако је, као такву, уздигнемо на висину једног морално-политичког принципа који не треба запоставити ни при самим променама устава. Јер, одсуство инамовибилитета не може да остане без штетних последица, па ма како кратко време инамовибилитет био суспендован. Перспектива укидања, ма и привременог, судиске непокретности није без утицаја на независност судије. Устав наш од 1888. није хтео да ово има на уму. Он је затекао судије са њиховом прерогативом сталности, зајемченом им законом од 1881. год., што му није сметало да стави на расположење све председнике судова и судије ви-

¹⁾ Georges Picot, *Les magistrats et la démocratie* (*Revue des deux Mondes*, 15 mars 1884.).

ших судова. Истина, као разлог прелазних наређења формулисаних у тач. VI. била је истакнута потреба судске реорганизације, али, као што ћемо одмах видети, ни такав разлог не сме ни за тренутак ништити судску независност. Нећемо, можда, погрешити, ако кажемо да се иза овога јавно исказаног разлога крио један други, а то је жеља да се и судови у извесном духу комплетирају.

У већини образованих држава, инамовибилитет судија јесте уставни принцип; н. пр. у Белгији, Холандији, Пруској, Данској, Аустрији.¹⁾ У Француској, непокретност није уставни принцип, и тамо обична законодавна власт има право да је укине, суспендује или ограничи. Ипак Французи су, и покрај свих својих честих револуција, до године 1883. скрупулозно поштовали сталност судискога положаја.²⁾ Код нас, под ранијим режимом Устава од 1869., непокретност судиска уведена је законом од 1881., под Пироћанчевом владом. Устав од 1888. обухватио ју је са осталим основним начелима. По данашњем, пак, Уставу непокретност је опет изгубила уставни карактер, а како још није ни у један закон унесена, то су данас судије покретне, онако исто као и остали чиновници.

Та огромна важност судске непокретности, потреба да њу, у једној држави, нађемо у сваком датом моменту ствара тешкоћу, кад је у питању реорганизација судова. С једне стране, непокретност судиска не може бити сметња напретку у судству, а с друге стране, како судске реформе могу да имају за циљ укидање извесних судова или судских положаја, то оне посредно воде тој последици да се неке судије лише својих места, другим речима да се судиски инамовибилитет у извесној мери наруши. У томе је она мало час наглашена тешкоћа. Ако устав није предвидео и уредио, бар у главним потезима, случајеве реформе судске струке и огранично, и у овом обзиру, законодавну власт, ова може, не долазећи у директну опреку са уставним наређењима о судиској непокретности, делимично и привремено уништити судиску сталност, под изговором реорганизације,

¹⁾ В. за положај судија у страним земљама: Demombynes, *Les constitutions européennes* и Dareste, *Les constitutions modernes*.

²⁾ Georges Picot, *Les magistrats et la démocratie*.

а у самој ствари да судски персонал измени. С тога и питање о реформама судова не треба да буде у уставу пренебрегнуто.¹⁾ Као најподесније средство којим би се могли, са доста успеха, предупредити политички планови парламента било би ово правило: да судија чије би место било, услед реформе, укинута задржи своју потпуну плату и даље, ма да су његове функције престале. На тај начин, евентуалност привременога суспендовања непокретности неће имати толико дејства на судије, када су они сигурни да у сваком случају не могу бар изгубити ни најмањи део од своје плате.²⁾

Француски законодавац, који је дотле показивао примерно поштовање наспрам судискога инамовибилитета, године 1883. попустио је у томе. Под изговором да се сведе број судија, влада је предложила и Коморе су вотирале закон од 30. августа 1883. којим је укинута 614 судиских места. Нека нам је дозвољено да о постанку и извршењу овога закона кажемо коју реч више. Из овога примера најбоље ћемо увидети какви су експерименти могући у једном законодавству код кога непокретност судиска није уставно начело.³⁾

Закон од 1883. био је, сумње нема, политички закон. Међу тадашњим судијама било их је доста који нису били присталице републиканскога режима и који су жалили за монархијом. Али, ови обзири политичкога реда нису имали никаква утицаја на њих као судије: они су своју дужност вршили како су им то закони налагали. Ипак, републиканска влада није им никако хтела опростити њихова политичка убеђења. Сукоби који су искрсли између судске и административне власти, поводом забране извесних верских удружења, затегли су још више односе између републиканаца и судова.⁴⁾ Ко-

1) Garsonnet, op. cit., p. 105.

2) По немачком законик у устројству судова, у случају опште реорганизације, судије које не би у служби остале задржавају свој чин и своју плату. „То је једно апсолутно потребно правило“, рекао је у Парламенту Dr. von Amberg, директор министарства правде. Dubarle op. cit. XLVI.

3) Податке за историју овога закона узела смо из интересантне студије: *Les magistrats et la démocratie* par Georges Picot.

4) Сукоб је био искрсао поводом питања: да ли верска удружења подлеже претходном одобрењу административне власти, или она долазе у ред оних удружења за чије постојање није потребно никакво одобрење. В. о томе, Laferrière, *Traité de la juridiction administrative*, t. I p. 482 et suiv.

мора је показала карактеристичну предусретљивост политичком плану владе. По пројекту који је она била усвојила министар правде располагао је са 2447 судиских места која је имао право попунити новим кандидатима.¹⁾ У Сенату, предлог вотиран од Коморе претрпео је, нарочито заузимањем Jules Simon-а, знатне измене. Сенат је овластио владу да укине само 614 места, па, дакле, да толики број судија удали из судова. Чл. 11., у коме је стајала та одредба, изречно је забранио влади да може удалити више судија него што има укинутих места. Ове измене нису биле ни мало по вољи влади која је својим пројектом хтела да постигне двогуби циљ: прво, да из судства удали за њену политику незгодне елементе, а за тим, да тамо уведе своје штићенике које је хтела тиме наградити за изборне и друге услуге. Онај први циљ могао се постићи бар у размери оних 614 укинутих места, али овај други био је сасвим осујећен. Међутим влада је морала изнаћи ма какав начин да задовољи бар најнестрпеливије апетите. Како је имала права да од целокупнога броја судија uklони њих 614, то се она надала да ће многи од оних који су се сматрали као најизложенији тражити или премештај у другу струку, пензију или ће послати своје оставке да би избегли ревокацију. На тај начин би министарству, осим оних 614 укинутих места, остао још неки извештан број места за попуњење. Али се превизије министарства нису испуниле. Врло је мали број био оних судија које су пошле тим путем. Готово су све са резигнацијом очекивале незаслужену казну. Тада је министар правде прибегао једном другом веома занимљивом средству. Извештан број судиских места био је остао непопуњен још од времена Dufaure-овога министарства, 1877. Dufaure је и сам хтео да смањи број судија, али он није ударио путем којима је пет година доцније пошао кабинет Ferry-ев. Његов систем није ни мало крњно начело судискога инамовибилитета, а међу тим водио је, истина

¹⁾ Разуме се да пројекат у Комори није прошао без живе дебате; и међу самим републиканцима било их је који су подигли свој глас против политичке намере Ferry-вога кабинета. Goblet је рекао, да признаје да има судија који нису републиканци, али да њихову конверсију треба очекивати од слободнога убеђења које време доноси, а не од политике која се састоји у томе што ће над њиховим главама лебети, у виду претње, евентуална ревокација. А Ribot је доикнуо министру правде: „Има нешто што већина нема права да учини, а то је: да наерне на правосудје!“

лагано али без потреса, судство ка потребним реформама. Како је које судиско место остајало празно, услед смрти, пензионисања, оставке или преласка у другу службу, Dufaure га није ни попуњавао, ако се то било десило у оним судовима чији је број судија он био намеран смањити. На тај начин је он за кратко време био укинуо неколико судиских места, и она су била престала фигурирати у буџету. Ово је било добро дошло министру правде 1883. Он је празна места раздао својим партизанима, ма да су она фактички била укинута, пожуривши да тај посао сврши пре публикације закона о реформи; јер после ње то већ не би био могао учинити, пошто је закон оним судијама које би, услед укидања њихових положаја, остале без службе, изречно давао првенство на судиска места која би се после публикације закона имала поунити. У акту постављења нових судија стајало је на пример ово: тај и тај наменован је за судију на место тога и тога судије који је преминуо. За публику којој нису биле познате појединости ових комбинација ствар је изгледала веома проста и обична: на место преминулога судије дошао је други. Међу тим, министар правде то није могао чинити јер су та места, као што мало час рекосмо, била укинута; нарочито тадашњи министар који је имао да изведе судску реформу није смео то чинити и тиме ништити већ готове резултате, добијене у истом правцу, разумним системом Dufaure-овим. Овакав експедијан помогао је Ferry-евој влади да неке своје пријатеље доведе на судиске положаје и да их по том авансује. На тај начин је влада, и ако не у оној мери у којој је то желела, постигла и онај други циљ који је пред очима имала, када је парламенту пројекат овога закона поднела.

Пример овај из францускога законодавства најречитије доказује колико је у рукама политиком застрањеног парламента опасно право да судове може преустројавати по својој вољи. За независност судску велика је, дакле, добит, ако је, и у питањима судске реформе, моћ парламента уставом ограничена. Код нас, при садашњем законодавству, кад су судије покретне, немамо се бојати да ће ко прибегавати сличним мерама, у намери да измени судски кадар. Какве би потребе имао

министра правде да се таквим средством служи, кад он располаже, наспрам судија, скоро неограниченим правом ревокације које му допушта да, и без сваке реформе, учини промене у саставу судова?

Да резумирамо и закључимо: без непокретности, искрене и на овако широкој основи загарантоване, нема судске независности. Без судске независности нема правде у судовима. А држава код чијих судова нисмо сигурни да нађемо правду не може, Господо, претендовати на место међу напредним и срећним државама.¹⁾

ЕНЦИКЛОПЕДИЈА ПРАВА

од
ПАСКВАЛА ДЕЛ БУДИЧЕ

(Наставак)

ПОСЕБНИ ДЕО

КЊИГА ПРВА

ПРИВАТНО ПРАВО

§. 31.

Предмет и подела.

Приватно право, као што је већ раније показано, обухвата оне норме, о односима и интересима појединца, којима се одређују границе и уређује слобода појединца у грађанском друштву. Код ових односа, као и код свију других, треба разликовати субјекат и објекат. Субјекти су на првоме месту људи, па онда морална тела, којима је призната способност, да могу задобијати и преносити права. И једни се и други називају *лица*; с тога они услови и односи, који их чине способним да имају права, чине први део приватног права, који можемо назвати *правом лица и личности*. У приватноме праву *лица* су увек субјекти права.

Објекти су ствари, у колико оне служе економним потребама људи, те су с тога потчињене њиховој власти. Однос каквог

¹⁾ Jules Simon (op. cit. p. 187.) врло јено вели: „Није истина да један суд може чинити *услуге*, судећи приватно правди; јер је та корупција судија уништење закона, а закони су једина трајна сила политичких режима.“

лица према каквој ствари, може бити двојак: непосредан, т. ј. без помоћи другог лица, или помоћу туђе радње. У првome случају имамо *стварно право*, у другоме *облигационо право*. Ова два права чине заједно други део, приватног права, који се зове *имовинско право*, јер скуп таквих правних односа према ствари то је управо *имовина* једног лица.

Међу тим, лице, индивидуа, за се је апстракција. Свако се лице рађа и живи у друштву, а првенствено друштво, коме људи по природи припадају, то је породица, из које потичу многи специјални односи трећег и последњег дела приватног права, који називамо *породичним правом*.

Кад сравнимо међусобом разне групе односа приватног права, приметимо извесну поступност која се пење од најпростијих односа ка најсложенијим. Тако, у право лица и личности улазе односи о способности лица, који су потребна претпоставка сваког права. У стварном праву имамо непосредне односе једног лица према каквој ствари, према којима сви други људи имају чисто негативну дужност: да поштују права таквог лица. Али код облигација однос постаје већ тењи и негативан и општи однос претвара се, за оне који су му субјекти, у позитиван и специјалан. Најзад, у породичном праву, сви лични и стварни односи међу члановима који састављају породицу, појачани су и постали су трајни природном везом која подешава и спаја личне, индивидуалне интересе у заједнички интерес куће.

Стара подела *Гажова* (Inst. I, 8: *Omne jus quo utimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones*) коју су усвојиле Јустинијанове Институције, има велику историјску вредност, али се не може применити на данашњи систем права. По њему у право личности улазе и установе, које припадају породици, као брак, очинска власт, стараоштво; у стварном праву говори се о наследству као о начину стицања, и најпосле, у облигационом праву налазимо многе ствари које припадају поступку, процедури. Ова римска подела превлађивала је у теоријским излагањима од XVI века на даље, и утицала је у неколико и на Наполеонов Законик, па дакле и на друге законике, који су по њему рађени. Тако је итал. грађ. законик подељен на три дела: у првом излаже се право о лицима, у другом о стварима и стварним правима, а у трећем о начинима стицања и пренашања права, и ту се обухватају наслеђе, облигације и т. д. Српски грађ. зак. по аустријском грађ. зак. (§. 14.), дели се такође на три дела: у првом делу говори се о лицима и ту се још обухватају породично и брачно право (изузимајући мразно право) са стараошћом, у другом делу, првом одеку излаже се стварно право, обу-

хватајући ту заложно и наследно право, а у другом одсеку изложена су лично-стварна права под којим се изразом разуме облигационо право (са брачним имов. правом), у *срећем делу* изложене су одредбе које важе и за први и за други део. Основни појмови око којих је цео систем српског грађ. зак. и аустр. зак. срећен, јесу *лице* и *имовина*, дајући овом последњем појму тако широк обим, да све остале делове приват. права обухвата. Тим ширим схватањем појма имовине разликују се оба законика од италијан. грађ. зак.

Walter, Encycl., § 118. — Filomusi-Guelfi, Encycl. § 27. — Naurion, у Revue critique de légist. et jurispr. XVI, 1877, стр. 373 и даље).

Неки писци, као *Аренс* (у Холцендорфовој Енциклопедији 3. изд. стр. 50, 57), а за њим *Перере* (Perere, Enciclopedia e Metodologia del diritto, Napoli 1878, стр. 114, 216) издвајају из приватног права установу породице, осим наследног права, и међу је, заједно са неким другим облицима удруженог начина живота, у засебну грану права, коју овај други назива *приватно-социјалном*. Али, ако узмемо у обзир, да је за приватне интересе, по самој природи, тежиште и покретач у породици, онда нам таква подела изгледа неоснована или бар непотребна.

Италијанско приватно право излаже се у грађ. зак. од 25. јуна 1865 и тргов. зак. од 31. октобра 1882. Овај последњи закон *специјалан* је закон, а не *изузеће* од општег грађ. зак. У изворе приват. права ваља још рачунати и оне специјалне законе, који се тичу приватних и трговачких односа, обичаје у границама законом утврђеним, а и оне одредбе управног права које имају везе са приват. правом. Српско приват. право изложено је у опште у грађ. зак. од 25. марта 1844 и трг. зак. од 26. јануара 1860, а уз њих долазе и сви они извори, који су споменути у претход. тачци.

ГЛАВА ПРВА

Лице и лична права

§. 32.

Природна лица.

Човек, као субјекат права, зове се *лице* или по способности за то *личност*. Основ личности лежи у човечијој природи, т. ј. у томе, што човек има слободну вољу и што има свој сопствени смер. Али, по што се само у друштвеном сажићу изражава слобода воље и постизавају људски смерови, излази да само у друштву човек постаје лицем. Појединац, индивидуа сама за себе сасвим одвојена од сваке заједнице у животу, губи то својство, јер јој недостаје

могућност имати права. Бити лице, имати личност, не значи само имати способност за права, већ и способност за дужности; ова двогуба способност одговара двогубом задатку, што га човек има у друштву, где се он јавља према себи самоме као смер а уједно према другима и друштвеној целини као средство. Способност права по себи обухвата и способност обвезе и обратно; према томе, биће које би имало само права или само дужности било би противно појму личности и људског бића.

Реч *лице* (persona) од свог правог значења индивидуалних, карактеристичних прта човечије физиономије, добила је у преносном смислу значај својстава која разликују човека у погледу права: *persona est homo statu civili praeditus*. Ово значење, у осталом, није увек строго одржавано у римским изворима, где се неки пут примењује назив лица и на робове: Dig. d. 16, 215: *In persona servi dominum*; — 17, 22: *In personam servilem nulla cedit obligatio* (Savigny, цит. дело II. §. 65).

Теорија о *урођеним правима*, која се развила у последња два века, има ту добру страну, што сматра личност као нераздвојно својство човеково, али пада у грешку, што не сматра друштво као нужан услов за њено постојање, поред тога, што је у отвореној опреци са принципом који сва права изводи из уговора (Испор. Trendelenburg цит. дело §. 88).

§. 33.

Из појма о личности излази у позитивном праву појам о *правној способности*, која се мора признати свима људима, ма какав био њихов природни или грађански положај, баш за то што је личност нераздвојно својство човечијег бића. Начело је данашњег права, да грађанска личност треба да се идентификује са природном; због тога, данас немају више вредности они физички и социјални узроци, због којих се у прошлим вековима одрицала грађанска личност једноме делу човечанства.

Правна способност обухвата два ступња, *уживање* и *вршење* права: прво је способност *права*, у ужем смислу, а друго способност *делања*, акције. Ово разликовање нема само теоријску, већ и практичну вредност, пошто има лица којима је дато уживање права, али га не могу вршити, док је код других, која ма да могу вршити права, способност ограничена, услед неких особенних односа.

Римљани су разликовали три степена способности: *status libertatis*, *status civitatis* и *status familiae*; у вези са овом троструком поделом, имали су *maxima*, *media* и *minima capitis deminutio*. Прва се односила на губитак *jus libertatis* (*servi* на супрот *liberi*-ма), друга *jus civitatis*

(peregrini, на супрот cives-има) трећа *jus familiae* (filii familias, на супрот patres familias).

У модерном праву ове су римске разлике изгубиле готово сваку важност. Пошто је ропство укинато код свију образованих народа, као установа противна људској природи, свима је људима признато по природи способност права. Исто се може рећи у опште о приватној способности странаца, која све више тежи, да се изједначи са способношћу грађана, као што је већ извршено у италијанском праву (грађ. зак. чл. 3.), аустр. грађ. зак. §. 33, срп. грађ. зак. §§. 45, 47. и 53. Она трећа врста, међутим, која се оснива на породичном праву, још траје, и ако се јако разликује од онога што је била у римском праву, и много је ограничења, јер се своди на привремено ограничење способности субјеката који су под очинском влашћу или стараошћом.

И верска разлика јако је утицала у своје време на обим способности. Римско је право забрањивало брак између Јевреја и Хришћана, а јеретици и апостати били су оглашени као неспособни за наслеђивање и остављање наследства, тестирање, а по некад и за поклањање и продају (*Савини* II. §. 84). Ова ограничења одржала су се мање или више у средњем веку, али су касније постепено нестала услед признања слободе вероисповести. У италијанском праву, у противности према аустр. праву (§. 39. грађ. зак.) и српском (§. 53. грађ. зак.), која признају то начело у границама законом утврђеним, религија нема више никаквог утицаја ни као сметња за брак, а код других народа грађански закони све се више и више изједначају у еманципацији и грађанској једнакости Јевреја. Последњи прописи интернационалног карактера у овоме погледу, јесу одредба берлинског уговора од 13. јула 1878. за Црну гору, Србију и Румунију.

Исто је тако и у погледу грађанских односа жене, која је у старом и средњем веку била сасвим или делимично искључена од вршења права, док у садашњем праву, услед нових социјалних и моралних услова, све се више и више приближује човеку у погледу приватно-правне способности. Италијански законик учинио је знатан корак у овоме погледу. О грађанској способности жене, у своје историјској развићу, гледај: Laboulaye, *Recherches sur la condition civile et politique des femmes, depuis les Romains jusqu'à nos jours*, Paris, 1843. — Gide, *Etude sur la condition privée de la femme dans le droit ancien et moderne*, 2. издање, Paris, 1835. — Gabba, *Della condizione giuridica della donna*, 2. издање, Torino, 1880. — За италијанско право гледај и Frugoni, *Capacità giuridica della donna*, у *Archivio Giuridico*, св. IV. за 1869. стр. 471 и даље.

§ 34.

Правна способност почиње се рођењем, које означава тренутак када дете, потпуно одвојено од мајчине утробе, отпочиње да живи за себе, а свршава се смрћу. Ова два природна факта, рођење и смрт, обележавају правну сферу лица. Од зачећа до рођења зачетак живи само као део материн и пошто је његов живот спојен са животом матере, недостаје му природне основе за личност. Али, ипак, закон, на основу познатог принципа: *nasciturus pro iam nato habetur quoties de commodis ejus agitur*, задржава простоме зачетку она права, која би на њега прешла пре рођења, само ако се рођење догоди у потребним условима, за способност; у противном случају, таква би антиципација у способности детета што се има да се роди, остала без икаквог дејства. За овај се појам, који признају и аустр. грађ. право (§. 22.) и српско (§. 36.), везује стараоштво за време трудноће, о коме говори чл. 236. итал. грађ. законика, аустр. §. 274. српски зак. о стар. чл. 160. и чл. 53. правила за неспор. дел.

Ulpianus, D. XXV, 4, 1, § 1: Partus antequam edatur mulieris portio est vel viscerum. — Paulus, D, I, 5, 7: Qui in utero est, perinde ac si in rebus humanis esset custoditur. quotiens de commodis ipsius partus quaeritur: quamquam alii antequam nascatur nequaquam prosit.

По италијанском и француском праву није довољно само рођење живог детета за постанак грађанске личности већ је потребан и *viuallment*, животна способност т. ј. способност за продужење живота. Ако новорођено дете апсолутно не може да продужи живот, било због непотпуног развића организма, што није довољно донето (права животна неспособност), било због органске мане (непотпуна животна неспособност), онда се у погледу на способност сматра као мртво рођено.

Овај услов виталитета, животне способности, није ушао у немачке законике, па ни у аустријски, а према томе ни у српски, нити га је без спора примила наука. *Savigny* (цит. дело II. §. 61. и д. одељак III), да и не говоримо о другима, побија га, било с тога, што је, по њему, непознат римскоме праву, било највише с тога, што је противан принципу на коме се оснива правна способност, која треба да зависи једино од факта постојања једног људског бића, без обзира на његово дуже или краће постојање. Али га јако брани *Wächter* (C. G. Wächter, *Commentationes de partu vivo non vitali*, Pars I—V, Lipsiae, 1863—66), који, између осталог, доказује, да је животна неспособност у правоме смислу, т. ј. она што долази од недовољног ношења, искључивала способност како по римском праву, тако и по општем праву у Немачкој до публикације нових законика. У римским изворима побачено дете није било лице, а *abor-*

tus, пометак се не дефинише, како вели Савињи, као незрео мртво-рођени плод, већ као зачетак (ембрио) који је пре времена одвојен од утробе и услед непотпуног свог развића лишен је способности за живот (виталитета), па ма се он и жив родио. Било како му драго, извесно је да су негзгоде које се јављају о неизвесности животне способности или неспособности у главним отклоњене у италијанском законикау претпоставком (чл. 724 № 2), да се живо рођено дете у сумњи сматра за способно за живот.

Са смрћу у опште изједначена је *осушност* у своме последњем стадијуму, када превлада претпоставка о смрти осутнога, те се његова способност сматра као да је престала, и његова се права дефинитивно преносе на наследнике.

§. 35.

Из факта, да правна способност припада свима људима, не следује, да она код свију ваља да постигне исти степен пространства. Већ и сама људска природа захтева у томе неку разлику. Јер, пошто је личност основана на способности воље, право је, да она буде потпуна или ограничена према томе, да ли су интелигенција и воља савршене или не. Но, психичка несавршеност може, наравно, зависити од доба старости или умне неспособности, и ограничење способности, које из ње потиче, односи се тада на вршење права способности делања, а у погледу уживања она остаје потпуна. Такав је положај малолетних, душевно болесних и блесавих и т. д., који истина уживају права, али да би их могли вршити потребни су им ауторитет или помоћ других лица, која допуњују њихову непотпуну способност.

Друга ограничења у разној мери потичу из правних узрока као *брак* за жену, *стечај*, *осуда*.

Трговац који падне под стечај губи права управљања својих добара, а његове послове, са изузетком строго личних и оних који немају везе са стечајем, врши један старалац.

Базна робије и затвора дужег од пет година повлаче за собом ограничење правне способности. Робија, осим лишења слободе делања, лишава осуђенога очинске и мужевске власти, права тестирања и повлачи ништавност тестаментa намењеног пре осуде. Друга повлачи за собом лишење слободе делања за време издржања ит.д. —

§. 36.

Правна лица.

Осим физичких лица има и тако званих *правних лица*. Овај се назив даје оним агрегатима људи или добара, којима је намењено постигнуће извесних социјалних смерова, услед којих су они признати као органи са сопственом вољом, способни за права и обавезе, и с тога имају својство лица.

Узорак постојања правних лица лежи сав у природи и важности смерова којима они служе. Јер, где ови, било због пространства, било због трајања, превазилазе моћ делања појединачца, или их ови не би могли извршити са оном сталношћу и истрајношћу коју захтева природа тих смерова, или најзад, обухватају интересе или друштвене односе, који су јасно одељени од индивидуалних интереса: природно је, да се ту, поред физичких лица, појаве и морална бића снабдевена личним правима који би могли подједнако испуњавати такве смерове и бити центри таквих односа.

Личност правног лица није иста са личношћу чланова који га састављају или престављају, већ је од ње одвојена и има свој извор у оној способности воље бића, које омогућава постигнуће намењеног им смера.

Стара доктрина, која сматра правна лица као *фикције закона*, не може да издржи критику нити тенденцију последњих законодавних рефорама. Јер, како би се на првом месту могао овај критеријум применити на *државу*, која је правно лице *par excellence*, па онда на друге установе која такође постоје природно и по потреби као н.пр. *општина*? Но и она правна лица, која би по подели *Savignyja* (Syst. II § 86) имала вештачку или контингентну егзистенцију, не воде свој постанак од државе, као што не црпе из ње ни оне многоструке смерове, које они теже да остваре. Њих стварају друштвене прилике и осигурава их време а са променом тих прилика, она се преображавају или престају. Истина, држава може, у општем интересу, вршити право признавања и надзора над правним лицима, али то претпоставља само *jus confirmandi*, а не и *jus constituendi*. У осталом, данашња тенденција свију главних законодавстава је, да раскине или олабави везе које су потчињавале државном одобрењу многа правна лица, а нарочито неколико типова друштава. Но ипак су неки савремени правници остали верни теорији фикције, на пр. *Laurent* (*Principes de droit civil* I, п. 288).

§. 37.

Правна лица могу се свести на четири типа: *држава*, *корпорација*, *друштво* и *затужбина*.

1. *Држава* је највише правно лице, које у себи самоме носи основ свога признања и по своме организму разликује се од ма којег другог облика правних лица. Она, као јединка која преставаља целину народа, дејствује у јавном и приватном погледу на постигнуће смерова који су му одређени, а под њеним окриљем добијају живот сва друга, мања правна лица. Држава у колико се узима у обзир с погледом на права својине и наслеђа зове се Фискус, Домена, Државна Благајна.

2. *Корпорација* (*universitas personarum*) је удружење више лица, из кога се добија целина, јасно одвојена, како од појединих особа из којих је она састављена, тако и од њиховог збира, и чији су интереси одељени од индивидуалних. Ова целина или колективна целина је управо субјекат права корпорације, у коме суделују истина појединци, индивидуе, али само док су чланови њезини, кад дакле код њих престане ово својство, они јој постају сасвим туђи. Отуда потиче, да и ако је корпорација скуп лица без којих она не би имала основа за постојање, њезин живот никако не зависи од појединих чланова који променом броја или лица не мењају биће корпорације. Корпорација има јавних као што су општине, које су саставни елементи државе, и приватних, установљених за приватне смерове, као што су занатлијске, научне и т. д.¹⁾

3. *Друштво* је такође удружење више лица али је правни принцип, по коме се оно управља, различан од корпорације. У овој последњој целина је јасно одељена од лица која је састављају, и њезина права и обвезе јесу права и обвезе корпорације, не односећи се никако на појединце. Код друштва је, међу тим, целина као скривена у члановима, у чију је корист и истакнути друштвени смер, а обвезе падају непосредно на саме чланове²⁾. Међу модерна друштва долазе по важности и пространству на првом месту безимена друштва, у којима је одговорност чланова ограничена на део капитала који су они уложили и који је преставаљен акцијама, удеоницама, на име или на доносиоца. И задруге за узајамно помагање, потрошњу, кредит и производњу, које су јако распрострањене у радничкој класи, одговарају економској потреби нашега времена, и достигле су у Италији сталну правну форму са нормама данашњег трговачког законика (чл. 219—288).

1) Испор, F. G. Puchta у Weiske Rechtslexicon III стр. 65, 79.

2) Bruns, у Холцендорфовој Енциклопедији, §. 17, 449. и даље.

4. Од корпорације и од друштва разликује се *задужбина*, (*фонд*), која се састоји у томе, да се једноме добру, имању или скупу добара, имања, даје извесно трајно опредељење. Задужбине, фондације се могу чинити на два начина: или да се својина да каквој корпорацији или установи, која већ постоји, са обвезама, које одговарају њиховом смеру, или да се својина створи на независан начин, са нормама потребним за њезину управу. У првом случају може се условити да субјекат задужбине буде сам субјекат корпорације којој она припадне, али за други је теорија сасвим неодређена и има разних предложених субјеката (персонафикација смера, воља оснивачева, друштво и т. д.) од којих ни један није без приговора.¹⁾

Појам корпорације у ствари је онај који је био у римском праву, а по коме се колективна личност (*universitas personae vice fungitur*) правно разликовала својим бићем и својим правима од права појединих чланова.

Dig. III, 4, 7. §. 1: *Si quid universitati debetur, singulis non debetur: nec quod debet universitas singuli debent.* — §. 2. *In decurionibus vel aliis universitatibus nihil refert utrum omnes iidem maneant an pars maneat vel omnes immutati sint. Sed si universitas ad unum redit, magis admittitur posse eum conenire et conveniri, cum ius omnium in unum recciderit et stet nomen universitatis.*

Но римска класификација, подела на *universitates* (корпорације) и *res corpora, res causae* (задужбине, фондације) не одговара сасвим обилатости и развићу модерних устанаова. Јер, осим повећаног обима, који су наведене форме правних бића постигле од средњег века па до наших дана, ваља приметити, да су римским колегијама и друштвима (*collegia* и *societates*) који се често помињу у документима, недостојали одређени облици; правна физиономија друштва и диференцијални карактери, обележја корпорације, дело су дакле модерног живота и модерног права.

О правним лицима говори у опште италијански грађански законик, чл. 2, а српски грађ. зак. у §. 36.

Трговачка друштва и удружење међусобног обезбеђења треба такођер уврстити међу правна лица, јер они

¹⁾ О овоме може се наћи више у: Savigny, System, II §. 85—102. — Brinz, Pandecten (2. Aufl) §. 59—62. Ihering, цит. дело IV §. 71 — Zitelmann, Begriff und Wesen der juristischen Personen, Leipzig, 1873, — Bolze, Der Begriff der jurist. Pers. 1879 — Laurent, Principes de droit civil, I. n. 287—317. — Milone, Le persone giuridiche, etc. у Filangieri, 1877. — Miraglia, De persone incorporali nelle filosofie del diritto, Napoli 1882. — Herra Filosofia del diritto, 2 ediz. I ст. 292 и даље — Fischelle, Sulle realtà delle persone giuridiche; Catania 1885. — Giorgi, La dottrina delle persone giuridiche, I. Firenze, 1889.

конституишу према трећима колективна бића, која се разликују од личности чланова.

(Испор. Bianchi цит. дело IV n. 10 и 11. — Vivante, Trattato teorico-pratico di dir. com., Torino 1893, I. n. 286—290. — Vidari, цит. дело I. n. 722—727).

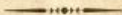
§ 38.

Правна лица не могу уживати сва она права која припадају физичким лицима. Њихова се способност ограничава на право својине и наследно право, и искључена је, разуме се, из свију права која су својствена природној особини лица и породичном животу. У осталом, било би погрешно, кад би хтели сасвим да ограничимо способност правних лица на моћ имања и стицања; пошто се по неким установама заиста могу дати и друга права, нарочито на политичком пољу.

Престанак правних лица изазива по нужди престанак њихове правне способности. Овде треба разликовати правна лица која имају јаван карактер, од оних који имају приватан. Јавне корпорације може укидати држава, којој онда припада њихово имање, као *bonum vacans*; приватне корпорације и друштва, поред укидања од стране државе могу, и својеволјно престати, на начине одређене статутима и законом. Што се тиче задужбина, фондација, оне су вечите; но ипак оне престају по нужди, кад постане немогућно постигнуће смерова, за које су оне установљене, било услед потпуне пропасти добара, било из других узрока. Међутим, ма да задужбинама управљају норме изложене у акту оснивања, и да су по правилу слободне од државног утицаја, ипак се држави не може одрећи право не само да их укида у општем интересу, већ и да их преустројава, ако због промењених друштвених прилика не одговарају више намерама оснивачевим. Али је овде тешко одржати се у правим границама и да се у путу новачења не пређе преко тачке коју изискују јавне прилике у вези са поштовањем које смо дужни вољи оснивачевој.

Ове две основне мисли покушао је да изведе италијански закон о јавним добротворним установама. (*La legge sulle istituzioni pubbliche di beneficenza*) од 17. јула 1890.

(Наставиће се)

О ДВОДОМНОМ СИСТЕМУ

(Наставак)

V. — Питање о Горњем Дому код нас.

Први наш устав, устав од 1835, био је установио два тела за вршење функција законодавне власти; једно је од њих било Савет, — друго, Народна Скупштина. Учесће додељено Савету у законодавству било је велико; ниједан предлог владин није могао постати законом, докле га Савет не би одобрио. Што се тиче Скупштине, она о законима није решавала. Све што јој је било допуштено, то је учинити представку кнезу и Савету да изврши закон издаду (чл. 90). Таква представка није била предлог, то је била само петиција, и кнез и Савет нису били обавезани ни да одговоре на њу, а камо ли да је задовоље. Ну, била је једна врста закона за чије се издавање искао и пристанак Скупштине, на име закони уставни. Поред кнеза и Савета, Скупштина је била призната за трећег уставотворног чиниоца (чл. 140). — Атрибуције које је Скупштина уживала по уставу од 1835 биле су финансијског карактера. Никакав данак није се могао завести без њеног одобрења (чл. 86); она је имала искључиво право „располагати данак на народ“ (чл. 91); њој су се подносили сваке године рачуни „како о приходима тако и о расходима државним“ (чл. 88). У свима овим питањима она се не само са-слушавала, него је и решавала; ту је она имала онако пресудну реч као Савет у питањима чистог законодавства. — По свему томе изгледа да се код нас 1835 Скупштина налазила од прилике у оном положају у коме енглески Доњи Дом у XIV веку. То тело, које данас у хиерархији власти прво место заузима, решавало је тада искључиво о наметима који су се на трећи ред мислили ударити; о другим предметима оно је само жеље изјављивало. И пошто се историјом енглеског Доњег Дома посведочило да је посредством та два права могућно сва остала задобити, то је слободно закључити да је уставом од 1835 Народна Скупштина добила таман онолико колико јој је за почетак њене каријере било потребно.

Установљавајући два тела за вршење функција законодавне власти, тај је устав створио основу за дводомни систем, али сам систем није организовао. Савет и Скупштина нису те функције вршили заједно; они су их поделили између себе, што је нешто сасвим друго. Савет и Скупштина имали су сваки своју сферу рада. Савет је решавао о законима без Скупштине, она о данку без њега. Они су комбиновали своју радњу само у ретким случајевима уставне промене. Два је дома било, али није било дводомног система, јер што овај захтева, то је сурадњу између домова, не поделу посла.

Устав од 1835, као што се зна, није био никада примењен. То је остао само један пројект. Први наш устав, први у том смислу што је први у живот уведен, био је устав од 1838, који је Порта октроисала. У њему се Скупштина није ни помињала; преко ње се било прешло ћутом; само је једна власт била призната крај кнеза, управо врх кнеза, то је био Савет. Ипак зато, и пре него је тај устав формално замењен уставом од 1869, нашло се начина да се Народна Скупштина васпостави. Њено васпостављање било је извршено у форми обичних закона. Први закон о Народној Скупштини издан је 28 октобра 1858 кнезом Александром Кара-Ђорђевићем; то је онај закон на основу кога се сазвала Св. Андрејска Скупштина која је на српски престо повратила династију Обреновића. Али тим законом није Скупштини ни из далека била дана она важност коју је она по тексту устава од 1835 требала да ужива. По члану 6. тога закона она је имала: „1., Дати своје мњеније о предметима које би књаз са Совјетом нашао за добро да се преко попечитеља Скупштини предложи. — 2., Она ће имати право, предлагати правителству тегобе, које би народ имао, и средства којима би се оне отклониле; и 3., предлагати правителству жеље, које би народ за узвишење благостања отечества имао и начин, како би се оне извршиле и задовољиле.“ Надлежност народне скупштине према овоме није ни била обележена. Скупштина се сазивала онда кад је влада хтела, и питала о ономе о чем је влада хтела. Свака иницијатива била је Скупштини закраћена, јер под предлозима о којима је реч у тачки 2 и 3 не треба разумети формалне пројекте, него изјаве жеља.

Сасвим је природно да се Св. Андрејска Скупштина пожурила да овај закон замени другим, либералијим. На основу њеног нацрта, Привремено Правленије издало је 5 јануара 1859 нов закон о Народној Скупштини, али ни тим законом није било њој повраћено све оно што јој је по уставу од 1835 припадало.

По томе уставу, она је решавала о уставној промени; по овом закону, она се само саслушавала о промени закона о кнезу, Савету, министрима и Народној Скупштини (§ 5). По томе уставу, никакав се нови данак није могао установити без њеног одобрења; по овом закону, „никакав нови данак или порез неће се моћи установити пре, него се предходително о томе мијеније Народне Скупштине саслуша“ (§ 8). По том уставу, Народној Скупштини подносио се рачун о приходима и расходима државним; по овом закону, она је само могла захтевати, „да посредством једне из своје средине одређене комисије стање народне касе прегледа“ (§ 9). Право је додати да јој је овим законом било ујамчено једно право које јој дотле није припадало, бар јој изреком није било признато: „Србија се не може задужити нити на што обвезати, док се та потреба пред Народном Скупштином не докаже“ (§ 7). По овој последњој речи изгледа да је у овом случају, изузетно, Скупштина решавала. — Карактеристика се закона од 5 јануара 1859, на коме се као на делу Св. Андрејске Скупштине вреди задржати, састоји у овоме. Он је либералији од закона од 28 октобра 1858; он није оставио влади да саслушава Народну Скупштину кад и о чему хоће; он је набројао случаје кад је она дужна да тражи њено мишљење. Али он није либералан колико устав од 1835, јер ни у питању о данку није дао Скупштини право решавања. У опште он је задржао Скупштини карактер једнога саветодавнога тела. Она је била субординована Савету; то нису била два тела истог карактера, и према томе односи између њих само су у толико стајали у вези с дводомним системом у колико су били његова потпуна негација.

Закон од 5 јануара 1859 делимично је изменио местозаступник Кнеза Милоша већ након девет дана; а сâм Кнез Милош издао је одмах идуће године, 11 јула, нов закон о Народној Скупштини. Али при тим

променама они чланови који су се тицали атрибуција Народне Скупштине прелазили су из једног закона у други. Не може се рећи да су они били у суштини предругојачени ни законом од 17 августа 1861 који је издао Кнез Михаило. Ево шта стоји у § 3. тога закона: „На обичним Народним Скупштинама,..... има се народ саслушати: 1.) о свим тегобама и потребама његовим, као и о начину, на који мисли да би се истим помоћи могло; 2.) о предметима онима о којима би Кнез и влада његова желели чути и глас народа. — Нарочито пак свагда ће се народ саслушати имати, а.) ако би се питање породило о полезности уступљења или промени кога краја области Србске; б.) ако би се данак повећао, или система данка променити имала; в.) ако би се породило питање о мењању устава.“ Ако се остави на страну оно под а, онда у овом закону Кнеза Михаила нема одиста ничег новог о атрибуцијама Народне Скупштине; одредбе закона од 5 Јануара 1859 које су се њих тицале, овде су нешто збијеније, нешто прегледније редиговане; то је све.

Кад је 1868, после убиства Кнеза Михаила, отворено уставно питање, оваква се организација законодавне власти била затекла; једно крај другог два тела, Савет и Скупштина, од којих је прво решавало, а друго се само саслушавало, — прво готово свемоћно, а друго сваке праве моћи лишено. Што је тада могло изгледати као најприроднија реформа, то је поделити између Савета и Скупштине власт коју је Савет био сву прикупио; његове атрибуције нешто сузити, оне скупштинске нешто проширити; њему одузети, а њој додати, док се најзад од та два тела која су се већ имала не начине два равноправна дома.

Намесништво које је руководило уставну промену изгледало је потпуно убеђено о корисности дводомног система. У беседи којом је отворило 8 децембра 1868 седнице уставног одбора⁵¹⁾ налази се ово карактеристично место.

⁵¹⁾ Као 1888 и у овој прилици влада је била наименовала један већи одбор, од преко седамдесет чланова, са саветодавним гласом. Разлика је између тога одбора и оног од 1888 била у томе, што је овај последњи спремио цео нацрт устава, док је уставни одбор у 1868 био само позван да начелно расправи нека крупнија питања из области уставног права, на првом месту, по каквим начелима треба законодавну власт организovati.

„Има људи, који мисле да свуда, где законотатну власт два тела врше, ова система истиче из старих феудалних предања; но ако се узме у обзир, да има земаља, које у својој прошлости не показују феудалног стања, па опет у њима има поред Скупштине још по један чинилац, звао се сенат, савет, или како му драго (као што је на пр. случај у Сједињеним Државама Северне Америке), онда се наведено мишљење неће показати као основано; на против, зна се, да се само за бурних и усколебаних времена тражило, да се сва сила покрета усредреди у самој Скупштини па отуда да се овај излије свом својом жестином, а чим су се у духове повраћала тишија расположења, тражио се и други чинилац, да обустави наглост и подигне ограде противу једностраности.

„Самом Скупштином врше се послови лакше и простије; но од законотатног тела не иште се *брзо*, већ се иште *зрело*, па ма и спорије решавање ствари, јер ове се у толико успешније расправљају, у колико се хладније и свестраније испитују.

„Нарочито у нас, народа јужних, вреле крви а жива уображења свагда је стрепити од опасности, која долази од наглости, па је мудро састарати се за међе, у којима би се у тренутцима раздражености уздржали.

„Као год што није ни мало стидно, кад се појединац брине, како би се у тренутцима раздражености уздржао, тако не може бити понижења ни за кога, кад такву бригу цео народ о себи води.

„Северни Американци су један од најнапреднијих народа, па се и у њих догађало, да по неколико људи, у своме личном интересу или у заносу страсти, целу Скупштину за собом повуку и заведу је с пута хладнокрвне разумности.

„Не може бити никакве увреде за наш народни понос, ако исповедимо, да се и нама треба бојати подобних неприлика. — Примећено је с правом, да владалац може лакше да буде увучен у борбу партија, кад је законотатно тело ограничено на једног само чиниоца, јер између њега и тога тела нема никаквог умерavajuћег посредника. Ову лекцију историје не треба нарочито да губимо из вида ми Срби, који смо имали већ тако горког искуства са судбином својих владалаца. Неће ништа излишно бити, што год могнемо учинити, да их од својих међусобних препирки сахранимо. Нека они свагда остану над нама и нашим трвењем тако, да до њих никакав удар не може допрети.

„Имамо ми и других, сасвим домаћих својих обзира, који нам препоручују, да озбиљно испитамо, да ли смо сву законотатну власт усредредити у једном само телу. Такав је један и тај, што у нас сеоско становништво мало показује наклоности, да за своје скупштинске представнике

бира људе који не припадају његовом реду, и како је ова врста народа нашег најмногобројнија, тако је она у скупштини народној претежућа стихија. Узме ли се у призрење да законодавно тело има да обухвати сав народ, све његове редове, онда нам оно, при таквим околностима, не би било најверније огледало сваковрсних сила народних; докле би, на против, установе, и скупштинека и саветска, доведене у сагласност, која је напред означена, обгрлиле све животне силе народа, те образовале прави облик његов. Скупштини остало би обезбеђено начело изборности на најширем темељу, а наименовањем владалачким уводиле би се у живот стихије које би законодавно тело попуњавале разноликим силама. По врх свега, стални чланови саветски, упознати будући са пословима, који долазе пред законодавно тело, доносили би у саветовања његова не мали добитак специјалних знања.“

На другој седници уставног одбора, министар унутрашњих дела, Радивоје Милојковић, прочитао је у име владе ово питање: „Како би требало уредити законодавну власт. Сад је, као што је познато, законодавна власт у кнеза и савета, и само у неким питањима саслушава се и народна скупштина, и то по §-у 3. закона о скупштини од 1861. год. (XIV, 137) у питањима о уступењу или промени каквог дела српских области, о повећању или промени система порезе, — и о мењању устава. Ако се налази, да у свима питањима о законима треба да са кнезом учествује и народно представништво онда како треба уредити то народно представништво, т. ј. треба ли да буде само скупштина и кнез, или да буду скупштина и савет народно представништво.“⁵²⁾ Овим је питањем одбор био позван да се изјасни о дводомном систему. У њему се услед тога отворила једна начелна дискусија која је испунила целу ту седницу, и један део оне за њом. Сви су се говорници, изузимајући једног, изјавили за дводомни систем. Тај један који је говорио против, био је Игњат Васић, и он је тврдио да ће с два дома доћи и две врсте посланика, од којих ће једни моћи рећи другима: „Ми смо народни, а ви нисте.“ Ово се разлагање, јамачно случајно, подудара с оним класичним аргументом, по коме народна воља која је једна може имати само

⁵²⁾ За радњу уставног одбора видети *Јединство* од 1868, онда полузванични лист, који је објавио записнике тога одбора у редакција одборског секретара, г. Ј. Авакумовића.

једно представништво. У корист дводомног система навођени су разлози које смо раније имали прилике да изложимо; на пр. да је потребно једно „умеравајуће“ тело које ће спречавати пренагљености Народне Скупштине (Чед. Мијатовић, Ђ. Павловић); да су опасне „преке власти“ и да у редовним приликама треба да буду два степена законодавства као што има три степена судства (Панта Срећковић); да ће „утакмица“ између домова и њихово узајамно ограничавање ујамчити слободу (Мијатовић, Ст. Бошковић). Али што се у овој прилици нарочито истицало, то је да је потреба за једном Скупштином у којој ће „интелигенција“ бити заступљена (Ранко Алимпић, Љ. Каљевић, Милован Спасић, Дим. Маринковић, Ст. Вељковић). Према другим разлозима више академског карактера, овај је изгледао један разлог од практичне вредности, специјалан нашим приликама. Њега је у пуну светлост ставио г. Љ. Каљевић у једној беседи која би, судећи по кратком изводу који нам је од ње остао, и данас могла бити изговорена. Одговарајући г. Мијатовићу који је наглашавао опасности од деспотизма Скупштине, г. Каљевић је говорио да код нас таква опасност не постоји. Влада је та коју код нас треба ограничити. Скупштина, која је ради тога постојала да њу ограничава, остала је сасвим испод овог задатка; у место да буде влади контрола, она се изметнула у њено оруђе. То се десило за то што је „интелигенција“ искључена из скупштине: она се налази сва у редовима чиновништва; народ, пак, који је патио од полицијских чиновника постао је због њих према свима чиновницима неповерљив, и врло нерадо бира из њихове средине своје посланике. Сељачке скупштине које су се услед тога јавиле представљају за владу тек једну привидну уставу, и ако се неће да она *de facto* остане неограничена, мора се крај ње поставити једно тело од интелигентних људи, који ће бити у стању да је под ефективним надзором држе. — После ових беседа приступило се гласању, и подела законодавне власти била је у начелу *једногласно* одлучена. Ваља додати да је једанаест чланова дало свој глас условно, изјавив да ће га узети на траг, ако би за тим била усвојена једна организација Горњег Дома којом они не би били задовољни.

Специјална дебата на коју се за тим прешло трајала је пет седница. Кад се узме да је одбор држао свега девет седница, онда излази да је то била најдужа дебата која се у њему водила, и да ниједном питању он није толико пажње покљонио колико томе како дводомни систем ваља организовати. Очеvidно, он је то сматрао као главно питање оног момента.

У специјалној дебати питање о односима између домова претресано је више узгред. О буџетским правима Савета и Скупштине само је један члан одбора (Др Валента) нешто поменуо, и то врло кратко, — да буџет треба прво Скупштини подносити. Односно законодавне иницијативе Савета постојала је несугласност међу члановима одбора. И ако је право Горњег Дома на законодавну иницијативу довољно доказано, ипак се у одбору предлагало да се наш Савет те иницијативе лиши. Он би по томе постојао само ради тога да формулише законске предлоге за које је иницијативу могла узети и влада и Скупштина (Милосав Протић, Срећковић). Такав један Савет који не би предлагао, који не би решавао, који би само редиговао, био би у ствари на један секретарски посао осуђен. Ителигентнији елементи узалуд би били у њему искупљени; далеко од тога да ограничавају владу и Скупштину, они би били послушни одјек њихових жеља, имајући за дужност да овима, ма какве оне биле, подесну формулу нађу. — Наравно да је било говорника који су овај предлог обарали, заступајући идеју, једину тачну, о једнакости домова у области законодавства (Митрополит Михаило, Спасић, Каљевић). Интересантно је, међу тим, да су Намесништво и влада пропустили да своје гледиште у овом важном питању обелодане.

Била је предвиђена и могућност сукоба између домова. Сем једнога говорника који је хтео да се у томе случају сазове Велика Скупштина (Спасић), сви су други препоручивали норвешку методу, т. ј. да Савет и Скупштина у општој седници расправе спорно питање (прота Јован Јовановић, касније Владика Јероним, Каљевић, Јован Бошковић, Сима Несторовић, Срећковић, Сава Сретеновић).

Појединости у организацији Горњег Дома нису задавале великих тешкоћа. Односно квалификација саветника, сви су се слагали да саветници треба да буду

зрелији људи (30—35 година), с вишом спремом, можда и с извесним бројем година државне службе. Чињене су, шта више, напомене да би од њих требало захтевати и извесну имућност, и то у непокретностима (Спасић, Мијатовић). Сви су се слагали и у томе да саветника мора бити мање него посланика, — по мишљењу већине три пута мање; да саветнички мандат међу тим мора бити дужи него скупштинарски, два пута, па и три пута дужи, — по неким, видећемо убрзо, њихов је мандат имао на цео живот да гласи. Мисао о делимичном обнављању Савета била је свега од два члана изнета (Дим. Радојковић, Ст. Новаковић).

Али о основном начелу по коме ће се Горњи Дом организовати, мишљења су била веома подељена. Намесништво се у својој беседи о томе овако било изразило.

„Државни Савет, да би могао са скупштином успоред образовати законодавно тело, морао би добити другачије уређење. Садашњи број његових чланова не би био у складној сразмерности према броју скупштинара нити би томе телу обезбеђивао довољно јемства за независност која му је потребна; но и ако би умножење тога броја било нужно оно се не би смело извршити на начин, који би нам државни савет претворило у скупу установу, те земљи нове жртве наметнуо.

„Све ове противности могле би се можда измирити, ако би савет остао са садашњим бројем својих чланова у време кад Скупштина не ради и као такав имао извесан задатак н. п. да даје влади своје мишљење о предметима, за које би га она питала, да спрема законске и административне пројекте; да разматра жалбе против министарских решења у спорним административним предметима; да решава сукобе између административних власти; да одобрава прирезе општинске; да одобрава почастне издатке из општих буџетских кредита; да решава изузетно ступање у грађанство србско и том под.

„У време пак, кад се законодавно тело сазива, морао би се број чланова Државном Савету умножити од прилике до најмање 40 а највише 50 лица, која би владалац постављао за време од неколико периода скупштинских. Овако образован савет од 40 до 50 чланова узетих из људи прописаних својства, имао би у себи довољно јемства да очува самосталност своју, а земљу не би ни мало већих жртава стао. По свршетку седница скупштинских враћао би се умножени број чланова саветских на своја стална занимања онако исто као што чине и посланици народни!“

Овај систем Намесништвом предложени био је доста компликован. Биле су створене две категорије савет-

ника са, како изгледа, неједнаким надлежностима. Савет се сужавао и ширио према потребама; и у свом ужем облику био административно тело, а у свом ширем ваљада законодавно. Имало је нечег од јапанске акробатије у тој његовој растегљивој организацији. Најзад, то су појединости; главно је да је Намесништво желело један Савет чије ће чланове владалац постављати, и то не на живот него „на време од неколико периода скупштинских“; другим речима, чије ће чланове владалац не само постављати него и смењивати.

Намеснички систем нашао је доста бранилаца у одбору; неки су га бранили такав какав (Митрополит Михаило, Јован Бошковић, Срећковић, Несторовић); други су предлагали извесне исправке, на пр. да се саветници постављају на живот (Алијпић); да се постављају између лица која народ кандидује (Ст. Бошковић), или између лица која Велика Скупштина кандидује (Т. Туцаковић). — Доста је бранилаца имао и мешовит Савет; само његови браниоци били су подељени на две групе; по једној, требало је комбиновати постављене чланове с изборним (Каљевић); по другој постављене чланове с онима по положају (Мијатовић, Коста Јовановић). — Известан број одборника, најзад, захтевао је да се сви саветници бирају (Б. Павловић, А. Чумић, М. Пироћанац).

У ствари питање је било постављено између ове две врсте Савета, постављеног и изборног. За први била је стала либерална странка листом, на коју се Намесништво тада ослањало; за други, млађи конзервативци који су, пошто су се вође њихове странке, Маринковић, Филип Христић, повукли у резерву, били остављени сами себи. Судећи по записницима уставног одбора, најречитији тумач конзервативаца био је у тој прилици г. Чумић; гледиште либералне странке, пак, с највише вештине био је изложио сâм министар унутрашњих дела, Радивоје Милојковић.

У једној дугој беседи, која се почела једне седнице, а свршила тек друге, г. Чумић је доказивао како су све наше Скупштине патиле од немања самосталности. Реформисани Савет, Савет начињен Горњим Домом, требао би да у својој организацији има све услове за једно самостално држање према влади. По намесничком пројекту саветнике је влада постављала, она их је и

мењала; од ње су они били сигурни једва за неколико периода скупштинских; такви саветници били су и сувише зависни од владе, да би је одиста могли контролисати, устављати, ограничавати. У пракци изашло би на то, да влада попуњава Савет оним чиновницима који су њени пријатељи, и који би на тим новим положајима остали опет чиновници. После те критике намесничког пројекта, г. Чумић је од своје стране предложио ово: „Да се састави стално народно представништво или савет од двадесет или двадесет и пет чланова, које да бира народ непосредним избором на цео живот, да су добро награђени, да бирају сами себи председника, да буде јавност у њиховом раду, да им се препоручи да пролазе кроз народ, да су сасвим сигурни и независни према влади и према народу.“ Саветници ове врсте, налазећи се изван власти и кнежеве и скупштинске, моћући и на кнеза и на скупштину као неки стални цензори, долазећи у непосредни додир с народом, познати и иначе лично због свог малог броја, улевајући поштовање својом старости, ти саветници, узвикнуо је г. Чумић при крају своје беседе, били би нови патријарси или свеци.

Ова беседа имала је то дејство да је рашистила хоризонт. Видело се у један пут на којој се којој позицији налази. У једној дебати која се дотле кретала у општим разматрањима, намеснички предлог био је изненада с лица нападнут, и њему други предлог противстављен. После тога постало је очевидно да тежиште целе дискусије лежи у томе питању, како ће Горњи Дом бити организован, — на име да ли ће се саветници бирати, или постављати, и да је све друго према томе од споредног значаја. Тиме је дискусија нашла једну сталну тачку у којој ће се усредсредити.

Радивоје Милојковић, који је као представник владе имао последњу реч, употребио је готово целу своју беседу на то да одговори г. Чумићу. Он је изнео прво један правни аргуменат противу непокретних саветника, које је пре њега г. Ст. Бошковић био назвао вечитим. Милојковић се питао, шта су ти саветници? Чиновници нису, јер их владалац не поставља. Јесу ли посланици? Нису ни то, јер, и ако их народ бира, он нема могућности да их после извесног времена замени другима. Могу приспети нови нараштаји који се у тим раније

изабраним саветницима врло неверно осећају представљени; у том случају од кога ће држати своју власт ти саветници који не уживају више народно поверење, а за које се, пошто их владалац није поставио, не зна ни да ли његово уживају. Бојати се да један Савет који не може ни кнез сменити, ни народ променити, који влада по једном пуномоћству добивеном од народа за вечита времена, коме је народ дао тапију од главе, бојати се да такав Савет не постане и сувише јак. Такав страх нарочито је оправдан у једној земљи где се довољно патило од олигархијских савета. — Што се тиче намесничког предлога, Милејковић га је овако бранио. Да је задатак Савета да контролише владу, њему би одиста сметало то што га ова поставља. Али, то његов задатак није, није његов из простог разлога што је то задатак Скупштине. Чиме Савет има да се бави, то је израдом закона. У овоме послу влада није непосредно заинтересована, тако да неће ни повода имати да употреби она средства притиска која би јој према Савету стајала на расположењу.

...Има једна ствар у теорији извесна, то је, да чланови постављеног Горњег Дома морају бити непокретни, а они изборног привремени. У нашем уставном одбору имао се тај чудноват призор да за непокретност саветника војују присталице изборног Савета, док противу ње устају присталице постављеног. Намесништво је хтело постављени Савет, али без непокретности његових чланова, која представља битни услов таквог Савета, без које би такав Савет убрзо постао једна чиновничка колегија. Њени конзервативни критичари, опет, хтели су изборни Савет са непокретношћу његових чланова, као да непокретност није стајала у противречности с изборним начелом, као да непокретни изборни чланови не би одмах после избора престали бити изборни. Саветницима на време које је Намесништво искомбиновало било је право место у изборном Савету који је г. Чумић предлагао, а оно одбијало; исто тако као што је саветницима на живот за које се г. Чумић одушевљавао право место било у постављеном Савету који је Намесништво пројектовало, а он нападао. — Ниједна страна није остала у логици свог властитог система: она је распарила његове елементе, задржала једне, друге одбацила, и те које је задржала комбиновала с онима из другог система.

Тачно решење било је на средини између онога што је Намесништво предлагало, и онога што је г. Чумић захтевао. Између та два крајња гледишта требало је направити компромис, требало је усвојити оно што је г. Каљевић заступао, а то је један мешовит Савет, нешто постављен владоцем, а нешто народом изабран. Ну до компромиса није се дошло никаквог. У опште дискусија се није никаквом одлуком окончаља. После беседе министра унутрашњих дела требало је приступити гласању. То се није учинило. Задовољило се тиме што је министар набројао разна мишљења која су се за време дебате обелоданила. Уставни одбор, који је у начелу дводомни систем усвојио, није закључио ништа односно његове организације. Дискусија која је у њему вођена о томе била је као пресечена беседом министра унутрашњих дела.

Свакојачко Намесништво и одбор били су се сагласили да Савет треба тако реформисати како би могао остати као Горњи Дом поред Народне Скупштине, којој се мислило дати „решавајући глас“ у законодавству. Ван сумње је било стављено при измени мисли која је између Намесништва и одбора наступила, да ће Савет који је дотле уз кнеза био једини законодавни чинилац остати и даље један од законодавних чинилаца. У овом погледу присталице изборног Савета и оног постављеног нису се између себе разликовали; ако се нису могли погодити како да се Горњи Дом уреди, они су се слагали у томе, да Горњег Дома ваља да буде. Према томе могло се очекивати насигурно да ће дводомни систем бити установљен новим уставом; у каквом облику, то је било само неизвесно.

Али какво изненађење кад се састала Велика Скупштина да изврши промену устава! Намесништво је изашло пред њу с једним предлогом устава који се у свом делу о Савету битно разликовао од намесничке беседе пред уставним одбором. Ту није било више говора о ужем и ширем Савету; шири је био отпао сасвим, а ужи остао са чисто административним функцијама. Што се тиче закона Савет није више о њима решавао; он је само „на позив владе“ израђивао и испитивао законске пројекте, и давао влади своје мишљење о предметима које би му она предложила (чл. 90 устава). Законодавни фактор престао је сасвим бити. Од Сената

начињен је Државним Саветом (Conseil d'Etat), и тиме је све речено.

Велика Скупштина усвојила је тај део у намесничком предлогу устава без измена. Двodomни систем опет није био установљен. Као год што је раније, крај једног Савета који је с кнезом законе издавао, фигурирала једна Скупштина која је само мишљење давала; тако је сада Скупштина с кнезом издавала законе, а Савет се само, кад је влада за нужно нашла, о тим законима саслушавала. Савет и Скупштина били су просто променили места. Скупштина није принудила Савет да с њоме подели власт, она је власт сву од њега отргла. Она поstepеност по којој се зрела реформа распознаје оскудевања је у овоме случају: једно тело које је било све постало је преко ноћ ништа, а друго једно које је дотле било ништа постало је истог тренутка све.

Као утеха онима који су се у уставном одбору жалили што је из Скупштине интелигенција искључена, владини су посланици били установљени т. ј. они чланови постављени владом који су се по првобитном плану имали додати Савету за време трајања скупштине, били су додани самој Скупштини. — Владини се посланици нису показали кадри да узму на себе улогу Горњег Дома. Горњи Дом постоји ради ограничавања Скупштине. Владини посланици мењају само састав Скупштине; власт јој остављају несужену. Једно тело које тежи за свемоћношћу може само споља бити устављено; за то су узалуд све измене које би се у његовом унутрашњем склопу чиниле. Горњи Дом такође постоји тога ради да би се два претреса о истом предмету водила. Неоспорно је да владини посланици, дајући обавештења својим сељачким колегама, могу допринети да претрес у Скупштини испадне бољи, али тиме проверавање његових резултата другим једним претресом није постало ништа мање потребно. У осталом, владини су посланици апсолутно немоћни да спрече доношење одлука које не одобравају; сигурно је да ће, као мањина, бити тучени при сваком гласању. При овом резновању претпоставља се да ће посланици остати компактни, да ће сви у истом правцу дејствовати. Међу тим то је баш што се ретко, управо никада не дешава. Они се обично растуре и изгубе у маси других посланика,

дејствујући сваки за себе. Та оскудица сваке организације код њих нарочито их чини неспособним за праву контролу над радњом Скупштине.

Независно од тога што су слаба накнада за Горњи Дом, владини посланици представљају једну комбинацију саму собом рђаву. Они немају оне самосталности која је тако потребна код органа законодавне власти. Они се не постављају на живот, не постављају се ни на неколико периода скупштинских, не постављају се шта више ни макар само на једну периоду скупштинску. Њихов мандат не траје ни колико онај обичних посланика. Они су привремени у том смислу да их сваког момента влада може опозвати. Доста је да промену званични положај, па да престану бити посланици (чл. 76. Изборног Закона Скупштинског), а да ли ће променити званични положај, то зависи од владе која располаже тим положајима. Владини су посланици под вечитом претњом да изгубе, не само своје место у скупштини, него због њега и оно које у државној служби имају. Такви посланици, чијем мандату влада може кад год хоће крај учинити, мораће у пракци по њеним упутствима да гласају. Уз пркос свима начелима, то су посланици за које обавезна упутства у неком виду постоје, — обавезна упутства која им издаје влада, а не бирачи. Сем тога, кад влада ужива право да изврстан број посланика наимењује, она уједно има могућности да утиче на састав Скупштине у своју корист. Претпоставимо, да свега две странке постоје у земљи; да она која је на влади остане приликом избора у мањини, или, као што се каже, у јакој мањини; другима речима, да је она друга странка премаша за двадесет до тридесет гласова, — зар у оваквом случају влада не би могла покрити ту диференцију посредством посланика које сама поставља, и тако створити у Скупштини са себе већину, и ако је у народу не би имала. Могућност овакве злоупотребе довољна је да установу владиних посланика сасвим компромитује.

Ето то је установа која се 1869. добила *место* дводомног система. А прилика је тада била јединствена да се прави дводомни систем код нас уведе. Сва га је интелигенција у глас тражила. Требало је само мало

више енергије од стране Намесништва. Требало је да оно тај систем брани друкчије а не само беседама, нарочито не беседама које ће, чим их изговори, властитом радњом потрти.

(Свршиће се)

Слободан Јовановић.

КЊИЖЕВНЕ ВЕСТИ

Данашње дипломатско и консуларно право за школску потребу и за потребу праксе. Написао Гл. Гершић, проф. Велике Школе, члан Српске Краљ. Академије Наука. Књига прва. Увод. — Дипломатско право. — Биоград, штампано у Краљевској Српској Државној Штампарији, 1898. стр. XVI., 650. Цијена 15 динара.

Кад сам прошле године био у Биограду и кад ме пријатељи упознаше са ученијем нашијем правником Глигоријем Гершићем, прве његове ријечи биле су ми: „А, Ви сте онај, који сте у *Правнику* приказали моју књигу о међународном и државно-правном положају Босне и Херцеговине! Мило ми је, мило.“ Такав први Гершићев поздрав, искрено да кажем, није ми се свиђао. Мислио сам: сад ће он да испрескаче онај мој приказ. А као старијем и ученијем пријатељу не бих био, можда, имао шта да замјерим.

Од онога приказа прошло је било већ пет година. Нијесам се тачно сјећао ни приказа, па чак ни листа, гдје је тај приказ штампан, а камо ли ситнијих појединости. Гершић је ипак поштовао српско гостопримство, па није хтио да насрће на мене. Говорилисмо о свему, али никако о оној његовој књизи и о мојем приказу. Избјегавао сам разговор о томе.

Сада ми се, ево, по ново пружа прилика, да на себе наведем гњев ученог нашег правника. У нашем једином правном листу хоћу да проговорим неколико ријечи о књизи, чији сам натпис исписао. Али и ова моја садашња писанија има своју малу историју. Читаоцима неће, ваљда, бити жао, да им је збијено испричам.

Послије познанства са Гершићем на улици, сматрао сам својом дужношћу, да му и код куће досађујем. Дочекао ме је, као што Срби умију да дочекају. На растанку поклати ми неколико својих књига. Међу њима било је и *Данашње дипломатско и*

консуларно право. Причајући то уреднику *Бранича*, умоли ме да ту ријетку новину у српској књижевности прикажем у *Браничу*. Молбу примих, али још не испуних са свијем. Рекох са свијем, јер сам о Гершићевој књизи проговорио већ неколико ријечи у листу, који ја уређујем.

У 29. броју *Српског Гласа* од прошле године написао сам о Гершићевој књизи :

„Ово, до сада јединствено дјело своје врсте у српској књижевности, које је написао стари и познати српски научњак Гершић, у овој првој књизи, у уводу, обухвата међународну администрацију и њене органе. За тијем је ријеч о праву посланства или о дипломатском праву, а тај дио подијељен је у пет глава: опште напомене, централна управа спољних послова и вршење права посланства, о дипломатском мисијама и дипломатским органима у опште, права и привилегије дипломатских агената и најпослије: задаци и функције дипломатских агената.

„Правницима, као поуку, а неправницима, и као поуку и као угодну лектуру, препоручујемо ово дјело.“

У листу, који је у првом реду, а могу да кажем и искључиво, намијењен политици, не може се опширније писати о српском научнијем дјелима. Остали српски листови, политички, не раде ни толико. Они, на просто, препишу само наслове књиге. Читави нека погађају, каква је садржина и вредност књиге.

Није моја кривица, што тек сада могу са свијем да испуним обећање уреднику *Бранича*. Ко зна шта значи бити и уредник и писац, и коректор једног српског политичког листа у овим крајевима, тај ће појмити, за што овај приказ тек сада излази на видјело. Нека ово не заборави ни г. Гершић. Па кад усхтједно да пресуди о овом мојем реферату, нека се сјети тијех олакшица, које и највеће злочинство могу да сведу на најмањи истун.

* * *

Да почнем са Гершићевијем предговором. Предговор је, према ускијем рецима и ситнијем словима, којијема је штампан, опширан и веома занимљив. Писац нам ту износи много важних момената, који су од пресудног значаја за историју наше сиромашне правне књижевности.

Гершић је први, како он вели, „случајнијем стицајем околности“, почео да предаје на Великој Школи у Биограду међународно право у његовом савременом систематском облику и обиму. Он је први код нас Срба ударио основе његовој књи-

живности. Кад је Гершић почео да предаје тај предмет, међународно право сматрало се „као нешто споредно, што тек више ради потпуности фигурише у распореду и списку предмета, који се предају у правном факултету; није се држало да оно има њекакве *практичне* вриједности за правнике и правничко образовање, сумњало се о позитивној природи тога права и према томе оно је више као неки луксуз или као теоријски баласт додао уз римско право као привишак, који се онако мимогред може у довољној мјери предавати и савладати у једном течају са два или највише три часа недјељно.“ (Стр. IV. и V).

Био је тежак посао ударити сам, без ичије помоћи, другијем, противнијем путем. Гершић је ипак успио. Међународном праву извојштио је достојно мјесто на Великој Школи и одгајио је неколико вриједнијех млађијех обожаваалаца те науке. Доказао је не само, да је међународно право позитивно право, а не нешто ваздушно без основе, него и да је оно неопходно потребито малијем државама, „јер оне од њега живе и на њега се морају ослањати да одрже свој живот.“ Знање Гершићево помогло је више пута Србији у њенијем међународнијем споровима с осталијем државама.

Гершић није само код нас Срба први, који је озбиљно почео да проучава међународно право. Учени његов наслједник, Др. Мил. Р. Веснић, у својем недавном спису о науци међународног права код Јужнијех Словена, истакао је још нешто.

Јужни Словени — писао је Др. Веснић у *Revue de Droit international et de Législation comparée* (t. XXXI., 1899) — припремили су науку тек у другој половини овога вијека. Њен напредак или назадак зависио је обично о општем положају појединог народа. Тако су, на пољу међународног права, Срби претекли Бугаре, који су 1878. ослобођени од турског јарма, и Хрватске и Словенце, који су већ од вијекова под Аустро-Угарском. Ради тог истог разлога, у мршавој словеначкој књижевности не може се наћи ниједно дјело о међународном праву, а у Хрватској само једно приступно предавање. Осим неколико малијех штудија, у бугарској књижевности нема него само два дјела, која нису оригинална и са свијем су практичне вриједности.

Пошто су Срби међу Јужнијем Словенима први почели да негују међународно право, а пошто је опет Гершић повео коло у томе, њега иде првенство код свијех Јужнијех Словена. Свој рад отпочео је Гершић 1867., кад је постао професором међународног права на Великој Школи. Наставио га је у посебнијем

помањим штудијама, које су излазиле у српским часописима и у повећаном броју, док нам, најпослије, није даровао своје *Данашње дипломатско и консуларно право*.

Не рекох без разлога даровао, јер књигом каква је ова Гершићева, могли би бити задовољни куд и камо већи и напреднији народи од нас Срба.

Гершићево *Данашње дипломатско и консуларно право* није компликација из разних дјела на странијем језицима. Оно је потпуно оригинално, што се најбоље може доказати чињеницама, да у њему има много разлагања и примједба, којих иначе не можемо да нађемо ни у којој књизи, гдје се расправља о истом предмету. Иако је Гершићева стила, његово вјешто и дошљедно извађање закључака, мачи читаоца да чита дуго и истрајно. А и кад би се хтјело по што год замјерити њекијим Гершићевим начелима у овој књизи, мора се при томе поштовати она њихова ријетка и основана аргументација. Гершић ништа не тврди, а да своје мишљење не оснива на разлозима, које и у полемици са осталим научницима међународног права зна да заштити од евентуалних пријекора.

Да идемо редом.

1. Увод, гдје је ријеч о међународној администрацији и њеним органима, подијељен је у три мања поглавља: појам и особина међународне администрације; задаци међународне администрације и њихова деоба; органи међународне администрације.

Израз *међународна администрација* новог је поријекла. Међу писцима међународног права није још усвојен. С тога није схваћен ни утврђен њен појам.

Петроградски научник Мартенс, први је, међу новијим писцима, усвојио тај назив. Гершић дефинише *међународну администрацију* као „ону радњу држава, коју оне врше као чланови међународне заједнице у границама обиљеженијем међународним правом, а у циљу што свестранијега подмирења својих животних потреба и задатака“ (стр. 14.). Из те дефиниције међународне администрације изводе се њене главне црте и особине, које се разликују од унутрашње државне администрације. *Предмети* међународне административне радње држава састоје се из скупа оних државних задатака и правних односа, који се пружају ван територијалних граница поједине државе. У њен круг рада улазе не само административни задаци и мјере у ужем правном смислу, него она у неколико обухвата и судску и законодавну радњу, у колико се ова дотиче оних међународних интереса. При међународној администрацији не

може бити говора о оној тачној и строгој „диоби власти“ у смислу унутарњег државног права.

На пољу међународне администрације примјећује се у посљедње вријеме једна веома лијена појава. Та се појава састоји у томе, што данашње државе, услјед све јаче културне солидарности и заједничких саобраћајних интереса, очевидно прилазе томе, да на мјесто одјелите административне радње поједине државе, стане једна *заједничка међународна организација администрације* за извјесне послове и односе опште интернационалне природе.

Свака држава има извјесне административне задатке, и то: прво, што се тиче физичког живота и опстанка народа; друго, у погледу његовог умног развића и треће, што се тиче економних потреба народа и њиховијех међусобнијех односа.

Сви међународни односи могу се подијелити у двије главне групе: у једној државни или политички погледи и циљеви претежу и превлађују над социјалнијема; у другој друштвени интереси имају превагу. У колико је ова подјела основана, у толико она мора да се примијени и да утиче и на област међународне администрације. Административни задаци могу се, према томе, подијелити у двије врсте: 1. у *чисто политичке* и 2. у *друштвене или социјално-културне*.

Разни органи међународне администрације могу да се подијеле у двије главне групе: 1. у *сталне*, редовне, и 2. у *привремене*, за специјалне случајеве одређене. У сталне, редовне извршне органе спадају *посланици* (дипломатски агенти) и *консули*, а као централни орган за руковођење међународнијех административнијех послова *министарство спољнијех послова*. У пролазне или привремене органе увршћују се сви могући опуномоћеници, којијема се повјерава какав нарочити међународно-административни задатак.

О свему овоме Гершић расправља опширно и основано. Да оправда ту своју опширност, вели (стр. 55.): „Мислимо да је то разлагање било потребно и корисно тијем прије, што смо тиме додирнули и изближе промотрили један предмет и један ред појава, о којему је до сада у већини, иначе веома цијењенијех и признатијех дјела о међународном праву, било веома мало помена и говора.“

2. Прва глава првог дијела, гдје су опште напомене, подијељена је опет у три мања поглавља: право представљања (репрезентације) као основно право сваке државе, дипломате и ди-

пломација, дипломатско право; кратак преглед историјскога развића дипломатског права; литература дипломатског права.

Да против изречног мишљења многијех уваженијех научника међународног права докаже, како је право представљања основно право сваке државе, Гершић опширно брани то своје мишљење. „Полазећи од идеје међународне заједнице“, завршава своја истраживања (стр. 94.), „као највишег објективног принципа, и схватајући право спољнога представљања, а специјално право посланства, као логички саставак и израз основног права на међусобни саобраћај, ми ни часа не можемо бити у сумњи и забуди о прецизном и логички изведеном обиљежавању тог права. Ми смо га, према томе, већ обиљежили као *основно право*, коме несумњиво мора одговарати једна *основна дужност* од стране свијех држава, које су у међународној заједници.“ Шта више, Гершић, својом леденом логиком, долази и до закључка, да „и сами они писци, који, бојећи се да се не огријеше о начело суверенитета, не признају поменућу дужност и обвезу, инак на крају крајева, околиштећи и увијено, приморани логиком саме ствари, морадоше најзад признати такву дужност, кад одржавање дипломатскога саобраћаја обиљежише *као погодбу за чланство у међународној заједници*.“ (стр. 95.).

Ријечи *дипломата* и *дипломација* новијега су поријекла. Ти су се називи почели употребљавати код европских дворова тек при крају прошлог вијека. Саме те двије ријечи, по себи, у науци се дефинишу према њиховом правом значењу. „Дипломација је *наука и вјештина* међународно-правног заступања и интернационалног саобраћаја држава.“ Тај израз употребљава се и онда, кад хоће да се означи скуп дипломатских органа или агената извјесне државе, а тако исто и начин представљања и дипломатске акције државе. Ријечју *дипломација* означава се и дипломатска каријера, као нпр. кад се говори како се неко „одао или посветио дипломацији.“

Назив *дипломата* даје се онијем лицима, којијема је повјерена извјесна дипломатска мисија или функција, тако вели Прадије-Фодере. Али таква дефиниција не свиђа се Гершићу. Казује томе разлоге, па најпосле вели: „Само се они органи државни, који се увијешћују у ред дипломата и дипломатских лица у техничком смислу, могу сматрати као снабђевени трајнијем и јасно обиљежењем правима и дужностима, које сачињавају нарочито предмет и садржину дипломатског права.“ А под *дипломатским правом*, у објективном смислу, писац разумијева (стр. 100.) „скуп онијех међународно-правних прописа и одредаба, које

регулишу политички саобраћај међу државама преко дипломатских органа, а нарочито одређују међународни положај, права и дужности тих органа међународне администрације.⁴

Што се тиче историјског развића дипломатског права, оно није могло да се појави и развије прије, него што су државе дошле до јасне свијести о томе, да оне припадају некој организованој међународној заједници и да им је саобраћај једна стална и неминовна потреба. И ако се у старије доба може ипак примјетити нешто што сличи данашњем дипломатском праву, ипак се тек пошљедњијех вјекова може говорити о том праву у његовом правом смислу.

Упоредо са развијањем дипломатског права иде и књижевност о њему. Књижевност почиње око средине петнаестог вијека. Почели су да пишу ученици глосаторски, којијема су римско и канонско право била основа. У шеснаестом вијеку јављају се самосталнији радови. Из римског права није могло да се изведе ни на њему да се оснује једно право, какво је требало доцнијем времену и доцнијој стадији у развићу међународног живота и међународнијех односа. У првој половини седамнаестог вијека изашло је дјело Гроција о међународном праву. Гроције, прозван оцем науке о међународном праву, претресао је доста брижљиво питање о правима и дужностима посланичким. Значење његовијех разлагања састоји се нарочито у томе, што је он први одсудно бранио начело о безусловној неповредности посланика.

На крају седамнаестог вијека појавило се дјело Викфора. Оно је дуго имало велику важност и веома је било цијењено у дипломатској пракси.

Послије тога, особито у овом вијеку, дипломатско право добило је неколико важнијех књига.

3. Друга глава подијељена је у три помања поглавља: највиши органи и представници држава у спољнијем пословима, међународно-правни положај највишијех органа, министарство спољнијех послова; право посланства у субјективном смислу (активно и пасивно); вршење права посланства.

У уставнијем државама устав одређује, коме лицу или којијем лицу припада врховна управа међународнијех послова и односа те државе. За остале државе главно је то, да у извјесној држави постоји један ауторитет, једна власт на коју се могу обратити и са којом ће имати посла при својијем односима са том државом. Тај ауторитет представља сувереност државе према другијем државама. Друге државе могу

имати односа само са том надлежном влашћу, кад се тиче међународнијех послова. Нијесу никако овлашћене, да мимо њега ступају у непосредне односе са каквијем другијем фактором државног живота, као нпр. с народнијем представништвом или каквијем другијем унутарњијем надлештвом.

У монархијама је највиши орган за спољно представљање државе и за врховну управу спољнијем пословима сам монарх. Он је лични носилац и представник државне суверености према иностранству. Унутарње државно питање ријешава право, да ли свагдашњем поглавару једне државе припада и та лична сувереност или не. По правилу, у данашњијем монархијама признаје се монарху лична сувереност, по којој он није само мандатар и представник државне или народне суверености, него је, у исто вријеме, и сам суверено лице, због чега се он назива *суверен*. У данашњијем се републикама, напротив, предсједнику не признаје та лична сувереност. Он се не сматра као суверено лице. У републикама сувереност припада цјелини државнијех грађана. Предсједник је само на извјесно вријеме изабрани мандатар те цјелине. Он је највиши извршни орган државе са одређенијем кругом рада. Монархијски народи, који имају напљодне владаоце, сматрају, напротив, да је величанство државе лично представљено у величанству монарха, да он, дакле, има личну сувереност.

Монарх, или у опште државни поглавар, има право да у сваком погледу буде представник своје државе према другијем државама. Свака од његове стране учињена и дата изјава, сматра се као изјава воље саме државе, у колико, по уставу те државе, нијесу положене извесне границе том неограниченом праву представљања. У данашњијем уставнијем монархијама, као и у републикама, државни је поглавар, при актима међународне природе, ограничен сарадњом одговорнијех министара, пристанком законодавнијех тијела при закључењу извјеснијех међународнијех уговора, независношћу судова и т. д.

Државнијем поглаварима признаје се, осим тога, и право екстериторијалитета, кад су на туђем земљишту. На основи опште усвојеног међународно-правног обичаја и судске практике, под екстериторијалношћу разумије се у опште то, да су извјесне личности и ствари изузете испод суверенске власти, а посебице јурisdикције оне државе, на чијем се земљишту налазе. То је изузетак од општег правила, начела територијалности, по којему закони једне земље важе за све, што се налази на њеној области.

Има извјеснијех случајева, при којијема суверенима, који се налазе на страни, не припада право екстериторијалности. Ти су случајеви, кад један суверен путује под туђијем именом; кад неки владалац у извесној држави није познат или признат као такав; кад један суверен дође у туђу државну област против изречене воље тамошње државне власти, или наставља своје бављење на тој области и тада, кад му је даље бављење забрањено; кад је неки суверен у ефективној служби оне државе на чијем се земљишту налази и кад суверен ступи на област једне државе, са којом се он налази у непријатељском ратном стању.

Као правилни и редовни посредник спољног саобраћаја међу државама, у свакој држави постоји једно нарочито надлештво, а то је министарство спољнијех послова. Њему спада у дужност, да стоји у саобраћају са посланицима странијех држава; да у нацрту спреми и састави, или под својијем надзором и упутом даде саставити све депеше, ноте, изјаве и одговоре, који се тичу спољнијех послова, и да по правилу све те акте одашиље под својијем потписом; да државном поглавару за наименовање предлаже дипломатске агенте и консуле на страни и да с њима управља; да бди над тачнијем вршењем и одржавањем закљученијех уговора и угодаба са странијем државама; како са стране своје државе, тако и са стране осталијех држава уговорница.

Право држава да шиљу и примају посланике зове се посланичкијем правом у *субјективном* смислу. Право једне државе да може своје представнике слати као признате дипломатске агенте, зове се *активно* право посланства. А право државе, да стране посланике са признатијем дипломатскијем карактером код себе прима, назива се *пасивно* право посланства.

Активно право посланства имају све суверене државе, које су чланови међународне заједнице. То право њима припада по природи саме ствари и онога поретка, који постоји међу члановима велике међународне заједнице. Зависне или полусуверене државе у начелу немају право посланства.

Свака држава, која има активно право посланства, мора тако исто имати и пасивно, дакле право да прима и код себе акредитује стране посланике са дипломатскијем карактером. Активно и пасивно право посланства увијек иду заједно. Она се не могу одвајати.

У уставу и у организацији сваке поједине државе одређено је, коме припада вршење права посланства, како активног

тако и пасивног. Кад је државни поглавар и носилац суверености малољетан или иначе спријечен да врши своје владалачке функције и да ради у име државе, тада вршење права посланства припада оном лицу, или онијем лицима, која су по уставу, по органском закону или по специјалном закону овлашћена, да за вријеме те спријечености врше владалачку власт. Но свакојак о и тај регент или регенство врше ту власт, на према томе и право посланства само на име малољетног или иначе спријеченог владоаца.

Бадар, марта 1899.

(Свршиће се)

Д-р Алекс. Љ. Митровић.

ИЗ СУДНИЦЕ

XV.

Стечај се не може отворити над оном имаовином дужника земљоделца, коју му §. 471. грађ. суд. пост. штити.

(Одлука опште седнице Касоц. Суда.)

По тражењу повериоца С. првостепени неготински суд отворио је стечај над имовином дужника П. решењем од 24. јануара 1898. № 1168., мотивишући ово своје решење овако:

„Како дужник П. није измирио свога повериоца С. у потраживању по поднетим двема признаницама, нити га је обезбедио, по свом признању, а поред тога није поднео ни списак свога имања и дуговања, из кога би суд могао видети, да ли је у стању или не своје повериоце да измири, то се на захтев повериоца има по §. 4. степ. пост. отворити стечиште над целокупном имаовином дужника П.

Наводу заступника дужниковог, да он није трговац, већ земљоделца и да од имања има само 1 хектар и 92 ара, по поднетом уверењу општинског суда, чију је садржину оверила и надлежна полиц. власт, — дакле, да нема довољно имања по §. 471. грађ. суд. пост., које може бити предмет задужења, односно стечајног поступања, нема места једно за то, што се из поднетих признаница види, да је дужник задужење по истима учинио као трговац а не као земљоделца, који нема права на благодејање поменутог прописа §. 471. грађ. суд. пост.; а друго за то, што и

ако би се узело поднето уверење као доказ о занимању дужниковом, да је земљоделац, не може се узети и као потпун доказ о означеној количини земље и имовине дужникове, јер се из уверења види, да је ово уверење издато о означеној количини земље на основу пописне књиге „Б.“, а не на основу правог и фактичког стања и сазнавања надлежних власти о количини земље дужникове, како то захтева тач 11. правила Мин. Правде од 4. фебр. 1874. *М* 354.“

По жалби дужника П. овај је предмет био пред П. одељењем Касац. Суда, које је горње решење судско примедбама својим од 9. фебр. 1898. Бр. 1096. поништило из разлога:

„Кад је на рочишту одређеном у смислу тач. 4. §. 3. степ. пост. дужник П. поднео уверење оншт. суда за доказ о томе: да сем земље, колико му закон као земљоделцу штити, другог имања нема, — онда суд није могао противно §. 1. степ. пост. над дужником отворити стечај, већ, ако је посумњао у истинитост и тачност поднетог уверења, требао је по званичној дужности да прибави тачније уверење о имовном стању туженога, и повериоца, на случај одрицања извода и доказа туженога, да нема имања, као слабијег да упути на парницу.“

На основу §. 333. грађ. суд. пост. првостепенни је суд усвојио ове примедбе и скинуо стечај са имовине дужникове.

А. Стевановић.

писар неготинск. првост. суда.

XVI.

И телеграфским путем може се тражити обезбеђење, ако је у телеграму цитирана исправа.

Првостепенни ђупријски суд решењем својим од 18. Јуна 1896. *М* 15264 одбио је повериоца М. П. из Београда од тражене забране на покретност дужника Браће Ј. из Свилајнца зато, што није поднео никакву исправу према §. 377. грађ. судс. пост., јер протест менице са потврдом полицијске власти цитиран у телеграму, којом је тражио забрану, није никаква исправа да би је суд могао ценити.

По жалби повериоца, Касациони Суд примедбама својим од 12. Јула 1896. *М* 6655 уништио је решење судско са ових разлога:

„Кад се из поднесене депеше, која у овом случају акт забране замењује, види, да је пренис менице, на основу које се

обезбеђење тражи, влашћу оверен, а по чл. 14. зак. о телеграфу допуштено је пошљаоцима денеша, да могу чак и свој подпис влашћу одоверити, онда овако одтелеграфисани оверен прение менице, има се по §. 377. грађ. судс. пост. сматрати као пуноважна исправа и доказ о обеси дужника у толико пре, што се о истинитости исправе и прописне овере власти у овом случају не може сумњати, кад је пријем и отправљање извршило државно надлештво, које се и само по чл. 13. зак. о телеграфу мора старати о истинитости подписа на денешама.“

Према овим примедбама суд је одобрио тражену забрану.

Саопштио

В. С. Чохаџић
секр. судски.

РАСПИС МИНИСТРА ПРАВДЕ

од 22. марта 1899. Бр. 4411.*)

Свима првостепеним судовима.

Господин Министар Финансија писмом од 16. овог месеца Пр. Бр. 1843 саопштио ми је следеће:

„Првостепени Ћуприски суд актом својим од 13. Јануара текуће године № 778 тражио је објашњења, како треба наплаћивати таксу за случајеве:

а). кад поверилац или његов пријемник права или дужник траже да се смањи какав интабулисани дуг, и да се то смањивање примети по књигама интабулисаним; и

б). кад уступитељ интабулисаног примања или пријемник његов, или сам дужник тражи да се пренос овог примања примети по интабулисаним књигама.

„За случај под а) треба наплаћивати таксу из ТБр. 175 таксене тарифе у закону о таксама, јер се по самој природи посла овако тражење не може сматрати друкчије, већ као тражење делимичног скинућа интабулације.“

„А за случај под б.) треба наплаћивати таксу из ТБр. 6. таксене тарифе у закону о таксама, пошто се овако тражење не може сматрати ни као тражење интабулације, ни као пропуштање интабулације, да би се могла наплаћивати специјална

*) Саопштио г. Мил. Л. Милосављевић, судија Ћупр. првост. Суда. Види „Бранич“ 4. 1898. стр. 183.

такса из ТБр. 175 и 178 таксене тарифе у закону о таксама.“
 „Ово је потребно објаснити свима првостепеним судовима, с тога част ми је умолити Вас, Господине Министре, да то једним расписом и учините.“

Саопштавајући ово суду препоручујем му: да се у будуће у равним случајевима тачно придржава овог објаснења Господина Министра Финансија.

О пријему овога расписа нека суд пошаље одговор.

Министар Правде

К. Н. Христић.

ПРОМЕНЕ У СУДСКОЈ СТРУЦИ

(Из „Српских Новина“ од 16. до 31. III. 1899).

Краљеве. указом од 24. и 25. марта постављени су:

За председнике првостеп. судова: алексиначког г. Ђорђе Б. Несторовић, судија првост. суда за вар. Београд; прокупачког г. Илија Филиповић, судија Апелац. Суда у пенс.

За судије првост. судова: смедеревског г. Петар Милићевић, судија важев. суда; беогр. вар. г. Сава М. Пинерин, судија смедер. суда; важев. г. Михаило Радивојевић, судија алекс. суда; алексин. г. Павле Кретић судија прв. суда у пенс.

За писара II. кл. Апел. Суда: г. Милан Струндалић, писар II. кл. беогр. тргов. суда.

За писаре III. кл. првост. судова: беогр. вар. г. Живан Т. Спасојевић, писар III. кл. шабач. суда; беогр. трг. г. Миливоје Д. Јовановић, сврш. прав. практ. Минист. Правде; шабачког г. Хајим Д. Давичо, сврш. правник, практ. беогр. трг. суда.

Пензионисан: г. Михаило П. Вончић, председник прокуп. прв. суда.

В Е С Н И К

Нов правозаступник. Г. Радомира Ј. Сарановца, судију првост. суда у пененји и б. јавн. правозаступника, Министар Правде, по молби његовој, а на основу §. 19. зак. о правоз. поставио је за јавн. правозаступника при нишком првост. суду.

*

Г. Љубомир Каменчић, председник алексин. првост. суда, постављен је Краљевским указом од 25. марта за начелника окр. врањског.

*

Г. Сава Обрадовић, адвокат из Јагодине, постављен је указом од 26. марта за војно-судског канетана II. кл.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ И УПИС У ЧЛАНСТВО УДРУЖЕЊА

Са 1. Јануаром ступилисмо у нову годину и зато молимо све чланове и претплатнике, да одмах обнове претплату.

Оне другове наше, који се још нису уписали за редовне чланове удружења, молимо, да то одмах учине, јер је удружење, поред осталих својих задаћа, позвано, да заступа и интересе адвокатскога реда. Годишњи је улог за њих 24 динара.

Све остале правнике у Србији позивамо и молимо, да се упишу за ванредне чланове удружења, а годишњи је улог 16 динара.

Адвокати, судије и правници ван Србије могу такође бити чланови удружења и ми их најусердније позивамо, да се у чланство упишу. Годишњи улог за њих износи 20 франака у злату или 20 круна.

Сви чланови удружења, редовни или ванредни, из Србије или ван Србије, добијају бесплатно орган друштвени „Бранич“, као и друга издања друштвена по нижој цени.

„Бранич“ излази 1. и 16. сваког месеца, у свескама од најмање 3 табака.

Претплата за нечланове стаје:

У Србији:	Ван Србије:
На годину 16 дин.	Годишње . . . 20 фр. или круна
„ пола године 8 „	Полугодишње 10 „ „ „
„ четврт године . . . 4 „	

Улоге и претплату у Београду прима благајник друштвени г. Димитрије Тадић, правозаступник, а у унутрашњости примају друштвени повереници.

Све поште у Србији и ван Србије примају претплату на наш лист.

Улози и претплата из места ван Србије, могу се најподесније шиљати упутницом.

Београд 1. Јануара 1899.

О Д Б О Р

Удружења јавних правозаступника у Србији

ПОВЕРЕНИЦИ УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА

—*—

І. У СРБИЈИ

Алексинач:	Сава Маринковић
Ваљево:	Марко Ђуричић
Врања:	Драгом. Савић
Г. Милановац:	Коста Борисављевић
Зајечар:	Михаило Јоцић
Јагодина:	Драгутин Пећић
Књажевац:	Сима Клапаревић
Крагујевац:	Чеда Радовић
Крушевац:	Богдан Златић
Лесковац:	Коста Протић
Лозница:	Влад. Илић
Неготин:	Иван Павићевић
Ниш:	Петар Благојевић
Пирот:	Сава Л. Врачевић
Пожаревац:	Стева Максимовић
Прокупље:	Љуб. Д. Јовановић
Смедерево:	Коста Тимотијевић
Ужице:	Страхиња Поповић
Шабац:	Драг. Н. Солдатовић
Чачак:	Алекса Радуловић
Туприја:	Жив. Пандуровић

ІІ. ВОЈ СРБИЈЕ

Д-р Алекс. Љ. Митровић, уредник „Српског Гласа“ у Задру, за Далмацију:

Миле Дожић, секретар Вел. Суда на Цетињу, за Црну Гору;

Д-р Влад. Чобанић, одвјетник у Митровици, за котаре: митровачки, шидеки и илочки, Сремске жупаније;

Д-р Гига Авакумовић, одвјетник у Земуну, за котаре: земунски, ст. пазувски, иришки и румски, Срем. жупаније;

Д-р Милан Гађански, одвјетник у Панчеву, за Панчево и околину.

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ВЛАСНИК

УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ПРАВОЗАШТУПНИКА
У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ

ПРАВОЗАШТУПНИК

БРОЈ 8.

У БЕОГРАДУ 16. АПРИЛА 1899. ГОДИНЕ

ГОДИНА VI.

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА Д. ДИМИТРИЈЕВИЋА, ИВАН-ВЕТОВА УЛИЦА БР. 1.

1899.

САДРЖАЈ

СТРАНА

Слободан Јовановић, професор Вел. Школе: О дводомном систему (Свршетак)	337
Пасквалс дел Вудите: Енциклопедија Права (Наставак)	353
Судска пракса није једнообразна при решавању питања о томе: да ли жена може располагати својим имањем, које јој није као мраз дато и без одобрења свога мужа. <i>Саопштио Мих. М. Радивојевић</i>	358
Књижевне вести	360
Из Суднице: XVII. Није потребно да се на тестаменту назначи, да га је који од тестаменталних сведока прочитао тестатору, кад је тестатор тестамент сам прочитао и подписао га; нити је потребно да тестаментални сведоци пре својих подписа потврде, да је тестатор пред њима изјавио, да је то његова последња воља, кад се та потврда налази у самом тексту тестаменту, већ се у овом случају сведоци могу само просто потписати. Објашњење §. 435. грађ. зак. <i>Саопштио Драг. Н. Солдашовић, судија шаб. прв. суда. — XVIII. Крађа затвореног куфера из отворене одаје и обицање његово на другом месту, има се сматрати као проста крађа. Саопштио Марко М. Новаковић правн. практ. професор суда за вар. Београд</i>	376
Исправка	381
Промене у судској струци	382
Весник	382
Белешке	384

Уредништво има на расположењу:

„Бранич“ за 1897. год. у 4^о IV. 128 стр., цена 4 дин. или круне;

„Бранич“ за 1898. год. у 8^о XIV. 960 стр., цена 12 дин. или круна.

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ, ПРАВОЗАСТУПНИК

ИЗЛАЗИ:

1. и 16. сваког месеца

УРЕДНИШТВО:

Дубровачка улица бр. 18.

О ДВОДОМНОМ СИСТЕМУ

(Свршетак)

VI Питање о Горњем Дому код нас.

Питање о Горњем Дому изнето је поново на дневни ред 1881, кад је напредњачко министарство, коме је стајао на челу М. С. Пироћанац, предложило промену устава скупштини. У пројекту новог устава, који је оно било спремило, и чији се потпун текст може наћи у *Отаџбини* за 1887, Народно Представништво састављала су два дома, Сенат и Народна Скупштина (чл. 61). Од начела једнакости између домова била су два изузетка учињена. Предлози владини износили су се „увек најпре пред скупштину“; то је једно; а друго, скупштином усвојени буџет Сенат је могао само упутити Скупштини натраг на поновно гласање; ако би га ова и по други пут изгласала, он би се сматрао као „коначно решен“ (чл. 90). Сенату је чланом 100 била дата оваква организација:

„Престолонаследник, кад постане пунолетан, и Архиепископ Београдски — Митрополит Српски по праву су чланови Сената.

„Двадесет чланова Сената поставља Краљ, и они остају чланови Сената док су год живи. Упражњена места међу овом двадесеторицом попуњавају се такође Краљевим именовањем.

„Варош Београд и сваки округ бирају у Сенат по два члана начином који ће се одредити у изборном закону.

„Државни Савет бира у Сенат два члана из своје средине.

„Касациони и Апелациони Суд бирају заједнички једнога из своје средине.

„Архијерејски Сабор бира једнога између мирског свештенства.

„Велика Школа бира двојцу из своје средине.

„Народна Банка бира једнога између својих акционара.“

У члану 101 стајало је ово:

„Избори чланова Сената врше се непосредно, на шест година, начином који ће се прописати у изборном закону.

„На свршетку треће године од образовања Сената по овом уставу иступиће прва половина изборних чланова Сената, и имена ће се њихова одредити коцком. По том ће сваке треће године иступити она половина која је у Сенату навршила шест година.“

С овим чланом везивао се чл. 104: „Сенат се никад не распушта.“

Чл. 66 без сумње је био излишан, а чл. 90 био је чак и штетан, у колико је, практички, лишио Сенат буџетских права. Али организацији Сената тешко се има шта замерити. Број чланова по положају, или, како у пројекту стоји, по праву, био је сведен на праву меру. Краљевим члановима била је ујамчена непокретност. Извесна тела била су добила право бити представљена у Сенату. Мора се одобрити и то, што је за изборне сенаторе делимично обнављање било усвојено.

Баш у то време, кад је влада спремала овај пројект устава с Горњим Домом, г. проф. Гершић објавио је у часопису *Радуповећу* расправу о Горњем Дому. Његова расправа, то је критика, местимице доста општра, ове установе. Једно за то што је та расправа једина о том предмету у нашој правној књижевности, друго и за то што је од писца који и данас још важи као највећи ауторитет у државно-правним питањима, — она је произвела врло велико дејство, и то јој дејство ни у колико није могло бити смањено нестручном критиком којом се 1882 г. Др. Владан Ђорђевић јавио противу ње у *Отаџбини*. Код публике је дуго времена остао утисак да је у Гершићевој расправи Горњи Дом био суђен и осуђен. Нико више него тај наш уважени правник није допринео да

се у нас створи о Горњем Дому неповољно мишљење, па због тога смо и ми приморани из ближе испитати његову расправу.

Г. Гершић почиње формулисањем ова два питања: да ли је Горњи Дом нашој земљи потребан, и да ли је установа таквог једног тела теоријски оправдана.

С првим питањем, г. Гершић је био брзо готов. Пошто је с једне стране сматрао као доказано да „и у оним земљама, где има тих горњих домова, они су заостало наслеђе прошлога историјскога живота и развића — преставници старих друштвених елемената, који се као остаци феудализма и аристократизма пружају још и у данашње демократско време, које још не може сасвим да их се отресе“, а пошто је с друге стране као „потпуну истину“ огласио да „установа Горњег Дома нема никаквог корена у историјском току, традицији нашега државнога живота како у средњем веку, тако и у новије време после устанка“, — г. Гершић је без муке извео закључак противан Горњем Дому. „Па зар“, каже он, „ми као демократски народ да тек сада као неку нову установу уводимо оно, што је на другом месту остатак прошле историје и чега се тамо отресају?“

Закључак је без сумње правилно изведен, само поставке на основу којих је изведен, нама бар, не изгледају довољно поуздане. — Прво, што се тиче традиције нашег државног живота која је противна Горњем Дому, позивање на њу не може много значити, док се претходно не докаже да такве традиције одиста има. Наш нови државни живот није још навршио ни цео век. Тек ако је тридесет година како смо се ослободили једног хатишериџа којим је Porta била суверено одредила унутрашњу организацију наше државе. Закони под којима смо живели, и под којима живимо, прављени су по највише угледом на туђе законе, а често су били прости преводи тих закона. Уставно питање, кренуто 1835, ни до данас није решено: од тог времена ми смо стално у једној политичкој кризи.... То су све чињенице које је тешко спорити; и питање се онда природно поставља, кад су се пре могле код нас образовати „традиције државног живота“; нарочито кад су се пре могле образовати тако силне традиције да само због њих не бисмо смели примити један систем који нам политичко искуство свих сувремених народа пре-

поручује? — За другу поставку готово смо сигурни да је нетачна. Тамо где се Горњи Дом јавља као наследна скупштина, састављен од представника великих племићских породица, г. Гершић је сасвим у праву окарактерисати га као остатак „феудализма и аристократизма.“ Али ми одиста не видимо на какав је начин могућно довести то тело у везу с феудалношћу и аристократијом тамо где је оно на изборној основи организовано. Како Горњи Дом може бити феудална и аристократска установа у Белгији и Норвешкој, у којим га земљама бирају они исти бирачи који и Доњи? Или у Француској, која је правила највећу револуцију у историји да би се феудалности ослободила, или још у државама Северо-Америчког Савеза, које за аристократију и феудалност никада нису ни знале?

Прелазећи на теорију дводомног система, г. Гершић се упушта у дискутовање оних разлога које је Блунчли у корист тог система изложио.

Блунчли је казао прво да више очију боље виде, нарочито кад не посматрају ствари с истог гледишта, на шта му г. Гершић примећује:

„Са оним првим разлогом што га Блунчли наводи како четири ока више и боље виде не два и т. д. можемо врло брзо бити готови, јер и ако о томе нико не сумња, да више очију више виде, то тиме још није доказано, да те многе очи морају бити одељене и растављене у два тела, у два дома јер оне ни мало мање ни горе неће гледати, ако буду у једноме истоме дому, јер се и у њему један исти предмет сасвим лено може посматрати са „разнога становишта.“ Нема ниједнога народнога представништва, у коме не би били заступљени разни погледи, разна становишта, разни елементи и интереси нарочито онда кад се уставом ниједан друштвени елемент и слој унапред начелно не искључи из народног представништва.“

Претпоставимо за час да су та сва могућна гледишта заступљена у једној скупштини. Да ли би услед тога и у одлукама скупштинским сва гледишта била изражена? Никако. Било би изражено опет само једно од њих, оно које би највише присталица бројало, чије би присталице биле у стању да саставе већину при гласању. Из тих разлога представници разних гледишта и деле се у два дома. Чим се тако одвоје, опасност престаје да ће једни простим надгласавањем натураити своје гледи-

ште другима. Домови су самом својом организацијом принуђени на узајамне уступке, тако да њихове заједничке одлуке обично представљају средину између два супротна гледишта, ону средину где је, како се каже, истина.

Други је Блунчлијев разлог био да би се у недостатку Горњег Дома морала владаоцу поверити улога да зауставља Доњи Дом, и да би се тиме он увукао у партијску борбу. Г. Гершић заступа овде једно из основа друкчије мишљење:

„Кад се та два дома сукобе у својим мишљењима и одлукама, кад пођу разним правцима у законодавним питањима, онда та супротност не може увек међу њима самима да се реши, јер су то два засебна тела, која свако за се одлучује и ту међу њима не може већина да реши, него кад не може да се постигне споразумљење и компромис онда као што Блунчли сам каже владалац долази као „језичац на вази“, као „регулатор“ између оба дома — а шта то значи? То значи очевидно да при јако заостреном сукобу владалац или мора својим ауторитетом поради на један или други дом да попусти, да отступи од свога мишљења и да приступи противном правцу, или мора сам решити се за једну или другу страну, а у оба случаја он се свакојако увлачи у борбу партија, јер не може иначе да буде „регулатор.“

Г. Гершић претпоставља двоје, — 1° да се сукоб између домова не може окончати друкчије него владаочевим посредовањем, и 2° да владаочево посредовање значи да владалац баци сав терет свога ауторитета на страну једног или другог дома. Ми смо претресли питање о сукобу између домова, и видели смо да владалац није тај који сукоб решава. Кад се домови разиђу у мишљењу, позива се бирачко тело да између њих пресуди. Владалац се јавља активније само тамо где су чланови Горњег Дома њиме постављени, и где он може постављањем нових чланова да промени већину у томе телу; али, као што смо такође рекли, он од тог свог права чини употребу само у крајњем случају, пошто је бирачко тело пресудило између домова, па се само још Горњи Дом његовој пресуди опире. — Шта је пак Блунчли мислио под посредовањем владаочевим, то за цело није оно што му г. Гершић приписује. Он није мислио да владалац треба да се придружи једноме од завађених домова. Онда он не би био „језичац на вази“, него до-

метак терету у једној вази; онда он не би „регулатор“ између домова, него савезник једном од њих. Зар из самих слика којима се Блунчли служио да јасније представи своју мисао не излази да је по њему улога владаочева била да дејствује код домова у смислу споразума?.. Таквом улогом он не би никада био наведен да постане једна ратујућа страна. Кад се двоје побију, неко трећи може притрчати једноме од њих у помоћ, а може исто тако стати међу њих да их растави. Г. Гершић разлаже као да ова друга могућност не постоји, као да владаочево посредовање мора значити објаву рата једноме од домова. Тај значај посредовање (mediation) нема ни у међународном праву.

Али као главни разлог који говори за Горњи Дом Блунчли је навео то, да би у њему били груписани аристократски елементи друштва, који, будући мањина, одабрана истина, али тек мањина, не би имала другог начина да врше утицај на државне послове. На тај се разлог односи ово место у Гершићевој расправи.

„Зар је то прави одношај те мањине према целини да она има своје засебно представништво у нарочитом телу онако исто, равноправно и напореда уз целину? Зар да њено представништво на вази уставнога решавања има онолику исту тежину, кодику и представништво целине и ако је она мањина?... Ма колико да је интелигенција умно одмакла испред масе, ипак она не може имати задатак ни право, да се као некаква умна аристократија одваја и уздиже изнад осталог народа, него њен задатак у данашњем друштву може бити само тај, да *усред самога народа* и са народом заједно ради на његовом бољитку и унапређењу.“

Да ли је тачно назвати Доњи Дом представништвом целине? Баш овај параграф у коме га је г. Гершић тако назвао завршује се овим речима:

„...данаас публицисте и политички философи разбијају главу и најозбиљније размишљају о томе, како ће смислити што бољи, напреднији и савршенији *изборни ред* за народно представништво, како би оно **одиста** било верно огледало целокупног народног стања, како би у њему праведно и сразмерно биле престављене све друштвене групе и елементи те се дошло и до оног најновијег т. н. представништва мањине.“

Али кад теоретици тек „разбијају главу“ о томе како би све друштвене групе биле представљене у скупштини.

и кад су најзад само представништво мањине смислили, с којим је у врло ограниченом броју држава оглед учињен, — онда је без сумње још врло рано тврдити да Доњи Дом представља целину, и да с тога ни Горњем Дому, том органу мањине, није допуштено претезати над њим.

Да одабрана мањина ваља да се стара задобити поверење народа којим би, и без Горњег Дома, ушла у законодавно тело, то су мудри савети чију вредност само то смањује што су у великој мери неостварљиви. Одабрана мањина, то је она група људи која се одваја од већине (зар би иначе била одабрана?), која се од већине разликује тиме што паметније мисли, и коју већина с тога врло често не разуме. Кад се тако развије појам одабране мањине, онда се види како је њој тешко привући к себи већину бирачког тела. То су зар увидели и „публицисте и политички философи“ о којима је мало час било речи, јер зашто би иначе дошли на мисао о представништву мањине т. ј. о томе да се у скупштину уведу и представници оних група које нису у стању добити на изборима већину. За што се одиста служити таквим вештачким средствима, кад је много простије упутити представнике тих група да се постарају задобити поверење народа?

По мишљењу г. Гершића, од свију разлога за Горњи Дом „најпрактичнији“ је онај по коме Горњи Дом „чува од пренагљености и погрешака у које може да упадне један дом скупштински.“ И г. Гершић додаје:

„Одиста кад хоћемо да говоримо непристрасно и објективно, онда морамо признати да ни (!) скупштине нису непогрешне, да су и оне подложне обичним људским слабостима и страстима и по томе могу доиста да настану тренуци и случајеви, где нека скупштина може да пренагљи у некој можда веома важној одлуци, или где може да овлада партијска страстност, те да се интерес партије метне изнад интереса земље.“

Али г. Гершић налази да је скупштину могућно и без Горњег Дома спречити од пренагљености, и ту се позива на мишљење Стјуарта Мила. Овај аутор не заузима у питању о Горњем Дому довољно одређен положај. Он увиђа опасност од свемоћне скупштине у демократији, признаје и то да би у извесним случајима скупштина могла само у Горњем Дому наћи на неки

„отпорни центар“, али његово је присно уверење да би боље било да се ти елементи који би били у стању уздржавати скупштинску већину уведу у саму скупштину. Он је држао да би се завођењем представништва мањине одговорило свима потребама ради којих Горњи Дом постоји. Наравно, док се тај нови изборни систем не би усвојио, Стјуарт Мил није имао ништа противу постојања Горњег Дома, налазећи да је бољи ма какав отпорни центар него никакав. Има једна околност од капиталне важности на коју је Стјуарт Мил пропустио свратити пажњу. Ти елементи који би имали да уздржавају скупштинску већину не би могли бити уведени друкчије у скупштину него као *мањина*. Они би стога на већину били у стању само убеђивањем утицати. Они би уживали право да држе беседе и да гласају, али би им беседе могле остати без одјека, као што би им се и гласови могли наћи у мањини. Чим се издвоје из скупштине и организују у засебно тело, они добијају право, не само да критикују одлуке скупштинске већине, него шта више да их својим ветом одбаце. Тек у овом случају може се с правом рећи да они ту већину ограничавају. То је просто правило да отпорни центар мора бити ван оног тела коме треба отпор дати.⁵³⁾

У осталоме, г. Гершићу се чини да се у пракци Горњи Дом није показао кадар спречити пренагљености и погрешке скупштине. Он се пита какву „моћ и какво значење“ имају Горњи Домови.

„Да ли се икада (?) чује и води рачун о њиховим правима, дебатама и одлукама и да ли је икада некоме од тих горњих домова испало за руком да спречи, умери или поткунп какву ма и „прехитрену“ или одвише „радикалну“ реформу или одлуку Доњег Дома онда кад је јавно мишљење такву реформу доиста енергички тражило и кад је народно представништво, наслањајући се на огромну масу и већину у земљи, стално и непоколебиво остало при своме правцу.“

Ми смо раније показали да задатак Горњег Дома и није да такве реформе спречи које јавно мњење „енергички тражи“, за које је задобивена „огромна маса и већина у земљи“, које Доњи Дом не престаје предла-

⁵³⁾ Leslie Stephen, Value of Political Machinery (Fortnightly Review December 1875).

гати и после нових избора. Што је задатак Горњег Дома то је да одгоди оне реформе које је Доњи Дом усвојио пре него је за њих јавно мњење било спремљено. Један Горњи Дом који ће се одупирати превременим реформама јесте корисна установа. Један Горњи Дом који би својим отпором сазрелим реформама изазивао револуције био би на против штетна установа, и у одбрану Горњег Дома коме његови противњаци пребацују да је на сметњи напретку г. Гершић није могао ништа јаче наћи до то да прогресивним мерама којима је дошло време то тело није никаква неодољива препрека.

Критикујући дводомни систем, г. Гершић није могао оставити непоменуто да се њиме организује сукоб.

„И одиста сви увиђавни и озбиљни писци и практични државници увиђали су и увиђају зло, које по државне послове пониче из трвења и честих сукоба између два дома. Сваки од њих може цело законодавство потпуно да укочи, да доведе до застоја, а опет без не престане правилне радње законодавства, државне машине не може да буде, мора да стане. Нико то није згодније означио него чувени амерички државник прошлога века *Франклин* у оној његовој слици: владавина са два дома то су кола запрегнута спреда и састрага и то са коњима који вуку у противном правцу. Свуда онде дакле где се без потребе стварају разна тела за исти посао, ту се одмах ствара извор расцепа и сукоба, те имајући намеру да се избегну и предупредe неке тобожне замишљене опасности од једног дома, ствара се истинска реална опасност тога сукоба и трвења.“ Кад г. Гершић истиче опасност тога сукоба и трвења, он и нехотице претпоставља да ће оба дома бити подједнако активна и јака, да се Горњи Дом неће ограничити на то да прима оно што му Доњи Дом предлаже, да ће он хтети да тера овоме опозицију, често опозицију систематску, опозицију по што по то. Али та претпоставка не да се сложити с оним што је пре тога г. Гершић говорио о неспособности Горњег Дома „да спречи, умери или поткуси какву ма и „прехитрену“ или одвише „радикалну“ реформу...“ Горњи Дом, одиста, не може један пут бити тако немоћан да није у стању ни да умерава Доњи Дом, а други пут опет тако моћан да буде у стању „потпуно укочити цело законодавство.“

После овога, г. Гершић тврди још да Горњи Дом „никако не иде у чисто демократски строј“ да истина има република где он постоји, али да су то републике савезне, и, најзад, да Горњем Дому нарочито у малим државама нема места. Прву тврдњу г. Гершић подупиरे Сјејесовом изреком: „Закон је воља народа; један народ не може у исто доба две разне воље о истој ствари имати...“ Вредност овог разлога, који у ствари један софизам садржи, ми смо раније претресли. У прилог друге тврдње г. Гершић износи примере Швајцарске и Сједињених Држава. Ти примери нису довољни, јер има република где Горњи Дом постоји, и ако оне нису савезне; Француска је таква једна република, за тим баш у Сједињеним Државама већина *посебних* држава, међу које спада и Франклинова Пенсилванија. Трећу тврдњу г. Гершић доказује опет једним наводом, сада из Лабулеја: „Могућно је да је само један дом без опасности у мањим државама чији је цео живот муниципалан.“ Али из тога што је ту Горњи Дом „без опасности“, још не излази да би ту два дома била опасна. И може ли се рећи за Србију да је једна земља чији је цео живот муниципалан? И како да се објасни постојање Горњег Дома у посебним државама Северо-Америчког Савеза, у Белгији, Холандији, Данској, Португалској, Румунији, које неоспорно долазе у ред мањих држава?

При завршетку своје расправе, г. Гершић се ставио на чисто српско гледиште, и нашао да Горњи Дом тек код нас не би ваљао. Он се бојао да би се у Горњем Дому „мogle мало по мало изродити олигархијске тежње које би ишле за тим да пресудну законодавну моћ привуку и присвоје томе дому и да створе ново, у нечем прекројено и модерисано издање некадашњег свемоћног савета.“ Зебња, по нашем мишљењу, сасвим претерана. Изједначавање Горњег Дома са старим Саветом није допуштено, јер стари Савет није био никада Горњи Дом. У осталоме, кад је стари Савет био одиста свемоћан? У времену од 1839—1858, од оставке Кнеза Милоша па до његовог повратка на престо. Али у том року свемоћност Савета објашњује се овим околностима, — 1° што се било изобичајило држати Народну Скупштину; 2° што су саветници били нашли противу кнеза ослоња код Порте, и 3° што је за већи део тога времена на престолу се-

део један слаб кнез. Да ће се све те три околности опет кад стећи, тешко је веровати. — Још је г. Гершић навео и ово. Савет би се код нас морао саставити од оних елемената који се разумеју под именом интелигенције. Зар се интелигенција, која се и иначе одвојила од народа, не би одвојила од њега још и више, кад би једног дана добила засебну скупштину? Двodomним системом само би се увећала „провалија“ између ње и њега. Здрава политика, то је радити да се они зближе, а зближити се могу само тако ако се помешају у истој скупштини. Овај аргуменат имао је велику срећу да се популарисао чим га је г. Гершић нашао; али ми нисмо у стању ни њега примити. Треба прецизирати те називе, народ и интелигенција; народ, то је, ваљда, сељачки ред, а интелигенција, чиновнички. Да су се та два реда одвојила један од другог, неоспорно је, али, у исто време, и природно, јер иначе не би била два различна реда. Разни редови у једном друштву никада једни другима не симпатишу много. Питање није у томе зашто се интелигенција одвојила од народа, него како је дошло до тога да се образују два реда, чиновнички и сељачки. Једно је извесно, а то је да је њихово образовање резултат социјалног стања земље, на које организација законодавне власти не може имати великог утицаја. Факт одвајања чиновника од сељачке масе десно се за владе једнодомног система, и ми се питамо, кад тај систем није био у стању спречити да се један још хомогени народ не подели на два реда, сељачки и чиновнички, како ће он бити у стању да те већ диференциране редове поново један с другим састави? Теже је то зло, ако зла има, поправити, него што је било избећи га. И како чудновато схватање да ће представници чиновништва и они сеоског становништва ратовати једни с другима, ако буду заседавали у две собе, а да ће се сложити, чим буду у исту стриани... Буде ли стварне супротности између интереса та два реда, она ће се обелоданити у једној скупштини исто онако као што би се обелоданила и у двема. Разлика је сва у томе што би, код две скупштине подједнако јаке, чиновнички представници и сељачки морали да се погађају, док би у једној скупштини представници оног реда који је јаче заступљен били у положају да слабијој страни своје услове диктују. И

ко не види да та политика компромиса, узајамних уступака, учини ми да ти учиним, — коју собом доноси дводомни систем, не би више зближила два реда учећи их толерантности, него што би то учинила једна скупштина у којој би њихови представници само механички били спојени.

Овде је место поменути да се питања о Горњем Дому дотакао и г. Dr М. Ђ. Миловановић у својој брошури „Наша Уставна Реформа“, која је изашла на неколико година после Гершићеве расправе, баш у очи уставне промене од 1888. У начелу г. Миловановић није се изјавио противу Горњег Дома. Потреба те установе објашњује се оним Монтескијевим начелом да ниједну власт у држави не треба оставити неограниченом: ово начело г. Миловановић је назвао „вечито истинитим.“ С друге стране он се није дао завести оним софизмом да народ о истом предмету не може две воље имати. Он је сасвим умесно приметио да се ту „прави груба збрка између самог закона и између начина на који се припремају закони.“ Главни теоријски разлог једнодомног система г. Миловановић је тиме одбацио. На супрот г. Гершићу, по коме „Горњи Дом никако не иде у чисто демократски строј“, г. Миловановић је разлагао да „принцип суверенитета народног неће бити ни најмање повређен тим што ће представници народни, изабрани да дају израза општој вољи народној, бити груписани у два или још у већем броју дома.“ Ако га нисмо погрешно разумели, он је само из практичних разлога устао противу увођења дводомног система код нас.

Ми остављамо на страну оне наводе с којима смо се срели већ код г. Гершића; ово су нови погледи које је г. Миловановић унео у дискусију.

Горњи Дом јесте отпорни центар, али према коме? Према скупштини: он њену тежњу за свемоћношћу има да сузбија а не владаоачеву. Међу тим, „у Србији нема, мислим, ниједног озбиљног политичара, који би страховао за уставне слободе српске од успешних узурпација нашег народног представништва, од могућности да ће оно приграбити у своје руке целокупну власт.“ Другим речима, по г. Миловановићу наше су скупштине толико пасивне да би прави луксуз био стварати им отпорни

центар у Горњем Дому. Цела је истина да су код нас скупштине пасивне; али оне су само за то такве што се обично под притиском владе бирају. Чим би се ујемчила слобода избора, добиле би се скупштине друкчијег карактера, и на пр. наведено место из Миловановићеве брошуре било је сасвим тачно 1888 кад је брошура изашла, али већ мање тачно после новог устава који је одмах за тим дошао. Истина, г. Миловановић примећује: „Ако би народно представништво пошло погрешним путем, и ако законски предлози које је оно изгласало не би одговарали интересима српске државе, или би чак претили да поруше саму његову егзистенцију, владар са својим правом апсолутног *Veto*, свакад је у стању да се таквој законској мери успешно одупре.“ Ми се ограничавамо овде да поновимо што смо већ рекли, а то је да владалац, кад узме један пут на себе да зауставља скупштину, свршава обично тиме да је себи потчини.

Г. Миловановић поставља за тим ово питање: „Ако смо сви сложни да је српско друштво састављено из једне хомогене масе и да у њему нема ниједне оделите класе која би из ма каквих узрока могла претендовати на засебити удео у државној управи, како онда још може бити несугласице о питању да ли наше народно представништво треба да буде састављено из једног или из два дома.“ Хомогеност за коју би г. Миловановић хтео да је одлика нашег друштва била би уједно знак о ниском ступњу његова развитка. Познато је да развијање једног друштва доноси собом његово диференцирање, стварање ужих група у његовој средини. У природном је току ствари да оно бива све сложеније. Према томе овај разлог г. Миловановића био би од привремене важности, важио би само дотле докле српско друштво не би изашло из своје примитивности. Али да ли би био и од такве привремене важности? Зар г. Миловановић не признаје мало касније, заједно са г. Гершићем, егзистенцију једне интелигенције која се толико одвојила од народа да овај нема више у њој много вере (стр. 55)? И зар стварањем такве једне интелигенције није већ разорена хомогеност српскога друштва?

Прелазећи сада на уставну промену од 1888, имамо да приметимо да се тада о Горњем Дому није водила

онако дуга и жива дебата као двадесет година раније. У ужем уставном одбору који су састављали г. г. Ристић, Ст. Бошковић, Авакумовић, Рибарац, Гарашанин, Кујуић, Мих. Павловић, Марко Стојановић, Сава Грујић, Пера Велимировић, Риста Поповић и Мих. Кр. Ђорђевић, само се један говорник, — г. Ст. Бошковић, — био чуо у корист Горњег Дома.⁵⁴⁾ У ширем уставном одбору било је, наравно, више њих који су захтевали поделу законодавног тела. Али кад се дошло до гласања, на дводомни систем пало је свега пет гласова (Ђ. Павловић, Стеван Д. Поповић, М. П. Шапчанин, Никола Ђорђевић и Јован Крестановић). У последњем тренутку одрекли су му свој глас чак неки од оних који су га за време дискусије заступали, — први г. Бошковић, затим генерал Белимарковић, Моја Гавриловић, г. г. Васиљевић и Бан.⁵⁵⁾

Било би погрешно извести на основу овога да је од 1868 дводомни систем био изгубио много земљишта код нас. Уставни одбор од 1888 није настојавао на његовом усвојењу поглавито из извесних политичких обзира на које је Њ. В. Краљ Милан био свратио пажњу. Предлог устава израђен одбором имао се поднети Великој Скупштини да о њему као о целини решава, да га или без измена прими, или сасвим одбаци. Због тога морале су се избацити из њега све оне одредбе којима би већина у Великој Скупштини у тој мери била противна да би цигло због њих била кадра цео устав одбити, и пошто се претпостављало да би у те тако непопуларне одредбе спадала и она о Горњем Дому, било је одлучено да се та одредба жртвује успеху уставног преобраћаја.

Да је међутим уверење о потреби дводомног система било још јако, познаје се по палиативним мерама које су биле унете у устав од 1888 у циљу да се њима Горњи Дом замени. — Прва је од тих мера била увођење квалификованих посланика (чл. 100). Ова категорија посланика вредела је више него она владиних посланика, али је била далеко од тога да одговори за-

⁵⁴⁾ За овај податак обавезани смо г. Др М. Ђ. Миловановићу, који је вршио дужност секретара тога одбора.

⁵⁵⁾ *Огласина*, књига 28.

датку који јој је био намењен. Квалификованим посланицима био је тај задатак намењен да представљају интелигенцију у нашим сељачким скупштинама. Међутим било је пропуштено удесити да њих бирају нарочите бирачке категорије у којима ће преовлађивати ти елементи које су они требали да представљају. Док су посланици били подељени у две класе, бирачи су остали сви у једној. Исти људи који су бирали обичне посланике бирали су и квалификоване. Представници интелигенције могли су добити посланички мандат само од сељачке већине бирачког тела, оне већине противу чијих су предрасуда имали да се боре у Скупштини. На тај начин, само су они од њих могли ући у Скупштину који би ради личне амбиције жртвовали интересе свога реда и пристали да играју улогу народних трибуна. Као год што су владини посланици без сумње постали оруђа владе, тако би квалификовани посланици били оруђа масе. Ни једни ни други нису имали услова да буду устава како деспотизму озго тако и деспотизму оздо. — Друга је мера била срећније смишљена. Надлежност Државног Савета била је проширена. То тело, које је дотле давало мишљење само о оним предметима које би му влада предложила, имало је, по уставу од 1888, „да проучава законске предлоге које влада подноси Скупштини, или који су потекли из скупштине иницијативе, и да даје своје мишљење о њима.“ То мишљење није било обавезно ни за Скупштину ни за владу, али се ипак морало увек у целини саопштити Народној Скупштини пре него што би она узела дотични законски предлог у претрес (чл. 145). Благодареди овој одредби, устав од 1888 био се приближно дводомном систему више него и један други наш устав. Исти законски предлози претресали су се у два разна тела; требало је само учинити саветско мишљење обавезним и за владу и за скупштину, па да се има потпун дводомни систем.

Устав од 1888 обустављен је Краљевском прокламацијом од 9 маја 1894, и на његово место привремено повраћен у важност устав од 1869. Већ после две године министарство г. Ст. Новаковића предложило је скупштини да се приступи уставној промени. Публици је остало у том тренутку непознато да је влада имала готов пројект устава по коме је законодавно тело требало да буде подељено у два дома.

Завршујући, ми смо ради да истакнемо двоје. Прво, да код нас ни 1868 ни 1888 није Горњи Дом био одбачен, а да се у исти мах није тражило чиме би се он заменио. У сваком уставном пројекту из кога би испало остала би празнина која се морала ма чим попунити. И сада је врло карактеристично да су установе које су на његово место увођене биле неки пут још противније начелима демократије него сам Горњи Дом, који је баш због своје мнине несугласности с тим начелима био код нас компромитован: увођење владиних посланика уставом од 1869 довољно доказује ову мало парадоксну тврдњу. — Друго што смо ради истаћи, то је да ми досада нисмо имали куражи да примимо парламентарни режим такав какав. Ми рашичлававамо његов механизам, и онда одређујемо шта је од његових елемената „за наше прилике“, а шта није. Један од тих елемената који редовно одбацујемо, то је Горњи Дом. Познато је да је парламентарни режим врло компликован режим, да је то једна с муком удешена равнотежа између ривалних чиниоца којој мало треба па да се поремети, и за то чим смо га ми упростили, чим смо га лишили оног састојка који је имао у њему улогу регулатора, он је стао да функционише на један начин у парламентарним земљама до сада невиђен.

Пре него што се прими парламентарни режим, има смисла питати се, је ли он за наше прилике; али кад се један пут у начелу реши да он за наше прилике јесте, онда га ваља примити као једну целину, без икаквих измена које би његову хармонију могле разорити, онако како он постоји где год постоји.

Слободан Јовановић.

ЕНЦИКЛОПЕДИЈА ПРАВА

од
ПАСКВАЛА ДЕЛ ВУДИЧЕ

(Наставак)

ГЛАВА ДРУГА

Имовинско право

§. 39.

Имавина и њени елементи.

У колико су ствари од користи људима, т. ј. у колико оне могу задовољити људске потребе, оне се називају *добра*. У овоме појму се слажу право и економија, и ако прво посматра корист са гледишта држања њиховог, а друго са гледишта богатства.

Скуп односа једног лица према *његовим* добрима конституише његову *имовину*. Овом се дефиницијом не искључују дугови, који чине пасивни део имовине, јер са гледишта правног у њ улазе све врсте односа што имају економске вредности.

Општим појмом добра обухватају се како телесне ствари, тако и чињења јер, да би човек постигао своје смерове није довољно само да има и непосредно употребљава природне ствари, већ треба и да се служи и радом, и делом, из чега потиче трговина и размена добара. Отуда произлази подела имовинског права на два дела: на *стварна или реална права, облигационо или тражбено право*.

Стварна су права (иначе и *права на ствари*) она права, која дају *непосредно* власт над стварима, према коме било. Она имају карактер апсолутних права, јер вреде противу свакога, који би се огрешио о општу дужност, да их поштује. У овоме се смислу може казати, да је воља имаочева одлучна норма према свима другим лицима. Облигациона права, међутим, обухватају односе између два или више лица, којима је предмет какво чињење, каква учинба. Она се зову и *личним правима* за разлику од првих, и имају карактер релативних права, у колико вреде, не против свију, већ према одређеним лицима, т. ј. онима која су дужна да испуне обвезу. Воља имаочева норма је само према овим последњим.¹⁾

¹⁾ Испр. Windscheld, цит. дело §. 38 и 41.

I. Стварна, реална права

§. 40.

Разликовање ствари.

Све оно што је предмет права, било да постоји материјално или само интелектуално, зове се *ствар* (*res*). Али је различна природа ствари, а према томе различно је и дејство права на њих. По природи ствари се могу разликовати *по природи*: а) на *шлесне* и *бешлесне*. Прве су оне, које потпадају под наша чула (*quae tangi possunt*), као нпр. земљиште, кућа; друге не потпадају под чула, али имају чисто правно биће (*in jure consistunt*), као нпр. плодуживање.

б) *Непокретне* су ствари оне које се не могу преносити с једног места на друго; *покретне* су ствари оне које се могу премештати својом или спољном снагом. У ширем смислу, долазе уз непокретне и покретне ствари *по природи*, још и непокретне по *опредељењу* или по *предмету* или по *законској одредби*.

в) *Замениве* су оне ствари, које се могу замењивати једна другом, као што су новац, жито, јер у трговини њихова вредност зависи само од количине и каквоће (*res quae pondere numero mensuratae constant*); *незамениве* су оне ствари, које не одређује само каквоћа *врсте* којој припадају, већ и *индивидуална* каквоћа, као што је нпр. статуа.

г) *Потрошне* су оне ствари, које се употребом троше сасвим или у неколико, *непотрошне* су оне друге, које се употребом не поништавају нити се смањују. Ова је дефиниција сродна претходној али није истоветна с њом, јер има замењивих ствари које се не могу трошити, док су све потрошне ствари замењиве.

д) *Делове* су ствари оне чији делови задржавају исти облик и каквоћу коју има целина; *неделове* су остале, које у својим деловима не показују каквоћу и облик целе ствари.

По *праву* се пак ствари разликују на *свације*, *приватне* и *ничије* (*res nullius*), према томе, да ли припадају држави или јавним установама, приватнима, или су сада без сопственика.¹⁾

§. 41.

Својина. Сопственост.

Прво и најобичније стварно право је *својина*, *сопственост*.

Природна је, а уједно и морална потреба, да људи присвајају ствари из спољног света ради свога одржања и развића. Али природа, по себи, не пружа све оно што служи људским

¹⁾ Испр. Chironi. §§. 45—53. — Arndts-Serafini, Pandette, I. (4-о изд. §. 50—53).

потребама; потребан је рад, прерада материје, како би ствари постале корисне и способне, да се могу употребити за многоструке смерове живота. Ова природна потреба, по којој се већ човек разликује од животиња (којима је довољно оно што им природа пружа непосредно), претпоставља у њему моћ, да присвоји ствар и да се њом стално служи, искључујући друге људе, који би хтели њом да подмире своје потребе. На ово га гони и морални импулс, да ствара обележје своје личности и да је учини оруђем сопствене воље и средством својих смерова. Докле је, дакле, ствар *његова*, т. ј. орган његове воље, нико неће моћи без повреде његове воље и слободе да уништи, ограничити или преиначи тесну везу која везује ствар за њезине имаоце. Дужност је свију да ствари сачувају овај карактер приватног оруђа, иначе она, као општа, не би била орган прилагођен личној индивидуалној вољи.

Али ова два елемента, природан и моралан, нису сами по себи довољни за појам својине, јер они у суштини стварају прост факт: власт над извесном ствари. Да овај факт постане својина, потребан је један трећи елеменат, правни елеменат, из кога јединог проистиче признавање и заштита власти над ствари. Установна својине, има с тога свој извор управо у држави, јер је само у друштвеном животу и друштвеном влашћу могуће постићи признање и опште поштовање својине.

Својина је, дакле, *општа правна моћ лица над неком ствари*, или *право господарства над неком ствари*. Њена је карактеристика у потпуности те власти, тако да ограничења којима је својина увек изложена, не потичу из самог њезиног бића, већ могу потицати или из права трећих лица или из општих јавних разлога; али чим се та ограничења отклоне, право сопственика на целу ствар потпуно се враћа.¹⁾

Својина има три главна својства: *пржавину*, *уживање* и *располагање*. *Државина* значи задржавање за се (ревандикацију); *уживање*, употребу и плодове; *располагање* како прераду и уништење ствари, тако и отуђење. Ова су три права садржај својине.²⁾

Најглавније теорије о својини, које су се развиле до нашег века, могу се груписати у две класе: у прву долазе оне које налазе принципи својине у каквом индивидуалном акту, као што су *заузеће* (*Grotius*), *рад* (*Locke*); друга обухвата теорије које јој постављају као основу какав дру-

1) Sohm, Institutionen des Röm. Rechts (4. Aufl) Leipzig 1891, §. 48.

2) Bruns, цит. дело, стр. 476.

штвени и колективни акт, као што су *споразум*, *конвенција*, *закон* (Montesquieu, Bentham, Kant, Fichte). И једне и друге, као што умесно примећује *Аренс* (Ahrens, *Naturrecht*, II. §. 74), мешају основ својине са начином стицања, и пристрасни су, јер се обзиру само на један од атрибута који је састављају. У оним првим доктринама својина се оснива једино на појединим актима, у којима се испољава средство што везује ствар за човека и постојање личне воље; оне друге, међутим, обзиру се само на израз друштвене воље, опште признање. У ствари, појам о својини садржи оба ова елемента.

Претпоставка о *communio bonorum primitiva* у тако званом природном стању, коју су подржавали писци XVII и XVIII века, последица је погрешног мишљења, да својина није установа којој је извор у човечијој природи, и да може бити таквих животних услова, у којима не би било правилне колективне сопствености, ма кога било облика.

Не треба мешати философски и правни принципи својине са њезиним историјским постанком. С погледом на њезин појам, својина је средство, да се задовоље људске потребе, оруђе воље, продужење личности; а легитимни су сви њезини облици, који одговарају разним правним субјектима. Ови облици нису постали сви на једанпут у историји, већ постепено, како су кад одговарали економном и моралном стању народа. У опште може се рећи, да је заједничка колективна државина једнога племена, претходила приватној својини (О овоме предмету гледај: P. Violet, *Caractère collectif des premières propriétés immobilières*, Paris, 1872 — Laveleye, *De la propriété et de les formes primitives*, 4. изд. Paris, 1891. — Sumner Maine, *Les communautés de village en Orient et en Occident* у књизи *Études sur l'histoire du droit*, Paris 1889, стр. 88 и даље).

Дефиниција италијанског законика о својини (у чл. 436. дата одредба по којој се „својина означава као право апсолутног располагања и уживања једне ствари, у колико томе не би били противни закони и уредбе земаљске“) — није логички исправна. Прво за то, што уживање и располагање нису једина садржина сопствености, а за тим и за то, што наглашава њен апсолутан карактер и сувише; а тиме изазива мисао да код сопствености не треба да буде никаквог ограничења, а ако би га било, да би у томе била прећутна недоследност. (Ту исту погрешку чине и аустр. грађ. зак. у §. 354. и српски грађ. зак. у §. 211.).

§ 42.

Из изложеног појма о својини излази, да све ствари спољњег света не могу бити предмет сопствености, већ само оне које су, по својој природи и по потреби којој су намењене, спо-

собие за личну или колективну својину. Друге, на против, које се не могу приегајати као што су светлост, море, имају својство општих ствари, и изузете су од сваке сопствености. Отуда разлика ствари које улазе у јаван промет и ствари које не улазе у јаван промет, а које, и ако по природи могу бити предмет својине, ипак су законском одредбом искључене из приватне својине.

Хугу Гроцију припада заслуга, што је ослањајући се на римско приватно право, одбранио слободу мора, противу претензија Португалаца, доказујући у својој дисертацији: *Mare liberum* (Leida 1609), да Океан не може заузети један народ, већ да је он намењен општој потреби људи: *Et eisdem de causis commune est omnium maris elementum, infinitum scilicet ita, ut possideri non queat, et omnium usibus accommodatum, sive navigationem respicimus, sive etiam piscaturam* (cap. 5).

Државна добра, која су народна, и она окружна и општинска добра, која служе за општу употребу, ван јавног су промета (неотуђива), докле служе одређеном смеру чл. 426, 430, 432, итал. грађ. законика. (Аустр. грађ. зак. говори о тим стварима у §. 287., а српски грађ. зак. обухвата их под изразом свачија или народна добра у §. 195.)

§. 43.

Разни облици својине.

Људска привреда која привређује ствари повећавајући им корисност, да би их начинила подеснијим за потребе живота, ствара разне облике својине. Осим опште поделе својине на *непокретну* и *покретну*, која има велику важност за право, прва се може разликовати још на *пољску*, *варошку*, и *својину над шумама*, према томе, да ли им је предмет: зиратна земља, зграде или шуме. Осим тога, у погледу начина и специјалних смерова економске радности, имамо својину *над рудама* која се односи на истраживање и обрађивање рудника и каменних мајдана, *индустријску*, којој су предмет производи индустрије, и *трговинску*, која се састоји у размени робе, потпомогнутој посредовањем између произвођача и потрошача. Најпосле, ако применимо појам својине и на бестелесне ствари, чему нагиње сувремена наука, онда можемо наведеним облицима додати још *умну својину*, *ауторско*, *умотворничко право*, или *књижевну* и *уметничку својину*, али о овоме ће се говорити нарочито.

По чл. 440 итал. грађ. законика својина над каквим земљиштем, обухвата и простор над њим и под њим, што

ваља разумети да је то тако у границама одређеним употребом његовом. Сопственику таквог добра припада право својине над оноликим ваздушним или подземним простором, који му осигурава најобилатију употребу земљишта према приликама датог тренутка, другим речима, докле год то захтева његова практична потреба, како вели Jhering. Ван тих граница ваздушни је стуб *res omnium communis* а подземни простор *res nullius*. На овој последњој идеји заснива се право слободног истраживања руда, под условима законом одређеним, и на земљиштима која су приватна својина, дајући сопственику само право на накнаду штете, којој би таквим истраживањем и експлоатацијом био изложен.

Пећине и тресетна поља припадају сопственику и за њиху експлоатацију потребно је одобрење сопственика, по итал. зак.

(Наставиће се)

Судска пракса није једнообразна при решавању питања о томе: да ли жена може располагати својим имањем, које јој није као мираз дато, и без одобрења свога мужа.

I

Лазар С., трг. из Паланке, поднео је облигацију г-ђе Ј. Т., по којој му она, одвојена живећа жена Јов. Т., дугује 6000 дин. у сребру са 6% инт. Па како је г-ђа Ј. одобрила интабулацију на своје непокретно имање и пре рока, то је молио суд, да за обезбеду ових 6000 дин. са 6% инт. одобри интабулацију на исто.

По овоме захтеву првост. суд за град Београд решењем својим од 29. јула 1898. ИМ 330 одобрио је тражену интабулацију.

Ну Касац. Суд примедбама свога Ш. одељења од 4. септембра 1898. Бр. 6291, а по жалби Јов. Т., поништио је поменуто решење првост. суда и нашао да не одговара закону са ових разлога:

„Кад муж дужнице г-ђе Ј. у жалби својој наводи, да се он са својом женом није развео и да се она према томе још за његову закониту жену сматра, онда је суд,

према §. 323. а. грађ. суд. пост. требао да код овога тражења оцени ту околност с обзиром на пропис §. 920. грађ. зак., па за тим да донесе своју одлуку.“

Према овим примедбама Касац. Суда првост. суд је поново размотрио акта овога предмета, па је нашао, да поднета облигација г-ђе Ј. није онаква пуноважна исправа каква се тражи у тач. III. уредбе о интабулацији, јер кад се из исте облигације види, да је дужник г-ђа Ј. само раздвојено живећа жена Јов. Ђ., а потражилац интабулације не подноси доказа, да је брак између дужника и њенога мужа разведен, то онда изложена обвеза у поменутој облигацији дужника г-ђе Ј. према §. 920. грађ. зак. не може вредети, кад она за то нема одобрења од свога мужа. Са ових разлога и тач. XIII. уредбе о интабулацији првост. суд је решио: да се молилац Лазар од овога тражења итабулације одбије.

Ово је решење одобрио и Касац. Суд решењем својим од 30. октобра 1898. № 8529.

II.

С. Д. поднео је оригиналну облигацију по којој му г-ђа С. Р., одвојено живећа жена Ф. Р., дугује 2000 дин., па је молио суд, да за обезбеду ове суме са 6% инт. год. од 16. септембра 1896. до наплате, одобри надприбелешку на њену прибелешку, стављену на имање њеног мужа Ф. Р. за обезбеду њеног издржања од мужа јој Ф.

Разлог: По §. 920. грађ. зак. удата жена за живота мужевљева уподобљава се малолетнику, те према овоме не може вршити правне послове ни задуживати се без одобрења свога мужа.

Како се из поднете облигације не види, да је муж дужнице одобрио њој ово задужење, а поверилац није поднео никаква доказа, да је дужница удова или да је брак између ње и мужа раскинут, то се потражилац ове надприбелешке на основу §. 178. грађ. пост. има одбити.

Са ових разлога, §§. 301. и 304. грађ. суд. пост., суд је решио, да се потражилац од овога тражења надприбелешке одбије.

Ну Касациони Суд у своме II. одељењу примедбама својим од 23. августа 1897. Бр. 5513, а по жалби С. Д. поништио је горње решење суда са ових разлога:

„Суд је погрешно што је овај случај подвео под §. 920. грађ. зак., по коме се за сваки женин акт о задужењу тражи санзвољење мужа као њеног заштитника; јер кад се из саме садржине дате обвезе, по којој се обезбеђење ово тражи, види, да је оно последица одлученог њеног живота учињено из нужде за издржавање њено и да је она у брачном спору, а поменути законски пропис за надзор мужевљи претпоставља заједнички живот и потпуну брачну хармонију, онда у овом случају, где ти услови недостају, само по себи отпада право мужевљева надзора.“

По овим примедбама суд је на основу §§. 377, 378. и 394. грађ. пост., решио, да се тражена надрибелешка одобри.

* * *

Ово је питање расправила и општа седница Касац. Суда од 30. априла 1882. Бр. 1256, у том смислу: *да удаћа жена може располагати својим имањем, које јој није као мираз дато, и без одобрења мужевљева.*

Мих. М. Радисевић

КЊИЖЕВНЕ ВЕСТИ

—♦♦♦—

Данашње дипломатско и консуларно право за школску потребу и за потребу праксе. Написао Гл. Гершић, проф. Велике Школе, члан Српске Краљ. Академије Наука. Књига прва. Увод. — Дипломатско право. — Биоград, штампано у Краљевској Српској Државној Штампарији, 1898. стр. XVI, 650. Цијена 15 динара.

(Свршетак)

4. Трећа глава подијељена је у два помања поглавља: разне врсте дипломатских мисија, дипломатски агенти или јавни министри; почетак и крај дипломатске мисије.

Дипломатске мисије дијеле се у редовне (сталне), ванредне и тајне. Ванредне мисије могу бити чисто церемонијалне, које се одређују специјално при извеснијем актима, н.пр. крунисању, погребу, свадби, јубилеју итд., гдје се шиљу нарочити посла-

ници да представљају државу или суверена. Осим тога, могу ванредне мисије бити пословне, за некакав специјални циљ, н.пр. за расправљање неког спориог питања, закључење зајма, одређивање граница ит.д. За таква нарочита питања могу се одредити и просто комисари, који немају дипломатски карактер.

По каткада има и тајнијех мисија, кад се извјесна лица од повјерења шиљу у страну државу да свршавају извјесне важне државне послове, али повјерљиво и тајно, те се с тога тајно акредитују код дотичне стране владе. Такви повјерљиви или тајни посланици, кад су код дотичне стране владе као такви примљени и овјерени, морају да уживају исту безбедност и неповрједност као и јавни пуномоћни министри. Али не могу да претендују на екстериторијалност ни на какав дипломатски церемонијал, јер се они јавно сматрају као приватна лица. Њима се, од стране владе, која их шаље, допушта да изиђу јавно и да се позову на свој званични дипломатски карактер само у извјеснијем случајевима, гдје би то захтијевао сам успјех њихове мисије.

Све ове разне дипломатске мисије повјеравају се органима међународне администрације, који се зову општијем именом *дипломатски агенти* (јавни министри или посланици у ширем смислу, *agents diplomatiques, ministres publics, envoyés*). Под дипломатскијем агентима разумију се, дакле, таква лица, која су од стране једне државе *опуномоћена* и за то нарочито *акредитована*, да државу, као такву, представљају у странијем државама и да прије свега раде за њене политичке и правне интересе. Тијем се дипломатски агенти разликују од консула и другијех агената међународне администрације, који немају представнички дипломатски карактер. Тако исто они се разликују од агената суверена, који не представљају државу, него личне и приватне интересе тога суверена.

Према држави, која их именује, дипломатски агенти имају двојако својство: а) они су јавни званичници (чиновници); б) они су мандатарни, опуномоћени представници.

Већ је и правило утврђено, како се данас дијеле дипломатски агенти. Има их четири класе: 1. Амбасадери, палини легати и нунцији; 2. Изванредни посланици и пуномоћни министри; 3. Министри резиденти и 4. Отправници послова. Све европске државе, осим Турске, усвојиле су ту подјелу. Турска и данас дијели дипломатске агенте у три класе: амбасадере, министре и отправнике послова.

Свака је држава власна, да својем дипломатском агенту одреди класу, у коју ће спадати, дајући му дотичну усвојену титулу и ранг. По данашњем обичају међу државама се одржава у том погледу узајамност, реципроцитет, т.ј. државе обично једна другој шиљу посланике исте класе. Све данашње државе, заиста, пазе на то правило. Без невоље не одступају од њега. То ипак не значи, да не може бити изузетнијех случајева, гдје поједина држава, без икакве штете по своја права и своју част, прима посланике и вишега ранга, него што их она сама шиље.

Амбасадери или посланици прве класе имали су, до недавно, само они репрезентативни карактер. Они су, поред представљања саме државе и њенијех интереса, представљали и саму личност својег суверена у њеноме достојанству и величанству. Сад више није тако. Цио тај репрезентативни карактер посланика прве класе и цијела разлика између њих и посланика осталијех класа, своди се данас на извјесна преимунства и права чисто церемонијалне природе. Они се акредитују од суверена код суверена. Њима се дају највеће почести, које се у опште могу одавати дипломатскијем представницима. О пријамнијем аудијенцијама они се примају са пунијем, најсвечанијим церимонијалнијем апаратом. Све, дакле, њихове посебне привилегије свде се на почасна права.

Поред амбасадора улазе у прву класу дипломатскијех агената и панини легати и нунцији. Легати се разликују од нунција у томе, што се они узимљу увијек из реда кардинала и шиљу само католичкијем дворовима у ванреднијем мисијама специјалне, претежно црквене природе. Нунцији су напротив панини стални и редовни амбасадери, који се могу послати сваком двору, и који никад нијесу кардинали. Они се шиљу за све редовне дипломатске послове ма које природе.

Изванредни посланици и пуномоћни министри, посланици у тјешњем смислу, спадају у другу класу дипломатскијех агената. Али и они дипломатски агенти, који не би имали тако сложену титулу, него би се звали само *envoyés*, свакојако улазе у другу класу. Панини посланици друге класе зову се *интер-нунцији*. Сви посланици друге класе, као и амбасадери, акредитују се непосредно од суверена суверену. О предаји своје кредитиве суверену примају се у свечану аудијенцију. Званични и церемонијални апарат мањи је, него ли код амбасадера.

Тешко је тачно и прецизно одредити разлику између посланика прве и друге класе. Први писци дипломатске науке умјесно кажу, да нема никакве есенцијалне разлике између посланика

разнијех класа. Они стоје потпуно на истој линији што се тиче званичног карактера. У јерархијском погледу разликују се само разном титулом. Посланицима прве класе припада титула „ексцеленција.“ Онијема друге не.

Код министра резидената, који спадају у трећу класу дипломатскијех агената, разлика се такођер састоји само у церемонијалу при пријему и предаји кредитива. И они се акредитују од суверена код суверена.

У четврту класу дипломатскијех агената спадају отправници послова. Отправници послова не акредитују се код суверена, него код министра спољнијех послова. Њихову кредитиву потписује министар спољнијех послова и они је предају министру спољнијех послова оне земље, у коју се шаљу. Има двије врсте отправника послова: стални отправници послова, који се од стране своје владе нарочито акредитују као стални шефови мисије; за тим привремени отправници послова, који не добивају нарочиту акредитиву као стални дипломатски агенти и као шефови мисије. Привремене отправнике послова потом пријављује или писмено представља стални посланик прве, друге или треће класе министру спољнијех послова као својег привременог замјеника. То се обично догађа, кад посланик иде на одсуство, или је иначе спријечен у вршењу својих функција или у случају, кад се стални посланик смјењује, док не дође нови. Функције таквог привременог отправника послова престају саме собом, чим се стални шеф мисије врати на дужност или стигне нови посланик.

Изванредни посланици немају услијед те своје титуле никакво првенство у рангу пред осталијем редовнијем посланицима исте класе.

Скуп свијех дипломатскијех агената, који су акредитовани код извјесне државе, саставља дипломатско тијело, или дипломатски кор. На челу дипломатског тијела стоји доајен или старјешина, а тај је на католичкијем дворовима палин нунције. Гдје таквог нунција нема, или гдје двор није католички, ту је доајен онај посланик прве класе, који је најстарији по датуму званичне нотификације својег доласка. Дипломатски кор није јуристичко лице. Није корпорација у правном смислу, којој припадају нека особита права и чији би чланови међу собом били везани извјеснијем узајамнијем дужностима. То је тијело просто један слободан скуп одјелитијех, једно према другом независнијех лица, међу којијема постоји једна чисто морална веза, основана на солидарности извјеснијех права и интереса њихо-

вијех дотичнијех држава, у колико та солидарност може да постоји без штете по независности сваке од тих држава.

Сваки дипломатски агенат има своју пратњу, дакле извјесан персонал, који му је придодат и који стоји под њим, као шефом мисије. Персонал посланства дијели се прије свега у двије категорије: у званично особље, званични персонал и у персонал незванични. Званични су персонал посланства она лица, која су, као помоћне снаге и помоћни чиновници, одређена у службу самога посланства као таковог, да т.ј. помажу шефу мисије у отправљању његовијех званичнијех дипломатскијех послова и функција. Састав тог званичног персонала мијења се према важности саме мисије и према потребама државе која ту мисију шаље на страну.

У незванични персонал посланства уврћују се сва она лица у пратњи дипломатског агента, која стоје у његовој личној служби и која од њега добивају плату или какву награду и издржање. То су, дакле, лица, која нијесу постављена од стране државе.

Поред до сада побројанијех дипломатскијех агената, који улазе у дипломатски кор, државе се по некад за извјесне циљеве и међународне послове служе и разлијем агентима, комисарима, делегатима ит.д. Ништа није тако неодређено као правни положај и однос једног агента или комисара, који није карактерисан неком дипломатском титулом. Такви агенти без дипломатског карактера шаљу се већином тада, кад је активно право посланства онога, који агента одашиље, сумњиво или непризнато па би за сваку државу тешко и ризично било, да са такве стране прими и код себе акредитује првог дипломатског агента.

Сваки посланик, који се шаље на страну, да буде представник државе у сталној или ванредној мисији, доказује и овјерава свој дипломатски карактер нарочитијем писмом, које се зове *кредитива*. То је писмо или исправа, којом се посланик одређује да представља државу у некој страниј држави. Осим имена, ранга, карактера и титула посланика, у кредитиви се означаје циљ и предмет његове мисије. Уз то се у њој исказује жеља, да се одржавају добри односи између дотичне двије државе и молба, да се поклати пуна вјера свијем изјавама, које би тај посланик учинио као представник своје владе и државе.

Уз кредитиву дипломатскијем агентима, при поласку на њихово опредељење, редовно дају им се још путна исправа (пасош), инструкције о својем држању према страниј држави и

шифра тј. таблице, које показују начин и облик тајне кореспонденције.

Дипломатска мисија завршује се, кад протече рок, који је био одређен некој мисији; кад је сам предмет мисије испуњен; опозивањем дипломатског агента и најпослије кад умре, или кад се одрекне пријестола, или кад буде свргнут онај суверен који је послао дипломатског агента, или онај други суверен, код којег је акредитован тај агенат. Осим сад побројанијех нормалијех начина, може се дипломатска мисија такођер завршити: кад сам дипломатски агенат, по својој иницијативи и на своју одговорност, обустави своје дипломатске функције и изјави, да његова мисија има да се сматра као завршена; кад она влада, код које је неки дипломатски агенат акредитован, објави томе агенту, да га она не може више као таква признавати и да он, не чекајући своје опозивање, мора да се удаљи са земљишта те државе; кад се догоди промјена у рангу извјесног дипломатског агента, онда се, по усвојеној праксици, сматра да је завршена његова досадашња мисија; кад настане неспоразумљење и веома запето стање између државе, која је дипломатског агента послала, и државе, код које је он акредитован, те услјед тога она држава, чији је он представник, наређује својем посланику, да одма прекине сваки дипломатски саобраћај.

Мора се најпослије, поменути смрт посланика, која, са свим природно, завршује мисију.

5. Четврта глава, о правима и привилегијама дипломатских агената, најопширнија је. Подијељена је у пет поглавља: у опште; битна права дипломатских агената; споредне привилегије дипломатских агената; положај дипломатских агената у државама, у којима нијесу акредитовани; проширење дипломатских привилегија на пратњу дипломатских агената.

По положају, који уживају дипломатски агенти, за њих су постављена нарочита правила. Уживају извјесна права, привилегије и имунитете. Та изузетна права служе дипломатском агентима од чести за то, да им тек створе могућност за вршење њиховијех функција, од чести онет за олакшање тога вршења.

Првобитно право дипломатских агената јесте неповредност, неприкосновеност. То посланичко право признавало се и у најстаријим временима. Признавали су га народи на веома ниском културном ступњу, јер оно, заиста, апсолутно истиче из саме природе посланичког задатка и посланичкијех функ-

ција. Под неповрједношћу разумије се нарочита и апсолутна безбједност личности посланичке и право посланика, да од мјеснијех власти траже и добију најјачу и најбрижљивију заштиту против ма какве поврједе и нападаја на њихов живот, њихов тјелесни интегритет, њихову част и достојанство. Личност посланика мора бити увијек света и неприкосновена, као што се говорило у старом вијеку.

Неповрједност посланика обвезује прије свега ону владу, код које је дипломатски агенат акредитован, да се према свим личностима, којијема припада та привилегија, строго уздржава од сваке уврједе, повреде или насиља, да она на првом мјесту даје примјер поштовања, које се дугује тијем личностима а тако исто да строгијем казнама заштићује те личности од свих повреда, уврједа или нападаја од стране становништва. Ако је неприкосновеност посланичка повријеђена од стране саме владе код које је посланик акредитован, онда дотични посланик има право да тражи потпуно задовољење. У веома тешкијем случајевима и његово достојанство може му налагати да одма раскине дипломатске односе и напусти своје мјесто, било са протестом или без протеста, и да преда ствар својој влади на даље расправљање. Задовољство се даје накнадом претрпљене материјалне штете, извињењем, које се према потреби чини чак и одашњивањем нарочитог посланства ради објашњења и свечаног извињења, салутирањем застави посланства ит.д.

И ако је дипломатска неповрједност безусловна, ипак не може бити тако апсолутна, да не би имала својих граница и да не би могла поднијети и неке изузетке. Кад неко повриједи посланика у праведној нужној одбрани, онда у томе нема никакве поврједе међународног права, и по томе ту нема мјеста никаквијем дипломатскијем међународно-правнијем рекламацијама. Кад се један дипломатски агенат по својој вољи излаже погибелима и поврједама, онда он мора сносити пошљедице своје непажње и лакоумности. Кад је доказано, да онај, који је увриједио дипломатско лице, није познавао међународно-правни карактер тога лица, уврједа или поврједа не може имати онај нарочити квалификовани карактер поврједе међународног права, него се она онда ислеђују и казни као обична кривица општега права. Најпослије, неповрједност дипломатска мора имати своју уставу и границу у томе, што она никако не може значити потпуну некажњивост дипломатског лица, нити она може постојати у тако апсолутној мјери, да један посланик под плаштом и на рачун те неповрједности може чинити шта хоће, а да држава,

у којој је он акредитован, буде са свијем обезоружана према њему и да се не може никако бранити ни од таквијех његовијех поступака, који очевидно садрже у себи злоупотребу те признате му привилегије.

Друго битно право дипломатскијех агената јест екстериторијалност. Поред личне неповрједности, посланици морају бити још и потпуно независни од државне власти, а посебице од јурисдикције оне државе, код које су акредитовани. Јер кад тога не би било, кад би дипломатски агенат могао ма у ком погледу да се узима на одговор од стране власти и судова, тада би влада, код које је акредитован, могла непрестано имати могућности и прилике, да под изговором неке сумње и потребе истраге смета слободи посланиковој, да му улази у стан и претреса хартије. Та апсолутна потребна независност дипломатскијех агената од власти и судства оне државе, у којој се налазе, назива се екстериторијалност. По томе се и дипломатски агенти, као и владаоци, ма да се на туђој територији налазе, сматрају да су још једнако задржали свој пређашњи домицил у својој домаћој држави и да су подложни још и даље само законима и судству те своје државе.

Екстериторијалност обухвата: екстериторијалност саме личности дипломатског агента, његовога стања и његовијех непокретнијех ствари; ослобођење испод кривичног судства; ослобођење од грађанског судства и ослобођење од извјеснијех врста јавнијех терета и дажбина.

Сваки дипломатски агенат лично задржава своје пређашње мјесто становања, као и грађанство своје државе. Отуда долази, да се његово напљедство расправља у његовој домаћој држави, а такођер и то, да се дипломатски агенат, у погледу на форму онијех аката, који се тичу његове личности, његове породице или његовијех покретнијех ствари, не мора управљати по законим прописима оне државе, у којој се као посланик налази. Стан посланички, са свијем спореднијем зградама, које му припадају, неприступан је полицијским органима и ма каквијем другијем представницима власти оне државе, у којој се мисија налази. Само по изречном пристанку и одобрењу дипломатског агента орган државе може имати приступа у стан посланства.

Екстериторијалност посланичке личности и посланичког стана повлачи за собом и екстериторијалност свијех покретнијех ствари, које се налазе у томе стану. Што се тиче породице, званичне пратње дипломатског агента, привилегија екстериторијалности простире се и на све те личности. Дјеца дипло-

матског агента, ма да су рођена на страниј територији, на којој тај агенат функционише, ипак не постају поданици дотичне државе, него се одма сматрају као грађани оне државе којој припада њихов отац. То важи и за дјецу осталијех званичних чланова мисије, а незванични персонал мисије у том погледу стоји у једноме реду са осталијем обичнијем странцима; за њега, дакле, важи опште право.

Имунитет посланички од кривичног судства државе, код које је дипломатски агенат акредитован, логичка је пошљедица самога права личне неповрједивости. Очевидно је, да се кривична истрага, не може предузимати, а још мање извршити кривична пресуда над једнијем лицем, које је признато као неповрједно. Дипломатски агенат, који учини, било приватну било политичку кривицу, подлежи једино суђењу и кажњењу своје домаће државе. Та његова држава не само да има право, него и дужност да га казни, кад је доказана његова кривица. Иначе држава постаје сукривац дипломатског агента, који је скривно, и не испуњава своју међународно-правну дужност.

Кад су дипломатски агенти ослобођени од кривичне јурисдикције мјесних судова, из тога излази, да они морају бити ослобођени од полицијске власти и њене јурисдикције. Но то ослобођење од полицијске кривичне власти не значи, нити може значити, да је дипломатски агенат разријешен од сваког поштовања и одржавања правила и наредба полицијских, које се тичу јавнога мира и поретка, безбедности личности и имања, саобраћаја, здравственога стања, чистоте ит.д. Сваки је дипломатски агенат дужан да се влада по тијем наредбама и правилима, и да ни у чем не ремети јавни мир и ред, исто као и сви остали грађани и странци, који се налазе на земљишту извјесне државе. Поштовање и одржавање правила и наредба полицијских од стране дипломатских агената сматра се као неки прећутни услов при самоме примању страног дипломатског представника. Ако се ипак догоди да неко дипломатско лице не пази на ту дужност, полицијска власт ваља да се обрати министарству спољних послова, те да оно дипломатскијем путем поради, да дотични агенат одустане од таквог свога поступања. Министарство може да учини повјерљиву напомену самоме агенту. Може да се пожали и његовој влади, да му она забрани његово некоректно и земаљскијем законима противно понашање.

Веома често може се догодити, а и догађа се, да неко дипломатско лице оставља за собом неплаћене дугове, да углав-

љује уговоре. Још чешће може се догодити, да дипломатски агенат буде уплетен у неку грађанску парницу просто случајно, стицајем околности, без икакве своје радње или погрешке. У тим случајевима долази питање о грађанском судству. По досадашњој праксици и позитивном законодавству, може се констатovati као резултат, да је ослобођење дипломатских агената од грађанске јурисдикције у данашњој јуриспруденцији и праксици судској у опште признато као правило. Оно важи на првом мјесту по међународном праву без обзира на то, да ли га поједина држава у својем позитивном законодавству изречно помиње и прописује или не. Ако је оно још и унутарњим законодавством признато, тиме боље. Али оно свакојак тако исто везује и оне државе, у чијем законодавству нема таквог помена. Према томе, мјесни се судови по правилу сматрају као ненадлежни да ријешавају и суде о грађанском тужбама, које су управљене против дипломатских лица.

Има изузетнијих случајева, кад дипломатски агенти нападају земаљској грађанској јурисдикцији. Наука и пракса признају, да су мјесни судови надлежни да суде дипломатском агенту: кад се тужба против дипломатског агента тиче неке непокретности, коју дипломатски агенат има у државини или својини, а која се налази у тој држави, у којој је агенат, као такав, акредитован; кад дипломатски агенат, поред својег дипломатског позива, заузима у дотичној држави још и неки специјални приватни положај нпр. бави се трговином и развијем другијем спекулативнијем пословима; кад се агенат сам својеволјно изречно или прећутно одрекне својег имунитета.

Дипломатски агенат, кад му суде земаљски судови, мора се потчињавати правилима закона о судском поступку и не може у томе погледу за се тражити никакве привилегије. Из тога излази, да он мора испуњавати обвезе, које поступак налаже парничарима нпр. да плати парничне трошкове, ако изгуби парницу, да му се према потреби може нудити или досудити заклета итд. Ма да је то признато као опште правило, ипак има појединијих процесуалнијих мјера, при којима нема сагласности међу надлежнијим писцима.

Ослобођење од јурисдикције повлачило је некад за собом као пошљедицу и ту привилегију, да се дипломатски агенат не може од стране мјесне власти и суда позивати као свједок ма у каквом спору. Та привилегија, не само по мишљењу, које превлађује у теорији, него и по самој праксици, сведена је у тако уске границе, прорешетана је таквијем клаузулама, усло-

вима, и ресервама, да је од њеног негдашњег облика и карактера веома мало остало. У осталом, она је у данашњој доктрини у велико већ оспорена и напуштена. И они писци, који је још помињу међу битнијем привилегијама, ипак признавају, да она нема никаквог оправданог основа, да нема никакве везе са слободнијем и неспријеченијем вршењем дипломатскијех функција.

О ослобођењу од пореза и дажбина у данашњој теорији у велико се изражава сумња, да ли заиста та привилегија може спадати међу битне привилегије, које стоје у вези с независношћу дипломатскијех агената. Има и новјих писаца, који ослобођење дипломатскијех агената од извјеснијех врста пореза сматрају као опште признату пошљедицу начела екстериторијалности. Само ослобођење дипломатскијех агената од личнијех непосреднијех пореза може се правнички оснивати на њиховом репрезентативном карактеру. Лична пореза као и непосредна пореза од прихода или капитала, претпоставља неки однос подаништва и подвласности према држави, која ту порезу наплаћује. Дипломатски агенат, као представник једне државе и њеног суверена, не може стајати у таквом односу. По теорији и пракси дипломатски агенти у свијем државама ослобођени су од личне непосредне порезе или такса на предмете луксуса и од непосредне порезе на капитал или приход, као и од свакога ратнога приреза. Ослобођење пак од царине многи угледни писци уврштају у чисто добровољне концесије, које једино истичу из међународне учтивости, а немају апсолутно никакве везе са независношћу или репрезентативнијем карактером дипломатскијех агената. Стога се ослобођење од царине не може увретити у битне привилегије дипломатскијех агената, него тек у споредне.

Споредне су привилегије оне, које, до душе, уживају дипломатски агенти, али које не могу никако да се уврсте у исти ред с неповрједношћу и ослобођењем од јурисдикције. Оне немају нарочитог значења за слободно и неспријечено вршење дипломатског позива и задатка, нити имају ма какве везе с репрезентативнијем карактером посланичкијем. То су привилегије, које се признају често по међународној куртоазији, по обзирима према високом положају дипломатскијех агената, и то увијек под условом узајамности, реципроцитета.

Међу споредне привилегије спадају: ослобођење од посреднијех пореза и осталијех јавнијех дажбина и такса, право на богомољу и вршење црквенијех обреда, право јурисдикције и право на церемонијал.

За нас је најважније право јурисдикције. У данашњијем хришћанскијем цивилизованијем државама оно се своди на два случаја. У кривичнијем стварима, кад неко од персонала посланства учини кривично дјело, дипломатски је агенат овлаштен, да кривца уапси, ако је у стану посланства, или да тражи његово издавање од територијалнијех власти; да изврши претходно истраживање и констатовање дјела кривце, при чему према потреби може тражити помоћ мјесне власти; да испита свједоке, који припадају посланству, да послје свега тога кривца испрати суду своје државе, који има да му суди и изрекне казну. У грађанскијем стварима дипломатском се агенту не даје и не признаје право да ријешава и пресуђује грађанске спорове између лица своје пратње, али му се од стране свијех данашњијех држава даје право да врши извјесне акте неспорног судства. —

Положај дипломатскијех агената у државама у којима нијесу акредитовани, ријешен је у данашњој науци о међународном праву. Дипломатски агенат, пролазећи кроз територију државе, у којој није акредитован, не може претендовати на ослобођење од мјесне јурисдикције кривичне и грађанске. То ослобођење има свој разлог у независности дипломатскијех агената при вршењу њихове мисије и њиховијех функција, а тај разлог отпада ондје, где дипломатски агенат нема никакве мисије, нити врши какве дипломатске функције него се само налази и пролази као путник. Ипак се он при путовању не може сматрати ни третирати као обично приватно лице, чим је његов дипломатски карактер познат држави, кроз коју путује. Кад та држава, извјештена о његовом карактеру и његовој намјери пролаза, изрично или прећутно допустити тај његов пролаз, онда је она по међународном праву обавезана, да према таквом дипломатском путнику има посебне обзире и да га не сматра просто као приватно лице. Она се мора старати за његову потпуну личну безбједност, а тако исто и за сигурност његове пратње и ствари, које собом носи. Кад би се тај посланик вријеђао, било би у исто вријеме уврједа нанесена његовој влади и земљи. Кад би се над њим вршио какав акт насиља, то би значило вријеђати право посланства, које припада свијем државама и њиховијем суверенима. Ти особени обзир према посланицима, који путују, истичу већ из основног права на међусобно поштовање, које има свака држава према другијем државама.

Дипломатске привилегије у пракси проширују се у субјективном смислу и на сва она лица, која улазе у пратњу дипло-

матскијех агената, која састављају званично и незванично особље посланства. У том погледу ваља ипак учинити разлику између званичног и незваничног персонала, јер и сама наука и пракса одваја те двије категорије лица, кад је ријеч о дипломатскијем привилегијама.

Званично особље посланства именовано је од стране владе оне државе, коју представља дипломатски агенат. Сва та лица имају дипломатски карактер. Њима припадају извјесне привилегије и имунитети по самом том њиховом карактеру. Шеф мисије не може да располаже с привилегијама чланова званичног персонала, те се за њих и у њихово име одређи ма које од тијех привилегија.

Незваничном персоналу посланства : породици и тако званичном персоналу у тјешњем смислу, наука и пракса признају неке привилегије.

6. Пета глава Гершићевог дјела, о задацима и функцијама дипломатскијех агената, подијељена је у шест поманијех одјелака : у опште ; канцеларијски послови, односи с поданицима своје државе, заштита тијех поданика ; односи и саобраћај дипломатског агента са својом владом ; однос и саобраћај дипломатског агента с државом и владом, код које је акредитован ; дипломатска спрема (квалификација) ; конгреси и конференције.

Кад се узме у обзир сама природа посланичког односа и положаја, довољно је да се обиљеже задаци и функције дипломатскијех агената. Дипломатски је агенат пуномоћник. Његов је мандант његов суверен односно његова држава. Према обиму датог мандата управља се и круг појединијех посланика. Церемонијални посланици имају да изврше само ону свечану формалност или церемонију, ради којијех су послани. Посланик, који се шаље само за вођење извјеснијех преговора или ради углављивања уговора, има само да изврши ту дужност према инструкцијама, које му се дају.

Све задатке и функције дипломатскијех агената многи писци обухватили су у ова три израза, заштићивати, посматрати и преговарати.

Сваки дипломатски агенат има прије свега да врши извјесне послове у својој канцеларији. Мора да саставља сва писма и све акте, који се шаљу на име мисије, или барем да прегледа и одобри конценте тијех писама и аката. Мора да води надзор над вођењем дневника, над регистрима и архивом ; да брани и одржава све привилегије дипломатске ; да издаје и визири пасоше и увјерења својим земљацима ; да овјерава акте,

које долазе од надлежности и чиновника дотичне стране државе, а којијема неко хоће да се послужи пред властима земље, коју посланик представља.

У односима према грађанима своје земље, који се стално или привремено налазе у дотичној држави, дипломатском агенту припада и право надзора и контроле. Осим тога права надзора, дипломатски агенат има и право и дужност да заштићује своје земљаке у иностраној држави.

Дипломатски је агенат у даљини, куда не може непосредно да допре поглед његове владе, око и ухо своје владе. То је његова улога посматрања, коју има да врши на мјесту, гдје је акредитован. Положај дипломатског агента веома је важан за спољну политику његове државе. Задатак дипломатског агента не ограничава се само на то, да своју владу тачно извјештава о току послова и преговора, које он води по датијем му инструкцијама, него он ваља самосталнијем извјештајима да даје својем министру потребан материјал за његову политику. Зависи од спреме и подобности посланика, да ли ће ти његови извјештаји моћи како ваља да послуже томе циљу.

Дипломатски агенат мора непрестано да посматра и да прати рад оне владе, код које је акредитован. Мора се трудити да му не измакне најњи и испитивању ништа, што би његова влада имала интереса и потребе да дозна. Мора се старати да буде вазда и тачно извјештен о свагдашњем политичком, економном, интелектуалном и моралном положају дотичне земље, о њеној војној снази, о изворима и богатству у пољској приврједи и индустрији, а такођер и о јавнијем или потајнијем тежњама и аспирацијама онога друштва, у чију је средину послан од своје владе.

Да би се одржавао увијек у току свијех догађаја, покрета и промена свијех струја јавнога мишљења, дипломатски агенат мора пажљиво да прати полемику штампе и дебате у парламентима, да пази на борбу разнијех утицаја на двору и у влади, да везује и негује познанства у вишијем редовима јавнијех службеника, као и са другијем истакнутијем и високо образованијем личностима, да гледа и распитује много, али при свему томе мора се чувати да не буде наметљив и индискретан и да не чини какве кораке, који би га могли компромитовати. У томе треба баш да се огледа спрема, вјештина и такт сваког дипломате, што ће умјети како ваља да врши ту своју дужност посматрања, испитивања и сазнавања. Све што дозна, дипломатски агенат саопштава својој влади у депешама и извјештајима.

По својем положају и задатку, дипломатски агенат мора бити у сталнијем односима и саобраћају с државом и владом, код које је акредитован. Према тој влади дипломатски агенат мора остати у границама свог задатка и мора строго пазити на оне обзире, које му налаже сам његов положај. На првом мјесту он је обвезан да поштује част и независност оне државе, код које је акредитован. Он мора увијек бити лојалан и коректан према тој држави и у свијем односима појављивати се као пријатељ њен. У том погледу он има једну обавезу негативне природе, а та је, да се најбрижљивије уздржава од сваког непозваног мијешања у унутарња питања и унутарње односе те државе, од сваког акта, који би могао да се протумачи као задирење у права или као вријеђање достојанства те државе и њене владе. Он се не смије упуштати у везе с опозиционијем странкама, и новинама, у сплетке и ровења против стања, које постоји у тој држави. Не смије потпомагати и окуражавати отпор против њенијех закона и установа, ни одобравати критику владинијех аката.

Дипломатски агенат нема права, да се званично обраћа ма коме надлештву непосредно. Он може имати званична посла и саобраћаја само с министром спољнијех послова, јер је то министарство једино надлежно и позвано да посредује додир са странијем државама. Тај саобраћај може бити усмен или писмен.

Разновршене, важне, деликатне и по каткада компликоване дипломатске послове не може успјешно да ријешава којеко. Треба за то нарочите спреме и дара. Међу стручнијем међународно-правнијем ауторитетима и практичнијем познаваоцима дипломатског посла и задатка већ је признато, да је дипломација једна нарочита струка државне политичко-административне службе и то једна од најважнијих и најтежих. С тога државе, које су свијесне тога, бирају за дипломатске агенте најспособније и највјештије људе.

Преговори воде се обично између двије државе. У новије доба, за расправљање и рјешавање спољнијех питања и послова од вишег и биштијег интереса, уобичајена је и усвојена је форма конгреса и конференција. Ту учествују поглавари заинтересованијех држава сами лично, или преко нарочитијех за то опуномоћенијех повјереника. Предлог за сазив и састанак конгреса или конференције могу да учине једна или више интересованијех држава, као што то бива обично при конгресима мира, који без мијешања трећијех сила прекраћују и завршују војну, и гдје иницијатива за састанак таквог конгреса долази од

самџех ратниџех странака. Предлог за сазив може да потече и од стране треће силе, која узима на себе улогу посреднице између завађениџех држава.

Прије самог састанка конгреса или конференције утврђује се програм и предмет вијећања међу дотичниџем заинтересованиџем државама. Тако исто воде се у напријед преговори и постижава се споразум о мјесту, гдје ће се држати конгрес или конференција. Кад су утврђена сва та претходна питања, пуномоћници се састају у одређени дан. На састанку први је посао избор предсједника и измијена и преглед пуномоћја. Предлози и питања ријешавају се гласањем. Свака држава, која учествује у том међународном вијећу, има само један глас. Одлуке конгреса или конференције морају бити једногласне. Ако се у појединиџем тачкама не може постићи једногласност онда се оне изостављају из уговора, које се мора углавити. Пошто се дође до резултата, тај резултат добива обавезног израза у свечаном *завршној акти*, који се често саставља у облику *уговора*, који потписују сви пуномоћници, а изузетно може то да буде у облику *заједничке декларације*. Треба најпослије и то нарочито напоменути, да одредбе тако углављеног акта не могу поједине државе потписнице мијењати без споразума са свиџем осталиџем силама потписницама, које треба на то да пристану онако исто једногласно, као што је донесена и дотична одлука.

* * *

Звршио сам. У овом моџем приказу Гершићеве књиге, настајао сам да истакнем њена главнија начела, не улазећи у подробности појединиџех дијелова. Критику књиге, ако се у опште ова књига може критиковати, оставио сам другоме или самоме себи за боља времена. Хтио сам само да покажем оно што ми се чинило да је главније у овој књизи и око чега се окреће цијела дискусија ученог нашег правника.

Радо ћу признати, да сам по гдјешто и испустио. Иначе бих морао да пренесем све Гершићеве мисли, које је он нанизао у овој књизи. Морам ипак да споменем, како се писац трудио и уснио, да свако важније начело дипломатског права расвијетли и примјерима из старије и новије историје. То ће много олакшати читање ове књиге онијема, којијема је у првом реду намијењена као уџбеник.

И ова књига, као скоро и свака, која се штампа у Београду, није могла да буде без штампарскиџех грјешака. Регби да је то карактеристика, коџем се одликују београдске књиге,

на макар их издавала и Српска Краљевска Академија. Колико то смета у читању, може да зна само онај, који такве књиге чита.

На крају ово неколико страница, Гершић ми неће замјерити, ако изразим своју жељу. Гершић је већ давно био почео да пише о римском праву. Књига се читала и чита се великијем интересом. Али то је био само почетак. Свршетка не видјесмо, а тешко да ће мога и видјети. Жао би ми било, кад би и у својем најновијем раду зацео и кад га не би довршио. „Тотална разочараност“, која је и њега обузела у нашем животу (стр. IX.), не мора да му сломије перо. Нека Гершић буде увјерен, да није он сам разочаран. Има и много млађијех јавнијех раденика, који с дана на дан падају у све више разочарање.

Зафар, марта 1899.

Д-р Алекс. Ђ. Митровић.

ИЗ СУДНИЦЕ

XVII

Није потребно да се на тестаменту назначи, да га је који од тестаменталних сведока прочитао тестатору, над је тестатор тестамент сам прочитао, и подписао га; нити је потребно да тестаментални сведоци пре својих подписа потврде, да је тестатор пред њима изјавио, да је то његова последња воља, над се та потврда налази у самом тексту тестаментa, већ се у овом случају сведоци могу само просто подписати.

— Објашњење §. 435. грађ. зак. —

(Одлука опште седнице Касац. Суда).

Тужитељица Томанија, жена Михајлова, а сестра Владимирова, тужила је Теодору, удову умр. Владимира, и тражила, да се уништи тестамент Владимиров, те да њој све имање Владимирово припадне, па и део, који би по тестаменту дошао Теодори, јер је тестамент неуредан, а она је једини и најпречи законни наследник умр. Владимира.*)

*) Ради боље јасности и разумевања примедаба, које су по овом спору дате, излажемо од речи до речи текст спорног тестаментa, онолико, колико је то потребно.

Тестамент Владимиров гласи:

„Данас догестављеног дана, месеца и године, позвао нас је долепописану тројицу Владимир Н. земљоделац из Табановића, који је као болестан али у потпуној чистој свести и здравом разуму, показао, што је ниже записано, као своју последњу вољу и уједно замолио нас, да то напишемо,

На рочишту испитана су двојица тестаменталних сведока Петар и Станислав, а трећи сведок Димитрије раније је испитан као болестан. Сва три су потврдили садржину тестаментa, а и то да је сведок Петар уједно и писац спорног тестаментa.

Шабачки првостепени суд, пресудом својом од 17. децембра 1896. Бр. 28.008. одбио је Томанију од тражења, као неумесног, јер је тестамент потпуно исправан.

Апелациони Суд одобри ову пресуду својом пресудом од 7. априла 1897. под Бр. 544.

Међу тим, Касациони Суд, услед жалбе Томанине, поништи ову пресуду Апелационог Суда примедбама свог трећег одељења од 27. септембра 1897. Бр. 5258. за то, што спорни тестамент не одговара пропису §. 435. грађ. зак. јер се из њега не види, од кога је сведока завештаоцу тестамент прочитан и да је тестатор изјавио, да је у тестаменту изложена воља његова, а исказ сведока Станислава и Петра (писца тестаментa), који сведоче да је Петар тестатору тестамент прочитао, не могу накнадити ту празнину у тестаменту, који је строго формална исправа.

Ове примедбе Апелациони Суд усвоји и 8. октобра 1897. под № 3081. спорни тестамент огласи за невредећи, пошто не одговара ном. §. 435. грађ. зак.

Ту пресуду по жалби Теодоре, Касациони Суд у свом трећем одељку опет уништи примедбама од 15. децембра 1897. Бр. 8899. са разлога:

„Апелациони Суд ценећи околност, што на спорном тестаменту није назначено да је исти прочитан тестатору од једног сведока, изгубио је из вида, да је у §. 435. грађ. зак. та потреба читања тестаментa од стране сведока само у таквом случају безусловне вредности, ако тестатор тај тестамент није сам и подписао, нити га је сам читати знао, ни могао, док међу тим, спорни је тестамент подписан од стране тестатора, и по-

јер он вели нема сад толико моћи да својом руком напише све шта има да каже, и то овако.....

По исказу Владимировом овако написан тестамент прочитан му је, па после дат, те га је и сам прочитао, и он рече, да је овде све написано, као што је кавао, и као што жели да буде, и да је то све, и да нема ништа више ни да дода, ни да измени, ни да изостави, него нека се то кад треба на сваком месту и пред сваким, ко треба да зна, потпуно сматра као његова последња воља.“

19. априла 1892.

у Табановићу

Прочитан ми је, а и сам сам га прочитао.

Владимир с. р.

Сведоци:

Петар, с. р. Димитрије, с. р. Станислав, с. р.

ред тога, изнад потписа завештачевог стоји и то, да је он сам прочитао овај свој тестаменат, чиме је за вредност тестамената искључена потреба читања од стране сведока према наређењу §. 435. грађ. зак.“

Апелациони Суд у својој трећој пресуди од 31. децембра 1897. Бр. 4256. усвоји ове примедбе и донесе овакве разлоге: „Писмени тестаменат по закону је строго формална исправа.

По томе, све оно, што је за писмени тестаменат у §. 435. грађ. зак. прописано, треба у самом њему да се види. Ако би ма шта од тога на њему недостајало, не може се накнадити усменим казивањем сведока на њему само просто потписаних. Ови сведоци морају на тестаменту назначити све оно, што је казано овом одредбом.

И ако је завешталац умр. Владимир сам прочитао спорни тестаменат, опет за то сведоци према горњем пропису закона, *треба*ли су на *тестаменту* *што* — да га је сам прочитао — да *назначе*, а нарочито су *треба*ли да *назначе*, да је умр. Владимир *шом* *приликом* *изјавио*, да је *што* његова *последња* *воља*.

Како сведоци ни једно од овога на тестаменту нису назначили, то је и по други пут Апелациони Суд овај тестаменат пресудом Бр. 4256 огласио за невређећи.

Опет по жалби тужене Теодоре Касациони Суд трећим својим примедбама у трећем одељењу поништи ову пресуду. Ове примедбе од 24. фебруара 1898. Бр. 1642. гласе:

„Апелациони Суд греши кад каже, да сведоци на тестаменту нису назначили изјаву умр. Владимира (завештаоца): да је спорни тестаменат сам прочитао и да је то његова последња воља, јер све ово стоји назначено у тексту самог тестамената у последњој тачци речима, како су то сведоци знали и умели, а по садржини оно што и закон тражи. А да је и ово назначење учињено од стране самих сведока, као и све остало у тестаменту, то треба ценити у вези са првом тачком истог тестамената, где они кажу, како су од стране завештаоца позвани да за писање овог тестамената учине све што треба, услед чега исти сведоци излажу редом све шта је учињено пред њима и од њихове стране. У осталом у овом правцу гласиле су и примедбе Касационог Суда од 15. децембра 1897. Бр. 8899. које, кад је Апелациони Суд усвојио, дужан је био по њима у свему и да поступи — §. 330. грађ. суд. пост.

Апелациони Суд није усвојио ове примедбе, већ је 10. марта 1898. под *М* 914. дао ове противразлоге:

„Апелациони је Суд у својој пресуди казао, да на спорном тестаменту недостаје назначење сведока: „да га је завешталац сам прочитао, и да је он том приликом изјавио, да је то његова последња воља“, за то и сада налази, да он не одговара пропису §. 435. грађ. зак.

Тестаменат, као строго формална исправа, мора све прописане услове имати, и ако ма којих на њему нема, не може се накнадити казивањем сведока на њему само просто потписаних, јер они морају на тестаменту назначити оно, што је горњом законском одредбомказано.

У осталом, и ако је Апелациони Суд усвојио примедбе Касационог Суда од 15. децембра 1897. Бр. 8899. он је морао имати на уму осим тога и његове примедбе од 27. септембра 1997. **М** 5258, које нису у сагласности са његовим доцнијим примедбама, и према овим првим, другим и трећим примедбама морао је по закону оцениити, све што је потребно да се важност спорног писменог тестаментa по закону одреди, па је то својом пресудом **М** 3081. и учинио, при којој и сада остаје.“

Касациони Суд у својој Општој Седници од 21. марта 1898. год. Бр. 2601. одбацио је ове противразлоге, а примедбе свог трећег одељења **М** 1642. одржао у снази.

Услед ових обавезних примедба Апелациони Суд и по пети пут расмотри сва акта ове парнице и четвртом својом пресудом од 30. марта 1898. год. Бр. 1282 одобри пресуду шабачког првостепеног суда Бр. 28008, којом је спорни тестаменат признат за уредан по закону.

Ову је пресуду, по жалби тужиље Томаније, одобрио Касациони Суд у трећем одељењу решењем од 5. августа 1898. Бр. 6068.

Марта 1899. год.
у Шапцу.

Саопштио
Солдатовић.

XVIII.

Крађа затвореног куфера из отворене одаје и обијање његово на другом месту, има се сматрати као проста крађа.

(Одлука опште седнице Касац. Суда.)

С. Р. оптужен је, што је из отворене собе украо затворен ручни куфер и одневши га на друго место, обио, па ствари и новац из њега узео.

Првост. поротни суд у пресуди својој од 2. децембра 1898. **М** 25.323 узео је, да овде, према према преставци оштећеног,

полиц. увиђају и признању оптуженог, стоји дело опасне крађе кажњиво по §. 223. казн. зак. и осуди оптуженог на две године затвора.

На жалбу заступ. оптуженог Касац. Суд. у I. одељ. свом решењем од 14. децембра 1898. *М*. 10214 поништио је поротну пресуду из ових разлога :

„Кад је прив. тужилац свој исказ код полиц. власти учињен 27. септембра 1898. на протоколу под *М*. 8380, према коме је и полиц. увиђај по гласу протокола под *М* 8380 учињен, пред поротним судом на претресу изменио у томе : да није сигуран да му је крађа извршена баш из затворене собе, па је на такав свој исказ о начину крађе и заклетву положио, а оптужени признаје, да је крађу из отворене собе извршио, — онда је поротни суд био дужан, на основу чл. 30. зак. о пороти и §. 218. крив. пост., изречно да покаже разлоге, по којима изводи да овде стоји дело опасне крађе, а не да побуде за свој закључак овако сумарно мотивише само побрајањем ; „преставке прив. тужиоца, полиц. увиђаја и признања оптуженог“, — како би Касац. Суд могао да оцени да ли је закон правилно примењен или не.“

Поротни првост. суд усвојивши ове примедбе I. одељ. Касац. Суда одреди претрес и својом пресудом од 5. јануара 1899. год. Бр. 257 поново нађе : да овде стоји дело опасне крађе кажњиво по §. 223. казн. зак.

Но на жалбу заступ. оптуженог I. одељење Касац. Суда решењем својим од 22. јануара 1899. Бр. 660 поништио је поротну пресуду од 5. јануара 1899. Бр. 257 из ових разлога :

„Суд је погрешно што није поступио у свему по усвојеним примедбама Касац. Суда од 14. децембра 1898. Бр. 16214 и показао разлоге са којих изводи, да овде стоје карактерни знаци дела опасне крађе. Пре свега поротни је суд требао да констатује, да ли је крађа извршена из затворене собе, пошто је ово од пресудне важности за постојање опасне крађе а у разложима поротнога суда о томе није ништа речено, јер ако је оптужени однео куфер из отворене собе, онда према §. 223. у вези са §. 224. казн. зак. овде нема опасне крађе у таквој радњи оптуженог, што је однео закључан куфер, па овај после обио, како се у разложима судским наводи.“

Поротни првост. суд није усвојио ове примедбе I. одељ. Касац. Суда, већ је писмом од 28. јануара 1899. год. *М* 1780 дао овакве противразлоге :

„...не усваја зато :

1, што је у свему поступио према ранијим примедбама Касац. Суда од 14. децембра 1898. *М.* 16218, јер је оглашујући оптуженог за крива, за дело опасне крађе, изложио у побудама пресуде карактерне знаке тога дела; и

2, што суд налази, да у радњи оптуженог, што је из отворене собе тужiocеве украо закључан куфер, однео до савске обале и тамо га обио на ствари из њега покрао, стоје карактерни знаци дела опасне крађе према §. 224. крив. зак., без обзира на то, што је оптужени изнео куфер ван стана прив. тужiocа и тамо га обио, јер што је главно, овде је у цељи крађе извршено обицање онога простора, у који је прив. тужилац своје ствари оставио, а таква радња карактерни је знак опасне крађе.“

Касац. Суд у општој седници одлуком својом од 4. фебруара 1899. Бр. 900 одржао је у сили и важности примедбе свог I. одељ., а противразлоге одбацио.

Саопштио

Марко Н. Новаковић,

правн. практ. прв. суда за вар. Београд

И С П Р А В К А

У бр. 6. „Бранича“ у рубрици из Суднице а на стр. 276. треба после речи (у 6. реду) „нити има тужбе за то“, — додати овај став :

„А баш да је спорна облигација и вредећа по закону, — није ничим доказано, да је онт. Живко са *знањем* лажну исправу употребио, међутим то је битни елеменат за дело из §. 147. крив. зак.“

У 10. реду на истој страни, а после речи: „не може бити предмет“ долази: „кажњивог дела за које се оптужује, него би могла бити само предмет преваре, за што га нико и не тужи.“

У 12. реду треба после речи „баш“ додати „и.“

У 17. реду треба после речи „не може се“ додати „ни.“

На стр. 280. у 12. реду од доле треба реч „положених“ заменити са „примљених.“

У 7. реду од доле (на истој страни) треба после речи „наплаћује дуг овај“, да гласи овако: „и с тога је суд погрешно, кад је мимо оваког законског недостатка нашао, да стоји дело из тачке 4. §. 253. крив. зак.“ —

ПРОМЕНЕ У СУДСКОЈ СТРУЦИ

(Из „Српских Новина“ од 1. до 15. IV 1899).

Краљ. указима од 9. и 13. Априла постављени су :

За председника грањског првост. суда, г. Сава М. Пиперин, судија првост. суда за ввр. Београд.

За судије првост. судова вар. београдс. г. Љуб. Обрадовић, књиговођа I. кл. пореске управе Мин. Финансија; ужичког г. Драгиша Рад. Пејић, б. судија првост. суда.

Пензионисани су г. Лука С. Вукомановић, председник врањ. суда и г. Јан. П. Николић, суд. ужич. суда.

В Е С Н И К

Др. В. Богишић, досадањи црногорски Министар Правде, дао је због свог нарушеног здравља оставку, која му је уважена. Као што је познато влада црногорска учинила је са г. Др. Богишићем погодбу најпре за једну годину, али је он остао у своме високоме чину више година. Велике заслуге, које је Др. Богишић стекао својим научним радом на Имовинском Законику, не само за Црну Гору, него и за све Српство, као и признање његовог рада и успеха у целом правничком свету, обезбеђују му неумрло име на културном пољу у народу српском. Уважавајући његову оставку, благоволео је Књаз Никола I. упутити му ово својеручно писмо :

Драги Др. Богишићу,

Колико гођ Ми је тешко лишити се вашег одличног са-трудништва у Мојијем државнијем пословима, одлучио сам милостиво примити оставку, коју Ми поднијесте на чин Мога министра правде, због слаба ви здравља и изражене Ми жеље, да остатак својијех година употребите на сређивање вашијех научнијех работа, те вас данас разрјешавам од те дужности.

У пуно заслужени одмор прати вас Моја најсрдачнија жеља, да ви Свемогући укријени здравље и продужи живот на корист српске књиге и науке, на славу њену и вашу.

Моје владарско признање за вашу вјерну службу и за значке законодавне радове ваше одавна ви је и за увијек утвр-

ђено. Ја осјећам душевно задовољство, да вам и сад на растанку поновим то признање и да вам изјавим своју владарску захвалност. Увјерен да ћете ви и у будуће, у даним приликама, вашим богатијем знањем и искуством радо и одамо Ме послужити, остајем

Цетиње, 22. фебруара 1899.

Благованклоњени вам

Никола.

Придружујући се општим симпатијама, које испраћају нашег високоуваженог правника-првака у живот одмора, ми се радујемо, што ће од сада још више моћи посветити свој рад српској књижи и српској науци.

* * *

Г. Гл. Гершић професор и ректор Вел. Школе, стављен је указом од 31. марта у пензију. Ово стоји у вези са одлукама велико-школске омладине на збору од 28. пр. мес., за које, као што је врло природно, ректор нити је могао знати, нити може бити одговоран. Неколико академских грађана, учесника тога збора, који је дао израза својим патриотским осећајима, искусили су строгост суда Академског Савета. А свакојакo је пронија, спремати да се Вел. Школа уздигне на степен универзитета, а уклањати са ње највренију и најјачу снагу, признату и високо цењену у научном свету као и ван границе наше отаџбине. Ми не можемо ни замислити српски универзитет у Београду, а Г. Гершић — у пензији!

* * *

Доајен парискога правнога факултета. Париски универзитет кандидовао је за доајена правнога факултета, на место пок. Гарсоне-а, који је пре краткога времена несрећним случајем погинуо (о чему смо донели белешку раније), г. г. Гласона (члана Института) и Жерардена, професоре истогa факултета. Како у оваквим приликама влада увек акцентира избор универзитета, то ће за доајена бити постављен г. Гласон. Г. Гласон долази међу прве француске правне научнике, а нарочито је изишао на глас својим плодним радовима на историји права.

* * *

Нов правозаступник. Г. Симу И. Туцаковића, судију првост. суда у пензији, који је испунио законске услове, поставио је Министар Правде за јавног правозаступника при враћском првостеп. суду.

* * *

Престало право на правозаступништво г. Сави Обрадовићу, правозаступ. при јагод. прв. суду, јер се примио државне службе.

* * *

† **Ђорђе Г. Булић**, председник првост. суда у пензији, умро је 27. марта у Чачку. Био је дуго година добар и савестан судија. Бог да му душу прости!

* * *

† **Др Јован Сремац**. На Благовести је у Сегедину умро др Јован Сремац, тамошњи адвокат, после кратког боловања у 73. години. Покојни др Сремац имао је велика угледа и међу туђинцима. Заузимао је многа важна јавна места; тако је био вел. бележник вароши Сегедина, вел. канетан, сенатор, подградоначелник, заклети тумач кр. судбеног стола, многогодишњи председник сегединске еписке црквене општине. Покојник је био добар Србин, и сегединско Српство је у њему много изгубило. Мртво тело његово је уз велико саучешће и епископског и поверљивог грађанства сегединског сахрањено на сегединском епископском православном гробљу. За њим тугује многобројна угледна породица. Нека је честитом покојнику лака црна земља и вечан помен!

Б Е Л Е Ш К Е

Накнада невино осуђеноме. На основу новог немачког закона о накнади невино осуђених, тражио је ситничар Р. код поротна суда у Вајескирхену поновно суђење, у коме је доказана његова невиност и ослобођен дела, због кога је раније осуђен на робију. На основу нове пресуде тражио је код пруског министарства правде, а преко надлежног суда, накнаду за претрпљену штету и срамоту. То му је признато и досуђена му је накнада у 1200 марака. Пре него што му је та сума исплаћена, тражио је један поверилац забрану на то примање, по суд га одбије са разлога, да та сума служи за накнаду претрпљене личне штете и да она има да служи за основу нове привреде невино осуђенога.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ И УПИС У ЧЛАНСТВО УДРУЖЕЊА

Са 1. Јануаром ступилисмо у нову годину и зато молимо све чланове и претплатнике, да одмах обнове претплату.

Оне другове наше, који се још нису уписали за редовне чланове удружења, молимо, да то одмах учине, јер је удружење, поред осталих својих задаћа, позвано, да заступа и интересе адвокатскога реда. Годишњи је улог за њих 24 динара.

Све остале правнике у Србији позивамо и молимо, да се упишу за ванредне чланове удружења, а годишњи је улог 16 динара.

Адвокати, судије и правници ван Србије могу такође бити чланови удружења и ми их најусрдније позивамо, да се у чланство упишу. Годишњи улог за њих износи 20 франака у злату или 20 круна.

Сви чланови удружења, редовни или ванредни, из Србије или ван Србије, добијају бесплатно орган друштвени „Бранич“, као и друга издања друштвена по нижој цени.

„Бранич“ излази 1. и 16. сваког месеца, у свескама од најмање 3 табака.

Претплата за нечланове стаје:

У Србији:	Ван Србије:
На годину 16 дин.	Годишње . . . 20 фр. или круна
„ пола године 8 „	Полугодишње 10 „ „ „
„ четврт године . . . 4 „	

Улоге и претплату у Београду прима благајник друштвени г. Димитрије Тадић, правозаступник, а у унутрашњости примају друштвени повереници.

Све поште у Србији и ван Србије примају претплату на наш лист.

Улози и претплата из места ван Србије, могу се најподесније шиљати упућнаком.

Београд 1. Јануара 1899.

О Д В О Р

Удружења јавних правозаступника у Србији

ПОВЕРЕНИЦИ УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА

— 430 —

І. У СРВИЈИ

Алексинац:	Сава Маринковић
Ваљево:	Марко Ђуричић
Врања:	Драгом. Савић
Г. Милановац:	Коста Борисављевић
Зајечар:	Михаило Јоцић
Јагодина:	Драгутин Пећић
Књажевац:	Сима Клапаревић
Крагујевац:	Чеда Радовић
Крушевац:	Богдан Златић
Лесковац:	Коста Протић
Лозница:	Влад. Илић
Неготин:	Иван Павићевић
Ниш:	Петар Благојевић
Пирот:	Сава Л. Врачевић
Пожаревац:	Отева Максимовић
Прокупље:	Љуб. Д. Јовановић
Смедерево:	Коста Тимотијевић
Ужице:	Страхиња Поповић
Шабац:	Драг. Н. Солдатовић
Чачак:	Алекса Радуловић
Ђурија:	Жив. Пандуровић

ІІ. ВАН СРВИЈЕ

Д-р Алекс. Љ. Митровић, уредник „Српског Гласа“ у Задру, за Далмацију;

Миле Дожић, секретар Вел. Суда на Цетињу, за Црну Гору;

Д-р Влад. Чобанић, одвјетник у Митровици, за котаре: митровачки, шидеки и илочки, Сремске жупаније;

Д-р Гига Авакумовић, одвјетник у Земуну, за котаре: земунски, ст. пазувски, иришки и румски, Срем. жупаније;

Д-р Милак Гађански, одвјетник у Панчеву, за Панчево и околину.

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ВЛАСНИК
УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА
У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ
ПРАВОЗАСТУПНИК

БРОЈ 9.
У БЕОГРАДУ 1. МАЈА 1899. ГОДИНЕ
ГОДИНА VI.

БЕОГРАД
ШТАМПАРИЈА Д. ДИМИТРИЈЕВИЋА, ИВАН-БЕГОВА УЛИЦА БР. 1.
1899.

САДРЖАЈ

СТРАНА

М. С. М.: Условна осуда	385
Сп. И. Поповић, судија лозничког првост. суда: Опет о §. 333. грађ. суде. пост.	392
Пасквале дел Вудиче: Енциклопедија Права (Наставак)	406
Из Суднице: XIX. Правозаступник, који у акту своме суду упућеном, употреби вређајуће изразе, одговоран је дисциплинарно по зак. о правозаступницима, а не по §. 104. казн. зак. <i>Саопштио М. Ст. Драгушиновић, писар лесков. првостеп. суда.</i> — XX. Кауција коју тужилачка страна положи према §. 400. грађ. суде. пост. приликом тражења обуставе, не досуђује се туженој страни, ако тужилачка страна спор изгуби (као што је случај код забране и прибелешке), већ то, што је тужилац спор изгубио, служи само као правни основ, по коме тужени може тражити накнаду за доказану штету и срамоту из положене кауције. <i>Саопштио Мис. М. Радивојевић, писар неготин. првост. суда</i>	414
Непотпуност у закону о таксама. <i>Саопштио Мил. П. Милосављевић, судија</i>	418
Удружење јавних правозаступника. <i>Pro Domino</i>	419
Књижевност	423
Весник	427
Белешке	430
Позив на претплату и упис у чланство	432

Уредништво има на расположењу:

„Бранич“ за 1897. год. у 4^о IV. 128 стр., цена 4 дин. или круне;
 „Бранич“ за 1898. год. у 8^о XIV. 960 стр., цена 12 дин. или круна.

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ, ПРАВОЗАСТУПНИК

ИЗЛАЗИ:

1. и 16. сваког месеца

УРЕДНИШТВО:

Дубровачка улица бр. 18.

УСЛОВНА ОСУДА¹⁾

Питање о условној осуди појавило се до сада више пута пред немачким државним већем, а последњи пут у фебруару ове године. Док се посланици заузимају за ту установу, указујући, као што тврде, на сјајне успехе у Америци, Француској, Белгији, Луксенбургу и др. земљама, дотле се од стране владе сумња, да успеси у истини постоје.

Познато је, да су се први борци за условну осуду из прва надали, да ће сама идеја победити без борбе. У Немачкој се мислило, да треба ту идеју прихватити са пажњом и прве покушаје учинити са малолетним преступницима. У том правцу и кретала се реформа у појединим немачким земљама, јер је уведено условно помиловање, које је вршено од стране правосудне управе у појединим земљама. Но не треба изгубити из вида, да за сада постоји још стање покушаја и испитивања и да се условно помиловање мора сматрати само као прелазна установа. Садање је стање само за нужду, а очекује свакојачко да се реши у опште; питање је само, да ли је за решење сазрело.

I. Најоснованији разлози за условну осуду у главном су негативне природе. Они произлазе из досадање казнене системе: од умножавања кратких казни затвора, од честе примене те казне према малолетним преступ-

¹⁾ По чланку професора Др. Адолфа Вах-а, из Лајпцига, у „D. Jur. Ztg.“ од 15. III. 1899.

ницима, од велике строгости и опасности, која је скопчана са таквим првим казнама при незнатним преступима.

Говори се и о позитивним користима моралне, административне и фискалне природе. Нећемо презрети административне и фискалне основе, јер и у казненем правосуђу морају се имати у виду средства и смерови. Али одсудног значаја те основе немају. Уштеде и одпуштања из казnenих завода на рачун правне безбедности грехови су, који се свете на нами самим. Са моралним и васпитаним успесима стајало би, разуме се, другчије. Они су мета, којој се мора тежити свима средствима. Како ћемо их познати? У чему леже они? У томе, што ће сачувати од даљег падања у зло и срамоту, коју изазива казна затвора, од њеног деморализирајућег и социјално штетног дејства, као и у томе, што ће претња извршења казне утицати на даље владање. А то ћемо познати по томе, што неће бити поврата т.ј. што у времену, које се оставља за опит, неће кривац пасти у поврат, те ће се тако условно осуђени потпуно ослободити казне. Да ли је то заиста тако, морало би се — тако се мора држати — бројевима доказати.

Али и ако је тако, остаје питање: како утиче условно отпуштање казне на општи криминалитет? Јер најважнији приговор, који до сада још није отклоњен, у томе је, да је ова новина у стању, да поремети правни поредак и поштовање према казnenим законима. Важност казне и једнаке правде ослабљава се својеволем, праштањем и наклоношћу судије. Зар кривац неће спекулисати на то? И ако судови овај важан чин почну вршити по шаблону, механички, зар онда неће „један пут није ниједан пут“ постати правилом? И зар неће они, који се сада из политичких побуда загревају за ову новину, касније још горе викати на партијачност, својевоље и протекцију, ако условно суђење не испадне по њиховој вољи?

II. Као материјал за одговор на постављена питања изнесени су немачком државном већу закони и званични прегледи о примени условног суђења у неким ван немачким државама, као и податци из неких немачких савезних држава, у којима се врши условно помиловање.

Да почнемо са *Белгијом*, која по овоме предмету има највише искуства на европском континенту. На парламентарне говоре о овоме питању не треба полагати много, јер нису статистички тачни и служе често партијским циљевима. Али мора нас изненадити, кад се у извештајима самога белгијскога министра правде наиђе на нетачне податке и погрешне закључке. У једној окружници од 18. XI. 1891. он налази, да су успеси „веома задовољавајући.“ То понавља и у своме извештају парламенту од 30. VI. 1897., у коме вели, да све већа примена условне осуде доноси собом врло мало поврата, а само је нешто скептичан у погледу опште кривичности. У ствари број условних осуда од 14.309 у години 1890. скочио је на 61.310 у години 1896., дакле од 9% на 30.9% свију случајева, у којима казна не прелази шест месеца затвора, на које се дакле могло ово применити. А како стоји са повратима? У години 1890: 332, а у години 1896: 2730 т.ј. пењање од 2.3% на 4.4% свију условних осуда. Заиста сјајан успех. Могло би се мислити, да ће при таквом непрекидном развоју кривичност у Белгији, услед *condamnation conditionnelle*, сасвим престати. Јер кад од једне трећине криваца, кад им се да прилике за побољшање, само врло мало у поврат падну, од куда ће се на послетку и рекрутовати кривци? Али тим више изненађује поглед на општу кривичности у Белгији. Број свију осуђених кретао се у год. 1883. до 1887., дакле до увођења закона о условној осуди од 31. V. 1888. између 142.000 и 157.000, прираштај је био према броју становништва од 2.49% на 2.64%. Година 1887. показује опадање криваца (157.537) према год. 1886 (158.200). Али 1888. већ број кажњених показује 179.011, а 1891. на 190.568 и више, јер тако гласи извештај званичне статистике, а извештај министров говори о осудама у тој години кад *tribunaux correctionels* и *tribunaux de police* (дакле без осуда код асиса) у броју од 197.139! То значи прираштај од 40.000 осуда за четири године или више него једну четвртину осуда из 1887. год.! Кад би се увела условна осуда у Немачкој — вели проф. Вах — онда би слично скакање опште кривичности значило повећање свију осуда са неколико 100.000! — Не треба се дакле варати лепим фразама, него треба ценити дела,

а она говоре са страховитим доказима против условне осуде. Док се други узроци овога скакања не докажу, мора се претпоставити, да је овде узрок томе сама установа. А то се доказује и тиме, што је у год. 1896. број општих осуда скочио на 203.631. На чему се дакле оснивају наде у корист закона о условној осуди?

Но хваљени резултати белгијски изазивају тешку сумњу и у другом погледу. Условна осуда примењује се највише код осуда са новчаним казнама: у години 1890. у 10.912, 1896. у 54.911 случајева; то значи 76·3% оди. 89·6% свију условних осуда. Овде се показује јако и стално скакање. Обрнуто достижу условне осуде на казне затвора највећи број у години 1892. (6414), а у сразмери свију условних осуда падају стално од 23·7% до 10·4%. Са правом је указано на ту околност, да не би требало да новчане казне замењују код условних осуда казне затвора са кратким роком. Дакле само онда, кад би казна затвора служила као сурогат новчане казне, која се не може наплатити, само тада имала би она смисла. Тиме се пак веома ослабљује значај белгијских бројева.

Ти бројеви губе сасвим своју доказну силу за тврђење успех, ако испитујемо статистику поврата. Привидно је она врло повољна. Да би се пак потпуно оценила, треба имати пред очима наређења белгијског закона о условним осудама. Пре свега статистика не даје објашњења о роковима трајања, које судови дају за опит. Ми не знамо, да ли су ти рокови кратки или дугачки. Из те околности што су поврати за трајање опита много чешћи код корекционалних предмета, него код полицијских судова (1896. год. као 10·9: 2·1), могло би се закључити, да полицијски судови дају много краће рокове. Не узимајући у обзир случаје, који остају непронађени — поврати после рока опита остају у тајности — веома је значајно, да се као поврат рачунају само оне кажњиве радње, које су злочини и преступи, а не и иступи. Ако дакле когод учини иступ за време трајања опита, ипак се он ослобођава казне. Према томе је могуће да се у броју 156,618 осуда код полицијских судова у години 1896. крију хиљаде поврата.

Према свему наведеноме може се поуздано тврдити, да повољан успех за условне осуде у Белгији није доказан, шта више да општа кривичност доказује противно.

Саопштења о дејству тога закона у *Француској* не дају се контролисати због недовољне статистике. Задовољавајуће изјаве француског министра правде од 8. новембра 1897. говоре само сумарно о времену до 1895. и оснивају се на податцима, који се не могу контролисати. Особеним неким начином тврди се, да је статистика поврата повољна.

У *Луксенбургу* показује статистика за време од 1892—1894. свега 477 случајева одлагања казне код 17.658 осуда, 7 поврата са последицом извршења казне и 53 поврата без извршења. Из тих бројева не може се оценити вредност те установе.

По податцима који су прибављени из *Норвешке* види се, да се закон о условној осуди сразмерно само мало примењује. Прибављени материјал из *Енглеске* и њених колонија потврђује иначе већ познат факт, да се у тим земљама одлагање казне и стављање на опит врши са великим уздржавањем и ограничава већином на малолетне преступнике. —

III. Тако стоји са привидно сјајним резултатима, који су ван Немачке постигнути са условном осудом. Као што се види фраза доминира, а не стварност. Ако се у Белгији у скоро трећини свију казних случајева изриче условна осуда, а при том се у врло мало случајева одлагање опозива, онда се тиме обелодањује само једна болест правног поретка. То доказује само да је хрђав или казнени закон или његова примена. Ако у многим случајевима не треба кривца казнити, онда се мора закон изменити — било ограничењем кажњиве одговорности, принудним васпитањем место казне, опомене место новчане казне, било пак побољшањем казнене системе, казног извршења и т. д. Условна осуда служи у таквој размери као непотпун коректив хрђавог законодавства. Факт је да се и у Немачкој многе казне изричу и да се тера прави луксуз за доношењем све нових казних закона, а то зло неће се отклонити условном осудом. Њена се функција оснива у ствари у помиловању. Праведну, заслужену казну треба опро-

стити не због прошлости, него због будућег живота. Личност, животни односи, начин и побуде дела и т. д. указују на користност ове мере. С тога наступа одлагање извршења, а по истеку опита и само праштање. Аналогон тога ми знамо у привременом отпуштању. Са гледишта организаторског, то се може узети као акат правосуђа или администрације (помиловања). У Немачкој се покушало са овим последњим, а он има своје добре и хрђаве стране. Не само што је он за покушај ове реформе најзгоднији, него је и најподобнији, да се примени на поједине случајеве, те с тога ће се питање о коначном праштању казне развијати стварније и много мање формалније, него досадашњи правни систем. По томе систему, бар по белгијском шаблону, условна осуда у ствари није ништа друго, него суспензивна условна осуда. Казна се фактички изриче за случај, ако за време опита не наступи нова осуда. Ако се ово догоди, онда тек наступа постојање прве осуде. Резолутивни вид израза покрива формалистичну природу ове системе. Потпуно се оправдава, да осуда, задржана од извршења, може бити потпуно уништена, ако то буде изазвано новим фактима. Томе одговара административна система. Напротив не да се порећи, да се она не може дуго одржати. Ако се хоће условно праштање казне, онда ће се то морати поверити судовима, који ће решавати, да ли треба да наступи одлагање казне. Јер, ако се ова система уведе као општа, онда ће њоме свакојако наступити нека повреда постојећег правног поретка. Тако разгранато право помиловања, било би права кабинетска правда. Друго је питање, да ли ће се опозивање уступити судовима или извршним властима. Могло би се то право дати највишој земаљској надзорној судској власти. То би с тога врло добро било, што опозивање не би било везано само формално за извесна кажњива дела, него и за друге претпоставке условне осуде, н.п. за добро владање ит.д. Административно опозивање казне не би било повреда правосуђа, јер би се њоме извршила само досуђена извршна казна. И само тако се може истински остварити идеја ове установе.

IV. Вели се, да је административна система за време са њоме учињеног покушаја показала потпун неуспех. Међутим то тврђење није оправдано.

Ми имамо саопштења из девет немачких држава, из Пруске, Баварске, Саксоније, Виртемберга, Бадена, Хесена, Мекленбург-Шверина, Олденбурга и Елсас-Лотарингије. У главноме ова је система примењивана на малолетнике, али нису искључени ни други. Наређења појединих држава доста се разликују. Тако је у Пруској, Мекленбургу и Елсас-Лотарингији правило, да не сме бити већа него шестомесечна казна затвора, а у Баварској, Виртембергу и Бадену ограничена је на три месеца. Тако постоје разлике и у трајању опита. Укупни број свију одложених извршења износи до 1. децембра 1898. год. 15063, од кога броја падају преко две трећине на Пруску.

При томе је врло значајно, да статистика, у колико у опште даје упознати развиће ове установе, показује опадање њене примене, н.п. у Пруској од 3652 случајева у год. 1896. на 3005 од 1. Јануара до 1. децембра 1898.; у Саксонији од 263 на 192, у Виртембершкој од 244 на 148 у истој периоди. Истина краткоћа посматрања не дозвољава са свим поуздану оцену. Али толико се може за сада констатовати: 1. да се отлагање казне примењује само код казне затвора а не, као у претераној мери у Белгији, и код новчаних казна; 2. да је број случајева, као и у Енглеској, умерен; 3. да је опозивање (праштања казне) много чешће него у Белгији. Пошто се у Немачкој условно помиловање не врши лакоумије него условна осуда у Белгији, то наведене околности не доказују неуспех административне форме, него се њима на против доказује, да се дотична установа врши у Белгији сасвим шаблонски. Истина прикупљени материјал показује, да се при преступима мало примењује условно помиловање. Али то баш показује да постоје практичне сумње против целе системе.

*

По свему наведеноме проф. Dr Вах мисли, да се са установом условне осуде не треба журити, него шта више, да јој треба дати снажног отпора.

М. С. И.

ОПЕТ О §-у 333. ГРАЂ. СУДС. ПОСТУПКА

Seire leges non est verba earum tenere,
sed vim ac potestatem.

Fr. 17. De legibus 1, 3.

У „Браничу“, бр. 5. за ову годину, изнео сам један случај, из кога се, по моме немеродавном мишљењу, види: да једна погрешка није могла бити исправљена, само зато, што је предмет расправљен *решењем*, а §. 333. грађ. суд. пост. не допушта *ни у ком случају* нижем суду, да даје против-разлоге на примедбе Одељења Касационог Суда, које су учињене на решење нижег суда, које се тиче цивилне процедуре.

Нека ми је дозвољено, да поводом тога, овде о том питању још коју проговорим.

У §. 279. крив. суд. пост. законодавац је поставио правило: да је нижи суд у свима кривичним процесима, био он расправљен *пресудом* или *решењем* и без обзира односили се одлука на *главну* или *споредну ствар* дела, овлашћен, да на примедбе Одељења Касационог Суда, даде у виду писма, против-разлоге, кад год „нижи суд буде имао разлога остати при првашњем свом решењу или пресуди“, као што се у закону каже.

На против у §. 333. грађ. суд. пост., законодавац је поставио норму: да нижи суд *ни у ком случају* не може давати против-разлоге на примедбе Одељења Касационог Суда, ако је цивилни предмет расправљен *решењем*, па било да се то решење односи на *главну* или *споредну ствар* предмета, који се расправља.

Да видимо у кратко, зашто је законодавац у кривичним делима дозволио против-разлоге у *сваком случају*, а по грађанским предметима то право нижих судова ограничио само на предмете расправљене *пресудом*.

Нема сумње, да је законодавац имао на уму тежак положај окривљенога у кривичном процесу, као и то да се у кривичном процесу тражи *материјална истина*, као што се то обично у актима а и у теорији, каже, па да му је то и био главни мотив, те је дозволио да се исцрпе сва средства и од стране суда, ради проналаска *истине*, па дакле, да је зато и усвојио принцип, да се могу у сваком случају кривичног суђења дати против-разлози и тако, да о спорном предмету међу су-

довима, даде свој глас и већи скуп искусних правника, као што је Општа седница Касационог Суда.

У грађанским предметима пак, законодавац је у §-у 303. грађ. суд. пост., поставио правило: „*пресудом се предмет парнице расправља, а решењем свх споредна питања...*“ Имајући то на уму, као и множину предмета грађанских и решења по њима, а уз то јамачно и то, што за целу државу постоји један Касациони Суд, — законодавац је и донео одредбу у §. 333. грађ. суд. пост., којом је дао обавезну силу примедбама Одељења Касационог Суда, које су дате на решење нижег суда у грађ. спору.

Из овога јасно је: да је законодавац замишљао, да се по грађ. предметима доиста *решењем* имају и *расправити само и једино* питања, која се директно не односе на главни предмет спора или боље рећи, питања од чије расправе не зависи резултат расправе *главне ствари* и зато та питања у горњој законској одредби у §. 303. грађ. пост. законодавац и назива „*споредна питања*.“

А из тога опет јасно се види: да је законодавац и донео у §. 333. грађ. суд. пост. забрану, да нижи суд даје против-разлоге и о тим многобројним *споредним* питањима, од чије судбине не зависи расправа саме *главне ствари* — предмета грађанског дела.

Но, у пракси судској §. 303. грађ. суд. пост., примењује се тако, да се решењем *расправљају* не само споредне, маловажне ствари грађ. дела, но често врло важна питања од којих зависи исход расправе *главне ствари*, а у много случајева, решењем се *расправља* и сам предмет грађанског дела. Да у потврду овога наведем неколико примера:

Решењем се *уважавају* поравнења по свима споровима без обзира на вредност и предмет спора, где год се парничари на то сложе, — дакле *расправља* се *решењем* *главни* предмет грађ. спора.

Решењем се *ниште* или *оснажавају* јавне продаје (кад није покренуто питање о својини) — дакле, *решењем* се *расправља* *главни* предмет грађанског спора.

Решењем се *врши* *убањтинење* и *пренос* тапија, односно интересована лица од тога одбијају, дакле, *расправља* се *главни* предмет грађ. дела.

Решењем се протоколишу фирме, региструју патенти и по новом закону о задругама, земљорадничке и занатске задруге уводе у задружни регистар, односно молиоци одбијају од тражења, дакле решењем се расправља главан предмет грађ. дела.

Решењем се изричу осуде по кратком поступку, дакле расправља главан предмет грађ. спора и т. д.

А уз то решењем се расправљају, ако не баш директ главна ствар грађ. дела, а она питања, која су тако важна, да од њих зависи и главна ствар.

Да наведем неколико примера:

Решењем се постављају и смењују браниоци маса, старалац и чланови поверилачког одбора, дакле, расправља се важна ствар, а она је донета важна и зато што врло често судбина масе зависи од тога: ко ће јој бити бранилац, старалац и члан одбора.

Решењем се изричу административне казне над стечиним дужницима по §. 143. стец. пост.; дакле расправља ствар која има врло много утицаја на исход стец. поступања, а уз то покреће два занимљива питања: јели то решење одмах извршно, као што је пређе узимано, и ако није, колики је рок за изјаву жалбе на то решење, донето по тој кривници стец. дужника?

Решењем се по §. §. 8. и 59. стец. пост. досуђује браниоцу стец. масе награда, дакле расправља ствар важна за главну ствар стечаја. А важна је ствар бар за оне повериоце, који често из масе недобију ништа, само зато: што имовина масена оде на награде браниоцу, стараоцу и члановима поверилачког одбора.

Решењем се отвара и скида стечинште, дакле расправља важна ствар за стец. дужника, а често пута то је баш главна ствар грађанског дела, јер од расправе тога питања зависи и питање: хоће ли бити стец. поступања или не, и т. д. и т. д.

Да узмемо који било од предњих примера и да у путу његове анализе видимо, да ли се решењем донета расправља главна ствар или како споредно, за главни предмет, без већег значаја питање.

Узмимо први наведени пример. Судским решењем уважено поравњење има силу извршне пресуде, §. 146.

грађ. суд. пост. Под предпоставком, да су и друге погодбе испуњене, о свему ономе о чему се парничари могу судити и у путу тога спора добити *пресуду*, о свему се томе могу и *равнати*. Према томе, све што се може *пресудом* расправити, може се, као *главна ствар* и *решењем* о уважењу поравнења расправити. По рећи ће се: воља замењује закон (§. 13. грађ. зак.) и по томе, у случају поравнења, суд ништа и не расправља, већ на основу сагласности парничара, спор расправља онако, како су они хтели, издавши им о томе писмено решење, у коме је та сагласна воља парничара садржана.

Али у много случајева, и то врло важних случајева, то тако у пракси не бива. Није довољно, да тужилац и тужени на судском протоколу изјаве, да су се о спорном предмету наравнали на начин, који они показују суду, — па да се *самим тим* сматра спор за свршен и парничарима протокол равнања, као извршна одлука, изда. На сваки начин, у сваком спору, *воља парничара* од битне је важности и наравна ствар, где парничари не обелодане изриком своју вољу: да се поравнају, ту ни равнања нема. Али ту вољу парничара треба и суд да *уважи* и тек тада протокол равнања представља свршетак (окончање) спора и има силу извршне пресуде. А да би суд *могао поравнење уважити*, као што се то у актима каже, — често пута потребно је да суд испита и многе друге погодбе. Тако:

а) Ако су парничари тежаци, да се суду поднесе уверење, да парничари тим поравнењем не вређају одредбу тач. 4. §. 471. грађ. пост.

б) Ако се равнају о земљишту под шумом, онда да поднесу уверење, да на то земљиште не полаже право својине: држава, срез или округ, — Законодавно решење од 7. марта 1858. г. В.М. 254 (Збр. XII. 53).

в) Је су ли парничари правно способни да се равнају, — §. 59. грађ. суд. пост.

г) Ако се равнају пуномоћници за властодавце, претходно се испитује јесу ли за овај правни посао правилно овлашћени, — §§. 83. и 88. грађ. суд. пост. у вези са §. 613. и §. 614. грађ. закон. ит.д. ит.д.

Је ли потребно доказивати: да су горе истакнута питања и њима слична, често пута тако важна, да од

правилног решења тих питања зависи решење и главне ствари, — уважавање или одбацивање на судски протокол стављеног поравнења? Пред једним од најмањих судова у Србији налази се на расправи један спор, који засеца у *стошине хиљада* динара а по коме су парничне стране на судском протоколу закључиле поравнење и већ толико година од кад је то било, парничарима се поравнење не издаје, само зато, што је искрело питање: да пуномоћник једне парничне стране, по тврђењу противне стране, није био овлашћен правилно, те по томе није могао да се равна.

Као што се из овога примера, који није усањен, види:

а) У њему се *решењем* расправља баш *главна ствар* — предмет спора и

б) Тим *решењем конституишу се права*, која често представљају суме од више десетина па и стотина хиљада динара, — већ да и не помињем што предмет тога решења може бити и право, које се не да монетом представити.

И сад да повучем једну малу паралелу.

1. Спор један, чиј је предмет *цигло 500 динара* расправљен је *пресудом*. Тај спор прелази све три судске инстанције (првостепени суд, Апелациони Суд и Одељење Касационог Суда) прешао је дакле кроз руке и био предмет оцене *тринајест правника* (не рачунећи пословође) и опет се не налази довољно гаранције: да је правилно пресуђен, — но се сазива скуп од *петнаест* правника, који су оседели у служби Богињи Правде, те да он даде завршну реч по томе спору.

2. Предмет је спора расправљен *решењем*. Тај предмет спора, као што је у предњем примеру, представља вредност од *стошине хиљада динара*. Искрела су контроверзна и најсуптилнија питања о томе: хоће ли се рецимо поравнење уважити или не, хоће ли се јавна продаја неког имања од стотине хиљада динара, а које је продато у бесцење, оснажити или поништити, хоће ли се коме неправилно отворити стеципште и тиме човек упропастити и морално и материјално или не ит.д. И у свима тим случајевима, и ако су врло важни и ако се *решењем* расправља баш главна ствар грађанског дела, — тај предмет:

а) Не може прећи све судске инстанције по закону, али

б) Не може доћи ни пред Општу седницу Касационог Суда, — а зашто?

Да није зато, што се тим решењем расправља какав незнатан предмет, па није ни умесно за сваку седницу звати петнаест одличних правника, да ствар расправе? — Није, јер сте видели да се решењем расправљају права, која стају интересована лица грдне суме новаца.

Да није зато, што нижи суд учини *грубу* погрешку, па је довољно да Одељење Касационог Суда укаже на ту грешку, да се исправи? — Није, јер суд нижи не мора учинити погрешку и ако је учини, он ће је по примедбама одељења исправити, но је и иначе питање *спорно* међу правницима, па зато нижи суд и осећа потребу да даде против-разлоге, јер је уверен: да му је решење на закону основано и примедбе Одељења Касационог Суда, да су случајна омашка закона, коју би грешку требало исправити.

Па шта је дакле узрок, те такав један *сиоран* предмет и у теорији и у пракси не може да изађе пред ареонаг, који ће пресудити, ко има права: нижи суд или Одељење Касационог Суда? — Узрок је томе само и једино, што се одомаћила погрешна примена §. 303. грађ. суд. пост. или боље рећи, *што после оваког тумачења тога законског наређења у праксици, — још постоји §. 333. грађ. суд. пост. у закону.*

Узмите који хоћете од наведених примера, у којима се главна ствар решењем расправља, а они нису ни из далека исцрпно наведени, јер их има велика листа, — па тај пример расчланите и надам се, да ће те се уверити: да се у свима њима појављује врло много и у правној пракси и у теорији спорних питања, па закључите сами је ли умесно, да се у таквој прилици не чује глас целог највећег суда у земљи, *само зато што је предмет расправљен решењем?*

Да вас не бих морио, узећу од предњих примера само још један и то баш онај, који на први поглед најнезнатнији изгледа.

Позната је ствар да је извршина пресуда геср. решење исправна која има релативну важност т. ј. она по

правилу важи само између парничара што су још Римљани освештали правилом: *Res judicata aliis nec nocet nec prodest*. Шта труда и трошка стане парничну страну док добије такву исправу, излишно је и спомињати. На против уредно судом потврђена *тација* пуноважна је исправа наспрам свију и свакога, — §§. 187. и 188. грађ. суд. пост. у вези с §§. 292.—296. грађ. зак. Зато, пре но што суд *реши*, да се неко на извесно некретно добро убащини и то своје баштинско право на другог пренесе, — тражи се: да му интересоване стране поднесу многе доказе а нарочито:

а) Доказ о основу прибављања својине баштиника, односно продавца. — §§. 225. и 226. грађ. зак.

б) Да је порез плаћен, — чл. 94. зак. о непоср. порезу.

в) За земљоделца уверење о остатку земље или уверење да продавац није тежак, — §. 471. грађ. пост. тач. 4.

г) Уверење по законодавном решењу од 7. Марта 1858. ВМ 254, ако је земља под шумом или се шумом или утрином граничи и т. д.

Многи судови узимају за довољну изјаву општин. суда у потврди тације од његове стране, да је имаће баштиниково, — док други судови, по моме мишљењу са разлогом, траже: да им поднесе баштиник или решење о наслеђу или тацију судом утврђену на име ранијег власника, ако је то имаће куповином прибавио, или друге пуноправне доказе, као што је пресуда основана на савесној дугогодишњој државини и то своје тражење заснивају на одредби §§. 225. и 226. грађ. зак. у вези §. 293. и §. 303. грађ. зак., јер веле: кад је тација, тако да се изразим, апсолутна исправа за сва трећа лица, мора баштиник поднети несумњиве доказе, да је правним путем дошао до својине имања на које се баштини, односно које продаје, — те на тај начин да се спрече евентуални спорови.

За уверење о остатку земље, већина судова не тражи да полициска власт *садржину* уверења потврди без икаквих ограничења у потврди као: „на основу изјаве одборника“ или „на основу пописне књиге „Б“ и т. д. док други судови, и то са разлогом траже, да *садржину* таког уверења без икаквих ограничења полициска власт

потврди, а њено је да се сама, како за најбоље нађе, увери, да садржина тог уверења одговара *фактичком стању ствари*.

Има небројено примера, да је првостепени суд, кад му се не поднесе, што је горе речено или који други доказ од важности, *решењем* одбијао потврду тапије и таква су решења код Одељења Касационог Суда, према томе у које одељење предмет оде, у једном случају *оснажана*, а у другом случају *подобном или истоветном ништена*.

И тако заиста и у овом *ситном питању* донеста има тако контроверзних мишљења и одлука судова, — да је донеста штета што такво једно питање, *расправљено решењем*, којим се један оглашава за апсолутнога господара у тапији описаног добра, а други се од потврде тапије одбија, не може да изађе пред општу седницу само зато, што је дати случај *расправљен — решењем*.

Но узмимо да не постоји изнето тврђење: да има много предмета грађанске природе чији се предмет (по §. 303. грађ. пост. „главна ствар“) *решењем* *расправља*. Узмимо да се донеста *само споредни* предмети грађ. дела, *решењем* *расправљају*, — па се запитајмо, колико ли има баш тих споредних питања, која су тако компликована, тако спорна и у пракси и у науци, — да донеста заслужују да се изнесу на решење једином одличном скупу правника, као што је Општа седница Касационог Суда? Има много, врло много, таквих питања, о којима донеста вреде да жртвују који атом драгоценог а фосфора трудољубиви и дугогодишњи служитељи Правде, у својој укупности — Општој седници. Да наведем који пример, поред предњих, баш и из оне области, где се не сумњиво види: да се *решењем* *расправља споредно*, али не и за главну ствар *равнодушно*, питање.

Ти су примери многобројни, а најчешће се јављају кад претходно треба да се реши, је ли суд надлежан за суђење. — §§. 6.—11, 27—50. грађ. суд. пост. и др.; је ли парнична страна правно способна са вођење спора — §. 59. грађ. пост., §§. 24—26. стец. пост. и др.; има ли места мешању у спор, — §. 65. и др. грађ. суд. пост.; има ли места позивању у заштиту, — §. 67. и

др. грађ. суд. пост.; је су ли парничари правилно заступљени, — §§. 72—80. грађ. суд. пост.; је ли тужба уредна, §. 94, 96. и 97. грађ. пост.; има ли места одбацавању или одлагању парнице, — §§. 109. и 110. грађ. суд. пост.; је ли правно средство (незадовољство геср. жалба) на време поднета и има ли места употреби правног средства, — §§. 309—312, 322—324. грађ. суд. пост. и др.; има ли места траженој исправци судске одлуке и ако има, који је суд надлежан да је исправи, — §§. 334 и 335. грађ. пост. и др. и т. д.

Но од свију тих и многих других примера, ја ћу навести само два из којих ће се, надам се, видети, да и ако је расправљена „споредна ствар“ решењем, доиста би неопходно потребно било, да у таквим приликама општа седница даде своју завршну реч. Ево тих примера.

Н. тужи општинском суду М. за дуг, по облигацији у 180 дин., који са интересом у време дате тужбе износахе 210 дин. Општински суд пресуди: да М. плати Н. 210 дин. дуга и интереса, накнади му плаћену таксу и 5 динара трошка око вођења спора.

Тужени М. изјави жалбу у којој, као и код општинског суда при одговору на тужбу, поред осталог, наведе, да је општински суд ненадлежан за суђење.

У првостепеном суду, судија, који је овај спор прегледао, уништи пресуду „јер је донета од ненадлежног суда, пошто је овде предмет спора већи од 200 динара. — §. 6. и тач. е. §. 20. грађ. суд. пост.“

Пошто од општинског суда буде одбијен, Н. тужи за чисти дуг М. *првостепеном суду* и овај му тужбу на основу §§. 27. и 49. грађ. пост. одбаци налазећи: да за расправу овога спора „чија је вредност главног тражења дуга испод 200 дин. није надлежан.“ Ово решење одобри и Касациони Суд.

И тако буде одлукама свију надлежних судова утврђено: да у Србији нема суда, који је надлежан за извиђање и расправу горњег спора.

Узгред напомињем, да се Н. обраћао Министру Правде и овај му дао коректан одговор: да он није позван законом, да утиче на радњу суда при расправи појединих предмета, а још мање да судске одлуке мења — па зато нека молилац тужи одговорно лице ако на-

лази да томе има места. И доиста Н. тужи Касационом Суду оног судију првостеп. суда, који је речену пресуду општинског суда уништио, наводећи: да га је намерно и противзаконо оштетио при вршењу своје службе, а тиме учинио кривично дело из §. 127. крив. зак. Но Касациони Суд у општој седници нађе: да није утврђена намера г. судије за чињење кривичног дела, већ је то ствар разумевања закона, — па зато реши: да нема места, да се г. судија кривично тужи суду, већ се молиоцу оставља право да га тужи за накнаду штете.

Ово решење Касационог Суда у основи је беспрекорно, јер је одлука реченог судије „ствар разумевања закона“, али нити је право нити је у духу закона, да овај судија одговара и за штету због једног аномалског законског наређења, спорног и у пракси и у теорији, а ево по чему:

У непотпуном наређењу §. 98. грађ. суд. пост. речено је поред осталог, *„тужишњел је дужан у тужби, поред главнога тражити и све што је споредно, као интерес, трошкове, накнаду штете, кирију и т. д.“* Зато судови, ма да не без изузетка, надлежност суда одређују само према величини тражења *главног* тражења, у овом случају дуга, капитала, главнице.

Међу тим мањина, камо је јамачно спадао и онај тужени судија, резонује овако: *Предмет спора*, ако је дуг са уговореним или законским интересом, јесте математички $n + z =$ главница сабрана са интересом. Или, ако је спор о својини, па се уз то тражи и накнада за неуживање спорног имања, — предмет спора је: *имање* и тражена накнада за неуживање и т. д. А споредност је дакле, у спору, *и не чини предмет спора*: лични трошак и дангуба парничних страна око вођења спора, издата дијурина за евентуалне увиђаје, вештаке и сведоке, и плаћена такса.

Према томе надлежност суда, по мишљењу ове мањине, треба одређивати, према *целом предмету спора*, а не само према главном тражењу, јер се у §. 6. и §. 27. грађ. суд. пост. нигде и не чини разлика између „главног“ и „споредног“ тражења, већ на против у овом потоњем законском наређењу стоји, поред осталог, ово: „Првостепени суд, надлежан је у грађанским споровима, што се тиче *вредности спора*“:

а) За све предмете, који се проценити не могу.

б) За процените предмете непокретности, која вреди више од 100 дин. и друге спорове, који прелазе суму од 200 динара и т. д.“

И тако кад је јасно: да предмет спора није само главно тражење, већ сва тражена сума, сем трошка и таксе, а по горњем закону надлежност суда одређује се по „вредности спора“, — по мишљењу ове мањине, речени судија није погрешно, већ првостепени суд, који се противно §. 27. грађ. суд. пост. огласио за ненадлежна, да суди један спор чиј је предмет 210 динара.

Да се не би рекло да је ово произвољно тумачење закона, нека ми је дозвољено навести: да ова мањина има за своје мишљење и признате правнике теоричаре. Није потребно за ово изучавати стране језике, довољно је навести мишљење признатог нашег правника и пређашњег професора права г. А. Ђорђевића. Отворите његову „Теорију грађ. суд. поступка“ па ће те на страни 76. наћи о овом предмету поред осталог и ово:

„З-е. Суму тражења одређује главно потраживање а ово обухвата не само капитал (главница) већ и уговорене или законске интересе, који су текли до дана тужбе, јер то обоје представља вредност оспоренога права на дан тужбе. И тако ако би тужилац тражио да му туженик плати 150 дин., рецимо од позајмице и т. д. и уговорени 12% год. интерес за три године, дакле, до дана тужбе још 54 динара интереса, свега 204 динара, онда би општински суд био ненадлежан за суђење овога спора.“

Тако дакле, ово питање, спорно и у теорији и у пракси, не може да изађе на форум опште седнице Касационог Суда, само за то, што је несрећне судбе, да се не расправља пресудом већ — решењем!

Други пример из те области:

Г. Љ. Ст. и брат му В. Ст., 9. Августа 1889. тужбом № 5894 тужили су првостепеном лозничком суду Ј. Д. из Лознице, тражећи да га суд пресудом одбије од полагања права својине на извесно заузето некретно имање. У тужби су означили вредност спорног земљишта 300 дин.

Тужени Ј. дао је одговор на тужбу под **М** 6646 не примећујући ништа на вредност спора и надлежност суда.

Спор се овај не сврши за толико година и зато тужиоци на рочиштима, поред тражења у тужби, тражише још и накнаду за неуживање тога имања, а тужени оспори и вредност имања и вредност тражене накнаде штете.

Вештаци на протоколу **М** 10005 по прегледу спорног имања, нађоше, да спорно имање вреди 100 дин. и да може доносити годишњегдохотка 10 дин.

На рочишту код суда тужиоци су остали при тражењу наводећи: да је ово земљиште услед поплаве дринске у 1896. оштећено и да је у време поднете тужбе вредило, колико је у тужби речено, — па зато су тражили да суд овај, као надлежан, спор расправи.

Тужени је тражио да суд овај спор не суди, јер је према вредности спора ненадлежан.

По овоме је првостепени лознички суд решењем својим од 24. октобра 1898. **М** 13480, одбио тужиоце од тражења „као ненадлежном суду упућеног“ са ових разлога:

„Протоколом вештачења од 23. Авг. ов. год. **М** 10005 утврђено је вештацима, да ово спорно земљиште вреди 100 дин. и да оно може да доприноси годишњи доходак од 10 динара. На овакву вештачку оцену нису имале шта да примете обе парничне стране, што се види из белешке данашњег рочишта **М** 13480, јер се ова процена слаже са фактичким стањем и вредношћу спора у садашњости.

„Према оваквој процени спорнога имања, за извиђање и пресуђење овога спора, по §§. 6. и 27. грађ. суд. пост. надлежан је општински а не овај суд као првостепени, те се према §. 49. грађ. суд. пост. тужилачка страна има одбити од овога свога тражења, као тражења упућеног ненадлежном суду.

„Навод тужилачке стране, да је ово спорно имање пре Дринског водопада, вредело много више, и да је годишњи принос његов био много већи и тражење, да се вештачком оценом утврди та вредност спорне земље у прошлости, невредећи су, јер се вредност спорова цени

у садашњости, а не каква је вредност спора била у прошлости или каква ће бити у будућности.“

Но оставимо на страну питање, је ли исправан последњи разлог првостепеног суда: да се вредност спора цени „у садашњости“ (тј. на дан суђења) или у прошлости (на дан дате тужбе), — јер и ако је тужилачка страна у жалби само готово о овоме и говорила, опет се Касациони Суд у питање тога није ни упуштао, већ је горње решење првостепеног суда из сасвим других разлога поништио. Ево тих разлога изнетих у примедбама III. одељења Касационог Суда од 31. децембра 1898. Бр. 10551.

„Кад суд није одбио тужбу према §. 49. грађ. суд. пост., нити је тужени у *одговору на тужбу* учинио примедбе о ненадлежности суда, онда је суд погрешно, кад се противно овој законској одредби, огласио за ненадлежног.“

Да разгледамо из облике ове примедбе Касационог Суда и разлоге горњег решења првостеп. суда у колико се ове примедбе на те разлоге односе.

1. Првостепени је суд, као што се то из разлога његовог решења види, нашао: да је по вредности спора *исколушно ненадлежан* и како се ова надлежност цени у свако доба спора и *по службеној дужности*, он се на основу §. 49. грађ. пост. огласи за ненадлежна и тужиоце по том основу одбије од тражења и не упуштајући се у расправу главне ствари спора.

2. Одељење Касационог Суда, на основу тога истог §. 49. грађ. суд. пост. оглашава првостепени суд за надлежан за расправу овога спора, узимајући јамачно, да је овде питање *о релативној надлежности*, против које није чињен приговор у одговору на тужбу.

Да видимо стоји ли то у ствари.

Аисолушна надлежност првостепених судова, што се вредности спора тиче, одређена је у §. 8. закона о устројству првостепених судова. Тамо је поред осталог речено:

„У грађанским предметима они (првостепени судови) решавају и пресуђују у првом степену:

„1., све спорове, којих вредност прелази власт суђења општинских судова;

„2., све спорове без призрења на вредност, о праву наслеђа по закону, или по тестаменту, или о праву сопствености на непокретност, који по вредности прелазе 100 динара.“

Према овоме јасно је: да је првостепени лознички суд, *апсолутно* ненадлежан за расправу поменутог спора, по самоме своме уређењу (устројству).

Да видимо је ли тако и у теорији.

За ово је довољно прочитати једино: „II. одсек — о надлежностима (компетенцији) свих грађанских судова“ из наведене „Теорије грађ. поступка“ г. А. Борђевића. По специјално за потврду горњег мога тврђења много је и то, довољно је отворити стр. 74. те књиге и тамо ће се наћи ово:

„Критеријум за одређивање апсолутне надлежности. — У одређивању ове надлежности грађанских судова наш се законодавац руководио, у главном, двама критеријумима, природом и вредношћу грађанског спора.“ А даље, на стр. 79. „Апсолутну надлежност свих првостепених судова, изузимајући ону Трговачког суда у Београду, одређују §. 27. грађ. суд. пост. и §. 8. устројства првостеп. судова.“

Према свему овоме јасно је и по закону и по теорији, да је III. одељење Касационог Суда примедбама својим напред наведеним прозиво баш §. 49. грађ. суд. пост., на који се позивају те примедбе, принудило првостепени лознички суд, да као апсолутно ненадлежан горњи спор расправи, јер је по мишљењу већине и §. 98. грађ. пост. на основу кога одређују шта је главно тражење и по томе предмет горњег спора, својина земље; њена вредност не прелази 100 дина. и по томе је првостепени суд *апсолутно* ненадлежан за његову расправу.

Кад се сви наведени примери оцене и сведе све што је напред речено, излази: да је §. 333. грађ. суд. пост., поред одредбе у §. 303. истог закона, изгубио свој правни разлог постојања. Факт је који не треба доказивати, да „више очију више виде“, а факт је и то: да Касациони Суд, будући један за целу државу, има тако много предмета на решавању, да свакоме не може поклонити довољно пажње. С тога се прибегава пракси: да поједине судије у одељењу реферишу о датом предмету и

онако како судија-референт ствар разложи, тако буде и решена. Овај опет, будући човек, подложен је погрешци, па или ствар добро не схвати, или у читању акта учини омашку, и ствар у седници Одељења Касационог Суда, буде погрешно схваћен, — те отуда и онаква решења одељења, као што је предње, које се очито коси са законом.

Где је дакле правни разлог за забрану нижем суду да овакву погрешку одељења у виду против-разлога изнесе Општој седници Касационог Суда, да се та погрешка исправи? Нема таквог разлога, нити га може бити, и по томе наређење §. 333. грађ. суд. пост., — аномалија је у закону.

Зато ћу се задовољним осећати, ако са ово неколико редића покренем позваније од мене, да се за ову ствар заинтересују, те да се ова непотпуност и неправилност у закону поправи, јер је по моме скромном мишљењу §. 333. грађ. суд. пост. уз онакав §. 303. истог закона одавно постао — правни анахронизам.

Априла 1899. год.
у Лоаници.

Ст. И. Поповић.
судија.

ЕНЦИКЛОПЕДИЈА ПРАВА

од
ПАСКВАЛА ДЕЛ ВУДИЧЕ

(Наставак)

§. 44.

Начин стицања

И ако је извор сопствености један исти, у личности, опет за то начини, на који се она стиче одређени су законом.

Начини стицања су двојаки : *исконски* и *изведени*, према томе, да ли је радња стечника извршена уз суделовање другог лица или не. У првом случају имамо независно стицање, док код другог стицање зависи од воље претходног сопственика, који предаје сопственост ономе који је стиче. Овом другом начину придружује се онај, где се својина стиче законском одредбом, у место посредовања другог лица.

Исконски су начини:

а) *Заузеће, засвој* ствари које немају сопственика (*res nullius*). Ово је најпримитивнији и најпростији начин, где је довољно, да се ствар држи као својина, узимање њено у државину. У староме је друштву заузеће, засвој имао широку примену; у наше време, услед промењених друштвених прилика, сведен је у границе, које су шире, као нпр. у српском праву или уже, као нпр. у италијанском праву, према мањем или већем савршенству њиховом. Италијански грађански законик (Чл. 711) наводи као ствари које се могу заузети: животиње које су предмет лова и риболова, напуштено благо и покретности. О непокретности се ништа не помиње, јер је у данашњим приликама врло редак случај у приватном праву, да се непокретност може заузети, али му могућност није искључена. Српски грађ. зак., на против, у оне ствари које могу бити предмет заузећа и које су, поред још неких, оне исте које су и по итал. грађ. законик, изрично увршћује и непокретности и то на првом месту (§. 229.), одступајући у томе од аустр. грађ. зак. (§. 387), који зна за пусту али не за незаузету непокретност.

б) *Прираштај или прирадак*. Као што једна ствар, која је физички спојена са другом, чини с њом једну целину, губећи своју индивидуалност; тако се и правно својина главне ствари простире и на споредну ствар, која с њом гради целину или је с њом спојена. На овоме се принципу оснива прираштај; *accessio cedit principali*. Он се може јављати по природи или људским делом и може се односити на непокретности и на покретности.

Прираштај непокретности појављује се нарочито код *засађивања или грађења* на туђем земљишту, или на сопственом земљишту са туђом грађом (материјалом); код *наноса* т.ј. постепеног и неспрметног повећавања које врши текућа вода на земљиштима дуж обала; код *одроњавања* т.ј. тренутног откидања знатног и приметног дела земљишта; код *грађења осиреа* и *спајања* земље, који се производе у коритима непловних река и потока; код *напуштених речних кориша*.

Прираштај покретности је могућ у врло многим случајима, који се, међутим, сведе на разне облике спајања више нераздвојних ствари или *смеше* више чврстих или течних материја, које се не могу одвојити.

Појам прираштаја примењује се у ширем смислу и на плодове или органске производе земље и животиња, ма да се они после одвајања не могу више сматрати као саставни делови земље или животиња. Може се, међутим, догодити да неки

пут право на плодове припадне другоме лицу, а не сопственику ствари, која их је произвела, као што би био случај код плодоуживаоца или код савесног држаоца.

в) *Спецификација, прерада*. Кад се радом туђа ствар преобрати, да постане *nova species*, или кад се из разних туђих материја направи једна јединица нова ствар, онда се појављује сумња: ко има право сопствености над новом ствари, да ли онај, који је исту израдио, или онај, чија је материја (или који од оних чије су разне материје)? Решење је различито према разним случајима. У опште законодавац италијански, а тако исто и српски, §§. 269—276. грађ. зак., према аустријском §§. 414, 415, грађ. зак., веран традицијама римског права, и ако са различитим критеријумом, даје претежност сопственику материје; али ако вредност творевине превазилази много вредност материје, онда уступа ствар прерађивачу. Но у свакоме случају сопственик материје или прерађивач, који би морао да изгуби нову ствар, имаће право на накнаду вредности материје или рада, а први некад и на накнаду штете.

Спецификација, прерада, се у модерном праву сматра као врта прираштаја, и она му је заједна и сродна, али се ипак од ње разликује у два погледа: 1-о, што код прираштаја увек постоји однос главне ствари ка споредној, кога односа може и не бити код спецификације прераде; 2-о, код прираштаја се претпоставља постојање својине, која се од главне ствари простире на споредну, док код праве спецификације, прераде, прерађивач постаје сопственик само на основу рада.

г) *Одржај, одржајна застарелост* (*usucapio*) је задобијање права својине продуженом државином. Трајање рока за одржај зависи од каквоће државине, (дали је савесна или несавесна) и од каквоће ствари (дали је покретна или непокретна).

Установа одржаја, одржајне застарелости оправдана је претпоставком, да ствар коју сопственик остави другоме у слободну државину, без прекида, за дуже време, да је ту ствар сопственик напустио; у томе случају одговара смеру добара, да ствар остане сопственост онога, чијем је раду, активности дуго служила. Осим тога, застарелост у друштвеном интересу одржава будну пажњу сопственика, и доприноси безбедности и стварности својине.¹⁾

Социјалну корист од застарелости јасно је обележио *Gajus* (Dig. XLI, 3, 1): *Bono publico usucapio introducta est, ne scilicet quarundam rerum diu et fere semper incerta do-*

¹⁾ Испр. Chironi, цит. дело I §. 130—138.

minia essent, cum sufficeret dominis ad inquirendas res suas statuti temporis spatium.

Справом је примећено, да је застарелост истина исконски начин стицања, али начин *sui generis*, т. ј. није апсолутно независан. Она поправља недостатак у правном основу својине или га просто попуњава за држаоца. У првome случају имамо *обичну* застарелост, у другоме *ванредну* (Bruno цит. дело § 36. стр. 481.).

По италијанском праву застарелост какве непокретности или непокретног стварног права, кад има законског основа и савесности, наступа после 10-тогодишње државине, иначе после 30 година. И по српском праву то је случај само „кад је државина с танијом и у бантинске јавне књиге уведена“, иначе и једна и друга наступа тек после 24 године (§. 929. грађ. зак.; аустр. грађ. зак. говори о томе у §§. 1466—1470).

§ 45.

Деривативни, изведени начини, који обухватају све облике преласка својине од једне особе другој, могу се свести на два: *пристанак* и *наследство*.

а) *Пристанак* садржи двојаки израз воље: вољу за преносиоца, за пренос својине ствари и вољу примаоца да је прими. Пристанак је главни елемент свију радња између живих преносилаца својине, и довољан је сâм по себи за њено стицање, али закону пада у дужност, да утврди форме за његову вредност, као и друге формалности у интересу странака и трећих лица.

б) *Наслеђе* по тестаменту је пренос својине услед смрти и оснива се такође на вољи располагаоца (тестатора) и примаоца (наследника). Друкче је са наследством *ab intestato*, по закону, где недостајућу вољу онога који наслеђује, замењује закон. Но, како је код овог наслеђа као и код наслеђа по тестаменту, увек реч о преласку права од личности умрлог на личност наследника, а овај последњи признаје у сопственој вољи вољу првога, то можемо с правом да га уврстимо у деривативне начине.

Код Римљана је било начело, да се правно господарство над стварима задобијало не простим уговором, већ фактичним, стварним господарством. Отуда је и потреба *предаје, шпације* (*traditio*), што је значило управо пренос својине и у којој се остваривала уговорна воља странака, за све радње преноса покретне или непокретне својине. *Traditionibus et usucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur* (Cod. II, 3, 20). Али ово начело није ушло у француски законик, а према њему ни у италијански: по њима се својина преноси обичним пристанком.

Само у неколико, као нека врета традиције, може се сматрати у италијанском праву, *развићење премоса непокретне својине*, (*ипранскрипција*) у јавним књигама с обзиром на трећа лица. Српски грађ. зак., по примеру аустр. грађ. зак., задржава још гледиште римског права (§. 285. срп. грађ. зак.; §§. 423—425 аустр. грађ. зак.).

Противно миљењу Сомовом (Sohn Inst. §. 50), *адјудикацију, досуду* у споровима деобе не треба уврстити у деривативне начине стицања. Допустимо чак да она има не само изјашњујућу, декларативну, већ у неколико и приписујућу, атрибутивну моћ, ипак из тога не излази, да право својине оних који се деле, потиче из судске адјудикације. Напротив, право свакога од њих је постојало и раније, и адјудикација, досуда у ствари само му мења облик и границе: од опште својине над целокуином ствари, постаје искључна својина над појединим деловима.

§ 46.

Заштита својине.

Својину штите две тужбе, акције: *ревиндикација*, *повраћајна тужба* (*reivindicatio*) и *одречна*, *ошказна тужба*.

Рејвиндикативна тужба припада сопственику, који би изгубио државину ствари и управљена је противу њезина држаоца у смеру, да је опет поврати. Држалац, ако не би могао, по изузетку, да стекне на њ право својине, дужан је да је врати са прираштајем и плодовима, изузимајући, међутим, накнаду издатака за учињене поправке и око плодова, према томе, да ли је савесан или несавесан држалац (ит. грађ. законик 439).

Негаторна, одречна је тужба дата сопственику, држаоцу, против онога који би хтео да врши какво право над његовом ствари. Обим ове акције мањи је од обима прве, јер се овде тиче само уклањања напада на неповредност имања. Нанадач мора престати са узнемиравањем и поправити штету.

Обе су ове акције *реалне*, *стварне* и дејствују против свакога који се налази у наведеним условима.

Одбрана приватне својине не може ићи тако далеко да противстаје јавноме интересу. За тај случај је предвиђена *експропријација*, *расвојење за јавну општу потребу*, коју санкционише Итал. устав чл. 29. и грађ. чл. законик 438, а уређује је закон од 25 јуна 1865. Српски закон признаје начелно експропријацију, расвојење у чл. 25. и 30. устава од 1869. и §. 20 грађ. зак. Законски услови за примену експропријације, расвојења, утврђени су у опште законом о експропријацији од 15. марта 1866. а посебице у појединим доцнијим законима. Сопственик, који је

принуђен да уступи за општу потребу своје имање, или један део његов, увек има право на накнаду, која одговара правој вредности експроприисане ствари; тако се експропријација своди на принудну продају.

§. 47.

Државина.

Ако је својина правна власт над ствари, фактична је власт у државини. То показује, каква је разлика између ова два појма. У опште, државина има да оствари својину, пошто би право сопствености без имања било празно право без примене. Но у области приватних односа може се десити, да се својина појави одвојена од државине; ово се догађа кад год лице, које држи у својој власти ствар, није оно лице које на то има право. Са ових разлога, поникла је теорија о државини, као засебној установи, различна од својине.

Правну државину, у техничком смислу (*civilis possessio*) чине два момента: стварна власт господарства над ствари, и воља, да ствар држимо као своју. Прво изражава физички однос, а друго душевни однос, у колико се тиче извесне врсте воље у погледу факта државине. Без такве воље, држање ствари под својом влашћу, било би државина у природном смислу (*naturalis possessio*) или још боље, просто придржај¹⁾ (*detentio*). Отуда излази да онај који држи неку ствар у туђе име, није држалац за се већ само заступник држаоца, т.ј. онога у чије име држи ствар; као што, с друге стране, није потребно, да држалац, да би остао у томе својству, мора сам, непосредно, да врши своју власт над ствари, већ може и други да је врши за њега и у његово име. Државина према својини прост је факт (*res facti*); али посматрана за себе, она је факт, у коме се изражава воља и слобода држаоца, факт способан за правна дејства и достојан заштите.²⁾

Ulpianus Dig. XLIII, 17, 1. §. 2. вели: Separata esse debet possessio a proprietate: fieri etenim potest, ut alter possessor sit, dominus non sit, alter dominus quidem sit, possessor vero non sit: fieri potest ut et possessor idem et dominus sit. Римљани су јасно одвајали и изразили два главна елемента државине. Изрази: *corpus, corporalis possessio, corpore rem attingere, corpore in fundo esse* ит.д. означају први елемент; а изрази: *animus, animus sibi habendi или possidendi, animus domini или dominantis, φύξις δεσπόζοντος*, други.

1) О значењу *naturalis* и *civilis possessio* у римским изворима, гледај нарочито Windscheid цит. дел. §. 148; т. 12.

2) Иенор. Molitor. La possession, la revendication, la publicienne en droit romain (2 изд.) Paris, 1868, страна 16. и даље:

§. 48.

Како државина престава један фактички однос, који може бити саобразан или противан праву, дужност је закона, да одржи и брани тај положај, док не буде доказана његова противност праву. Из тога излази, да заштита државине није ни апсолутна ни трајна, већ само релативна и привремена: релативна зато, што вреди пред самовољним поступцима, али не и пред доказима права; привремена зато, што траје само док се такав доказ не изнесе.

Разлог за заштиту државине, не у погледу на принципе једног или другог посебног законодавства, већ у погледу на филозофске принципе права, лежи у поштовању слободне воље, која се испољава у стварној власти над ствари. Онај који доиста држи неку ствар са вољом, да јој је господар, има право, да сачува државину, и мора уступити само пред оним, који би доказао законим средствима, да на исту ствар има јаче право. Али, ако би се самовољним поступком, ма коме, допустило, да ствар одузме испод власти, коју држалац над њоме врши или да му смета у том вршењу, онда би престала заштита личности; јер самовољни поступци који вређају државину, и ако за себе не чине кривицу, ипак се свODE на повреду личности.

Повреда може бити *делимична*, т. ј. обично сметање или досађивање, услед којег би држалац био ометен у мирном про-
дуковању државине, или *поштина*, ако би му сасвим државина била одузета. У једноме и у другоме случају помажу државинске акције, тужбе, како ради одржања, тако и ради повратка државине, према томе, да ли се тиче просте сметње или одузећа.

Ма да се држалац може бранити и према самом сопственику, ипак не треба ни мислити, да заштита државине може бити на штету заштите коју смо дужни указати сопственици. Шта више, добро схваћени интерес својине, подмирује се баш са заштитом државине. Ова ће нам ствар бити јасна, кад узмемо на ум, да држалац може сједињавати у себи и својство сопственика, као што је у већини случајева; и онда, он може одмах бранити своју државину лакшим средствима, које има као држалац у место тежим средствима, које има као сопственик.

У Риму су се акције, тужбе за заштиту државине, које је увело преторско право, звале *Interdicta* и биле су двојакe: (*Uti possidetis, Utrubi*) и *recuperandae possessionis*, (*Unde vi, Quod precario*), Римским интердиктима одговарају државинске акције, државинске тужбе данашњег права.

Данас је теорија државине спорна, нарочито с погледом на начело њене заштите. После класичног дела Савињијевог (Savigny, Das Recht des Besitzes 1803, 7-о издање са допунама Rudorff-а 1865) који сматра државину као прост факт, и налази основ њене заштите у забрани насиља, многи су се јавили, да поново расправе то питање, одступајући више или мање од тог његовог принципа. Највише одступа од тог принципа теорија Jhering-ова (Beiträge zur Lehre vom Besitze 2-о издање 1869.), која сматра државину као извесно стање својине, а њезину заштиту као олакшицу доказа својине. Погрешка ове теорије, као и свију тако званих *релативних* теорија, у томе је, што основ заштите државине приписују факту, који нема везе са државином. То исто вреди и за принцип, који у државини гледа наглашај, претпоставку својине, традиционалан принцип италијанске школе, који заступа *Buonamici* (Sul fundamento della protez. giurid. del possesso у Archivio giuridico, IX стр. 400—426. Тако и Crescenzo, Sistema, § 149). Сједне стране, с тога, што се оваки наглашај, овака претпоставка ослања на разлoзима, који немају везу са правном установом о којој је реч; а с друге стране, с тога, што се независно од тога, појам наглашаја, претпоставке не може применити на заштиту државине. Најширег погледа а у исто време и најправилнија је теорија *Брунсова* (Bruns, Die Besitzklagen, Weimar 1874.), који одступа и од принципа Savigny-овог и Jhering-овог, доказује, да је заштита државине основана на мишљењу, да човек већ на основу самог факта, да има слободу личности, има право и да господари над стварима, и да му његова воља господарења (*animus domini*), кад узимањем ствари у државину дође до стварног господарства, даје, сама по себи, апсолутно право над стварима, за које је доказано, да су без сопственика, а кад то није случај, она му даје релативно право, које уступа само доказу својине или другог каквог права, али дотле његова власт не може бити ни поремећена ни одузета, противу његове воље, јер *hoc ipso quod possessor est, plus juris habet, quam ille qui non possidet* (стр. 292).

Осим цитираних дела испореди: Bruns, Das Recht des Besitzes im Mittelalter u. in der Gegenwart, Tübingen, 1848. — Randa, Der Besitz (3. изд.) 1876. — Jhering, Der Besitzwille, Jena 1889. — Fil. Milone, Il possesso delle cose e dei diritti, Napoli 1875. Гледај и опширну рецензију G. Padelletti-а о цит. делу Брунсовом, Die Besitzklagen, Arch. giurid. XV. 1875. стр. 3—56.

§ 49.

Врсте државине.

Италијанско право разликује три врсте државине: *просшту* (правну, на супрот природној), *законшту* државину и *савесну*

државину. Прва је она, код које су се стекли само они услови, који је чине државином. Друга тражи: *шрајности* (са стране држаоца), *неузмислености* (од стране трећих), *леп начин* (у противности према насиљу), *јавности* (у противности према тајности), *несумњивости* (склад између факта и намере) и *намеру да ствар држи као своју*. Трећа претпоставља постојање основа за стицање сопствености, чији су правни недостатци непознати држаоцу, иначе је *несавесна* (*possessio mala fide*). Савесна је државина виши ступањ законите државине, чије особине иначе има све. Према тој разлици италијанско право прави разлику и у погледу заштите и у погледу правних средстава њених. За заштиту даје две тужбе, једногодишње: *шужбу ради одржања државине*, отклањањем узнемиравања коју даје законитом држаоцу (а савесном и после године), и *шужбу за повраћај државине*, сваком држаоцу, који је изгубио државину недозвољеним начином, а сам није дошао до ње тим истим начином. У погледу дејства има места одржајној застарелости код законите државине (у дужем року) и савесне (у краћем, за извесне случајеве). На послетку, код ове последње, докле траје уверење о важности правног основа, природни и грађански плодови припадају држаоцу, а обвезан је да врати само оне плодове које је сабрао после подигнутог спора о повраћају државине, као тренутка када је преетала његова савесност. Несавесан држалац, на против, у сваком случају одговара за све плодове. На послетку, како савесан тако и несавесан може тражити накнаду трошкова учињених око ствари, са извесним разликама. И српски законодавац, по аустријском, зна за ову исту деобу државине, са, у главном, истим правним последицама: §.§. 198, 200, 203. грађ. зак.; §.§. 309, 316, 326. аустр. грађ. зак.

(Наставиће се)

ИЗ СУДНИЦЕ

XIX.

Правозаступник, који у акту своје суду упућеном, употреби вређајуће изразе, одговоран је дисциплинарно по зак. о правозаступницима, а не по §. 104. казн. зак.

(Одлука опште седнице Касац. Суда).

Државни тужилац лесковачког првост. суда, тужбом својом под № 5165 оптужио је суду Н. Н. адвоката, што је као пуномоћник у незадовољству своје изјављеном на пресуду лес-

ков. суда, нанео увреду суду десковачком, овим изразима.... да суд гази садржину, а форму изувија на начин незаконски..... суд у место да изналази истину, изокреће форму, и тумачи по свом благоразумију.... што се тиче разлога судских, они су ништавни и изокретани без логике..... суд њихове изказе неверно представља.... суд и опет изокреће смисао последње воље тестаторове.... ово је рогати силогизам.....“

Дело ово квалификовано је из §. 104. казн. зак. и према томе тражена је и казна над оптуженим.

Пресудом својом под бр. 6419 суд је осудио оптуженог адвоката на три дана затвора, коју пресуду и Апелаци. Суд својом пресудом под № 1572 у свему одобри.

По жалби оптуженога Касациони Суд примедбама свог III. одељења од 13. Новембра 1897. № 7837, поништио је пресуду са ових разлога:

„Првостепенни, а по њему и Апелациони Суд погрешили су, што су се као ненадлежни упустили у суђење ове кривнице, јер инкримисани изрази, употребљени у незадовољству адвоката г. Н. по намери и начину излагања мисли, не представљају увреду предвиђену одредбом §. 213. казн. зак. у вези с §. 104. казн. зак., по су само у облику одбране права употребљене оштрије речи, којима се критикује рад суда начином безобзирне оцене и неодмереног понашања, и за то ово дело, као дисциплинарска кривича правозаступника, подлежи оцени и решењу председника првостепеног суда, као администратора, према II. одељку §. 27. у вези са §. 53. закона о правозаступницима.“

Апелациони Суд није усвојио ове примедбе Касац. Суда, већ је под 19. Новемб. 1897. № 3645, дао ове противразлоге:

„Казати о раду једнога суда: „гази садржину и форму — изувија — даље, место да изналази истину — изокреће форму — изказе неверно представља — изокреће смисао последње воље тестаторове — ово је рогати силогизам“, — нису само у одбрани права употребљене оштрије речи, којима се критикује рад суда начином безобзирне оцене и неодмереног понашања, као што је III. одељ. Касационог Суда у напоменутим примедбама својим изводило своју оцену о овим изразима и реченицама дати, јер кад се у њима потражи прави и истинити значај њихов, не може бити, а да се не нађе, како је оптужени правозаступник хтео неистинитим и изопаченим представљањем рада судског, овај да омаловажи и изложи подсмеху и презирању.

„Оваква радња оптуженог не може се обележити само као дисциплинарска правозаступничка, као што је нашло III. одељ. Касац. Суда, већ је ова радња кажњива по §. 104. казн. закона.“

Касациони Суд одлуком своје опште седнице од 4. XII. 97. *М* 8356, нашао је: да не стоје противразлози Апелац. Суда, а да су примедбе његовог III. одељења на закону основане.

Апелациони Суд усвојио је ове примедбе опште седнице Касац. Суда, као обавезне по § 279. крив. суд. пост., па је донео решење: „Да се оптужени адвокат г. Н. пусти испод суђења, а кад ово решење постане извршно, да се акта овога дела даду председнику првост. суда, ради изрицања дисциплинарне казне.“

Ово је решење постало извршно.

Саопштио,
М. Ст. Драгутиновић
писар суда.

XX.

Кауција коју тужилачка страна положи према §. 400. грађ. судс. пост. приликом тражења обуставе, не досуђује се туженој страни, ако тужилачка страна спор изгуби (као што је случај код забране и прибелешке), већ то, што је тужилац спор изгубио, служи само као правни основ, по коме тужени може тражити накнаду за доказану штету и срамоту из положене кауције.

(Одлука опште седнице Касац. Суда).

Тужилачка страна правдајући обуставу одобрену ранијим судским решењем на примање Д. Д., тужила је суду Д. Д. због дуга.

По овоме је суд пресудом својом од 6. новембра 1897., а из разлога у њој изнетих, одбио тужилачку страну од тражења као недоказаног, осудио је на плаћање таксе и трошкова и пресудио, да се кауција, коју је тужилачка страна положила при тражењу обуставе, изда Д. Д., кад пресуда постане извршна, а по наплати депозитне таксе.

Апелац. Суд. пошто је усвојио примедбе Касац. Суда, пресудом својом од 3. марта 1898. *М* 822, одобрио је пресуду првостепеног суда.

По жалби пуномоћника тужилачке стране, Касац. Суд примедбама свога II. одељења од 10. априла 1898. Бр. 3058, поништио је горњу пресуду Апелац. Суда, поред других, и са ових разлога:

„Апелациони Суд је погрешно разумео §. 389. грађ. пост., кад је туженој страни досудио кауцију положену од стране тужилачке при тражењу обуставе, јер овај законски пропис, сем што се строго односи само на одношаје при забранама и при-

белешкама, а не и при обуставама, као што је овде случај, — као одредба формалног закона не даје туженој страни безусловио право на кауцију на случај, да тужилац изгуби парницу, већ се у истом пропису излаже *правни основ*, по коме тужени може из кауције тражити накнаду за доказану штету и срамоту, која се онет налази према прописима грађ. законика изложеним у гл. XXX. о накнади штете⁴.

Апелациони Суд није усвојио ове примедбе Касац. Суда, већ је под 16. априла исте год. *М* 1506 дао ове противразлоге:

„Апелациони Суд сматра да је добро разумео смисао §. 389. грађ. пост. Ова законска одредба, при свем том што јој је место у законнику о поступку судском у грађ. парницама, онет није одредба *чисто формалног карактера*.

„Као што је познато, циљ је грађанске јуриспруденције тај, да осигура како одређеност приватно-правних односа, тако и задовољење приватно-правних тражења, другим речима, да одржи подударност *фактичког* и правног стања. Тај циљ држава, односно законодавац, као чувар *правног поретка*, тежи да постигне поменути законем као једним од два начина (други је начин ванпарнични поступак или правила за неспорна дела), који су му за то на расположењу. У том циљу, а као санкција дотичних прописа поменутог законика §§. 421. и 422., који се тичу овога предмета — обуставе — о којој је овде реч и који иду на то, да се одржи подударност између *фактичког* и правног стања, приликом тражења обуставе, и узаконена је одредба §. 389. *грађ. пост.* По томе ова одредба, с тога што прописује последице за онога који не докаже узроке из §. 422. грађ. пост., којима се утврђује опасност за потраживање, и јесте природе *материјалног*, а не формалног закона, по коме постизава казна таквог тражиоца губитком положене кауције у име штете и срамоте, као год што уговорна казна (*causa penalis*) постизава онога уговорача, који закључени уговоре не испуни.

„Дакле и овде, као и код уговорне казне, не истражује се стварна штета, јер се она увек подразумева, претпоставља за противну страну, и то овде код обуставе у количини, коју представља или износи положена кауција по §. 400. грађ. пост., а у случају уговорне казне за неиспуњење уговора у *казненој суми*, коју представља у напред одређена количина накнаде штете *услед неиспуњења уговора*.

„С тога одредба §. 389. грађ. пост. и прописује, да тужитељ у случају о коме је овде реч, *губи* повчано јемство, које

се *одмах* даје обвезнику, односно противној страни, у накнаду за штету и срамоту, и с тога даље прописује и то, да обвезник већу накнаду од новчаног јемства може само нарочитом парницом тражити.

„Као што се из наведенога види, у овој одредби не излаже се правни основ по коме тужени може из кауције тражити накнаду доказане штете и срамоте, која се изналази по прописима главе XXX. грађ. зак. о *накнади штете*, како то одељење Касац. Суда узима, него према напред наведеном ова одредба, која се тиче *правног поретка*, садржи не само *правни основ* за тражење накнаде у величини положеног јемства по §. 400. грађ. пост., већ уједино и пропис природе *материјалног закона*, по коме се даје задовољење за такво приватно-правно тражење.

„Да се одредба §. 389. грађ. пост. односи и на случај тражења обуставе, а не само при тражењу забране и прибежишће, то је ван сумње према изразу §. 420. грађ. пост., у коме се као допуњујућем пропису §. 376. истог зак. каже: да у средства за обезбеђење спада и *обустава*!“

Општа седница Касац. Суда од 28. априла 1898., № 3702, одбацила је ове противразлоге, а одржала у снази примедбе свога II. одељења.

Саопштио,
Мих. М. Радивојевић
судски писар.

НЕПОТПУНОСТ У ЗАКОНУ О ТАКСАМА

Поред изнетог случаја у Браничу 4. од 1899. стр. 183 објашњеном расписом Господина Министра Правде од 22. марта 1899. Бр. 4411 (Бранич 7. 1899. стр. 335),¹⁾ закон о таксама није предвидео овај случај :

Кад се ко позива у заштитишу, коју таксу треба наплатити?

Неки судови наплаћују таксу предвиђену ТБр. 221 таксене тарифе у закону о таксама, неки не наплаћују таксу, а неки наплаћују таксу предвиђену ТБр. 171 под г. таксене тарифе у закону о таксама.

Мислим, да је једино правилна примена на овај случај ТБр. 221. таксене тарифе у закону о таксама, јер између умешача и заштитника разлика је у томе, што први води засебну

¹⁾ У њему погрешно је штампано : „за случај под а) треба наплативати таксу из ТБр. 175.“ а треба „из ТБр. 176.“

парницу и у властитом интересу за отклањање штете или одбрану својине, а заштитник пристаје уз једну — заштићујућу — страну, бранећи интересе те стране, труди се, да отклони штетне последице са се. Осим тога суд решава о томе, да ли има места или не мешању, а о умесности заштите суд нема права да решава, јер је лично право, хоће ли се ко примити заштите или не.

На надлежнима је да и у овоме допуне закон о таксама, а ја изнесох своје мишљење.

Буприја, Априла 1899.

Мил. Ј. Милосављевић
судија

УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА

PRO DOMO

Од неког времена почеле су полициске власти у унутрашњости да осуђују на затвор јавне правозаступнике за иступна дела, одбијајући њихове молбе, да се затвор замени новцем.

Колеге, којима се то догодило, нису се обраћали удружењу за помоћ у тој ствари, а само удружење одвећ је касно дознавало за поједине случајеве, те да би могло са успехом интервенисати.

Но кад је исти овакав поступак примењен од стране Управе вар. Београда и према једном овд. другу, која је на основу §. 359. тач. 3. крив. зак. казнила г. Љубу Живковића, адвоката са 30 дана затвора и одбила му понуђену новчану замену, Удружење је узело ово као атак на цео правозаступнички ред и сматрало је за дужност, да ову ствар надлежним путем санира.

Председништво Удружења сазвало је за 2. април конференцију београдских адвоката у којој је учествовало 36 колега и који су једнодушно решили, да се поднесе г. Министру Правде представка, у којој ће се изложити неправилан поступак полицијских власти и тражити, да узме правозаступнички ред у своју заштиту, — а за специјалан случај, који се тиче г. Љ. Живковића, да се Господ. Министар Унутрашњих дела умоли, да упути Управу вар. Београда да и према адвокатима у сваком случају замењује казну затвора новчаном казном.

Конференција изабрала је тројицу колега (г.г. Ник. Николића, Др Милов. Миловановића и П. Маринковића) да израде представку и депутацију (у коју су ушли г.г. Мил. Ст. Марковић Ник. Николић, Милан Миловановић, К. Шпартал, Драг.

Стаменковић и Мих. Живадиновић), која ће представку Г. Министра Правде предати и г. Министру Унутрашњих Дела ствар разложити.

Писмена представка гласи:

Господину Министру Правде.

Један немио и неправилан случај примене законских прописа, који је у толико немилији јер је у поврату, те у данашњим данима прети да постане стална практика код полицијских власти, изазива адвокатски ред у Београду да учини овај корак код Вас Господине Министре, као главе адвокатског реда у Краљевини, као чувара Државног Печата Краљевства Српског, као депозитара устава, закона и законских наредаба, а тако исто и као представника законске речи у Краљевој Влади.

Ви ћете нам, Господин Министре, одати ту правду да смо ми, адвокати у Београду, до данас један ред људи који смо се најмање обраћали влади за какву помоћ, који смо јој најмање досађивали нашим претензијама и захтевима, па чак који смо најређе ма што радили корпоративно и солидарно. Ако овог пута изиђемо из те наше уобичајене резерве, вероваћете нам, да нас је на то нагонила не једна неправда само, него и једна права опасност која је наступила како по углед, достојанство и сигурност јавног правозаступништва, тако и по једно законско наређење, чије се погрешно али и арбитрарно тумачење све више одомађава код оних органа државне власти, који су најмање позвани да законске наредбе тумаче или да им смисао мимо текста одређују. Од неког времена почела се примењивати на адвокате једна врста казне друкчије но што то Полицијска Уредба од 18. маја 1850. год. прописује, на основу које се те казне и изричу.

Полицијске власти кажњавају адвокате затвором, па им чак не допуштају замену новцем без икаквог обзира на §. 26. исте Уредбе. На прве случајеве ми нисмо хтели подићи свој глас, држећи да је то био прост случај или несрећно неразумевање појединих органа, удаљених од својих старешина, па да је због тога и контрола па и ректификација изостала. Али кад су случајеви учестали, нарочито кад се обрати пажња на лица над којима се казна изриче, и примети се, да су све исте категорије, нама се намеће мисао, да је та примена не погрешно него арбитрарно тумачење, и да их не омогућава одсутност контроле, него рачунање на потпору претпостављених виших власти.

Зато смо се ми и после зрелог размисљања и свестраног саветовања у својој конференцији од 2. априла у дому „адво-

катског удружења⁴ решили да Вама, као глави адвокатског реда, управимо ову претставку.

Непосредни повод тому је дала осуда изречена над нашим колегом г. Љуб. Живковићем. адв. орд.

Г. Живковић је кажњен решењем кв. савамалског на тридесет дана затвора због дела из тач. 3. §. 359. казни. закона. Г. Живковић је тражио да му се казна затвора замени плаћањем у новцу, али је од тога одбијен.

Ми нећемо да улазимо у оцену изречене казне: да ли је праведна? да није за први пут престрога? и т. д. као ни у истраживање мотива, који су овог пута за сваког јасни.

О чему ми налазимо да је наша дужност да кажемо своју реч, то је само начело овакве казне, то је страховање да се оваквим тумачењем закона не створи један преседан неопходна јемства за правилно вршење адвокатског позива. Адвокат се не може осудити по полиц. Уредби на затвор, но само новчано и тек ако не би могао платити, претвориће му се то у затвор. §. 26. Полиц. Уредбе од 18. маја 1850. год. овако гласи:

„Свештеник, званичник и чиновник у служби и пензији, као и учитељ, који сви такође као и остали житељи за полицијске кривице поступку полицијских власти подлеже, не могу се ни од ових на телесну казну осудити него само новчану, и тек кад им се ова због убојства не би могла наложити; на затвор.....

„Тако исто не могу се на затвор казњити ни она остала лица грађанског реда, која су особитим одлицијама чести и карактера обдарена.“

Из овог параграфа види се јасно двоје:

1) Да је и наша полиц. Уредба од 1850. год. усвојила онај принцип поделе казне на две категорије: *телесну*, у коју спада бој и затвор, и *новчану*.

Ми немамо потребе доказивати икаквим теоријама из кривичног права ту поделу, кад је њу усвојио и наш казниени законик. У целом законнику кад год се специфичне никад се не употребљује реч телесна казна само за бој и затвор, и само као антитеза изразу „новчана казна“ употребљује се реч телесна казна (в. §. 317).

Сем тога, ово је гледиште до сад санкционисано многобројним случајевима — наравно где нису улетени други мотиви — у самој пракси, у којој се никад не примењује затвор над чиновницима. У осталом има још један, и то је најјачи доказ који наше гледиште потврђује, а тај је, што ако би се израз „телесна казна“ односила само на бој, онда би према допуни од 11. децембра 1873. овај § 26. био са свим укинут, јер би

био беспредметан. Међу тим ми врло добро знамо да се он, тако рећи, свакодневно примењује.

2) Што се из овог §. 26. јасно види то је, да наш адвокатски ред улази у оне означене у том §-у категорије људи, над којима се *само новчана* казна може изрећи. Што нарочито уз чиновнике и свештенике није изриком стављена реч и адвокати, то је с тога, што је ова уредба писана још 18. маја 1850. год., а адвокати су признати као ред тек законом од 6. марта 1862. (зб. 40. стр. 41.)

Не може бити сумње да је дух закона тај, да у ову категорију људи, међу свештенике, чиновнике у пензији и званичнике долазе и адвокати. Адвокати се у целом свету сматрају као „*profession libre*“, дакле, као један отмен ред људи, па су као такви сматрани и у Србији, где су из тог разлога и највећом стопом порезе оптерећени. Међу адвокатима се налазе људи од највећег положаја, који су били: председници министарства, министри, држ. саветници, касационе и апелационе судије, проф. В. Школе и т. д. Они се по закону о судијама равњају са судијама и после извесних година даје им се ранг председника суда, члана Апелационог и Касационог Суда и т. д. И најзад да не тражимо ослонаца у другим законима него баш у самом овом §-у где се помињу и званичници, адвокати се постављају декретом министровим, као и поменути званичници, дакле, као службеници државни.

Но баш ако адвокати и не би могли ући у ову прву категорију лица, која се поименце ређају, они неоспорно морају се убрајати у она лица „која су особитим одлицијама чести и карактера обдарени“, о којима последња алинеја тог §-а говори. Јер ко би онда ушао у ову категорију људи, који су „особитим одлицијама обдарени“, ако не адвокати, кад се зна да ни у једном реду, сем чиновничком, не постоји толики број људи највишим државним одлицијама одликованим, колико у адвокатском.

А и сам закон за адвокате тражи да, човек који хоће да буде адвокат, мора „уживати поверење и поштовање својих суграђана“ (тач. 5. §. 4. зак. о правозаступницима).

Држимо да је из овога нашег разлагања постало и сувише јасно: да се казна изречена на основу Полиц. Уредбе над адвокатима изриче противно духу исте Уредбе, те да је према томе неправедна и незаконита.

Зато смо се ми и покренули Госн. Министре, да Вас преко наших изасланика умолимо, да се заложите за ову ствар и да Вашим меродавним утицајем учините, да код Краљевске Владе

преовлада правилно јединство примене овог параграфа, и да се према томе и поједини чланови Владе тога придржавају и у томе духу своје потчињене власти упућују.

Ми се обраћамо Вама с молбом, да узмете наш ред у заштиту, као што би узели и саме судове и судије, јер је то ваша дужност, а најзад ми сматрамо да је то и једна част.

Не сумњајући да ћете Ви ову нашу представку прихватити као ствар правничког реда у Србији и осигурати јој повољан исход и на тај начин спречити немиле последице, ми Вас молимо да примите уверење о нашем високом поштовању

Београд, 4. Априла 1899.

У име београдских адвоката

Подпредседник
Никола Т. Николић.

Председник удружења
Милан Ст. Марковић.

*М. Милоановић
Б. Д. Шаорган
Др. Станковић.
Мих. Живадиновић.*

Одређено изасланство предало је ту представку Г. Министру Правде и он је обећао, да ће са своје стране порадити код Г. Министра Унутрашњих Дела за правилну примену спорног наређења Полицијске Уредбе.

Сам Г. Министар Унутрашњих Дела, који је врло симпатично примио изасланство и потпуно одобрио колегијалну заузимљивост у оваквом случају, био је мишљења, да полицијске власти исправно поступају, да примена дотичне наредбе није погрешна. Инак је обећао, кад акта дођу пред њега, да ће ствар извидити и постарати се, да задовољи, по могућству, жеље Удружења. —

Но жалба г. Живковића против решења Управе вар. Београда није успела и он је 24. априла позван да наступи казну затвора.

КЊИЖЕВНОСТ

Српско-Хрватска

Слободан Јовановић. О дводомном систему. Одштамп. из „Бранича“ Београд. Д. Димитријевић 1899.¹⁾

Марко Стојановић. Пред судом и законом. Тестаменат пок. Мијаила Ристића Калеје из Паланке. Расматрања — — адвоката. Београд. Д. Димитријевић 1899.

¹⁾ Оцена изашла је у „Н. Одјеку“ од 30. V. 1899.

Статистика Краљевине Србије. Statistique du Royaume de Serbie. Књига X. Томе X. Статистика грађанског суђења у Краљевини Србији за период од 1888. до 1893. године. *Statistique de la justice civile dans le Royaume de Serbie pendant la période de 1888. à 1893.* — Београд, Држ. Штампарија.

Живојин М. Периф. Границе Судске Власти поводом једне неправилне праксе код нас с погледом на страно законодавство Од — ванр. проф. Вел. Школе. Прештампано из „Бранича“, Београд. Свет. Николић 1899.¹⁾

Тасин Дневник. Седма свеска. Београд. Држ. Штамп. 1899. *Зборник Закона и Уредаба у Краљевини Србији*, издатих од 1. Јануара 1894. до краја 1895. г. Свеска 50. Београд. Државна Штампарија 1899.

В. Јоксиф. Начело Народности и његови успеси XIX. века на Балкану. Београд. Д. Милосављевић 1899.

Источно питање у XVIII. веку. Деоба Пољске и Кајнарџици уговор. Написао Сорел Албер. Прев. са фран. Прешт. из „Одјека.“ Београд. Парна радик. штамп. 1899.

Др. Алекс. Љ. Мишировић. Данашње дипломатско и консуларно право Гл. Гершића. Приказао — — Отшт. из „Бранича.“ Београд. Д. Димитријевић 1899.

„Полицијски Гласник“ стручни лист за све полицијске радње. Год. III. Уредник Н. Димитријевић. Излази сваке суботе Бр. 1—17. Јануар — Април 1899. стр. 136. Београд Државна Штампарија.

Obći austrijanski gradjanski Zakonik. Uredio Dr. Fr. Spevec. Riešitbe sabrao Adolf Rusnov. 8. XII. 534. Zagreb. L. Hartmann. 1899.

Milan Smrekar. Priručnik za političku upravnu službu u kralj. Hrvatskoj i Slavoniji. Napisao, sastavio i protumačio — — ods. savetnik kr. zem. vlade. Sv. 7—11. Zagreb. J. Granitz. 1899.

Mjesečni statistički izvještaj. Godina I. — Svezak 1. Sjećanj 1899. Priredjuje jih i izdaje kr. zemaljski statistički ured u Zagrebu 1899.

Mjesečnik pravnika u društvu u Zagrebu. Год. XXV. Бр. 1—4. Јануар — Април 1899. Уређује у име одбора правничког друштва Др. Јосиф Шиловић. Садржај: Др. Влад. Панаџава: О правничкој нарави права књижевног и умјетничког власништва. — Др. А. Бадај. Осигурање живота са гледишта социјално-политичкога, правословнога и законорскога. — И. Вагнер: О промјени нашег грађ. парбеног поступника. — Алекса С. Јовановић: Ставилац и тенаџија — старе државне службе. — П. Петај: Још неколико

¹⁾ Реферат изашао у „Юридич. Списание“ у свесци за март 1899. стр. 141—144. и у „Делу“ св. 10. Април стр. 152.

спорних питања из казн. поступника. — Иван Куглер: Безопоручно наследство у оставштини вишега свећенства. — Dr Ст. Посиловић: Картели. — Милан Ројц: Правнички разговор о којечем, па и о хистерији и сугестији пред судом. — Ф. Халади: Јесу ли по закону од 18. I. 1887. о стегах овршнога права изузета од оврхе дрва, дозначена по имовној общини Крајинином у име правоужитничке компетенције? — Dr Хинковић: Одвејтништво у Францеској. — Правосуђе: Грађанско, казнено, мјенбено-трговачко. — Из управне праксе. — Рјешитбе кр. управнога судишта. — Сваштинце — Књижевне обзире. — Вјесник. Стр. 1—256. Загреб. Дион. тискар. 1899.

Бугарска

Юридическо Списание. Излази под редакцијата на Антонъ Кобленковъ. Јануар — Април. Софија 1899.

Юридически Прѣгледъ. Излази под редакцијата на Стефана С. Бобчевъ. Јануар — Април. Кн. I—IV. Пловдивъ. 1899.

Руководство за судбени присиави, съставено спорѣдъ програмата на Министерството на Правосудието отъ Н. Д. Ковачевъ. Софија, печатница „Свѣтлина“ 1899.

За несъстоятелностъта и банкрутството. Книга III. отъ учебникана Rivière-а, Отъ Н. Д. Селвили Руссе. Печати. Петровъ 1899.

Немачка.

Groag O. Das gesetzliche Pfandrecht des Vermieters. Wien, Manz'sche Hofbuchh.

Klump. Das deutsche Grundbuchrecht. 2. T. Die einz. dingl. Rechte an Grundstücken. Stuttgart, Kohlhammer.

Goldberger S. Das neue österr. Pfandrecht. Syst. u. gemeinfaßlich dargest. Wien, Hartleben's Verlag.

Müller. H. Die Gewinnanteile der Mitglieder des Vorstandes u. des Aufsichtsrates von Aktiengesellschaften. Hannover, Halnsche Buchh.

Daude, P. Das Entmündigungsverfahren gegen Geisteskranken und Geistesschwache u. s. w. 2. Aufl. Berlin, H. W. Müller.

Gross, H. Handbuch f. Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik, 3. Aufl. II. Hälfte. Graz, Leuschner & Lubensky's Universitätsbuchh.

Dalcke, A. Gefängnis-Ordnung für die Justizverwaltung in Preussen v. 21. Dez. 1898. Mit Erläut. u. Ergänz. Berlin. H. W. Müller.

Esser, R. u. Esser F. Die Aktiengesellschaft nach den Vorschriften des H. G. B. v. 10. Mai 1897. dargest. u. erläut. Berlin, Springer.

Siber, H. Kompensation u. Aufrechnung. Ein Beitrag z. Lehre d. bürgerl. R. Leipzig, Hirschfeld.

Gutachten der Aeltesten der Kaufmannschaft von Berlin über Gebräuche im Handelsverkehr. Hg. v. H. *Dool* u. *M. Apt.* 1. Heft. Berlin, Heimanns Verlag.

Guthmann, J. Die negativen Bedingungen in ihren Beziehungen zu den unechten Unterlassungsdelikten, Breslau, Schletter.

Француска.

Ravail, P. J. De l'objet de la possession, Essai sur le droit romain, ancien droit français et le droit actuel. Paris, Rousseau.

Jonquière, P. Les traités documentaires ou efets de commerce appuyés d'un gage sur marchandises en cours de route. Paris, Rousseau.

Observations sur le projet de loi relatif aux connaissements, Paris, Rousseau.

Mestre, A. Les personnes morales et le problème de leur responsabilité pénale. Paris, Rousseau.

Spalaikovičh, M. J. La Bosnie et l'Herzegovine. Etude d'histoire diplomatique et de droit international. Paris, Rousseau.

Despagnet, F. Précis de droit international privé 3. éd. Paris, Larose.

Houpin, C. Traité général théorique et pratique des sociétés civiles et commerciales. 3 ed. 2 vol. Paris, Larose.

Saieilles, R. L'individualisation de la peine. Etude de criminalité sociale. Paris. Alcan.

Gallet, H. La notion de la tentative punissable (essai critique). Paris, Rousseau.

Decugis, H. De la responsabilité civile envers les tiers dans la gestion des sociétés par actions. Droit français et anglais. Paris, Giad & Brière.

Foignet, R. Manuel élémentaire de droit international public. 3. éd. Paris, Rousseau.

Choublier, M. La question d'Orient depuis le traité de Berlin 2. éd. Paris, Rousseau.

Driault, E. La question d'Orient depuis ses origines jusqu'à nos jours. Paris, Alcan.

Tchernoff, J. Protection des nationaux résidant à l'étranger. Avec introduction sur la souveraineté des Etats en droit international. Paris, Pedone.

В Е С Н И К

Конференција у Хагу. У петак 7. маја састаје се у Хагу конференција која је позната по иницијативи рускога цара, да већа о разоружању и о мерама за сиречавање ратова. На тој конференцији биће заступљено осамнајест европских држава, за тим Сједињене америчке Државе и четири азијске (Хина, Јапан, Перзија и Сијам). Државних пуномоћника и стручних делегата биће свега седамдесет и осам. И ако су многи сумњали и сумњају, да ће конференција постићи практичне резултате, ипак сам тај факт, да се она састаје, и да су велике државе заступљене опште признатим ауторитетима на пољу међународног права, јемчи, да конференција неће проћи без позитивних закључака. То се у осталом могло предвидети, што се конференцији, којој је намењена дискусија тако тешких и деликатних питања, није смело опонирати ни са које стране. Ауторитет најмоћнијег цара, покретача и сазивача конференције, био би у осталом сам за себе довољан, да разбије све скептичке надзоре, којима се нарочито отликују немачки научњаци и државници.

Од стручних делегата споменућемо од стране Русије тајног саветника Мартенса, једног од првака на пољу међународног права, чувеног и са свога дела „Recueil des Traités“, збирке свију државних уговора, ручника без кога дипломатија не може бити. Од стране Немачке проф. Dr. Штенгел са универзитета у Минхену, који се истина својим делом „Der ewige Friede“ показао као противник свију друштава за одржање мира, али који ће бити само саветник за правна питања. Други је стручни немачки делегат проф. Dr. Цори са универзитета у Минхену, чувен познавалац међународног права. Аустрија је послала као стручног делегата Dr. Хајриха Ламаш-а проф. међународног права на бечком универзитету; Енглеска Сира Јулијана Паунсфота, посланика у Вашингтону, који је пре тога био чувен адвокат; Америка проф. Сет Лов-а, ректора универзитета у Колумбији; Француска, познатог проф. Луи Ренол-а, а Италија проф. Фусината са универзитета туринског.

Та околност, што конференција одбија покретање ма каквих политичких питања и примање адреса и тужаба од појединих народних одбора и удружења, јемчи, да ће се конференција ограничити на утврђење програм и да тежи, да постигне нов неоспоран материјал за данашње међународно право. Један од важнијих предмета већања биће Женевска Конвенција од 10. ав-

густа 1864., неутралисање рањеника и међународно признање Црвенога Крста са свима његовим органима и установама.

На конференцији седиће посланици по азбучном реду држава, само ће бугарски изасланик седети са леве стране турског посланика.

Пре отварања конференције, примиће руски пуномоћник барон Стал изасланство нидерландске лиге мира, која ће му предати адресу захвалности за цара Николу са 280.000 потписа.

* * *

Пуномоћници Србије на конференцији у Хагу биће г. Чед. Мијатовић, посланик у Лондону и Хагу, и г. А. Машин, посланик на Цетињу и ђенералштабни пуковник. Обојица су отпутовали пре неколико дана за Хаг.

* * *

Нов казни законик за Норвешку. Државном сабору у Христијанији поднет је нацрт новог казниог законика, који се знатно разликује од досадањег законика, у коме није било разлике између злочина и престопа. Смртна се казна укида. Досуда казне за поједине случајеве поверава се судовима. Код новчане казне узима се у обзир материјално стање осуђенога, тако, да за једно исто дело богатији плаћа много већу новчану казну, него сиромашнији грађанин. О урачуњивости усвојене су нове основе, које одговарају истраживањима и стању данашње науке.

* * *

Нови правозаступници. Г. Луку С. Вукомановића и г. Михаила П. Бончића, председнике првостепених судова у пензији и бив. јавне правозаступнике, Министар Правде, а по њиховој молби, поставио је на основу §. 19. зак. о правозаступницима, за јавне правозаступнике и то обојицу при враћском првостепеном суду.

* * *

Нови одвјетници у Тројединци. Бал Краљевине Хрватске, Славоније и Далмације дао је право одвјетовања у обсегу банскога стола г. Др-у Јосипу Фукеу, са седиштем у Митровици, г. Др-у Антуну Шварцмајеру, са седиштем у Бакову и г. Др-у Лазару Николићу, са седиштем у Вуковару.

* * *

† **Луко Божов Мартиновић**, секретар Великог Суда на Цетињу умро је 4. Априла у Бајицама, своме месту рођења. Био је секретар Црногорског Сената, а у последњем рату вршио је дужност официра. По свршеном рату, постао је секретар Великог Суда. Пуних 30 година вршио је ревнисно своју дужност, као грађанин, војник и чиновник. Био је познат као бистар, речит, искрен и правичан. Бог да му душу прости!

* * *

Испити у осуђеничкој школи у Топчидеру. У четвртак 29. Априла држан је испит у школи за малолетне осуђенике. Она је подељена у три разреда. У првоме је било 47, у другоме 29, а у трећем 12 ученика. Сви су малолетни осуђеници за извршена убиства, разбојништва или опасне крађе. Показани успех био је врло добар. Учитељ је те школе свештеник топчидерски г. Никола Кружевић. Као изасланик Министарства Правде присуствовао је испиту г. Драгић Павловић, писар Министарства Правде, а од стране Министарства Просвете г. Петар Петровић, секретар истог Министарства.

* * *

Годишњи збор немачких адвоката биће 28. до 31. августа у Мајнцу. Изабран је одбор, који има да се побрине за приређивање збора и за дневни ред оних предмета, који ће се изнети на већање. За сваки предмет бирају се по два извештача, за и против, а збор одлучује после дебатована по своме убеђењу.

* * *

Адвокати у Бугарској. По „Држ. Вјеснику“, који саопштава сваке године списак адвоката, има у Бугарској сада 717 адвоката (и адвокатских помоћника). Од њих су само 262 свршили правне науке, а остали су добили адвокатско право на основу дугогодишње адвокатске или судске праксе, или по положеном адвокатском испиту.

На тврђење неких бугарских новина, да се број адвоката веома умножио, одговара „Юридически Преглед“ да то не стоји, да је број истина нешто већи него прошлих година, али ипак да тек на 5000 душа долази један адвокат, — док има земаља, као н. пр. Италија, у којој на 1350 становника, долази један адвокат.

* * *

Немачки одељак међунар. криминал. удружења имао је 3. априла своју седницу у Хајделбергу, на којој је закључено, да буде тек 1900. скуп немачких одбора у Штрасбургу, јер ће општи збор друштвени бити у септембру ове год. у Будимпешти. Главни предмети већања односе се на питања о полицијским испитима, о првим правничким испитима, о заштити малолетних осуђеника и о условном праштању казне.

Бесплатни адвокатски савети. Берлинско адвокатско удружење покренуло је прекратког времена питање о бесплатном давању савета сиротним парничарима. Предлог је изнео Dr Голдшмид и није наишао ни на какву начелну опозицију. Изабран је нарочити одбор да изради потребан план. Што је одбор више радио и улазио дубље у детаље, тим је налазио на све веће тешкоће и постепено створила се толика опозиција, да се и не мисли више на могућност извршења предложене идеје.

Б Е Л Е Ш К Е

Нова олакшавајућа околност. Судбени сто у Шопроњу осудио је ратара Јована Сича на 9 месеци затвора због нехатног убиства. Јован је изашао у свој виноград и чуо је како му пас јако лаје. Мислећи, да се увукао туђ пас у његов виноград, он оде по своју пушку и испали један метак на предмет, за који је мислио да је пас. Но куршум погоди неку стару удовицу, која одмах мртва падне. Као што мађ. „Адвокат. Лист“ јавља, суд је, осим доброг владања оптуженога, узео као олакшавајућу околност и то, да је убијена била *слаба и стара жена!* Ову нову олакшавајућу околност пронашло је мађарско правосудје.

Неумесна осуда. При некој игранци у једној гостиници нижег реда у Дражђанима, наишла је патрола на једног наредника, који је за време паузе отпасао свој бајонет. Патрола га опомену, да бајонет опет принаше. Један грађанин, пријатељ наредников, рече му, да то не чини. На тужбу војне власти осудио је земаљски суд тога грађанина, због те примедбе учињене

нареднику, на два месеца затвора. — Због ове неумесне строге осуде, многи су немачки листови протестовали.

* * *

Осуђеничка смелост. Чудноватим начином постигао је своју слободу пре неколико дана један радник, кога је суд у Брауеншвајгу због крађе велосипеда осудио на 2½ године робије. После свршеног претреса сproveо га је жандарм у казину и тамо га је предао чувару. Кад је осуђени стао пред чувара, он му рече: „Ја сам данас на претресу ослобођен, дајте ми моје ствари.“ Чувар, који је поверовао у ове речи, издаде му све ствари и пусти га у слободу. — Овакав начин бегства занета је оригиналан.

* * *

Кување пред судом. Пред ереским судом у Бечу — Леополдштату, морало се у једној грађанској парници, по судском решењу, предузети кување ради констатовања каквоће робе. Великопродавац кафе С. Ц. продао је једном кафеџији бечком кафу, коју гости његови нису хтели пити, јер је била горачна. Позвати су три позната увозноца кафе као стручњаци и они су, пошто је кафеџија донео пробу оспорене кафе, пред судом кували кафу на више начина и констатовали, да кафа занета горчи и да према томе нема пријатног укуса. Услед тога суд је пресудио, да кафеџија не мора примити и платити купљену кафу.

* * *

Преступ или сујеверство. На дан 24. Априла у поноћ, отидоше два надничара на Керенешко гробље у Будимпешти и пошто мислише да их нико не види, извукоше две дрвене крстаче из гробова. Пошто су их брижљиво сакрили под своје хаљине, пођоше к изласку. Ту их спазе чувар и притвори их. Државни тужилац подиже тужбу против њих због крађе. Они порицаше намеру крађе, правдајући своје дело тиме, да им је нека позната баба саветовала, да на Ђурђев-дан (по католичком календ. 12/24. априла) узму крстаче са гробова, да их донесу својој кући и пошто их изгору, да преко непела три пута прескоче. Тада ће имати много среће у свачему и много новаца. И ако је суд прибавио уверење, да су оба оптужена надничара вредни и поштени људи, он их је ипак због повреде туђих ствари осудио на затвор и новчану казну.

ПОЗИВ НА ПРЕПЛАТУ И УПИС У ЧЛАНСТВО УДРУЖЕЊА

„Бранич“, који је од 1 Јануара 1899. ступио у шесту годину свога опстанка, показао се као орган ко-ристан за правништво у опште, а за адвокате нарочито.

С тога молимо све другове наше, који се још нису упи-сали за редовне чланове удружења, да то одмах учине, јер је удружење, поред осталих својих задаћа, позвано, да заступа и интересе адвокатскога реда. Годишњи је улог за њих 24 динара.

Све остале правнике у Србији позивамо и молимо, да се упишу за ванредне чланове удружења, а годишњи је улог 16 динара.

Адвокати, судије и правници ван Србије могу такође бити чланови удружења и ми их најусрдније позивамо, да се у чланство упишу. Годишњи улог за њих износи 20 франака у злату или 20 круна.

Сви чланови удружења, редовни или ванредни, из Србије или ван Србије, добијају бесплатно орган дру-штвени „Бранич“, као и друга издања друштвена по нижој цени.

„Бранич“ излази 1. и 16. сваког месеца, у свес-кама од најмање 3 табака.

Претплата за нечланове стаје:

У Србији:	Ван Србије:
На годину 16 дин.	Годишње . . . 20 фр. или круна
„ пола године 8 „	Полугодишње 10 „ „ „
„ четврт године . . 4 „	

Улоге и претплату у Београду прима благајник дру-штвени г. Димитрије Тадић, правозаступник, а у уну-трашњости примају друштвени повереници.

Све поште у Србији и ван Србије примају претплату на наш лист.

Улози и претплата из места ван Србије, могу се најпodesније шилати упутницом.

О Д В О Р

Удружења јавних правозаступника у Србији

КЊИЖЕВНИ ОГЛАС

По решењу Министра Финансија на место *Царинског Прегледа*, листа за царинска знања, почеће излазити као орган Министарства Финансија.

ФИНАНСИЈСКИ ПРЕГЛЕД

лист за финансијска знања, који ће служити потребама целе финансијске струке.

Лист ће излазити у месечним свескама од 10—15 штампаних табака веће осмине и бити подељен на два дела: *општи*, у коме ће се теоријски расправљати питања финансијско-економска од општег значаја, и *посебни* или *службени* део, у коме ће се саопштавати сви закони, расписи, наређења, упутства, одлуке и објашњења по струци финансијској.

Цена листу је на годину 20 динара; на пола године 10 динара; на четврт године 5 динара. За иностранство 30 динара у злату. *Практиканци и баци добијају лист у пола цене.*

Листом ће администрирати Управа Државних Дугова при Министарству Финансија. *Прешиласти на лист, и све што се тиче администрације, шаље се Управи Држав. Дугова* (Министарство Финансија) Београд. *Рукописи и остало, што се уредништва тиче, упућује се Уредништву „Финансијског Прегледа“* (Министарство Финансија, Београд).

Први број „Финансијског Прегледа“ изаћи ће у Априлу месецу. Претплатници „Царинског Прегледа“ добијаће „Финансијски Преглед.“

19. Марта 1899. год.
у Београду.

УРЕДНИШТВО
„ФИНАНСИЈСКОГ ПРЕГЛЕДА“

ПОВЕРЕНИЦИ УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА

— 638 —

І. У СРВИЈИ

Алексинач:	Сава Маринковић
Ваљево:	Марко Ђуричић
Браћа:	Драгом. Савић
Г. Милановац:	Коста Борисављевић
Зајечар:	Михаило Јоцић
Јагодина:	Драгутин Пећић
Књажевац:	Сима Клапаревић
Крагујевац:	Чеда Радовић
Крушевац:	Богдан Златић
Лесковац:	Коста Протић
Лозница:	Влад. Илић
Неготин:	Иван Павићевић
Ниш:	Петар Благојевић
Пирот:	Сава Л. Врачевић
Пожаревац:	Стева Максимовић
Прокупље:	Љуб. Д. Јовановић
Смедерево:	Коста Тимотијевић
Ужице:	Страхиња Поповић
Шабац:	Драг. Н. Солдатовић
Чачак:	Алекса Радуловић
Ђуприја:	Жив. Пандуровић

ІІ. ВАН СРВИЈЕ

Д-р Алекс. Љ. Митровић, уредник „Српског Гласа“ у Задру, за Далмацију;

Миле Дожић, секретар Вел. Суда на Цетињу, за Црну Гору;

Д-р Влад. Чобанић, одвјетник у Митровици, за котаре: митровачки, шидски и илочки, Сремске жупаније;

Д-р Гига Авакумовић, одвјетник у Земуну, за котаре: земунски, ст. пазувски, пришки и румски, Срем. жупаније;

Д-р Милан Гађански, одвјетник у Панчеву, за Панчево и околину.

Луки Вукомановићу, председ. прв.
суда

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ВЛАСНИК

УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА
У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ
ПРАВОЗАСТУПНИК

БРОЈ 10.

У БЕОГРАДУ 16. МАЈА 1899. ГОДИНЕ

ГОДИНА VI.

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА Д. ДИМИТРИЈЕВИЋА, ИВАЏ-БЕГОВА УЛИЦА БР. 1.

1899.

САДРЖАЈ

СТРАНА

Алекса С. Јовановић, судија Касац. Суда: Правда и управа у Србији од 1804. до 1839. године	433
М. М. Станојевић, судија крагујев. првост. суда: Римско муниципално уређење, од Ж. Калиндеро	439
Марко Тричковић, судија ваљевск. првост. суда: Служитељи и благодејање на т. 4. а. §. 471. грађ. суде. пост.	445
Пасквале дел Будиче: Енциклопедија Права (Наставак)	454
Свет. Јашић, судија Касацион. Суда: О јавној продаји	462
Из Суднице: XXI. Постојање дела бракодомства може се утврђивати и основима подозрења. <i>Саопштио Д. Солдашовић, судија шабач. првост. суда.</i> — XXII. Оспоравање истинитости менице од стране неписменог акцентанта, после извршности решења о стављеном обезбеђењу, нема важности ни основа за кривичну одговорност потписника и сведока на меници. <i>Саопштио Милан В. Петровић, секретар неговог првостепеног суда</i>	467
Страно правосуђе: II. Право браничево	470
Књижевне вести	471
Читуља: Емилно Кастелар	477
Промене у судској струци	478
Весник	479
Позив на претплату и упис у чланство	480

Уредништво има на расположењу:

„Бранич“ за 1897. год. у 4^о IV. 128 стр., цена 4 дин. или круне;
 „Бранич“ за 1898. год. у 8^о XIV. 960 стр., цена 12 дин. или круна.

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ
ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

Милан Ст. Марковић, ПРАВОЗАСТУПНИК

ИЗЛАЗИ:

1. и 16. сваког месеца

УРЕДНИШТВО:

Дубровачка улица бр. 18.

ПРАВДА И УПРАВА У СРБИЈИ

— од 1804. до 1839. године¹⁾ —

Приступ.

У 1790. и 1791. години, за време примирја између Аустрије и Турске, српски је народ био у непрестаној трзавици и страху за свој политички опстанак. Предвиђао је, да ће Аустрија „нашу земљу, с толиким трошком и крвопролитијем ослобођену и освојену, паки Турком возвратити, и мир с нашеју погибелију закључити.“

Молбом, која је упућена преко Сабора у Темишвару, и другом из Београда, Срби су тражили од аустријског двора помоћи „за спасеније избавленије и ослобођеније од љутаго змијинског јада, турецкога ига.“ Затим на крају 1790. године, лично је предана у Бечу у царске руке „инштаницја“ за заштиту, да не би народ „заостао под проклетим агарјанским насиљем.“

Одговор је био кратак. Ако Србија остане под аустријском владавином, обећано је народу, да ће бити у свачем заштићен; поклониће му се коњи волови и новац; и не ће давати никаквих дажбина за неко време. Ако ли, сачувај Боже, буде Србија уступљена Турцима, ономе ко пребегне на ћесарску страну, даће се на уживање царска кућа, коњи, волови, и остало.

¹⁾ Одломак из веће државно-правне расправе.

Ова мало утешна реч аустријског двора, није ни у колико задовољила жеље и захтеве српског народа. То најбоље сведочи, следећа патриотска напомена народног депутата Стефана Јовановића, трonoшког архимандрита.... „*обаче, браћо, боље би нам било у нашој земљи бистру воду пити, неже-ли овамо каву с млеком и шећером варити.*“

Народ је неоступно настојавао, да му се признају следећа права:

— *по начину, који важи за Кара-Влашку, да плаћа султану данак одсеком, колико се споразумно уговори;*

— *Турци и паше да се не мешају у народне послове, нити да му суде њихови муселими;*

— *да сам народ, општим договором, избере себи за управника једног од својих главних људи, који ће уговорени данак прикупљати и слаати султану;*

— *да се народу ујамчи у његовој земљи слобода, да може мирно радити и уживати.*

Ове тачке, као јемство политичком бићу Србије, ваља сматрати као пратекст свима доцнијим погодбама са Турском, за владе Кара-Ђорђа и Књаза Милоша. Диктоване су побудама праве народне жеље, и тежње за унутарњом самосталношћу, под управом народног поглавара. Разликују се, у основу, од тадањих политичких пројеката митрополита Стратимировића и Саве Текелије, о европској заштити и страном принцу.

Молбом од 24. Августа 1790. године, народ је изјавио, да је принуђен на даљу очајничку обрану оружаној руком, ако му се уговором између Аустрије и Турске не ујамче тражена права. Моли, да се у том случају обустави повратак Турака у Србију, бар за два месеца, док се не прибере летина „*поне-же у нас не памте људи толикога плода, колико ове године што је Бог даровао*“; да се у случају опасности од Турака приме пребегле српске породице и сместе у пограничним пределима, међу својом једнокрвном браћом; и да се српски устаници тајним начином помажу из Аустрије, прахом и оловом, коју милост под царском заштитом већ уживаху Црногорци. Напоменуто је, ако народ буде лишен тражене милости, да ће бити принуђен ставити се под протекцију друге велесиле, „*а ову отречену милост, не ћемо заборавити.*“

виши ни ми ни потомци наши от рода в род, њихова ради спасенија и будуице науке."

Очекивани уговор закључен је у Свиштову, 4. Августа 1791. године. Др. Куниберт вели, да је тада била згодна прилика за Аустрију, да се заузме за Србију, и тим начином да стече право на протекцију, какву је доцније прибавила Русија уговорима букурешким и акерманским.

Али то Аустрија не учини. Ни молбе ни претње српског народа нису ништа помогле. Она се задовољи само уговореном амнестијом за усташе из Црне Горе, Босне, Влашке и Молдавије, који су јој у овом рату помагали. Још изради забрану, да Турска не дозволи јаничарима и башама борављење у београдском пашалуку, због опасности по мир и поредак у њеним покрајинама, од честих побуна у суседству.

О Србији, која је листом пристала уз Немце, као њен савезник, нема у уговору ни помена. Ову неблагодарност Аустрије према српском народу, сматрају државници као велику погрешку у њеној спољној политици, и правдају је само њеном слабошћу. То време и сама је била растрзана унутарњим раздором и несугласицама. Осем тога и Прајска је суревњиво мотрила на сваки њен утицај и ојачање ван граница.

У истом месецу обзнањено је у Београду, да је Србија уступљена Турцима до Дунава и Саве. Аустријске власти добију налог за предају градова и повратак војске. И големо и мало падне у очајање за живот и тековину.

Овај поступак Аустрије, народ је примио к срцу као праву издају заједничког уговора, и као неблагодарност за учињене услуге и поднесене жртве. У писму од 26. Августа 1791. овако јадикuje родољубиви трношки архимандрит: „Камо обети и услуге наше аустријском двору; толика проливена крв и губитци имања и живота! То ли су награде бедној Србији, да нас сада Турци продају и секу као марву?! *Убио га Бог са кога је то! Може ли се по свем свете где видити таковоја неправда*“? А руком другог једног богомољца и народног мученика (Хаџи-Рувима), забележено је на једном старом осмогласнику „Немац издаде Србију Турком.“ Истоветним осећајем неправде, оставио је суседну земљу

ратник Србин, и вратио се на своје огњиште међу Турке. „Ићи ћу — рекао је Алекса Ненадовић свом генералу — од манастира до манастира, и казивати сваком калуђеру и попу, да запишу, да више никад, тко је Србин, Немцу не верује.“¹⁾

Напуштајући Србију, Аустријанци су наговарали народ да се сели. На томе је рађено и преко српског митрополита Грка Дионисија Поповића. Он је 17. Августа 1791. године, у саборној београдској цркви, нарочитом беседом преклињао народ, да бега преко Саве и Дунава; и прочитао је царски декрет, који гласи овако:

— Оне Србе који су ради прећи, прима монарх као отац своју децу, и даје им све милости и правиче, које већ уживају тамо њихова браћа, по раније објављеним привилегијама;

— за четири године дана ослобођава их од свију царских дажбина;

— сиромашнима, у првом реду женама деци и сакатима, даваће се на дан по две крајцаре;

— ко се досели било у милитарска било у коморанска места, добиће земље, кућу, и све што му је год потребно за ужитак.

За прелазак биле су одређене скеле — Шабац, Београд и Смедерево.

Али српски народ не хтеде послушати. Остављен у неизвесности и очајању, ипак није мога да напусти своју милу постојбину, и зато је турски јарам претпоставио расељењу.

Порта постави за везира београдском пашалуку Ебу-Бећир-пашу, и пошаље га да прими Смедерево, Београд и Шабац. Кнезови српски поздраве га добродошлицом у Нишу. Он их прими одлично. Обећа, да ће му по султановој наредби бити једина брига, да рају задовољи уснокоји и обезбеди. Обећање је било искрено. Кнезови му се потуже на насиља Дели-Ахмета из Туприје, старешине јаничара, који је у аустријском рату постао паша од два туга, за заслуге у одбрани Туприје. Паша одмах нареди да се Ахмет убије. Затим дође у Београд. Обзнани се ферман о општој амнестији, и о томе да јаничари не смеју боравити у београдском па-

1) Мемоари-прото М. Ненадовића, стр. 27.

шалуку. Они се разбегну куд који. Њихова имања заузме народ.

У Србији завлада мир и поредак. Паша постави по кнежинама старешине од одличнијих Срба, и снабде их бератима. Прибирање порезе, разрез коначких трошкова, постављање и мењање судских и управних органа (кадија и муселима), све је то вршено договорно са кнезовима. Спахије се врате да купе главницу и своје десетке, и благо су поступале с народом. На молбу кнезова буде нарочитим ферманом одређена стопа порезе, до 20 гроша с главе на главу. Под заштитом амнестије стане се враћати разбегли народ, и они, који су као војници у аустријским фрајкорима добили чинове или пенсије. Поменути Алекса Ненадовић из Бранковине, бивши аустријски поручик, постане кнез у кнежини тамнавској, и важио је на том крају као најразборитији старешина.

После трогодишње мудре управе, умре Бећир-паша. За везира дође Шашит-паша. У исто доба Порта промени политику према Србији. Помири се са бунтовним видинским пашом Осман-Пазвант-Оглом. Да задовољи понос правоверних мусломана, изда ферман да се јаничари могу вратити у Србију. Понова настану насиља и нереди.

Наскоро, по жалби народа, султан збаци овог везира, и постави Хади-Мустафу Шиникогла, који је дотле био код везира „бина-емин“ (главни надзорник државних добара). Он нареди, да се из потаје убије Кара-Осман, јаничарски баша у Београду. Виђенији јаничари разбегну се; остали се одаду мирном занимању, понајвише занатима, очекујући своје време.

Мустафа-паша следовао је у свему примеру пок. Бећир-паше. Повери управу земље народним кнезовима. Турске власти биле су само овлашћена контрола над њиховим радом. Паша се искрено договарао са кнезовима и очински саслушавао народне жеље. Дозволио му је да гради цркве и подиже школе. Овај периодић спокојног живота и благостања, народ је назвао „златним временом“, а Мустафа-пашу прозвао је „српском мајком.“

То стање трајало је свега пет година. Немири у суседном видинском пашалуку, којим је после Пазвант-Огла управљао Мула-паша, пређу и на пашалук београдски. Видински јаничари, помагани разбеглим бео-

градским јаничарима, нападну на Србију. Мустафа-паша пошаље против њих свога сина Дервиш-бега са одељењима турско-српске војске. Шумадинцима управљали су заповедници Станко Арамбаша и Кара-Ђорђе; а са Моравцима Петар кнез Ћупријски из Гложана, и Стеван Јаковљевић из Левча. Видински јаничари буду разбијени; али се сада побуне јаничари београђани, продру у сарај, удаве пашу, и узму управу у своје руке. Њихове четири поглавице Мула Јусуф, Аганлија, Кучук-Алија и Фочић-Мехмед-ага, поделе управу, и стану самостално владати сваки својим крајем.

Маса растурених јаничара и других бескућника навали понова у Србију. Настану нова насиља. То је било у јесен 1801. године. Из једног старог писма од 28. Јуна 1799. године уверавамо се, да је устријска власт предвиђала овај преврат, и опезивала пашу да сузбија јаничарске изгреде.

Нови везир Ага-Хасан-паша само је носио то име. Дахије су чиниле шта су хтеле. Поставе по паланкама и нахијама своје кадије и муселиме; удвоструче порезу, и насилнички стану узимати за исхрану своје војске дрва, сено, јечам, месо и остало. Народ је морао о свом трошку да гради конаке за нахијске муселиме; да их издржава са момцима, којих је увек било по 20—30 људи; а поред тога и да их плаћа својим новцем. Дахије дозволе, да се почифлича сав пашалук. За се задрже царска добра (мукаде), и у њима поставе за сабирање десетка субаше, са по неколико момака, који су отимали од народа; а то су чинили и чифликције по чифлицима. Да одрже народ у зашту и покорности, пограде о његовом трошку ханове, по паланкама и у многим селима, и у њих понаместају 10—15 разузданих јаничара, које је такође издржавао народ. Муселими су често обилазили своје крајеве, и гостили се по неколико дана о трошку раје, по хановима и српским домовима, ситећи своје варварске пожуде. Коло је морало играти. Силовали су или турчили младе и девојке. На Руднику, Сали-ага „руднички бик“, завео је *право прве ноћи*. Кнезовима одузму власт из руку; од кадија отму право суђења. Турчин је могао да убије Србина без одговорности, а крвинуу је плаћало село, па и сама породица убијенога.

Ако се Србин тужи био је у опасности, да му се злотвор не освети убијством.

Стање је било очајно. Народ се стане одметати у хајдуке, који су светили насиља и неправде на зулумџарима, а заклањали поштене људе. Најпосле, саме спахије и остали мирољубиви Турци, незадовољни управом хахија, почну наговарати Србе, да се жале султану. Из Цариграда дође хахијама претећи ферман, да ће се против њих послати царска војска, ако не одустану од нечовечних поступака. Они се ни мало не поплаше, но се на против реше на крајње и најжешће мере. Науме да побију или протерају спахије, с којима нису били задовољни; кнезове и друге одличне Србе да исеку; од раје да покупе оружје, и тим је обезглаве и угњету. Почетак је учињен у ваљевској Колубари.

То је био непосредни узрок општем незадовољству у земљи, и клица отпору против насиља. Хајдуковање се преокрене у народни устанак, који плане у једно исто време на неколиким местима Србије. Појаве се 1804. године одушевљени српски ратници, под храбрим вождом Кара-Ђорђеџем, и својом десетогодишњом борбом оставе потомству светао спомен издржљивости и самопрегоревања, за идеју народног ослобођења и независности. Затим 1815. године, о другом народном устанку, настану нови знаменити догађаји, под мудрим руковођењем таковског јунака Великог Милоша Обреновића. Опису судске и управне организације оба ова периода, посвећени су податци наше расправе.

Алекса С. Јовановић.

РИМСКО МУНИЦИПАЛНО УРЕЂЕЊЕ

од
ЖАНА КАЛИНДЕРО

Превео: М. М. Станојевић
СУДИЈА КРАЈУЛЕВАЧКОГ ПРВОСТЕПЕНОГ СУДА

Предговор

Неколике и врло лепе стране г. Гастона Боасије о муниципалијама, у његовом делу: „L' Opposition sous les Césars“; интересантна и научна књига г. М. Мадвига о конституцији и администрацији римске државе, и његова

дисертација: „*De jure et conditione Coloniarum Romanorum*“; перфектно дело г. Миспуле-а о римским политичким институцијама; магистрална студија г. Виктора Дириј о муниципалном режиму у римском царству, најзад достојна пажње брошура г. Едмонда Лабати о римским муниципијама и *Curatores Rei Publicae*; по том извесне успомене са нашег последњег пута у Помпеју, — нарочито су привукле нашу пажњу на римски муниципални режим, режим који је имао своју величину, но, као и само царство и своје дане опадања.

Потребно је да напоменемо у интересу предмета, који хоћемо да третирамо, да је идеја о држави, у данашњем смислу те речи, била непозната у Римљана. Ова идеја није никада остварена: ни под републиком ни под самим царством. Тек се, при крају царства, појављује мало јасније.

Заиста, у почетку, наилазимо на римској територији само једну општину: Рим. Међутим у колико се његова територија увећавала освојењем, стваране су нове, по угледу на ову: то су римске колоније. Но, свршило се, допуштањем да живе старе општине, које су створили народи потчињени силом оружја римском господарству. Ове су општине постале муниципије или префектуре.

Територијално се уређење у провинцијама не разликује ни мало од римске општине. Провинција је само скуп општина, којима је управљао римски магистрат.

У главном су римску територију сачињавале општине груписане око римске општине. Ово је, у осталом, била једина административна подела, која је примљена.

Додаћемо да је свака варош имала свој особени закон, своју особену религију. Имала је, шта више, своје особене светковине, па и календар. Тежине и мере такође су биле специјалне за сваку варош. Брак је био једва допуштен међу становницима двеју разних вароши, тек под свечаном погодбом (*jus connubii*.....). У осталом, највиднији је карактер историје Италије, пре римског освојења, дух изоловања сваке вароши.

Но, у каквом се положају налазио сам Рим према другим општинама?

Муниципални органи Рима, седишта управе, који је имао засебну организацију и администрацију, имали су сами власт над свима становницима римске територије,

док у другим општинама, муниципалне власти нису имале никакве власти изван граница вароши. Константин, који је основао Цариград, учинио је ову варош резиденцијом источних царева, и уређивао је, наизменце, по угледу на Рим, организацију, коју је довршио син му Констанц, који је створио *praefectus-a urbi*.

Класични су писци неми о муниципалном уређењу римских вароши. Правне су збирке, у овом погледу, врло непотпуне, у осталом оне говоре о трећем веку наше ере, а врло често баш и још скоријем времену.

За старију периоду, за наше главне изворе, имамо да захвалимо епиграфији. Не узимајући у рачун натписе, ми имамо у рукама праве *leges municipales*, закон *Julia municipalis* од Јулија Цезара (45. пре Хр.), познат под именом Ираклијева табла, закон *Rubria de Gallia Cisalpina* (49. г. пре Хр.) одломак Естски, нађен 1880. г. у Атесту, у Галији Транспаданској, по том знамените таблице Салпензе и Малаге, које је дао Доментијан муниципијама, које су се тако звале, од 82. до 84. г. ере хришћанске, и онај нађен у Осинама, који није ништа друго до муниципални закон, који је Цезар дао колонији *Julia Genitiva* (44. пре Хр.).

Потрудићемо се дакле, поглавито помоћу свих ових писаца и ових текстова, које смо побројали, да представимо тачну и кратку идеју, у колико је то могуће, о администрацији и римском муниципалном режиму, и бићемо срећни ако овај скромни рад може допринети да се да довољно исправна идеја о овоме предмету, ма да су у опште ови радови мало тачни. У осталом мало је питања тако расправљаних, као што су питања, која се односе на римске муниципалне институције, и ове у свима деловима царства.

Апелујемо дакле на опроштај читаоца: за тешкоће разне природе, које су за нас веће него за сваког другог, нека нас извини.

ГЛАВА I

Муниципална управа пре и под Републиком.¹⁾

Рим је имао своју нарочиту муниципалну организацију, свој сенат, своје комиције, своје викомагистре,

¹⁾ Willems, Le Sénat de la République Romaine, II. 687—702; Misouplet, Des institutions politiques des Romains t. II. p. 25—150; Gaston Boissier, L'Opposition sous les Césars, p. 2e—52; од истог писца, Promenades Archéo-

своје кураторе, своје едиле, свог граефектуса-a urbi и т. д. Без сумње су муниципије у провинцијама репродуковале често ову организацију; видимо шта више, да се Римљани после сваког новог освојења труде, да измене административне институције анектованих вароши, да би олакшали своју политичку акцију и дали јој више дејства. Међутим не треба мислити, да је муниципија била у административном погледу, у истој зависности, као и у политичком погледу. Далеко од тога, свака је муниципија имала своје сопствене законе, своју вероисповед, и у административном поретку своју аутономију. Ма да је много полагао на то да осигура покорност потчињених народа, и брзо да казни, као буну, најмање уштезање у поковавању, Рим је имао мудрости да учини сносљивим политички јарам, остављајући муниципијама¹⁾

logiques, Rome et Pompéi. p. 368—370. Victor Duruy, Du Régime municipal dans l'empire Romain, Revue Historique t. I. Histoire des Romains. t. v. ch. 57. M. Klippfelt, Étude sur le régime municipal Gallo-Romain; Armand Houdouy, t. I. de la condition et de l'administration des villes chez les Romains; Madvig, L'Etat romain, sa Constitution et son Administration, t. 3. §. 2. и 3. Edvard Labouley, Les tables des Salpensa; Ch. Girard, Les tables de Salpenza et de Malaga. — Mommsen: Die Stadtrechte von Salpensa und Malaga. Rudorff, de majore et minore Latio; Ed. Beaudouin, Le majus et le minus Latium. (Nouv. rev. hist.); Otto Hirschfeld, Contrib. à l'histoire du Droit Latin, traduit par H. Thédenat; Guizot, Essais sur l'histoire de France, p. 1—44, Marquardt, Manuel d'Antiquités romaines t. IV. 64—69, 131—208; F. Robion et D. Delaunay, Les Institutions de l'ancienne Rome, II p. 223—237; A. Bouché-Leclercq, Manuel des Institutions Romains, p. 171—208 и 424—424.; Roth, De re municipali Romanorum; libri II. Stuttgart 1801.; Grauer: De re municipali Romanorum, Kilias. 1840. Migneret, Essai sur l'Administration municipale des Romains, Paris 1846. Béchaud, Le Droit municipal dans l'antiquité, Paris 1860.; L. Grévy, Des municipes en Droit Romain, Versailles. 1876. Mommsen, Commentaires sur les tables d'Ossuna, Journal des Savants. 1875—1876. Edmond Labatut, La municipalité romaine; од истог писца Histoire de la Préture; Louis Jousserandot, Edit Perpétuel; Rubino: Ueber die Ausdrücke municipium und municipes in den Zeiten der rom. Repub. p. 866. и S. H. Boussage, Organisation judiciaire des villes chez les Romains. Paris 1876. Camille Julian, Les transformations politiques de l'Italie sous les empereurs romains. Paris, 1894.

¹⁾ Ма да су нам стари писци оставили више дефиниција речи municipium, далеко смо од тога да се данас сложимо о значењу ове речи: доиста је варирао историјски смисао municipium-а, а и само његово етимолошко значење даје места разним тумачењима. Тако по Mommsen-у и Bouché-Leclercq-у, имао је следећа значења:

1. Стари италијански муниципијум, који је имао civitas sine suffragio. 2. Италијански муниципијум, састављен једнолично, од друштвеног рата из нуноправних грађана.

3. Нови провинцијални муниципијум, категорија, рђаво дефинисана обичним језиком; где фигуришу поред муниципијума, у правом смислу, или општине, која ужива право грађанства, све вароши, којима је Рим подарио муниципално уређење, и подарио барем латинско право.

Најзад под Каракалом, који је дао право грађанства свима становницима царства, рег municipium на посетку је значала у свима местима, сваку општину осим главне.

слободу и релативну независност у стварима, које се тичу нарочито породице и права својине. Самим тим, што је муниципија сама управљала својим пословима и постављала магистрате, који су управљали унутрашњом администрацијом, политичка радња Рима није јој изгледала толико непосредна, и по том толерантнија. Но, у колико се Рим чувао да уводи административну централизацију, која је због теškoће у вршењу, у тако пространом царству, била постала скоро досадна и мрека, у толико су је примењивали његови проконзули и претори у провинцијама¹⁾, да би створили јединство и концентрисали сву снагу у својим рукама.

Пол Диакр²⁾ поделио је историју муниципија у три периода: први обухвата четири прва века Рима; други почиње од свршетка латинских ратова (45. год. Рима) и простире се до промугације *lex Julia municipalis* (664. г. Рима; 90. година пре Хр.), трећи обухвата све време трајања царске владе.

Први је период рађања римске снаге. Изгледа, да се Рим³⁾ бори много више за то да осигура своју соп-

¹⁾ Римљани су подразумевали под речју провинција (*provincia*) одређену домену, у којој је један магистрат вршио права *imperium*-а искључењем својих колега. Ова домена може бити, каже Буше-Леклер, идеална и одговарати просто ономе што данас зовемо надлежност. Таква је надлежност градских претора и перегрина (*provincia urbana — peregrina*.)

Познате су нам провинције изван Италије, само од 227. пре Христа. Од тада ова реч има значење власти или притежања изван Италије. Дакле римска је провинција предео изван Италије, којим је управљао један делегат Рима. Оно што нарочито карактерише њену потчињеност Италији јесте то, што је њена територија сматрана као својина римског народа, (*praedium populi romani*), која је носила порезу на непокретну имовину, било у ватру (*vectigal*), било у новцу, (*stipendium*).

²⁾ в. *Municipium*.

³⁾ Пошто у овој студији често говоримо о Риму, проговоримо неколико речи о легенди о његовом оснивању и становништву он је основан, као што то стари практикују, *à priori*, у један мах, сав, једнога дана. Ово је оснивање имало религиозан карактер. Богови, то јест аугури, вођени тичијим дејством одредили су место за изградњу Рима. На дан оснивања, Ромуло отпочео је приношењем жртве. Његови другови, који су га окружавали, заваљали су ватру од цбуња и скачу кроз ватру, држећи да ће се очистити од сваке физичке и моралне нечистоте: ватра све чисти. По том је Ромуло ископао округло шанца, у који је бацао једну грудну земље, коју је донео из вароши Алабе; стари не могући оставити своју варош, у којој су почивали гробови њихових предака, тако су се ослобођавали овог греха и уништавали га. Ромуло је на овом истом месту направио олтар и ту наложио ватру. То је било огњиште вароши. По том повуче једну бразду, која је означавала крај — ограду. Нико није имао право да је прекорачи: Рем, који се то усудио, платио је главом ову дрскост. Рим је био састављен из Тројанаца, Латина, Грка, Сабинаца. Све су се ове расе укритале и мешале. Први је његов краљ био Латин. Други је био Сабинанин. Пети Грк, шести Етрурац.

ствену егзистенцију и утврди своје институције, него за увећањем далеким освојењима; у толико је немилосрднији у репресалијама, у колико се чешће налази у опасности. Његову строгост, и само свирепство, према побеђенима, изгледа да му налажу потребе јавног спаса. Вероватно је, доиста, да је Рим, у место да буде штедљив у давању права грађанства, и да неизгладимо маркира све што је било римско, људе и ствари, — на против позивао покорене народе да уживају право грађанства и суделују у његовој сопственој сили, његовим институцијама, и са овима су се стара римска врлина, ускоро распадала; на то је била ограничена његова судбина, и нису биле испуњене његове намере. Исто тако су се Римљани задовољавали, у овој периоди, тиме, да наметну својим суседима уговоре, које су под именом *amiticia*, *hospitium*, *foedus*, скривали врло стварну потчињеност.¹⁾ И сенат је често обдаривао освојене вароши правом грађанства, са или без права *suffragium*-а,²⁾ но, у томе поступа према потреби: показује великодушност тамо, где силом не може да одржи његову власт; кад-што чини такве концесије после сјајне победе, тако да се побеђени, који се нада свима строгостима, налази очаран великодушношћу победиоца; приморава на слогу непријатељска племена, чија би неслога била опасна; завађа на против оне, који би везани вековним пријатељством, били опасни по републику, ако би се удружили. Сила и лукавство за Рим су сигурније и верније оружје, него ли храброст његових легиона. У овој епоси Рим нарочито шири далеко његове колоније, које су у исто време и предстраже, које чувају његова освојења.

Језик, коме је била латинска основа, примио је доста грчких примеса, из и етруских.

Становништво дакле Рима, пошто је било мешавина из више раса, његову веру и национално огњиште, састављале су више верисповеди и више постојбина. Рим је била скоро једина варош, коју његова муниципална религија није изоловала од свих других. Он је имао додира са целом Италијом и целом Грчком. Његово гостопримно огњиште служило је свима народима.

1) Pomponius. Dig. I. 5. §. 1. de capt. et post. XLIX. 15. Festus, Verminiceps.

2) За вароши sine suffragio, — видети специјално: H. Rudert: De jure municip. Romanorum belli Latini temporibus Campanis dato (Leipzig, Studien II. 1879. p. 73—715). Beloech, Campanien, Leipzig 1879. Zöller, Das Senatus consultum über Capua im Jahr 211. und dessen Ausführung, Mühlhausen, 1875; De civitate sine suffragio et municipio romanorum. Heidelberg. 1866.

Разликовале су се више врста вароши, по више или мање већим правима, која су им подарена; једне су биле слободне, а друге потчињене или *dediticiae*. Међу слободним варошима разликовале су се још оне, које су биле *foederatae* од оних, које се биле *sine foedere*.

Слободна варош имала је своју особену јурисдикцију и своје магистрате, од којих су зависили и сами римски грађани, који су становали на њеној територији. Ове су привилегије произлазиле кад-што из уговора; но најчешће их је давао сенатус консултус. У сваком случају слободне су вароши зависиле само од сената, и гувернер провинције није могао, ако није био на то овлашћен од стране сенатус консулта, да се меша у ствари, које су се тикале унутрашње администрације. Цицерон¹⁾ спомиње једну сицилијанску варош *immunis ac libera*, која се обратила римском сенату, у 95. год. пре Хр. тражећи од њега законе. Сенат стави у дужност тројици делегата да их саставе.

Као што је сенат имао право да какву потчињену варош — *dediticiae* — изједначи са слободним варошима, тако је имао право да слободну варош стави у положај *dediticiae*. По некад се задовољавао да бунтовним варошима натовари ванредне намете.

(Наставиће се)

СЛУЖИТЕЉИ И БЛАГОДЕЈАЊЕ ИЗ ТАЧ. 4. а) §. 471. ГРАЂ. СУД. ПОСТ.

(Поводом одлуке опште седнице Касац. Суда)

Прво да изнесемо спорни случај са разлосима судећег и примедбама Касационога Суда, па ћемо онда казати и наше мишљење са разлосима, на којима исто заснивамо.

Радивој Н. тужбом својом од 24. VIII. 94. преста-вио је ваљев. првост. суду, да је од свога брата Арсена Н., жандарма из Београда, купио један део кућњег плаца и њиву још 1891. а за цену од 312 динара. Даље је навео, да је на исту земљу добио условно убаштинење у 1891. Тражио је да суд туженога осуди, да му на купљену земљу изда тапију, пошто му је куповну цену исплатио.

¹⁾ Verr. II. 2. 49. §. 122. 3. 6. §. 13.

Тужени Арсен Н. у своме одговору признао је уговор куповине и продаје, али не пристаје да изда тапију, јер нема довољно земље, пошто му жандармска служба није стално занимање, но земљеделство.

На рочиштима тужилац је остао при своме тражењу, а тужени при одговору, с тим да се новац, који је примио од тужиоца на име куповне цене, пребије и урачуна на име кирије на исту земљу, коју тужилац држи и зирати *већ осам година*.

Првостепени је суд нашао: да је уговор куповине и продаје спорне земље доказан, као и да је тужилац исплатио куповну цену, сем 60 динара. Односно навода туженога, да је он земљеделац, и да сем продате земље нема довољно земље за уживање према §. 471. грађ. суд. пост., те да према томе не може издати тужиоцу тапију, суд је нашао: да је исти навод без вредности, зато што се из поднесених квита и суду упућених акта (од стране туженога) види: да је тужени у време продаје био жандарм у Београду и од тога доба био служитељ у св. савском Дому, а сада служитељ у Касац. Суду — према чему нити је био земљеделац у време продаје, нити је то сад, те да би се могао користити благодејањем из §. 471. које је законодавац установио само за земљеделце или оне којима је земљеделство главно занимање.

Зато је суд био пресудио: да тужилац плати туженоме 60 дин. као остатак неплаћене куповне цене и по томе да тужени изда тужиоцу тапију и т. д.

По жалби туженога, П. одел. Касац. Суда својим примедбама од 23. XI. 98. Бр. 9360 поништи пресуду првост. суда, са ових разлога: Погрешни су разлози првост. суда да тужени продавац Арсен у време продаје — као жандарм — а сада служитељ Касац. Суда није земљеделац, јер дух законског прописа §. 471. грађ. пост. је тај: да се под земљеделцем сматра и сваки онај који не живи у селу већ у вароши и који ради какав занат, али му исти не доноси такав приход, да себе и породицу издржавати може, но поред тога обрађује и земљу — према чему се и тужени Арсен — као служитељ — (пређе жандарм) има сматрати за земљеделца. Ово у толико пре што се из акта види, да има непокретног имања, које му доноси приход и што му данашња служба није стално и главно занимање — но привремена.

Према томе тужени Арсен није ни могао — као такав — отуђивати (продавати) имање, кад по поднетим уверењима у акту Бр. 26864 и Бр. 6704 нема довољно земље — по захтеву §. 471. грађ. пост.

Првост. ваљев. суд 28. XI. 98. Бр. 28333 дао је ове противразлоге: „Правилном Министра Правде од 4. II. 74. № 354 у т. 1. објашњено је: ко се разуме под земљоделцем и суд сматра да нема разлога противно томе објашњењу тумачити закон и изналазити, да је дух његов тај, да се за земљоделца има сматрати и лице које земљу никако и не ради.

„Тужени је као што се из акта спора види био жандарм још 1891. и од то доба редовно у државној служби; живи у Београду а имање му је у ваљевској Посавини; природно је дакле да земљу не ради, а према томе умесно незаштићавати му ренту од непокр. имања, коју би он хтео да ужива на штету другог и противно закљученом уговору. Што му служба није стална већ привремена, то није разлог, да се тужени може користити благодејањем, које је само земљоделцу дато, кад је он и у време закључења уговора а и данас у служби, а имање нити је радио у то време, нити га ради данас “

Општа седница Касац. Суда 8. I. 99. Бр. 10464 нашла је: да су примедбе II. одељења на закону основане и да не стоје противразлози ваљев. првост. суда, па је зато одржала у сили и важности примедбе одељења.

Износећи предњу одлуку опште седнице Касац. Суда, слободни смо изјавити: да се са њом не слажемо. Мислимо, да се ни граматичким ни логичким тумачењем не може извести, да је смисао, или као што Касац. Суд вели: дух законског наређења у тач. 4. а) §. 471. грађ. пост., да и служитељи, који имају непокретног имања, са кога приход добивају, имају исто благодејање, које и земљоделци.

Но пре него што би покушали да дамо разлога за наше мишљење, да напоменемо како у самим примедбама Касац. Суда има неке мале контрадикције и како је извођење у истима мало нетачно. Тако, Касац. Суд вели: дух законског прописа је, да се за земљоделца сматра и онај, који ради *какав занат*, који му не доноси такав

приход, да себе и породицу издржава, но поред тога *обрађује и земљу*. По нашем мишљењу логична је кон-секвенца оваквог тумачења: да благодејање наглавице из поменутог законског прописа имају сем земљеделца *још и незнатне занатлије, који обрађују земљу* — а да то благодејање нема *нико више*.

Међутим Касац. Суд изводи друкчији закључак т. ј. да и *послужитељи, који не обрађују земљу*, имају бла-годејање, које и земљеделци.

Тако исто чини нам се, да је нетачно тврђење Ка-сационог Суда: да туженом служитељска служба није стално и главно занимање — и да *зашто* он има бла-годејање наглавице. Утврђено је, да се тужени више од 8 година налази ван свога имања као жандарм и послу-житељ, утврђено је и то, да тужени не обрађује земљу но вуче ренту са имања, које не износи више од 40 ари (по уверењу општ. суда у акту бр. 6704, које Касац. Суд у својим примедбама наводи) и према свему томе јасно је, да туженом земљорад није *ни стално ни главно занимање*, као што закон тражи. И кад то стоји, онда је за расправу покренутог питања сасвим прелевантно: да ли је туженом служитељска служба стално и главно занимање или не.

У осталом да би наше разлагање било јасније, да наведемо сам текст дотичног законског наређења. Тако тач. 4. а) §. 471. грађ. суд. пост. гласи: „За извршење пресуде не могу се узети у попис: *земљеделцу* је-дан плуг, једна кола и т. д. Поред тога на сваку поре-ску главу, била она од данка ослобођена или не, ако јој је *само главно занимање земљорад*, живела она у селу или вароши пет дана земље..... Имање овде побројано не може ни сам *земљеделац* продати или ма којим на-чином отуђити“.....

Из овог се прописа види, да законодавац горње благодејање даје само оном лицу, које се *занима земљо-радом*, и то под условом да му је земљорад **главно** занимање.

Да ли се државни служитељи могу уопште зани-мати земљорадом и да ли њима може бити земљорад главно занимање? С погледом на природу служитељског посла, као и на обим њихових дужности, ми мислимо, да се на постављено питање мора негативно одговорити.

Према томе на њих се не може ни односити горње законско благодејање.

Из израза: „главно занимање земљорад“ види се још и то, да је законодавац имао намеру, да горње благодејање да само онима, који земљу *раде* а не и онима који добивају ренту са земље. Мислимо да је излишно доказивати, да су приход од земљорадничког рада и рента од земље, два различна појма, два засебна економска чиниоца и да је та разлика била јасна и нашем законодавцу, због чега је баш и изабрао горњи израз.

Да се горње благодејање односи *само* на оне, који раде земљу види се из III. одељ. т. 4. а) истог §-а, где се вели: да земљеделац може задужити три дана од наглавице: ако би се налазио у нужди због каквог елементарног случаја, као што су: поплава, пожар или неродица или ако би му стока угинула или би му потребовало новаца, да семе за усев купи и т. п.

Да би смо наше мишљење поткрепили и с друге стране, ми ћемо у кратко изнети историски развитак поменутог законског наређења; и тако користећи се и историским елементом логичног тумачења, који стоји у тесној унутарњој вези са поставком и израдом закона, још ћемо боље доказати основаност нашег мишљења.

Поменуто законско наређење не јавља се први пут у грађ. суд. пост. од 1865. Оно је ранијег датума и од самог поступка. Првобитна основа овом наређењу налази се у указу Кнеза Милоша, који је издат у Пожаревцу 29. Маја 1836. № 2118 и који наређује: да у варошима на кућу, у којој ко с фамилијом живи, а у *селима* на *кућу*, *башину*, два вола и краву нико се задужити не може, нити ће се интабулација на речена добра учињена и пред каквим судом за правилну признати. Овај указ нису имали у виду редактори првог законика о грађ. суд. пост. од 1853. год. но он је био у кратко изведен у тач. 3. чл. 262. другог законика од 1860. која је овако гласила: „.....најнужнији мајсторски алат, а *тежак*у један плуг, једна кола, два вола или теглећа коња, мотика, секира, будак и рана како за њега и фамилију тако и за стоку, колико му је ране нужно за 15 дана.“ Ова је тачка била пренесена и у садашњи законик о грађ. суд. пост. (од 1865.) као тачка 4. §. 471.

но с овим додатком: „осим тога ни два дана земље средње каквоће, била она чиста, под гором или воћем и плод њен, а ако земље нема онда ни кућа с нужним плацем.“ И ето тај текст замењен је садањим.¹⁾

Дакле, указ Милоша Великог наређује, да се онима који живе у селима, не може продати између осталогa кућа и баштина, поступак од 1860. обезбеђује тежаку између осталогa и два дана земље, а садањи пропис обезбеђује земљеделцу шест дана орања, што све јасно показује да је законодавац кроз сва времена непрестано имао једну исту тежњу и намеру, да благодејање наглавице да само онима, који земљу раде.

Ово ће се све још боље видети кад изнесемо да је посланик г. Д. Ђ. Јовановић, по чијем је предлогу и ушла у §. 471. грађ. пост. садања тач. 4. а) предложио Нар. Скупштини у 1871.: да се земљеделцу не може продати шест дана орања земље и т. д; да је одбор коме је овај предлог био дат на оцену дао мишљење, да се преко њега пређе на дневни ред, јер је закон довољно осигурао земљеделца са два плуга земље; да је исти предлагач при објашњењу овога предлога рекао: да њиме иде на то да се обезбеде „.....људи са села који живе од земљеделства, а не други“, да су у корист овако изнетог предлога говорили г. г. Љ. Каљевић и А. Лукић и да је исти скупштина усвојила, пошто се нико није јавио да говори противу истогa.²⁾

А кад је влада усвајајући исти предлог поднела га са своје стране Нар. Скупштини у 1873., тада се развила јака и жива дебата, у којој је узео учешћа доста велики број посланика, који су се у својим говорима изјаснили, да се поменуто наређење односи на „сељака“, „тежака“, „селски свет“, „тежачки народ“, „оне који земљу раде“, „који се земљорадом баве.“ И на питање посланика М. Спасића, да ли ће се ово благодејање односити и на *посирадале пашурије, који живе од земљорада*, одговорено му је: општ. суд видеће да је такав човек земљделац како носи *мотику на раме и живи од пољске радње.*³⁾ Дакле ко хоће да се користи горњим

1) Лид. Борђевић, Теорија грађ. суд. пост. стр. 504.

2) Протоколи Нар. Скупштине у Крагујевцу 1871. стр. 447. 448. 449 и 450.

3) Протоколи Нар. Скупштине за 1873. стр. 507—519.

благодејањем, мора да носи мотику а не судска акта, да ради земљу а не да вуче ренту.

Министар Правде својим правилом од 4. Фебр. 1874. № 354. (36. XXVI. стр. 14, а у грађ. пост. у §. 471.) за извршење горњег закона, објашњујући исти закон, наглашава, да ово благодејање имају само они, којима је земљеделство била *главна радња*. Он истина подводи под земљеделце и лончаре, ужаре, крпаче разних заната, рабације, али само оне, „којима би ипак земљеделство била главна радња, којом себе и породицу издржавају.“ Ма да је министар својим правилом *проширио* смисао горњег законског наређења, ипак га није проширио и на државне служитеље.

„Живети од земљеделства, вели се даље у правилу, неподусловљава да сваки мора имати плуг и волове. Ово се може и под најам или послугу узети — те да се земља ради.“ Дакле не треба да има ни плуга ни волова, али мора земљу *да ради*.

Мислимо да смо нашим досадањим разлагањем успели доказати, да је мишлење Касац. Суда неосновано и да нема ослонаца ни у садањем нити пак у ранијим законским наређењима.

Међутим напомињемо, да се законодавац у овом истом §-у, само на другом месту, изречно изјаснио: да државне служитеље сматра сасвим другче — а не као земљеделце. То је учинио у т. 7. §. 471. грађ. пост. која гласи: „За извршење пресуде не могу се узети у попис: више од четвртине плате и пензије чиновника и *правителствених служитеља*, свештеника, калуђера и општ. учитеља.“ Овај пропис доведен у везу са тач. 4. а) казује, да *служитељи нису земљеделци и да немају благодејање наглавице*. Законодавац се побринуо и за служитеље, али другче не за земљеделце, наравно према природи њиховог занимања и начину њиховог живота.

Нема сумње да је изван дискусије, да ни чиновници, ни пензионери, ни свештеници, ни калуђери, ни учитељи, немају законско благодејање из т. 4. а) §. 471. грађ. пост. Не знамо зашто би се држ. служитељи издвајали, па да се њима да и благодејање из т. 4. а) и т. 7. §. 471. грађ. пост. Касац. Суд није изнео за то разлог, изузимајући што је напоменуо, да је то привремено а не стално занимање. Међутим, ова карактери-

стика послужитељ. звања као привременог занимања може бити разлог за поменуто благодејање, као што смо напред изложили.

Може бити да ће неко помислити да звање послужитеља не доноси толико прихода, колико је преко потребно за издржавање породице, па да је законодавац хтео да да послужитељима благодејање из т. 4. а) и т. 7. поменутог §-а. Да оставимо на страну, што за овакво мишљење нема никаквог ослонаца у закону, довољно је мислимо да се само напомене, да се не сме замишлити, да у правно уређеној држави законодавац даје извесном реду нека благодејања само зато, што држава томе истом реду за услуге, које они њој чине, не даје ни толико, колико је преко потребно да себе издржавати могу. Какав би то био морал, и каква би то била правна држава?

Па кад законодавац изречно наређује, да држ. служитељи имају онакво благодејање као чиновници, свештеници и учитељи, и кад су сва наређења §. 471. у лепој складности и потпуној хармонији, онда је то један доказ више, да служитељи немају оно и онако благодејање као земљеделци.

Законодавац што је хтео казати, казао је лепо и јасно и зато није потребно „изводити“ његову намеру. Законодавац је обезбедио, кога је хтео обезбедити, и одређено је казао, како га обезбеђује.

Надамо се да смо нашим досадањим разлагањем успели доказати, да се т. 4. а) § 471. грађ. пост. односи само на лица којима је главно занимање земљорад, а не и на државне служитеље — и да према томе служитељи немају благодејање из тач. 4. а) но само из т. 7. §. 471. грађ. пост.

На завршетку ових наших разлагања не можемо да пропустимо, да не учинимо и једну напомену односно самог начина тумачења спорног прописа.

Правна наука дели право на редовно или правилно (*ius commune*) и нередовно или аномално (*ius singulare*). У редовно право долазе сва приватно-правна правила, која су у потпуној сагласности са основним начелима и правилима постојећег права и са чисто и строго прав-

ним појмовима. У аномално, сингуларно, право долазе она приватно-правна правила, која од основних начела права, од строгих правних појмова одступају, те садржавају у себи неке изузетне опредељење, који се оснивају на узроцима и разлозима, који излазе ван правне области.

Мислимо да о томе не може бити спора, да пропис §. 471. грађ. пост. долази у аномално или сингуларно право, јер исти не само што није у сагласности са начелима или одредбама грађанског законика, него, је по мишлењу мањине законодавног одбора у супротности и са земаљским уставом.¹⁾

Па кад дотично наређење долази у сингуларно право, онда при тумачењу истога треба бити врло обазрив. Правна наука а према њој и наша два призната правника г. Г. Гершић, и г. А. Ђорђевић препоручују: да сингуларна права треба у сумњи тако тумачити, како ће она *што мање одступати од редовнога општег права*. При тумачењу двомислених или неодређених израза ваља у сумњи да се узме и избере оно значење, према коме се оно правно правило, које се тумачи, *најмање удаљује и одступа од правилнога нормалнога права*; с тога се нарочито при сингуларним правима и привилегијама у сумњи речи морају узимати обично у *ужем значењу*, како ће *што мање одступати од општег права*. А што је најглавније сингуларно право не може бити предмет екстензивног тумачења, јер за ово право важи: *Exceptiones sunt strictissimae interpretationis*²⁾

Касациони Суд тумачећи тач. 4. а) §. 471. грађ. пост. тако, да и правителствени послужитељи имају благодејање наглавице, несумњиво се огрешио о напред изнета правила тумачења сингуларних права.

При крају да додамо још и то, да је Касац. Суд, по нашем мишлењу, погрешно и у томе, што се у опште

¹⁾ Одборска мањина, коју су састављали г. г. М. Пироћанин, Д. Радовић, Др Н. Крстић и К. Стојанић, у своме извештају између осталог вели: Њихме (предлогом) се ограничава лична слобода, која је саставни део права располагања са својим имањем. Ово је право ујемчено уставом и мањина сумња да се оно овим путем без повреде устава може да збрише. — Протоколи Нар. Скупштине од 1873. стр. 477.

²⁾ Г. Гершић, Систем римскога приват. права стр. 25, 47 и 48. Анд. Ђорђевић, Систем приват. права Краљевине Србије стр. 79, 96 и 98.

и упустио у оцену: да ли се тужени Арсен има сматрати као земљеделац или не, јер то није питање о праву, но питање о извесном факту, за чију је оцену надлежан судећи а не Касациони Суд.

Ваљено.

Марко Трифковић
судија

ЕНЦИКЛОПЕДИЈА ПРАВА

од
ПАСКВАЛА ДЕЛ ЂУДИЧЕ

(Наставак)

§. 50.

Умстворничко, ауторско право.

Умни производи, који се изражавају у литерарним научним и уметничким делима, поред душевне вредности која не спада у круг права, имају и економску вредност, која, разуме се, припада њиховом творцу. Ова економска вредност, због којих умни производи улазе у сферу права, треба да је обезбеђена и заштићена аутору забраном, да се други њима не користи на његову штету.

Предмет права умстворничког, које се иначе зове *књижевна и уметничка својина*, није у самоме рукопису или у кипу или коме било материјалном средству, у коме се испољило дело ума, већ се састоји у идеји или комплексу идеја срећених и развијених тако да граде један индивидуалан производ. Она је дакле бестелесна ствар, и не треба је мешати са материјом, која је знак којим се она манифестује и средство којим се омогућава уживање умног производа, према његовом опредељењу. Својина рукописа, кипа и т. д. регулисана је општим правом својине; али за својину умног (интелектуалног) дела, треба нарочитих норма, које ауктору обезбеђују уживање нематеријалног добра, које је он створио.

Садржина права ауктора одређена је природом његовог предмета. Пошто умни производи остварују корист која им припада, тек средством саопштавања публици и распрострањава међу све оне који се за њих интересују — то и право ауктора узима карактер *jus prohibendi*, и показује се као искључно право аукторово за *публиковање, репродукцију и распрострањавање* дела, у шта се рачуна и *извођење и прешаљвање* драматичких и музичких дела. Тиме се постиже да ауктор може црпети из својих

литерарних и уметничких производа сву ону економску корист коју су они у стању пружати, забрањујући да други може публиковати или извршивати какво дело без његова допуштења, или умножавати примерке већ штампаног дела, и да на тај начин ужива ствар која није његова, или да има учешћа у добити која му не припада.¹⁾

Практична потреба права ауктора искрела је после пропаласка штампе, којом је постигнуто брзо и лако умножавање умих производа. Ни пре тога времена, истина, није одрицана економска вредност умих производима: научна и уметничка дела продавана су и купована, и заштити појма заштите њине својине нису били сасвим страни римскоме свету. Али у старо време није се дошло дотле да се одвоје интереси сопственика рукописа, од специјалних интереса ауктора, као таквог; но с друге стране подражавање није могло бити ни често нити је могло пружати велике користи (гледај J. Kohler, Das Autorrecht, Jena, 1880, Beilage II, стр. 319 и даље; Caillemer, La propriété litt. à Athènes 1868). Са штампом, међутим, лако подражавање и појачана трговина с књигама учинише да се осети потреба за законском заштитом. Али су начини заштите били различити. С почетка је искључивост публиковања била заштићена у непотпуној форми типографске привилегије, а доцније је опште призната као право. Но какве је природе било то право? О томе сада теорија није сагласна. До почетка нашег века превлађивао је појам својине: право ауктора сматрало се као право својине са свима њезиним својствима, трајношћу, преносношћу и т. д.; отуда је и дошао назив: *литерарна и артистичка (књижевна и уметничка) својина*. Ову су теорију заступали како философи (*Diderot, Voltaire, Fichte*), тако и правници (*Boehmer, Pütter, D' Héricourt, Séguier*), и она није била без утицаја и на неке законе, напр. у Француској уредби од 1777. године и у закону о фабричким пртежима од 1806 год. Али већина осталих закона, и ако усвајају напред наведени израз (пруски закон од 1837. год., аустријски од 1846. год. и т. д.), у ствари сматрају право ауктора као право *sui generis* и веома кратког трајања (Испор. Renouard, *Traité des droits d'auteur*, Paris 1838, I. стр. 157. и даље — Wächter, *Verlagsrecht*, Stuttgart, 1857, I. §. 8.). Тако у главном и италијанско право.

Но ипак и теорија својине има својих присталица. И заиста, пошто је једном појам својине проширен и на бестелесне ствари, као што многи чине, ништа не стоји на путу да се оно може применити исто тако и на умне производе. Нити смета особина привремености код права

¹⁾ Гледај Del Giudice *Sul diritto d' autore* у *Studi di storia e diritto*, Milano, 1889, стр. 160 и даље.

ауктора, пошто и својина, по данашњем појму, може бити ограничена не само у обиму важења већ и у трајању. Но биће да је боље задржати класички појам својине као власти над телесним стварима и сматрати права над бестелесним стварима као право имовинске природе, различне од својине. Различна природа предмета и различан начин уживања оправдавају такво одвајање.

Противу појма својине испореди осим наведених још и Klostermann, *Das Urheberrecht u. das Verlagsrecht*, Berlin, 1871, §. 12. — Manzoni, *Intorno a una questione di così detta proprietà letteraria*, Politecnico, XII, Milano, 1862. — Vidari, *op. cit.* III. 1828. — Miraglia *op. cit.* стр. 407 и даље. — У противном праву: Pepere, *Enciklopedia*, cap. 10. — Filomusi-Guelfi, *Encicl.* § 40. — Wagner, *Lehrbuch der polit. Oekonomie*, I. §. 281. и даље. — У систему је праву ауктора место међу имовинским правима, пошто оно, као и сва остала права за бестелесне ствари, саставља један елеменат имовине. Други писци, на против, сматрају га као лично право, које код других лица ствара облигаторан однос изражен у забрани подражавања (Kant *цит.* дело стр. 128. — Abrens, II. стр. 150. — Beseler, *System des Privatrechts*, Berlin 1873, I. стр. 322. — Savagnari, *La filosofia del diritto e la proprietà letteraria*, Padova, 1883.). Али, треба приметити да није елеменат личности, који заиста постоји у литерарном делу, што одређује правни карактер односа, већ то чини економски и патримонијални елеменат.

Најпосле, неки су, као Griesinger у Немачкој (Wächter, стр. 73.) Ferrara у Италији (*Bibl. dell'economista*, 2-a ser. vol. VII. 1859. стр. C. и даље), Proudhon у Француској (*Les majorats littéraires*, Bruxelles 1862.) и Carey у Америци (Писма о књижевној својини) покушали, да праву ауктора одузму сваку основу: али њихова доказивања, с правом, нису ухватила корена ни у науци ни у законодавству.

§. 51.

У праву ауктора сусрећемо два смера и два интереса, које треба помирити: интерес произвођачев у искључивом уживању свога производа, и општи интерес у распрострањању и узимању учешћа у умним радовима. Првome годи да начин остварења тог права буде такав, како би ауктору обезбедио сву корист коју може очекивати од свог дела. Али с друге стране, друштвени интерес и сам културни смер, који је аутор себи поставио публикацијом дела, захтевају што веће учешће и распрострањање идеје које је он у њему изложио; распрострањење и учешће, које би могло бити одгођено, па и спречено кад би право ауктора имало карактер неограничености и трајности. С тога му је са основаног обзира на наведена два смера, трајање ограничено на онолико времена, колико је довољно, да се може претпоставити да аутор

вити, да је ауктор његовим упражњавањем могао исцрипети све користи које му је дело пружало. У главним законима разних држава трајање права ауктора обухвата цело време аукторова живота и још неко време после његове смрти, које варира од 30 до 50 година.

Праву ауктора сродно је *право повластице или патента* за заштиту проналазака или открића на индустријском пољу. И овде је реч о производу ума, дакле о бестелесној ствари, и право које из њега проистиче даје проналазачу искључиво право да остварује свој проналазак или откриће у индустријским производима. Но такво је право везано за добијање патента, који издаје административна власт на одређено време, чије трајање може бити разио, од једне до петнаест година.

Право повластице патента у индустријским производима слично је моноподу, али у суштини се разликује од њега, као што је приметио Херман (Hermann, Staatswissenschaftliche Untersuchungen, München, 1874. стр. 122, гледај и Kohler, цит. дело стр. 72.) и то из ових разлога: што код права монопола добра, која се дају повлашћенику, не производи његова стваралачка делатност, већ су оне постојале и раније као свима приступна својина; док се повластице односе на нове или усавршене производе које је произвео рад проналазачев. Монополиста не додаје никакву вредност постојећем богатству, докле повлашћени проналазач богати народну имовину новим добрима. Услед ове карактеристике право повластице више се приближује праву ауктора.

§. 52.

Право на туђе ствари.

Општа власт над извесном ствари не искључује могућност неких особитих права која могу имати друга лица над истом ствари. Услед тих права сопственик је више или мање ограничен у вршењу своје власти, али ово ограничење у ствари није у опреци са појмом својине, већ га шта више оправдавају друштвени односи, односи сусетства, обичаји и разне користи, на које се ствари могу употребити. Но, ако се на један начин ограничава, с једне стране, потпуност сопствениковог права, с друге стране шири се корисност и употребљивост ствари и на друга лица; из тога произлази проширење имовинских права а отуда и способност једне ствари да, остајући својина једнога лица, може служити на корист многима, чиме се повећава благостање. Таква су права на туђе ствари (*jura in re aliena*) која су *стварна* т. ј. непосредно (директно) вреде према трећима

(против трећих лица) и с тога имају јаче дејство по што их имају облигаторна права, која се односе на исте ствари.

Она се деле у две врете: прва обухваћа она права којима је предмет уживање једне ствари, а друга она права, која се односе на њезину вредност, која се добија њеном продајом. Првој врети припадају *службености* (сервитут) и *енфитеза*, другој *залога* и *хипотека*.

§. 53.

Службеност (сервитут).

По римској подели, коју је наука опште усвојила, службености се деле на *личне* и *стварне*, према томе да ли се односе на лично уживање или корист од каквог земљишта.

Личне службености. Личне службености, или боље рећи стварна права уживања јесу: *уживање*, *употреба* и *обичавање*.

Службености уживања (*usufructus*) је право *поштног* уживања туђе ствари са јединим ограничењем, да она мора остати неповређена у територији и по облику да се њезина суштина не сме мењати (§. 374. срп. грађ. зак.). Према томе природни и грађански плодови и све остале користи, које ствар може доносити, припадају ономе који има право уживања. Ако у каквоме случају не би било лако повући границу која одваја правично уживање од злоупотребе, ова се тешкоћа отклања ширим прописом по коме уживање треба вршити као добар домаћин (§. 378. срп. грађ. зак.). Онај, који има службеност уживања, не мора сам и да га врши: он је може уживати и преко других а може и другоме уступити вршење (но не и право) уживања, пошто је сопственику све једно, да ли ће подмет овог права службености заменити треће лице, ако се само одрже границе и обвезе службености. Свака ствар, покретна или непокретна, телесна или безтелесна, само ако је ушла у јаван промет, може бити предмет службености на уживање.

Разне законске одредбе о односима између уживаоца службености и сопственика на саму ствар, теже да првome обезбеде потпуно уживање, а уједно да у интересу другогa спрече да се уживањем службености оштети целина имаовине или окрњи уживање сопствениково по истеку службености. С тога италијански грађански законик забрањује сопственику, да ма којим начином штети права уживаоца службености смењујући без његова знања употребљивост ствари, а уживаоцу службености ставља обвезу инвентара и *опис* ствари, које потпадају под службеност уживања пре по што их почне уживати, и обвезу *чувања* ствари, као добар домаћин.

Употреба се у данашњем праву разликује од уживања само по количини, јер је она делимично уживање, ограничено на сопствене и породичне потребе. Кад је предмет употребе кућа, онда се она зове обитавање. Разлог личне потребе, која ограничава ова два права, не допушта њихово уступање или давање под закуп трећем лицу, јер би онда престао разлог њихова постојања, а могла би отуда произаћи каква штета по сопственика, који има право на део прихода, што претиче преко потреба употребљивца (§§. 371, 372 срп. грађ. зак.). У осталом вреде главна правила службености на уживање и за ова два ужа права.

Природи личних службености противан је карактер трајности. Личне службености привремене су и могу трајати највише до смрти носиоца права службености или до рока од тридесет година ако је уживалац службености правно лице. Срп. грађ. зак. §. 392. (по аустр. грађ. зак. §. 529.) дозвољава одступање од тог принципа, а за правна лица наређује, да трајање личних службености зависи од трајања таквих лица, у опште. За годишње ужитке оба права чине, шта више, обратну претпоставку о њиховој трајности.

Marcianus, Dig. VIII., 1, 1: *Servitutes aut personarum sunt ut usus et usus fructus, aut rerum, ut servitus rusticorum praediorum et urbanorum.* — Paulus, Dig. VII, 1, 1: *Usus fructus est jus alienis rebus utendi fuendi salva rerum substantia.*

Строго узевши, службеност уживања не би се могла применити на потрошне ствари услед немогућности да се оне могу употребити, а да се суштина њина не наруши. Па ипак је једном римском сенатском одлуком на ствари *quae usu consumuntur*, а нарочито на новца, допуштено право аналогно службености на уживање (Dig. VII. 5. и Just. II., 4, 2).

По италијанском грађанском законик у службеност уживања може се распрострети без разлике како на непотрошне, тако и на потрошне ствари, а тако је исто и по срп. грађ. зак. §. 375.

§. 54.

Стварне службености

Стварна службеност може наступити код две суседне земље, и састоји се у терету, који има да подноси нека земља (*служећа земља*) у корист друге земље (*господареће земље*). Ове две земље треба да припадају разним лицима, иначе пада појам службености: *nulli res sua servit*. Сопственик служеће земље сноси ограничење у вршењу свога права, пошто је обвезан да *шири*, да

сопственик господареће земље чини што на његовој земљи, или да он сам нешто не чини на својој земљи, што би иначе могао чинити као господар да не постоји службеност. За њега дакле терет постоји у тријењу или у забрани да нешто чини, али се не би по правилу могло састојати у каквој радњи, т. ј. у прилици да мора вршити извесна (одређена) дѣла; јер би се у овом последњем случају стварни однос претворио у обвезни (облигаторни) однос. Но ипак постоје неки изузетци од овог правила, како у римском праву, тако и у савременим законикима.

Из изложеног појма јасно излази разлика између стварних и личних службености. Прве су односи, који се непосредно тичу земље, а само посредно лица, у колико су она сопственици; тако да при промени својине службеност остаје непромењена. Личне службености, на против су односи, који постоје за лично уживање; оне се тичу непосредно лица, тако да смрћу носиоца права и оне престају.

Pomponius. Dig. VIII., 1. 15. §. 1: *Servitutum non ea natura est ut aliquid faciat quis veluti viridia tollat, aut amoeniorem prospectum praestet, aut in hoc, ut in suo pingat, sed ut aliquid patiat, aut non faciat.*

§. 55.

Службености се могу разликовати по садржају, по томе како се јављају, и по начину како се врше. Главне разлике од теоријске или практичне вредности, ове су:

а) *дозвољне* службености, афирмативне, које се састоје у допуштењу, као што су прелаз и попаша, и *недозвољне*, *негативне* службености, које се састоје у томе, да се нешто не чини, као на пр. да се не зида преко извесне висине;

б) *трајне* су службености, ако њихово вршење које је трајно или могуће трајности, не зависи од човечијег дѣла, као на пр. провод воде, изглед, а *нештрајне*, *прекидне* су, ако је за њихово вршење потребно какво дело, радња, на пр. прелаз, заिताње воде;

в) *видљиве* су службености оне, које се јављају видним знацима, у противном су *невидљиве*;

г) *пољске* су службености оне за употребу пољског добра, а *варошке* за употребу зграда.

Стара римска подела на *servitutes praediorum urbanorum et rusticorum*, која је постала у времену када су пољске потребе биле сасвим различне од варошких, примењена је касније на разлику између службености, које се односе на зграде и оне које се односе на поља. Тако у Instit. II., 3. §. 1. стоји: *Praediorum urbanorum sunt servitutes quae aedificiis*

inherent, ideo urbanorum praediorum dictae, quoniam aedificia omnia urbana praedia appellantur, etsi in villa aedificata sunt. То је основа разликовања и у савременом праву.

Ма да су многе службености заједничке за варош и за поље, ипак их има данас, као што је било и у римско време, таквих, које служе поглавито потребама земљорадње, као што су службеност воде и прелаза (данас још и дрвосече и понаше), и других које имају јасан карактер варошки. Такве су службености: светлости, изгледа, одвођење кишнице, и у опште све оне, које се односе на положај зграда и зидова. (Bruns, цит. дело стр. 485 и даље — О разликама у мишљењу између разних писаца, испор. Arnds-Serafini, Pandette. 3. изд. I. §. 184.).

§. 56.

Начини *стицања* службености ови су :

а) *воља*, изражена у облику уговора или тестаментa, којима се придружује још и *одредба главе породице*, као нарочити начин стицања за трајне и видљиве стварне службености;

б) *прескрипција* — застарелост, изузимајући прекидне и невидљиве службености, код којих није могућа легитимна државина, са свима њеним условима;

в) *закон*, изузимајући употребу и обитавање.

Начини *прештанка* службености јесу :

а) *истичање рока*, ако је трајање службености било одређено ;

б) *консолидација* или *стицање*, т. ј. кад се у истоме лицу споје својства уживаоца и сопственика, или кад се саставе господарећа и служећа земља ;

в) *поштомно пропадање* ствари, чиме службеност постаје немогућа ; ако је пропадање делимично, службеност остаје и даље на заоставшем делу ствари ;

г) *изречно или прећутно напуштање* службености ;

д) *застарелост* неупотребом за Италију за време од 30 година, за Србију по одредбама §§. 928, 929, 930 а. и 938 грађ. зак. ;

е) *прештанак права*, које конституише службеност.

Овим општим начинима треба још додати два специјална начина за личну службеност, и то :

ђ) *смрт или навршетак 30-годишњег рока*, према томе да ли је лице физичко или правно ; у овом последњем погледу српско право друкче наређује ;

е) *злоупотреба* права, коју би учинио уживалац или употребилац.

Кад службености имају услове потребне за вршење радњи, које одговарају њиховој природи, онда их, поред државничке заштите, заштићује још и нарочита *уверљивућа* тужба *actio confessoria*. Помоћу ње, право на туђе ствари добија важност било према сопственику, било према трећим лицима: она је противност негирајуће акције, којом сопственик брани слободу ствари (гл. § 46.).

Италијански законик, а и српски, према аустријском, набраја међу законским службеностима многе односе, који нису праве службености, већ су више међусобна ограничења суседних имања у смеру, да се омогући мирна изазменична употреба. Таква су ограничења у погледу заједничких граничних зидова, јарака и ограда, отварање прозора у суседном зиду, сировоћење кишнице и природно отицање воде, и т. д.

Одредба главе породице, као конститутиван начин трајних и видљивих службености, није постала у римском праву већ у средњовековном правништву, из кога је прешао у француски законик, а и оне законице, дакле и италијански, који потичу из њега. Законици засновани на римском праву, где снадају и аустријски и српски, не знају за овај начин постајања службености. Види *Sim-mcelli, La destinazione del padre del famiglia*. 2. ed. Napol. 1886

(Наставиће се)

О ЈАВНОЈ ПРОДАЈИ¹⁾

од

Свет. Јањџа,

Судаје Касационог Суда

Од како су ступиле у живот „*Измене и дошуне у грађанском поступку од 14. јула 1898. године*“ учестале су тужбе за поништај јавних продаја, и разуме се судови неке од њих оснажавају а неке поништавају.

Ми смо наумни да говоримо о овим последњим, тј. о онима, за које судови налазе да нису извршене по закону, и да изнесемо начин, неби ли ових мање било, јер кад се продаја поништи, онда

а; штети се онај у чију се корист наређује продаја;

б; увећава се посао код власти, јер поново треба писати оглас, одређивати дан за продају, слати оглас у

1) Због важности предмета прештампавано са одобрењем г. писчевим овај чланак из „Полиц. Гласника“ бр. 19. 1899.

штампу, окружној општини и општини где се врши продаја, саопштавати ову интересованим особама ит.д.; и *в*; штете се и сами извршиоци продаја, а ови су махом сиромашни и најмлађи чиновници, јер их судови осуђују на плаћање трошкова и накнаду таксе.

Још више заслужују пажње они, који нису радили у претходним радњама (попису итд.), већ су им акта дата у очи продаје на рад.

Да свега овога неби било или да би се број умалио — побудило нас је те исписујемо ове редове.

Да пређемо на ствар.

До измена и допуна од 14. јула 1898. године у грађанском поступку¹⁾ продаја би вредела и кад не би било испуњено оно, што прописују §§. 466. и 477. грађ. поступка. Сад, без ових услова, не би ваљала продаја.

Допуњена су, поред осталог, и наређења у §§. 468, 471, 475, 476, 478 и 481 грађ. поступка, која јако утичу на правилност јавне продаје.

Да би одговорили постављеном задатку, говорићемо само о оним допунама, које утичу на ваљаност јавне продаје, остављајући да о самим допунама проговоримо коју други пут.

Према §. 501. грађ. поступка, јавна је продаја неуредна, кад не буде урађено по §§. 466, 468, 471, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, и 486. грађ. поступка.

Видимо да су у §. 501. унесена још два §-а којих пре није било до допуна, а то су §§. 466. и 478., а имамо и допуњене и нове.

Да би извршилац продаје избегао оно што смо у почетку нагласили под а, б и в, треба на неколико дана пред пред продају добро да проучи акта, нарочито ако није сам радио у предходној радњи, па кад се увери, да је поступио у *својој* (ми ову реч подвлачимо) што се тражи по сада допуњеном §. 501. грађ. поступка и допуњеним §§-има о којима наведосмо да утичу на ваљаност продаје (а као што ћемо навести, биће чешће случајева да тако није), онда нека иде и извршује продају. Наће ли да нису испуњени сви услови који се траже за једну јавну продају, — нека седне и напише

¹⁾ Ради краткоће у овој расправи ми ћемо ове измене и допуне назвати само „допуне“, да би избегли честа понављања.

реферат, у коме нека наведе недостатке у претходној радњи и нека каже да са тога не може да изврши продају.

Извршиоци нека не мисле, да, ако је претходна радња била удешена по прописима грађанског поступка који су важили до допуна, да ће продаја бити ваљана и ако не одговара допунама, не, та ће продаја пасти, разуме се, ако је продаја вршена после 14. јула 1898. и ако противу ње буде поднесена тужба.

Мислимо да смо се изјаснили јасно и одређено, те да ће нас разумети сваки; но за сваки случај да ово објаснимо примером.

По недопуњеном §. 466. грађ. поступка, попис дужниковог имања био је ваљан, ако га је извршила и општинска власт.¹⁾

Тај попис извршен је, узмимо, 25. априла 1898. године.

Продаја одређена је за 25. јули 1898. године и извршилац узев, да је сва претходна радња извршена правилно по закону, узме да је попис добар и не обзирајући се, што се по недопуњеном §. 466. грађ. поступка тражи изрично, да је попис извршила полицајна власт, — изврши продају.

Или, по недопуњеном §. 501. грађан. поступка није био услов за ваљаност продаје ако ова не одговара и пропису §. 477. грађ. поступка. Сада је и то услов.

Да ли ће вредети оваква продаја?

Одговор је негативан, тј. да продаја неће вредети, а у потврду нашег миљења да наведемо и један од чешћих случајева, где је оваква продаја поништена.

Ево тог случаја:

Васа М. тужио је М. Б. писара што је 22. августа 1898. године на јавној лицитацији продао непокретно имање Бр. И., а попис је извршила општинска, а не полицајна власт, па је тражио да се поништи продаја.

Тужени је доказивао важност продаје.

Првостепени суд решењем од 3. фебруара тек. год. № 1298 одбио је тужиоца од тражења, узев да је попис уредан.

¹⁾ Било је судија и у највишем суду који су противно мислили. Већина се колебала, и час је била за час против.

Али, Касациони суд на жалбу тужиоца поништи 3. марта тек. године под № 1901 ово решење са ових разлога:

„Пошто је ова продаја извршена 22. августа прошле године, а то је већ кад је закон од 14. јула 1898. године о изменама и допунама грађанског поступка био у снази, то је извршна полицајна власт ову продају као и попис и процену имања требала да изврши по одредбама тих допуна, а на име по §. 466. грађ. поступка; па кад се из акта под № 18497 види, да суд није тако урадио, јер попис и процену није вршила полиц. власт већ општинска, онда је погрешно, кад је одобрио ову продају и тужиоца одбио од тражења.“

Једно пак одељење Касационог Суда не узима овако ту ствар.

Ево тог случаја и из тога одељења.

Светозар К. из Ј. тужио је ереског писара Ј. из С. и тражио је, да се поништи продаја његовог имања, коју је извршио тужени на дан 23. септембра 1898. год. поред осталог и за то, што попис није извршила полицајна већ општинска власт.

Првостепени суд одбио је тужиоца од тражења решењем од 16. децембра 1898. год. № 25104 узев, да не стоји разлог тужбе, кад је попис извршен пре измена и допуна у грађанском поступку од 14. јула 1898. год. а за које измене и допуне полицајна власт није могла ни да сазна, пошто је оглас, по коме је продаја одређена, писан 2. јула 1898. године, а тада је попис могао да важи по закону и ако је извршен од општинске власти.

По жалби тужиоца Касациони Суд одобрио је 26. априла тек. године под № 3627 првостепено решење.

Многи ће запитати, па од куда то да не вреди продаја, која је извршена 22. августа и 23. септембра прошле године, кад је сва претходна радња извршена према дотадашњим законским прописима, — зар закон има повратну силу?

Тако је питао Касациони Суд један веселник, који је тужен за поништај јавне продаје и која је поништена услед примедба Касационог Суда, па поред овога осуђен и на плаћање парничних трошкова и накнаду таксе.

Заиста постоји правило, да закони немају повратну силу, које је правило унесено и у наш §. 7. грађан. за-

коника као и да нови закон не треба да вређа већ стечено право; али, постоји опет и друго правило да формални закони — грађански поступак овде — имају ту привилегију, да имају повратну силу и да за расправу грађанских спорова важи *увек* садашњи грађански поступак.¹⁾

И шта је даље било услед поништења јавне продаје? Продаја је одложена.

Поверилац је незадовољан, посао увећан и отежан, а извршилац осуђен је, да из оне мале плате плаћа тужиоцу парничне трошкове и таксу.

Казалисмо напред, да извршилац продаје треба на случај *када* види, да претходна радња једне продаје није извршена према допуњеним прописима грађ. поступка, — да рефератом изнесе неправилности, па да не извршује продају; јер држимо, да због оваког одлагања продаје неће Господин Министар унутрашњих дела да примени пропис §. 500. а. грађ. поступка, пошто овако одлагање има ослонаца у закону и оно неће бити одлагање, протезање или одуговлачење са продајом, но у ствари хитање да се продаја изврши и један посао из руку избади.

Како на извршењу код полицајне власти има врло много предмета, у којима је претходна радња за продају непокретног имања извршена по недопуњеним прописима у грађан. поступку, то би добро било да и надлежни учине са своје стране што треба, те да се продаје, због неправилних примена допуњених прописа за извршење јавне продаје, не ниште, посао не отежава, а грађани и извршиоци не штете.

Из ова два случаја која смо напред навели, види се, да се неједнако примењује закон у одељењима Касационога Суда.

Како је једнообразност најсветији аманет, који је законодавац оставио Касационом Суду, то би надлежни требали опет да изнесу ове две супротне одлуке пред општу седницу Касац. Суда, те да она донесе *начелну одлуку*, да ли вреди продаја и ако јој претходна радња није удешена по допуњеним прописима грађ. поступка,

¹⁾ Види стр. 8. Теорије грађанског поступка од Андре Ђорђевића, прва половина.

већ по дотадашњим прописима, који су важили за вршење јавне продаје; а кад ово учини, онда ће се изјаснити, и да ли формални закони имају повратну силу или не.

ИЗ СУДНИЦЕ

XXI.

Постојање дела браколомства може се утврђивати и основима подозрења.

(Одлука опште седнице Касац. Суда).

Начелник ерески спроведе шабачком првостепеном Суду Дамњана удовца и Стану, жену Петрову, зато што су проводили блуд и тражио је, да их Суд осуди на казну и на плаћање кривичних трошкова.

По размотрењу акта Суд нађе да за дело браколомства из §. 196. крив. зак. а и за кривицу оптужених стоје ови основи подозрења:

1) Исказ једног сведока очевидца — тач. 2. §. 123. крив. поступ.

3) признање обојих оптужених да живе у блуду, пред једним сведоком — тач. 1. §. 123. крив. пост.; и

3) што су по исказу двојице сведока виђани у таквим односима (грђењу, љубљењу и т. д.) да се, у вези с горњим основима, не може другчије замислити, него да су живели у блуду — тач. 7. §. 121. крив. поступ.

Ова три основа Суд узме као довољна за утврђење самог браколомства а и за кривицу оптужених према §§. 236—238 крив. пост. те својим решењем од 19. фебруара тек. год. Бр. 5170. стави под Суд и Дамњана и Стану.

По жалби Дамњановој Касациони Суд примедбама свог првог одељења од 3. марта ов. год. М 2890. поништи горње решење шабачког суда са разлога:

„По §. 196. крив. зак. за постојање дела браколомства тражи се: да се по прописима кривичног судског поступка *позитивно и несумњиво утврди и докаже сам акт извршене обљубе са туђом женом*, јер је ово дело нарочите врсте.

„Према томе, кад овде нема таквих *непосредних доказа*, да је опт. Дамјан извршио обљубу са опт. Станом, као што је признање оптужених — §. 226. (сигурно §. 225) крив. пост. или сведоче двају сведока очевидца — §. 229. крив. пост.; и кад

исказ приватног тужиоца у делима ове врсте не може да буде доказ о постојању дела по смислу §. 230. тач. 1. крив. пост. — онда је суд погрешно, кад је нашао да се дело обљубе може доказивати основима подозрења, и на основу тога ставио оптужене под Суд.“

Шабачки Суд није усвојио ове примедбе већ је дао ове противразлоге:

„Према §§. 220., 221. и 222. крив. пост. кривце се могу утврђивати свима доказима, који су у овом последњем наређењу побројани, а међу које су доказе увршћени и основи подозрења. Још се јасније види из §. 236. крив. пост. да се само постојање дела може основима доказивати, јер се у овом пропису вели: „саставом околности или основа подозрења узима се *дело* да је доказано...“.

„Кад то стоји и кад кривце из §. 196. крив. зак. ни једним прописом нису до овог правила изузете, Суд узима, да се оне могу основима подозрења утврђивати. У толико пре, што је ово једна кривица из оне категорије, чије се постојање не може утврђивати јачим и бољим доказима, која се дакле по својој природи не може доказивати оноликим средствима, којима могу друге, па не би било целесходно одузети јој дозасно средство: — основе подозрења, и оставити је само непосредним доказима.“

Касациони Суд у својој општој седници 17. марта тек. год. под Бр. 2390 нађе, да стоје противразлози шабачног суда, а да не стоје примедбе првог одељења Касационог Суда *№* 1890. и за то ослажи решење првостепеног суда Бр. 5170 којим су Дамњан и Стана стављени под суд.

У Шапцу, марта 1899.

Саопштио *Осудатамњ.*

XXII.

Оспоравање истинитости менице од стране неприписаног акцептанта, после извршности решења о стављеном обезбеђењу нема важности ни основа за кривичну одговорност потписника и сведока на меници.

(*Одлука седнице Касац. Суда*).

По тужби Мијајла С. осуђена је Стана удова Митра К. по кратком поступку решењем неготинског првостепеног суда од 4. XI. 1893. *№* 13.171. на плаћање дуга тужиоцу М. по двома меницама.

Тужена Стана тражи задржање осудног решења од извршења, наводећи, да су менице неистините, јер ју је муж, умрли

Митар, као неписмену, без њеног знања и одобрења, лажно на меницама као акцептанта потписао и да трасант на меницама Стеван К. и сведоци Димитрије и умрли Милан лажно на меницама фунгирају.

Неготински првостепени суд, налазећи, да је истинитост оспорених меница утврђена, пресудом од 23. X. 1896. № 19.543 осудио је тужену Стану на плаћање спорног дуга.

По незадовољству тужене Стане, Апелат. Суд, налазећи да су спорне менице лажне решењем од 18. XI. 1897. № 3.637. решио је:

„Да се са ислеђењем и суђењем овога спора застане и над тужиоцем Мијајлом и сведоцима: Димитријем и Стеваном отвори кривична истрага за дело кажњиво по тач. 5. §. 148. крив. зак.“

По жалби тужиоца Мијајла потписника (односно сведока) Стевана и сведока Димитрија Касац. Суд примедбама III. одељења од 25. I. 1899. № 422 поништио је горње решење Апелат. Суда, са разлога:

„Кад се из акта овога спора види, да су менице, због којих се оптужују: тужилац Мијајло, потписник Стеван и сведок Димитрије, једне исте са онима, за које је стављена прибелешка на имање дужне Стане, решењем првостепеног суда неготинског од 9. октобра 1894. № 12.352, које је решење по гласу рецеписа № 12.123 примила Стана 14. октобра исте год. и није протествовала нити се бранила, да је залога ова основана на лажним меницама, по тек 10. марта 1894. а у акту свом № 5.030. (којим је тражила задржање горе поменутог осудиог решења од извршења) изјављује, да исте менице не признаје за своје и то после смрти свога мужа Митра, онда је самим тим фактом потврена свака сумња, да је пок. Митар са горе именованим сведоцима потписаним на меницама лажно издао ове, на штету Станину, а кад то стоји, онда отица и свака сумња кривичне природе, која би могла служити за основ кривичној парници против тужиоца Мијајла, сведока Димитрија и потписника Стевана.“

Пошто је усвојио ове примедбе Касационог Суда, Апелат. Суд је пресудом од 1. II. 1899. № 3999. одобрио пресуду првостепеног суда.

По жалби тужене Стане, Касац. Суд је решењем III. одељења од 22. III. 1899. № 2637. ослабио горе поменућу пресуду Апелат. Суда.

Саопштио

Милан В. Петровић

секретар неготинског првост. суда.

СТРАНО ПРАВОСУЂЕ

II.

Право браничево.

На претресу пред једним француским судом тражио је бранилац оптуженога, да му се врати једно писмо, које је оптужени за време истраге писао, а истражни судија узантио. Суд одбије браниоца, и оптужени буде осуђен. Касациони суд поништи пресуду наводећи, да су погажена права браничева. „Ако је истражни судија — вели Највиши Суд — на основу чл. 35. и 89. крив. пост. овлашћен, да узанти све исправе, које по његовом мишлењу могу допринети, да се манифестује истина, то овлашћење ограничено је правом слободне одбране. Слобода одбране надмашује сву процедуру кривичну. Право одбране налаже, да се поштују све поверљиве доставе, које би оптужени достављали адвокатима или онима, које желе да узму за браниоце.

„У спорном случају, оптужени се обратио писмом на адвоката М., молећи га да се прими његове одбране. Истражни је судија то писмо ухватио и задржао. На претресу је оптужени тражио, да се то писмо, које садржи признање, не узима у поступак. Суд је захтев одбио, јер оптужени тада још није био у комуникацији са адвокатом М.

„Недозвољени начин, којим се оптужени послужио, да адвокату М. кришом писмо достави, не даје истражном судији право, да се упознаје са тајном прениске, јер је то писмо носило адресу адвокату. Не мења ствар, што оптужени није био још у саобраћају са њиме, — јер то је био први његов покушај, да нађе себи браниоца. То треба поштовати као и саме последице тога покушаја. И сама садржина писма не може да оправда његово обустављање, јер садржина писма постала је тек онда позната, када је отворено. Суд је погрешно применио закон, што је недозвољеним начином набављено писмо на претресу узео у поступак и доставио пороти са нетачним доказима.

„Тим поступком судским нанесена је штета интересу и праву слободне одбране и према томе има се изречена пресуда поништити, јер је осуда последица погрешне примене закона.“

Саопштио Драг. II.

КЊИЖЕВНЕ ВЕСТИ

Пред судом и законом, тестаментат пок. Мијаила Ристића Калеје из Паланке. Расматрање Марка Стојановића, адвоката. Београд, Штампарија Д. Димитријевића, 1899.

Из најнеразумљивијег дела нашег и иначе нејасног и замршеног грађан. законика, који говори о наслеђу, г. Стојановић у овој малој расправи објаснио је §§. 412, 413, 414. и 415. грађ. зак. који говоре о важном праву удовичког уживања из мужевљег имања, а поводом једног конкретног случаја у првостеп. смедеревском суду.

С пажњом смо прочитали ову књижицу, и из ње доста научили, а то је већ једна препорука за књиге оваке врсте. После интересантног увода, о коме би се могло на дугачко и на широко говорити, прешао је писац на објашњење поменутих §§-а, и резултат његовог врло разложног тумачења јесте у томе: да удовица, кад по смрти мужевљој наступа законски ред наслеђа и кад има наследника до другог колена закључно (из §. 414. грађ. зак.) дели уживање заоставшег имања са овим наследницима, а ако су наследници из трећег или даљег колена, онда удовица ужива цело имање. Чим пак наступа тестаментални ред наслеђа, онда удовица ни у ком случају не може уживати више од половине заоставштине, јер без обзира на сродство тестаменталног наследника с покојником, дели овај с удовицом половину прихода са имања.

До оваког резултата дошао је г. Стојановић тиме, што је представио, да у питању удовичког уживања ваља разликовати два случаја: први *кад покојник остави тестаменталн по себи*, и други случај: *кад не остави*, те наступа законски ред наслеђа. За расправу удовичког уживања у првом случају меродавно је законодавно наређење од 2. марта 1855. год. (после §. 412,) а за други §§. 413, 414, и 415. грађ. зак.

Довде се мора са разлагањем пишчевим сваки правник сложити, јер су му разлози сасвим убедљиви. Али како је ова књижица писана поводом једног конкретног случаја, г. Стојановић морао се изјаснити за једну парничну страну, овде за унука Калејиног, а против удовице, па је услед својих симпатија према једној и антипатија према другој страни учинио погрешку, која јако одскаче од његовог, тако правилног, резновања у овом спору.

Убедивши читаоце о томе: да удовици може остати у овом случају највише половина имања мужевљег на уживање, г. Стоја-

новић после тога залаже се за једну неправдenu ствар и хоће да нас убеди: да удовици не припада *у својину* половина прихода са имања мужевљег, већ да је половина имања једна залога за њено уживање, а уживање њено с имања има да буде у мери, која одговара свима приликама самога случаја, дакле начину живота, који се у кући водио док је муж жив био, стању, напретку, наплатку и у опште свима приликама. Другим речима, удовица има да живи после смрти мужа онако, како је живела за живота његова, и половина имања служи јој као извор за такав живот. Ако је на пр. муж на себе и жену трошио 200 дин. месечно, удовица сме трошити 100 дин., ма да приход месечни са половине имања износи 500 дин. и оних 400 дин. да чува за наследника, кога је њен муж тестаментом поставио, па био он и прии Циганин!!

Опасно је овако тумачење г. Стојановића, а да и не говоримо о томе, како ни најмање није на закону основано, ма да се г. Стојановић позива на §§. 109. и 412. грађ. зак. У §. 109. грађ. зак. опште је наређење, да је муж дужан старати се о издржавању своје жене по *могућству*, према својим приходима, и док је он жив, он и жена имају одређивати колико им је за издржавање и живот потребно, нити ко други има право прописивати мужу, колико ће на издржавање жене трошити. То је чисто породична ствар. А §. 412. изриче начело, да по смрти мужа, брига и дужност за издржавање женино прелази *од мужа на његово имање*. Па да се у то право, чисто личне природе, не би нико мешао, и удовици прописивао, шта ће трошити на издржавање, да не би на тај начин други неко вршио ово право, које је само мужу припадало, законодавац је одредио, шта је од имања мужевљег довољно за издржавање удовице. Ако би се пак усвојило мишљење нишчево, онда удовица, која се целог века са мужем мучила и текла, за своје издржавање ни најмање није сигурна, јер овако схватање оставља удовицу да јој величину издржавања одређује суд и тестаментални наследник. Јер на сваки начин имало би се тек еудском пресудом да утврди, колико је муж за живота на жену трошио, како су они за живота живели, и шта удовици за даљи живот треба.

Кад закон признаје удовици право, па јој даје и прећутну хипотеку за обезбеду истог, да по смрти мужа ужива цело имање, половину или мањи део према броју наследника, онда се има разумети тако, да је законодавац мислио да удовици припадне приход са целог, половине или мањег дела имања покојниковог *у својину*, па нек она отуда живи ако хоће и као па-

риска булеварка, а прави је софизам изводити, да треба образовати комисије и водити парнице, да би се утврдило: колико је од прихода са имања покојниковог удовици потребно, да би могла живети онако, како је за живота мужевљега живела.

Најзад дужност нам је да споменемо, кад то г. Стојановић није учинио, да је тестаментом пок. Калеје удовици окрњено удовичко уживање баш по закону од 2. Марта 1855. год. по коме кад има једног тестаменталног наследника, удовици мора остати половина целог имања мужевљега у уживање до смртине или преурађе, како то закон вели.

По одељ. III. тач. 13. тестаamenta удовици Станојци оставио је пок. Калеја 18.000. дин., ако не хтедне да седи по смрти његовој у његовој кући, а ако буде хтела да живи у тој кући, онда да јој се даје 120 дин. месечно! Не треба заборавити: да имање Калејино износи преко пола милијуна, а удовица добија 120 дин. месечно, да по закону удовици остаје на уживање половина целокупног имања, па ипак тврдити, да удовици није окрњен закони део уживања! Благо удовицама богатих људи, који су овако нежни као Калеја што је. И сад би још требало да и суд донесе пресуду, да удовици једног милијунара по закону за удовичко уживање припада 120 дин. месечно само за то, што је и за живота мужевља јела само пасуљ и текла паре.

Како је г. Стојановићева књига лепа добит за правну књижевност, као и ранија његова расправа *О законом реду наслеђа* и како је *Пред Судом и Законом* писано поводом једног незаконитог решења судског, чисто би човек захтелео, да се чешће доносе овака решења, која су у стању да изазову овако поучне правничке расправе о тамним наређењима нашег грађан. законика

Д. Араџеловић.

* * *

Юридическо Списание, бугарски правни часопис који излази у Софији, донео је у броју од Марта ове год. овај реферат г. Др-а Данчова, професора права на Бугарској Вел. Школи, о књизи г. Перића: **Границе судске власти.**

„У закону о устојству српског Касационог Суда §. 16. тач. 2. казано је, да суд у општој седници решава онда, кад Министар Правде затражи мишљење Касационог Суда, или кад сам суд, настав за потребно, хтедне да се допуни какав закон или нов изда. На основу те одредбе у Србији се завела практика, да су Министри, кад су, у вршењу своје дужности, хтели да знају смисао какве законске одредбе, тражили од Касационог Суда, да

у општој седници протумачи ту одредбу. Министар Правде обраћао се непосредно Касационом Суду, а остали министри преко њега. Министри као власт административна, користили су се горњом законском одредбом не само кад је у питању била каква нејасност или противречност осталих законских одредаба, те да има места тумачењу, него и онда кад закон није предвидео никако извесне случајеве, који се у пракци јављају. Осим тога под тумачењем закона разумеваи су сваки закон без разлике, не гледећи да ли је тај судски или административни. Српски Касациони Суд тако је многа питања расправљао, а многа нерасправљао, налазећи да „или није компетентан да тумачи и допуњава закон“ или „да се празнина у закону не може допуњавати принципијалним судским тумачењем, него одлуком законодавца“, или „да ће Касациони Суд моћи расправити питање, кад му се изнесе конкретан случај, иначе принципијално тумачење у општој седници прејудиирало би питање, т. ј. општа би седница у напред доносила решење, а то је противно принципу правне науке и одредбама позитивних закона“ и т. д. и т. д. Напоменућемо још да су Министри, који су подносили умесна питања, сматрали их обавезна за се и објављивали свима ради знања и управљања.

„Ту имено практику осуђује српски професор у своме делу, које поменусмо на челу, и доказује њену неоснованост. У том делу, да би што боље расветлио ствар, он се дотиче начелне поделе власти (стр. 4—8), односа између судске и законодавне и административне власти (стр. 9—118) и смисла §. 16. тач. 2. закона о устројству Касационог суда (стр. 118 до краја). Писац пошто нам је пружио прецизно и свестрано разгледано питање, долази на следећи закључак: 1-о. Тумачења, која Касациони Суд доноси по појединим предлозима Министра Правде о појединим законима, нису ни за кога обавезна: ни за Касациони Суд, ни за друге власти па ни за самог Министра, који је протумачење тражио. Тумачење закона припада оној власти, која има право да доноси законе (тако наређује и српски Устав). 2-о. Касациони Суд није ни по Уставу (српски Устав доцнији је од закона за устројство Касационог Суда), ни по закону, ни по науци компетентан да даје министрима чак и факултативна мишљења о томе, како ваља разумевати један административни закон, т. ј. закон чије се извршење ставља у дужност административној власти, тим пре, што код нас (у Србији) судска власт не само да не може вршити активну администрацију, него ни решавати административне спорове. 3-е. Стојећи на томе, да

Касациони Суд не може доносити никаквих *обавезних тумачења* ни једног закона, нити *необавезних мишљења* по административним законима, професор *Перић* решава најзад и само питање: *може ли Касациони Суд на основу §. 16. тач. 2. поменутог закона на предлог Министра Правде доносити необавезна принципијална тумачења оних закона, примена којих спада у надлежности судске власти?* Судска власт, вели он, може тумачити закон само у конкретном случају у намери да расправи спор, и њој не треба давати принципијално право, ван тога спора, за тумачење закона. Исто тако и решења опште седнице Касационог Суда не треба да су обавезна изван спора по ком су донета. Кад би било друкчије, кад би Касациони Суд могао доносити и обавезне принципијалне одредбе, он би онда дакле имао у својим рукама извесан део законодавне власти. Принципијално тумачење Касационог Суда, ма да је оно необавезно, у пракци ће ипак имати свог утицаја. Када општа седница на тај начин принципијално тумачи законе, нижи ће судови, налазећи се пред решењем тако једног ауторитетног суда, при решавању сличних питања, сматрати то принципијално решење као претпис да по њему решавају сва таква питања, а то носи и сам напредак правосуђа и одузима судијама могућност да мисле и својим знањем буду корисни праву и законодавству. Но рећи ће се: зашто забрањивати принципијалне одлуке, када се горњим резултатима може доћи другим путем, а то је помоћу тумачења, која Касациони Суд доноси у конкретним случајевима? Принципијалним тумачењима Касацијони Суд везује самога себе, док конкретним он се тако не везује у другим споровима. Судско тумачење припада судовима, јер оно је суштина судске функције и правосуђа без њега не може бити, док, на против, принципијално тумачење суда, у осуству конкретног спора, не само да није апсолутно нужно, него је и непотребно.

„Дело г. *Перића* донекле је од интереса и за нашу практику у питању, које он претреса, јер чланом 55. тач. 2. закона о устројству судова од 1880. Министру Правде остављено је било да износи на решавање Касационом Суду питања за која зна да их разни судови рази примењују, или која на пракци порађају сумњу. Тумачењима, која су се тако доносила, *није чак било потребно да наведу питање*, које их је изазвало. Нови закон о уређењу судова донет у овој години, ставља у дужност Врховном Касационом Суду, да у општој седници доноси одлуке, на предлог Министра Правде, у питањима, која на пракци порађају сумњу или се подједнако примењују (чл. 39. т. 1). Ту-

мачења, која у таквој прилици доноси Врховни Касациони Суд, по наредби Министра Правде објављују се ради знања и управљања судова (чл. 39. т. 2.). У колико је та одредба судског устројства сагласна с нашим основним законом, требало би да се и код нас размисли и тим пре, што је текст нашег закона доста јасан, док српски §. 16. тач. 2. није такав и старији је од српског Устава.“ — —

О нешом делу доноси „Мјесећник“ у свесци за Јуни овај реферат:

Повод овој лепој студији нашега београдскога друга дало је тумачење §. 16. тач. 2. закона о устројству Касационога Суда, која нормира, да ће се у општој седници тога суда решавати: „кад министар правде буде изискао мијење Касационога Суда; или кад сам Касациони Суд по увиђеној потреби буде захтевао донуну или нов закон.“ На основу овога прописа утврдила је се у Србији пракса да министри, кад им је ради вршења њихове дужности потребно знати смисао каквог законског прописа, траже да им Касациони Суд тај пропис у својој општој седници протумачи, и то министар правде непосредно, а други министри преко министра правде. По тој пракси надлежан је Касациони Суд да тумачи и административне законе, које нису надлежни извршивати судови. Одлукама овим Касационога Суда даје се она важност, која се даје одлукама власти надлежне, да тумачи нејасне или непотпуне законске одредбе, те се таква одлука сматра обавезна за министра, који је захтевао тумачење. Услед тога позивају се министри на овакова тумачења у својим расписима на подручне органе као на обавезно тумачење закона и налажу им, да се тога тумачења држе.

Писац расправља најпре начело поделе власти, а коначно тумачи смисао тач. 2. §. 16. закона о устројству Касационога Суда, те долази до ових закључака: Одлуке начелне Касационога Суда нису обавезне ни за кога. Касациони Суд је ненадлежан да начелно тумачи административне законе и у необвезној форми. Касациони Суд не може ни судске законе начелно тумачити.

Обраћамо пажњу наших читалаца на ову законску студију нашега друга, јер смо уверени, да ће њу са интересом и коришћу читати.

* * *

Париски правни часопис *Le Journal du droit international privé et de législation comparée* донео је у I-ој свесци од ове го-

дине један чланак од г. Др-а Мил. Р. Веснића, под насловом: *L'extradition en Serbie* (стр. 95—98.), у коме је изнесено у кратко стање нашега законодавства у погледу овога важног питања из међународнога права, а нарочито је пажња обрађена, разуме се у обиму у коме је то допуштала сама краткоћа чланка, на уговоре које је Србија, ради регулисања екстрадиције, закључила са страним државама.

Ч И Т У Љ А

Дон Емилио Кастелар, вођа републиканске странке у Шпанији — политичар, научењак и књижевник, умро је 13. маја у Мадриду.

Рођен је 26. августа 1832. у Кадису, провео је своју младост у Елди у провинцији Аликанте, а на свеучилишту у Мадриду учио је правне, затим философске науке. У јулској револуцији 1854. придружио се демократској партији и постаде сурадник на ренубл. листовима. Затим доби професуру историје на универс. мадридском, а од 1864. поче издавати лист, „*Democracia*“. Стојећи у опозицији према влади и као новинар и као професор, а сматран као опасан због свога великог утицаја на академску омладину, дошао је у тако тежак положај, да је после побуне у јулу 1866. морао бежати из Шпаније и тражити уточишта у Паризу, где му је стигла вест, да је у својој отачбини осуђен на смрт. Кад је 1868. побуном оборен дотадањи систем, вратио се Кастелар у отачбину, где је одушевљено дочекан. У престоници и по провинцијама пропагирао је у многобројним одушевљеним извршним говорима идеју републике и романског савеза. Његово име постаде свуда слављено, а као посланик у кортесима био је најречитији говорник за слободу савести и вере. Републиканска партија изабра га тада у директорију (намесништво). Опонирање његово ново изабраноме краљу Амадеју ухитрило је краљеву оставку (1873.) и оснивање републике у Шпанији. У првом републиканском министарству постаде Кастелар министром спољних послова, али после већ неколико месеца даде оставку, јер му није пошло за руком да измири републиканску партију са осталим партијама, нарочито радикалном. Но ипак се у августу 1873. примио председништва у кортесима са диктаторском влашћу, која му је поверена. Пошто је успео да угуши провинцијске побуне и карлистичке устанке, напшао је у кортесима јаку опозицију, која његов рад није

одобравала. Услед тога он даде оставку на министарство, и по избору Алфонза XII. за краља 1875. напусти и отаџбину, те оде у Париз где је остао до јануара 1876. када је опет изабран у Барселони за посланика у кортесе, на које, због реакционарских тежња тога дома, није могао онолико утицати, као раније. Пред нове народне изборе 1879. издао је демократски манифест, у коме је тражио повраћај републиканског устава од 1869., као и слободу вере, штампе, наставе, збора и договора. Видећи осујећене све своје политичке идеале, за које се толико борио и патио, — напустио је 1893. политичко поље и одао се само науци.

Од његових многобројних научних и политичких дела имамо у српском преводу „Беседу о слободи савести“ и „Беседу о основним правима човековим“ (од проф. Свет. Савковића), „Републикански катихизис“ (од Б. Мушицког) и „Народни људи“ (од Мите Ракића). У париском часопису *Nouvelle Revue Internationale* написао је 1894. чланак о Србији и Српству, који је задахнут љубављу и поштовањем према народу нашем. Један део тога чланка изашао је у леном преводу Марка Цара у „Бранковом Колу“ (1895. бр. 1. и 2).

Кастелар је једна од најженијалијих појава нашега века. Људи његовога значаја биће све ређи, — као што је и сам доказивао, да ће ширењем опште образованости бити све мање људи, који ће се истицати над другима.

Народ шпанолски, који је и у најновије доба имао толико недаћа и кога још тешки часови очекују, неће лако наћи замену за својим великим сином и родољубом. Човечанство уврстиће Кастелара у знатне и заслужне људе, а српски народ има да искрено жали за пријатељем, какви су нам све ређи у великим и културним народима.

М. С. М.

ПРОМЕНЕ У СУДСКОЈ СТРУЦИ

(Из „Српских Новина“ од 16. IV. до 15. V. 1899).

Краљ. указима од 11. 14. и 15. маја постављени су:

За *судију за несп. дела* у ужицк. првост. суду г. Милан С. Игросанац, судија ист. суда.

За *секретаре II. кл. првост. суда* ђупријског: г. Живојин Поповић, секрет. ист. кл. пирот. суда; пиротског: г. Богољуб Павловић, секрет. ист. кл. ђупр. суда.

За писара II. кл. прокуп. првост. суда г. Стојан Перих,
писар исте кл. крушев. суда.

За писара III. кл. крушев. првост. суда г. Живојин Мос-
ковљевић, писар ист. кл. прокуп. суда.

В Е С Н И К

Годишњи скуп удружења јавних правозаступника биће,
према правилима друштвеним, у недељу 27. Јуна у Београду.

На дневном реду биће, између осталог, и предлог о уста-
новљењу пензионог фонда за правозаступнике. Нацрт правила
тога фонда објавићемо у идућем броју нашега листа.

* * *

Конференција у Хагу. После свечаног отварања седница
конференције беседом холандског министра спољних послова
Бофор-а, конференција је поздравила бразјавном честитком Н. В.
Цара руског Николу и депешом је изјавила благодарност холанд-
ској краљици, па је за тим изабрала себи за председника
руског пуномоћника барона Стала и поделила се у три комисије,
које претресају предлоге о разоружању, о изборним судовима
и о проширењу одлука бриселске конференције.

Рад и одлуке конференције држе се у тајности, а одбор који
публикује радње појединих одсека нема званичан карактер.
Стога ћемо радњу конференције, у колико се буде тичала одлука
о међународном праву, објавити, кад добијемо званичне прото-
коле рада конференције.

* * *

Свеучилиште у Београду. Комисија, која ради на предлогу
о српском свеучилишту решила је, да се установе пет факул-
тета: богословски, правнички, философски, медицински и тех-
нички.

* * *

Госп. Б. Гардашевић, досадањи управитељ вароши Цетиња,
постављен је за члана црногорског Великог Суда.

* * *

Нов правозаступник. Г. Јанићија П. Николића, судију прво-
степеног суда у пензији, поставио је Министар Правде, а по његовој
молби, за јавног правозаступника при уживком првостепену суду.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ И УПИС У ЧЛАНСТВО УДРУЖЕЊА

„Бранич“, који је од 1. Јануара 1899. ступио у шесту годину свога опстанка, показао се као орган користан за правништво у опште, а за адвокате нарочито.

С тога молимо све другове наше, који се још нису уписали за редовне чланове удружења, да то одмах учине, јер је удружење, поред осталих својих задаћа, позвано, да заступа и интересе адвокатскога реда. Годишњи је улог за њих 24 динара.

Све остале правнике у Србији позивамо и молимо, да се упишу за ванредне чланове удружења, а годишњи је улог 16 динара.

Адвокати, судије и правници ван Србије могу такође бити чланови удружења и ми их најусрдније позивамо, да се у чланство упишу. Годишњи улог за њих износи 20 франака у злату или 20 круна.

Сви чланови удружења, редовни или ванредни, из Србије или ван Србије, добијају бесилашно орган друштвени „Бранич“, као и друга издања друштвена по нижој цени.

„Бранич“ излази 1. и 16. сваког месеца, у свескама од најмање 3 табака.

Претплата за нечланове стаје:

У Србији:	Ван Србије:
На годину 16 дин.	Годишње . . . 20 фр. или круна
„ пола године 8 „	Полугодишње 10 „ „ „
„ четврт године . . . 4 „	

Улоге и претплату у Београду прима благајник друштвени г. Димитрије Тадић, правозаступник, а у унутрашњости примају друштвени повереници.

Све поште у Србији и ван Србије примају претплату на наш лист.

Улози и претплата из места ван Србије, могу се најпodesније шиљати упутницом.

О Д Б О Р

Удружења јавних правозаступника у Србији

УРЕДНИШТВУ „БРАНИЧА“ ПРИПОСЛАНЕ КЊИГЕ:

Летопис Матице Српске, уређује Милан Савић. Књига 197.—1899. Св. прва. Нови Сад 1899.

Летопис Матице Српске, уређује Милан Савић. Књига 198.—1899. Св. друга. Нови Сад 1899.

Марко Стојановић адвокат: Пред судом и законом. Тестамент пок. Мијанла Ристића-Калеје из Паланке. Београд 1899.

Живојин М. Перић, ванр. проф. Вел. Школе: Границе судске власти. Поводом једне неправилне практике код нас. С погледом на страну законодавство. Прештампано из „Бранича“ Београд 1899.

Тасине Белешке: На доколици. Београд 1899.

Рад и именик Матице Српске године 1898. Нови Сад 1899.

Живко М. Милосављевић проф. Вел. Школе: Први међународ. адвокатски конгрес. Извештај „Удружењу јавних правозаступника“ у Србији. Одштампано из „Бранича“ Београд 1899.

Српска забавно-поучна библиотека. Књига прва: Рамазанске вечери. Приповјетка Бранислава Ђ. Нушића. Св. 2—10. Издање и штампа прве српске штампарије Ристе Ј. Савића, Сарајево 1898.

Периодическо списание Българското книжовно дружество въ София. Књ. 58. София 1899.

Живко М. Милосављевић проф. права на Вел. Школи: Римско приватно право. За потребу својих слушаца написао — Књига I. Београд 1899.

Слободан Јовановић: О дводомном систему. Оштампано из „Бранича“ Београд 1899.

Живојин М. Перић ванр. проф. Вел. Школе: О судској независности. Приступно предавање из теорије грађ. судск. поступка (15. октобра 1898.). Оштампано из „Бранича.“ Београд 1899.

Марко Цар: Низ родно приморје. Сlike и утисци с Јадрана. У Мостару 1899. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахер и Кисића.

Мала библиотека: Љубав према књизи. По Edmond de Amicis-у са напоменама неколико српских књижевника. У Мостару 1899. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахер и Кисића.

Димитрије Руварац: Устав црквене и школске самоуправе Српско-православнога народа у Босни и Херцеговини. Састављен Др. Емилем Гавризом. Приказан протојерејем — парохом земунским. Земун 1899.

(Наставиће се)

ПОВЕРЕНИЦИ УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА

I. У СРБИЈИ

Алексинач:	Сава Маринковић
Ваљево:	Марко Ђуричић
Врања:	Драгом. Савић
Г. Милановац:	Коста Борисављевић
Зајечар:	Михаило Јоцић
Јагодина:	Драгутин Пећић
Књажевац:	Сима Клапаревић
Крагујевац:	Чела Радовић
Крушевац:	Богдан Златић
Лесковац:	Коста Протић
Лозница:	Влад. Илић
Неготин:	Иван Павићевић
Ниш:	Петар Благојевић
Пирот:	Сава Л. Врачевић
Пожаревац:	Стева Максимовић
Прокупље:	Љуб. Д. Јовановић
Смедерево:	Коста Тимотијевић
Ужице:	Страхиња Поповић
Шабач:	Драг. Н. Солдатовић
Чачак:	Алекса Радуловић
Ђуприја:	Жив. Пандуровић

II. ВАН СРБИЈЕ

Д-р Алекс. Љ. Митровић, уредник „Српског Гласа“ у Задру, за Далмацију;

Миле Дожић, секретар Вел. Суда на Цетињу, за Црну Гору;

Д-р Влад. Чобанић, одвјетник у Митровици, за котаре: митровачки, пидеки и плочки, Сремске жупаније;

Д-р Гига Авакумовић, одвјетник у Земуну, за котаре: земунски, ст. пазувски, пришки и румски, Срем. жупаније;

Д-р Милан Гађански, одвјетник у Панчеву, за Панчево и околину.

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ВЛАСНИК

УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА

У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ

ПРАВОЗАСТУПНИК

БРОЈ 11.

У БЕОГРАДУ 1. ЈУНА 1899. ГОДИНЕ

ГОДИНА VI.

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА Д. ДИМИТРИЈЕВИЋА, ИВАН-БЕГОВА УЛИЦА БР. 1.

1899.

С А Д Р Ж А Ј

СТРАНА

Др. Чедомир Митровић, хонор. професор Вел. Школе: О законодавним границама између цркве и државе . . .	481
М. М. Станојевић, судија крагујев. првостеп. суда: Римско муниципално уређење, од Ж. Калиндера (наставак)	489
Драг. Аранђеловић, писар Београд. Тргов. Суда: О надлежности судова за спорове, који потичу из уговора о давању и употреби електричне струје	496
Свет. Јањић, судија Касационог суда: О јавној продаји . . .	501
Из суднице: XXIII. Преначење јавне исправе. <i>Саопштио М. Ст. Драгушиновић, писар лесков. првостеп. суда.</i> — XXIV. Заватлија, који ради не само по наруџбини, већ у циљу спекулације врши трговачке послове, сматра се као трговац, и као такав дужан је да води трговачке књиге и саставља биланс своје радње, а неиспуњење ових дужности, у случају његовог пада под стечај, ствара кривицу простог банкрутства из §. 263. т. 2. и 3. крив. зак. <i>Саопштио Мих. М. Радивојевић, писар негот. првостеп. суда</i> . . .	505
Књижевне вести	512
Удружење јавних правозаступника. Нацрт правила о адвокатском пензионем фонду	513
Читуља	523
Удружења	524
Промене у судској струци	525
Весник	525
Белешке	527
Позив на претплату и упис у чланство	528

Уредништво има на расположењу:

„Бранич“ за 1897. год. у 4^о IV. 128 стр., цена 4 дин. или круне;

„Бранич“ за 1898. год. у 8^о XIV. 960 стр., цена 12 дин. или круна.

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

Милан Ст. Марковић, ПРАВОЗАСТУПНИК

ИЗЛАЗИ:

1. и 16. сваког месеца

УРЕДНИШТВО:

Дубровачка улица бр. 18.

О ЗАКОНОДАВНИМ ГРАНИЦАМА

ИЗМЕЂУ

ЦРКВЕ И ДРЖАВЕ

ПРИСТУПНО ПРЕДАВАЊЕ ИЗ ЦРКВЕНОГ ПРАВА

Др. ЧЕДОМИЉА МИТРОВИЋА

ХОНОРАРНОГА ПРОФЕСОРА ВЕЛ. ШКОЛЕ

3. фебруара 1899.

Господо,

Мени је пало у део, да поставим, тако рећи, камен темељац једној новој науци за нашу Велику Школу; да први ја отпочнем предавања из Црквеног Права. Сваки је почетак тежак, но овај је у толико тежи, што од темеља зависи сталност и сигурност онога предмета, за који се вели, да је „живац друштвеног мишлења и морала.“¹⁾

За своје приступно предавање ја сам нарочито изабрао такво питање, које додирује готово све предмете Црквеног Права и износи у неколико цео преглед саме науке, а то је: „О законодавним границама између Цркве и Државе.“

Узајамна религијска веза, која спаја људе у поједина верска удружења, осећала се још и у свету дохришћанском. Но дохришћанско доба није знало ни веру

¹⁾ Rosshirt „Aeussere Encyclopaedie des Kirchenrechts.“ Heidelberg 1867. Стр. 23.

ван граница народности, ни религијско друштво, које би се чиме разликовало од државе. Тек у хришћанству се религија ослободила тих уских граница националности и државе, и човек је почео сматрати себе не само за јелина, римљанина или јеврејина, но и за члана једне велике људске породице, а све људе за децу једног заједничког Оца Небеског. Као такво — независно (автономно) и универсално друштво, хришћанско религијско друштво постоји у облику *цркве*, коју је Основалац назвао „Царством Божјим“ и „Царством не од овога света“, што означава њену идеалну страну. Но поред ове идеалне, невидљиве стране, она има и своју видљиву страну. Црква је у исто време видљив, жив организам, у коме се развијају она вечна начела, која леже у њеној природи. То је видљиво друштво, састављено из људи, који верују у Христа и коме је Божански Основалац ставио у задатак, да очува и распростре веру Христову и да уноси ту веру у живот појединих људи, читавих народа, и на послетку у живот целог човечанства. Према томе, као видљиво друштво и засебан институт, црква, разуме се, не може стојати ван области права: „ubi societas, ibi ius.“ Она улази у ту област: прво, сама по себи, као засебан самосталан организам, као институт, који остварује нарочито одређени и човеку потребни, животни циљ т. ј. циљ хришћанске религије и има своје засебно унутрашње уређење; и друго, по својим односима према другим политичким и религијским заједницама, које се с њом заједно налазе у истој сфери јавног права. Не обзирајући се на нарочите задаће, које карактеришу црквену заједницу и издвајају их од свију осталих облика људског удруженог живота; апстрахујући њену самосталност по пореклу и унутрашњем животу, — црквена заједница, као појава друштвене природе, по условима за своје спољашње егзистирање има много заједничког с другим друштвима и мора, дакле, улазити у извесне односе према држави. Држава и о црквеној заједници мора водити рачуна и знати каква је њена задаћа, каквим средствима она располаже, од каквог је утицаја њено учење на благостање државе и мора дати своју потврду за организацију и рад те заједнице. Но поред свеколике политичке поузданости и безпрекорне поданичке верности, Хришћани ипак не ужи-

вају свагда подједнако расположење од стране државне власти. Било је, а има још и данас државних владавина нехришћанских, које гоне Хришћане за њихову веру или их држе у униженом положају. Има опет владавина, које не воде рачуна о томе, ко какву веру исповеда, сматрајући то за њихову чисто-приватну ствар, и које се старају да отклоне утицај принципа религијског на друштвени и државни живот. Но има држава, које разумеју и признају благотворни утицај Христове цркве на социјални живот људски у свима његовим сферама, и због тога не чине никакве сметње њеном утицају на друштвене односе; потпомажу је својим ауторитетом у постизавању њене задаће; својим признањем и одобравањем потврђују њене уставе и тиме их уздижу на ступањ обавезних државних закона. При таквом односу држава према цркви између њих утврђује се тесна веза, која се оснива на узајамној слози и потпомагању и на свести о узајамној солидарности у многим животним питањима. Држава, као организатор правног уређења друштвеног, одређује спољашњи правни положај цркве међу осталим сферама социјалног живота, уводи је у систему државних института, штити њена права и повластице, санкционише њена правила и уставе, признаје положај преставника црквене власти по њиховим правима и дужностима. На тај начин, с гледишта спољашњег правног положаја цркве у држави, она се налази под заштитом и старањем државне власти. Но због тога црква ни у колико не постаје безлична пред државом, не слива се у државу, но задржава и даље независност свог унутрашњег живота, има аутономију за свој рад. Узимајући цркву под своје закриље држава се не може мешати у њене унутрашње послове, не може присвајати права законодавства и господарења у тим пословима. Другим речима, црква као друштво религијско, а при том универсално, не може бити *иоштинце* објект законодавног рада државе. Божанско порекло цркве, свештена природа црквене власти и црквених правила морају је уздржавати од сваког наметања на област чисто црквеног права и законодавства. У замену пак за спољашњу одбрану и грађанске повластице, добивене од државе, црква пружа држави на општу корист духовна блага: истинит појам о Богу и правилно

учење о вишем задатку човековом и његовим дужностима према Богу, својим ближњима и према друштву грађанском. Правила хришћанског учења о вери, моралу и црквеној дисциплини положена су у темељ европске цивилизације и не могу изгубити своје значење ни у будућности. Држава, чији су поданици хришћани, и која не одбацује основне принципе хришћанског морала, не може без пажње оставити црквено учење при издавању својих законских одредаба па макар се оне тичале ма које гране друштвеног живота, исто тако, као год што ни поштен човек, код кога нису угушени морални осећаји, не може не слушати глас своје савести у својим поступцима. Како у погледу на сваког члана цркве појединце, тако и у погледу на хришћанску државу глас цркве има, дакле, морално-принудно значење, што се најбоље огледа у разлици, коју опажамо кад учинимо упоређење између закона из доба дохришћанског или многобожачког са законима свију хришћанских држава. Но у колико црква има аутономију за свој рад и у погледу свог унутрашњег уређења живи засебним животом од државе, у толико се морају знати границе, до којих се може простирати законодавна власт цркве с обзиром на државно уређење.

* * *

Законодавна област цркве и државе најбоље се може преставити у виду два круга, који се узајамно секу. Појам цркве у толико је шири, у колико се црква не може ограничити ни државом, ни народношћу, како у своме учењу, тако и у непроменљивом и васељенском карактеру свог законодавства. Но црква не може стојати ван државних граница; она мора улазити у државу као њен саставни део. Њени чланови су у исто доба и поданици државе, те према томе, само је по себи јасно, да правне одредбе, које важе у дотичној држави, простиру своју вредност и на цркву, одређују такође њену правну подобност у сфери светског друштвеног уређења и у исто време решавају питање о томе, у колико црквени закони имају силу у том светском т. ј. грађанском уређењу. У толико је, дакле, црква

принуђена да прими на се поданичке обавезе и целом спољашњем праву њеном служи за извор позитивно право дотичне државе. Питање је дакле: где се пресецају кружни обими црквеног и грађанског законодавства?

На ово питање тешко је наћи одговор у изворима црквеног права. Стари законски зборници држе се гледишта: да грађанско право у црквеним стварима, ако већ постоје о томе нарочите црквене одредбе, не може ни имати примене, но само онда кад њих не би било т. ј. у недостатку црквених одредаба. Па и у овој прилици грађански се закон не меша у црквене ствари. Он улази у област црквеног права само у толико, у колико се грађански закони у опште тичу узајамних односа између цркве и државе. У опште, у прво време, и на Истоку и на Западу у изворима црквеног права постоје таква гледишта на ово питање, да у стварима грађанским морају се узимати за норму грађански, а у црквеним — црквени закони. Но област црквеног и грађанског законодавства остала је неомеђена. Постојала је шта више тежња да се супротност једног права према другом још јаче заоштри, а не да се ублажи и укажу њихови узајамни односи. У средњем веку, задобивши многа грађанска права, црква је променила своје гледиште на односе према држави. Чим се утврдила била веза између цркве и државе, канонисте су одмах почели уносити грађанске законе у област црквених и црква је узела друго гледиште на ствари, које подлеже њеној власти. Позната нам је већ из историје тежња римских папа за неограниченом влашћу. Средњовековни идеал папства најрељефније је нацртао Авар Пелагије у једном свом опису из прве половине XIV. века. „Папа, вели овај средњовековни писац, има општу јурисдикцију, какву само може човек имати, и не само у духовним, но и у светским стварима. Ову последњу јурисдикцију он у осталом не врши сам лично, него преко својих намесника, преко царева, краљева, кнежева, као делегата своје светске власти, јер као што је Христос био цар и првосвештеник, тако је и његов намесник — папа. Он је Мелхиседек, првосвештеник Свевишњег и као што се Мојсеј назива богом Фараона, тако је и папа бог царева, јер он одузима од краљева државе и даје их коме он хоће, а коме је поверено све што је духовно и

душе, тај у толико више треба да је и телесни господар. Као што су Христос и његови ученици били господари оба мача, тако исто оба мача припали су папи, од којих он један даје цару. С црквеног гледишта многобожачки цареви нису никад имали власт по праву; истинито царовање има свој извор само у цркви.“ Разуме се, да, при оваком крајњем гледишту папа, ни њихове канонисте нису могли допустити у принципу учешће световне власти у црквеним стварима. Црква је распростирала своју власт на цео свет, но никаква световна власт није имала учешћа у цркви. Принципи средње-вековног права, који су били свуда признати, могу се у најкраћим цртама свести на четири тачке:

1. Исповедање римокатоличке вере је услов за сваку правну подобност; ко се оцени од цркве, тај нема права ни на живот. Према томе, јерес, раскол и апостасија сачињавају кривичне преступе, који се најстрожије казне.

2. Закони цркве обавезни су за свакога, пошто и држава и друштва су само римокатоличка. С тога, на пример, јевреји су се сматрали у средњем веку као странци у држави и допуштено им је било да живе по свом праву.

3. За светску управу је био услов, да поштује папу и цркву, да штити Христовог наследника, епископе и клир. Обавеза ова осигурава се од стране држава заклетвом, коју њихови поглавари полажу на верност цркви при крунисању. Нарушење ове заклетве повлачи за собом одлучење од цркве, којим се *de jure* губи круна и власт и ослобођавају поданици од заклетве на верност своме владоцу.

4. Начин и границе учешћа држава у црквене и цркве у државне послове правнички се одређује узајамним пристанком једне и друге власти, тако званим конкордатима.

То су у главном принципи, који су узети били за основу јавног права. Специјално у погледу на саме односе цркве према држави и законодавне границе између њих, папско гледиште је било: да све црквене ствари уређује црква, а канони њени служе као једини извор права. У суштини ово се гледиште разликује од старога

само у томе, што је обим средњевековног појма о стварима чисто црквеним био *много шири* од старог. Папска система изазвала је у брзо против себе јаку реакцију. На страну светске власти у борби њеној с папом прешли су били сви преставници друштвеног мишљења. Тако један од највећих средњевековних песника, Данте, сместивши у свој пакао и неколико папа (премда су они по општем уверењу имали кључеве и од пакла и од раја), гледао је у сјединењу обе власти у лицу папе главни узрок свију зала, због којих су пострадале све државе, а нарочито Италија. На сваки начин, држава није могла дуго покоравати се папском апсолутизму. Још у добу потпуног развитка папске системе, папе су с великим тешкоћама и напорима уводили у живот принципе своје политике у погледу према грађанској или световној власти. Први озбиљнији покрет у супротном правцу, т. ј. против папског апсолутизма, отпочет је у Француској, где је за основу узета била друга теорија. Француска држава старала је се свима силама, да се ослободи папских претензија и за француску цркву да извојује независну управу. Од почетка XIV. века ова тежња француске државе почела се још јаче и јасније исказивати. Отпочело се тиме, што је држава одузела била од цркве све оне предмете јурисдикције, који сами по себи спадају у надлежност грађанске власти, но којима је црква располагала на основу за то добивеног пуномоћја од држава. За тим је дошао ред и на црквено законодавство и управу. Француски краљеви присвојили су себи *Placetum regium*, и у име тога захтевали су, да свака наредба папина или месног епископа пре но што се објави мора бити поднесена њима на увиђај. За тим су дозвољавали себи примање апелата против решења духовних судова у случају какве злоупотребе од њихове стране (*appelatio tanquam ab abusu*). Године 1682. француско свештенство издало је своју „*Declaratio cleri gallicani*“, у којој су изражени општи принципи о правима грађанске власти и папе¹⁾. У првој тачци ове декларације говори се, да папи није дата власт од Бога, да се меша у грађанске

¹⁾ Међу приврженицима на прво место долази Bessuet († 1704). О декларацији говори Ranke, *Französische Geschichte*. Bd. III, Leipzig, 1869 стр. 360.

послове, већ да је ту власт Бог поверио царевима и кнежевима, који према томе у погледу те власти не зависе од папе ни непосредно, ни посредно. Доцније се галиканизам, под којим је именом познат овај правац француске политике против папства, удружио с општим правцем црквене реформације XVI. века, благодарећи чему створио се читав низ разноликих система о међусобним односима између цркве и државе, по којима су час једна, час друга задобијале већа или мања права законодавне власти. Но појам и област чисто црквеног права још нису били дефинитивно одређени. Очеvidно је, дакле, да је то у различна времена зависило од промене односа цркве према држави. Због ове неодређености јавиле су се две са свим супротне теорије, од којих се једна од њих држала гледишта: да се црква не меша у послове државе; а друга, да црква треба да господари над државом. Прву теорију су с љубављу прихватили протестантске, а другу — римокатоличке канонисте. Но на сваки начин, ако историјско искуство у опште може доводити мислиоца до каквих закључака од вредности, то ће закључци у погледу на односе ова два различна законодавства пре бити негативни, но позитивни. Према свему, најоправданије ће бити мишљење, да наука, у стварању правилног гледишта на односе између црквеног и грађанског законодавства, мора се држати не само пута емпиричког, но у исто време и философског, који лежи у самој природи цркве и државе. Односи ови не могу бити ни у каквом случају у облику потчињености. Они се најбоље могу одредити на основи принципа: не мешања или чувања својих граница, правичне једнакости и узајамног потпомагања у постизавању циљева. На тој основи може се цео правни живот цркве праведно поделити на три области: 1. на област чисто црквеног права; 2. на област чисто државну, где се живот цркве одређује државним законима; и 3. на област заједничку.

(Наставиће се)

РИМСКО МУНИЦИПАЛНО УРЕЂЕЊЕ

ОД

ЖАНА КАЛИНДЕРО

Превео: М. М. Станојевић

СУДИЈА КРАГУЈЕВАЧКОГ ПРВОСТЕПЕНОГ СУДА

(Наставак)

Положај потчињених градова био је много мање повољан. Становници су били потчињени нарочитим статутима, који су били различни у свакој провинцији и сачињавали *lex provinciae*. Најчешће је *lex provinciae* носила име генерала, који је примио од сената власт да уреди провинцију. Чим су провинцијски статути добили одобрење од сената, гувернер није имао власти да их мења: сенат је једини учествовао у реформама административне и судске организације потчињених вароши, или у увођењу нових рефорама, у ономе што се тицало било поправака, било купљења дажбина.

Вароши, слободне или *dediticiae*, имале су право да се обраћају сенату, преко посланика, које су слале у Рим, било да траже решења административних питања, било да предлажу извесне реформе, било најзад да протестују противу терета или преоптерећених пореза, или да се жале на глобљење и злоупотребу власти од стране гувернера.

Депутације, које су имале дужност да изјаве жалбе, имале су и сувише прилика да се стичу у Риму, но, најчешће свирепи и ненасити гувернери, знали су добро застрашити становништво, тако, да је ово далеко од помисли да се жали, слало у Рим, као што то видимо и на другом месту, депутације, које су имале једино циљ: да преузносе заслуге гувернера или префекта, или да обнове изјаве верности.

Сенату су се обраћале вароши још и онда, кад су имали да се регулишу какви њихови међусобни спорови, који су се тицали обележења граница њихове територије, или да се пресуде какви спорови. Али је сенат избегавао да меша свој свемоћни ауторитет у провинцијске ствари одбијајући од себе решавање административних питања; радије их је предавао гувернерима.

Италијанске вароши имале су скоро све административни систем, по истом плану, какав је важио у Риму. Томе се нећемо чудити, кад замислимо, да сам Рим ништа друго није радио него снимао институције својих суседа и прилагођивао их својим приликама. Први магистрат у старим италијанским варошима био је претор, који је имао исту власт као и едили, а често и диктаторску власт. После друштвеног рата у више вароши, преторе су заменили *duumviri* или *quatuorviri*, који су се звали *praetores duumviri* или *quatuoviri*.

Едикт едила¹⁾ регулисао је судску и административну власт муниципалних магистрата. „Муниципални магистрат, тамо је речено,²⁾ не може вршити послове, који долазе пре у ресор суверене власти, него ли у правосуђе.“ Из тога следује: да муниципални магистрати нису имали *imperium*,³⁾ и да им није било допуштено да одобравају повраћај у пређашње стање,⁴⁾ нити да дају овлашћење на *possessio* наслеђеног добра, ни да гарантују легате. Но, и ако је њихова надлежност била тако ограничена, могла се ипак продужити, на основу горњег принципа, кад су странке имале право увек да бирају своје судије.

„Кад на челу какве муниципије има више муниципалних магистрата, каже још едикт едила⁵⁾, они могу управљати сваки у свом делокругу; најчешће им муниципални закон даје право на то; кад им пак то закон не би дао, обичај их на то овлашћује.“

Други принцип, који је строго примењиван у Риму и био раширен по свима градовима, била је обавеза за сваког грађанина, да врши јавна звања и да се не може

¹⁾ Tit. 1. de jurisdictione §. 2. de magistratibus municipalibus.

²⁾ Paul. Lib. I. ad Ed. L. 26. D. ad Municipalem et de incolis, §0. 1.

³⁾ *Imperium*, у најопштијем смислу, обухватао је скуп апсолутне власти т. ј. судску и војну власт. Ипак сваки је магистрат упражњавао *imperium* само у границама надлежности магистратуре, којој је припадао. (В. наше дело: Droit Pretorien et Reponses des prudens p. 77. Note 1).

⁴⁾ Повраћај у пређашње стање (*restitutio in integrum*) било је утврђење у сва права онога, коме је грађански закон, строго примењен, одузео свако правно средство. Тако, између осталих примера, младолетник од двадесет и пет година, општећен уговором, могао је захтевати *restitutio in integrum*; интестантски наследник, који се одрекао наслеђа или се иегом успротивио, могао је такође да се реституише противу дејства своје ренунциације или противљења.

⁵⁾ Ulpian lib. 8. ad Ed.

истих отарасити без великих узрока. „Тамо, где су се грађани изјаснили да имају свој домицил, каже даље едикт едила,¹⁾ налажем, да се сваки суди, и сноси јавне терете.“ Закон 4. додаје: „Заповедам простом становнику вароши да се покорава својим властима, као и властима вароши, за чијег се грађанина буде изјаснио; и заповедам му да врши јавна звања у једној и у другој од обеју вароши.“

Магистрате, под именом: главних претора, *duumviri*, или *quatuorviri*,²⁾ постављала је курија,³⁾ коју су сачињавали сви грађани, који су имали 25 *jugerum*-а земље.⁴⁾ Као што су магистрати морали да приме звања, на која су постављени, тако и чланови курије (*curiales*) још више нису могли да избегну дужност постављања магистрата. И ако је то била почаст, — то је био један велики терет; јер курија је одговарала за прибирање пореза, а мало по мало ове су порезе постале толико велике, да су *curiales* постали услед њих виновници беде и пустошења, у рукама прибирача дажбина; врста сунђера, које је Рим имао само да цеди, извлачећи отуда све богатство старог века.

Curiales, нарочито под царством, често су покушавали свима средствима да се ослободе тако мрског терета; но један пут увршћени у курију, нису могли више из ње иступити, баш ни позивајући се на царски рескрипт.

„Да се они, које њихово порекло везује за курију, говориле су конституције,⁵⁾ а који би се хтели кори-

1) Ulpian lib. 2. ad Ed. L. 1. 27.

2) О муниципалним магистратима, осим дела, која смо цитирали у почетку ове главе, види још: E. Otto, De aedilibus coloniarum et municipiorum. Lipsiae. 1782. F. Spehr, De summis magistratibus coloniarum atque municipiorum. Hal. Sax. 1881. O. Mantey, De gradu et statu quaestorum in municipiis colonisque. Hal. Sax. 1882.; Lorenz, De dictatoribus Latinis et municipalibus, Grimmae. 1841. Henzen, Intorno alcuno magistrati municipali dei Romani. A. W. Zumpt, Fastorum municipalium Campanorum fragmentum restitutum et explicatum (Courment. Epigraph. I. p. 3—69); De quinquennialibus municipiorum et coloniarum (Jbid. p. 194—226.) De quatuorviris municipalibus (Jbid. p. 161—192).

3) Под муниципалном куријом разумевао се скуп грађана подељених у групе, у старим муниципијама; у римским колонијама звао се трибус. Дакле, народне су скупштине или *comices*, или *curiates*, или *tributes*. Изборна и законодавна власт ових *comices* — по угледу на ову у Риму, претрпела је, али неосетно, противне измене, које је претрпео и сам режим главне вароши.

4) *Jugerum* је имао 25 ара и 20 мет.

5) Gratian, Valentin. et Theodos. I. 37. C. J. De decurionibus, 10. 31.

стити царским рескриптима, да би избегли своје обавезе, не надају, да се могу отцепити од курије, под изговором, да им ови рескрипти дају право на то.“

Остаје нам да испитамо нарочиту конституцију разних вароши, конституцију, која је варијала по томе, да ли је град био римска колонија, слободна муниципија са или без *suffragium*-а, или муниципија *dediticia*.

Град, било то колонија или муниципија, није се састојао само из грађана једне исте вароши; он је обухватао изванредан простор — територију, и друге незнатније вароши, села и замкове. Главно место града, резиденција виших власти, и седиште курије, најчешће је било војничко место (*oppidum*).

Сам је Рим имао тако једну врсту предграђа, састављеног из сељачких кантона, чији су становници били римски грађани. Главно место сваког од ових кантона звало се *conciliabulum*. Оно је било тамо, где су седели муниципални магистрати, који су зависили од неке врсте савета или сената, чији су се чланови звали *decuriones conscriptivi*. У почетку ови магистрати нису имали никакву судску власт, но при крају републике имали су судску власт, аналогу оној, коју су имали римски магистрати.

Видимо да се подижу, нарочито у Италији и цисалпнјској Галији, села названа *fora*, искључиво насељена римским грађанима, и конституисана по угледу на *conciliabula*, која су окружавала Рим. Сушетамо их у опште на великим војеним путевима, где се водила доста жива трговина, која је привлачила тамо римске пролетере. *Fora* су носиле име магистрата или проконзула, који их је основао: *Forum Appii*, *Forum Flamini*, *Forum Popilii*. Њихове су административне институције биле скоро исте као и у *conciliabula*.

Римске су колоније¹⁾ осниване *ex consensu publico* и по одобрењу сенатусконзулта у одређеном месту, и

¹⁾ Walter, Histoire du Droit romain jusqu'à Justinien, §§. 217—223. 225. 245. 253. 265—270.; Madvig, L'Etat romain, sa constitution et son administration III. §. 4. и његова дисертација De Jure et Constitutione Coloniarum Romanorum; Dumont, Essai sur les Colonies romaines dans les Annales des Universités de Belgique, année 1843. p. 525—535; A. W. Zumpt, de colonis Romanorum militaribus, у његових коментарија енарп. t. I. p. 195—491. Sam-beth, De Romanorum Colonis, Tübingen; Willems, Le Droit Public Romain p. 369, и 528. — Mispoulet: Les Institutions politiques des Romains. t. II. §. 85. A. Houdoy, Le Droit municipal romain; I. p. 40—49; Fustel de Coulanges, La

имале су особено уређење, названо *lex coloniae*. У почетку колоније, *propugnacula imperii* (опкопи царства), имале су чисто војену организацију: оне, што су биле настањене у великом броју на обалама Италије, биле су поморске колоније, створене за одбрану предгорја; стављали су им у дужност и саму службу на флоти. После Италије цисалпијска Галија примила је колоније. У овој епоси, а поименце од Граха, шиљање колонија није имало за предмет војену окупацију освојених провинција; Римљани су тражили нарочито да се отарасе ове врсте пролетера, чији набујао талас беше постао опасан за њихово аристократско уређење. Тек су при крају републике велике војсковође, диктатори или *imperatores*, оснивали колоније, да би наградили војнике и ветеране својих армија, — насељавајући их на земљама освојеним од побеђених.

До Граха сенат је предлагао народу оснивање колонија; сенатусконзулт одређивао је место за подизање нове колоније, утврђивао број насељеника и постављао магистрата, под чијим је председништвом вршен избор *tres viri coloniae deducendae*; сенатска одлука била је извршна само после ратификације законом или плебисцитом. Три вође колоније бирала је скупштина триба, и они су вршили *imperium* за одређено време, по закону куријалном. Њих су пратили *scribae* (писари) и геометри. Давата им је извесна сума на име путних трошкова и самог предузећа.

После Граха, колоније су се често оснивале плебисцитом, без питања сената.

Cité Antique, p. 249—255; Ruperti, De Colonis Romanorum, Romae; Firmani, I. Comuni doppiune la costituzione di Roma, Torino; Schmidt, Das Colonialwesen der Römer, Potsdam; Rudorff, Grammatische Institutionen (Röm. Feldmesser II 1852. p. 229—464) студирао је сва техничка и правна питања, која се тичу оснивања колонија. Ubielni, Les origines de l'histoire Romaine. p. 74—101; Victor Duruy, Histoire des Romains. IV. p. 755; Petre Maior, Istoria pentru inceputul Romanilor in Dacia. Bude 1812; Engel, Geschichte der Moldau und Walachei. Hale. I. Gebaubei 1891; Chroniques de Moldavie, recueillies par M. Kogabiriceanu 1845. Што се тиче монете новаца, која је била у Дацији, nailазимо га у великом броју са натписом: *Dacia captiva* и сликом једне жене пованих руку на леђима, како седи на трофејима. (Cohen II. Trajan. № 74). Једна мезала, доста после освојења, из доба колонизације, која носи као натпис: *Dacia Augusti provincia*. S. C. представља нам Дацију, како држи једно знамење издигнуто изнад једног орла, који седи на једној стени Карната, у лево једно дете, које држи лопту, десно друго, које држи град, што показује још да је Трансилванија имала винову лопу. (Cohen. Idem. № 332).

Свака је колонија бројала, од прилике, 1500 до 3000 колона. Уписивање у војску било је с почетка добровољно, но, у колико су се пролетери мање иселјавали, увођено је принудно уписивање у војску од грађана из редова, који су били способни за ношење оружја.

Величина дела сваког колона варирала је од 2 до 10 jugerum-а. У војеним колонијама величина парцеле земљишта била је сразмерна чину ветерана у војсци. Делови су дељени коцком међу колоне. Тако добивена земља постала је, ако су то биле италијанске колоније, *ager privatus ex jure quirilitum*; но, у провинцијским колонијама колонију није штитило квинитно право,¹⁾ и она је подлежала дажбинама провинције: *ager privatus vectigalisque*. Неподељене земље остале су општа својина.

Колоније су обично слате у вароши, које су већ постојале. У Италији, стари становници колоније, који су морали да напусте један део њихових земаља, добијали су у накнаду *jus civitatis sine suffragio*; но, остали су у извесној субординацији према колонима. Но ова је неједнакост ишчезавала мало по мало, и стари становници асимиловани су у свему колонима.

У провинцијским колонијама стари су становници остали перегрини;²⁾ *jus civitatis sine suffragio* давано је само изузетно.

¹⁾ Титула *quiritis* била је резервисана за римске грађане. Истраживан је етимолошки значај ове речи, и давано јој је више значења, која се сва правдају скоро подједнако.

По најопштијем мишљењу име *quirites* долази од сабинске *curis* или *quiris* (копље) и у почетку припадало је само грађанима сабинске трибе *Titules*; доцније је проширено и на грађане других триба. (B. Varro, *Cité* par Denys. II. 48. B. такође Niebuhr. *Hist. rom.* I. 304).

Неки мисле да реч *quirites* произлази из имена сабинске вароши *Cures* (Strabon 3. §. 1.; Varro, *de lingua latina* VI. 7.). Најзад, по другима *quirites* био би дериватив речи *curia* и означавала би грађане, који су вршили политичка права у курији (Lange, *Antiquités Romaines* 89—92.; B. такође Willems, *Dr. publ. rom.* p. 22).

²⁾ *Peregrinus* се у почетку звао онај, који није уживао квинитно право т. ј. није био римски грађанин. Тако они, који су уживали само италијанско право, право римске провинције, или муниципије, колоније или префектуре, сматрани су као странци, пошто нису били римски грађани; и баш и ако су се налазили у Риму, нису се могли позивати, у своју корист, на квинитно право. Од Каракале, који је дао свима становницима царства титулу римског грађанина, реч *peregrinus* изгубила је своје прво значење. Од тада се *peregrinus* зове грађанин, који није био урођеник, који је, на пример, становник Рима, а није био рођен у Риму. Тако исто, становници провинције рођени, у другој провинцији, варвари настањени у царству, сматрани су као странци.

Што се тиче колона, они нису никад изгубили право грађанства у Риму; њихова муниципална организација била је скоро као и у Риму.

Становници муниципија, које су добиле *jus civitatis sine suffragio*, били су, са гледишта римског права, изједначени *aerarii*-ама.¹⁾ Ове су муниципије, без сумње, сачувале извесну аутономију чисто административну; тако имале су своју особену муниципалну организацију, своје *comices*, свој сенат, своје магистрате; ну, ови последњи имали су само судску власт, и то доста ограничено, — вишу власт делегирао је гувернер провинције *praefecti jure dicendo*: од кога долази име префектуре, која је била дата овим муниципијама.²⁾

Муниципије или *suffragio et jure honorum*, назване такође *municipia foederata*, уживале су *jus civitatis*, као и Рим; потпуно као и колони; имали су такође своју нарочиту администрацију³⁾.

Осим слободних муниципија, које су уживале *civitas romana cum* или *sine suffragio*, било је муниципија и колонија латинског права (*oppida latina, coloniae latinae*). Рим их је основао у Италији, по том у провинцијама, по истом плану, као и колоније римских грађана, и у истом политичком циљу. Број је колона у свакој латинској колонији био дупло већи од броја у римским колонијама.

Сенатус-консулт, којим је наређивано ово оснивање, није морао бити ратифициран законом или плебисцитом.

Латински су колони уживали *latinitas* или *nomen latinum*, и сматрани су као савезници римског народа.

Друге муниципије, тако званог перегринског права, биле су било савезнице, било *dediticiae* (покорене).

1) Именом *aerarii* звали су се у Риму за време републике грађани, који су били лишени политичких права. Они који су били обележени инфамијом било због злочина, због ког су осуђени, било због своје професије, која се сматрала као инфамна, (таква је била професија гладијатора, глауцаца ит.д.) били су класирани као *aerarii*. Искључење из триба због бешчасна изрицања су и цenzори, но ово није било тако озбиљно обележавање. Тако они који су обележени овом казном, могли су је загладити и опет вратити и сам *jus honorum*, док је инфамија, која је произлазила из судске одлуке, повлачила губитак права, која се нису могла повратити (B. Dictionn. des Ant. Grecques et Romaines de Daremberg et Saglio; Bouche-Leclercq, Manuel des Institutions Romaines p. 349).

2) Festus. B. Municip. p. 142. Tit. Liv. VIII. 19. XXIII 2. 7. 35; XXVI 34. Mommsen II. 593.

3) Cic. Phil. III § 615; pro Mil. 26; Plin. VII, 44.

Савезне су муниципије сачувале, као и све друге муниципије, своју административну аутономију. Тако, оне су имале своје сопствене законе, своју полицију, право егзила; могле су ковати новце. Но, сносиле су извесне терете, који су резултовали из њиховог савезничког односа. Тако биле су дужне да дају извештај контингенту опремљене војске и плаћати је, или ратне даће.

Покорене муниципије (*dediticiae*) биле су оне, које нису уживале никакву привилегију, и које су биле потпуно потчињене *imperium*-у проконзула или пропретора. Извесни италијански градови били су редуцирани у овај положај, у име казне за услуге причињене Ханибалу.

(Наставиће се)

О надлежности судова за спорове, који потичу из уговора о давању и употреби електричне струје

(Поводом једног конкретног случаја)

Одавно су наш друштвени живот и одношаји у њему изашли из оног стања, у коме су се налазили кад су наши дедови и очеви скрпарили ове наше, и сада још важеће, законе, којима се регулишу приватно-правни одношаји грађана Србије. Живот је напредовао, одношаји правни појединача постајали су све многостручније и заплетенији, српски законодавци доносили су масу закона, осуђених још при рађању своме да пропадну, а наш грађански законик, наш трговачки законик, грађански и стецински поступак остали су недирнути, за њих се није имало времена, и српски судија и сада, после толикогодишњег постанка ових закона, мучи се, окреће и десно и лево: како да појављени случај, израстао из модерног друштвеног уређења, подведе под закон и реши тако, да и закон остане читав и правда задовољена.

У нашим законима има таквих празнина, које нису смеле бити, да је наш законодавац са више познавања друштвених потреба, са ширим погледом у будућност располагао у времену, кад је приступао грађењу ових закона. Па ако се на њ можемо љутити, што својим законима није обухватио и такве одношаје, који су се са више пажње и увиђавности могли регулисати законским одредбама у времену њиховог доношења, има

ипак једне групе приватно-правних одношаја, које је немогућно било предвидети и регулисати у времену постојања нашег грађанског и кривичног законика, из простог разлога, што су они производ најновијег времена, и због којих не можемо нашем законодавцу чинити оправдане примедбе, што их није регулисао, већ морамо то сами чинити. Ти су одношаји они, који су постали услед многобројне употребе *електрициитета* у модерном друштву.

Је ли електрицитет ствар, ако јесте: је ли покретна или непокретна, потрошна или непотрошна, може ли бити предмет крађе или не, све су то питања, која мора садашњи законодавац регулисати, ако се хоће да и ови одношаји, који се све више множе, буду правично решавани код судова и других власти.

За сада питање о електрицитету, као предмету, којим се заснивају приватно-правни одношаји, интересује само Београђане, у чијој средини постоји фабрика за произвођење велике количине електрицитета, али није далеко време, кад ће оно интересовати и целу Србију, ако само имамо на уму Лутерову концесију за произвођење електрицитета помоћу водене снаге на Ђердапу и примену његову на индустријске и друге циљеве. Важно је, дакле, да се и ово законом регулише.

Од како у Београду постоји фабрика за произвођење електричне струје, појављују се често и спорови између друштва за осветљење и појединих грађана, који употребљавају електричну струју за своје приватне потребе. Већина ових спорова потицала је отуда, што су, по тврђењу друштва, власници појединих зграда недопуштеним начином трошили више електричне струје, но што су плаћали, те је друштво било принуђено да тражи наплату више утрошене струје. Али и ти спорови имају своју историју: прво су вођени као кривични, власници су оптуживани за *крађу струје*, па кад је Касац. Суд одлучио, да ту крађе не може бити, претворили су се у грађанске спорове за накнаду штете, и најзад се појавило и питање о *надлежности* судова за расправу истих.

Последње питање нас непосредно интересује, и поводом једног конкретног случаја хоћемо да расправимо и питање: *који је суд надлежан за расправу спорова који*

настају из повреде уговора, закљученог између друштва за осветлење и појединаца о давању електричне струје на употребу.

Пуномоћник друштва за осветљење поднео је првост. београд. тргов. суду тужбу против Т. Ч., кафеџије, молећи суд да туженог осуди на плаћање извесне суме новаца као накнаду за више утрошену струју у његовој кафанској радњи, но што је по приложеном уговору између друштва и туженог уговорено. Тужени је самовласно одводио струју из сироводника у свој локал, не пуштајући је да прође кроз струјомер, те је тако трошио онолико струје колико је хтео.

Трговачки суд, решењем својим од 18 јануара 1899 год. Бр. 15336 решио, да се тужба одбаци, као ненадлежном суду поднета, а са ових разлога :

„По § 16 зак. о устројству тргов. суда овај суд суди парнице, односеће се на уговоре због трговине, или на послове трговачке, предвиђене § 17 истог закона.

Међу тим као што се види из тужбе, тражбина за коју тужилачка страна тужи туженог, не потиче из каквог трговачког посла или уговора због трговине, већ из простог уговора о закупу електричне струје, који тужени употребљује за своју радњу, а не у циљу препродаје, па према томе овај суд није надлежан за суђење ове парнице, и тужба се по § 49 грађ. пост. има одбацити.“

По изјављеној тужбичевој жалби Касациони Суд одлуком свога III одељења од 19 фебруара ове године Бр. 1521 оснажио је ово решење првост. тргов. суда.

И тако — за овакве спорове није надлежан трговачки суд већ првост. суд за град Београд.

Ми мислимо да је ово решење првост. суда трговачкога неосновано и потрудићемо се да то докажемо.

Да бисмо ово питање могли правилно схватити, потребно је да знамо : какав је по природи уговор о давању и потрошњи електрицитета, углављен између друштва и туженога. Из уговора, приложеног уз тужбу, види се, да се друштво обвезује да спроведе и снабде струјом локал туженога а овај да за утрошену количину струје, према струјомеру, месечно друштву плаћа утврђену цену.

Је ли електрицитет ствар или није, то за нас у овом случају не може бити питање ; ми морамо у овом гра-

ђанском спору узети, да је *ствар*, иначе не би смо могли спор пресудити, а одбијање суђења повлачи за судију казну, предвиђену кривичним закоником, још више: тужилачко друштво остало би и са свим без заштите, јер сваки би узимао самовласно струју, без страха да ће судом бити нагнат, да за то даде накладу. Кад је дакле ствар и кад то мора бити, пошто постаје предметом приватно-правних одношаја између појединаца, онда какав је по природи уговор, закључен између друштва и туженога?

Суд у својим разлозима тврди, да је то „*уговор о закупу*“ електричне струје, коју тужени употребљује за своју радњу“, а такви уговори нису предвиђени ни у § 16 и у 17 зак. о устројству тргов. суда. Тражбина тужиочева у овом случају, вели суд, не потиче из каквог тргов. посла нити из уговора због трговине.

Ми пак велимо да овде између тужилачког друштва и туженог *није закључен уговор о закупу електричне струје* а ево зашто:

Не може свака ствар бити предмет уговора о закупу. По дефиницији нашег грађанског законика — § 677 — закуп је такав уговор, којим се ствар каква непотрошна на потребу и корист за неко одређено време и опредељену цену узима. А у § 687 прописано је, да је купац дужан по свршетку закупа ствар вратити у оном стању, у коме је примио, или као што је уговорено.

Из ова два прописа у овим §§-има јасно је, да су ове карактерне одлике уговора о закупу:

а, ствар дата под закуп, мора бити *непотрошна*, правилније, *незаменљива*, индивидуално одређена;

б, да је купац дужан *исту ствар* (а не коју другу сличну овој) по истеку уговора о закупу вратити куподавцу.

Код уговора закљученог између тужилачког друштва и туженог Т. Ч., који суд назива „*уговором о закупу*“ нема две битне одлике уговора о закупу. Нити је могућно, нити се на то при углављивању уговора помишља, да „*купец*“ врати по истеку уговореног рока *исту електричну струју*, коју му је друштво дало да осветли своју кафану, нити се електрична струја, као предмет уговора, може употребити, а да се не потроши.

Кад дакле нема ове две битне одлике код овог уговора, онда он и не може бити *уговор о закупи*, већ нешто друго.

Пре но што би утврдили какав је овај уговор, да оценимо квалитет лица, која су га закључили.

Друштво за осветљење је једно индустријско предузеће, које се бави произвођењем електричне струје из разних материја, којом оно тргује. Несумњиво је да оно долази под прописе тргов. закона, и да је његов посао, давање електричне струје, за њ трговачки.

И тужени је Т. Ч. трговац. Он у својој радњи продаје кафу, слатко, чај и др., те и он потпада под прописе трговачког законика. Осветљење његове радње такав је посао, који стоји у вези са њом. То осветљење користи радњи, омогућава посао у њој, и оно није то исто, што и осветљење приватног стана туженога Т. Ч., које служи искључиво за употребу његову као приватног лица. Према овоме, и кад се не би упуштали у квалификацију углављеног уговора, јасно је да је овде, с погледом на лица, која су га углавила, уговор због трговине између трговаца тач. 2. §. 17., о којем, кад дође до парнице, суди према тач. 1. §. 16. зак. о устројству тргов. суда, трговачки суд. Из овога излази, да кад трговац углави са друштвом за осветљење уговор о осветљењу своје трговачке радње, надлежност за суђење по оваком уговору припада по тач. 1. §. 16. трговачком суду.

Ако сад успемо, да утврдимо, да је уговор о коме је реч, посао трговачки, предвиђен ма којом тачком §. 17. зак. о устројству тргов. суда, онда ће за суђење парница, по оваквим уговорима, по нашем схватању, бити надлежан трговачки суд, без обзира на квалитет лица, која су га углавила, према тач. 2. §. 16. зак., јер су оваки послови трговачки *по себи*, па ма које их лице извршило.

Најприродније је узети, да је овај уговор онај, који је предвиђен тач. 4. §. 17. закона о устројству тргов. суда — о набављању — лифEROвању. Друштво се обвезује да појединцима *спално* набавља извесну количину електричне струје, коју и оно мора набавити или произвести, за одређену цену. Дакле имамо одлику уговора о лифEROвању: да уговорач набављач у моменту кад уговор закључује нема уговорног предмета на своме

расположењу, да га тек мора произвести, па тек онда другом уговорачу предати, или, као што је у овом случају, предавати у извесним размацама времена — свакога вечера.

Најзад у овоме случају задовољене су и присталице онога мишљења, које траже, да лифровање треба да буде извршено од лица, које се тим послом бави као *предузећем*, па да оно буде трговачки посао, јер је овде збиља друштво за осветљење *предузеће за лифровање електрицитетa*.

Кад узмемо дакле за утврђено, да је овакав уговор, *уговор о набављању*, онда је за суђење по таквим уговорима надлежан трговачки суд, баш и у оном случају, кад је он закључен између друштва и лица, које троши електрицитет за своју личну и приватну употребу.

Драг. Аранђеловић.

О ЈАВНОЈ ПРОДАЈИ

ПЕШЕ

Свет. Јањић,
Судија Касационога Суда¹⁾

У предидућем броју, а у расправи „О јавној продаји“ изнели смо битне услове за ваљаност једне јавне продаје а и наше мишљење, шта би полицајни чиновници, који врше продаје, требали да раде и пазе па да би што мање поништаван био овај њихов рад код судова.

У том циљу хоћемо да изнесемо и одлуку Касационога Суда, која је потврдила наше мишљење, да и претходни радови за јавну продају, који су извршени до допуна од 14. јула 1898. у грађ. пост., треба да одговарају овим допунама, па да продаја буде ваљана; као и то, да *формални закони имају повратну силу*.

Истина, општа седница Касационога Суда није донела *начелну одлуку*, али то не мења ствар, јер, према данашњем саставу Касационога Суда, врло велика већина

¹⁾ Види примедбу у бр. 10. стр. 462 „Бранича.“

од 14 противу 1 дели напред изнесено мњење, да формални закони имају повратну моћ па према томе, да и претходни рад за јавну продају, треба да одговара поменутиим допунама.

У осталом тако је и по науци, како то наведосмо у поменутој нашој расправи.

Ево тог случаја.

Мил. Вас. тужио је полицајног писара Свет. Ј. и тражио, да се поништи продаја његовог имања извршена 20. октобра 1898., јер је неуредна:

1; што границе у огласу нису означене по пропису §. 477. грађ. пост. Није означено: каква су суседна имања, да ли су њиве, воћњаци, ливаде, пут, виногради итд.

2; што је процена извршена са два процениоца, а не три — §. 466. а. грађ. пост.; и

3; што му је продаја саопштена на један дан пре продаје а не на четири према §. 478. грађ. пост.

Тужилац је у тужби навео још два узрока, али ове нисмо исписали, јер не утичу на изнесено питање.

Првостепени суд одбио је тужилачку страну од тражења, пресудом од 21. јануара тек. год. № 1406. узев, да је процена вршена у 1897., када је по §. 466. грађ. пост. требало два процениоца; а измене овог законског прописа вреде тек од 14. јула 1898.

Најмлађи судећи ништио је пресуду, налазећи да у овој продаји није урађено по §. 466. а. и §. 477. допуне грађ. поступка, које су важиле у време продаје.

Апелациони Суд одобрио је ову пресуду, својом пресудом од 23. марта тек. године под № 1194.

Али то не учини и Касациони Суд, већ поништи апелациону пресуду узев, да дужнику није саопштена продаја, према допуњеном пропису §. 478. грађ. пост.

Даље, вели Касациони Суд у примедбама:

„Осим тога, кад су у времену извршења продаје важиле измене и допуне грађанског поступка од 14. јула 1898., које се као формални закон морају односити и на ову продају, јер само материјални закон не може имати повратне силе, — извршна полиц. власт требала је да изврши попис саобразно тим изменама и да по измени §. 477. грађ. пост. у истомзначи: границе пописаног

имања суседним имањима по имену њиховом и њихових сопственика. А кад тако није учињено и границе пописаног имања означене су само по именима суседа а не по називу њиховог имања, онда је по §. 501. грађ. пост. и са тих разлога неуредна ова продаја.“

На ове примедбе, дао је Апелациони Суд овакве противразлоге, из којих исписујемо такође само оно, што се односи на питање у нашој расправи. „Апелациони Суд не може да усвоји ни другу тачку примедба Касационога Суда, што налази, да *измене и дошуне грађанског поступка од 14. јула 1898. не могу имати у овом случају примене а још мање повратне силе, јер попис имања, као и све остале формалности припремљене за продају, извршен је по закону, који је пре ових измена и дошуна важио а по коме се закону има узети, да је и продаја имања извршена, те по томе и горње дошуне у грађ. поступку не могу имати законску важност, нарочито с тога, што нигде у закону није прописано, да формални закони могу имати повратне силе, пошто и Касациони Суд није навео законски пропис.*“

Општа седница Касационог Суда одбацила је противразлоге Апелационог Суда, а одржала примедбе свог одељења од 28. маја тек. год. № 4854.

Са овим би могли да завршимо, да нисмо запазили у тужби и онај узрок за поништај продаје из §. 466. а. грађ. пост., за које је дао мњење најмлађи судећи у првостепеном суду а преко кога су ћутке прешли сва три суда.

Као што смо навели, у допуњеном §. 501. грађ. пост. унесена су два нова наређења, која чине једну продају да је неуредна.

То су наређења из §. 466. и §. 477. грађ. пост.

Но не видимо ту и пропис §. 466. а. грађ. пост.

Намеће се питање: да ли ће вредити продаја, ако није претходна радња извршена и по пропису а то је ако је процена извршена са два а не са три процениоца?

Према закону требала би да вреди. Али, како мислимо, да је случајно из предлога за допуну изостао и §. 466. а. грађ. пост.; и

Како је попис од битног услова за саму продају; то би извршиоци продаје добро урадили, ако и они усвоје

мњење оног најмлађег судећег у првостепеном суду, па да они сматрају да претходна радња за јавну продају није правилно извршена, ако процена имања није извршена од три процениоца.

Ако ништа друго избећи ће ту непријатност, да могу са ове неправилности бити осуђени на плаћање трошкова и накнаду таксе.

Остаје нам још, да кажемо коју о ономе, што Апелациони Суд рече: *„нигде у закону није прописано, да формални закони могу имати повратне силе.“*

Пре свега учитељи права веле, да законодавац треба правна начела, па и дефиницију да избегава, већ да све то остави науци; те према томе и кад стоји ово правило у науци (да формални закони имају повратну моћ) да би то довољно било па да руководи судију у суђењу, а да и не тражи о овоме и законски пропис.

Али, наш је законодавац још 20. априла 1865. знао за ово правило у науци, па га је унео и у закон.

Ено, узмите прво издање грађанског поступка од 20. фебруара 1865. па ће те у §. 2. закона којим се уводи у живот устројство судова и законик о поступку судском у грађанским парницама, обоје од 20. фебруара 1865. године, и законик о поступку суском у кривичним делима од 10. априла исте године, наћи ово:

„Спорови, који се затеку несвршени код окружних судова и код великог суда за грађанска дела у време кад закон о устројству судова и законик о поступку судском у грађанским парницама почну важити, довршиће се по прописима ових закона.“

Из овога а и оних прописа у тачци 1, 2, 3, 4 и 5 наведеног §. 2. уводног закона од 20. априла 1865. види се, да је и законодавац усвојио оно правило о повратној сили формалним закона.

Не стоји дакле оно, што Апелациони Суд тврди, да *„нигде у закону није прописано, да формални закони могу имати повратне силе.“*

ИЗ СУДНИЦЕ

XXIII.

Преиначење јавне исправе

(§. 111. у вези са §. 132. казнен. закона)

(Одлука опште седнице Касац. Суда).

Државни тужилац лесковачког првостепеног суда беше оптужио суду Милоша Митровића, општинског писара, из Шишаве, Лазара Нешића, писара среског из Лесковца и Тодора Стојановића, кмета суда општине рупске и то :

а) *Милоша*, што је у општини рупској, као тадањи писар општински, написао пресуду општинску, од 15. јула 1893, којом се Милош Јовановић, из Рупља, одбија од свог тражења да Михаило Страхињић, онд. плати му јемствени дуг у 108·70 динара. На овој пресуди оптужени је написао и потписао себе као деловођу као и неписмене часнике општинске, и ако је раније донесена била прва пресуда, 27. маја 1893, по том истом предмету, а по којој је Милошу Јовановићу било досуђено његово право. Ово је оптужени Милош извршио на тај начин, што је преко прве пресуде прилепио чисту хартију, а преко прве и правилне пресуде написао другу.

б) *Лазара*, што је као тадањи срески писар нагнао оптуженог Милоша, да ово дело изврши, и другу му пресуду диктирао, те је Милош, под његовим утицајем, и написао другу пресуду.

в) *Тодора*, што је као кмет суда општине рупске донео ову другу пресуду, којом се поверилац Милош одбија од тражења, и ако је по истом спору постојала прва пресуда, по којој се Милошу то право досуђује.

Оваким својим поступком оптужени : Милош, Лазар и Тодор створили су себи кривицу кажњиву по §. 111. у вези са §. 132. казн. закона.

Према томе државни тужилац тражио је, да се сви оптужени осуде на казну по наведеним законским прописима, као и на плаћање свију трошкова.

Оптужени Милош признао је своју кривицу, а оптужени Лазар и Тодор нису признали, да су ма шта по овом оптужењу радили већ их оптужени Милош терети само из мржње и заваде.

Приватни тужилац Милош Јовановић, на претресу одустао је од кривичне тужбе, према оптуженом : Милошу и Лазару тражећи само накнаду дангубе и трошкова.

По овоме је суд нашао :

Да овде не постоји дело преиначења писмене исправе, кажњиво по §. 111. казн. закона, а са ових разлога :

За постојање дела: преиначавање писмене исправе, према пропису §. 111. тражи се изрично ово двоје :

I. Да је извршено преиначење добре, т. ј. по закону пуноважне и вредне писмене исправе.

У овом случају, као што се види, није извршено преиначење онакве исправе, каква је у горњем законском пропису предвиђена ; јер прва пресуда од 27. маја 1893. Бр. 322, од које је преиначење извршено, нема све законске услове за једну добру вредну општинску пресуду, а онда и њено преиначавање и мењање, и доношење оне друге пресуде, под истим бројем од 15. јула 1893. не садржи у себи кривично дело предвиђено из §. 111 казн. закона.

Тако, прва пресуда општинског суда није имала на име још и ове услове, који се §. 13. грађ. суд. пост. за важност општинске пресуде траже :

а) што та пресуда није парничним странама саопштена, јер се нигде из акта не види, да је то извршено, као што је то код друге преиначене пресуде испуњено, и

б) што прва пресуда, односно њена садржина пресуђена као што се из деловодног протокола види, није у исти заведена, као што се то изрично у IV. од. §. 13. грађ. суд. пост. тражи, па да пресуда има своје важности, и да има доказа за њено постојање.

Кад дакле према свему овоме та два битна елемента, а нарочито овај други под б, оскудевају овој првој пресуди, од које је преиначење извршено, онда је јасно, да се ова пресуда ни у ком случају, не може узети за онакву пуноважну исправу, какву законодавац у §. 111. казн. закона за постојање дотичног дела кривичног тражи, а према томе онда и преиначавање њено не може повлачити за извршиоце никакву кривичну одговорност.

II. Да се преиначење добре или пуноважне исправе врши за добит какву по извршиоца, или за добит или штету другог лица ; другим речима, ако се мењање исправе не изврши ни у једној од ових намера, да онда нема ни кривичне радње у томе.

Па како се досадашњим ислеђењем није могло констатовати, да је ово преиначење ма у којој од ових цели извршено, нити

је пак то наступило после извршеног преиначења, јер је стање између парничара остало у свему онакво, какво је било и пре пресуда; нити је која страна од тога какву штету или добит претрпела, и пошто пресуда не производи правно дејство све дотле, док не постане извршна, а овде, у овом случају, ова друга преиначена пресуда, још ни до данас није за извршну оглашена, јер је противу ње и правно средство употребљено.

На основу свега овога, суд је по §. 250. крив. суде. пост. све оптужене решењем својим под Бр. 19297/98 пустио испод суђења.

По жалби државног тужиоца под *М* 670 на ово решење суда, Касациони Суд, примедбама својим I. одељења, од 13. фебруара 1898 под Бр. 1211, поништио је ово решење суда са ових разлога:

„Суд је погрешно узео да овде не стоји дело из § 111. казн. закона.

„Не стоји први разлог суда, да није извршено преиначење добре т. ј. по закону пуноважне вредне исправе, за то што прва пресуда од 27. маја 1893. Бр. 322, која је доцније преиначена, нема све законске услове за једну добру — вредну општинску пресуду према §. 13. грађ. суде. пост. једно за то, што ова пресуда није парничарима саопштена, а друго, што њена садржина пресуђења није уведена у деловодни протокол.

„У §. 13. грађ. суд. пост. каже се да ће општински суд сваку пресуду завести у протокол суђења, а не каже се и то, да пресуда неће вредети по закону, ако у овај протокол заведена није. Па како одредбе закона о грађ. суд. поступку, важе и за општински суд у колико за тај суд нема специјалних одредаба у глави I. истог закона, а за пресуде општинског суда није прописана у глави I. специјална нека форма, — то се онда има узети, да је пресуда од 27. маја 1893. Бр. 322, која има облик уредне исправе, по §. 305. грађ. суд. пост. пуноважна пресуда по закону, и без обзира на то што није заведена у протокол суђења.

„Исто тако не може реметити њену важност ни то, што није саопштена парничарима, јер закон ни једном одредбом својом није њену важност овим саопштењем условно, и она и не саопштена сачињава исправу у смислу §. 147, последњег одељка крив. зак.

„Не стоји такође ни други разлог суда, да преиначење пресуде није учињено било на добит по извршиоца, било на добит или штету другог, јер преиначењем пресуде није створено ново стање између парничара, већ је остало оно исто које је и

пре пресуде било, нити је који парничар услед преимначења пресуде имао какве добити или штете, пошто пресуда производи правно дејство тек кад извршном постане, а ни друга пресуда (од 15 јула 1893.) није још извршна.

„У самом томе, што је донета ова пресуда, потпуно противна првој пресуди од 27. маја, јер је другом пресудом тужилачка страна одбијена од тражења, које јој је ранијом пресудом досуђено, лежи штета за приватног тужноца Милоша Јовановића, а не може се узети, да нема штете за њега отуда, што пресуда није извршном постала, јер пресуда и ако није извршна сачињава исправу у смислу поменутог §. 147. и дело из §. 111. крив. зак. свршено је онда, када је пресуда, као таква исправа, преимначена, без обзира на њену извршност, и тада се има и ценити, да ли је преимначење пресуде на штету других, и не чекајући да постане извршна.

„Кад је дакле према изложеном преимначена добра писмена исправа и на штету другог, онда овде стоји дело из §. 111. у вези са §. 132. казн. зак. и за то Касациони Суд нијати на основу §. 274. крив. суд. пост. решење суда и препоручује му, да по примедбама овим и закону поступи и другу своју одлуку донесе, ценећи изнете доказе против оптужених.“

Првостепени лесковачки суд није усвојио ове примедбе Касационог Суда, већ је под 27. мартом 1898. № 2673. дао ове противразлоге :

„Примедбе тога суда од 13. II. 1898. № 1211 којима је поништено решење овог суда од 2. јануара тек. год. № 19297. изречено по кривици Милоша Митровића из Шишаве, Лазара Нешића из Лесковца и Тодора Стојковића из Лопушње, оптужених због фалсификата, — овај суд није усвојио.

„Суд налази, да по овом оптужењу не постоји дело из §. 111. казн. зак., јер за постојање овог дела нема битних законских услова; треба да је извршено преимначење добре, т. ј. по закону пуноважне и вредеће писмене исправе и да је та пуноважна писмена исправа лажно начињена, или преимначена за добит или штету каквог лица.

„У овом оптужењу, као што се из целокупног ислеђења види, није доказана истинитост постојања прве пресуде, од које је преимначење извршено, доношењем друге пресуде под истим бројем од 15. јула 1893. јер прва пресуда није парничним странама саопштена и што прва пресуда, односно њена садржина, као што се из деловодног протокола види, није у исти уведена. Овај последњи услов не достаје, а без тог услова не

може се сматрати, да је добра пуноважна исправа издана у онаквој форми, како прописује §. 13. грађ. суд. пост. у ком је смислу, такав случај и општа седница Касац. Суда расправила (зб. Ст. Максимовић П. св. стр. 155).

„Не стоји ни онај законски услов, који је такође битан за постојање дела преиначење пуноважне писмене исправе, на име, не постоји штета за противну парничну страну, јер после преиначења остало је стање између парничара онако исто, као што је било и пре пресуде, нити је штету тужилачка страна претрпела. У том факту, што је друга пресуда противна првој, не постоји штета за тужилачку страну, кад пресуда није постала извршном, и кад таква пресуда, како је преиначена, није могла да произведе правно дејство, није могла да произведе штету, јер је могла бити по употреби правног средства, као што је и употребљено, — преиначена.

„Да се баш узме као доказано, да преиначена пресуда има потпуну законску форму, она као таква не може имати правног дејства, нити се може узети као свршено дело, што је исправа лажно начињена или преправљена у законској форми.“

Касациони Суд одлуком своје опште седнице од 18. IV. 1898. Бр. 3403 нашао је, да не стоје противразлози првостепеног суда под № 2673, а да су примедбе његовог I. одељења на закону основане.

Ну првостепени десковачки суд, и ако су примедбе опште седнице Касац. Суда по §. 279. крив. суде. пост. обавезне за њега, није их усвојио, већ је својим побудама снабдевено решење донео, под № 10.941, којим је све оптужене пустио испод суђења и опет налазећи, да у овом случају оптужења нема дела из §. 111. у вези са §. 132. казн. зак., јер пресуда општинског суда од 27. Маја 1893. Бр. 322. нема услове „добре писмене исправе“, а такође ничим није утврђено да је друга пресуда од 15. Јула 1893. донесена за добит оних лица, која су је донела; а тако исто није утврђено, да је иста пресуда донесена једино ради оштећења другог.

Касациони Суд решењем својим од 5. XI. 1898. Бр. 8799 а по жалби државног тужиоца под № 10.988 поништио је ово решење суда са разлога: „Решење првост. десков. суда не одговара закону, јер је истим решењем суд повредио пропис §. 279. II. од крив. суде. пост. што није попустио по примедбама опште седнице Касац. Суда од 18. Априла 1898. Бр. 3403.“

Најзад првост. десковачки суд усвојив овде примедбе обавезне по §. 279. крив. суд. пост. пресудом својом од 19. XII.

1898. № 17.573, а са разлога у њој изнетих, нашао је, да постоји дело фалсификата и оптуженог Милоша казнио је са две године затвора, а оптужене Лазара и Тодора ослободио је као невинне.

Апелациони Суд пресудом својом од 28. I. 1899. № 305. смањио је казну оптуженом Милошу на годину дана затвора, а за остале одобрио је пресуду првост. суда.

И најзад Касациони Суд решењем својим од 11. Марта 1899. Бр. 2225. одобрио је ову пресуду Апелац. Суда, а жалбе одбацио.

Лесковац, 14. V. 1899.

Саопштио

М. Ст. Драгутиновић,
писар суда.

XXIV.

Занатлија који ради не само по наруџбини, већ у циљу спекулације врши и трговачке послове, сматра се као трговац, и као такав дужан је да води трговачке књиге и саставља биланс своје радње, а неиспуњење ових дужности у случају његовог пада под стечај, ствара кривицу простог банкротства из §. 263. т. 2. и 3. крив. зак.

(Одлука одјељена Касационог Суда)

Ђ. Стевановић, обућар из Неготина, оптужен је суду што је себе лажно огласио за банкрота у намери да учињене дугове не плати и да повериоце своје оштети, и тиме учинио дело лажног банкротства, кажњиво по т. 2. и 3. §. 261. крив. зак.

Оптужени Ђ. брани се да није намерно нишао да оштети повериоце, а књиге трговачке није водио за то, што је сматрао, да као занатлија не мора те књиге водити, а тако исто није склапао годишњи биланс своје радње.

Првостепени неготински суд, и не упуштајући се у оцену навода оптуженога, да као занатлија није морао водити трговачке књиге, нашао је: да овде не стоји дело лажног већ простог банкротства, јер 1) опт. Ђ. није водио трговачке књиге, као што се то по §§. 8., 9. и 10. трг. зак. тражи — т. 2. §. 263. крив. зак. и 2) што није правно биланс своје радње — т. 3. §. 263. крив. зак., па је пресудом својом од 17. априла 1897. № 5103, опт. Ђорђа осудио на четири месеца затвора, а ову је пресуду одобрио и Апелациони Суд пресудом својом од 30. окт. 1897. № 2723.

По жалби државног тужиоца и браниоца оптуженога, Касациони Суд примедбама свога I. одељења од 3. фебр. 1898. Бр. 48, поништио је пресуду Апелац. Суда са ових разлога :

„Првостепенни суд, а по том и Апелац. Суд, који је примио разлоге првостепенне пресуде, погрешно је, што је приступио квалификацији дела пре но што извиди : да ли је опт. Ђ. био прост занатлија — обућар, или је поред тога и *трговину* водио — обављао послове, које закон за трговачке сматра ; јер прописи §. 263. т. 2. и 3. крив. зак., под које је суд подвео кривицу оптуженога за дело простог банкрутства, траже, да је ко своју *трговину* пренебрегавао и неуредно водио књиге, или да је ко пропустио годишњи биланс своје *трговине* правити. Па ако суд нађе, да је оптужени био трговац, или као занатлија обављао трговину — радио послове, које закон за трговачке сматра, онда ће моћи опетати горња квалификација дела ; у противном ако се нађе, да је оптужени био прост занатлија, онда невођење трговачких књига и неправљење годишњег биланса, које дужности §§. 8. и 10. трг. зак. само онима намеће, који трговину воде, трговачке послове раде, не може повлачити за оптуженога казнимо дело из т. 2. и 3. §. 263. крив. зак., већ би суд био дужан да размисли и оцени : да ли није оптужени својим раскошством, прекомерним кућним трошковима и неуредношћу презадужен постао, што би се по т. 1. §. 263. крив. зак. казнило.“

Апелац. Суд, усвојив ове примедбе, наредио је првост. суду да учини дослеђење, у смислу ових примедба, и на претресу одређеном за дослеђење ове кривице, оптужени је поднео уверење суда општине неготинске под № 8983, којим се тврди, да је се он искључиво занатском радњом занимао, а да није никако водио и трговачко спекулативну радњу.

По свршеном дослеђењу Апелац. Суд је нашао :

Из речи оптуженога у актима № 16.492 и № 5103 види се, да је он отпочео своју радњу са 1000 дин. капитала, па је доцније, видећи, да му радња добро иде, повлачио есепи на кредит а на оно што је дуговао издавао је менице и на тај начин дугове исплаћивао и есепи куповао, те тако своју обућарску радњу водио.

Оваква његова радња, према §. 17. т. 1. зак. о устројству тргов. суда, снада у трговачке, и он се сматра као трговац, и као такав он је био дужан по §§. 8. и 10. трг. зак. да води књиге и саставља годишњи биланс, па како то није чинио, то је он тиме себи створио кривицу из §. 263. крив. зак., по коме

се законском пропису има и на казну осудити, као што је првост. суд узео.

Одбрана оптуженога, да је он прост занатлија, а не трговац, неоснована је према горе изложеном, јер се из казивања његовог јасно види, да он није ограничио своју радњу тако, да је *по наруџбини* радио, него ју је, у *циљу спекулације* толико проширио био, да му је, кад је под стечај нао, пасива била већа од активе за 7780-97 дина., што не би могло бити, да је као прост занатлија само *по наруџбини* радио.

Према томе поднето уверење у протоколу претреса под № 20.369 није меродавно, него је без вредности, те се њиме не може потрћи оно што је суд напред утврдио, а из чега се види, да је оптужени био трговац.

Са ових разлога и оних у пресуди првостепеног суда, Апелац. Суд је на основу §. 265. крив. пост. првостепену пресуду одобрио.

Ову је пресуду одобрио и Касац. Суд решењем својим од 3. маја о. г. № 4038.

Саопштио

Мих. М. Радивојевић

писар првост. негот. суда

КЊИЖЕВНЕ ВЕСТИ

Римско приватно право, за *пошребу својих слушалаца* написао *Живко М. Милосављевић*, проф. права на Бел. Школи. Књига I. Увод. Историја. Изводи и монументни римског права. Лично, сташусно и породично право. Београд, држ. штамп. Краљ. Србије 1899. (Цена 3-50 дина.).

Радујемо се појави ове књиге а још више обећању г. Милосављевића да се неће зауставити на томе, већ да ће штампати и остале делове свога предмета. Рад овај г. Милосављевића на првом месту биће од неоспорне користи ученицима Велике Школе, који се посвећују правној науци, а не мање ће он бити добро дошао и сваком оном који се том науком бави прво зато што је римско право основ данашњем — бар приватном — праву, и што наша и иначе оскудна правна књижевност, изузимајући један недовршен у том правцу рад г. Гершића и сувише трајаво стоји у овом погледу.

Питања, обухваћена у овој првој књизи, обрађена су исприну, о чему сведоче и многобројни извори којима се г. Ми-

досављевић служио и међу којима се налазе имена признатих романиста како француских тако и немачких.

Налазимо за са свим умесно што је књизи дат наслов *Римско приватно право*, а не само *Римско право*, као што махом писци приватног права чине, јер израз римско право обухвата целокупно стање римске образованости у погледу правном, а не само њено стање у погледу приватног права.

Када г. Милосављевић буде свршио овај рад, онда ћемо у нашој литератури, благодарећи њему, имати израђено потпуно римско право, јер је г. Милосављевић прошле године обогатио српску литературу преводом познатог Вилемсовога дела: *Римско јавно право*.

УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА

НАЦРТ ПРАВИЛА

АДВОКАТСКОГ ПЕНЗИОНОГ ФОНДА¹⁾

На основу т. 3. чл. 1. основних правила „Удружења јавних правозаступника у Србији“ установљава се

Пензионни фонд за адвокате у Краљ. Србији.

І. ОДСЕК

Смер.

§. 1.

Сви адвокати у Краљ. Србији установљавају фонд, коме је смер, да члановима овог фонда за случај њиховог онеспособљења за рад, било болешћу било старешћу, као и њиховим удовицама и деци, за случај смрти, даје пристојно издржање по прописима ових правила.

§. 2.

Адвокатски пензионни фонд стоји под надзором управног одбора адвокатског удружења у Београду, а администровање фонда врши се по пропису V. одесека ових правила.

¹⁾ Наречење о адв. пензионном фонду унесено је у пројекат самога закона о адвокатима (види „Бранич“ 1898. бр. 23 стр. 893), а гласи овако :

„Сви адвокати у Србији састављају фонд за случај болести и изнемоглости својих чланова као и за обезбеђење њихових породица за случај смрти.

Тим фондом управља нарочити фондови одбор по правилима, која морају бити надлежном влашћу одобрена и која ће

II. ОДСЕК

Чланови фонда.

§. 3.

Чланови овог фонда могу бити редовни, утемељачи и добротвори.

§. 4.

Редовни члан овог фонда мора бити сваки адвокат у Краљ. Србији.

Утемељач је оно лице, које положи фонду најмање 100 динара.

Добротвор може бити свако лице, које положи фонду најмање 500 динара.

III. ОДСЕК

Капитал фонда.

§. 5.

Новчани извори, из којих се образује фонд, ови су:

а). *Основни улог* од 100 динара, који је дужан положити сваки адвокат при примању адвокатског декрета у Министарству Правде, које га спроводи благајни фонда.

Адвокати, који се затеку у овом позиву, кад фонд ступи у живот, дужни су овај улог положити најдаље за шест месеци.

б). Редовни улог од 20 динара, који је дужан сваки члан полагати последњег дана сваког месеца, од дана кад ова правила ступе у живот.

За свако закашњење, које пређе десет дана, плаћа се два динара на име казне и накнаде фонду.

в). *Женидбени улог* од 200 дин. једаред за свагда.

се поднети Министру Правде, који средством свога комесара врши надзор над пензионим фондом.

Фондовни одбор саставља се из чланова управног одбора и чланова изабраних годишњим скупом удружења.

Над радом фондовног одбора води контролу надзорни одбор.

Улоге, које поједини чланови фонда не би на време полагали, и чланарину за удружење, наплаћивање извршна власт по писменом захтеву фондовног одбора егзекутивним путем.

Адвоката, који дугује улоге фонду више од шест месеци, Министар Правде на писмену представку управног одбора удружења удалиће привремено од дужности, док дужне улоге не измири.

Потпора, коју примају болесницили изнемогли чланови фонда, као и пензија, коју ужива породица њихова, не могу се забранити или узети у извршење за друге повериоце осим за државне дажбине.

Примедба. У пројекту закона о адвокатима усвојена је реч *адвокат* не сто правозаступник. О етимол. значењу те речи види „Бранич“ бр. 1. 98. стр. 30

Овај улог дужни су сви ожењени адвокати, које ова правила затеку, положити најдаље за пола године. А они адвокати, који се буду оженили, пошто ова правила ступе у живот, платиће овај улог најдаље за три месеца по женидби.

Свако закашњење повлачи за собом казну и накнаду фонду у два динара од сваке стотине.

Удовци полажу такође овај улог. Ко се два или више пута ожени, није дужан улог по ново платити.

г). *Хонорари за савештовања*, која се траже од управног одбора удружења, по тач. 4. чл. 5. основних правила.

д) *Ванредни прилози, поклони, завештања и ш. д.*

е). *Улоги уштемелача и добротвора.*

ж). *Приход од прихода фонда.*

з.) *Суме добивене од осигурања појединих чланова*, осигураних у корист фонда код осигуравајућих друштава.

§. 6.

Сваки члан дужан је полагати улоге на време без опомене.

После сваке опомене наступају казне, предвиђене у претходном параграфу.

Кад опомена остане без успеха, управа фонда наплатиће заостале улоге егзекутивним путем о трошку дотичног члана.

Ако који члан не положи улог за шест месеци или се егзекутивним путем не постигне наплата за толико време, управни одбор удружења известиће о томе Министра Правде, који ће дотичнога члана удаљити од дужности адвокатске, док не уплати све дугујуће улоге са припадајућим казнама и трошковима.

IV. ОДСЕК

Изддржање или пензија.

§. 7.

Само редовни чланови уживају право на потпору из овога фонда. А та потпора може бити:

а). Лично издржање за болесне или изнемогле чланове;

б). Потпора у време ратне мобилизације;

в). Погребни трошкови за умрле чланове;

г). Пензије за удовицу и децу умрлих чланова.

§. 8.

На случај болести, као и трајне или привремене неспособности, умне или телесне, чланови фонда добијају, док болест или неспособност траје, месечну потпору, и то:

а). Ако је члан улагао у фонд мање од пет год., потпора износи 100 дин. месечно;

б). Ако је члан улагао у фонд више од 5 година, 150 дин. месечно.

в). Ако је члан улагао у фонд више од 10 година, 180 дин. месечно.

г). Ако је члан улагао у фонд више од 15 година, 200 дин. месечно.

Као привремена неспособност сматра се болест, која траје дуже од два месеца. У томе случају издаће се потпора на тражење дотичног члана или његове породице.

§. 9.

У случају ратне мобилизације сваки члан фонда, који врши војну службу, може у име ратне потпоре добити из благајне фонда позајмицу, која може бити онолика, колико би добио у име потпоре у случају болести или изнемоглости.

Ова потпора траје, докле траје и мобилизација.

Примљену потпору дужан је позајмилац вратити фонду за три године у тромесечним роковима, почев од престанка мобилизације, са накнадом 6% годишњег интереса.

Буде ли дотични члан услед мобилизације за адвокатски рад неспособан, или ако погине, онда ће се позајмица сматрати као потпора, која се не враћа, — односно као пензија за породицу погинулог члана.

На случај да такав члан буде имао права на државну инвалидску потпору, која би била мања од потпоре из адв. пенз. фонда, онда ће му се из тога фонда додавати само разлика.

Ако ли пак инвалидска потпора буде равна или већа од потпоре овога фонда, онда такав члан неће добити ништа из овог фонда, али примљену позајмицу не мора да врати.

§. 10.

Породици сваког умрлог члана издаће се на име погребних трошкова 200 динара одмах по смрти дотичног члана, чим она то затражи. Но ако се породица за ову потпору не обрати за тридесет дана од дана смрти, сматра се да је се одрекла ове потпоре у корист фонда.

Сваки члан може у благајну фонда на име погребних трошкова уложити суму, коју он нађе за сходно, и тај улог мора се на захтев породице издати јој у свако доба по смрти дотичног члана без интереса.

§. 11.

Кад редовни члан овога фонда умре, онда породица, односно

- 1). жена и деца у првом реду, а
- 2). родитељи у другом реду имају права на пензију и то:
 - а). ако је члан улагао у фонд мање од 5 година, пензија износи 100 динара месечно;
 - б). ако је члан улагао у фонд више од 5 година, пензија износи 150 динара месечно;
 - в). ако је члан улагао у фонд више од 10 година, пензија износи 180 дин. месечно;
 - г). ако је члан улагао у фонд више од 15 година, пензија износи 200 дин. месечно.

§ 12.

Ако који члан овога фонда напусти адвокатуру и прими се државне службе, онда њему односно његовој породици престаје право на потпору односно пензију из овога фонда, али ће му се вратити половина улога, што је у овај фонд уложио и то без интереса. А ако би се такво лице поново вратило у адвокатски ред, онда ће он односно његова породица задобити поново право на потпору или пензију из овога фонда, ако накнадно уплати све улоге за време, за које није био члан овога фонда.

Ако који члан да оставку на адвокатуру, али се не прими државне службе, он задржава право на улагање; пропусти ли пак, да кроз шест месеци улоге уплати, сматраће се, да је напустио своје право и онда му пропадају сви улози.

§. 13.

За преглед чланова фонда, који услед умне или телесне слабости онеспособе за рад а имају право на помоћ, одредиће се комисија од три лекара. У ту комисију улазе: 1 лекар кога избере управа, 1 лекар кога избере члан и трећег бирају обојица.

Сведоцба тих лекара обавезна је како за фонд тако и за чланове.

Трошкови око прегледа падају на терет фонда, ако је дотични члан доиста умно или телесно оболео. Иначе су дужни сносити трошкове чланови, који су тражили преглед.

Трошкове за преглед полаже члан уз молбу за преглед, који ће му се вратити, ако их фонд буде морао сносити.

§. 14.

Ако привремено оболели члан опет оздрави, престаје потпора, а он је дужан опет улагати од дана оздрављења, као и да није боловао.

Преглед, који има служити за доказ о оздрављењу, наређује фондови одбор о свом трошку.

§. 15.

Члан, који је пуних 25 година улагао у фонд и који је навршио 25 година адвокатске праксе, има право на потпору по §. 8. ових правила.

§. 16.

Удовице или деца умрлих чланова имају право на пензију, за коју су улози положени.

§. 17.

Кад умрли члан нема ни жене ни деце, онда право на пензију прелази на његове родитеље, оца и матер, евентуално по пола на свакога од њих.

§. 18.

Ако који члан не би измирио своја давања овоме фонду за време свога живота, онда ће се остатак наплатити из пензије његове удове или сирочади, ако им ова припада и то у роковима, које управа одреди.

§. 19.

Право на пензију губи удовица или сироче:

а) удовица, ако се преуда;

б) мушко дете, кад наврши 21. годину или и пре тога буде законитим путем проглашено за пунолетно;

в) женско дете, кад се уда или кад наврши 21. годину.

Женска деца, која због телесних недостатака не могу у брак ступити, добијају док су жива и после пунолетства половину пензије, коју су уживали до пунолетства.

§. 20.

Пасторчад немају права на пензију.

§. 21.

Количину пензије решава управа фонда, а на захтев удове односно старатеља, који за своје тражење морају поднети и то:

1). За случај, ако је удовица с децом остала:

а). Извод из протокола венчаних;

б). Извод из протокола умрлих, за доказ смрти мужевљеве;

в). Извод из протокола крштених за свако дете; и

г). Сведоцбу општинског суда, да су деца у животу.

2). За случај, ако је удовица сама остала:

а). Извод из протокола венчаних; и

6). Извод из протокола умрлих као што је у тач. 1. казано.

3). За случај ако су деца сама остала :

а). Изводе из протокола умрлих родитеља,

б). Изводе из протокола крштених за свако дете ; и

в). Сведоцбу општинског суда, да су деца у животу.

Ако се изводи из црквених књига не би могли набавити, онда се место њих могу употребити и друга доказна средства.

4). За случај, ако родитељи имају право на пензију, они морају поднети:

а). Венчаницу своју ;

б). Крштеницу пок. члана.

§. 22.

Удовице и кћери чланова, које би једине без саучесника уживале пензију, имају права тражити, да им управа на име удомљења изда једанпут за свагда највише двогодишњу пензију, што ће управа имати и учинити, ао се то у интересу фонда за добро нађе.

Ова помоћ издаје се удовици или кћери на петнајст дана по венчању и по поднесеној венчаници.

Овим пак престаје свако даље њихово право на пензију, коју су до удаје примале.

V. ОДСЕК

А). Фондовни одбор. Управљање фондом. Б. Надзорни одбор.

§. 23.

Фондом управља фондовни одбор. Он се састоји из седам чланова, од којих тројицу бира из своје средине сваке године управни одбор адвокатског удружења, а четворицу годишњи скуп удружења из осталих својих чланова на четири године.

Сваке друге године по двојица истунају.

На првој скупштини бираће се сва четири члана, а која ће два члана иступити при крају друге године одредиће се коцком.

Чланови, који одступају, могу бити поново бирани.

На случај да који од чланова фондовног одбора пре истека рока своје дужности умре или одступи, или ако би трајном болешћу или премештајем био спречен да одправља дужност, на његово место долази онај, кога би одредила из своје средине управа адвокатског удружења и вршиће дужност до прве идуче скупштине, када ће се упражњено место избором попунити.

§. 24.

Благајник фонда може бити само стручно рачунско лице, коме је дужност дати јемство у 5000 динара у готову или интабулацију на прво место.

Плату одређује му фондови одбор, а одобрава управни одбор удружења.

Сви чланови овога одбора врше своју дужност бесплатно.

§. 25.

Улоге чланова овог фонда даваће фондови одбор

1. На приплод новчаним заводима, који плате најмање 5% год. камате.

2). На зајам са 8 до 10% интереса сигурним дужницима са интабулацијом на прво место у Београду, и

3). Употребљавање на плаћање премија осигуравајућим друштвима за оне чланове, које управа буде осигурала у корист фонда.

Породице умрлих чланова осигураних у корист фонда, добијају после смрти осигураног члана десети део осигуране суме, а $\frac{9}{10}$ припадају фонду.

§. 26.

Фондови одбор рукује целом имовином фонда, и решава све послове, који не спадају у делокруг надзорног одбора или годишњег скупа удружења, а на име:

1). Заступа фонд на суду и ван суда;

2). У заједничкој седници с надзорним одбором, поставља, одређује плату и отпушта чиновнике фонда;

3). Одређује лица и издаје им пуномоћства за послове, који се за фонд имају свршавати;

4). Решава о давању удомљења, потпоре и пензије, у смислу ових правила;

5). Саставља месечне и годишње извештаје о раду фонда и подноси их на преглед надзорном одбору, а годишње на преглед и одобрење скупу.

§. 27.

Седнице држи фондови одбор сваког месеца бар једанпут, а по потреби и више пута. Седница се састаје на позив председника. Ну он је дужан сазвати седницу и кад то три члана написмено затраже.

Фондови одбор пуноважно решава, кад је присутно најмање пет чланова.

При гласању решава већина гласова. У случају да се гласови једнако поделе, решава страна на којој је председавајући.

§. 28.

Чланови и благајник фондовног одбора одговорни су фонду солидарно за штету, која би настала од неправилног и противзаконног вршења своје дужности. Ова одговорност не може пасти само на оног члана тога одбора, који је одмах против неправилне одлуке протествовао, и тај протест писмено доставио надзорном одбору, или ако није присуствовао у седници ни суделовао у решавању, којим је фонду штета учињена.

§. 29.

Ако приходи фонда не покривају све годишње издатке фонда, онда ће годишњи скуп изваћи начин да ово уреди, било повећањем улога, било смањивањем потпоре, било другим начинима и средствима.

§. 30.

Све одлуке од значаја дужан је фондови одбор објављивати у „Браничу“ и у службеним новинама, а позиве на 15 дана у напред.

Б. Надзорни одбор.

§. 31.

Надзорни одбор састављен је из три члана, које бира годишњи скуп адвокатског удружења на две године.

Чланови овога фонда не морају бити адвокати.

Чланови, који одступају, могу бити поново изабрани.

§. 32.

Надзорни одбор је орган фонда, који води контролу над целокупним радом фондовног одбора. Он бира из своје средине себи председника.

Дужности надзорног одбора ове су:

1). Да у свако доба, кад за добро нађе, прегледа књиге писмена, одлуке и стање благајнице;

2). Да прегледа рад фондовног одбора и уверава се, да ли су одлуке основане на прописима ових правила.

3). Да испитује месечне и годишње рачуне (биланс) и да их с извештајем подноси годишњем скупу удружења на одобрење.

§. 33.

Одлуке надзорног одбора пуноважне су, кад су присутна сва три члана.

Одлуке се доносе већином гласова.

О седницама води се записник, који подписују сви присутни чланови.

§. 34.

Чланови надзорног одбора одговорни су фонду солидарно за штету, ако рачуне не би на време прегледали или ако би приметили неправилну радњу фондовног одбора, па не би предузели мере, да се неправилности спрече.

§. 35.

Фондови и надзорни одбор састају се у заједничке седнице на позив једног или другог одбора.

Кад надзорни одбор нађе, да је учињена незаконитост или неправилност, известиће о томе фондови одбор. Ако овај не усвоји примедбе надзорног одбора, председник фондовног одбора сазива заједничку седницу за расправу тога питања.

Ако се и у тој прилици не постигне споразум, онда ће надзорни одбор јавити то управном одбору удружења.

§. 36.

Чланови фондовног и надзорног одбора врше своју дужност бесплатно.

VI. ОДСЕК

Б и л а н с.

§. 37.

На крају сваке године фондови одбор ће закључити своје књиге и на основу закључених података извешће биланс о свом имовном стању, као и о приходима и расходима.

Објава биланса бива најмање на 15 дана пред збор.

VII. ОДСЕК

Државни надзор.

§. 38.

Министар Правде има посредством свога комесара право надзора о тачном вршењу правила овог фонда и његовог рада.

VIII. ОДСЕК

Прелазна наређења.

§. 39.

Сви адвокати, који врше звање адвокатско, одмах по одобрењу ових правила од стране надлежне власти, дужни су улагати све улоге прописане овим правилима.

§. 40.

Пословник о делокругу фондовног и надзорног одбора прописане у заједничкој седници управни одбор удружења и фондови.

§. 41.

Фондови и надзорни одбор овог фонда по овим правилима бираће се на првој скупштини по одобрењу ових правила, а докле вршиће привремено све потребне припреме управни одбор адвокатског удружења.

§. 42.

Ако адвокатско удружење престане ма из којих разлога, онда ће сва права управног одбора прећи на фондови и надзорни одбор, који ће самостално фондом управљати и у свему по овим правилима поступати.

§. 43.

Ова правила важе од дана кад их надлежна власт потврди.

Ч И Т А Њ А

Доктор Хајрих Сигел, дугогодишњи професор немачког права на бечком универзитету, умро је 23. пр. мес. у Бечу.

Рођен је 1. Априла 1830. у Ладенбургу, у вел. херцегству баденском, а свршио је правне науке на свеучилиштима у Хајделбергу, Бону и Гисену. На последњем универзитету постао је 1852. Др-ом права, пошто је још за време својих студија својим делом „Немачко наследно право“ обратио на себе пажњу ученога света. Год. 1853. постао је професором у Гисену, одакле је 1858. позван као ванредни професор немачког државног и приватног права на бечко свеучилиште, на коме је све до прошле године задржао ту катедру.

Његов неуморан рад на истраживању немачког старог права прибавио му је признање Академије Наука у Бечу, која

га је 1874. изабрала за секретара философско-историског одељка, 1875. за свога главног секретара, а 1896. за потпредседника Академије. У друштву са Карајаном, Мајлером, Пфајсером и Миклошићем прибирао је аустријске старе поротне одлуке (Weisthümer). Резултат тога истраживања било је дело „Die Salzburger Taidinge“, које је заједно са професором Карлом Томашеком, чувеним критичаром Шилеровим, издао после дванајестогодишњег труда. Осим његових многих специјалних дела, нарочито о немачком породичном и наследном праву, имамо да споменемо његово врло значајно дело „Das Versprechen als Verpflichtungsgrund“ које је издао 1873. Његова *Историја немачког права* изашла је од 1886. у три издања.

И ако се професор Сигел у својим научним радовима уздржавао свагда мешања у политичке односе, ипак је његово знање високо цењено, те је крајем марта 1891. позван за члана аустријског Господског Дома, где је био члан у разним комисијама и утицао на стварање многих закона.

Предавања професора Сигела била су истина због самог сувопарног предмета често монотона; али он је ипак увек духовитим својим разлагањем заинтересовао своје слушаоце, међу којима је било и много Срба. Без сумње ћемо се сви, који смо били његови ученици, свагда захвално сећати њега.

М. С. М.

УДРУЖЕЊА

Управни одбор правничког друштва у Загребу решио је по предлогу Д-ра Шиловића, да се умоли земаљска влада, да приреди ново службено издање хрватскога текста општег аустр. грађанског законика. Потреба тога издања није изазвана само том околношћу, што је прво издање сасвим распродато, него поглавито зато, што је први превод у многومه погрешан, што је од то доба правничка терминологија у велико напредовала, па и многи изрази имају друго значење, него оно, што се њима хоће да каже у старом преводу законика.

* * *

Одбор немачког адвокатског друштва позвао је годишњи збор за 26—28 август у Мајнц. Немачки стручни органи непогодно критишу дневни ред збора као да неће интересовати ред адвокатски, пошто су предмети, изузимајући питање о накнадном образовању млађих правника, одвећ специјалне природе.

* * *

Девети годишњи збор северо-земских правника биће ове године у Христијанији 16—28 августа. Дневни ред садржи ова питања: 1) Шта се може учинити од стране државе, да се обезбеде тражбине лифераната, занатлија и раденика при грађевинским предузећима? 2) Како треба да се држи држава према живот обезбеђавајућим друштвима? 3) О телесним казнама. 4) Парничне странке као сведоци. 5) Општи северо-земски казни регистар. 6) Поништење исправа.

* * *

Стални одбор немачког правничког удружења решио је да се 25. немачки правнички збор држи у септембру 1900. у Бамбергу.

ПРОМЕНЕ У СУДСКОЈ СТРУЦИ

(По „Српским Новинама“ од 16. до 31. маја. 1899).

← →

Краљевим указом од 31. маја постављени су:

За председника Апелационога Суда: г. Алекса С. Јовановић, судија Касационога Суда.

За судију Касационога Суда: г. Др Драгутин Т. Мијушковић, проф. права на Вел. Школи.

Пензионисан: г. Сава Л. Врачевић, председник првостеп. пиротског суда.

В Е С Н И К

← →

Нов Министар Правде. На место г. Косте Н. Христића, који је постављен за изванредног посланика и опуномоћеног Министра у Риму, постављен је Краљевским указом од 24. маја за Министра Правде г. Ђорђе Стефановић, председник Главне Контроле.

* * *

Председником Главне Контроле постао је Краљевим указом од 27. маја г. Милош П. Трпезић, председник Апелационога Суда.

* * *

Г. Др Луји кнез Војновић, лични секретар Књаза Црногорског, наименован је за начелника министарства Правде на Цетињу.

* * *

Укидање депортације у Сибир. Руски „Правитељствени Вестник“ доноси цареву наредбу о укидању казне пошљања у Сибир. Та наредба, која је потписана на царев рођен-дан, 6. маја, не бави се само укидањем депортације, него и побољшањем судбе оних, који се као изгнаници налазе сада у Сибиру, као и укидањем административног прогона, које се до сада могло вршити чак и по одлуци општина. У тој наредби се вели :

„Да би се неодложно решило питање о укидању или ограничавању депортације у Сибир, која се врши како судским тако исто и административним путем, има се под председништвом министра Правде образовати комисија, која ће имати да реши ова питања : 1.) Претварање депортације, одређене судском пресудом, у друге одговарајуће казне ; 2.) Укидање или ограничавање административне депортације ; 3.) Реорганизација робије и насељавања које за њом следује ; 4.) Побољшање судбине изгнаника, који се сада налазе у Сибиру ; 5.) Реорганизација оних установа, под које потпада превоз депортованих лица ; 6.) Завођење општинских кулука и радионица као средства за спречавање и кажњавање злочина.“

У исто време наложио је Цар своме министру Правде, да у свима питањима, која стоје у вези са депортацијом, тражи увек непосредно мишљење царево.

Руско јавно мишљење и штампа поздрављају овај узвишени чин царева племенитости и правичности са истинским одушевљењем, и срањују то дело са актом Цара Александра II., који је 1861. раскинуо ланце ропства и ослободио руског сељака.

* * *

Нов општински закон у Црној Гори. Књаз Никола потврдио је нов закон о градским општинама, по коме општине, према досадањем обичајном народном праву, имају самосталну управу, и по коме бирају на четир године себи председника и дванајест чланова за општинску управу. Својим имањем управља општина сасвим самостално, а исто тако прибира и приходе. Држава има право само врховног надзора.

* * *

Нов казнени завод за малолетнике установљава се у Ротенбургу у Виртенбершкој. У томе заводу примениће се дуже трајање ћелијског затвора код малолетника, услед чега се и зида велики број ћелија.

* * *

Б Е Л Е Ш К Е

Адвокат оптужен као пискарач. Лудвиг Сабо осуђен је од казненог средског суда због пискарања на казну од 60 круна, јер је, — пошто је из списка адвоката избрисан — продужио адвокатску праксу, састављао тужбе и жалбе, и оставио под канијом у дому, где је становао, таблицу са ознаком своје адвокатске канцеларије. Но Краљевска Табла (Апелациони Суд) поништила је пресуду средског суда, пошто је жалиоцу истина забрањена адвокатска пракса, али није осуђен на губитак адвокатске дипломе, према томе он је задржао титулу адвоката и има право да истакне своју фирмену таблицу.

Најдужи бранилачки говор. Познато је да су дуги говори често парламентарно средство опозиционих политичких странака, нарочито при онструкцијама, које су у новије доба чешће појаве. Познате су и дуге одбране адвоката - бранилаца у великим кривичним парницама, но можда нашим читаоцима ипак неће бити знана најдужа одбрана, која је због тога јединствена у историји свију баро-а. Кад је 1815. оптужен ђенерал Траро, његови браниоци пред призивним судом у Рен-у говорили су своју одбрану пет дана и пет ноћи непрекидно. Узрок овакве дуге одбране био је врло озбиљан. Питање је било о животу или смрти оптуженога ђенерала, а пошто га је ратни суд осудио на смрт, то би се по законима тадањег времена досуђена казна извршила, без сваког одлагања, чим би призивни суд потврдио прву пресуду. Тежња бранилаца била је дакле на то управљена, да супрузи ђенераловој даду довољно времена, да оде у Париз и измоли краљеву милост. Адвокати су се смењивали свака три сата у својој одбрани. Више пута биле су судије принуђене, да моле по сат два одмора. Али адвокати нису свршили своју одбрану, док из Париза није стигла вест, да је ђенерал помилован.

Пун вагон аката отишао је пре неког времена из Уг. Храдиша бечком највишем суду, а по стенишној маси кропинске шећерне фабрике. Сама жалба са прилозима износила је 170 килограма.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ И УПИС У ЧЛАНСТВО УДРУЖЕЊА

„Бранич“, који је од 1. Јануара 1899. ступио у шесту годину свога опстанка, показао се као орган користан за правништво у опште, а за адвокате нарочито.

С тога молимо све другове наше, који се још нису уписали за редовне чланове удружења, да то одмах учине, јер је удружење, поред осталих својих задаћа, позвано, да заступа и интересе адвокатскога реда. Годишњи је улог за њих 24 динара.

Све остале правнике у Србији позивамо и молимо, да се упишу за ванредне чланове удружења, а годишњи је улог 16 динара.

Адвокати, судије и правници ван Србије могу такође бити чланови удружења и ми их најусрдније позивамо, да се у чланство упишу. Годишњи улог за њих износи 20 франака у злату или 20 круна.

Сви чланови удружења, редовни или ванредни, из Србије или ван Србије, добијају бесилашно орган друштвени „Бранич“, као и друга издања друштвена по нижој цени.

„Бранич“ излази 1. и 16. сваког месеца, у свескама од најмање 3 табака.

Претплата за нечланове стаје:

У Србији:	Ван Србије:
На годину 16 дин.	Годишње . . . 20 фр. или круна
„ пола године 8 „	Полугодишње 10 „ „ „
„ четврт године . . . 4 „	

Улоге и претплату у Београду прима благајник друштвени г. Димитрије Тадић, правозаступник, а у унутрашњости примају друштвени повереници.

Све поште у Србији и ван Србије примају прешилату на наш лист.

Улози и претплата из места ван Србије, могу се најподесније шиљати упутницом.

О Д В О Р

Удружења јавних правозаступника у Србији

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ

ВЛАСНИК

УДРУЖЕЊЕ ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА
У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК

МИЛАН СТ. МАРКОВИЋ

ПРАВОЗАСТУПНИК

БРОЈ 12.

У БЕОГРАДУ 16. ЈУНА 1899. ГОДИНЕ

ГОДИНА VI.

БЕОГРАД

ШТАМПАРИЈА Д. ДИМИТРИЈЕВИЋА, ИВАН-БЕГОВА УЛИЦА БР. 1.

1899.

САДРЖАЈ

СТРАНА

Др. Чедомир Митровић, хонор. професор Вел. Школе: О законодавним границама између цркве и државе. (Наставак).	529
Пасквале дел Вудиче: Енциклопедија Права (Наставак)	538
М. М. Станојевић, судија крагујев. првостеп. суда: Римско муниципално уређење, од Ж. Калиндера (Наставак)	589
Из суднице: XXV. И при решавању о стављању оптуженика под суд за дело клевете, суд треба да цени, да ли је оптужени доказао истинитост клеветничких навода. <i>Саопштио Марко Н. Новаковић.</i> — XXVI. Уговор о продаји и куповини вреди, и ако приликом прављења уговора није опредељена цена. <i>Саопштио М. Б. Миловановић, Секр. Апел. Суда.</i>	557
Одлуке страних судова.	561
Књижевне вести	562
Статистика самоубиства, нарочито у Србији и Београду.	570
Промене у судској струци	573
Весник	574
Белешке	575
Позив на претплату и упис у чланство	576

Уредништво има на расположењу:

„Бранич“ за 1897. год. у 4^о IV. 128 стр., цена 4 дин. или круне;

„Бранич“ за 1893. год. у 8^о XIV. 960 стр., цена 12 дин. или круна.

БРАНИЧ

ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРЖАВНЕ НАУКЕ
ОРГАН УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА У СРБИЈИ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

Милан Ст. Марковић, ПРАВОЗАСТУПНИК

ИЗЛАЗИ:

1. и 16. сваког месеца

УРЕДНИШТВО:

Дубровачка улица бр. 18.

О ЗАКОНОДАВНИМ ГРАНИЦАМА

ИЗМЕЂУ

ЦРКВЕ И ДРЖАВЕ

ПРИСТУПНО ПРЕДАВАЊЕ ИЗ ЦРКВЕНОГ ПРАВА

Др. Чедомиља Митровића

ХОНОРАРНОГ ПРОФЕСОРА ВЕЛ. ШКОЛЕ

3. фебруара 1899.

◆◆◆
(Наставак)

I. Област чисто црквеног законодавства.

По предметима свога рада власт црквена има у главном тројаку мисију тако, да може бити подељена на три гране: учитељску (*potestas magisterii*), свештеничку (*potestas ministerii*) и управитељску (*potestas jurisdictionis*). Суштина учитељског права Цркве састоји се у проповедању правог и истинитог учења Христовог о вери и моралу, ширењу тог учења у целом човечанству и очувању истина хришћанске религије од повреде различних неправилних учења. Ширење учења Христовог врши се нарочитим средствима од којих су најважнија: проповед у цркви, као саставни део богослужења; издавање тако званих симболичких књига; предавање веронауке по школама; оснивање богословских школа и спољашња мисија. Но старање црквене власти, као што смо казали, састоји се не само у ширењу Христо-

вог учења, већ и у томе, да се право и истинито учење очува чисто и неповређено. Ово се постижава: осудом неправилног учења и цензуром. Свештеничка власт са-стоји се у праву вршења свију свештенорадњи, у којима се изражава и одржава религиозни живот чланова Цркве. Неке од њих установио је сам Основалац Цркве и оне су познате под именом тајни, а друге је установила сама Црква у току времена на основу свог нарочито добивеног пуномоћја. Управна власт Цркве оличава се у оним функцијама, које видимо и код управне власти у држави, и то: 1, као законодавна и 2, као административна власт са својим административним и судским делом. С обзиром дакле, на природу, садржину, циљеве и средства црквене власти у област чисто црквеног законодавства спада пре свега:

Учење о вери и моралу. Свако мешање државне или друге које не црквене власти у ову област не може се замислити без нарушења граница и без насртаја на природу Цркве; значи — оно би било незаконито. Први резултати из овог правила биће ови: право састављања и утврђивања симболичких књига припада само Цркви; црквено беседништво, његов правац, време, место — спада такође у црквено законодавство; религиозно - догматички односи господареће Цркве у држави према другим верским учењима, услови за примање чланова из других верских заједница — припада искључиво Цркви; и на послетку, питања о јересима и расколу спадају такође у црквено законодавство, јер само се Црква може признати за компетентну при решавању спорова о правилности или неправилности извесног мишљења у погледу вере.

Неке канонисте приписују црквеној власти и право цензуре у ужем смислу т. ј. оцену свију списа с црквено-догматичног и моралног гледишта, према којој се извесне књиге могу сасвим забранити за читање. Но то се показује као неостварљиво. Ето нам најбољег примера у римокатоличкој цркви, која је принуђена да се ограничи на забрану читања само оних књига, које су унете у тако звани „*index*“.¹⁾ У осталом, кад свет-

1) Први *index librorum prohibitorum* био је састављен и објављен по наредби папе Павла IV. 1557. године. Fessler, „*Censur und Index*“ 1858 стр. 153.

ски списи заиста прете опасношћу у погледу вере и морала, онда, без сумње, мора се енергично заузети и Црква и држава да стану на пут њиховом распрострањању, јер ни држава не може равнодушно гледати на изопачавање принципа вере и морала својих поданика, кад се зна, да од тога зависи и њен опстанак и њена будућност. Што се тиче специјално богословских књига, — морају се разликовати две категорије, и то, једне, које су званичне природе, и друге, које су резултат личног убеђења појединаца. Право издавања првих — припада Цркви,¹⁾ а за друге — она је у праву да их оповргава.

Богослужење, св. тајне и све што се тиче црквених обреда. — спада исто тако у област чисто црквеног законодавства. Спољашњи, видљиви облици богослужења стоје у тесној вези са суштином саме религије; у њима се оличава сама идеја. Према томе, никаква друга власт, осим надлежне црквене власти, нема права да се меша у уређење култа или црквеног богослужења. Но стварна примена овог принципа наилази на приличне тешкоће. Црквено богослужење није нешто скривено, оно је друштвене природе и има утицаја шта више и на економски живот поданика, јер за своје издржавање захтева од њих извесну материјалну помоћ. Из тога узрока црквено богослужење улази у државни живот тако дубоко, да мешање државе у овом питању не само да је праведно, но је у исто време неминовно. По себи се разуме, да се ово мешање државе не оснива на компетентности њеној у погледу признавања овог или оног култа, који би од њих више одговарао унутрашњој природи религије, но на томе, што је држава заинтересована питањем о последицама, које би се могле појавити у друштвеном животу услед овог или оног положаја самог култа. Поред тога, државни интереси, који служе као главни мотив мешања државе и уређења црквеног култа у више прилика подударају се с

1) Код нас у Србији још 1863. године Собр. 49 Сабор Архиепископски прописао је за тако званог духовног цензора ова правила: „1., да има тачно пазити на прописану правилност словенског језика, не допуштајући никакве измене у том; 2., да строго мотри на то, да се ничим не повреди смисао православне науке и 3., да о свему што му се за печатање поднесе, дужан буде извештавати г. Митрополита и то с његовим благословом печатати.“

интересима Цркве. Држава, дакле, може имати утицаја на спољашњи развитак култа, но не може га она стварати или измењивати. Има једна околност, која по изгледу као да даје право држави да се још више умеша у ово питање, а то је, што је држава дужна да чува друштво од празноверица и да их као такве у народу забрањује. Но и у овој прилици мешање државе може се простирати само на спољашњу страну предмета, а не сме улазити у његову суштину, пошто Црква сама мора бити исто толико заинтересована као и држава искорењивањем свију злоупотреба у области вере и морала, и има и права и дужности да их отклања. На део државе у овој ствари остаје само извршивање одредаба црквених за оне случајеве, где Црква осећа потребу у спољашњим принудним мерама, које се свагда у рукама државе налазе.

Унутрашње уређење јерархије или преставништва управне власти црквене мора се такође уврстити у сферу чисто црквеног права. Састав јерархије, разни чиновни, узајамни односи ових чинова — спада све у област црквеног законодавства. Основне законе у погледу науке о унутрашњој, духовној управи црквеној, исто тако као и оне о вери и св. тајнама, одредили су и утврдили на основи учења самог Основаоца Цркве најпре апостоли, а за тим васељенски сабори. Ти закони, као основни и васељенски морају бити свети за све и за сва времена, и служити за основицу, образац и границу и даљем црквеном законодавству (III. вас. 7; IV. вас. 1; трулски 1. 2; VII. васељ. 1.). С тога, у колико црквени закони у погледу овог питања, о јерархији, имају непроменљиви карактер и за саму Цркву, у толико је јасније, да свако мешање с друге стране у овом питању биће очевидан насртај на природу и суштину Цркве. Истина, примање виших јерархијских дужности свагда се врши са знањем и потврђењем државне власти, но на томе се само и ограничава њено мешање у јерархијско питање, а суштина права и у овом случају ипак не припада држави.

С питањима о дужностима јерархијским у тесној вези стоји друго једно питање, а то је: о васпитању свештеничких кандидата или клира. По принципу оно мора припадати Цркви; само се Црква може признати за

компетентну при решавању питања о спреми дотичног лица приликом давања извесног црквеног положаја. И где се васпитање свештеничких кандидата врши без државне помоћи — тамо, разуме се, не може бити ни говора о државном мешању. Но, где држава пружа средства и материјално потпомаже школовање будућих свештеника, тамо је, нема сумње, и она с Црквом не само подједнако у праву, но шта више и дужна, да врши надзор над њима и да води бригу о напретку и унапређењу њиховог образовања. Што се пак тиче избора и потврђења лица за *више* црквене положаје, то има много разлога, због којих се држави мора признати право учешћа и при избору и при потврђењу. Не само држава, но и цело друштво је заинтересовано питањем: коме ће се поверити и ко ће заузети неки виши положај у Цркви. Да и не говоримо већ о томе, што извесна лица заузимајући ове положаје могу чинити злоупотребу са својим правима, да њихов рад и правац може бити штетан по државне интересе, — да узмемо један простији случај, где обичан недостатак извесног знања, премда не баш специјалне природе, но које је потребно за отправљање виших дужности, неминуно повлачи за собом штетне последице како за саму Цркву, тако и за државу. Због тога, лица, која би имала да заузму извесне *више* положаје у Цркви морају задобити санкцију државне власти. У осталом, за овај случај интереси националне Цркве потпуно се подударају с интересима државе и обе оне, и Црква и држава, морају заједнички уложити своје старање за правилно решење овог питања.

Црквени суд над свештенослужитељима по дужностима њиховог положаја; суд за предмете чисто црквене природе над клиром и световњацима; право изрицања духовних казни, — све то у принципу припада чисто црквеној власти. Можда ни једна страна црквеног живота није претрпела толико промена, није долазила до најширих размера у извесна времена, нити је опет други пут бивала скучена до најужих граница, као ова. Црквено-судска власт у различна времена разних држава износи нам јасну слику ових промена, и све оне показују нам, да, у колико је, с једне стране, за Цркву штетно свако прекорачавање у туђу област, у

толико, с друге пак стране, не може се од ње одузимати оно, што јој по природи саме ствари припада. Црквени или духовни суд налази своју основу у Откривењу. С правног гледишта, ово се право Цркви не може спорити из оних истих разлога, из којих се признаје право и свакој јавној корпорацији на самостално уређење свог унутрашњег живота. Кад би се одрекло Цркви право да казни и чини употребу са својим духовним средствима, да уклања с положаја и одузима права скопчана с извесним положајем, — онда би живот Цркве био изложен потпуној самовољи њених чланова.

У принципу, дакле, право духовног суда Цркви сви признају; но на пракци се по неки пут јављају оваква питања: да ли би, на пример, у извесним приликама требало оставити држави право одобравања црквених казни? и да ли би опет, у случају неправилно изречених казни црквеног суда, требало допустити изјављивање незадовољства противу пресуде црквеног суда — државном суду¹⁾ (*jus recursus ab abusu*)? Што се тиче права одобравања црквених казни, то, при солидарним односима између Цркве и државе оно неминовно мора припадати држави у свима оним приликама, где се њен рад додирује с радом Цркве. Оно друго, право апелате, жели се дати држави ради тога, да би се као спречила злоупотреба од стране црквене власти; но што се овог права тиче, ваља имати на уму, да се оно не може усвојити без извесних ограничења. Истина, историја нам показује доста различних примера. Бивало је случајева да је грађански, државни суд ислеђивао злоупотребе Цркве исто тако, као и обратно т.ј. да је црквени суд ислеђивао злоупотребе државе. Но историја нам у исто време јасно показује још и то, да, кад год је црквена или државна власт покушавала извести то право до принципа, свагда су излазили жалосни резултати тог њиховог покушаја. Црквени суд има своје гаранције, његови спорови оснивају се на јасним и одређеним правилима, онима и ниже и више истанције

1) Овако уређење је се развило поглавито у Француској, а у данашње време нашло је примене с различним модификацијама и у другим државама. Hinschius, Allgemeine Darstellung der Verhältnisse von Staat und Kirche in Marquardsen's Handbuch des öffentlichen Rechts (Freiburg und Tübingen 1883) I. s. 204, 205, 321-324.

своје, и сваком члану Цркве стоји на вољу, да у случају неправилне пресуде изјави жалбу вишем суду. С тога, изјављивање незадовољста државном суду против пресуде црквеног суда са свим је непотребно; оно би одузело сваку вредност постојећим у Цркви канонима. Осим тога, велики број предмета црквеног суда стоји у врло даљним односима према држави. По каквом би принципу, на пример, државна власт могла одређивати, да ли треба неко мишљење или нека установа да се огласи за јеретичку? Или, на основу чега би државна власт могла изрицати свој суд о изопачавању црквеног богослужења? и. т. д. Све су то таква питања о којима само Црква може решавати. Друга је ствар, ако Црква затражи од државе, те да и она осуди и казни овог или оног члана њеног, — онда, разуме се, може и дужна је држава да узме учешћа у суђењу Цркве, јер, у противном случају, не би било међу њима никакве солидарности у раду. На тај начин, дакле, црквено-судска власт, по природи својој, мора бити неприкосновена за државну власт.

У правном животу Цркве поред општих облика у којима се он оличава и који одговарају потребама свију чланова Цркве, има још и специјалних, особитих облика, који служе за постизавање неких нарочитих циљева у смислу ревноснијег испуњавања учења црквеног као што су, на пример, разна црквена удружења, браства, дружења ради молитве и т. д. Пошто се све заједнице ове врсте јављају као дело савести и моралних убеђења, то, у колико оне раде само на постизавању и остварењу својих циљева, не излазећи из граница моралних дужности, у толико и њихов унутрашњи живот мора бити слободан од утицаја грађанске власти. Мало је теже питање о оним корпорацијама, основаним истина тако исто на моралним принципима, но које су добиле већ стално, једнолико уређење, као што је, на пример, наше калуђерство, које је између чланова Цркве подељених *jure divino* на два реда: јерархију и световњаке или просте чланове, историјским путем заузело место трећег реда. Има ли држава право да утиче при оснивању ових корпорација и да контролише извршивање њихових устава или је само Црква власна за ту ствар? У овом питању морају се разли-

ковати две стране, и то, спољашњи положај калуђерских заједница и њихов унутрашњи живот. Карактерну црту унутрашњег живота сачињава заветовање, да ће се испуњавати извесни религиозно-морални принципи, — ствар, која се тиче само савести. То не потпада под контролу државе, и правити сметње у том погледу онда, кад се смисао завета ни чим не показује штетан по друштво, значило би наертати на област савести. Према томе, дакле, калуђерство има потпуно право на самостално уређење свог унутрашњег живота, но само с тим, да се тај живот не коси ни с основним принципима морала, ни са законима државним. У том погледу, у колико се унутрашњег живота тиче, калуђерске заједнице су потчињене надзору Цркве, јер циљеви, које су оне себи у задатак ставиле нису ништа друго, до развитак општих циљева Цркве. Што се тиче пак спољашњег уређења ових заједница, то у томе, нема спора, може узимати учешћа и држава. Но, има ли држава право да стаје на пут калуђерству? При решавању овог питања мора се имати у виду, да егзистирање калуђерског реда не стоји у вези с догматима Цркве. Калуђерство је историјски производ црквеног живота и Црква не би изгубила ни једну своју битну особину и без калуђерства, јер знамо да је било време кад је Црква постојала и без калуђерства. Значи, дакле, да би оно могло и бити и не бити. Но, ваља имати на уму, да и ако не носи на себи карактер непосредно-божанског института, калуђерство је ипак постало важан елемент у животу црквеног друштва. У прво време оно је се јавило као преставник виших моралних идеала; оно је стекло било велико друштвено поверење и поштовање, па је Црква због тога почела поглавито у калуђерству тражити кандидате за више јерархијске положаје.¹⁾ По суштини својој институт калуђерства није

1) Овај обичај очуван је и до данас у нашој цркви, но то није још никаква гаранција да калуђерство за свагда мора остати на оној истој висини, на којој је било у прво време, нити је значило да је Црква обавезна била да врши избор за епископе и друге чланове више црквене јерархије само из броја калуђерских кандидата. У опште, као облик црквеног живота, који је настао из личних духовних потреба и који је намењен на њихово задовољавање, калуђерство нити је било, нити ће бити тако безусловно потребан саставни део црквене организације и управе, као што је на пример, јерархија. Било је времена у животу Цркве, кад калуђерства није било; оно је искрено, привукло на се опште дивљење и поштовање, — и Црква је се

ништа друго, до особити начин живота, који се оснива на извршењу три извесна еванђелска савета (управо савета, необавезних прописа, а не заповести), које је Христос дао својим следбеницима и који се састоје: 1) у одрицању сваке врсте сопствености, 2) безженству и 3) безусловној послушности или одрицању од своје личне воље. И тамо, где калуђерство већ постоји, разуме се, у правом смислу ових еванђелских савета, — оно представља прогрес моралног духа, савршенство у моралном погледу и принцип, који лежи у основи самог калуђерства мора се потчињавати Цркви, а његов спољашњи развитак — држави.

Црква, у смислу друштва, чије чланове узајамно везују у једну целину хришћанске религиозне потребе, исто тако, као и у смислу нарочитог института, мора по вољи свога Основаоца непрекидно тежити остварењу својих задаћа, да прошири и утврди хришћански религиозни живот међу људима, па према томе и задовољавање потреба чланова заједнице и извршење црквених задаћа претпоставља безусловно и материјална средства, којима се осигурава и једно и друго. Црква мора, дакле, имати и своју имаовину и права власничка. Ако се с тим сложимо, онда на сваки начин, морамо признати Цркви и право да може употребљавати своју имаовину на своје циљеве. С тога, сва питања о томе, како се ова имаовина има употребљавати, ко има право да њоме располаже, — питања су чисто црквенога права. Држава би могла узети на се решавање ових питања само у том случају, кад би хришћанска Црква била каква државна установа и кад би се циљеви и средства државе и Цркве признали за идентичне појмове, што, без сумње, не може ни бити. Ако већ једном држава призна Цркву за јавну корпорацију и дозвољава да она као таква постоји, онда би држава противуречила и себи и правди кад би Цркву лишила права, да од својих чланова прикупља средства за свој опстанак. Држава

користила његовим силама ради циљева свога управљања. Но, разуме се Црква није могла ставити у потпуну зависност судбину једног безусловно потребног института, као што је јерархија, од реда и положаја, тако променљивог по својој природи, као што је калуђерство. Без калуђерства, кад би оно оспропашило по броју својих чланова, па би га чак и нестало сасвим, Црква не би престала бити Црква, а без јерархије она не може постојати.

међу тим задржава за се право надзора, да црквена сопственост не пређе стварну потребу црквених института, и ради обезбеђења друштвених интереса може у неколико ограничити правну подобност Цркве за стицање сопствености.

(Свршиће се)

ЕНЦИКЛОПЕДИЈА ПРАВА

од
ПАСКВАЛА ДЕЛ БУДИЧЕ

(Наставак)

§. 57.

Емфитевса и површиничко право.

Емфитевса (*emphyteusis*, *jus emphyteuticum*), обрадба и обдржба, тежакта, најшире је стварно право на туђу ствар, тако широко, да се приближује својини. Емфитевса постоји кад се непокретно добро уступи некоме на вечно уживање или на дуже време, са обвезом, да га унапређује и да за њ плаћа годишњу кирију. По садржини је емфитевса сродна службености уживања, од које се у осталом разликује ширим правима која даје, а та су: трајност дозволе уживања, слободно располагање и право преноса актом међу живима или услед смрти, право прераде, трансформације земље но тако, да се она не упропаштава, и право откупа. Емфитевсти, обраднику и обдржнику, тежаку, припада државина и уживање одвојено са свим од голе својине, а узима на се две главне обвезе: 1. да плаћа годишњу кирију и 2. да унапређује земљу. Својина тако ограничена остаје уступиоцу, цеденту и испољава се у праву на периодично признавање права, у праву на кирију и у евентуалном преношењу права на другог, ако уживалац емфитевсе не би испуњавао наведене обвезе. Међутим, тако право својине лако нестаје, пошто је емфитевсти дато апсолутно право да земљу може откупити.

Са емфитевсом је слично површиничко, градбено право (*jus superficies*), које се односи на све оно што се подиже над површином земље (*supra faciem soli*). По правном схватању ово се право може одвојити од земљишта на које се односи и постати предметом особеног уживања, по коме површник, град-

беник задобија пуно право, да може подизати зграде и садити на туђем земљишту, и уживати сваку другу ствар, која се на њему налази и то је право преношљиво.

Емфитевса је поникла у Риму из установе *agri vectigales*, па је проширена на земље општина и других корпорација и на царску имовину, одређену за крчење. Међутим у теорији се дуго двоумило, да ли је емфитевса давање под закуп или продаја. Препирка је престала после познате конституције (год. 476—484) цара Зенона, који је као емфитевси хтео да утврди правну природу, одређујући је као стварно право *sui generis*, различито и од продаје и од давања под закуп. *Jus emphyteuticarium neque conductionis neque alienationis esse titulis addicendum, sed hoc ius tertium sit constitutum ab utriusque memoratorum contractuum societate seu similitudine separatum, conceptionem definitionemque habere propriam et justum esse validumque contractum, etc.* (Cod. IV. 66. 1. cfr. Inst. III. 24. 3.

У Средњем Веку емфитевса се јавља у многобројним и разним концесијама уживања: прекарије, либела, закупна *ad meliorandum* и т. д., и више или мање измешана са феудалним односима доспела је до нашег века. Услед овог последњег, она је у неким земљама, као у Француској, нестала укидањем феудализма. У Италији је задржана, али са знатним разликама од емфитевсе римског права. Теорија о подели својине примењена на емфитевсу, по којој је уступнику приписиван *dominium directum*, непосредно господарство, а емфитевси *dominium utile*, посредно господарство, које се огледа у праву коришћења, употребе — теорија, која води свој порекло од Глосе, — и ако је данашња наука у опште одбацује, имала је при свем том, великог утицаја на садашњи облик ове установе. Њој ваља највише благодарити, што је право емфитевсе у италијанском законика тако проширено (неограничено право откуна, увођење *jus protimiseos*-а, лаудемијума у случају отуђивања) да има италијанских писаца, који емфитевсу сматрају за право сопственика (Filomusi—Guelfi, op. cit. §. 47) За историјски развитак емфитевсе испор. E. Lattes, *Studi storici sopra il contratto d'emfiteusi nelle sue relazioni col colonato*, Torino. 1868 и студију V. Simoncelli-а о економној основи и правном склопу емфитевтичког, обрадничког уговора у *Archivio giurid.*, vol. XL и XLI, 1888.). Остатци емфитевсе налазе се у српском приватном праву у зак. о уређењу аграрних односа у ново-ослобођеним пределима од 3 фебр. 1880. Аустр. грађ. зак. §§. 1122—1124. В. још §. 705. срп. грађ. зак. и рударски зак.

Површинско, градбено право није добило одређеног места међу правима у италијанском законодавству, али из тога не треба закључити, да оно по њему правно не постоји. Наука се колеба између тога, да задржи површин-

ско, градбено право као *jus in re* (Laurent, Principes, VIII. n. 410; Chironi, Instit. I. §. 203. и Questioni di diritto civile стр. 117; Gianturco Instit. di dir. civ., § 52) или да га сматра као својину одвојену од својине земљишта (Aubry et Rau, Cours de droit civil, II § 223; Bianchi, цит. дело IX, стр. 280 и дела.; Filomusi. цит. дело § 47; Coviello, La superficie, у Archivio giuridico, XLIX, 1892. и даље). О градбеном праву говоре у српском праву § 280 грађ. зак. и уредба, која је наведена уз тај §., у аустр. грађ. зак. §§ 1125. 1147.

§ 58.

Право залогa.

Право залогa је стварно право на вредност туђе ствари за обезбеду каквог датог кредита. Док је за друга стварна права ствар предмет уживања, за ово је право она предмет само као вредности, па како се вредност остварује и претставља ценом, то се право залогa своди на право на цену добијену продајом ствари. Залогa претпоставља обвезу, за коју је везана, у смеру да обезбеди њезино извршење; она има дакле карактер узгредног, акцесорног права. Моћ обезбеде састоји се у томе, што се поверилац у случају, да се не одговори кредиту, може на основу свога стварног права задовољити, наплатити из цене залогa. Из овога видимо главну разлику између залогa и осталих стварних права, којима је предмет физичко уживање ствари; јер, док ова последња права својом применом остављају својину лицу коме она припада, дотле примена права залогa повлачи за собом престанак својине, пошто се до вредности заложеног предмета може доћи само кад се својина замени новцем¹⁾.

Право залогa на покретне ствари, према самој природи њиховој, захтева, да се њихова државина на повериоца пренесе; иначе би праву било одузето дејство. За непокретности то није потребно. Државина и употреба остају дужнику, чиме се повериочево право за вредност заложене непокретности ни најмање не штети, пошто је постојање терета потпуно утврђено и признато уважањем у *хипотекарне, интабулационе књиге*. Ово право обезбеде на непокретне ствари зове се *хипотека, интабулација*, а оно на покретне ствари са преласком државине на повериоца, зове се *залогa* у ужем смислу, или *ручна залогa*.

Како залогa, тако и хипотека, интабулација подједнако дају носпоцу првенственост на вредност ствари, али се разликују у

1) Винас, цит. дело стр. 489.

условима и начину извршења. Поверилац на залогу може да оствари своје право само ако је заложена ствар у његовим рукама; с тога он има право да задржи залогу до потпуног измирења дуга. Хипотекарни поверилац, међутим, утиче непосредно на оптерећену непокретност, противу кога било држаоца, не водећи никаква рачуна о томе, да оно можда и не припада више дужнику. Он има првенственост наплате не само према свима облигационим повериоцима, воћ и према хипотекарним повериоцима нижег степена; јер је код више хипотека на једну исту ствар, ред првенствености одређен принципом приоритета, старешинства по времену кад је постало право залогe: *prior tempore petior est jure*.

У старом римском праву пакт, који је носио име *lex commissoria*, а по коме је поверилац по истеку обвезе постајао господаром заложене ствари, претварао је право на вредност ствари у евентуално право сопствености. Али овај је пакт укинуо Константин (Кодекс VIII., 35, 3). Такав уговор забрањен је у модерном праву. Тако у итал. грађ. законнику према чл. 1884 грађ. зак., у српском према § 843 грађ. зак. и у аустр. према §§. 1371. 1372 грађ. зак.

Основни појам права залогe, као и разлика између залогe у ужем смислу и хипотеке, припадају римском праву. Dig. XIII. 7. 9. §. 2: *Proprie pignus dicimus quod ad creditorem transit, hypothecam, cum non transit nec possessio ad creditorem*. Но, право хипотекарно, које је у првом реду јавна установа, било је врло непотпуно код Римљана, којима је недостајао публицитет, јавност уписивања, увођења у књиге. Новим, модерним увођењем хипотекарних књига могла су се остварити два битна услова ове установе, т. ј. *публицитет*, јавност и *специјалитет*, одређеност хипотека, који обезбеђујући с једне стране право повериоцево, с друге не стешњавају преко мере сопственичку моћ дужникову.

Осим права залогe и *повлашћене, привилегије* могу повериоцу дати право првенствености наплате. Али оне су само својство, које припада извесним врстама кредита, а не неко засебно право (итал. грађ. зак. чл. 1952.).

Слична је залози *антихреза*, која се састоји у праву на вредност плодова једне земље, које поверилац присваја и одбија их било од интереса, било од позајмљеног капитала; али она не спада у категорију стварних права. О антихрези говори српско право у §. 318. грађ. зак., у опште, а аустр. грађ. зак. у §. 459. и §. 1372, само за покретне ствари.

II. Облигационо право.

§. 50.

Појам облигације.

Међусобна зависност у којој се људи налазе у друштвеном животу, услед које сваки долази у положај да својим радом помаже смерове и интересе других, у накнаду за рад којим други помажу његове смерове, створила је и облигацију, обвезу. Према разноликости људских потреба веома су различни и предмети обвезе, они се могу састојати у давању какве ствари или у каквом делању, чинењу, радњи у ужем смислу. Али у сваком случају ствар или делање, чинење, радња у ужем смислу треба да има економну, привредну вредност, иначе однос не би имао вредности за право¹⁾. С тога управо облигације улазе у имовинско право.

Облигација, обвеза је јуридикчка, правна спона, силом које је једно лице принуђено да врши извесну учинбу у корист другог лица.

У овој се дефиницији налазе главне особине облигационог, обвезног односа. Јер такав однос може понићи само између два лица, од којих има једно право, да захтева учинбу (поверилац, кредитор), а друго дужност, да је изврши (дужник). Поверилац је активни субјект, подмет обвезе, а дужник је пасивни. Захтев повориоцев је чисто лично право, јер постоји и вреди само за повериоца. Право првога не садржи у себи никакву власт над личношћу другог, нити обвеза овога другог садржи какву потчињеност првоме, као што би било код ropства: обојица су с правног гледишта једнаки, с том само разликом, што веза, коју је обвезаник својевољно примио на се, повлачи извесно привремено ограничење његове слободе у погледу извесних делања. Друго, обвеза је створена за то, да се испуни, а од испуњења произлази њезин престанак, разрешај (*solutio*). Она дакле садржи однос, који је по својој природи привремен, чиме се разликује од односа друге врсте, као што су на пр. породични односи, који су трајни. Најзад, баш ради обезбеде испуњења сваку обвезу прати акција, *тужба*: јуридикчко, правно средство, којим она задобија себи вредност пред судом.

1) У савременој модерној науци тежи се, да се можда и сувише прошири појам облигације, обвезе, допуштајући, као што многи чине, да јој предмет може бити и радња, којој се не може одредити вредност новцем. Испор. Windscheid, цит. дело §. 250 т. 3. — У нешто ужем смислу Filomusi — Guelff, Encicel. §. 53 п. 1.

Инст. III, 13: *Obligatio est juris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei secundum nostrae civitatis iura.* — *Paulus Dig. XLIV. 7, 3: Obligationum substantia non in eo consistit, ut aliquod corpus nostrum aut servitutem nostram faciat, sed ut alium nobis obstringat ad dandum aliquid vel faciendum vel praestandum.*

У предмету облигација, обвеза, као год и у породичном праву, појављује се јасно тесна веза права са моралом. И заиста, први основ обвезе налазимо у међусобном поверењу странака, и само у недостатку овога наступа правна принуда. Облигације, обвезе, дакле, претпостављају доста развијен морал, као земљиште повољно за њихово напредовање. Осим тога, треба приметити, да облигације, обвезе, које су противне моралу немају вредности ни у праву.

По акцији, тужби, обвезе се разликују на *грађанске* и *природне*. Ове последње су такве обвезе, које закон не признаје због неких недостатака, који им онемогућавају правно постојање, али иначе нису лишене сваког дејства. С тога се природне обвезе не могу мешати са чисто моралнима.

Испов. Savigni, Das Obligationenrecht Berlin 1851. I., §. 5—44 — Windscheid, цит. дело §. 287—289 — Arndts-Serafini, цит. дело, §. 217.

§. 60.

Извори обвезе.

Обвезе се по својој обилатости и различности не могу тачно поделити у одређене категорије, јер су уплетене у све друштвене односе и суделују у њиховом кретању; услед тога је по некад тешко одредити им посебну природу. По ипак већина их произлази из ова два извора: из воље странака (*ex voluntate*), или из људске радње, из које се рађа обвеза као нужна последица (*ex re*). Првима су основ *уговори* (контракти), а другоме *кривице* (деликти). Уз ове две врсте долази још једна врста обвеза што произлазе из односа и факата, који се по аналогiji могу уврстити у ред са контрактима и деликтима. То су тако звани: *шокорини уговори* (квази-контракти) и *шокорини кривице* (квази-деликти). Најпосле, друге неке обвезе, које не улазе ни у једну категорију, имају свој основ непосредно у закону. Тако имамо петоструку класификацију, која се међутим, са општег гледишта, може свести на простију форму. Ако узмемо, да осим уговорних (контрактуалних) обвеза све остале не потичу из акта воље, већ их непосредно или посредно одређује закон као последицу извесних личних поступака или

околности, онда се сви наведени извори лако своде на два, а ти су човечија воља и закон¹⁾.

Подела обвеза према изворима из којих су настале сасвим је римска — *Cofus*, Dig. XLIV, 7. 1: *Obligaciones aut ex contractu nascuntur aut ex maleficio aut proprio quodam jure ex variis causarum figuris*. — *Variae figurae causarum* управо и јесу квази-контракти и квази деликти (испор. Inst. III, 13, §. 2) — Итал. грађ. законик у чл. 1098 вели: обавезе проистичу из закона, контракта или квази-контракта, из кривице и токоршње кривице. Аустр. зак. даје дефиницију обвеза у §. 859. грађ. зак. Српски законодавац не даје једну општу дефиницију већ о уговорима говори у гл. 17. (§. §. 531. и д.), а о другим изворима обвеза у гл. 30 (§. 800 и д.).

§. 61.

Врсте обвеза.

Из начина постајања или из извесних својстава, која се односе на субјекте или на објекат или на саму облигаторну везу, постају разне врсте обвеза. Навешћемо најглавније:

1). У погледу на субјекте, обвеза је *просна*, ако постоји између само једног повериоца и само једног дужника; *сложена* је, ако има више поверилаца или дужника. Сложена се обвеза опет дели на *солидарну* и *несолидарну*. У првој субјекти стоје у таквом односу, да сваки од поверилаца може да полаже право на целину или се од сваког дужника може тражити целина (*obligatio plurium in solidum*). Солидарност је *акциона*, ако се односи на право поверилаца, а *пасивна*, ако се односи на право дужника. Итал. грађ. зак. 1184 и 1201, аустр. грађ. зак. §. §. 888—896. Српски грађ. зак. §§. 543—545 и 831.

У другој, несолидарној, како повериоци тако и дужници могу имати права, односно могу бити обвезани само на онај део кредита или дуга, који свакоме од њих од општег дуга припада (*obligatio plurium pro parte*). Солидарност означава заједничку обвезу више учесника или пак више обвеза, које везује један и исти предмет: док је код несолидарне веза само спољашња, јер се дели на толико посебних обвеза колико има активних и пасивних субјеката.

2). По предмету се поглавито разликују обвезе у обвезе давања и обвезе чиниња или нечиниња, према томе, да ли се даје нека ствар или се врши нешто. Ствар треба да *постоји*

1) Gabbia, цитирано дело, св. IV. стр. 196.

у садашњости или будућности, да је одређена, да има саобраћајну вредност; чињење или нечињење треба да је могуће, одређено, дозвољено. Разлика између ове две врсте обвеза, истиче се јасно у разним погледима; али нарочито у томе, што код обвеза давања поверилац може постићи да добије оно на шта има права било од обвезаника, било од његова последника или од трећег лица, докле се код обвеза, којима је предмет неко чињење или нечињење тражи, да га дужник лично изврши, а кад он то не учини, онда се оне претварају у право тражења накнаде штете.

Даље, обвеза је *неделива* ако се учинба не може природно или правно поделити према намери страна; *делива* је у противном случају, и најзад она је *алтернативна*, *бирљива*, кад су предмет две или више ствари понаособ, али тако, да дужник има да изврши само једну од њих. Итал. грађ. зак. 1177. Аустр. грађ. зак. говори о таквим обвезама у §. §. 906 и 907 и те одредбе биће меродавне и за српско право. В. још §. §. 543. 544 срп. грађ. зак. и §. §. 888 и 891. ауст. грађ. зак.

3). У погледу правне везе, обвезе се разликују на *условне*, *с роком* и *чисте*.

Услов (*conditio*) је будући и неодређен догађај, за који је везана обвеза. У погледу основа, услов се разликује *самоможан*, *постепашиван*, ако зависи од воље једне стране, *случајан*, *казуалан*, ако зависи од неког случаја, *нешовиш*, ако зависи нешто од воље уговорних страна, *контрахената*, а нешто од какве друге околности, као што су воља трећег лица или случај. У погледу на дејство, услов може бити *одложан*, *суспенсиван* или *раскидан*, *решолутиван*, према томе, да ли од његова остварења зависи постојање или непостојање, супстиненција или инсупстиненција правног дејства самог посла. Итал. грађ. зак. 1157—1159, српски грађ. зак. §. 546, аустр. грађ. зак. §. §. 897—900.

Рок је одређено време (*dies*) од кога зависи почетак или престанак правног дејства закљученог посла; зато разликујемо *почетан* или *одложан* рок (*dies a quo*) у првоме случају, од *завршног* или *раскидног* рока (*dies ad quem*) у другом случају. Итал. грађ. зак. 1172—1176, српски грађ. зак. у §. 547. који одговара §. §. 902—904 аустр. грађ. зак.

Обвеза без услова и рока, зове се *чиста*¹⁾.

На овоме месту треба споменути разлику (и ако оспорену) римскога права, између *кореоалних* и просто *соли-*

¹⁾ Испр. Bellavite, Note illustrative e critiche al cod. civ. del Regno. Павова 1875. — Chironi, цит. дело II. §. §. 253—265.

дарних обвеза. Под првима се разумева једна једина обвеза са више заједничких учасника (*participes* или *rei*); сваки је од њих имао право или био обавезан на целину, јер је био само један основ и један предмет обвезе. Код друге, међутим, имало је више независних обвеза за један исти предмет. Ова разлика по форми не налази примене у данашњем праву, али у ствари оба типа, који се њима обележавају постоје и даље, јер, као што наглашује *Брунс*, они одговарају стварним односима живота а у италијанском се праву појављују у облику солидарних и недељних обвеза; (непор. Ribbentrop, *Zur Lehre von den Correalobligationen*, 1831. — Windscheid, §. 292 и даље. — Bruns, у цитираној Холцендорфовој Енцикл. §. 17. стр. 496 и даље. — Sohm, цит. дело §. 61. — Landucci, *Le obbligazioni in solido secondo il diritto romano*, Верона - Падова 1880, књ. I. — Прот.: *Alfredo Ascoli Sulle obbligazioni solidali* у *Studi e Documenti di Storia e Diritto*, XI. Рим 1890.

§. 62.

Дејство обвезе.

Прво и нормално дејство обвезе, које истиче из њезинога смера и намере страна, састоји се у испуњењу обвезе од стране дужника. Али, пошто је испуњење дело слободне воље, следује да, ако се оно не изврши или се неоправдано закасни, онда обавезник (дужник) одговара повериоцу за штету. Не испуњење у одређено време зове се доцња (*mora*). Она претпоставља две ствари: да је дужник обавезан на непремено испуњење и да нема оправданог разлога за закасњење. Код обвеза без одређеног рока може наступити доцња *ex re* само после повериочева захтева или позива на плаћање; докле код обвеза са роком дужник долази у доцњу самим истеком рока (*dies interpellat pro homine*). Итал. грађ. зак. говори о томе у чл. 1223, аустр. грађ. зак. у §.§. 1417—1419, а српски у §.§. 887—889.

Правни појам штете у погледу имовине састоји се из два основа: први је стварно умањење имовине, које је претрпео поверилац (*damnum emergens*), други је непостигнути добитак (*lucrum cessans*). Накнада, међутим обухвата оба дела (*omne quod interest*), кад год је штета непосредна последица дужникова поступка, радње. Итал. грађ. зак. чл. 1227 и 1229, аустр. грађ. зак. §.§. 1293. 1323. 1324, српски грађ. зак. §.§. 800. 818. 819. 553. На накнаду штете своде се најпосле обвезе чињења или нечињења, јер природа предмета (објекта) у њима не трпи принуде; али је другаче код обвеза давања, где накнада штете не искључује по правилу принудно извршење обвезе.

Штету услед закашњења или неизвршења могу одредити унапред саме стране у форми уговорне, конвенционалне казне: ово бива код обвеза са *казненом одредбом*. Итал. грађ. зак., чл. 1230; аустр. грађ. зак. §.§. 908—911, српски грађ. зак. §§. 550. 551. Овакав начин одређивања у напред ослобођава повериоца од доказивања претрпљене штете и изгубљеног добитка.

Нарочита форма накнаде, која се појављује у обвезама којима је предмет новац и његове замене јесте *интерес* (камата). Он представља вредност употребе самога новца, за одређено време. Итал. грађ. зак.¹⁾ чл. 1231, аустр. грађ. зак. §. 984, српски грађ. зак. §. 594.

Код имовинских обвеза појам накнаде штете има своју праву и непосредну примену; али код оних обвеза, у којима нема интереса имовине, као код телесних повреда, увреде части и т. д. примена је њезина само посредна и приближна. Но ипак било би погрешно мислити, да код ових обвеза није могуће оценити штету. За то, ма да се код поступака, који вређају морално и телесно делање не може дати таква накнада, која би уништила дејство повреде, није ипак без смисла давање новчане накнаде (т. звана накнада за претрпљене болове и претрпљену срамоту), која пружа одговарајуће средство за ново делање или уживање. (Bruns, цит. дело 499).

§. 63.

Пренос обвезе.

У данашњем праву, у коме превлађује појам објективне суштине обвезе, допушта се активан и пасиван пренос обвезе, а да се при томе не мења однос обвезе. Може се мењати субјективна основа (елеменат) тиме, што ће првобитног повериоца или дужника, заменити друга личност, али обвеза у своме објективном постојању (егзистенцији) остаје непромењена. Ово бива код посебне сукцесије обвезе, која дејствује активно или пасивно, т. ј. као сукцесија кредита или као сукцесија дуга.

Прва се појављује у два облика: *замене, сурогације и уступања, цесије*. Замена, сурогација се остварује у корист онога који плати туђ дуг, да би ушао у права повериоца наспрам дужника. Итал. грађ. зак. чл. 1251—1254, аустр. грађ. зак. §.§. 1400—1409, срп. грађ. зак. §.§. 872—881. — Уступање, цесија је међутим кад поверилац своје право пренесе на другога, који

1) Иенор. Forti, Dei danni e interessi (Trattati inediti di giurisprudenza Firenze 1864) стр. 601 и даље. — Schupfer, Il diritto delle obbligazioni, Padova 1868, стр. 29 и даље.

долази у његове односе према дужнику као нов поверилац. Уступање се врши без пристанка дужникова, пошто овај има дужност да испуни обвезу, а не и право, да је испуни само према једном одређеном лицу. Али се о извршеном преносу мора известити дужник, иначе би вредела исплата, ако би је он учинио првоме повериоцу уступиоцу. Итал. грађ. зак. 1538—1548, аустр. грађ. зак. §.§. 1392—1399, српски грађ. зак. §.§. 864—871.

Пасивна сукцесија или сукцесија дуга је *кад неко прими шућ дуг*, чиме заменик узима према повериоцу и трећим лицима место првобитног дужника. За разлику од уступања кредита ова сукцесија важи тек по споразуму и пристанку повериоца, док за то није потребна воља првобитнога дужника.

Акциона и пасивна делегација и експромисија захтевају престанак старе обвезе и постанак нове (пренов), за то оне не долазе у ред облика, који се односе на прави пренос саме обвезе¹⁾.

Преношење обвезе посебном сукцесијом није било познато римскоме праву, у коме је субјективна основа обigatorне везе јаче истицана, но што се данас чини. Пренос обвезе био је могућ универсалном сукцесијом, где наследник продужује лично право умрлога, и тиме наслеђује и његова примања (кредит) и дугове; у свима осталим случајевима замене (супституције) субјективна обвеза захтевала је пренов или просто заступање (репрезентацију). Тако је код уступања (цесије) прелазило на пријемника (цесионара) само вршење кредита, док је право истичало потпуно из личности првобитног повериоца. (Brunс цит. дело §. 64. стр. 513 и даље — Windscheid §. 329).

(Наставиће се)

1) Chironi, цит. дело II, §. 267—273.

РИМСКО МУНИЦИПАЛНО УРЕЂЕЊЕ

ОД
ЖАНА КАЛИНДЕРОПревео: М. М. Станојевић
СУДИЈА КРАГЉЕВАЧКОГ ПРВОСТЕПЕНОГ СУДА

(Наставак)

ГЛАВА II

Муниципална администрација под царством до Константина.

Трећа периода муниципалне историје обележила је, од промулгације *lex Julia municipalis* (90 год. пре Хр.) епоху, у којој је муниципални режим у провинцијама достигао своје потпуно развиће. Народи Италије предузели су друштвени рат, да би приморали Рим да им да право грађанства. Но Римљани, пошто су угушили буну, увидели су да им је било немогуће оклевати дуже са овом концесијом. Прво су Латини, а по том, мало по мало, мноштво других вароши добиле наизменце *jus civitatis*¹⁾. Истина је: да је царство основано, и да је титула *civis romanus* изгубила, у сред општег ропства, свој сјај и величину.

Изједначење свију муниципија у један исти политички положај и уживање свих права, које је допуштала *civitas romana*, била је велика утеха за провинције, које су се могле надати, да ће наћи, било у царском ауторитету, било у сенату заштиту од насиља гувернера. Исто тако, ову епоху историја је обележила као једну од најплоднијих у напредовању провинција. Благодарећи слободи и стварној независности, која беше дата муниципијама у административном делокругу, трговина је узела велико развиће; благо сваке вароши рапидно је расло, могли су бити извршени велики јавни радови, и римски јарам изгледао је врло подношљив.

Међу тим је ово стање ствари претрпело при крају

1) О ширењу права грађанства прво у Италији, по том у провинцијама, видети: Vilatte, De propagatione civitatis Romanae. Bonn 1870.; Grotenfeld, Imperium Romanum tributum descriptum, Hannover 1863.; Kubitschek, De Romanorum tribuum origine ac propagatione, Wien 1882.; A. W. Zumpt, De propagatione civitatis Romanae. (Studia Romana, p. 325—380).

првог столећа после Христа измене, које су имале у будућности кобне последице за муниципије.

Престоница беше остала под царевима горда варош, која је блистала чудом вештина и индустрије.

Нерон је запалио тесне и криве улице старог Рима, да би га покрио мраморним палатама. Живео Ромуло, који је сазидао Рим, говорило се тада, и живео Нерон, који га је изгорео.¹⁾ Најскромнија муниципија старала се да имитира престоницу и прикаже као ова нову сјајност; у томе је било утркивања међу свима варошима; чак и ривалитет, при чему су заборављали на законе мудре економије. Вароши су правиле знатне зајмове да би отвориле широке путове и конструисале најлепше споменике; у овоме се долазило дотле, да је велики број био презадужен и у немогућности да одговара обвезама, а приходи од порезе почеше се теже прикупљати. Тако је било, кад часни и вешти администратор Трајан, да би сузбио ову опасност, установи *curatores rei publicae*.²⁾

Овим су се именом звали царски комесари, узети из еквестарског или сенаторског реда, који су имали мисију да прегледају стање буџета муниципија, колонија, да регулишу расходе, да одобравају и контролишу јавне радове. Плиније млађи и Дион Касије³⁾ одали су признање идеји, коју је Трајан инспирисао. Од њих знамо да се овај владалац, који је имао удела и у нај-

1) В. интересантну и научну књигу г. Гастона Боасије: *Promenades Archeologiques, Rome et Pompéi*, која резимије сва откопавања у Риму и Помпеју, која су вршила de Rossi, Rosa, Fiorelli, C. S. Visconti, Jordan, Helvig, Mau, Nissen, а којим су, може се рећи, оживеле ове две вароши старог света. В. Још Ch. Dezobry: *Rome au siècle d'Auguste. Voyage d'un Gaulois à Rome, à l'époque du règne d'Auguste et pendant une partie du règne de Tibère, accompagné d'une description de Rome, sous Auguste et sous Tibère*, 4. Volumes.

2) Marquardt, *R. Staatsverwaltung*, II. p. 162. Mommsen, *R. Staatsrecht*, II. p. 1035.; De la Berge, *Essai sur Trajan*, p. 166.; Houdoy, *Droit municipal*, p. 441.; E. Degner: *Questions de curatore rei publicae, pars prior* Hal. Sax. 1883. *Soi curatore delle città antiche* (Annali dell' Instit., 1851. p. 5—35); Edmond Labatut: *La Municipalité Romaine et les curatores Rei Publicae*; Henzen, *Ann. inst. arch. di Roma*, 1851. p. Zampt, *Commentationes* epig. t. I. p. 140. et s. Orelli, *Inscr.* 502. 3264. et. 4011.; Léon Rénier, *Mélang.*, d'épigr. p. 42; Gruber, 7. 364. 392.; Henzen, *De tabula alimentaria Boebianorum*; Mispoulet цитирано дело t. II. p. 130.; Willems, *Droit Public Romain*. Kuhn *Die Städtische und bürgerliche Verfassung des römischen Reichs* (Leipzig, 1864. I. p. 40.) Camille Julian, *Les transformations politiques de l'Italie sous les Empereurs romains*, p. 91. et 92.

3) Plinius, *Paneg.* 26. и 27. Dion Cassius L. LXVIII. 5.

мањим ситницама администрације¹⁾, брижљиво бавио са муниципијама и да је он ударио темељ доцнијој сили извесних вароши Италије.

Казали смо горе, да је једна од атрибуција ових царских комесара била у томе: да дају одобрење на предузимање јавних радова. Г. Лабати, по Гратеру и Орели-у, цитира један од најинтересантнијих записа, које имамо, и који нам показује, како су се декуриони трудили, да прибаве одобрење куратора, за конструисање једне сале за држање седница реда Augustales 113 год. после Хр.

Ево текста овог епиграфског споменика, каквог га је превео г. Егер, у његовој научној студији о Augustales-има: — — — — — „Везбинус, ослобођеник Трајанов, тражио је, да му држава да празно место поред портика Сулпицијеке базилике, да ту направи једну салу за држање седница намењену Augustales-има, и декуриони, пошто су се сагласили, да му даду место, које је желео, једнодушно су пристали да се о томе пише Курнацијусу Косанусу, куратору. Присутни курији (долазе имена — — — — —

— — — — —) магистрати и декуриони Курнацијусу Косанусу, поздрав. Иде Августа, на тражење Ултијуса Везбинуса, састао се савет декуриона, од кога је овај тражио да му да једно празно место на углу портика базилике, обећавајући да ту подигне, у име државе, а према достојанству наше општине, једну салу за држање седница Augustales-а. Уз једнодушну благодарност то му је одобрено, а такође мило нам је да вам о томе пишемо молећи за ваше одобрење. Земљиште о коме је реч, не служи држави ни за што, и није ни од какве важности.

— — — — — Курнацијус Косанус магистратима и декурионима Серитским, поздрав. Дужан сам не само да одобрим намеру, коју сте ми изразили, већ и да честитам ономе, који хоће да припомогне сјају наше вароши. Одобравам ваш предлог не само као куратор,

1) В. за епоху Трајанову скорашње научно дело од Maurice Pellisson Rome sous Trajan, Religion, Administration, Lettres et Arts.

већ као кад бих био члан вашег реда; јер сличне примере треба изазивати најчаснијим одликовањима.

У Америји, у очи ида Септембра“.

Међу тим је овај лек, који се састојао у наименовању куратора, имао доцније кобне последице, у томе, што је наносио озбиљан удар аутономији муниципија¹⁾.

У почетку су *curatores rei publicae* одређивани изванредно и у одређеној мисији; но, доцније посташе стални; овај је преображај био потпун у почетку III. века после Христа.

У извесним провинцијама звање *curator rei publicae* мешало се са звањем *defensor civitatis*; претор Рима и Augusti у три келтијске Галије и *flamen perpetuus*, у већини провинција, имали су ову титулу уз титулу куратора.

Цар је постављао кураторе. Ово је звање у почетку поверавано вишим магистратима, послатим из Рима; но, доцније је резервисано за грађане, који су узимати из муниципија. Од Адријана до Марка Аврелија *curatores* бирани су између претора, а кад што баш и од *consulares*-а; до доласка Комодинов најчешће су узимати из реда витезова. Свака је варош могла имати само једног *curator*-а; но једно исто лице могло је бити у исти мах *curator* више вароши. Известан С. Мевијус био је, као што сведочи један натпис, *curator* свих вароши провинције Сицилије. Додаћемо да се ова дужност могла кумуловати са другим јавним звањима. Следствено, *curator* није могао бити приморан да седи у вароши, о којој је имао да се стара, но, ипак савет или сенат муниципије није имао право, да ма шта предузима док о томе не извести писмено куратора и не прибави његово одобрење. По својој природи звање *curator*-а било је привремено, и свршавало се чим је онај, који је исту вршио, испунио свој мандат.

У колико се установа *curator*-а генералисала, развијала се тако, да је скоро уништила атрибуције муниципалних магистрата; но, ова револуција, која је тре-

1) Међу француским и немачким писцима, који су се бавили *curatores*-има *reipublicae*, једини Fustel de Coulanges, у његовој историји политичких институција, 1. 2. 7. сматра наименовање ових куратора од стране владоца, не као удар слободи вароши, већ као благонаклоност, коју им је цар указивао у њиховом интересу.

бала са свим да уништи муниципалну аутономију, у корист крајне централизације, вршила се лагано.

Да видимо прво шта је била муниципија сутра дан по промулгацији *lex Julia municipalis*. Овај закон и неколико других, као закон Petronia, створили су општу конституцију муниципија и колонија; но, у осталом свака се варош управљала по својим сопственим законима.

У свакој вароши разликовале су се две врсте становника: грађани муниципије названи *municipes*, који су уживали *civitas romana* или *latinus*, и странци настањени у муниципијама названи *incolae*.

Положај *municipes*-а давао је право на користи, због којих је тражен: грађанином муниципије постаје се рођењем, ослобођењем од ропства, или усвојењем од стране каквог *municipes*-а; натурализацију, прирођење — (*adlectio, receptio inter cives*) — могао је дозволити муниципални сенат¹⁾.

Што се тиче *incolae*, они су припадали под извесним одношајима муниципији, у којој су били настањени, а под другим, оној из које су по пореклу. Тако били су потчињени у исти мах локалним теретима места њиховог домицила и теретима места, из кога су по пореклу; учествовали су у праву гласања само у извесној мери, у колико су били *cives romani* или *cives latini*.

Римски су грађани могли прибавити муниципалне почасте, у муниципијама, у којима су имали свој домицил²⁾.

Терети су муниципални били тројаки: личне дажбине (*munera personalia*), стварне (*munera patrimonii*) и мешовите (*munera mixta*).³⁾

Грађани су се делили на три реда: декурионе, *Augustales*⁴⁾ и плебеје (*municipes coloni*).

1) Ulp. Dig. I. 1. pr. d. 1. § 2.; Dig. I. 1. 7. 17. § 18. et 22. §. 2.

2) Lex. Mul. c. 53. D. L. 1. 29. 4. 3. Lex Jul. gen. c. 93. et 103.

3) C. 1. II. № 1055. Dig. L. 4. 18. pr.

4) Willems, Droit Public Romain p. 532. et 8; Mispoulet, напред поменуто дело. t. II. p. 140.—142. и 148; Egger, Recherches nouvelles sur l'histoire des institutions municipales chez les Romains et ses nouvelles observations sur les Augustales; dans la Revue archéologique, III. 635—648; 774—790; Gaston Boissier, La Religion Romaine, t. I. 180—188; Dictionnaire des Antiquités Grecques et Romaines de Daramey et Saglio, au mot Augustales;

Сенат сваке муниципије био је састављен из реда декуриона; бројао је сто чланова. Ослобођеници из ропства нису могли бити чланови сената, но, ово искључење није се простирало на децу ослобођеника. Мунісірес, који су се занимали извесним професијама, и који су били обележени инфамијом, осуђени као недостојни, или су одсуствовали пет година, брисани су из листе декуриона.

Епиграфија нам показује какав је био састав муниципалног сената у Канузиуму 223. године по Хр.:

1. Quinquennialicii на броју	7.
2. Allecti inter quinq — —	4.
3. II viralicii — — — —	29.
4. Aedilicii — — — —	19.
5. Quaestoricii — — — —	9.
6. Pedani — — — —	32.

Свега 100.

Састав листе декуриона (*album decurionum*) припадао је једној врсти цензора II и IV viri jure dicundo *quinquennales*; ова је листа прављена сваке пете године. Нови су декуриони бирали између *municipes*-а, старих најмање 25 година и који су имали цензус од 100.000 сестерција. Стари муниципални магистрати фигурирали су на челу листе¹⁾. У декурионе су уписивани још: патрони муниципије, бирали између најодличнијих грађана вароши, или међу онима, који су имали највећег утицаја у Риму; они, који су заслуживали ову почаст због ванредних услуга, учињених муниципији, и *praetextati*. Ови су последњи били млади људи, испод 25 година, но, којима је било намењено да ступе у ред декуриона, било због богатства, било по рођењу, и који су заслуживали због добротинастава према муниципији да буду уписани на последње место декретом декуриона.

Naudet, De la Noblesse et des récompenses d'honneur chez les Romains, p. 102. et s.; E. Dejadins, Le culte des Divi et le culte de Rome de l'Auguste (Rev. de Philologie. III. p. 33—68) A. Bouché Lecleq, Manuel des Institutions Romaines. p. 551—561.; Victor Duruy, Formation d'une religion officielle dans l'Empire Romaine; J. Schmidt, De seviris Augustalibus. Hal. Sax. 1878. (Diss. Halens. b. p. 1—132) W. Henzen, Ueber die Augustalen (Zeitschr. f. Alterth, 1848. Nos. 63—65.); A. W. Zumpt, De Augustalibus commentatio epigraphica, Berol 1846.

1) Les Jul. Cen. c. 91. 105. 125; Lex Jul. mun. 1. 83. 86. 88. 137. Dig. L. 4. 8; Lex mal. c. 54.

Њихов је ранг био чисто почастан, јер до двадесет пете године нису имали право да дају мишљење у сенату.

Ред *Augustales* одговарао је еквестарском реду у Риму; његово порекло почиње под Августом. У почетку се састојао из колегије *sexviri* или *seviri*, који су имали дужност, да председавају при приношењу жртава, у част цареву, као и при јавним светковинама и играма. Било им је допуштено да могу потрошити извесну суму из муниципалне благајне. *Sexviri* су праћени двојицом ликтора; они су заседавали у суду.

Augustales је бирао муниципални сенат, међу урођеницима или ослобођеницима из ропства. Њихове су дужности биле годишње; но, разрешењем од исте, уписивани су у *sevirales Augustales*, и могли су по том прећи у ред декуриона. *Augustalitas* могао је подарити сам сенат и онима, који нису били наименовани за *seviratus-a*.

Augustalitas био је толико терет, као и почаст; *Augustales* су били дужни припомагати муниципалној благајни при свечаностима и годишњим играма приређиваним божанствима царства. Те су почаста толико упропашћавале, да је један исти грађанин ретко могао два пут узастопце вршити *Augustalitas*. Међу тим синови ослобођеника ту су налазили прву степену, помоћу које су могли доцније ступити у декурионат.

Народ је имао удела у власти само у комицијама, у којима је бирао годишње муниципалне магистрате и то: II и IV *viri jure dicundo*.

Муниципије су биле подељене на курије или трибе.

Кад што су се комиције скупљале да одобре молбе упућене сенату, или да одобре сенатус-конзулт, којим се давале ванредне почасте извесним лицима. Но, о најважнијим општинским пословима решавао је једино сенат. Тако он је давао овлашћење II или IV *viri jure dicundo* да оружја грађане за одбрану муниципалне територије; одређивао време за светковање религиозних светковина; уређивао полицију при играма и представама. Контрола над финансијама њему је припадала; он је сам давао одобрење за трошкове и исплату дужних сума; он је постављао *augustales* и давао извесне

почасти или извесна достојанства; декретирао дажбине кулука и одобравао експропријацију за јавну потребу; одређивао делегате (*legati*), који су имали званичну мисију; постављао званичне лекаре, јавне професоре граматике, реторике или финансије, и утврђивао њихову плату; најзад, расматрао, као апелациони суд, осуде на новчану казну, коју су изрицали муниципални магистрати¹⁾.

Муниципални су магистрати били дужни, под страхом од новчане казне, да се управљају према одлукама сената.

Ови су магистрати били годишњи; могли су бити изабрати само, ако су испунили прописне услове за ступање у декурионат; *lex Julia municipalis* тражила је за вршење муниципалних звања старост од 30 година; доцније је ова мера спуштена на 25 година. По разрешењу од ове дужности, могли су бити поновно изабрати. Ако не би било довољно кандидата, — а то се догађало често, кад изнурено и руинисано царство није било у могућности, да смањи прекомерне дажбине, — председник комиција попуњавао их је званично. Онај, који је тако био одређен, није се могао курталисати овог терета и почаста, бар док сам не нађе другог кандидата, који би се примио.

Кандидати, који су према дужности, за коју су се јављали, имали да рукују са муниципалним приходима, били су дужни да, пре вотума, даду јемство.

По избору, а пре објаве вотума, изабрани магистрати полажу заклетву на муниципални закон.

(Наставиће се)

1) *Lex. mal. c.* 62. 63. 64. 66. 67. 68. *Lex. Jul. Gen.* 65. 69. 80. 92. 93. 98. 99. 100. 103. 126. 128. 131. *Dig. L. 3.* 1. 2. *Dig. L. 9.* *Dig. L. XXVII* 1. 6. § 2—4. § 6—8. *L. 9.* 1. 4. § 2.

ИЗ СУДНИЦЕ

XXV.

И при решавању о стављању оптуженика под суд за дело клевете, суд треба да цени, да ли је оптужени доказао истинитост клеветничких навода.

(Одлука опште седнице Касац. Суда).

Ј. Ч. тужио је суду уредника листа „Срп. Завет“ и писца чланка: „На 20 година робије“ у 207. броју истог листа, што му је нанесена клевета и увреда у изразима: „Исто тако дотле последња власт нити је што знала нити чула за газда Р. одлазак до Крајева, те да се тамо састане са Ј. Ч., који се бави претурањем људи преко наше границе у Туреку“ и т. д.

Првост. суд за вар. Београд позове на одговор писца инкрим. чланка. Овај поднесе суду Бр. 254. „Српских Новина“, у којим је штампана пресуда по кривници Р. доказујући истинитост инкрим. навода. Суд решењем својим од 6. Марта 1899. № 5259 нађе, да дело увреде не постоји, а истинитост клеветничких израза доказана је, с тога одлучи, да се оптужени не стављају под суд.

По жалби заступника прив. тужиоца Касац. Суд примедбама свог Ш. одељ. поништио је решење првост. суда из ових разлога:

„Погрешно је суд у овом решењу дао своју оцену о томе, да ли су окривљени доказали у смислу §. 211. крив. зак. истинитост инкрим. навода и на основу тога ослободио окривљене стављања под суд, кад овој оцени судској по закону има места тек после свршеног претреса, када је кривица потпуно извиђена, а у овоме случају суд је имао да реши само то питање, има ли услова прописаних у §. 161. крив. суде. пост. да се окривљени ставе под суд или нема“.

Првост. суд не усвајајући примедбе дао је писмом својим од 24. марта ов. год. Бр. 6897 ове противразлоге:

„У овим примедбама Касац. Суд налази, да приликом решавања о стављању оптуженика под суд за дело клевете, првост. суд не може да се упушта у оцену тога: да ли је и у колико оптужени доказао истинитост клеветничких израза, наводећи, како то има да цени тек на претресу, кад се дело потпуно иследи, а приликом решавања о стављању под суд има да реши само то питање: има ли услова прописаних у §. 161. к. с. н. да се окривљени ставе под суд или нема.

„Међутим по тач. 1. §. 161. к. с. п. суд при решавању о стављању под суд, на првом месту има да цени, да ли је дело за које се неко тужи у опште *казнимо по закону*. У овом случају суд је тако и урадио: оценио је изразе који су као клеветнички означени, као и доказе које су оптужени поднели и према §. 211. крив. зак. нашао, да изрази *нису казним*, јер је истинитост њихова доказана. Дакле, ценећи *основ*, који искључује казнимост, суд је ценио постојање или непостојање дела клевете, а то му је горњим прописом законским, који говори шта суд има да ради при решавању о стављању под суд, и стављено у дужност.

„Ово је суд могао урадити у овом случају у толико пре, што је истинитост *никрим*, изрази доказана извршином судском пресудом штампаном у „Сри. Новинама“, дакле, доказом који се не може ни на претресу ничим изменити, какав би се случај можда могао предпоставити, да је истинитост изрази доказана сведоџбом сведока.

„У осталом оваква је практика судска и до сада била, и одобравана Касац. Судом, за доказ чега служи одлука I. одељ. Касац. Суда од 15. марта 1899. № 2395“.

Општа седница Касац. Суда одлуком својом од 27. марта 1899. Бр. 2963 одобрила је противразлоге првост. суда, а примедбе свога III. одељ. одбацила.

Саопштио

Марко Н. Новаковић.

XXVI

Уговор о продаји и куповини вреди, и ако приликом прављења уговора није опредељена цена.

Тужилац Јован у тужби и на рочиштима навео је, да је од Петра Р., бив. млињара из Колара, купио једну *‘ливаду* са кућним плацем и кућом за 660 динара и од ове му суме дао 240 динара, а ресто 420 динара да му да, кад му Петар изда тапију судом потврђену. Но Петар је после овог закљученог уговора између њих, некуд отумарао па и умро, те тако ни до данас није добио тапију од купљеног имања, које му је Петар после уговора дао на уживање, а које се и данас налази у његовој државини.

С тога је тужио масу Петрову и тражио да је суд осуди, да му од спорног имања тапију изда, када ће и он рест куповне цене маси да положи.

Поднео је решење старатељ, судије, којим је упућен да води парницу противу масе за издање тапије; а за доказ да је

овакав уговор о продаји и куповини учинио са пок. Петром, поднео је оригиналну признаницу, по којој је и дао пок. Петру 240 дин. на име куповне цене, обећавајући уз то још положи и допуну клетву, — а да је признаницу о којој је реч, сам написао пок. Петар, то је утврђено и вештачењем чињеним пред самим судом.

Тужена страна на рочишту је навела, да поднета признаница не може да служи као доказ о уговору продаје и куповине, пошто цене као битног елемента за овакав уговор нема; те по томе тужилац, страни не може се досудити ни допуна клетва.

Првостепени је суд узео, да је за постојање уговора продаје и куповине потребно, да су уговорачи тачно утврдили цену ствари, која предмет уговора представља и која продавцу као еквивалент за продато добро служи, пошто по §. 646. грађ. зак. без опредељене цене не може ни продаје бити. Ова одредба законска је последица самог појма овог уговора, јер се он по §. 641. грађ. зак. представља као теретан уговор, којим се каква ствар за одређену суму новаца, коју цена њена представља, другоме уступа, а по §. 642. гр. зак. одмах се сматра за закључен, чим се уговорачи за ствар погоде и цену утврде.

Тужилац у овом спору постојање уговора о куповини спорног имања утврђује квитом продавца пок. Петра од 12. Јула 1884. чију су истинитост одређени вештаци у смислу §. 246. и §. 248. грађ. судс. пост. утврдили, *из које се не види*, да је цена продатом имању у овој квити одређена, пошто се у њој утврђује само пријем извесне суме новца на рачун продатог имања, а не казује се и колика је та цена, за коју је спорно имање продато. Па како тужилац постојање одређене цене ничим другим не утврђује, има се сматрати да опредељене цене нема и да зато и уговор о куповини и продаји спорног имања по §. 646. грађ. зак. и не постоји.

Наводу тужичеве стране, да поред поднете квите положи допуну клетву за утврђивање својих навода, нема места, пошто овој квити оскудева битан услов, који ништавност самог уговора о продаји чини, због чега поднета квита и не представља никакав доказ за важност самог уговора, па се зато тужичево тражење и није до велике вероватности довело, да би се допуном заклетвом у смислу §. 291. грађ. судс. пост. имало утврђивати.

Непотпуност пак саме квите у погледу на одређивање цене не може се допуњавати допуном заклетвом од стране тужиоца

као купца, пошто право да одреди цену по §. 647. грађ. зак. припада продавцу чија је ствар, и тек пристанком купца на ону учену, коју продавац одреди, сматра се да је цена утврђена, §. 642. грађ. зак.

Поднето општинско уверење о државини спорног имања и плаћање порезе без вредности су у овом спору, јер уговор о куповини имања, као основ државни, није ничим утврђен.

Па како тужилац других доказа за утврђивање уговора о куповини спорног имања није поднео, то му је и тражење остало недоказано, па је на основу изложеног првост. јагодин. суд пресудом својом од 14. IV. 1898 № 6261 тужиоца Јована одбио од тражења издавања талије као недоказаног, коју је пресуду и Апелац. Суд 28. X. 1898 № 3763 одобрио.

Касац. Суд примедбама свога III. одељења од 3. фебруара 1899. Бр. 853. уништио је пресуду Апелац. Суда са разлога:

Апелациони Суд одобравајући пресуду првост. суда пропустио је, да стање ствари и поднесене доказе у овом спору цени у правом смислу и онако, како исти гласе, §. 305. грађ. пост.

Кад се уступањем (предајом) имања купцу и примањем отплате уговорене цене, према доказима у тужби, приступило извршењу уговора продаје и куповине у смислу §.§. 651. и 652. грађ. зак., онда је суд неумесно упустио се у оцењивање постојања тога уговора, јер последице, које се односе на извршење његово, дају несумњивог доказа о самом постојању.

Према томе суд је био упућен да сведе разлоге своје и пресеуђење на коначно извршење уговора о продаји и куповини, у колико би нашао да томе има места према §. 547. грађ. зак.

Квита продавца имања у тужби, чија је истинитост утврђена и вештачком оценом, представља не само пријем отплате погођене цене, него обележава и продато имање: кућу у селу Главинцима, као што се из исте види.

Кад дакле уговор стоји, онда је законска предпоставка, да је и цена од стране продавчеве била опредељена према §. 647. грађ. зак. Неумесно је, дакле, извођење непостојања уговора са неопредељене цене, јер после свршене погодбе, а по §. 642 грађ. зак. има права и сам купац да ту цену каже, што је у овом случају тужилац у тужби и учинио. Ова је цена у толико вероватнија, што се вештачком оценом вредност спорног имања своди на мању цифру. Продавца сад нема да ту цену порекне, а она не мора бити свагда утврђена написмено, пошто по §. 540. грађ. зак. уговор може бити и усмен.

Апелаци. Суд усвојивши ове примедбе Касац. Суда узео је, да је тужилац поднетом квитом довео своје тражење до велике вероватности и пресудио је (П. Одељ. 13. II. 1899. *М* 589), да се тужилац закуне, да је са пок. Петром закључно уговор о продаји и куповини спорног имања, па ако се закуне, да му маса изда тапију од спорног имања, у року од један месец дана, а тужилац да маси положи рест куповне цене у 420 дин., а ако се не закуне, да се одбије од тражења.*)

Ту је пресуду оснажио и Касац. Суд у своме трећем одељењу од 6. IV. 1899. *М* 3279.

Саопштио

М. Ђ. Миловоковић

Секр. Апел. Суда

ОДЛУКЕ СТРАНИХ СУДОВА

I.

По трговачком обичају издавалац чека одговора легитимним имаоцу чека по самој исправи за исплату означене суме. Тежња да чек буде сретство исплате није до сад узакоњено у многим државама. Ни сам нов грађански и трговачки закон у Немачкој није у томе изменио ствар. Према томе чек је само упутница издавачева на адресанта за исплату одређене суме новаца лицу, које има новац да прими, али није никаква обвеза издавачева.

Одлука Апелационога Суда у Хамбургу од 27. Октобра 1897. Бр. 223.

II.

Солидарност меничне обвезе има ту последицу, да поравнање, које се закључи са једним меничним обвезником, не иде у корист и осталих. Изузеће од тога правила чини случај, кад се један део меничне тражбине рабатира акцентанту, кад се с њиме дуг уређује, јер у том случају равнање иде у корист и осталих меничних обвезника.

Одлука угарског Највишег Суда. Бр. 313, 1899.

*) Не можемо се сложити с овом пресудом из два разлога, прво: што цена при куповини и продаји мора бити утврђена (§§ 642. 646. и 647. грађ. зак.), и друго: што донувој закљетви (по §. 291. грађ. суде. пост.) има места само код непотпуног доказа сведоцима, а не и код исправа.

Уреди.

III.

Разлика између фабричког и ручног рада, која се само у појединим случајевима утврдити може, односи се на начин обрта, при чему је од значаја степен, до кога је подела рада извршена и машински обрт изведен, а није меродавна количина обрта.

Одлука казн. одељ. Апелационога Суда у Хамбургу од 16. Децембра 1897. Бр. 95.

IV.

При осуди једнога влаковође због царинског преступа, осуђен је железнички фискус, да одговара за трошкове, ако се од влаковође не би могли наплатити. По жалби железничке управе, поништена је дотична пресуда односно одговорности за трошкове, јер железнички фискус не може бити одговоран судском фискусу. Фискус је један, недељив. Субсидиарна одговорност има само онда значаја, кад се односи на разна лица.

Одлука немачког Највишег Суда од 29. XI. 1898. Бр. 3289.

КЊИЖЕВНЕ ВЕСТИ

Prins Adolphe, Science pénale et droit positif, Bruxelles (Bruylant — Christophe) et **Paris** (A. Mareseq aîné) 1899 gr. 8, XXXVIII, 589.

Још поодавно — год. 1887. у *Браничу* — ми смо имали прилике да на један рад („*Criminalité et Repression, Essai de Science pénale*“) овога писца скренемо пажњу наших читалаца. Тада је и познати немачки криминалиста Фр. Лист написао читаву расправу о тој Приичевој књизи и нарочито је истакао пред немачким стручњацима.

Од тога времена је наш уважени пријатељ, који у Брислу с катедре Кривичнога Права на свеучилишту спаја службу главног надзорника белгијских казних завода, написао више изврених расправа. Међу овима епохално дело, које је год. 1895. изашло под насловом *L'organisation de la Liberté et le Devoir Social* (Bruxelles Falk et Cie) и ускоро преведено на немачки и друге језике. Уз то је он с поменутиим Ф. Листом, Фан

Хамелом (из Амстердама) и другим колегама основао год. 1888. *Union Internationale du Droit Pénal*, коме друштву непрестано стоји на челу са своја два стара друга.

Ко познаје напредне тежње овога друштва, за тога Приичеве основне мисли неће бити никаква тајна. Дело, које је пред нама, и које је писац наменио на првом месту својим ученицима, заслужује много пространију пажњу, и оно је већ до данас успело, да се о њему говори далеко изван граница француског језика. Ми смо мислили, да ћемо најбоље читаоце овога листа упознати с њиме, ако пустимо да им га представи сам његов писац. У ту сврху превео је г. В. Огњеновић његов предговор, који овде дословно пуштамо.

„У овој књизи која је плод универзитетских предавања и намењена тој сврси, покушао сам да сложим основе позитивног модерног кривичног права онако како је изложено у законима са основима кривичне теорије, која је потекла из савременог научног покрета, који је изменио погодбе кажњења.

Кад би се данас израдио казнији закон и увео систем репресивни, они би се без сумње разликовали од закона и начина кажњења који данас постоје; ја појимам тешкоће и неизбежне недостатке покушаја спајања, између двеју страна тако нескладних, као што су данашње казније законодавство о кривичном праву и наука. Али, овај је покушај потребан: није могуће данас друге учити кривичном праву, а не користити се моћним полетом савремене науке. У толико је мање могуће излагати нова учења а не показати њихове везе са позитивним правом и отуда известе последице у погледу практичних реформа.

Промене које се чине у осталом ни мало не изненађују: у свима важним стопама историје, у Средњем Веку, као и у периоди пренорођаја, у доба Револуције као и за време Царства, постојао је један исти појав и законодавство се мењало према општим смеровима цивилизације.

Криминологија је оно што је као одблесак тадањи из основа потресао крај нашег века и уздрмао основе Кривичног Права.

Докта, у једном друштву као што је наше (западно), чија је моћ економна, политичка и социјална достигла висок ступањ

развића, у коме једновремено имају народне масе толико жеља и толико незајажљивих потреба, и у коме је поникла философија несвесности, природно је да наука о Кривичном Праву узима други правац, на супрот оном који заузимах у једном друштву младом, оптимистичном и аристократском, које познаваше само философију и појезију слободе, и навикнуто да слави слободно лице као једино мерило стварности и центра васељене.

Човек би се ипак јако преварио о значају изучавања Криминалне Социологије, ако би уобразио, да се њома доспело до уништења слободе и индивидуалности и до апсорбовања злочина болешћу, а свести нагоном.

На пољу односа капитала и рада, социјалне студије могле су бити понекад рђаво схваћене или рђаво извођене; али, оне су ипак имале крајњи резултат, да се боље упознају раденици и погодбе под којима они имају да упражњавају своју слободу и умноже средства за проширење личног самоопредељења.

Исто тако и на пољу Кривичног Права, проучавања кривичне Антропологије и Социологије могла су бити понекад рђаво руковођена или рђаво тумачена; при свем томе, ове су науке припомogle да боље упознамо преступника, и погодбе под којима се зачиње и развија његова воља; та проучавања показују нам начин, на који се та воља образује као и начин, да се бранимо против ње кад то буде потребно.

Да би се преконала земља, не чупа се биљка; да би се испитала воља, њена природа, погодбе под којима се она креће, не потреса се вера човечанства у суверену моћ воље; не ништи се идеја да се човек моралише и подигне у колико се ослобађа тираније својих прохтева и где се његово ја истиче јасније и са што више снаге над тромом и амонном масом, на основу нејасне и тамне несвесности песимизма и фаталности.

Али, ако нећемо да кидамо са традиционалним идеалом моралне слободе, у који се свет навикао да верује и који сачињава, после свега, најмоћнији извор добра и неодољив полет ентузијазма и радње, радови модерне школе ипак су имали одређених последица.

Они показују да су законодавци у почетку овог века били задахнути великим тежњама тражећи савршенство у правцу којим су ишли да га постигну. Кривично Право је наука у суштини релативна. Оно преставља скуп практичних мера употребљених од стране државне ради одржања јавног поретка. Оно одступа од ове основице, кад има да се ослони једино на

апсолутни основ слободне воље и на апсолутан тип савршена човека чија се воља сама собом одређује.

У свету таквом, какав он у ствари и постоји, постоји само релативна слобода и релативна одговорност. Човек је сложено биће, он није никад ни апсолутно слободан ни апсолутно потчињен. Ако је у философији биће апсолутно слободно и одговорно идеални циљ коме треба и морамо да тежимо, у Кривичном Праву не може се одредити полазна тачка, и баш зато класично репресивно право наилази на неотклоњиве тешкоће.

Пре свега, ако социална одбрана садржи одговорност, безбројни фактори који утичу на одговорност уједно утичу и на одлуку да ублаже и ослабе, и благодет постаје правило у погледу оних чија сумњива природа захтева најодлучније мере.

Најпосле, ако законодавац сматра потпуну одговорност као једини критеријум кажњивости, улога судчева састоји се у томе да одреди количину одговорности која се налази у преступу и количину кажњивости која њој одговара. Он мора утврдити неку врсту паралелности између смањивања одговорности, полазећи од потпуне одговорности ка потпуној неодговорности, и полазећи од потпуне казне ка смањивању кажњивости и ослобођењу. И на тај начин постиже сразмеру између величине казне и величине одговорности.

Ова упоредност лажна је. Смањење одговорности може бити у исто време кад и увећавање опасности по друштво и обрнуто може бити мала опасност по друштво са увеличаном одговорности. Умно болестан, чија је воља поремећена, може задати основане бојазни друштву; нормалан преступник чија је воља јака, задаје најмање неспокојства поштеним људима.

Количина одговорности није дакле права мера јачине друштвене одбране. Овај проблем посматран са свог новог гледишта може се на следећи начин преставити: Важно је, не мерити и рачунати количину одговорности или воље кривчеве која се замишља у понашању кривчевом, него добро испитати и одредити конкретно својство ове одговорности т. ј. праву природу кривчеве воље.

Према томе у колико она буде више или мање против друштва или сумњива, у толико ће она захтевати противне мере више или мање озбиљне. После квантитативне оцене воље долази квалитативна; квантитативном утврђењу казне, квалитативни избор начина социалне одбране који стоји на супрот деликту. У овом погледу, основно разликовање, у место да буде просто разликовање у погледу трајања једноставне казне, на-

стаје нарочито разликовање у примени разних средстава социјалне одбране која је законодавац ставио судији на расположење. Ова средства биће, према случајевима, средства чисто репресивна, средства заштитна или средства мешовита којима се може дати име заштитна друштвена средства.

Неће бити излишно да се напомене, да се тим мења појам саме казне; у току једног дела овог века, доиста, веровало се, неком врстом чудновате и упорне обмане, да усавршавање и ублаживање казне проузрокују усавршавање и ублажење обичаја и да се човек поправља у пропорцији у којој се поправљање казнионице. Дуго искуство учи нас данас, и ако осећаји алтруистички и хуманитарни имају увек свој основ и треба да постоје наспрам кривца, за то је не мање истинито да блага милосрђа и добротинства, којима друштво располаже, треба утрошити пре пада, а да су превентивни друштвени закони много бољи у борби против кривца него најбољи репресивни закони.

Искуство нас учи тако исто, да није једино природа казне која утиче на човека; човечија природа треба, на против, да прописује законодавцу начин кажњења, који је најподеснији да се постигне жељени циљ.

Криминалогија је изменила још и на осталим тачкама данашње идеје. Има два начина да се појме погодбе вршења кривичне правде. Животна је драма сложена, покретна, променљива; закон је једноставан, крт, некретан, непомичан. Искључиви култус формалног права, претерано поштовање позитивних закона, може угушити осећаје једнакости и широко разумевање стварности. Кривичне судије, које се ограничавају и повлаче на тумачење суптилних правних формула, удаљују се од светског живота. Судови који примењују просто ове формуле на факта без помисли на социјалне проблеме које подижу, ни на преступника прикривеног иза преступа, ни на кривичну тужбу против преступника, праве од правде механизам вештачки чијим се побудама човек може дивити, али се може жалити што је душа одсутна. Овде правда постаје мало по мало безлична и апстрактна; она чини да се достигне до врхунца и где губи сваки утицај, где се суши и сужава, и скоро је сведена на стање симбола.

Дакле, ма какав да је однос репресије принудних мера, задатак је кривичног судије далеко од тога да буде махиналан. Он захтева толико способности, размишљања и савесности,

као и вршење грађанске правде; он ствара тешку вештину где се укрштају захтеви срца са захтевима разума.

Кад нам историја говори о краљу Азоку, дефинишући чудним правилима улогу и дужност кривичног судије у старој Индији; кад нам она показује у Француској краља св. Луја, где стоји под храстом Венчени и изриче правду патријархално и просто; кад она изазива успомену на хелнасте атинске и преторе римске, на кметове наших кнежина, или кад она оставља да постоје пред нашим очима у Енглеској општинске судије традицијом Англо-Саксонском, које су судије и данас снага Вел. Британије, — ми назиремо правду која нема ничега узаног или неприродног, која ископава провалу између судова и оних којима требају да суде, али која, напојена искреношћу, смишљеношћу и животом, племенита кад то може, строга кад то мора, помаже ширењу права и образовању правне свести у народу.

Кривична правда таква какву модерна држава може да појми, не разликује се у суштини од основне правде. Ако је њен круг шири, њена је суштина иста. Кривичне судије не култивирају нове поборнике Евезосових тајних и не обрађују тајанствену науку; то су људи који суде другим људима, и тип који би предложили за модел увек је постојао; он се налази у почетку времена као и у нашем, у облику домаћег суда или породичног суда. Идеални судија, није ли уједно примитивни и прави отац или шеф породице који живи међу својима и прати их стопу у стопу, који испитује покрете њиховог владања, изучава њихову природу, њихов темперамент, њихове нагоне и који, познавајући њихове особине и њихове погрешке моралне или физичке, може на смишљен начин према случају дати на знање или поправити, васпитати их у послушности, казнити и покушати да умири побуњенике, бринути се за болеснике, бити обазрив и предузимати мере предохране које захтевају непо-слушни? Репресивно законодавство добро би урадило, да се саображава овим правилима разума, да прие овај извор практичне и разумне правде.

А то је, може бити за то, што је кривично право пре него ли икоје друго право, одећа коју треба удесити према телу оних који је носе; то је може бити и за то, јер оно има једино за предмет живе и радне људе. Периодично извршене велике реформе на овом пољу нису једино дело ни најчувенијих правника.

Правници својим дубоким познавањем текстова, својим оштроумним и научним тумачењем, чине доиста неоцењиве

услуге; али, реформатори кривичног права нарочито познају свет. Кнез Шварценберг, творац Каролине, не беше законозналац; Колбер, иницијатор уредбе од 1670, не беше законозналац; Кант, Воле, Бекариа, Волтер, Бентам, енциклопедисте не беху законозналци. И тако исто већина савремених реформатора нису законозналци или, у сваком случају, нису једино законозналци; то су, као и њихови предходници, мислиоци који имају своје личне погледе на ствари и људе, и књига живота остаје увек отворена пред њима.

Казнена наука мора добити нове силе на изворима живота; она мора добити такође исте снаге и на другом извору истине, историји. Многа су питања данас предмет дискусије и никад криминалистe нису имале да претресају шире проблеме; јер је класична школа веровала да је постигла савршенство и сматрајући за неприступачне науке ранијих векова, беше се предала расејаности и лебдијаше у празнини.

Моћне цивилизације нису узалуд подносиле дуге жртве на пољу кажњивости и оставили јој свој упечаток. Традиционално завештање је увек интересантно и понекад драгоцено. Треба се знати њим користити и, нарочито у овим стварима, признати надмоћност чак несавршена искуства над савршеном теоријом.

Никад неће постати, ма како о томе мислио Бебел, ново друштво у коме неће бити више злочинаца; исто тако никад неће постојати казниено право у коме неће бити више ни погрешака, ни празнина, ни предела за откривање. Ми можемо само поправити установе које постоје до оног дана од кога ће наши потомци поправљати своје установе водећи рачуна о радовима својих предака.

Ренај је умесно рекао: да су у истини људи од прогреса они, који поштују прошлост.“

Писац је поделио своје дело у девет књига, којима претходи опширан увод, где се говори о Кривичном Праву у опште, па се за тим излаже његово историско развијање, истиче научна тачка гледишта, даје опште обележје белгиског казног закона и говори се о посебним казним законима. *Прва* књига се бави казним законом, његовим тумачењем, његовом обавезном снагом, и то како с погледом на време тако и с обзиром на личност и на простор. У *другој* књизи је реч

о повредама казненог закона у опште и о њиховим поделама. Ту се разлаже друштвено и правно гледиште. За тим се прелази на деобу према позитивном праву, за тим на деобу према унутрашњој вредности повреда и према материјалном извршењу. *Трећа* књига се бави конститутивним погодбама злочина, при чему се најпре говори о субјекту па онда о његовом предмету; о материјалности; о моралним елементима злочина с разних гледишта итд. У *четвртој* књизи се излажу околности којима се искључује кривичност одн. одговорност. Ту је најпре реч о објективном оправдању, за тим о узроцима субјективног оправдања, и то у свима њиховим појединостима. Књига *пета* се бави олакшавним околностима, извињењем и отежавним околностима. У *шестој* књизи се говори о саучешћу. За тим се *седма* бави грађанским последицама злочина одн. преступа; *осма* казнима, и у њој се опширно излаже казени систем по свима просвећеним државама, којем питању је предата, — са свим природно — особита важност. Најпосле се у последњој *деветој* књизи расправља питање о просјаштву и скитњи, које је на западу данас од врло великог значаја.

У свима овим питањима писац даје историју, опште па за тим своје лично научно гледиште, а где год је потребно и одредбе белгиског и других казених и овима сродних закона.

Лакоћа и јасноћа његовог стила и његовог излагања су познате, те нам на то није потребно трошити речи. Ми овим редовима у осталом и не желимо ништа друго, до да читаоцима *Бранича*, који се интересују Кривичним Правом и Криминалогијом, свратимо пажњу на ово извршено дело, које се свима познаваоцима стручне књижевности препоручује најбоље именом свога писца.

Д-р М. Р. Веснић.

СТАТИСТИКА САМОУБИСТАВА, НАРОЧИТО У СРБИЈИ И БЕОГРАДУ

Наш познати и вредни посматралац социјалних, а нарочито кривичних појава у Србији, г. *Таса Ј. Милековић*, износи нам у своме најновијем делу, које смо већ раније објавили*), податке о *самоубиству*, које се врше у нашој престоници и у Србији у опште.

Кад је човек као такав највеће благо неког народа и државе, онда свако вољно и свесно поништење човечије индивидуе представља умањаване народнога блага.

Сва она правила, која је о самоубиствима утврдила наука о статистици, као: да је годишњи број самоубиства стална друштвена појава; да годишње време утиче на њихов број; да се број самоубиства у Европи годишње множи у свима државама; да пол, старост и социјалне прилике имају утицаја на самоубице, — све те резултате научних посматрања наћићемо и у књижици г. Тасиној о овој друштвеној појави код нас.

Он вели:

У Енглеској се за двадесет година број самоубиства попео од 1200 на 1784. У Немачкој за десет година порастао је од 2076 на 3085. У Француској достигао је на 6434. Просечни је годишњи број: у Русији 2178, — Хрватској и Славонији 60, — у Италији 1052, — Норвешкој 136, — Белгији 422, — Шведској 404, — Баварској 506, — Аустрији 2781, — у Швајцарској 548, — у Данској 590. Али најгоре је у Саксонској, где се само за четири године повећао од 231 на 408!... У целом свету, рекао је Етинген, Саксонци се најрадије лишавају живота.

У том погледу и Србија је учинила напредак. За педесет година број се самоубиства — *дуилирао*! Свакога деценијума растао је са пет, докле данас није дотерао до — 99... А то по овакој скали:

Године	1845—1855	45 + 50
"	1855—1865	50 + 55
"	1865—1875	55 + 60
"	1885—1895	60 + 99

А у самој Београду скочио је од 4 на 12. Дакле — утројно се, по последње године биће да се и — учетворостручио.

*) *Тасине Белешке. „На Доколици“*. Св. I. Београд. Нова тргов. штамп. 1899.

Али ипак се Срби најмање — убијају, јер несећи уплив племена пада:

на један милијун	Скандинаваца	126	самоубистава
" "	Немаца	112	"
" "	Француза	105	"
" "	Романа (у опште)	80	"
" "	Словена (аустр.)	47	"
" "	Срба (у Србији)	45	"

* * *

Интересно је, да топлији сунчани зраци изазивају појаве самоубистава, јер се у Јевропи она врше махом у лето. Тада их је највише, а у јесен и зими најмање. Тако је и у Србији, где је од 99 самоубистава у 1894. пало:

на зиму	20.20
" пролеће	26.26
" лето	36.37
" јесен	17.17

У Београду су најопаснији месеци: Мај, Јуни, па онда Октобар и Новембар.

Да прегледамо бројеве само за прошле три године (1896, 1897, 1898) где се показује овакав резултат:

	1896	1897	1898
Јануар	1	1	2
Фебруар	2	1	1
Март	0	1	3
Април	1	0	0
Мај	1	3	3
Јуни	3	3	0
Јули	0	1	2
Август	1	0	1
Септембар	0	0	1
Октобар	2	0	1
Новембар	1	0	2
Децембар	0	2	1

* * *

Делећи самоубистава на доба дневно, највише их се дешава — *ноћу*. Затим *изјутра*, па *по подне*, а најмање у *подне*.

У нас се о томе не води званична белешка, али на сваки начин да би то потребно било. Као што би за штудију овога питања добро било бележити и сам назив дана у који се самоубиство десило*).

*) Ми предлажемо полицијској управи, да у случајима самоубистава бележи ове податке:

1. Име и презиме самоубице

У својој табели Етинген износи од 6587 самоубистава да падају:

на понедељак	69 ⁰ / ₀	мушких	31 ⁰ / ₀	женских
" уторак	68 ⁰ / ₀	"	32 ⁰ / ₀	"
" среду	68 ⁰ / ₀	"	32 ⁰ / ₀	"
" четвртак	67 ⁰ / ₀	"	33 ⁰ / ₀	"
" петак	67 ⁰ / ₀	"	33 ⁰ / ₀	"
" суботу	69 ⁰ / ₀	"	31 ⁰ / ₀	"
" недељу	64 ⁰ / ₀	"	36 ⁰ / ₀	"

* * *

У свету се мушкиње више вољно лишава живота од женскиња. У Србији на стотину самоубистава долази 63 мушких и 37 женских. На 41 самоубиство последњих трију година у Београду долазе 6 женских. И то 1896 — 4, и 1898. — 2.

* * *

Самоубице у Србији махом свршавају вешањем или пушком, па онда ножем. Затим долазе они, који се трују и, најзад, они који се даве.

По званичним податцима проценат у Србији за годину: 1893. 1894 и 1895 излази овакав:

пушком	43.53	47.48	28.17
ножем	3.53	1.01	1.41
вешањем	48.23	44.34	64.79
тровањем	2.35	4.04	5.63
дављењем	1.18	2.02	—
непознатим начином	1.18	1.01	—

У Београду пушка махом укида живот својевољнику.

У добу од 1845 до 1884. године у нашој престоници обесило се 88, утопило се 219, а убило се пушком — 456 лица. *)

И у најновије доба, за последње три године, од 31 самоубилаца свршило је овако:

2. Занимање
3. Пол
4. Старост
5. Место рођења
6. Вера
7. Народност
8. Школовањ или не
9. Година
10. Месец
11. Дан (дати)
12. Дан недељни (среда, петак и т. д.)
13. Пре или после подне. Или пре или после повођи
14. Којим је оружјем извршено самоубиство; и
15. Узрок самоубиства.

*) Види: Статистички преглед самоубистава у Србији од С. М. Котуровића.

	1896.	1897.	1898.	
револвером	4	4	9	— 17
вешањем	4	3	4	— 11
утопило се	1	4	2	— 7
отровало се	3	1	2	— 6

Интересно је, да су поред двеју великих река, тројица самоубилаца, решив се на давање, претпоставили тежу смрт и скочили у — бунар.

* * *

Ко се у Београду убија?

На то питање даће одговора ови бројеви:

	1896.	1897.	1898.
надничари	4	—	2
служитељи	1	3	6
занатлије	1	3	2
чиновници	1	1	3
трговци	1	2	1
ђака	1	1	2
војника	2	—	1
свештеника	1	—	—
апотекара	—	1	—
сељака	—	1	—

Изражујући ове бројеве, скрећемо пажњу на ту важну појаву: да су се последњих година самоубиства јавила у редовима *судија* (3), *великошколаца* (2), *војника* (3) и да се у београдске самоубице има забележити и — један свештеник!..

* * *

Писац наставља затим своја посматрања о узроку самоубиства, о месту извршења и т. д. познатим својим лаким и пријатним стилем, који омиљава читање и проучавање свакоме и оних појава, са којима би се иначе бавили само стручњаци, социолози и криминалисте.

С тога ми најтоплије препоручујемо, поред осталих списа г. Тасиних, и ово његово најновије дело. Ур.

ПРОМЕНЕ У СУДСКОЈ СТРУЦИ

(По „Српским Новинама“ од 1—16 Јуна 1899.)

Краљевским указом од 14. Јуна постављени су:

За *судије Апелационога Суда*: г. Димитрије Стојковић, председн. краг. прв. суда и г. Димитрије Гавриловић, начелник III. кл. Мин. Правде.

За председнике првосиен. судова: циротског г. Ант. Боди, судија Апелац. Суда; крагујевачког г. Алекса Стевановић, судија чачан. прв. суда.

За судије првосиен. судова: јагодинског, г. Велимир Ристић, судија нишког прв. суда; крушевачког, г. Дим. Боди, судија нишког прв. суда; нишког, г. Милан С. Нешковић, судија круш. прв. суда и г. Миливој Н. Ђорђевић, судија јагод. прв. суда; чачанског, г. Војислав Т. Ц. Јанковић, судија прв. суда за вар. Београд.

В Е С Н И К

Годишњи скуп правозаступничког удружења, који је био одређен за 27. Јуни, одлаже се по решењу управног одбора за 29. Август, да би г.г. колеге и сви који се интересују имали више времена, да проуче нацрт правила о Адвокатском пензионском фонду, који је изашао у прошлом броју нашега органа.

* * *

Нов начелник Министарства Правде. Краљ. указом од 14. ов. постављен је за начелника II. кл. Минист. Правде г. Јован Николић, судија Апелационога Суда.

* * *

Адвокатски премештај. Г. Тома Ил. Антонијевић, јавни правозаступник при алексин. првос. суду постављен је по молби својој при јагодинском првос. суду.

* * *

За секретара црногорског Министарства Правде постављен је г. Милош Ђ. Шаулић, досадањи секретар Вел. Суда на Цетињу; а г. Јанко Милић, досадањи члан окружног суда на чеву постављен је за окружног капетана и председника окружног катунског суда на Цетињу.

* * *

Румунској комори поднесен је законски предлог, по коме министар правде не може да постане адвокат за седам година по иступању из кабинета. Предлог овај потекао је из иницијативе саме коморе, а смер му је, да отклони сваки лични утицај министара на судије.

Б Е Л Е Ш К Е

* * *

Интересантан међународно-правни случај расправљен је ово дана у Лондону. Пред централним казним судом у Лондону саслушан је по тражењу највишег суда у Њујорку неки сведок, који је свој исказ и заклетвом утврдио. Доказало се да се сведок лажно заклео. Но тужбу због кривоклетства одбацио је надлежни судија са јединим разлогом, да судија, који је позван био, да заклетву прими, није ни на шта друго законом овлашћен, него да учини оно, на шта је у нарочитом случају позван, — дакле у овоме да заклетву прими и ништа друго. И фактички у целој енглеској судској пракси не може се доказати ни један једини случај, да је неки сведок кажњен због кривоклетства у парници, која се води ван граница британске краљевине.

* * *

Због „неуљудног“ понашања пред судом кажњен је један адвокат у Келну са 50 марака. Сва кривица његова била је у томе, што је председнику суда рекао: „И ако покретањем главе хоћете да ми покажете да сте противног мишљења, ја ипак морам остати при мојим разлозима.“ И даље: „Ја ћу да завршим, јер видим да покретањем главе дајете израза вашем нестрпљењу.“

Немачка штампа озбиљно критише овакву неумесну строгост од стране председника судског.

* * *

Спречавање бегства осуђеника. Управник казненог завода у Аделаиди (Аустралија) пао је на врло оригиналну мисао, како да спречи бегство осуђеника, који су поверени његовом надзору. Завод је окружен високим зидом од цигаља, али и при најбољој пажњи и стражарењу догодило се ипак, да су многи осуђеници из завода побегли. Да би то спречио, управник нареди, да се горе на зиду намести више реди цигаља, један на другим, али тако, да једва једна цигла другу додирује. Тим начином постројен је нов зид, који има исто толико рупа, колико и цигаља, и који се одмах сруши чим се додирне. Ако каква осуђеника покуша да се преко зида попне, то се они горњи редови цигаља сруше одмах или на њега или на калдрмисано двориште, а тиме проузроковано рушење довољно је да обрати пажњу страже и да спречи бегство.

ПОЗИВ НА ПРЕТПЛАТУ И УПИС У ЧЛАНСТВО УДРУЖЕЊА

„Бранич“, који је од 1. Јануара 1899. ступио у шесту годину свога опстанка, показао се као орган користан за правништво у опште, а за адвокате нарочито.

С тога молимо све другове наше, који се још нису уписали за редовне чланове удружења, да то одмах учине, јер је удружење, поред осталих својих задаћа, позвано, да заступа и интересе адвокатскога реда. Годишњи је улог за њих 24 динара.

Све остале правнике у Србији позивамо и молимо, да се упишу за ванредне чланове удружења, а годишњи је улог 16 динара.

Адвокати, судије и правници ван Србије могу такође бити чланови удружења и ми их најусрдније позивамо, да се у чланство упишу. Годишњи улог за њих износи 20 франака у злату или 20 круна.

Сви чланови удружења, редовни или ванредни, из Србије или ван Србије, добијају бесplatно орган друштвени „Бранич“, као и друга издања друштвена по нижој цени.

„Бранич“ излази 1. и 16. сваког месеца, у свескама од најмање 3 табака.

Претплата за нечланове стаје:

У Србији:	Ван Србије:
На годину 16 дин.	Годишње . . . 20 фр. или круна
„ пола године 8 „	Полугодишње 10 „ „ „
„ четврт године . . 4 „	

Улоге и претплату у Београду прима благајник друштвени г. Димитрије Тадић, правозаступник, а у унутрашњости примају друштвени повереници.

Све поште у Србији и ван Србије примају претплату на наш лист.

Улози и претплата из места ван Србије, могу се најподесније шиљати упутницом.

О Д Б О Р

Удружења јавних правозаступника у Србији

У првом полгођу 1899. уредништво „Бранича“ примало је у замену ове листове и часописе:

1. Београдске Новине
 2. Браник (Нови Сад)
 3. Браничево (Пожаревац)
 4. Бранково Коло (Карловци)
 5. Глас Црногорца (Цетиње)
 6. Грађанин (Панчево)
 7. Дело
 8. Нови Дневни Лист
 9. Нова Искра
 10. Источник (Сарајево)
 11. Љубић (Чачак)
 12. Мали Журнал
 13. Мјесећник (Загреб)
 14. Нада (Сарајево)
 15. Наше Доба (Нови Сад)
 16. Народно Здравље
 17. Нови Одјек
 18. Полицијски Гласник
 19. Právník (Праг)
 20. Ратник
 21. Службени војни лист
 22. Србин (Госпић)
 23. Српски Архив за Цел. Лекарство
 24. Српски Завет
 25. Српске Новине
 26. Српски Вјесник (Мостар)
 27. Српски Глас (Задар)
 28. Стрељачки Гласник
 29. Трговински Гласник
 30. Тежак
 31. Учитель
 32. Финансијски Преглед
 33. Юридическо Списание (Софија)
 34. Юридически Прегледъ (Пловдив)
-

ПОВЕРЕНИЦИ

УДРУЖЕЊА ЈАВНИХ ПРАВОЗАСТУПНИКА

І. У СРБИЈИ

Алексинач:	Сава Маринковић
Ваљево:	Марко Ђуричић
Враћа:	Драгом. Савић
Г. Милановац:	Коста Борисављевић
Зајечар:	Михаило Јоцић
Јагодина:	Драгутин Пећић
Књажевац:	Сима Клапаревић
Крагујевац:	Чеда Радовић
Крушевац:	Богдан Златић
Лесковац:	Коста Протић
Лозница:	Влад. Илић
Неготин:	Иван Павићевић
Ниш:	Петар Благојевић
Пирот:	Сава Ј. Врачевић
Пожаревац:	Стева Максимовић
Прокуље:	Љуб. Д. Јовановић
Смедерево:	Коста Тимотијевић
Ужице:	Страхиња Поповић
Шабач:	Драг. Н. Солдатовић
Чачак:	Алекса Радуловић
Ђуприја:	Жив. Пандуровић

ІІ. ВАН СРБИЈЕ

Д-р Алекс. Љ. Митровић, уредник „Српског Гласа“ у Задру, за Далмацију;

Миле Дожић, секретар Вел. Суда на Цетињу, за Црну Гору;

Д-р Влад. Чобанић, одвјетник у Митровици, за котаре: митровачки, шидски и плочки, Сремске жупаније;

Д-р Гига Авакумовић, одвјетник у Земуну, за котаре: земунски, ст. пазувски, пришки и румски, Срем. жупаније;

Д-р Милан Гађански, одвјетник у Панчеву, за Панчево и околину.